

9/4-21
1-90

ІСТОРІЯ КИЄВА

3

Київ
соціалістичний

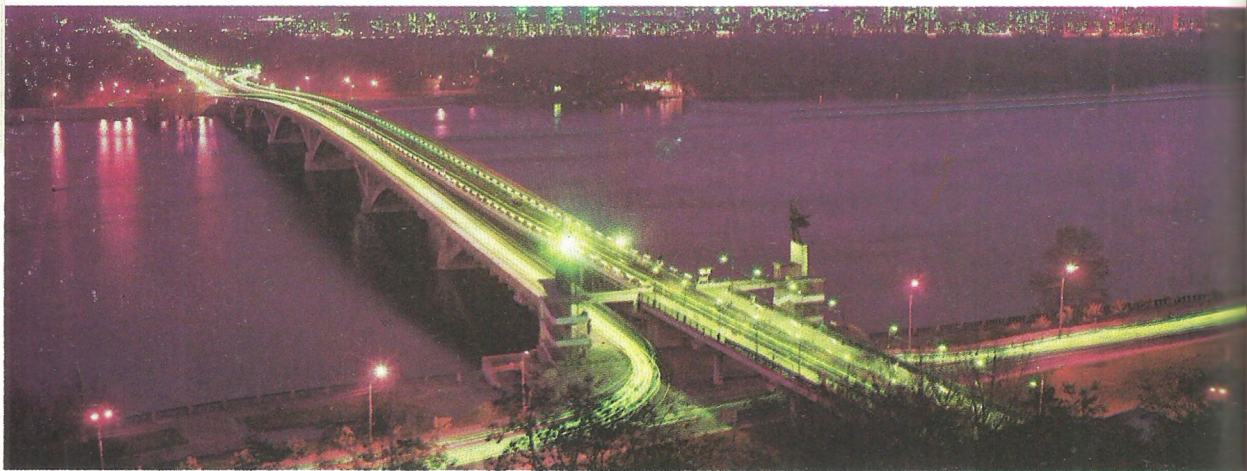
Книга друга

Святкування 40-річчя Перемоги радянського народу над фашизмом біля монумента меморіального комплексу «Українського державного музею історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.»

Київський філіал Центрального музею В. І. Леніна. 1982 р.

Міст метро ввечері. 1965 р.

Вулиця Жданова, реставрована
до 1500-річчя Києва

Готель «Славутич». Архітектори
В. Є. Ладний та Г. С. Кульчицький. 1972 р.

На площі Жовтневої революції
під час святкування 1500-річчя Києва.
1982 р.

Пам'ятник Богдану Хмельницькому. Скульптор М. Й. Мікешин,
архітектор М. В. Ніколаєв. 1888 р.

Палац культури «Україна».
Архітектори Є. О. Маринченко,
П. Н. Жилицький, І. Г. Вайнер. 1970 р.

Пам'ятник І. П. Котляревському.
Скульптор Г. Н. Кальченко, архітектор
А. Ф. Ігнащенко. 1975 р.

Будинок художника. Архітектори
А. В. Добровольський, А. К. Макухіна.
1977 р.

Державний музей українського
образотворчого мистецтва УРСР

Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка

Пам'ятник О. С. Пушкіну. Скульптор О. О. Ковальов, архітектор В. Г. Гнезділов. 1962 р.

Державний орден Леніна і орден
Трудового Червоного Прапора
академічний театр опери та балету УРСР
ім. Т. Г. Шевченка

Пам'ятник Г. С. Сковороді. Скульптор
І. П. Кавалерідзе, архітектор
В. Г. Гнезділов. 1976 р.

Площа Перемоги

Пам'ятник Лесі Українці. Скульптор Г. Н. Кальченко, архітектор А. Ф. Ігнащенко. 1973 р.

XXVII з'їзд Компартії України. Лютий 1986 р.

ІСТОРІЯ КИЄВА

У трьох томах, чотирьох книгах

Переклад з російської

Головна редакційна колегія

Ю. Ю. КОНДУФОР

(головний редактор),

*І. І. АРТЕМЕНКО, В. А. ЗГУРСЬКИЙ,
С. В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ, А. В. ЛИХОЛАТ,*

Б. О. РИБАКОВ, А. В. САНЦЕВИЧ,

В. Г. САРБЕЙ, Г. Я. СЕРГІЄНКО,

П. С. СОХАНЬ

(заступник головного редактора),

М. І. СУПРУНЕНКО

ІСТОРІЯ КИЄВА

Том третій

Київ соціалістичний

Книга друга

Редакційна колегія тому

М. І. СУПРУНЕНКО
(відповідальний редактор),

С. В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ
(заступник відповідального редактора),

А. В. ЛИХОЛАТ
(заступник відповідального редактора),

О. М. ВЕСЕЛОВА
(відповідальний секретар),

*Ю. М. ГАМРЕЦЬКИЙ, В. І. ГУСЕВ, М. Г. ІЩЕНКО,
В. І. КЛОКОВ, В. І. КОРОЛЬОВ, Ю. О. КУРНОСОВ,
І. М. МАКОВІЙЧУК, П. П. ПАНЧЕНКО*

В книге раскрывается социально-экономическая и духовная жизнь Киева — столицы Советской Украины. Анализируются динамика хозяйственного и культурного развития города в 60-е — середине 80-х годов, вклад киевлян в создание материальных и духовных ценностей советского народа. Показаны интернационализация трудовой и общественной жизни киевлян, их творческий труд по превращению Киева в образцовый город.

По сравнению с русским изданием книга дополнена новым разделом, посвященным революционным преобразованиям, которые осуществляются ныне в советском обществе.

Для историков, преподавателей и студентов вузов, всех, кто интересуется историей Киева.

У книзі розкривається соціально-економічне і духовне життя Києва — столиці Радянської України. Аналізуються динаміка господарського і культурного розвитку міста у 60-і — середині 80-х років, внесок киян у створення матеріальних і духовних цінностей радянського народу. Показані інтернаціоналізація трудового і суспільного життя киян, їх творча праця по перетворенню Києва у зразкове місто.

Порівняно з російським виданням книга доповнена новим розділом, присвяченим революційним перетворенням, здійснюваним нині в радянському суспільстві.

Для істориків, викладачів і студентів вузів, усіх, хто цікавиться історією Києва.

Рецензенти

М. В. Коваль, Л. Г. Мельник

Редакція історичної літератури

0505040000-264
M221(04)-87 передплатне

© Издательство «Наукова думка». 1986

© Переклад на українську мову, доповнення.
Видавництво «Наукова думка», 1987

ПЕРЕДМОВА

Друга книга третього тому «Історії Києва» охоплює період 60-х — середини 80-х років. Це час напруженої праці киян по розв'язанню складних завдань економічного, соціально-політичного і духовного розвитку столиці Радянської України.

У Політичній доповіді ЦК КПРС XXVII з'їзду партії, з якою виступив Генеральний секретар ЦК КПРС М. С. Горбачов, зазначається, що наше суспільство просуилось далеко вперед у своєму розвитку. «Пройдений країною шлях, її економічні, соціальні і культурні досягнення — переконали підтвердження життєвості марксистсько-ленінського вчення, величезного потенціалу, закладеного в соціалізмі, втіленого в прогресі радянського суспільства. Ми вправі випатися всім зробленим за ці роки — роки напруженої праці і боротьби!»¹

XXVII з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу, затвердивши нову редакцію Програми КПРС, зміни в Статуті партії, Основні напрями розвитку нашої країни на дванадцять п'ятирічку і на період до 2000 р., знаменував новий поворот у розвитку країни, визначив стратегію і тактику партії на сучасному етапі комуністичного будівництва, головну мету і завдання її внутрішньої та зовнішньої політики, мобілізував невичерпні сили і можливості радянського народу, підняв його на боротьбу за прискорення соціально-економічного і духовного розвитку, доглиблення соціалістичної демократії, підвищення життєвого рівня трудящих.

У теоретичних положеннях і висновках нової редакції Програми КПРС, Політичної доповіді ЦК партії XXVII з'їзду дано глибокий марксистсько-ленінський аналіз становища, що склалося в нашій країні

та на міжнародній арені, з більшовицькою принциповістю розкриті негативні явища, що заважають просуванню вперед, рішуче відкинуті старі підходи у розв'язанні нагальних економічних, політичних, соціальних та міжнародних проблем, підтверджений курс на прискорення соціально-економічного розвитку країни, розроблений на квітневому (1985 р.) Пленумі ЦК КПРС, визначена чітка стратегія розвитку радянського суспільства на основі радикального прискорення науково-технічного прогресу.

У радянському суспільстві безповоротно почалась перебудова, яка носить революційний характер. Набирають сили позитивні тенденції в оновленні всіх сторін життя країни. Проблема перебудови, прискорення, кадрової політики був присвячений січневий (1987 р.) Пленум ЦК КПРС.

Економічні, соціальні та організаційні заходи, які здійснює партія, а також ідеологічна й виховна робота спрямовані на прискорення розвитку народного господарства країни, подальше зміцнення економічної та оборонної могутності нашої Батьківщини, невпинне зростання добробуту народу. Всі ці питання знаходяться у центрі уваги партійних організацій, радянських і господарських органів, усіх трудових колективів столиці України.

Важливими напрямками боротьби трудящих України за виконання господарських планів, підвищення якості роботи є зміцнення трудової і виконавчої дисципліни, підвищення відповідальності кожного працівника за доручену справу.

¹ Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу. К., 1986, с. 4.

У книзі, яка пропонується читачеві, на основі аналізу й узагальнення фактичного матеріалу показано боротьбу киян за виконання державних планів соціально-економічного розвитку в 60-і — середині 80-х років. Цей час в історії Києва характеризується стрімким зростанням економічного потенціалу, швидким розвитком науки і культура, невпинним підвищенням добробуту трудящих. Самовідданою працею киян і трудящих республіки у столиці України створений величезний промисловий потенціал. Київська індустрія, яка є частиною єдиного народногосподарського комплексу країни, тісно пов'язана з промисловістю братніх республік. У загальному обсязі промислової продукції Києва головна роль належить машинобудуванню і металообробці, приладобудуванню, легкій і харчовій промисловості.

Літаки і кораблі, екскаватори та баштові крани, точні прилади й верстати-автомати, технологічне обладнання для харчової промисловості, мотоцикли, телевізори, штучні алмази і хімічне волокно, фотоапарати й магнітофони, вироби легкої та харчової промисловості, які виробляються у Києві, відомі далеко за межами республіки. Продукція київських підприємств відправляється більш як у 60 країн світу.

Індустріальний розвиток Києва у 60-і — середині 80-х років відзначається появою ряду нових виробництв, широким впровадженням автоматички. Цьому сприяли технічне переозброєння підприємств, впровадження наукової організації праці, нової системи планування та економічного стимулювання виробництва.

Певну роль у нарощуванні економічного потенціалу Києва відіграло здійснення постанови партії про перехід до триланкової системи управління, створення великих виробничих об'єднань, які перетворилися на основні госпрозрахункові одиниці суспільного виробництва. Уже на кінець десятиї п'ятирічки у столиці республіки діяло понад 85 виробничих об'єднань, які випускали більше половини загального обсягу промислової продукції. Велика робота здійснюється по прискоренню науково-технічного прогресу в усіх галузях

народного господарства, зміцненню творчого співробітництва вчених Академії наук УРСР, вузів, галузевих науково-дослідних інститутів з виробничими колективами. Роботу по зміцненню зв'язків науки з виробництвом здійснюють Рада по науково-технічному прогресу при Київському міському комітеті партії, відповідні галузеві комісії та техніко-економічні ради при райкомах партії.

У середині 70-х років за прикладом столиці нашої Батьківщини Москви розпочався патріотичний рух киян по перетворенню Києва у місто високопродуктивної праці, високої культури й зразкового громадського порядку. На підприємствах, будовах, транспорті, в установах розгорнулося змагання за зразковий пех, зміну, бригаду, робоче місце.

Одне з центральних місць у книзі відведено висвітленню діяльності міської партійної організації, зміцненню її зв'язків з масами, удосконаленню стилю роботи, поліпшенню ідеологічної і політико-виховної роботи. За останні два десятиріччя Київська міська партійна організація збільшилася більш як у 2 рази, в її лавах на початок 1986 р. нараховувалося 230 тис. комуністів. В 1975 р. найбільшу у республіці Київську міську партійну організацію виділено зі складу обласної і підпорядковано безпосередньо ЦК Компартії України. Це сприяло поліпшенню партійного керівництва господарським, суспільно-політичним і культурним життям столиці Радянської України.

У всенародне торжество, свято дружби народів вилився 1500-річний ювілей Києва, який широко відзначався у республіці і усій Радянській країні. За рішенням ЮНЕСКО цей ювілей відзначався у зарубіжних країнах. 1500-річчя міста кияни ознаменували новими трудовими успіхами, видатними досягненнями в усіх сферах суспільного життя.

Київ став великим культурним і науковим центром. У столиці Радянської України діють творчі організації письменників, композиторів, кінематографістів, архітекторів, діячів театру, журналістів. Тут працює більш як 50 наукових установ Академії наук УРСР, 300 галузевих науково-

дослідних, проектних і конструкторсько-технологічних установ. Діячі літератури та мистецтва, вчені Києва роблять значний внесок у розвиток багатонаціональної радянської культури і вітчизняної науки, збагачують духовне життя радянського народу, зміцнюють зв'язки з виробничими колективами, беруть активну участь у розв'язанні народно-господарських завдань.

У повсякденній ідейно-виховній роботі партійні організації використовують пресу, радіо й телебачення, політичне й економічне виховання, культурно-освітні заклади, спрямовують діяльність багатотисячної армії лекторів, пропагандистів, агітаторів, політінформаторів, які здійснюють велику роботу по комуністичному вихованню трудящих. Уся ця робота дає позитивні результати.

Організаторська, ідеологічна, політико-виховна робота, що провадиться партійними організаціями Києва, сприяє посиленню трудової та суспільно-політичної активності трудящих міста. XXVII з'їзд КПРС поставив перед трудящими країни складні і масштабні завдання, що стосуються якісних зрушень в економіці, кардинального прискорення науково-технічного прогресу, удосконалення господарського механізму, підвищення добробуту народу. «XXVII з'їзд КПРС, — відзначав М. С. Горбачов у Політичній доповіді, — зібрався на крутому переломі в житті країни, сучасного світу в цілому. Ми починаємо роботу з почуттям глибокого розуміння своєї відповідальності перед партією і радянським народом. Наше завдання — широко, по-ленінському осмислити час, у який ми живемо, виробити реалістичну, всебічно зважену програму дій, яка органічно поєднала б велич цілей і реалізм можливостей, плани партії — з надіями і сподіваннями кожної людини»².

Трудящі столиці Радянської України під керівництвом партійних організацій вже в першому році дванадцятої п'ятирічки добились вагомих результатів у розвитку економіки, соціальної сфери. У місті був широко підхоплений заклик групи передовиків і новаторів виробництва київських підприємств — делегатів XXVII з'їзду КПРС — дати новий імпульс рухові

«Кожній робочій годині — найвищу віддачу!». Делегати партійного з'їзду закликали трудівників міста повести боротьбу за нову технічну реконструкцію підприємств, застосування нових технологій, ресурсозбереження, підвищення якості продукції.

У першому році дванадцятої п'ятирічки активно проходив процес перебудови в роботі партійних, радянських, комсомольських, профспілкових, господарських органів. У їх діяльності стало більше діловитості, конкретності, принциповості. Значно посилівся контроль за прийнятими рішеннями, широкого розмаху набула критика і самокритика, розширилася гласність у роботі, зросла боротьба за суворе дотримання принципів соціальної справедливості. Міськом, райкоми партії Києва вжили заходів щодо дальшого підвищення ролі і посилення відповідальності міської та районних Рад народних депутатів за прискорення соціально-економічного розвитку в світлі рішень XXVII з'їзду КПРС.

В процесі реалізації планів дванадцятої п'ятирічки трудові колективи Києва вели наполегливий творчий пошук по підвищенню ефективності виробництва, зростанню продуктивності праці, економії сировини та матеріалів. Високої зразки праці показували трудові колективи заводів «Електроприлад», ім. І. І. Лепсе, виробничих об'єднань — верстатобудівного, «Київторгмаш», «Ленінська кузня», «Комуніст», «Електронмаш» та багатьох інших.

Група передовиків і новаторів виробництва Ленінградського району м. Києва виступила ініціатором соціалістичного змагання за виконання двох років дванадцятої п'ятирічки до 70-ї річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції, значне випередження запланованої продуктивності праці. Цей робітничий трудовий почин був широко підтриманий на промислових підприємствах міста.

Перебудова, спрямована на реалізацію лінії партії на прискорення, на досягнення нового якісного стану радянського суспільства, активно розпочалася в ідеологіч-

² Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу, с. 3.

Передмова

ному житті Києва. Партійні комітети, первинні організації застосовують нові форми і методи політичної, організаторської і масово-політичної роботи, спрямовані на активізацію суспільної свідомості, людського фактора, формування наукового світогляду, високих моральних якостей людини. Потребам сучасного переломного часу підпорядковані лекційна, пропагандистська робота, засоби усної та друкованої пропаганди, політичне та економічне навчання.

Кіянни, як і всі трудящі нашої країни, вносять конкретний вклад у прискорення соціально-економічного розвитку нашого суспільства, в здійснення рішень XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу.

Другу книгу третього тому «Історії Києва» підготували А. В. Лихолат (передмова, § 2 розділу I, § 1 розділу V, § 1, 2 розділу VI, р. VII, висновки), І. М. Маковійчук (передмова, § 1, 2 розділу II, § 7 розділу IV, § 2 розділу VI, розділ VII, висновки), Ю. О. Курвосов (§ 1, 5 розділу I), М. Р. Плюш (§ 3 розділу I, § 2 розділу V, розділ VII), А. А. Кондрацький (§ 4 роз-

ділу I, § 4 розділу III, § 3 розділу VI, розділ VII), Ю. В. Сиволоб (§ 4 розділу I, § 1, 2 розділу V), П. П. Панченко (§ 3 розділу II, розділ VII), [А. Д. Скаба] (§ 1 розділу II), М. Г. Іщенко (§ 2 розділу II, § 1, 5 розділу IV, § 2, 4 розділу V), Л. Д. Вітрук (§ 1, 2, 5 розділу III, § 3 розділу V, розділ VII), Р. А. Худяк (§ 3 розділу III, § 4 розділу IV, розділ VII), А. В. Хідекелі та М. М. Моторнюк (§ 1 розділу IV), П. Д. Овчаренко (§ 1 розділу IV, § 2 розділу V, розділ VII), Л. А. Шевченко (§ 2, 6 розділу IV, § 4 розділу V, розділ VII), О. Я. Завадська (§ 2 розділу IV), О. М. Веселова (§ 3 розділу IV, розділ VII), Л. В. Шевченко (§ 8 розділу IV), Н. П. Барановська (§ 1 розділу VI), П. С. Сохань (§ 4—6 розділу VI, розділ VII), С. В. Відпянський (§ 4—6 розділу VI, розділ VII), С. М. Тимченко (розділ VII).

Ілюстрації підбрала Н. П. Барановська. Хронологію склали А. А. Кондрацький і В. Ю. Прудникова, іменний та географічний покажчики — О. М. Веселова, О. І. Маньківська. Науково-допоміжну роботу виконала Л. В. Ковпак.

ЕКОНОМІЧНИЙ І СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК СТОЛИЦІ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Вступ нашої країни в сучасний етап розвитку соціалізму характеризується кількісними й якісними змінами в усіх сферах життя нашого суспільства, подальшою активізацією політичної і трудової активності радянського народу. Успішно трудяться на всіх ділянках народного господарства, науки, культури кияни. Партійні організації міста здійснюють велику політичну та організаційну роботу по перетворенню у життя рішень партії, підвищенню творчої активності мас. Багато робітників, інженерів, техніків подають приклад у роботі, зростає продуктив-

ність праці, підвищується її ефективність, удосконалюються техніка і технологія.

Важливу роль у досягненнях виробничих колективів, удосконаленні організації праці відіграє соціалістичне змагання. Велику увагу приділяють профспілкові організації прогресивним методам праці, поліпшенню її умов, боротьбі за підвищення якості роботи. Свідченням невпинного зростання активності киян, причетності їх до всього, чим живе країна, є шефська допомога селу. Значно зріс випуск сільськогосподарської техніки.

1. Комуністи в авангарді боротьби за розвиток економіки міста у 60-і роки

Для трудящих Києва, як і всього радянського народу, 60-і роки були періодом, сповненим великими і важливими подіями.

Перед нашою країною поставали все нові завдання, які знайшли відображення в третій Програмі КПРС. Під керівництвом Комуністичної партії робітничий клас, колгоспне селянство, народна інтелігенція приступили до практичного втілення в життя її положень. Праця киян була вагомим внеском у виконання планів соціально-економічного розвитку.

Підвищення виробничої активності трудящих. Після січневого (1961 р.) Пленуму ЦК КПРС, який прийняв

постанову про скликання 17 жовтня позачергового XXII з'їзду КПРС, разом з москвичами і лєнінградцями, трудящими Уралу та Сибіру, братніх республік, усієї України у передз'їздівське соціалістичне змагання включилися кияни.

Трудівники багатьох підприємств міста задовго до відкриття з'їзду виконали не лише планові завдання, а й додатково взяті соціалістичні зобов'язання. Так, колектив заводу «Точелектроприлад» першим у місті у вересні 1961 р. добився високого звання колективу комуністичної праці. Цьому сприяло запозичення передового виробничого досвіду московського заводу «Динамо» ім. С. М. Кірова та інших підприємств. Учасники

руху за комуністичне ставлення до праці йшли у перших лавах тих, хто змагався за дострокове виконання планових завдань і соціалістичних зобов'язань.

Успіхів у передз'їздівському змаганні досягли комуністи, всі трудівники заводу «Укркабель», ім. І. І. Лепсе, «Червоний екскаватор», фабрик «Україна», ім. І. Ф. Смирнова-Ласточкина, вагонного депо станції Київ-Пасажирський. Десятимісячну програму до дня відкриття з'їзду виконали 50 підприємств міста. За дев'ять місяців виробничники Києва випустили понад план машин, механізмів, приладів, тканин, взуття, меблів, харчових продуктів та інших виробів на 34,7 млн. крб., що на 12,7 млн. перебільшило зобов'язання.

З 17 по 31 жовтня 1961 р. у Москві працював ХХІІ з'їзд КПРС, який заслухав і обговорив звіти Центрального Комітету і Центральної ревізійної комісії, затвердив третю Програму Комуністичної партії Радянського Союзу і вніс зміни до Статуту КПРС. З'їзд схвалив політичну лінію і практичну діяльність ЦК КПРС у галузі внутрішньої і зовнішньої політики, намітив перспективи соціально-економічного розвитку СРСР, розглянув міжнародне становище нашої країни, розвиток світового комуністичного і робітничого руху.

З'їзд вказав на відставання сільського господарства від намічених темпів. Зверталась увага на необхідність всебічного підвищення продуктивності праці на основі запровадження у практику досягнень науки і техніки. Були підбиті підсумки розвитку духовного життя суспільства, підтверджений курс на всебічний розвиток ленінських норм партійного і державного життя, на піднесення керівної ролі партії і зміцнення єдності її рядів, на розвиток творчої активності мас.

Прийнята ХХІІ з'їздом третя Програма партії, як зазначалося у матеріалах жовтневого (1985 р.) Пленуму

ЦК КПРС, у цілому правильно відображала закономірності світового суспільного розвитку, цілі й основні завдання боротьби партії і радянського народу за прискорення соціально-економічного розвитку країни.

Життя підтвердило вірність основного змісту третьої Програми партії. Виконуючи її, наша країна просунулася далеко вперед на всіх напрямках комуністичного будівництва¹.

Разом з тим послідовність і наступність в теорії неодмінно передбачає її творчий розвиток, збагачення принциповими положеннями відповідно до історичного досвіду. Тепер ми краще, точніше уявляємо шляхи удосконалення соціалізму, досягнення нашої програмної мети — комунізму². Прийняття ХХVІІ з'їздом КПРС пової редакції Програми КПРС збагатило марксистсько-ленінську теорію новим важливим документом.

У вересні 1961 р. напередодні ХХІІ з'їзду КПРС відбувся ХХІІ з'їзд Комуністичної партії України, який обговорив проекти Програми і Статуту КПРС, звіти ЦК Компартії України та Ревізійної комісії.

У Звітній доповіді та виступах делегатів були відзначені успіхи, яких добилися трудящі республіки, багато уваги зосереджено на завданнях розвитку народного господарства, технічного прогресу, механізації та автоматизації виробничих процесів. З'їзд зобов'язав партійні, радянські й господарські організації вдосконалювати методи управління промисловістю, будівництвом і сільським господарством, визначив заходи по розвитку системи народної освіти, науки і культури.

З'їзд зобов'язав партійні організації глибоко і цілеспрямовано роз'яс-

¹ Матеріали Пленуму Центрального Комітету КПРС, 15 жовт. 1985 р.— К., 1985, с. 6.

² Там же.

плювати масам ідеї марксизму-ленінізму, вдосконалювати форми і методи політичної, ідеологічної і організаційної роботи. З'їзд закликав комуністів зосередити увагу на невирішених проблемах, усунути прорахунки і недоліки, що мали місце в роботі.

Разом з усіма радянськими людьми кияни сприйняли рішення XXII з'їзду КПРС і XXII з'їзду Компартії України як бойову програму практичної діяльності. Піднесення технічного рівня промисловості, будівництва і транспорту, самовіддана праця та висока творча активність робітничого класу, науково-технічних працівників, велика організаторська і виховна робота, яку здійснювала міська партійна організація, створювали сприятливі умови для нарощування потужностей підприємств, збільшення обсягу продукції, що вироблялася, успішного виконання виробничих завдань.

Багато трудівників підприємств міста виступили ініціаторами патріотичних починань. Їх дбайливо підтримала міська партійна організація. Усі починання передовиків-новаторів вона широко розповсюджувала у колективах міста. Так, група передових київських виробничників — члени комсомольсько-молодіжної бригади фрезерувальників заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна, де бригадиром була Є. І. Минко, ткаля шовкового комбінату А. М. Хоменко, керівник бригади комуністичної праці «Київмиськбуду», делегат XXII з'їзду КПРС, Герой Соціалістичної Праці П. О. Степанчук та інші — наприкінці 1961 р. виступили ініціаторами руху під девізом «Мій особистий внесок у створення матеріально-технічної бази комунізму». Патріотичне починання, схвалене бюро Київського обкому Компартії України, підтримали трудівники багатьох підприємств, організацій міста й області.

Широкого розповсюдження набув масовий рух за підвищення продук-

тивності праці, суворий режим економії й ощадливості, проти марнотратства і безгосподарності. Виробничники заводів «Укркабель», «Точелектроприлад», ім. І. І. Лепсе, Дарницького шовкового комбінату, швейної фабрики ім. І. Ф. Смирнова-Ласточкина, взуттєвої фабрики № 1, домобудівного комбінату № 1 «Головкиївмиськбуду» та інших підприємств і організацій включилися у змагання за дострокове виконання планових завдань, максимальне збільшення випуску продукції при мінімальних витратах.

Прагнучи зробити гідний внесок у розвиток економіки достроковим виконанням планових завдань, трудівники підприємств Києва виявили додаткові резерви зростання продуктивності праці, зниження собівартості продукції, підвищення рентабельності підприємств. Це і нові підвищені соціалістичні зобов'язання, і всебічне розгоргання боротьби за «український процент», і ініціатива окремих підприємств по достроковому виконанню замовлень для різних галузей промисловості.

Міська партійна організація приділяла велику увагу всебічному підвищенню технічного рівня виробництва, впровадженню нових технологічних процесів, які є основним резервом зростання продуктивності праці. Так, значну роботу по комплексній механізації й автоматизації здійснювали комуністи, весь колектив заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна. Розробивши заходи по прискоренню цих процесів, трудівники заводу у 1962 р. переглянули свої зобов'язання і вирішили за рахунок подальшого технічного переозброєння підприємства досягти рівня продуктивності праці, який було заплановано на семирічку, вже у 1963 р., на півтора року раніше строку виконати завдання по випуску валової продукції і закликали колективи промислових підприємств міста наслідувати їх приклад. Ініціативу ар-

сенальців підтримали колективи інших підприємств Києва, у тому числі будівельники, які у 1962 р. спорудили близько 500 тис. м² житла, 35 тис. м² виробничої площі промислових підприємств, 12 шкіл майже на 12 тис. учнів, дитячі заклади на 730 місць, ряд медичних та інших об'єктів.

Кожен день киян, як і всіх радянських людей, був сповнений творчою, самовідданою працею. У результаті трудящі міста достроково завершили план четвертого року семирічки, збільшивши випуск продукції у 1962 р. на 10 % порівняно з 1961 р.

Високих виробничих показників у 1963 р. досягли трудівники заводів «Більшовик», «Укркабель» та вагоноремонтного, швейної фабрики «Україна» та інших підприємств. Їх успіхи були досягнуті завдяки дальшому поліпшенню технічного оснащення підприємств міста, на яких тільки у 1963 р. було встановлено 170 потоків, механізовано-потоківих і автоматичних ліній, комплексно автоматизовано 24 цехи і 37 дільниць³.

Поліпшили роботу багато будівельних організацій, де широко впроваджувалися прогресивні форми організації праці — комплексні бригади, більшість з яких було переведено на госпрозрахунок. Це дозволило на 10—12 % підвищити продуктивність праці, забезпечити високу якість роботи і заощадити будівельні матеріали. Значних виробничих успіхів досягли госпрозрахункові комплексні будівельні бригади, які очолювали Герой Соціалістичної Праці П. О. Степанчук, заслужений будівельник УРСР П. О. Рябуха. Члени цих бригад, оволодівши кількома спеціальностями, завжди могли прийти на допомогу товаришам.

Кияни гаряче підтримали починання московських і ленинградських робітників, які закликали випускати продукцію високої якості, що відповідає світовим стандартам. Багато

виробів київських заводів і фабрик демонструвалося на міжнародних виставках, ярмарках й були високо оцінені. На початку 60-х років підприємства Києва відправляли продукцію у більш як 40 країн світу.

Виконання семирічного плану. Неухильно підвищуючи під керівництвом партійних організацій творчу активність щодо виконання виробничих планів і соціалістичних зобов'язань, радянські люди самовіддано працювали на заводах і фабриках, полях і фермах, у наукових лабораторіях і сферах обслуговування.

Проте на повсякденній роботі несприятливо позначалися безперервні перебудови і реорганізації, складність і громіздкість нової структури партійних організацій, які були перебудовані за так званим виробничим принципом. На основі рішень листопадового (1962 р.) Пленуму ЦК КПРС у більшості областей і країв, у тому числі в Київській області, були створені дві самостійні партійні організації — промислова та сільськогосподарська — на чолі з керівними органами. Із скасуванням сільських райкомів партії були створені партійні комітети колгоспно-радгоспних управлінь.

Поряд з успіхами у виконанні народногосподарських планів мали місце серйозні перешкоди у здійсненні в країні єдиної технічної політики. Так, замість використання економічних важелів при створенні належної зацікавленості підприємств у технічному переозброєнні виробництва застосовувалися засоби адміністративного впливу. Внаслідок цього почали знижуватися темпи зростання продуктивності праці і валової продукції промисловості. Укрупнення у 1962 р. раднаргоспів, створення у 1963 р. галузевих комітетів не мали вирішального впливу на підвищення

³ Київ у цифрах: Стат. зб.— К., 1966, с. 48.

Група учасників грудневого (1962 р.) Пленуму ЦК Компартії України (зліва направо): С. Д. Виштак, П. Г. Тичина, П. А. Корнійчук, Н. Г. Заглада, Ю. Ю. Пітра, О. К. Диптан

технічного рівня і зростання темпів промислового виробництва. Несприятливо складалося становище у сільському господарстві, що призвело до ускладнень з постачанням міського населення хлібом, м'ясом та іншими продуктами харчування.

Важливим рубежем у житті партії і народу став жовтневий (1964 р.) Пленум ЦК КПРС, який продемонстрував непорушну вірність партії ленінським нормам партійного життя і принципам партійного керівництва, перевіреним, підтвердженим і збагаченим історичним досвідом багатьох десятиліть. Спираючись на ленінську теоретичну спадщину, Центральний Комітет КПРС після жовтневого Пленуму накреслив конкретні шляхи вирішення завдань соціально-економічного розвитку країни. У листопаді

1964 р. на Пленумі ЦК КПРС було розглянуто питання про об'єднання промислових і сільських обласних, крайових партійних організацій і радянських органів. Партія, її Центральний Комітет взяли твердий курс на дальший розвиток ленінських принципів соціалістичного господарювання, на вироблення науково обґрунтованих методів економічного виробництва. Відповідні зміни відбулися у партійних, радянських, профспілкових і комсомольських організаціях Української РСР. Пленум ЦК Компартії України, який відбувся 20 листопада 1964 р., одностайно схвалив постанову листопадового Пленуму ЦК КПРС, відновив у областях єдині партійні організації, здійснив заходи, спрямовані на зміцнення районної ланки, відновив

ряд міських парткомів, які було ліквідовано під час розділу парторганізацій на промислові і сільськогосподарські, у тому числі було відновлено Київський міський партійний комітет.

Важливу роль у розвитку народного господарства країни відіграв вересневий (1965 р.) Пленум ЦК КПРС, який розглянув питання поліпшення управління промисловістю, удосконалення планування та посилення економічного стимулювання промислового виробництва. Це було викликано необхідністю більш повного використання величезних резервів, які були у розпорядженні промисловості, і усунення несприятливих явищ на фоні зростання масштабів виробництва і прискорення темпів науково-технічного прогресу.

Виходячи з ленінських принципів демократичного централізму у керівництві економікою, Пленум ЦК КПРС визначив такі головні напрямки удосконалення форм планового керівництва нею і методів господарювання на підприємствах: підвищення наукового рівня державного планування економіки, розширення господарської самостійності й ініціативи підприємств, зміцнення господарського контролю, посилення економічного стимулювання виробництва за допомогою цін, прибутку, премій, кредитів. Головним показником роботи промислових підприємств стала не валова продукція, а обсяг її реалізації. На кожному підприємстві передбачалося утворення заохочувальних фондів для розвитку виробництва, матеріального заохочення робітників і службовців, здійснення соціально-культурних заходів. Для забезпечення єдиного керівництва виробництвом, усунення місницьких тенденцій створювались промислові міністерства, які будувалися за галузевим принципом, а ради народного господарства, які відіграли певну позитивну роль, скасовувалися.

Борючись за дальше підвищення

ефективності промислового виробництва, будівництва і транспорту, за повне використання резервів індустрії, партійні організації Києва широко розгорнули роботу по роз'ясненню рішень вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС і перетворення їх у життя. Вивчення матеріалів вересневого Пленуму ЦК КПРС і жовтневого (1965 р.) Пленуму ЦК Компартії України здійснювалося у всіх ланках партійної освіти.

Кияни зустріли завершальний рік семирічки дальшим піднесенням творчої активності щодо пошуків нових резервів виробництва. Вони підтримали почин колективу Саратовського заводу зуборізних верстатів, який закликав поширювати рух за бездефектне виготовлення продукції і здачу її з першого пред'явлення. Велику роботу у цьому напрямі було здійснено партійною та профспілковою організаціями на заводі верстатів-автоматів ім. О. М. Горького. В результаті застосування досвіду саратовців з першого пред'явлення відділу технічного контролю робітники стали здавати 80 % продукції замість 60, як раніше. Таких же результатів досягли робітники заводів «Ленінська кузня», «Червоний екскаватор» та інших, які включилися у цей рух.

Підвищення технічного рівня виробництва вимагало неухильного вдосконалення і дальшого розвитку наукової організації праці. На 32 підприємства міста були створені лабораторії НОП. Робітники такої лабораторії на комбінаті штучного волокна уважно проаналізували процес целофанового виробництва і розробили пропозиції, реалізація яких сприяла підвищенню продуктивності праці на 8 %, зниженню собівартості — на 1,3, що дало економію 75 тис. крб. У цілому, технічна оснащеність підприємств за семирічку зросла майже вдвічі, загальний рівень механізації трудомістких процесів підвищився у 1,5 раза. Широкого

розмаху набув у місті рух раціоналізаторів і винахідників.

В авангарді боротьби за найповніше використання резервів виробництва йшли комунисти, комсомольці, колективи й ударники комуністичної праці. Поряд з робітниками прізвища яких були широко відомі,— Г. Цариком, В. Філіповим та іншими,— у місті з'явилися нові передовики виробництва. Серед них О. Семко — токар дослідно-показового редукторного заводу, В. Толстих — розточник «Більшовика», В. Зінченко — гальванік «Арсеналу», З. Соловей — швачка швейної фабрики «Україна», М. Силко — розкроювальниця взуттєвої фабрики № 1, І. Перехрест — вальцювальник «Ленінської кузні», П. Блошаневич — слюсар-лекальний заводу ім. Артема та ін.

Міськом, райкоми, первинні партійні та профспілкові організації міста провадили велику роботу по підвищенню якості, надійності й довговічності виробів. У результаті значна частина основних видів промислової продукції відповідала технічному рівню того часу: серед них літак Ан-24, траулери, токарні автомати, вимірвальні прилади, жіноче взуття та ін. За розробку й освоєння нових видів виробів колективи фабрик «Киянка», «Україна», ім. К. Маркса, «Київприлад» нагороджені дипломами виставок досягнень народного господарства. Продукція підприємств міста знаходила все більш широке застосування не лише в народному господарстві нашої країни, а й у багатьох державах світу. У середині 60-х років вироби з маркою київських підприємств експортувалися у 70 зарубіжних країн.

У вирішенні найважливіших питань дальшого розвитку промислового виробництва, підвищення його ефективності, поліпшення добробуту населення важливе місце посідає капітальне будівництво, у сфері

якого в 1965 р. працювали 100 тис. чоловік, у тому числі 8,5 тис. комуністів. У цьому самому році вони спорудили понад 300 тис. м² виробничих площ, ввели у експлуатацію цех капронового волокна на комбінаті № 512, нові потужності на заводах дослідно-показовому редукторному, мотоциклетному, ім. І. І. Лепсе, реле і автоматики, «Київприлад», ДШК та інших, збудували такі унікальні об'єкти, як новий міст через Дніпро, аеровокзал, Палац піонерів і школярів, нова лінія метрополітену у Дарниці, перевиконали план року по спорудженню житлових будинків, шкільних і дитячих дошкільних закладів. 67 % об'єктів, які стали до ладу, отримали високу оцінку.

Успіхи у роботі цієї галузі народного господарства були б ще переконливішими, коли б керівники будівельних організацій і підприємств виявляли більшу відповідальність за своєчасне введення в дію всіх об'єктів. Завдання за цим показником у 1965 р. було виконано лише на 86,8 %, не стали до ладу потужності на 22 підприємствах і в організаціях. Траплялися факти недоробок, неякісної роботи. Тому партійні організації приділяли велику увагу вихованню кадрів будівельників у дусі високої відповідальності за кожний об'єкт, що ставав до ладу, добротне і довговічне будівництво. У цілому, у 1960—1965 рр. на будівництві нових виробничих потужностей, житла, шкіл, дитячих закладів, комунально-побутових і соціально-культурних об'єктів міста було освоєно близько 2,6 млрд. крб.

Успіхам, яких промисловість і будівництво досягли у розвитку народного господарства, значно сприяла самовіддана праця численного загону працівників транспорту, які в 1965 р. перевиконали державні завдання по перевезенню вантажів.

Таким чином, трудящі Києва, яких очолювали комунисти, в 1959—

1965 рр. досягли помітних успіхів у розвитку економіки. Промисловість міста виконала семирічний план за 6,5 року і достроково, 22 грудня 1965 р., завершила річний план, виготовивши додатково продукції на 60 млн. крб. Зусилля, яких докладали кияни щодо виконання накреслень партії, свідчили про те, що вони, як і всі радянські люди, турбувалися про розвиток продуктивних сил країни.

Завдання по дальшому розвитку народного господарства. Для успішного руху радянського суспільства по шляху до комунізму, вчив В. І. Ленін, необхідно визначити основні завдання кожного етапу розвитку і зосередити на їх виконанні зусилля⁴. На основі наукового аналізу стану економіки, враховуючи ленінські принципи соціалістичного господарювання, партія розробила комплексний план подальшого розвитку країни — Директиви ХХІІІ з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1966—1970 рр.

Опублікування у лютому 1966 р. проекту Директив викликало нове піднесення трудової і політичної активності трудящих. Разом з усіма радянськими людьми всебічно обговорювали проект нового п'ятирічного плану трудівники підприємств, будов і установ Києва, прагнучи гідно, трудовими звершеннями зустріти з'їзд рідної партії. Вони з почуттям господарів розглядали кожную цифру плану, накресливали шляхи підвищення ефективності виробництва і продуктивності праці, більш повного використання досягнень сучасних науки і техніки.

Ще восени 1965 р. дев'ять підприємств міста виступили з закликом розгорнути соціалістичне змагання на честь ХХІІІ з'їзду КПРС і ХХІІІ з'їзду Компартії України. Бюро міськкому партії схвалило цю ініціативу. На початку 1966 р. понал

300 підприємств Києва стали напередз'їздивську вахту і взяли зобов'язання за рахунок значного підвищення ефективності виробництва, більш повного використання виробничих фондів і освоєння нових потужностей, зниження собівартості продукції і підвищення рентабельності, поліпшення якості роботи добитися перевиконання планових завдань.

Трудовий ентузіазм киян очолювали і спрямовували комуністи. ХХІІ міська партійна конференція, яка відбулася 4 лютого 1966 р., особливо увагу приділила виконанню рішень вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС, переходу підприємств на нові методи господарювання, поліпшенню економічної підготовки кадрів, пропаганді і впровадженню передового досвіду. Конференція закликала партійні організації, всіх трудівників міста гідно зустріти ХХІІІ з'їзд КПРС і ХХІІІ з'їзд Компартії України, 50-річчя Великого Жовтня і 100-річчя від дня народження В. І. Леніна. Було розроблено заходи, спрямовані на удосконалення організаційно-партійної та ідеологічної роботи.

Підсумки боротьби робітничого класу, колгоспного селянства, народної інтелігенції республіки було підбито на ХХІІІ з'їзді Компартії України, який відбувся 15—18 березня 1966 р. З'їзд одностайно схвалив проект Директив ХХІІІ з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1966—1970 рр., в якому були визначені і конкретні шляхи розвитку економіки, науки та культури Української РСР.

З 29 березня по 8 квітня 1966 р. у Москві працював ХХІІІ з'їзд КПРС, який заслухав і обговорив Звітну доповідь ЦК, звіт Центральної ревізійної комісії партії, розглянув проект

⁴ *Ленін В. І. Повне зібр. творів, т. 36, с. 193.*

Директив по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1966—1970 рр., вніс часткові зміни до Статуту КПРС, спрямовані на підвищення відповідальності членів партії, розвиток внутріпартійної демократії, ініціативи й активності партійних органів усіх комуністів. Головне економічне завдання п'ятирічки полягало в тому, щоб «на основі всемірного використання досягнень науки і техніки, індустріального розвитку усього суспільного виробництва, підвищення його ефективності і продуктивності праці забезпечити значне зростання промисловості, високі, стійкі темпи розвитку сільського господарства, і завдяки цьому добитися суттєвого піднесення рівня життя народу, більш повного задоволення матеріальних і культурних потреб усіх радянських людей»⁵.

Завдання виконання економічних і соціально-політичних показників п'ятирічки тісно пов'язувалися з підвищенням ефективності суспільного виробництва, прискоренням технічного прогресу на основі широкого розвитку наукових досліджень і швидкого запровадження їх результатів у виробництво, з подальшим поліпшенням розміщення продуктивних сил, комплексного розвитку і спеціалізації господарств союзних республік і економічних районів, з більш правильним поєднанням територіального планування і галузевих принципів управління народним господарством, з урахуванням інтересів господарства як усієї країни, так і кожної республіки. Велика увага в Директивах приділялася піднесенню економіки Української РСР, насамперед розвитку її паливно-енергетичної, металургійної, машинобудівної, хімічної, легкої та харчової галузей промисловості.

Підвищення ефективності виробництва підпорядковувалося виконанню соціальних завдань п'ятиріч-

ки, більш повному задоволенню матеріальних і культурних потреб радянських людей, здійсненню кроків у вирішенні таких важливих соціально-економічних проблем, як подолання істотних відмінностей між містом і селом, розумовою і фізичною працею, стирання соціальних граней між робітничим класом, колгоспним селянством і народною інтелігенцією.

На сучасному етапі розвитку соціалістичного суспільства актуально звучать вказівки В. І. Леніна про те, що без планомірної державної організації соціалізм неможливий⁶. Тому важливою умовою успішного виконання економічних і соціально-політичних завдань XXIII з'їзд КПРС визначив дальше удосконалення управління економікою країни на основі поліпшення планування, економічного стимулювання виробництва, підвищення матеріальної заінтересованості трудящих у результатах праці, правильного поєднання державного централізованого планового керівництва з розвитком виробничої ініціативи і самостійності підприємств.

Таким чином, перед радянським народом, у тому числі трудящими Києва, Комуністична партія поставила нові завдання по дальшому розвитку економіки, науки, культури. Розвиваючи ленінські принципи керівництва як соціалістичним господарством, так і іншими сторопами життя суспільства, партія закликала всіх радянських людей, де б вони не працювали, не зупинятися на досягнутому, постійно вдосконалювати свою діяльність, неодмінно йти далі і добиватися вищих показників, як тому навчав В. І. Ленін. Життя переконливо засвідчило правильність політики партії, актуальність ленінських настанов.

⁵ XXIII з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу: Стеногр. звіт.— К., 1966, ч. 2, с. 308.

⁶ Ленін В. І. Повне зібр. творів, т. 36, с. 283.

Активізація участі трудящих у виконанні народногосподарських планів. Партійні організації міста спільно з профспілками, комсомольськими та іншими громадськими організаціями розгорнули цілеспрямовану роботу по глибокому і всебічному роз'ясненню рішень ХХІІІ з'їзду КПРС, впровадженню у діяльність підприємств економічних методів господарювання, стимулювання виробництва на основі господарювання. Міський комітет партії велику увагу приділяв удосконаленню політичної освіти комуністів. Усього у 1967/68 навчальному році партійним навчанням було охоплено 155 тис. чоловік, у тому числі 110 тис. комуністів.

Позитивний досвід діяльності по виробленню найбільш ефективних методів господарювання нагромадили комуністи, партійні організації заводів «Будшляхмаш», авіаційного, мотоциклетного, «Радіоприлад», фабрики «Жовтень» та ін. Комуністи авіаційного заводу посилили партійний вплив на всі сторони господарської діяльності, особистим прикладом запалювали трудящих на боротьбу за високу культуру виробництва, випуск літаків на рівні досягнень світової техніки. Кожний другий комуніст підприємства був ударником або членом бригади комуністичного ставлення до праці. В результаті у 1966—1967 рр. 94 % приросту продукції було забезпечено тією самою кількістю працюючих. На заводі «Ленінська кузня» ініціаторами розробки і впровадження заходів НОП виступили партійні організації котельного, монтажного і інструментального цехів. Плани по НОП були розроблені в дев'ятох основних і допоміжних цехах, двох відділах. У 1967 р. було впроваджено 191 захід з економічним ефектом 92,8 тис. крб. З метою застосування наукової організації праці лабораторії, відділи, групи НОП були створені майже на 200 промислових підпри-

ємствах міста. На кінець 1967 р. економічний ефект їх роботи становив майже 3,8 млн. крб.

У результаті повсякденного піклування партійних організацій про удосконалення господарської діяльності у 1967 р. 106 підприємств міста працювали в нових умовах господарювання. Вони перевиконували завдання, збільшували вищими темпами обсяг реалізації продукції, прибутку і зростання продуктивності праці. На цих підприємствах фондівдача зросла з 5 до 15 %, у той час як за минулих п'ять років знизилася на 10 %. За станом на кінець 1968 р. за новою системою планування й економічного стимулювання в Києві працювало понад 200 підприємств і організацій, які видали близько 70 % промислової продукції міста.

На підприємствах Києва здійснювалася велика робота по прискоренню науково-технічного прогресу, впровадженню у виробництво досягнень науки і техніки. Протягом 1966—1967 рр. творчими зусиллями робітників, вчених, конструкторів, технологів було комплексно механізовано й автоматизовано процеси у 94 цехах і на дільницях, стали до ладу 200 конвейерних та потокових ліній, створено 300 дослідних зразків, освоєно випуск 512 нових, більш досконалих видів продукції, підвищено надійність і довговічність 363 машин і приладів.

Позитивно оцінюючи досягнуте у розвитку промисловості, комуністи міста не залишали поза увагою недоліки у виробничій діяльності, постійно прагнули до більш повного використання наявних резервів.

З кожним роком нарощували темпи робіт будівельники. Протягом 1966—1967 рр. обсяг капіталовкладень зріс більш як на третину і становив у 1967 р. 394 млн. крб. Здійснювалася робота по скороченню строків, поліпшенню якості і зниженню собівартості будівництва. Проте не завжди освоювалися всі

капіталовкладення, затягувалися строки будівництва багатьох об'єктів, допускалося розпорощення коштів у капітальному будівництві, відставали темпи зростання продуктивності праці, порушувалася ритмічність виробничих процесів. До цього призводили насамперед недостатня виховна робота у багатьох будівельних організаціях, відсутність стабільності кадрів.

Дальших зрушень у роботі досягли транспортники. Міський вантажний автотранспорт перевіз за два роки п'ятирічки 2,4 млн. т понадпланових народногосподарських вантажів. Успішно виконали свої зобов'язання річники. Результати їх діяльності були б ще більш вагомими, якби не заважала існуюча неузгодженість між окремими ланками транспортного конвейера.

Дальшому господарському прогресу, розвитку економіки міста сприяло трудове і політичне піднесення трудящих, які ділом відповідали на заклик партії гідно зустріти 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції. Підвищуючи творчу активність, кияни план перших двох років п'ятирічки за загальним обсягом промислового виробництва виконали на 21 день раніше встановленого строку. Понад завдання вготували продукції на 190 млн. крб. У фонд ім. 50-річчя Великого Жовтня було внесено близько 50 млн. крб. понадпланової продукції. Достроково виконали зобов'язання працівники транспорту.

Успіхи, яких досягли трудящі міста, одержали високу оцінку партії та уряду. Колективам авіаційного заводу, комбінату хімічного волокна, першої взуттєвої і четвертої швейної фабрик, політехнічного інституту присвоєно почесне ім'я 50-річчя Великого Жовтня. 19 підприємствам і організаціям міста вручено на вічне зберігання Пам'ятні Червоні прапори ЦК КПРС, Президії Верховної Ради, Ради Міністрів СРСР і

ВЦРПС, 16 колективів удостоєні Почесних Червоних прапорів ЦК Компартії України, Президії Верховної Ради УРСР, Ради Міністрів республіки і Укрпрофради. За досягнуті успіхи 20 підприємств і організацій столиці України нагороджено орденами Леніна і Трудового Червоного Прапора. 24 передовикам промисловості, будівництва, організаторам виробництва, відомим ученим і письменникам присвоєно високе звання Героя Соціалістичної Праці, понад 10 тис. чоловік нагороджено орденами і медалями Радянського Союзу. Самовіддана праця Героїв Соціалістичної Праці, слюсаря заводу «Точелектроприлад» В. Г. Коробейченка, стержнярки заводу «Більшовик» Н. І. Марченко, швачки фабрики ім. І. Ф. Смирнова-Ласточкина Т. В. Биченок, водія автоколонни Ф. П. Познихиренка, бригадира штукатурів тресту «Київміськбуд» № 4 Г. М. Сірої, директора заводу «Комуніст» І. Г. Погорелова, авіаконструктора О. К. Антонова та інших стала відома далеко за межами Києва.

На XXIII міській партійній конференції, яка відбулася 9 лютого 1968 р., були підбиті підсумки роботи за перших два роки восьмої п'ятирічки. Відзначивши успіхи, а також недоліки у роботі ряду партійних організацій, фабрик і заводів, конференція поставила нові конкретні завдання по виконанню рішень XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду Компартії України — зростанню промислового виробництва, удосконаленню добору, розстановки і виховання кадрів, дальшому посиленню ідеологічної роботи.

Трудове і політичне піднесення киян, які ознаменували 50-річчя Великого Жовтня чудовими досягненнями у розвитку економіки міста, тривало і в наступні роки. Особливо яскраво це виявилось у виконанні підвищених соціалістичних зобов'язань, присвячених 100-річчю від дня

народження В. І. Леніна. Ще у березні 1968 р. передові робітники заводу «Арсенал», комуністи, Герой Соціалістичної Праці токарь Г. Я. Царик, бригадир револьверників М. Г. Павленко і бригадир слюсарів-складальників В. П. Філіпов через газету «Вечірній Київ» звернулися до всіх трудящих столиці України з закликом підготувати вагомі трудові рапорти до 100-ї річниці від дня народження В. І. Леніна. Вони зобов'язалися завершити виконання завдань п'ятирічки за три з половиною роки, а до 22 квітня 1970 р. виконати сім річних норм і внести по десять раціоналізаторських пропозицій з економічним ефектом 6—8 тис. крб. Відомі виробничники дали слово виготовляти всю продукцію лише відмінної якості, передавати свій багатий досвід робочій зміні, підготувати по три молодих робітники до присвоєння вищого розряду.

Цей почин, який було схвалено на бюро міськкому партії, знайшов гарячий відгук серед тисяч робітників столиці. В результаті вже найближчими місяцями багато передовиків виробництва працювали в рахунок 1969 і 1970 рр. А бригада монтажників домобудівного комбінату № 1, якою керував І. І. Бушма, на середипу 1968 р. — тобто за три з половиною роки — виконала п'ятирічне завдання.

Велика група новаторів у вересні 1969 р. закликала киян працювати під девізом «Хай кожний стане відмінником ювілейного змагання, бореться за високі показники трудової доблесті!». Колективи багатьох підприємств міста, підтримавши почин лєнінградців стати на 100-денну Лєнінську трудову вахту як заключний етап змагання на честь ювілею, взяли нові соціалістичні зобов'язання і з честю їх виконали. Радісним святом праці для киян став Всесоюзний лєнінський суботник, який відбувся 11 квітня 1970 р. на ознаменування 100-річчя від дня народження

В. І. Леніна. Цього дня трудящі міста виготовили продукції майже на 7,5 млн. крб., виконали значний обсяг інших робіт. За досягнення високих показників у соціалістичному змаганні 90 колективів підприємств і організацій міста нагороджені Лєнінськими ювілейними Почесними грамотами, понад 112 тис. киян — ювілейними медалями.

Таким чином. кияни разом з усім радянським народом все активніше брали участь у виконанні народногосподарських планів. Роки знаменних свят, присвячених 50-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції та 100-річчю від дня народження В. І. Леніна, залишились у пам'яті киян як роки великого патріотичного піднесення і трудових звершень.

Підсумки восьмої п'ятирічки. Творча праця киян у роки восьмої п'ятирічки ознаменувалася значними досягненнями. Промисловість міста достроково, 27 жовтня 1970 р., виконала завдання п'ятирічки за обсягом промислової продукції. Додатково понад річне завдання було виготовлено і реалізовано продукції на 431 млн. крб., прибуток зріс у 2,4 рази. Державний план 1970 р. було виконано 24 грудня. Будівельники за п'ятирічку освоїли 3 млрд. крб. капітальних вкладень, ввели у дію 5,5 млн. м² житлової площі і понад 1 млн. м² виробничих площ. Достроково було виконано завдання по персвезенню народногосподарських ваптажів колективами транспортних підприємств міста.

Більш швидкими, ніж у попередні роки, темпами розвивалися провідні галузі промисловості міста: обсяг продукції машино- і приладобудування зріс відповідно у 2 і 2,7 рази. Близько 70 % приросту промислової продукції було отримано за рахунок підвищення продуктивності праці, яка за роки п'ятирічки зростала на 37 %. 147 київських підпри-

ємств забезпечили увесь приріст обсягу продукції без збільшення кількості працюючих.

Одним з провідних напрямів роботи міської партійної організації по підвищенню продуктивності праці було прискорення технічного прогресу, впровадження нової техніки, досягнень науки і передового досвіду у повсякденну практику. На промислових підприємствах міста за п'ятирічку введено у дію 439 автоматичних, конвейерних і поточкових ліній, здійснено комплексну механізацію й автоматизацію виробництва в 246 цехах і на дільницях. на 12 заводах і фабриках, розширено застосування багатьох прогресивних технологічних процесів, широко впроваджено наукову організацію праці та виробництва.

В авангарді починань йшли партійні організації міста, які нараховували у своїх лавах у 1970 р. понад 153 тис. чоловік. Так, комуністи, весь колектив заводу ім. І. І. Лепсе першими серед машинобудівників міста вирішили застосувати досвід шокінців. Міськком партії підтримав цю ініціативу. Основними напрямками у роботі по підвищенню продуктивності праці стали тут механізація трудовітських процесів, впровадження нової технології, суміщення професій, розширення зон обслуговування, спрощення структури управління виробництвом. Шокінський експеримент був впроваджений також на Дарницькому шовковому комбінаті та інших підприємствах.

Важливу роль у виявленні резервів підвищення ефективності виробництва, впровадженні наукової організації праці, прискоренні підготовки виробництва нової продукції відіграли науково-практичні конференції, галузеві семінари на підприємствах по вивченню передового досвіду, наради передовиків і новаторів виробництва та ін.

Велика увага приділялася активізації діяльності інженерно-технічних

працівників, їх творчому зростанню. Так, на заводі «Арсенал» у результаті постійного підвищення ефективності їх праці прискорилися темпи створення зразків нової техніки, впровадження передової технології. У 1969 р. інженери і техніки подали 232 заявки на винаходи, створили зразки найдосконалішої техніки високої складності, які мають державне значення. Помітною була їх частка праці у тому, що завод у роки восьмої п'ятирічки виконав план за всіма показниками. Удосконаленню праці ІТП постійну увагу приділяли партійні організації ряду інших підприємств міста — комбінату хімічного волокна, заводів хімікатів, «Ленінська кузня», першої і шостої взуттєвих фабрик, де кожен інженер і технік працювали за особистими зобов'язаннями «Мій творчий внесок у п'ятирічку».

Комуністи міста все більше уваги приділяли вихованню у трудящих почуття оцадливості, економного ставлення до суспільних багатств. Майже в усіх виробничих колективах стали ще більш по-господарськи ставитися до народного добра, дбайливо і розумно використовувати наявні ресурси, що забезпечило економію від понадпланового зпизнення собівартості продукції по місту більш як 100 млн. крб.

Міськком, райкоми партії, первинні партійні організації надавали великого значення підвищенню якості промислової продукції. Близько 76 % виробів, які виготовляли машинобудівні підприємства міста, відповідали найкращим зразкам. За роки п'ятирічки на заводах і фабриках Києва було створено, освоєно й організовано серійне виробництво 234 нових зразків машин, приладів, матеріалів і механізмів, серед них — літак Ан-26, гідравлічний повноповоротний екскаватор, електронно-обчислювальна машина «Рось», мотоцикл «Днепр», телевізор «Славутич» та ін. За п'ятирічку поліпшилися

якість, надійність і довговічність багатьох виробів підприємств міста, а 123 кращим з них було присвоєно державний Знак якості.

Проте поряд з досягненнями, якими пишалися кияни, у роботі окремих виробничих колективів були й істотні недоліки. З року в рік зростала кількість невстановленого обладнання, недостатнім був коефіцієнт його змінності, помітною лишалася питома вага ручної праці: від 41 до 68 % у різних галузях господарства. 14 % продукції машинобудівних підприємств випускалося нижче рівня кращих зразків. Таким чином, у працівників промисловості міста лишалися значні можливості дальшого нарощування темпів підвищення якості й обсягу виробництва.

Багато хороших справ записали у свій актив будівельники столиці України. За роки п'ятирічки капітальні вкладення по місту зросли на 63 %. Впровадження в дію основних виробничих фондів збільшилося у 1,3 раза, а за обсягом виробничого призначення — майже вдвічі. Все більш широкого розмаху набувало швидкісне спорудження житлових будинків. Так, бригада Героя Соціалістичної Праці Г. Донця, П. Пуріка, І. Кирилюка, С. Лющенка і Л. Рищенського у 1969 р. втричі швидше, ніж передбачено за нормами, спорудили і здали в експлуатацію 144-квартирний 9-поверховий будинок на житловому масиві Березняки. Їх досвід схвалив Центральний Комітет Компартії України.

Повсякденне життя переконливо стверджувало, що там, де партійні організації постійно тримають у центрі уваги питання удосконалення будівельної справи, ефективного використання техніки, результати завжди відчутні. Так, у 1967 р. спеціалізоване будівельно-монтажне управління тресту «Будмеханізація» було у числі відстаючих. Партійне бюро всебічно вивчило стан справ,

виявило резерви, накреслило заходи по мобілізації колективу на краще використання техніки. За ініціативою парторганізації з числа комуністів і комсомольців були створені екіпажі будівельних машин. Самовідданою працею вони сприяли успіху всього колективу. Так, екіпаж комуніста О. Туманова, який працював на екскаваторі, завдяки впровадженню наукової організації праці, максимальному ущільненню робочого часу на середину 1969 р. завершив п'ятирічне завдання.

Наочним результатом зусиль партійних організацій по поліпшенню роботи будівельників було те, що у роки восьмої п'ятирічки місто збагатилося такими унікальними інженерними спорудами, як Палаці культури «Україна» та авіаційного заводу, комплекс Інституту теоретичної фізики, універмаг «Україна», готель «Либідь», будинок побуту «Столичний», пляхопровід на площі Дзержинського, підземний перехід на площі Калініна (нині площа Жовтневої Революції) та ін. Успіхи трудових колективів будівельників були б ще більшими, якби вони постійно виявляли ініціативу у пошуках оптимальних шляхів виконання планових завдань.

Успіхам, досягнутим народним господарством міста, сприяла самовіддана праця численних загонів працівників залізничного, автомобільного, річкового й авіаційного транспорту, які перевиконали п'ятирічний план вантажообороту. Проте й у цій галузі народного господарства були недоліки. Продовжував збільшуватися розрив між темпами зростання випуску продукції й обсягу перевезень. У автотранспорті щоденно простоювала майже третина машин.

Говорячи про успіхи киян у розвитку економіки міста, відзначаючи існуючі в ті роки окремі недоліки та вузькі місця, не можна не враховувати такої важливої обставини. Ще

наприкінці 60-х років ставало ясно, що екстенсивний шлях розвитку практично себе вичерпав, треба було активніше переходити на інтенсивні методи роботи. Однак зміни в економічній ситуації не були оцінені

належним чином через інерцію старого мислення. І як результат всього цього на наступних етапах нашого розвитку в економіці виникли несприятливі тенденції та труднощі.

2. Боротьба за виконання рішень партії

На початку 1971 р. повсюдно розгорнулася підготовка до важливої у житті Комуністичної партії і Радянської держави події — XXIV з'їзду КПРС. У столиці України, як і в інших містах і районах республіки і всієї країни, відбувалися звітно-виборні конференції, які передували XXIV з'їзду Компартії України, XXIV з'їзду КПРС. У роботі XXIV Київської міської партійної конференції, яка відбулась у середині січня 1971 р., взяла участь 859 делегатів, які представляли близько 160 тис. комуністів. У звітній доповіді і виступах делегатів видзначалися великі зусилля трудящих Києва щодо виконання виробничих планів. За їх дострокове виконання 90 підприємств і організацій було нагороджено Ленінською ювілейною почесною грамотою, понад 112 тис. трудівників — ювілейною медаллю «За доблесну працю». На відзнаку 100-річчя від дня народження В. І. Леніна. Конференція намітила нові рубежі у розвитку підприємств, науки, культури і господарства столиці республіки, визначила шляхи дальшого підвищення активності трудящих у виконанні завдань дев'ятої п'ятирічки. Кияни взяли активну участь в обговоренні проекту Директив XXIV з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1971—1975 рр., які були опубліковані у лютому 1981 р. Комуністи і безпартійні виявили нові резерви суспільного виробництва, посилили боротьбу за всебічне підвищення його ефективності.

У ході обговорення Директив у Києві й області було висловлено близько 2 тис. пропозицій, зауважень, спрямованих на успішне виконання завдань дев'ятої п'ятирічки. Ці пропозиції і зауваження були враховані у практичній діяльності партійних, радянських і господарських органів.

На честь наступних XXIV з'їзду КПРС і XXIV з'їзду Компартії України у республіці та її столиці розгорнулося масове соціалістичне змагання. Його ініціаторами виступили колективи заводів «Ленінська кузня», «Більшовик», «Червоний екскаватор», авіаційного, Дарницького шовкового комбінату та ін. У ході соціалістичного змагання трудівники промислових підприємств, будівельники, транспортники, працівники наукових установ, а також сфери обслуговування досягли значних успіхів. Тільки у першому кварталі 1971 р. підприємства Києва випустили понад план продукції на 16 млн. крб. Багато трудових колективів набуло почесного права носити ім'я XXIV з'їзду КПРС. Особливо високі показники досягли колективи заводів «Арсенал» ім. В. І. Леніна, «Точелектроприлад», комбінату хімічного волокна, швейної фабрики ім. І. Ф. Смирнова-Ласточкина та ін. Посилився рух трудящих за підвищення якості продукції. У 1971 р. 123 київським промисловим виробам було присвоєно Знак якості. У будівництво впроваджувалися нові прогресивні форми і методи забудови житлових масивів,

кварталів, окремих вулиць. На промислових підприємствах головна увага приділялася випуску машин і устаткування, впровадженню нової технології виробництва. Одночасно на підприємствах міста збільшувався випуск товарів народного споживання, поліпшувалася їх якість.

17—20 березня у Києві відбувся XXIV з'їзд Компартії України. У його роботі брали участь 2197 делегатів з вирішальним і 102 делегати з дорадчим голосом, які представляли 2,4 млн. комуністів. З'їзд заслухав і обговорив звіти Центрального Комітету, Центральної Ревізійної комісії, доповідь «Про проект Директив XXIV з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1971—1975 рр.», одностайно схвалив і повністю підтримав внутрішню і зовнішню політику ЦК КПРС і Радянського уряду, їх практичну діяльність.

Відзначивши успіхи в розвитку економіки і культури республіки, з'їзд визначив завдання по дальшому піднесенню ролі первинних партійних організацій у виконанні завдань дев'ятого п'ятирічного плану розвитку народного господарства, удосконаленню роботи з кадрами, розвитку внутріпартійної демократії і зміцненню дисципліни.

Рішення XXIV з'їзду Комуністичної партії України активізували діяльність київської й усіх партійних організацій республіки по підготовці до XXIV з'їзду КПРС.

Значення рішень XXIV з'їзду КПРС. 30 березня — 9 квітня 1971 р. у Москві відбувся XXIV з'їзд КПРС. Від Київської міської партійної організації на з'їзд було обрано 85 делегатів.

З'їзд підбив підсумки плідної діяльності Комуністичної партії і народу у роки восьмої п'ятирічки, затвердив Директиви по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1971—1975 рр.

Виходячи з досягнутого рівня економічного розвитку, можливостей країни, що незмірно зросли, XXIV з'їзд КПРС обґрунтував економічну стратегію партії у дев'ятій п'ятирічці і на наступний період. Головна мета дев'ятої п'ятирічки полягала у забезпеченні значного піднесення матеріального і культурного рівня життя народу на основі високих темпів розвитку соціалістичного виробництва, науково-технічного прогресу і прискорення зростання продуктивності праці. З'їзд підкреслив необхідність і надалі розвивати важку індустрію, яка становить основу розширення соціалістичного відтворення, технічного переозброєння народного господарства, оборонної могутності країни.

Головним підсумком самовідданої праці радянського народу став вступ у етап розвинутого соціалістичного суспільства. На цьому етапі, коли соціалізм розвивається на власній основі, все повніше розкриваються творчі сили соціалістичного ладу, переваги радянського способу життя, трудящі все ширше користуються результатами великих революційних завойовань. Розвинутий соціалізм характеризується поєднанням досягнень науково-технічної революції з перевагами соціалістичної системи господарювання. рішучим поворотом до інтенсивних методів розвитку економіки, якісно новим рівнем і масштабами виробництва, які дозволять безпосередньо розв'язувати завдання соціально-економічного розвитку країни.

XXIV з'їзд КПРС зробив глибокий аналіз змін у соціальній структурі радянського суспільства, відзначив плідність здійснення політики партії, спрямованої на досягнення соціальної одпорідності й єдності радянського народу.

За роки соціалістичного будівництва у нашій країні сформувалася нова соціальна і інтернаціональна єдність людей — радянський народ.

Представники Києва — делегати ХХІV з'їзду Компартії України передають ЦК Компартії України рапорт про виконання трудящими міста соціалістичних зобов'язань на честь з'їзду. 1971 р.

У результаті наполегливої і різнобічної діяльності партії ще більш зміцніла Радянська держава, на етапі розвинутого соціалізму вона перетворилася на загальнонародну; набула дальшого розвитку вся політична система радянського суспільства, ядром якої є Комуністична партія.

ХХІV з'їзд КПРС із задоволенням відзначив, що партія твердо йде лєнінським курсом і з честю виконує роль керівної і спрямовуючої сили радянського суспільства. Неухильне підвищення керівної ролі КПРС багато в чому зумовлюється зміцненням її лав, подальшим розвитком внутріпартійної демократії, підвищенням авангардної ролі комуністів на всіх ділянках господарського і культурного будівництва.

Рішення ХХІV з'їзду КПРС стали могутнім зряддям розвитку активності виробничих колективів, усього суспільно-політичного життя країни, у тому числі республіки. На підпри-

ємствах, в учбових закладах, організаціях відбулися партійні, комсомольські та профспілкові збори. Завдання партійних організацій відповідно до рішень ХХІV з'їзду КПРС були розглянуті на пленумах і партійних активах обласних, міських і районних партійних організацій.

Перетворення в життя рішень ХХІV з'їзду партії. У цей час значно збільшився приплив у партійні організації передових представників робітничого класу, колгоспного селянства, пародної інтелігенції. Разом з тим згідно зі Статутом КПРС, рішеннями з'їзду підвищилася вимогливість до тих, хто вступав до лав партії. Питання зростання рядів КПРС і регулювання цього процесу розглядалися на пленумах ЦК, обкомів, міськкомів і райкомів партії. Так, у січні 1972 р. пленум Київського міськкому партії розглянув питання про виконання партійними ор-

ганізаціями міста рішень XXIV з'їзду КПРС і XXIV з'їзду Компартії України по відбору і вихованню молодих комуністів. Відзначивши успіхи й недоліки у цій справі, пленум зобов'язав райкоми та первинні партійні організації у роботі по регулюванню зростання рядів партії неухильно керуватися ленінськими принципами членства в КПРС, закріпленими у Статуті, рішеннях XXIV з'їзду КПРС і XXIV з'їзду Компартії України, забезпечуючи індивідуальний відбір у партію передових робітників, кращих представників інтелігенції, насамперед з числа тих, хто працює на вирішальних ділянках виробництва, науки та культури.

У практичній діяльності партійних організацій міста став здійснюватися більш диференційований підхід до прийому у партію нових членів і кандидатів, посилилася виховна робота з молодими комуністами, що вступили до лав партії. У 1971—1975 рр. Київська міська партійна організація зростає з 159 510 комуністів до 178 тис. Підвищилися освітній і культурний рівень членів і кандидатів у члени партії, питома вага комуністів з вищою, незакінченою вищою і середньою освітою — з 78,4 % у 1970 р. до 85,2 у 1975 р. Поліпшилася розстановка комуністів на виробництві, що дало змогу посилити постійний вплив у сфері матеріального виробництва, підняти на вищий щабель роль партійних організацій у мобілізації трудящих на виконання завдань дев'ятої п'ятирічки.

Виконуючи рішення червневого (1971 р.) Пленуму ЦК Компартії України «Про завдання по дальшому поліпшенню керівництва первинними партійними організаціями та піднесенню їх ролі у виконанні рішень XXIV з'їзду КПРС і XXIV з'їзду Компартії України»⁷, Київський міський партійний розробив конкретні заходи, спрямовані на дальше по-

ліпшення діяльності первинних партійних організацій. Зростанню активності комуністів Києва, підвищенню боєвості партійних організацій, посиленню їх впливу серед трудящих міста багато в чому сприяв обмін партійних документів, що відбувся у 1973—1974 рр. Під час обміну детальній перевірці піддавалася діяльність кожного комуніста по перетворенню в життя рішень XXIV з'їзду КПРС, Програми і Статуту партії.

У 1975 р. Київську міську партійну організацію було виділено зі складу обласної і підпорядковано безпосередньо ЦК Компартії України. Це зумовлено тим, що Київ є крупним адміністративним, індустріальним і культурним центром, а міська партійна організація — найбільшою у республіці, що вимагає повсякчасної і безпосередньої уваги до її роботи з боку ЦК Компартії України.

Керуючись рішеннями XXIV з'їзду КПРС, Київська міська партійна організація велику увагу приділяла ідеологічній роботі, удосконаленню масово-політичної роботи серед трудящих. За ініціативою партійного комітету заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна у місті створювалися університети ленінських знань. На великих промислових підприємствах, в установах і учбових закладах організовувалися лекторії. Пожвавилася робота з різними категоріями творчої інтелігенції. У повсякденну практику увійшли збори активу творчої інтелігенції, спільний, товариський обмін думками між композиторами, художниками, артистами. Їх співдружність з виробничими колективами.

Партійні організації міста неухильно удосконалювали роботу по вихованню трудящих у дусі радянсько-

⁷ Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. К., 1978, т. 2, с. 896—903.

го патріотизму: братньої дружби народів СРСР, гордості за великі звершення радянського народу. Цьому значно сприяла підготовка до святкування 50-річчя утворення Союзу РСР — видатної події в історії народів нашої Батьківщини, всього прогресивного людства. У Постанові ЦК КПРС, присвяченій підготовці до ювілею Союзу Радянських Соціалістичних Республік, розкрито всевітньо-історичне значення утворення й успішного розвитку Союзу РСР, показано історичні завоювання радянського народу, торжество ленінської національної політики, інтернаціоналізму.

Розвиток соціалістичного змагання. Підготовка до знаменних дат, прийняття у 1971 р. постанови ЦК КПРС «Про дальше поліпшення організації соціалістичного змагання» і робота, яку партійні організації провадили по його виконанню, сприяли новому піднесенню трудової активності мас, зростанню рядів новаторів виробництва. Все ширше практикувалося укладання договорів про соціалістичне змагання між колективами споріднених і суміжних підприємств. Трудящі України активно включилися у рух «Договір тисяч» у легкій промисловості і змагання під девізом «15 республік — 15 ударних вахт!». Ініціаторами змагання за гідну зустріч піввікового ювілею СРСР виступили колективи заводів «Арсенал» ім. В. І. Леніна, авіаційного, електронних та обчислювальних машин, комбінату «Буддеталь», фабрики ім. К. Маркса. Колектив заводу «Радіоприлад» ім. С. П. Корольова став на 50-денну вахту Дружби народів і зобов'язався завершити річну програму, випустити додатково продукції на 1 млрд. крб. Київський міський комітет партії схвалив патріотичне починання і закликав партійні організації поширити його на інших підприємствах, всіляко підтримувати

творчу ініціативу мас, допомагати трудящим збільшувати особисті внески в успішне виконання завдань другого року п'ятирічки.

У ході змагання на честь ювілею СРСР народжувалися нові ініціативи. Характерними особливостями змагання були дальше зміцнення трудової єдності радянського багатонаціонального робітничого класу, удосконалення економічних зв'язків між підприємствами, містами, республіками. У лютому 1972 р. у Києві відбулася зустріч новаторів виробництва — металургів, хіміків, текстильників, шахтарів, які прибули з Москви і Ленінграда, Білорусії, Молдавії, Казахстану, Грузії, Вірменії, Латвії та інших республік. Вони обмінялися передовими методами праці, визначили шляхи зміцнення дружніх зв'язків між спорідненими виробничими колективами братніх республік. У ювілейному році ще більш зміцнили традиційні зв'язки між колективами «Ленінської кузні» і Волгоградського суднобудівного заводу, київського «Радіоприлад» ім. С. П. Корольова і Мінського приладобудівного ім. В. І. Леніна та ін. Ці зв'язки були конкретним втіленням ленінської дружби народів, ідей пролетарського інтернаціоналізму. Трудові зусилля робітничого класу і колгоспного селянства спрямовувалися партією на підвищення ефективності економіки як єдиного народногосподарського комплексу країни.

Промисловість Києва розвивалася в ювілейному році більш високими темпами, ніж намічалася п'ятирічним планом. Завдання по випуску промислової продукції у 1972 р. підприємства столиці виконали достроково. Обсяг промислового виробництва зріс порівняно з минулим роком на 8,1 %, продуктивність праці — на 6,1. За рахунок цього було отримано понад 77 % приросту продукції. 43 трудових колективи за підсумками Всесоюзного соціалістич-

ного змагання були нагороджені Ювілейним почесним знаком ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС на честь 50-річчя утворення СРСР. Ювілейною почесною грамотою ЦК Компартії України, Президії Верховної Ради УРСР, Ради Міністрів УРСР і Укрпрофради нагороджено 429 передових колективів.

У період підготовки до піввікового ювілею утворення СРСР активізувалося суспільно-політичне життя країни. У листопаді 1972 р. у Києві відбулася Всесоюзна наукова конференція на тему «Утворення СРСР — торжество ленінської національної політики», були проведені також наукові сесії і конференції в обласних центрах, містах і районах, вузах, наукових установах та інших організаціях. До 50-річчя утворення СРСР суспільствознавці Києва і республіки підготували ряд праць, присвячених історії утворення єдиної союзної держави, здійсненню ленінської національної політики. У них висвітлюється розквіт Радянської України у братній співдружності радянських республік, всебічно показані дружба і співробітництво народів СРСР у процесі будівництва соціалізму і захисту його завоювань, а також у повесні роки.

У вітальному листі ЦК КПРС представників трудящих Києва й області, який був прийнятий 8 грудня 1972 р. на спільному урочистому засіданні Київського міського Компартії України, Київської міської й обласної Рад депутатів трудящих, присвяченому 50-річчю утворення СРСР, відзначалося, що значні успіхи трудящих міста й області, як і всього радянського народу, в народному господарстві і культурі, піднесення народного добробуту — це результати спільної праці і зусиль усіх братніх народів СРСР.

15 грудня 1972 р. у Києві відбулося спільне урочисте засідання

ЦК Компартії України і Верховної Ради Української РСР, присвячене 50-річчю утворення СРСР. З доповіддю «У братній сім'ї радянських народів — до перемоги комунізму» виступив член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербицький. Український народ пишається тим, зазначив доповідач, що був одним з ініціаторів здійснення ленінської ідеї утворення Союзу РСР, і робить гідний внесок у його зміцнення.

Широко й урочисто відзначивши піввіковий ювілей утворення Союзу РСР, трудящі Києва, як і весь радянський народ, під керівництвом Комуністичної партії з величезною енергією продовжували боротьбу за перетворення в життя рішень XXIV з'їзду КПРС і XXIV з'їзду Компартії України, виконання плану дев'ятої п'ятирічки.

Велике значення для успішного виконання планів дев'ятої п'ятирічки мали поліпшення роботи первинних партійних організацій, здійснення ними контролю над діяльністю адміністрації. Партійні організації Києва заслухали на зборах і засіданнях парткомів, партбюро господарських керівників з різних питань виробничої діяльності. Підвищилася роль парторганізацій у підборі, розстановці і вихованні кадрів. Так, партійна організація Київського комбінату хімічного волокна, яка налічувала понад 1,2 тис. комуністів, систематично аналізувала діяльність цехів і служб, дбала про впровадження нової технології і передового досвіду, механізації й автоматизації виробничих процесів. За ініціативою комуністів на комбінаті було розгорнуто соціалістичне змагання за кращий цех, діляницю, бригаду, за дострокове виконання завдань п'ятирічного плану. Успішно працювали парторганізації заводів «Червоний екскаватор», «Арсенал», електронних та обчислювальних машин, взуттєвої фабрики ім. 50-річчя Жовтня та ін.

Посилення ідеологічної і масово-політичної роботи серед трудящих. Виконуючи рішення XXIV з'їзду КПРС і XXIV з'їзду Компартії України, партійні організації Києва велику увагу приділяли удосконаленню масово-політичної і ідеологічної роботи, розвитку внутріпартійної демократії. Звітно-виборні збори, які відбулися у 1973—1974 рр., показали дальше зростання активності комуністів, збільшення процента кадрових робітників у складі міськкомів, райкомів, парткомів промислових підприємств. Кількісний склад парткомів і партбюро первинних партійних організацій збільшився порівняно з 1971 р. на 800 чоловік, а цехових парторганізацій — на 1590. Партійні організації Києва велику увагу приділяли дальшому поліпшенню роботи міської і районної Рад депутатів трудящих, підвищенню їх ролі у вирішенні господарсько-політичних і виховних завдань. Посилювався контроль за діяльністю всіх ланок управлінського апарату, виконанням і дотриманням радянських законів. Значно активізувалася діяльність профспілкових, комсомольських та інших масових організацій трудящих.

Пленум ЦК Компартії України, який відбувся у травні 1974 р., глибоко проаналізував стан ідеологічної роботи у республіці, накреслив конкретні заходи по її поліпшенню⁸. На партійних конференціях, зборах партійного активу комуністів творчих організацій, наукових установ і вузів, які відбулися після Пленуму, принциповій критиці піддавалися послаблення уваги до класового, інтернаціонального виховання трудящих, яке ще допускалося в окремих організаціях, факти безідейності, відходу у деяких наукових працях і художніх творах від принципу партійності.

Посиленню патріотичного й інтернаціонального виховання трудящих, особливо молоді, сприяло святкування

30-річчя Перемоги Радянського Союзу у Великій Вітчизняній війні. У зв'язку з цією знаменною датою у Києві, обласних і районних центрах, на промислових підприємствах, в установах і учбових закладах були проведені урочисті збори. У столиці і багатьох великих містах України 9 травня відбулися урочисті марші ветеранів війни, мітинги, військово-спортивні заходи.

XXV Київська міська партійна конференція, яка відбулася у січні 1974 р., наділила партійні організації міста на дальше піднесення політичної і трудової активності трудящих, мобілізацію їх на виконання рішень XXIV з'їзду КПРС, завдань дев'ятої п'ятирічки. Конференція поставила перед комуністами завдання: розгорнути за прикладом москвичів рух за перетворення столиці України у місто високопродуктивної праці і зразкового порядку. Комуністи, усі трудівники Києва з патхненням сприйняли цей заклик міської партійної конференції.

Дальше підвищення ефективності виробництва. Всебічна діяльність і конкретне керівництво партійних організацій, творча ініціатива трудящих народжували нові форми змагання за підвищення ефективності виробництва. Зміцнювалися зв'язки науки з виробництвом. Велику увагу Київській міськком партії приділяв впровадженню у виробництво досягнень науково-технічної думки, зміцненню творчої співдружності підприємств з науково-дослідними інститутами, проектно-конструкторськими організаціями, вузівськими кафедрами та лабораторіями.

У Києві набула широкого розповсюдження нова форма зв'язку науки з виробництвом — договір про творчу співдружність. На кінець дев'ятої п'ятирічки у столиці України було укладено понад 500 таких договорів.

⁸ Там же, с. 957—965.

Робітнича династія Ушакових з заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна. 1975 р.

Економічний ефект від впровадження у виробництво рекомендацій і розробок науково-дослідних установ АН УРСР на підприємствах Києва за роки дев'ятої п'ятирічки становив близько 120 млн. крб. Яскравим прикладом тісного зв'язку науково-дослідних закладів з виробництвом став Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона, у складі якого уже на той час діяли конструкторське бюро, експериментальне виробництво і дослідний завод.

Основні зусилля трудящих Києва, як і всієї країни, спрямовувалися на дострокове виконання дев'ятої п'ятирічки, підвищення продуктивності праці і прискорення науково-технічного прогресу, більш повне використання діючих виробничих потужностей. Девізом Всесоюзного соціалістичного змагання, що розгорнулося все ширше, стало гасло «Дати продукції більше, кращої якості і з

меншими затратами!». Нового змісту набуло зустрічне планування, яке вперше виникло ще у 30-і роки, а нині набуло широкого розповсюдження у місті і республіці. Масовим стало змагання за виконання п'ятирічного завдання за чотири роки за рахунок впровадження комплексних планів підвищення продуктивності праці на кожному робочому місці. Його ініціаторами виступили комуністи арсенальці, Герої Соціалістичної Праці А. Я. Донченко і В. П. Філіпов. Наслідуючи їх почин, понад 20 тис. робітників виконали п'ятирічку за чотири роки. Питання керівництва змаганням, підвищення трудової дисципліни має постійно перебували у центрі уваги партійних організацій. У 1974 р. у змаганні за дострокове виконання п'ятирічки брали участь 1,5 млн. трудящих Києва й області, на чолі яких йшли комуністи. Широко розгорнулося зма-

Делегати XXV з'їзду Компартії України від Ровенської області, кавалер ордена Леніна М. І. Лукашук, Герой Соціалістичної Праці М. Д. Мисюкевич, О. С. Олівський в цеху Київської трикотажної фабрики ім. Р. Люксембург. 1976 р.

гання інженерно-технічних працівників за особистими творчими планами.

Самовіддана праця киян у завершальному році дев'ятої п'ятирічки увінчалася перемогою. Промисловість столиці достроково, у вересні 1975 р., виконала завдання п'ятирічки по загальному обсягу виробництва, який збільшився на 53 % замість 50,2, встановлених планом. Продуктивність праці зросла на 38,5 % замість 36,7, як було передбачено. Понад річні плани за п'ятирічку реалізовано продукції на 425 млн. крб. Найбільших успіхів у виконанні п'ятирічного плану досягли колективи заводів «Арсенал», авіаційного, електронних та обчислювальних машин, «Київтрактородеталь», «Кристал», «Комуніст», «Точелектроприлад», Дарницького шовкового комбінату та ін.

Дальшого розвитку у дев'ятій п'ятирічці набули транспорт, а також житлово-комунальне будівництво, чому значно сприяло впровадження у будівництво передового досвіду бригади московського будівельника І. О. Злобіна. Постійний контроль за будівництвом з боку міському партії дозволяв своєчасно усувати вузькі місця на спорудженні об'єктів комунального і житлово-побутового призначення.

У порядку шефства над селом великий внесок у розвиток сільськогосподарського виробництва зробили виробничі колективи багатьох підприємств міста. Колектив заводу «Київтрактородеталь» виступив ініціатором Всесоюзного змагання за дострокове виконання замовлень села. Відповідно до Директив XXIV з'їзду КПРС виробничі і наукові колективи розробили ґрунтовну прог-

раму шефської допомоги селу, розраховану на довгостроковий період. Київський міський і обком партії здійснювали дійовий контроль за перетворення в життя цієї програми.

Підготовка до XXV з'їзду КПРС. Квітневий (1975 р.) Пленум ЦК КПРС прийняв рішення про скликання 26 лютого 1976 р. чергового XXV з'їзду КПРС. По всій країні розгорнулося масове передз'їздивське змагання. У січні 1976 р. відбулася XXVI Київська міська партійна конференція, делегати якої проаналізували успіхи, яких трудящі міста досягли у розвитку економіки і культури у дев'ятій п'ятирічці, й обговорили проекти «Основних напрямів розвитку народного господарства СРСР на 1976—1980 рр.», що був опублікований у пресі. Питання, пов'язані з підготовкою до XXV з'їзду КПРС і XXV з'їзду Компартії України, розглядалися також на пленумі міськкому, бюро райкомів партії, зборах активів, у первинних парторганізаціях. Основна увага приділялася підвищенню продуктивності праці і політичної активності мас. У трудових колективах готувалися зустріти форум комуністів новими патріотичними починаннями. Так, колектив Київського радіозаводу виступив з закликом працювати під девізом «Кожному виробу — робітничу гарантію якості!». Наступному з'їзду партії присвятили трудові досягнення ткалі Дарницького шовкового комбінату Л. К. Кондратьєва. П. Г. Волковинська, А. Т. Золотова, які вирішили обслуговувати по 104 станки замість 46 за нормою. Їх приклад наслідували багато робітників підприємств легкої промисловості.

XXV з'їзд Комуністичної партії України (10—13 лютого 1976 р.), на якому зі Звітною доповіддю ЦК виступив В. В. Щербидький, всебічно проаналізував діяльність комуністів республіки по розвитку народного господарства і культури, підбив під-

сумки виконання планів дев'ятої п'ятирічки. Відзначивши успіхи у розвитку народного господарства і критично оцінюючи досягнуте, з'їзд зобов'язав усі партійні організації республіки поліпшити партійне керівництво економікою, спрямувати організаторську і масово-політичну роботу на широке розгортання соціалістичного змагання за виконання планів десятої п'ятирічки.

XXV з'їзд КПРС, який відбувся 24 лютого — 5 березня 1976 р. у Москві, продемонстрував величезний розмах і глибину творчої діяльності радянського народу, зростання міжнародного авторитету ленінської партії. У документах з'їзду знайшло відображення важливе положення про неухильне зростання ролі КПРС і її місцевих організацій у соціально-економічному розвитку країни.

Найважливішими завданнями партійних організацій після з'їзду були роз'яснення трудящим його рішень, мобілізація зусиль робітничого класу, колгоспного селянства, інтелігенції на виконання завдань десятої п'ятирічки. У Києві після закінчення роботи XXV з'їзду на підприємствах, будовах, в установах і учбових закладах відбулися мітинги і збори, на яких виступили його делегати, члени ЦК КПРС і ЦК Компартії України, керівники міської і районної партійних організацій. З метою посилення роз'яснювальної роботи про підсумки XXV з'їзду КПРС і XXV з'їзду Компартії України Київський міський комітет партії провів зведений семінар пропагандистських кадрів, інструктивні наради і семінари партійного активу. Документи з'їздів глибоко вивчали в усіх трудових колективах міста, працювали постійно діючі агітпункти, лекторії: у 1976 р. у Києві за матеріалами XXV з'їзду КПРС і XXV з'їзду Компартії України щоденно читалося 400 лекцій.

Реалізація рішень XXV з'їзду КПРС. Керуючись вказівками з'їзду, Київський міський комітет партії очолив роботу по складанню комплексного плану економічного й соціального розвитку столиці України на 1976—1980 рр., виходячи із загальносоюзного і республіканського планів десятої п'ятирічки. Роботу над цим планом було завершено у 1977 р. Згідно з планом обсяг промислової продукції Києва до 1980 р. мав збільшитися на 39 %, продуктивність праці — на 31. Планом передбачалися всебічний розвиток продуктивних сил на основі науково-технічного прогресу, удосконалення структури народного господарства, поліпшення побуту та відпочинку жителів міста тощо.

На основі рішень XXV з'їзду КПРС і XXV з'їзду Компартії України, плану соціально-економічного розвитку Києва районні і первинні партійні організації розробили конкретні заходи по забезпеченню виконання завдань десятої п'ятирічки. Важливу роль у виконанні рішень XXV з'їзду КПРС відіграло соціалістичне змагання за дострокове виконання десятої п'ятирічки, що набувало все ширшого розмаху. На підприємствах міста розпочалося соціалістичне змагання під девізом «60 ударних декад — 60-річчю Радянської влади!». Бригади робітників, які очолювали комуністи І. М. Кірянін і О. І. Метисовський на заводі «Радіоприлад», взяли зобов'язання виконати завдання перших двох років п'ятирічки до 7 листопада 1977 р. Їх приклад наслідували 330 тис. киян. Усього в місті у русі за гідну зустріч 60-річчя Великого Жовтня брав участь 1 млн. чоловік.

Розвивався рух за комуністичне ставлення до праці. Багато трудових колективів висувало зустрічні плани, боролосся за ефективність виробництва і підвищення якості продукції. На початку 1977 р. трудівники 100 підприємств міста взяли зустрічні

Делегат XXIV з'їзду Компартії України, почесний верстатобудівник М. Г. Галатенко, — стерняр ливарного цеху заводу ім. О. М. Горького. 1979 р.

плани по реалізації понадпланової продукції, 124 колективи зобов'язалися весь приріст випуску продукції забезпечити за рахунок зростання продуктивності праці. В цілому, робітники Києва прийняли 124 тис. комплексних планів підвищення ефективності й якості продукції на кожному робочому місці і 44 тис. творчих планів робітників і інженерно-технічних працівників. 1977 р. — рік ювілею Великого Жовтня і встановлення Радянської влади на Україні — ознаменувався новими трудовими перемогами трудящих Києва, достроковим виконанням багатьма підприємствами міста плану перших двох років п'ятирічки.

Ударною працею зустріли кияни рішення травневого (1977 р.) Пленуму ЦК КПРС, опублікування проекту нової Конституції СРСР. Всепародне його обговорення вилилося в яскраву демонстрацію єдності партії і народу, непорушної дружби народів СРСР, переваг радянського державного ладу, соціалістичної демократії. У прийнятій 7 жовтня 1977 р. новій Конституції подано глибоку характеристику розвинутого

соціалізму, політичних і економічних його основ, закріплено досягнення соціалістичного способу життя, миролюбний характер радянської зовнішньої політики.

Успішно виконавши зобов'язання у ювілейному році, передові колективи підприємств Києва за прикладом трудівників Москви включилися у соціалістичне змагання за виконання завдань п'ятирічки до першої річниці прийняття Конституції СРСР і 61-ї річниці Великого Жовтня. Про успішне виконання взятих зобов'язань рапортували понад 50 київських підприємств, близько 30 тис. цехів, дільниць і бригад, більш як 48 тис. робітників.

Серед трудових починів, спрямованих на підвищення продуктивності праці, виділявся рух за єдиний наряд. Його поширенню сприяло опублікування у газеті «Прапор комунізму» (1978, 12 січня) відкритого листа бригадирів провідних підприємств В. П. Щербини, П. І. Іванова, М. І. Сукретного і П. П. Матвійчука, які розповіли про досвід роботи своїх бригад за єдиним нарядом.

Велике значення у забезпеченні успішного виконання плану дев'ятої п'ятирічки мали робота партійних організацій, засоби масової інформації, преса, радіо, телебачення. Значною подією в ідейно-політичному житті партії, усього народу стала постанова «Про загальне поліпшення ідеологічної, політико-виховної роботи» (квітень 1979 р.). Керуючись нею, партійні організації Києва розробили комплексні плани ідеологічної діяльності, які послідовно втілювалися в життя.

Особливо активізувалася політико-масова робота у зв'язку з підготовкою святкування 110-річчя від дня народження В. І. Леніна. Наприкінці листопада 1979 р. передові колективи виробничих об'єднань «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна», «Більшовик» і верстатобудівного заводу

оголосили про 110-денну ударну вахту на честь 110-річчя від дня народження В. І. Леніна. Початок цієї вахти збігся з початком завершального року десятої п'ятирічки. Міський комітет Компартії України схвалив ініціативу передовиків соціалістичного змагання і закликав киян підтримати її.

Соціалістичне змагання, що розгорнулося на честь ювілею, стало яскравим свідченням революційної, перетворюючої сили ленінських ідей, вірності трудящих заповітам засновника партії більшовиків, першої у світі Радянської соціалістичної держави. Трудівники столиці України гідно завершили Ленінську ударну вахту, близько 60 тис. чоловік виконали до ювілею п'ятирічне завдання, багато з них були удостоєні Ленінських почесних грамот.

Новим піднесенням політичної і трудової активності зустріли трудівники Києва й усієї країни рішення червневого (1980 р.) Пленуму ЦК КПРС про скликання у лютому 1981 р. чергового XXVI з'їзду КПРС. За традицією повсюди почало розгортатися соціалістичне змагання, колективи трудящих брали підвищені соціалістичні зобов'язання.

У січні 1981 р. відбулася чергова, XXVIII, міська партійна конференція, на якій були підбиті підсумки виконання трудівниками столиці десятої п'ятирічки, намічено перспективи дальшого економічного і соціального розвитку Києва.

Десятий п'ятирічний план працівники промисловості Києва з більшою видів продукції виконали достроково — до 9 грудня 1980 р. Обсяг промислового виробництва за п'ятирічку збільшився на 35,2 %. Понад план було реалізовано промислової продукції на 427 млн. крб., у тому числі товарів народного споживання на 155 млн. Зростання продуктивності праці у промисловості становило 25,5 %. Найкращих виробничих показників досягли трудові колективи

Печерського, Ленінградського, Жовтневого і Дарницького районів.

У результаті самовіданої праці робітників, інженерно-технічних працівників, великої організаторської і політико-виховної роботи міської партійної організації у десятій п'ятирічці відбувалося прискорене технічне переозброєння промислового виробництва на основі впровадження найновіших досягнень науки і техніки, неухильного розширення і зміцнення співдружності науки з

виробництвом. За досягнення високих результатів у Всесоюзному соціалістичному змаганні, успішне виконання державного плану 1980 р. і десятої п'ятирічки Києву було вручено перехідний Червоний прапор ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ. Чудові досягнення робітників, усіх трудящих Києва у суспільному виробництві створили міцний фундамент успіхів економічного й соціального розвитку в одинадцятій п'ятирічці.

3. Науково-технічний прогрес — у центрі уваги партійних і радянських органів міста

В умовах науково-технічної революції відбуваються корінні зміни у розвитку науки і техніки, змісті і характері праці, зростають вимоги не тільки до машин, а й до людей, які керують ними. Комуністична партія у 60—70-і роки послідовно втілювала в життя рішення XXIII — XXV з'їздів, науково-технічну політику, мобілізувала трудящих на вирішення завдань прискорення технічного переозброєння народного господарства.

Трудящі Києва, як і всієї республіки і країни в цілому, у ці роки творчо працювали над втіленням у життя рішень партії по прискоренню технічного прогресу, зміцненню зв'язків науки та виробництва. Удосконалювалися планування й управління технічним прогресом, відбувалися глибокі зміни у трудовій діяльності виробничих колективів, підвищувалася ефективність суспільного виробництва.

Передовий досвід на службі технічного прогресу. На підприємствах Києва активно розроблялися і впроваджувалися у виробництво технічні засоби, створювалися високопродуктивні машини, прилади й апарату-

ра. Зростали ряди раціоналізаторів і винахідників. Так, за 1959—1965 рр. кількість винахідників і раціоналізаторів по Києву зросла у 2,3 рази — з 18 до 42 тис. чоловік. Майже на 45 % збільшилася кількість впроваджених у виробництво технічних нововведень, більш як на 73 — сума економії. Серед винахідників і раціоналізаторів міста 75 % становили комуністи.

Значна робота здійснювалась по оновленню номенклатури виробів, впровадженню прогресивних матеріалів, засобів автоматики, електроніки. Лише за 1959—1965 рр. було розроблено й освоєно виробництво близько 1400 нових машин, механізмів, приладів і матеріалів, комплексно механізовано понад 600 виробничих процесів і дільниць. Машинобудівники міста створили нове високопродуктивне обладнання для хімічної промисловості. Київські автоматичні фільтрпреси, вальці, форматори-вулканізатори відповідали рівню світових стандартів. Значних успіхів у підвищенні якості продукції досягли колективи мотоциклетного і дослідно-показового редукторного заводів. За ініціативою партійних організацій цих підприємств

Засідання громадського конструкторського бюро штампувального пеху заводу «Точелектроприлад». 1961 р.

передові робітники разом з інженерно-технічними працівниками включилися в роботу по вдосконаленню конструкцій окремих вузлів і деталей машин, зменшенню ваги виробів. На дослідно-показовому редукторному заводі було успішно розроблено і налагоджено серійне виробництво нових редукторів, які у розрахунку на одиницю потужності у 1,5 раза були меншими за питомою вагою і майже на стільки ж дешевші, як старі.

Партійні організації Києва велику увагу приділяли пропаганді передового досвіду, руху за прискорення технічного прогресу, озброєнню технічними знаннями трудящих. У 1961 р. у місті почав працювати університет технічного прогресу. У лютому 1962 р. відбулися наради машинобудівників, на яких розглядалися завдання працівників галузі

по виконанню рішень ХХІІ з'їзду КПРС.

У першій половині 60-х років на підприємствах Києва поширився рух новаторів. Так, все більшого розповсюдження набувало застосування прогресивного методу групової обробки деталей. На кінець 1964 р. на підприємствах міста працювало близько 400 групових настроювачів, на яких оброблялося понад 6 тис. деталей. На високому рівні здійснювалася групова обробка деталей на заводах «Арсенал» ім. В. І. Леніна, «Київприлад», «Точелектроприлад» та ін.

Важливими показниками технічного удосконалення виробництва ставали оснащення його високопродуктивним обладнанням і інструментами, впровадження універсально-збірних пристосувань, які дозволяли швидко перебудовувати верстати і

машини. Лише у 1963 р. на підприємства міста було введено понад 18 тис. таких пристосувань, що дозволило зекономити понад 700 тис. крб.

На початок 60-х років у республіці було освоєно виробництво штучних алмазів, що стало важливою передумовою впровадження передової технології обробки металів. Застосування штучних алмазів у виробництві супроводжувалося бурхливим зростанням продуктивності праці, високою точністю обробки деталей, підвищенням якості продукції. Передові підприємства Києва почали широко застосовувати алмазні інструменти, добивалися зростання інтенсифікації виробничих процесів.

Партійна організація заводу «Трансигнал» ім. Ф. Е. Дзержинського мобілізувала робітників на виготовлення нових засобів сигналізації, які підвищили гарантію безпеки руху на залізничному транспорті. Тут здійснювалася значна робота по економному використанню металу, впровадженню ефективних його замінників, надійних в експлуатації. На заводі розроблялися і впроваджувалися у виробництво організаційно-технічні заходи, спрямовані на підвищення технічного рівня виробництва, провадилися громадські огляди використання обладнання, інструментів, матеріалів. Велика увага приділялася дотриманню технологічних режимів, вивченню техніки виробництва. У 60-і роки колективи підприємств міста за прикладом саратовців приступили до впровадження системи бездефектного виготовлення продукції. Вже на кінець 1964 р. було завершено підготовчу роботу по впровадженню нової системи на дев'яти підприємствах Києва. У числі перших вона впроваджувалася на заводах «Арсенал» ім. В. І. Леніна, «Червоний екскаватор», «Точелектроприлад» та ін.

Восени 1965 р. колективи київських підприємств стали на трудову

вахту на честь наступного XXIII з'їзду КПРС. Багато з них поряд з виконанням зобов'язань по підвищенню продуктивності праці добивалося поліпшення якості продукції, дострокового виготовлення нових машин і механізмів. Особлива увага приділялася впровадженню засобів комплексної механізації й автоматизації виробництва.

Велику роботу по удосконаленню виробництва й організації випуску пайновісних типів багатопиндельних гідравлічних автоматів і напівавтоматів високого класу провів колектив заводу верстатів-автоматів ім. О. М. Горького. Багато його верстатів відповідало світовому технічному рівню верстатобудування. За високі виробничі досягнення колектив заводу був удостоєний перехідного Червоного прапора Ради Міністрів УРСР і УРПС. Значних успіхів у боротьбі за технічний прогрес досяг завод «Укркабель». Тут виготовлено і впроваджено напівавтоматичну лінію підготовки гумових сумішей, агрегатів безперервної вулканізації та ін. Свої виробничі колективи «Укркабелло» направляв у 32 країни світу.

Важливу роль відігравали конференції, семінари, наради по прискоренню темпів науково-технічного прогресу, поширенню передового досвіду роботи, які провадилися за ініціативою Київського міськкому Компартії України. Так, на початку жовтня 1965 р. у Палаці культури заводу «Більшовик» відбувся семінар, в роботі якого взяла участь понад 700 робітників-поваторів, технологів, конструкторів підприємств, представників науково-дослідних і проектних інститутів, партійних працівників. Семінар був присвячений проблемам використання інструментів, ролі працівників інструментального виробництва у прискоренні технічного прогресу, підвищенні якості продукції. У ході роботи семінару відзначалися досягнення передовиків

і новаторів виробництва В. Семияського, І. Кота, А. Ємченко-Рибка та ін. Разом з тим на семінарі були викриті недоліки у виготовленні і впровадженні нового інструменту, накреслені заходи по їх усуненню.

Все більше зміцнювалися зв'язки виробничників з науковими колективами. Так, Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона у 60-і роки надавав велику допомогу багатьом підприємствам промисловості, транспорту у технічному вдосконаленні виробництва. Так, виконуючи підвищені соціалістичні зобов'язання на честь XXIII з'їзду КПРС, співробітники інституту надали допомогу колективу заводу ім. І. І. Лепсе. Вони передали нове устаткування для проведення експериментів. Потім дослідні роботи провадилися на устаткуванні, виготовленому на підприємстві. Разом з Інститутом проблем лиття АН УРСР, який розробив для цього заводу автоматичну шихтовку вагранки і зважування рідкого металу, створювалася принципово нова схема центробіжного відливання гільз. Освоєння автоматичної лінії відливки тракторних гільз мало велике народногосподарське значення. Її авторам, співробітникам НДІ тракторсільмашу, було присуджено Ленінську премію.

На заводі «Червоний екскаватор» на кінець жовтня 1965 р. було достроково здано зразки нового, більш досконалого екскаватора. Понад 20 землерийних машин було виготовлено колективом підприємства понад завдання. Продукція «Червоного екскаватора» була удостоєна Золотої медалі Виставки досягнень народного господарства у Москві. На Всесвітній виставці у Брюсселі машині київських екскаваторобудівників було присуджено премію «Гран-прі».

Успішно виконував завдання по створенню нових агрегатів колектив заводу верстатів-автоматів ім

О. М. Горького. Нові машини й устаткування були впроваджені на мотоциклетному заводі. Колектив Павлоградського заводу «Литмаш» виготовив для київських машинобудівників нову машину для лиття під тиском. Вона забезпечувала зростання продуктивності праці при виготовленні деталей майже вдвічі. Після того як стала до ладу комплексно-механізована дільниця, собівартість кольорового лиття значно зменшилася. Загальний ефект від створення дільниці становив 34 тис. крб. на рік. Колектив київського заводу цементного машинобудування ім. М. І. Калініна розпочав виробництво автоматичних дозаторів безперервної дії, варіаторів, фільтрів тощо. Робітники підприємства значно знизили собівартість продукції, збільшили гарантійний строк роботи машин. Умільці підприємства за 1959—1965 рр. впровадили у виробництво близько 1 тис. технічних новинок. На заводі «Кінап» розпочався похід за технічну естетику, наукову організацію праці.

За 1959—1965 рр. на підприємствах Києва було проведено значні роботи по механізації й автоматизації виробництва. Усього за цей час у промисловість міста впроваджено 767 потокових, механізовано-потокових і автоматичних ліній, комплексно механізовано й автоматизовано 9 підприємств, 99 цехів і 210 дільниць⁹. Прискорення темпів науково-технічного прогресу на виробництві, впровадження засобів комплексної механізації й автоматизації, досягнень науки і техніки супроводжувалося підвищенням продуктивності праці. За рахунок зростання продуктивності праці у 1959—1965 рр. на підприємствах Києва було одержано 55 % загального приросту промислової продукції. Продуктивність праці на промислових підприємствах машинобудування і металообробки у 1965 р. порівняно з 1958 р. зросла

⁹ Київ у цифрах, с. 48.

на 75 %. У 1959—1965 рр. спостерігалось швидке зростання виробництва електроенергії, а також багатьох видів продукції машинобудування і металообробки.

Про досягнення у прискоренні темпів технічного прогресу у промисловості міста за 1959—1965 рр. переконливо свідчать показники зростання виробництва електро- і теплоенергії, продукції машинобудування і металообробки. Так, у 1965 р. порівняно з 1950 р. у Києві було вироблено електро- і теплоенергії у 7 разів більше, а продукції машинобудування і металообробки — майже у 14.

На озброєння будівельників Києва надходила нова техніка, впроваджувалися наукова організація праці, прогресивна технологія монтажу споруд. Важливу роль у науковій організації праці відіграло впровадження нової системи автоматичного диспетчерського телеуправління. Так, у колективі домобудівного комбінату № 3 у 1964 р. застосування такої системи дозволило ліквідувати затримки у доставці будівельних матеріалів. Застосування авто-теледиспетчерської системи управління дозволило будівельникам прискорити монтаж на 30 %, набагато зменшити транспортні витрати. Щорічна економія від впровадження системи становила 74 тис. крб. Про досягнення у технічному переозброєнні виробництва, створенні нової техніки говорилося на XXIII з'їзді КПРС. «Науково-технічний прогрес, — зазначалося у Звітній доповіді ЦК КПРС XXIII з'їздові, — викликав до життя багато нових виробництв. Здійснено технічне переозброєння ряду галузей пародного господарства. Сконструйовано і введено в дію велику кількість різних типів машин, устаткування, приладів, багато з яких є унікальними, створеними вперше в світі»¹⁰.

Одночасно на з'їзді були висунуті завдання по дальшому підвищенню

суспільного виробництва, прискоренню технічного прогресу на основі широкого розвитку наукових досліджень і швидкого використання їх результатів у виробництві, поліпшення керівництва економікою країни.

У світлі нових завдань. Кияни зробили вагомий внесок у виконання рішень XXIII з'їзду КПРС. З початку 60-х років, коли партія накреслила шляхи прискорення розвитку провідних галузей машинобудування, у тому числі однієї з основних — приладобудування, виробництва засобів автоматизації, збільшення випуску комплексних засобів управління, зокрема із застосуванням електронних обчислювальних машин, у республіці, а також у Києві вводилися у дію нові підприємства, здійснювалася реконструкція діючого устаткування, впроваджувалася передова технологія. У приладобудуванні все ширше застосовувалися деталі з пластмас, впроваджувалися методи холодного штампування, групової обробки деталей.

У русі за впровадження засобів комплексної механізації й автоматизації виробничих процесів на приладобудівних заводах міста велику допомогу колективам подавали інститути АН УРСР, а також вчені Київського університету ім. Т. Г. Шевченка і політехнічного інституту. Складна високоточна електровимірвальна апаратура випускалася на заводі «Точелектроприлад». Колектив цього підприємства оволодів виробництвом програмного електронного регульовального устаткування РУ-5 і серії приладів комплексної уніфікації автоматичного контролю, сигналізації і регулювання.

Приладобудівники міста зустріли 50-річчя Радянської влади не лише значними кількісними показниками по виробництву приладів і засобів автоматизації, а й досягненням вели-

¹⁰ Матеріали XXIII з'їзду КПРС, с. 34.

кого технічного прогресу у галузі їх конструювання. Створювалися і розширювалися спеціалізовані конструкторські бюро і технологічні служби приладобудівних підприємств. Завдяки цьому за рахунок освоєння виробництва нових або модернізації тих, що випускалися, здійснювалося оповнення виробів. Цей процес відбувався на київських заводах верстатів автоматів, ім. Ф. Е. Дзержинського, «Кінап» та ін. На заводах «Точелектроприлад», «Електроприлад» було здійснено велику роботу по автоматизації процесів у гальванічних печах, цехах і на дільницях фарбування і просушування деталей.

Восьма п'ятирічка для Київського заводу верстатів-автоматів ім. О. М. Горького була періодом розробки й освоєння виробництва нових видів верстатів, які відповідали світовим стандартам. На кінець 1966 р. колектив заводу випустив 200 шестишпindelних токарних верстатів, точність обробки на яких відповідала рівню кращих світових стандартів. Підвищення якості і надійності верстатів, які випускав завод, давало щорічно 1,7 млн. крб. економії. В результаті поглиблення спеціалізації колектив заводу зосередив зусилля на випуску лише багатошпindelних горизонтальних токарних автоматів 1216. Такі верстати тоді були виготовлені у країні вперше і мали продуктивність у 4—5 разів вищу, ніж попередні одношпindelні автомати. Крім того, вони забезпечували більш високу точність обробки деталей. У восьмій п'ятирічці на заводі верстатів-автоматів ім. О. М. Горького впроваджувалися у виробництво інструменти і пасти зі штучних алмазів. Так, у 1968 р. на підприємстві було впроваджено 17,6 тис. каратів синтетичних алмазів. Умовно-річний економічний ефект становив 59,5 тис. крб.

На Київському авіаційному заводі провадилася велика робота по механізації й автоматизації виробництва.

Впроваджувалися нові потокові лінії, застосовувалися передові методи обробки металу. Якісний стрибок було зроблено у галузі технології виробництва деталей за допомогою гарячого штампування і формовки. Творчим досягненням колективу заводу стало освоєння серійного випуску турбогвинтового літака Ан-24. При його виготовленні вперше у практиці світового літакобудування були широко застосовані клеєзварні поєднання дюралюмінієвих деталей. Важливий внесок у освоєння цієї технології зробили начальник цеху В. Т. Черниченко, начальник технічного бюро М. І. Кузнецов, старший майстер А. К. Очеповський, працівники відділу зварювання В. Ф. Сохань, М. Ф. Величко та ін. Було створено легкий транспортний літак Ан-14 («Бджілка»). Він призначався для перевезення пасажирів, вантажів на місцевих авіалініях і відзначався чудовими злітно-посадочними якостями. Найбільш продуктивним літаком для потреб сільського господарства став Ан-2М. У 1965 р. колектив КБ, яким керував О. К. Антонов, створив найбільший у світі на той час транспортний літак Ан-22 («Антей»). Значна робота провадилася по підвищенню надійності літаків при експлуатації, збільшенню їх гарантійного ресурсу. Завдяки зусиллям колективу конструкторів під керівництвом Героя Соціалістичної Праці О. К. Антонова і виробників Київського авіаційного заводу гарантійний ресурс літака Ан-2 зріс більш як у 2,5 раза.

Великий внесок у прискорення технічного переозброєння хімічної промисловості зробив колектив заводу «Більшовик». Він створив нові змішувачі пластмас, лінії для виготовлення тепло- і звукоізоляційного ліполеуму, комплект устаткування для виробництва полістиролу, індивідуальний вулканізатор для виробництва великовантажних шип, який отримав високу оцінку на Ворошезь-

кому шинному заводі. У 1966 р. конструктори заводу розробили установку для виготовлення плівки «сарап», а також агрегати для виготовлення плівки з поліетилену низького тиску. Каландрова установка для тиснення штучної шкіри, агрегат для виробництва нових пластмас були обладнані досконалими системами теплової й електронної автоматизації. За 1959—1965 рр. колектив виготовив і впровадив у виробництво 70 назв агрегатів і потоково-механізованих ліній для хімічної промисловості, що дало народному господарству 10 млн. крб. економії. У 1966 р. заводу «Більшовик» за першість у соціалістичному змаганні підприємств Міністерства хімічного і нафтового машинобудування СРСР було вручено перехідний Червоний прапор Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС. Влітку 1966 р. колектив підприємства був нагороджений орденом Леніна.

Боротьбу трудових колективів за технічне переозброєння виробництва, підвищення продуктивності праці на основі досягнень науково-технічного прогресу очолила міська партійна організація. У результаті великої організаторської діяльності міськкому партії, первинних партійних організацій у 1966—1970 рр. на підприємствах було модернізовано понад 7 тис. одиниць технологічного устаткування (ковальсько-пресового, ливарного, металорізальних верстатів та ін.), створено 439 автоматизованих і механізованих потокових ліній. Комплексною механізацією у ці роки було охоплено 246 цехів і дільниць. На багатьох підприємствах міста розроблялися і впроваджувалися комплексні програми технічного переозброєння. Повсюдне впровадження засобів комплексної механізації й автоматизації на підприємствах міста супроводжувалося швидким зростанням механізації й автоматизації виробничих процесів.

Міськком партії у роки восьмої п'ятирічки націлював партійні орга-

нізації і колективи підприємств на мобілізацію творчих зусиль робітників, інженерно-технічних працівників і службовців на прискорення впровадження у виробництво досягнень науки і техніки, створення нових машин, передових технологічних процесів, економію металу, коштів. На бюро міського комітету розглядалися вузлові питання прискорення темпів науково-технічного прогресу, аналізувалися передові патріотичні починання колективів. Так, у квітні 1966 р. бюро міськкому схвалило і рекомендувало поширити починання колективу мотоциклетного заводу, який виступив ініціатором змагання за утворення фонду ім. 50-річчя Жовтня.

Велику увагу приділяло бюро міськкому партії підвищенню довговічності і надійності продукції заводів порційних автоматів ім. Ф. Е. Дзержинського, «Точелектроприлад», торгового машинобудування, «Більшовик» та ін.

На засіданні бюро міськкому у травні 1968 р. заслуховувалося питання про роботу парткому заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна. Бюро відзначило позитивний досвід роботи парткому по виконанню рішень XXIII з'їзду КПРС і вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС, підкреслило, що багато цехових партійних організацій і партгруп бере активну участь у вирішенні завдань виробництва, виступає ініціатором прискорення технічного прогресу і використання внутрішніх резервів виробництва. У результаті цієї роботи у роки восьмої п'ятирічки 91 зразку найкращих виробів заводів «Арсенал» ім. В. І. Леніна, «Лепінська кузня», арматурно-машинобудівного та інших підприємств було присвоєно державний Знак якості.

На багатьох підприємствах міста розроблялися організаційно-технічні заходи по забезпеченню виконання державних планів, планів створення нової техніки, впровадження прогрес-

Новатори заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна Герої Соціалістичної Праці (зліва направо): Г. Я. Царик, В. П. Філіпов, М. Г. Павленко. 1966 р.

сивної технології. На засіданнях парткомів заводів розглядалися питання про роботу комуністів та інженерно-технічних працівників по виконанню особистих планів розвитку технічного прогресу.

Найбільш високими темпами розвивалися провідні галузі промисловості міста — машинобудування і металообробка. Питома вага їх становила 35,6 % всього випуску валової продукції. На підприємствах провадилися конференції з питань якості і надійності продукції, яка випускалася, дні якості, на яких всебічно розглядалися питання, пов'язані з підвищенням якості продукції.

У 60-і роки на підприємствах Києва набула великого поширення масова технічна творчість, яка стала могутнім фактором прискорення тех-

нічного прогресу. Серед новаторів — машинобудівників міста у ці роки великих досягнень у технічній творчості досягли ветерани праці, визнані майстри своєї справи — токар-новатор заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна, Герой Соціалістичної Праці Г. Я. Царик, токар-новатор «Червоного екскаватора» В. К. Семинський, бригадир «кладальників цього заводу Ю. М. Куций, слюсар інструментального цеху Київського авіаційного заводу ім. 50-річчя Великого Жовтня, заслужений раціоналізатор УРСР Р. А. Столярчук, а також П. Ф. Лобко, А. А. Музалевський, М. М. Климов та ін.

Комітет ради ВДНГ СРСР вручив Диплом I ступеня заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна за розробку і впровадження у виробництво автоматич-

ного фотоапарата високого класу «Київ-10». Золотою медаллю і грошовою премією був нагороджений головний його конструктор М. Ф. Серов — за розробку схеми вузлів. Срібною медаллю і грошовою премією були нагороджені начальник цеху Я. П. Золотаревський і керівник групи Л. Ю. Корчній, а також ряд інших учасників створення фотоапарата «Київ-10». До осені 1966 р. у списку медалістів ВДНГ СРСР нараховувалося 56 арсенальців. Їх технічні удосконалення одержали високу оцінку ВДНГ. Одним з кращих раціоналізаторів підприємства був заслужений раціоналізатор УРСР М. А. Томашевський. Великою повагою у колективі користувався конструктор, кандидат технічних наук, лауреат Державної премії, заслужений винахідник УРСР І. М. Монченко, роботи якого відзначені двома срібними медалями ВДНГ СРСР. Під його керівництвом розроблено і впроваджено у виробництво цілий ряд падазвичайно складних і високоточних виробів.

У ювілейному 1967 р. з цінним починанням виступили головний комітет Виставки досягнень народного господарства УРСР і редакція газети «Вечірній Київ». Вони запропонували провести естафету-огляд на кращу організацію вивчення і впровадження у виробництво творчих починань новаторів на підприємствах міста. В огляді взяли участь колективи багатьох підприємств, будов, транспорту. Були створені штаби огляду, організаційні комісії, розроблені плани заходів. Значного розмаху набуло змагання за впровадження у виробництво прогресивних методів праці, високопродуктивних механізмів, інструментів і пристосувань. Проведення конкурсу сприяло прискоренню технічного переозброєння виробництва, економії засобів, впровадженню передового досвіду.

За результатами загальноміського огляду з 1 жовтня 1969 р. по 1 квіт-

ня 1970 р. на честь 100-річчя від дня народження В. І. Леніна було впроваджено у виробництво майже 18,5 тис. пропозицій і 246 винаходів з загальною економією 21,5 млн. крб. У русі взяло участь близько 28 тис. новаторів. Високих показників у огляді досягли заводи «Арсенал» ім. В. І. Леніна, авіаційний, «Більшовик», «Укркабель», «Комуніст» та ін.

У 60-і роки міцніла творча співдружність науки і виробництва, розвивалися науково-технічні зв'язки колективів вчених і підприємств міста. Машинобудівники Києва створювали нові високопродуктивні машини і прилади, засоби комплексної механізації й автоматизації, робили вагомий внесок у підвищення ефективності промислового виробництва. Велика робота здійснювалася по модернізації діючого устаткування, підвищенню технічних характеристик машин і механізмів, що випускалися.

За дальший прогрес науки і техніки. На рубежі 60—70-х років КПРС розробила широку програму використання досягнень науково-технічного прогресу в інтересах підвищення добробуту радянських людей, відзначила шляхи підвищення ефективності суспільного виробництва й удосконалення управління народним господарством. Поставивши завдання дальшого зміцнення зв'язку науки з виробництвом, партія відзначила велику роль виробничих і науково-виробничих об'єднань у вирішенні цієї проблеми. На грудневому (1969 р.) Пленумі ЦК КПРС було обговорено таке принципове питання розвитку економіки країни, як шляхи підвищення ефективності виробництва й удосконалення управління.

На основі глибокого аналізу розвитку економіки, неухильного підвищення ефективності суспільного виробництва XXIV з'їзд КПРС (1971) накреслив завдання прискорення

Голова Комітету радянських жінок, льотчик-космонавт СРСР, Герой Радянського Союзу В. В. Терешкова серед членів бригади заводу «Арсенал», що носить її ім'я. 1971 р.

темпів науково-технічного прогресу в усіх галузях народного господарства. Особливу увагу було звернуто на піднесення технічного рівня машинобудування, заміну застарілого устаткування на діючих заводах, проведення курсу на поглиблення спеціалізації виробництва.

Партійні, профспілкові, комсомольські організації Києва провадили велику роботу, спрямовану на створення нової техніки, впровадження комплексної механізації й автоматизації виробництва. На початок липня 1971 р. на промислових підприємствах Києва діяло 1099 механізованих поточкових й 110 автоматичних ліній, 16 комплексно-механізованих і автоматизованих хімічних виробництв, 523 комплексно-механізованих і автоматизованих дільниць і цехів, сім комплексно-механізованих підприємств в цілому і 34 — по основному виробництву.

Створення виробничих і науково-виробничих об'єднань позитивно позначалося на прискоренні процесу впровадження досягнень науки і тех-

ніки у виробництво. В об'єднанні «Київтрактородеталь» у дев'ятій п'ятирічці були розроблені і впроваджені у виробництво нові технологічні процеси з обладнанням для масового виробництва гільз циліндрів, що забезпечило підвищення надійності і довговічності двигунів внутрішнього згорання. На заводі «Червоний екскаватор» діяли чотири комплексно-механізованих цехи, дві автоматичні, 30 потоково-механізованих, а також сім конвеєрних ліній.

На машинобудівних заводах впроваджувалися високопродуктивне устаткування, нові технологічні процеси. Велика увага зверталася на розвиток найбільш прогресивних виробництв, реконструкцію і розширення діючих підприємств, підвищення якості продукції, зростання продуктивності праці. Вагомих результатів у цій роботі досяг колектив ордена Трудового Червоного Прапора заводу «Точелектроприлад» ім. Комсомолу України. Тут на кінець 1974 р. діяли 39 потоково-механізованих ліній, 350 автоматів і напівавтоматів. Зу-

силлями колективу був автоматизований процес виготовлення пластмасових деталей, широко застосовувалося лиття за виплавленими моделями, досягнуті успіхи у заміні ручної праці машинами при складанні і налагодці приладів. Завод випускав 21 вид виробів на рівні кращих світових зразків, або майже 20 % загального обсягу виробництва. За великі досягнення у виробництві у 1974 р. завод «Точелектроприлад» був нагороджений перехідним Червоним прапором ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ.

Колектив «Точелектроприладу» став одним з ініціаторів створення системи управління якістю праці і продукції у місті. Роботу у цьому напрямі він розпочав зі створення конструкторів нових виробів і модернізації старих з урахуванням найновіших досягнень науки і техніки. Важливу роль у цьому відіграли всебічна технологічна підготовка виробництва, удосконалення його організації, підвищення кваліфікації робітників і культури праці. Значна увага приділялася розробці й освоєнню комплексу автоматичного устаткування і засобів контролю, які гарантували високу якість виробів. У результаті на початок десятиї п'ятирічки 26 найменувань виробів заводу «Точелектроприлад» відзначені державним Знаком якості. З першого пред'явлення здавалося 97,5 % продукції, а 23 % — випускалося зі Знаком якості.

Впровадження у виробництво автоматизованої системи управління (АСУ) на машинобудівних заводах Києва, що стало одним з важливих напрямків науково-технічного прогресу, інтенсифікації і підвищення ефективності виробництва у галузі, дало змогу підвищити продуктивність праці, збільшити обсяг виробництва продукції, знизити капіталовкладення. Застосування АСУ супроводжувалося скороченням строків освоєння виробництва нових виробів. Так,

автоматизована система управління виробництвом (АСУВ) на «Червоному екскаваторі» розв'язувала близько 100 різних завдань. Річна економічна ефективність від її впровадження становила 857 тис. крб., строк окупності — 2,2 року. Впровадження АСУВ на заводі «Точелектроприлад» лише за 1974 р. дало прибуток у сумі 700 тис. крб.

З впровадженням АСУ виникла необхідність переходу на принципово нову технологію управління, яка базувалася на використанні великих можливостей обчислювальної техніки, широкому застосуванню типових проектних рішень. На кінець 1975 р. автоматизовані системи управління виробництвом і технологічними процесами функціонували на заводі «Червоний екскаватор», Південно-Західній залізниці, у ряді республіканських міністерств і відомств, інших організаціях.

Партійні та господарські організації міста добилися виконання на кожному підприємстві заходів по підвищенню технічного рівня виробництва, впровадженню у життя досягнень науки і техніки. Істотно допомогли краще налагодити планування й облік впровадження засобів механізації й автоматизації, створення виробничих і науково-виробничих об'єднань. На кінець 1975 р. у різних галузях промисловості Києва діяло 44 виробничих і науково-виробничих об'єднань. Успішно здійснювалися плани по технічному переозброєнню підприємств і об'єднань.

Новою формою творчої співдружності стало підписання комплексного договору наукових працівників інститутів АН УРСР, Київського політехнічного інституту з колективом виробничого об'єднання «Більшовик». Вчені і виробничники спільно розглянули проблеми, які треба було вирішити колективу об'єднання у десятій п'ятирічці по удосконаленню техніки і технології. В результаті спільних зусиль у виробництво не

Завідуючий лабораторією верстатів заводу верстатів-автоматів ім. О. М. Горького І. М. Козак (зліва) і доцент Київського політехнічного інституту М. Л. Орликов обговорюють результати досліджень нових верстатів. 1975 р.

впроваджували окремі нововведення, а вирішували ряд завдань технологічного процесу, що забезпечувало значний економічний ефект, зростання продуктивності праці, культури виробництва.

Протягом 1971—1975 рр. на київських підприємствах було введено 680 механізованих потокових і автоматичних ліній, здійснено комплексну механізацію й автоматизацію виробництва у 163 цехах і на 15 заводах, освоєно серійне виробництво 785 нових видів промислової продукції.

У роки дев'ятої п'ятирічки машинобудівники у творчій співдружності з вченими й інженерно-технічними працівниками провели велику роботу по виконанню рішень XXIV з'їзду КПРС про розвиток машинобудуван-

ня, прискорення темпів науково-технічного прогресу у цій важливій галузі важкої промисловості. Спільними зусиллями представників науки і виробництва було створено 389 нових типів машин і устаткування, приладів і засобів обчислювальної техніки. З виробництва знято як застарілі 224 тис. машин, устаткування і приладів, модернізовано 10 827 одиниць виробничого устаткування. На 1 липня 1975 р. на підприємствах Києва було обладнано 1767 механізованих потокових і автоматичних ліній. На цей час діяли 369 комплексно-механізованих, автоматичних і комплексно-автоматичних цехів, 613 дільниць, п'ять хімічних виробництв, 30 підприємств по основному виробництву і 11 підприємств у цілому.

Важливим фактором прискорення темпів технічного прогресу була творчість робітників, інженерно-технічних працівників підприємств міста. Значно активізували роботу в ці роки комплексні бригади раціоналізаторів, громадські конструкторські бюро економічного аналізу, комісії сприяння технічному прогресу тощо. Так, на заводі «Точелектроприлад» за 1972 р. і чотири місяці 1973 р. від впровадження у виробництво розробок комплексних бригад був отриманий економічний ефект понад 63,5 тис. крб.

Нові перспективи прискорення технічного прогресу накреслив XXV з'їзд КПРС. У його документах зазначалося: «На основі проведення єдиної технічної політики в усіх галузях народного господарства прискорити технічне переозброєння виробництва, широко впроваджувати прогресивну техніку і технологію, які забезпечують підвищення продуктивності праці й якості продукції, збільшення фондівіддачі, економію матеріальних ресурсів, поліпшення умов праці, охорону навколишнього середовища і раціональне використання природних ресурсів»¹¹.

На з'їзді партії набули дальшого розвитку лєнінські ідеї про виготовлення і впровадження у виробництво найновіших технічних засобів. Розглядаючи машинобудування як основу технічного переозброєння всіх галузей народного господарства, XXV з'їзд КПРС запропонував збільшити за 1976—1980 рр. випуск продукції машинобудування і металообробки у 1,1—1,6 раза. Одночасно намічались заходи по інтенсифікації машинобудівного виробництва, поглибленню і розширенню внутрішньогалузевої і міжгалузевої спеціалізації, зняття з виробництва продукції, яка технічно застаріла.

На початку десятої п'ятирічки ряд колективів київських підприємств при сприянні комісій при міській комі партії по прискоренню науко-

во-технічного прогресу уклав понад тисячу договорів з науковими установами і вузами по вирішенню цілого комплексу науково-технічних проблем. Так, виробниче об'єднання «Київтрактородеталь» у першому році десятої п'ятирічки здійснювало договори про творче співробітництво з 12 інститутами міста. Це допомогло створити автоматизовані лінії обробки гільз, що дало підприємствам об'єднання 1 млн. крб. економії на рік, розпочати ряд інших робіт по удосконаленню технологічних процесів. Нова технологія відливання поршнів дозволила знизити на 40 % витрати металу й істотно підвищити якість виробів. У результаті проведення цих заходів об'єднання стало опорною базою передової ливарної техніки у місті і галузі. У травні 1973 р. колектив головного підприємства виробничого об'єднання «Київтрактородеталь» — завод ім. І. І. Лепсе — досяг рівня продуктивності праці, який був запланований на останній рік десятої п'ятирічки. На підприємстві за три роки п'ятирічки було впроваджено 26 автоматичних ліній, 115 верстатів-автоматів, 38 прогресивних технологічних процесів.

Значну роль у підвищенні технічних характеристик і механізмів відіграли ради якості продукції, які здійснювали велику роботу на багатьох підприємствах республіки. У 70-і роки така рада з успіхом працювала при Київському міській комі партії й складалася з секцій, утворених за галузевим принципом. В результаті розробки і впровадження заходів по підвищенню якості продукції на середину 1978 р. 120 підприємств міста випускали 1145 найменувань продукції з державним Знаком якості. У колективах об'єднань «Електронмалл», «Київський радіозавод» питома вага продукції з державним Знаком якості перевершила 50 % на «Торгмапі».

¹¹ Матеріали XXV з'їзду КПРС.— К., 1976, с. 190.

Токар-декальник заводу «Точелектроприлад» Герой Соціалістичної Праці М. М. Полішук

«Точелектроприладі», «Радіоприладі» ім. С. П. Корольова досягла 35 %.

З успіхом впроваджувалася на передових підприємствах міста львівська система управління якістю продукції. У 1979 р. за вищою категорією якості з присудженням державного Знаку якості було атестовано майже 600 найменувань промислової продукції, яка випускалася київськими підприємствами. У перших лавах боротьби за високу якість виробів йшли колективи заводів «Ленінська кузня», де питома вага виробів з державним Знаком якості становила 48,8 %, ВУМ — 40,4, «Укркабель» — 28,4, «Точелектроприлад» — 24,8 %. На кінець 1979 р. 100 підприємств міста впровадили комплексні системи управління якістю продукції, а більш як 150 розробили і впровадили їх. На цей час у Києві працювало 86 науково-виробничих об'єднань, які випускали понад 50 % усієї продукції. Великої популярності у країні і за її межами набули вироби київських об'єднань «Кристал», «Київтрактородеталь», ВУМ, «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна» та ін.

Достроково виконав план і соціалістичні зобов'язання по всіх техніко-економічних показниках десятої п'ятирічки колектив Київського ви-

робничого об'єднання реле й автоматики. За п'ятирічку освоєно понад 50 прогресивних виробів і систем автоматики. Від впровадження у виробництво нової техніки в народне господарство об'єднання одержало економічний ефект 82,5 млн. крб. Достроково, у 1979 р., виконали свої зобов'язання колективи заводу ім. І. І. Лепсе, Дарницького шовкового комбінату та ін.

Високими темпами розвивалися галузі, які визначають технічний прогрес, — машино- і приладобудування. Вже на кінець 1979 р. рівень механізації тут збільшився порівняно з 1975 р. на 13,4 % і становив в основному виробництві 69,5 %.

У 60—70-і роки устаткуванням заводу «Більшовик» обладнувалося багато новобудов країни, у тому числі хімкомбінати. Колектив підприємства експортував продукцію у багато зарубіжних країн: Болгарію, В'єтнам, Угорщину, Польщу, Індію, Іран, Данію тощо. Машини заводу перевершували кращі зразки устаткування провідних фірм світу.

Утворення виробничого об'єднання «Більшовик» сприяло значному скороченню строків розробки і впровадження нової техніки. Якщо до цього цикл розробки технічного проекту до освоєння серійного виробництва машин тривав від чотирьох до шести років, то тепер — від двох до п'яти. В об'єднанні створюються дослідні зразки устаткування для переробки полімерів, виконуються вони на сучасному технічному рівні. На початку десятої п'ятирічки об'єднання освоїло виробництво близько 20 найменувань устаткування для вирішення найважливіших завдань розвитку економіки країни. Колектив бере участь у розробці багатьох комплексних науково-технічних проблем по координаційних планах Держкомітету СРСР по науці і техніці. У 1979 р. на осінньому Лейпцигському ярмарку промислового устаткування експонувалися лінії

грануляції поліетилену високого тиску до пристрою «Полімер-50». Цим лівіям присвоєно державний Знак якості. На ярмарку вони одержали Золоту медаль і Диплом 1-го ступеня.

На машинобудівних підприємствах міста впроваджувалися комплексні системи управління якістю. На заводах дослідно-показовому редукторному, електронних та обчислювальних машин, у об'єднаннях «Київторгмаш», «Контакт» та інших впровадження комплексу заходів по якості відчутно позначалося на підвищенні якості виробів.

Загін винахідників і раціоналізаторів Києва за роки десятиї п'ятирічки збільшився на 8,3 тис. і налічував 130 тис. чоловік, які об'єднувалися у більш як 900 первинних організацій Всесоюзного товариства винахідників і раціоналізаторів. За десяти п'ятирічку від впровадження у виробництво пропозицій новаторів на підприємствах і в організаціях міста було одержано 367 млн. крб., що на 32 млн. більше, ніж у дев'ятій п'ятирічці.

У результаті зміцнення зв'язків науки і виробництва за роки десятиї п'ятирічки на підприємствах міста впроваджено 48,8 тис. заходів по новій техніці, створено 431 зразок машин, устаткування і засобів автоматизації, освоєно 787 найменувань нових видів продукції. Це позитивно позначалося на підвищенні продуктивності праці, дало змогу досягти суттєвої економії сировини й енергії, підвищити рівень автоматизації і механізації виробничих процесів. На підприємствах міста введено у дію майже 926 механізованих поточкових і автоматичних ліній, комплексно механізовано 727 дільниць, цехів і підприємств. Це забезпечило економію понад 350 млн. крб., підвищення продуктивності праці, 76 % приросту промислового виробництва.

Вагомих результатів у русі за підвищення якості продукції в останньому році п'ятирічки добилися передові колективи міста. На заводах редукторному, електронних та обчислювальних машин, в об'єднаннях «Київторгмаш», «Контакт», «Юність» та інших впровадження комплексу заходів істотно позначилося на підвищенні якості виробів. На дослідно-показовому редукторному заводі на весну 1980 р. з державним Знаком якості випускалося 85,7 % продукції, в об'єднанні «Київторгмаш» — 76,8. Машинобудівники столиці Радянської України випускали понад 50 % продукції, що була освоєна за десяти п'ятирічку. Вагомих результатів у боротьбі за науково-технічний прогрес добилися об'єднання «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна», «Більшовик».

Таким чином, 60—70-і роки ознаменувалися зростанням внеску трудящих Києва у прискорення темпів науково-технічного прогресу. У цей час зміцнювалися зв'язки науки і виробництва, створювалися науково-виробничі об'єднання, укладалися договори про творчу співдружність. Значна робота була проведена машинобудівниками міста по створенню і впровадженню засобів комплексної механізації й автоматизації виробництва. Колективи підприємств вели напружений пошук шляхів поліпшення якості продукції, технічного переозброєння виробництва. У великих масштабах здійснювалися модернізація промислового устаткування, реконструкція й розширення діючих підприємств, впроваджувалися передова технологія, наукова організація праці. На багатьох підприємствах і у виробничих об'єднаннях впроваджувалися автоматизовані системи управління. Передові колективи міста внесли багато творчості у реалізацію рішень партії про прискорення темпів науково-технічного прогресу.

4. Удосконалення організації праці, розвиток соціалістичного змагання

Розкриваючи характер наукової організації праці за соціалізму, В. І. Ленін підкреслював, що «в усякій соціалістичній революції, після того як розв'язано завдання завоювання влади пролетаріатом і в міру того, як розв'язується в головному і основному завдання: експропріювати експропріаторів і придрушити їх опір, висувається неодмінно на перший план корінне завдання створення вищого, ніж капіталізм, суспільного укладу, а саме: підвищення продуктивності праці, а в зв'язку з цим (і для цього) її вища організація»¹².

Комуністична партія завжди керувалася цими вказівками. На сучасному етапі побудови соціалістичного суспільства, в умовах науково-технічної революції роль наукової організації праці в розвитку економіки особливо зростає. Впровадження у виробництво нової техніки і прогресивної технології виробництва, скорочення тривалості робочого дня вимагали пошуку нових форм і методів організації праці, які відповідали б новим умовам.

Наукова організація праці. Народне господарство країни постійно оснащувалося найновішими верстатами й устаткуванням, проте через недоліки в організації праці використовувалися вони не повністю. У зв'язку з тим, що у більшості галузей промисловості головна увага приділялася удосконаленню основних технологічних процесів і зовсім мало механізувалися такі допоміжні роботи, як навантаження, транспортування, контроль, збирання відходів, сортування, пакування та інші, велика кількість робітників була зайнята на виконанні цих операцій, що було серйозною перешкодою подальшого зростання продуктивності праці. На машинобудівельних під-

приємствах республіки у 60-і роки у зв'язку з низьким рівнем механізації допоміжних робіт ручною працею було зайнято понад 50 % робітників. Ще менш втішним був цей показник на підприємствах легкої промисловості — 74 %.

На виправлення становища, що склалося, спрямовувалися зусилля партійних і радянських організацій республіки. Серед різноманітних заходів, спрямованих на удосконалення управління виробництвом, велике місце належало розробленню теоретичних і практичних основ наукової організації праці (НОП). Ініціатором розробки НОП у жовтні 1963 р. виступив колектив Уральського заводу хімічного машинобудування. Передовий досвід уральців був широко використаний на промислових підприємствах Києва.

Заходи НОП відігравали важливу роль в активізації творчої діяльності робітників, науково-технічних працівників і службовців, мобілізації їх на удосконалення техніки та технології виробництва. Вони передбачали підвищення технічної оснащеності робочих місць, удосконалення організації і планування виробництва, поліпшення умов праці. Так, на Київському авіаційному заводі ім. 50-річчя Великого Жовтня лише за 1966—1968 рр. комплексні бригади цехів і відділів розробили у різних сферах виробництва близько 100 планів НОП, а у 1969 р.— вдвічі більше. Виконання їх забезпечило понад 1 млн. крб. економії. Наприкінці 60-х років заходами НОП було охоплено майже половину робочих місць.

У 1965 р. за ініціативою «Вечірнього Києва» було створено «Діловий клуб», до якого увійшли заві-

¹² Ленін В. І. Повне зібр. творів, т. 36, с. 176.

дуючий відділом Інституту економіки АН УРСР З. Я. Сотниченко, директор швейної фабрики ім. І. Ф. Смирнова-Ласточкіна А. С. Пестеха, начальник «Мостобуду», Герой Соціалістичної Праці І. Ю. Баренбойм, кандидат медичних наук О. В. Чабанова та ін. Цей громадський орган здійснив 205 хронограм робочого дня промислових підприємств міста. Згідно з узагальненнями, які були зроблені на їх основі, втрати робочого часу становили 8,1 %, з них з вини робітників — 4,3, через відсутність пристосувань та інструментів — 0,7, через відсутність електроенергії — 0,5, через несправність обладнання — 1,9, через некапня роботи — 0,6, через її оформлення — 0,1 %.

З метою подання практичної допомоги підприємствам по удосконаленню організації праці і раціональному використанні робочого часу «Діловий клуб» організував анкетний опит робітників заводу верстатів-автоматів ім. О. М. Горького, комбінату штучного волокна. Аналіз анкет цього опиту показав, що 27 липня 1965 р. 811 робітників втратили 539 год 50 хв. Це становило 9,4 % планового фонду робочого часу, у тому числі внаслідок відсутності матеріалів і заготовок — 1,4, креслень і технології — 0,25, електроенергії — 0,8, технічного оснащення й інструментів — 1,5, через несправність устаткування — 2,2, з інших причин — 3,2 %.

Матеріал, що був зібраний у результаті цих експериментів, опрацьований і переданий до лабораторії НОП заводу. Надаючи великого значення організації виробничого циклу, адміністрація створила раду НОП, до якої увійшов 21 чоловік. У цехах функціонували 28 комісій НОП, в яких брали участь 194 чоловіки. До активу цього творчого об'єднання увійшли слюсар складального цеху А. Л. Шпач, майстер інструментального Г. А. Томашевич, формувальник ливарного А. І. Ка-

лач, слюсар механічного цеху В. М. Пінчук та ін.

Загалом по місту на 1965 р. лабораторії НОП були створені на 32 найбільших підприємствах. Економічний ефект від їх рекомендацій становив 62 тис. крб. Проте організація виробництва і праці у цей період відставала від темпів технічного прогресу, що проявлялося в уповільненні темпів освоєння нових потужностей, незадовільному використанні устаткування, втратах робочого часу. А це, в свою чергу, призводило до зниження темпів зростання продуктивності праці. Особливу увагу розвитку наукової організації праці було приділено на вересневому (1965 р.) Пленумі ЦК КПРС. У його рішеннях вказувалося: «...забезпечити на ділі широке впровадження у народне господарство новітніх досягнень вітчизняної і зарубіжної науки і техніки, наукової організації праці»¹³.

Необхідність розвитку наукових принципів організації праці підкреслювалася у резолюції XXIII з'їзду КПРС.

Виконуючи рішення з'їзду, партійні, господарські та профспілкові органи промислових підприємств Києва значно посилили роботу по впровадженню у виробництво досягнень науки, підвищенню рівня організації праці. За ініціативою і сприянням ради НОП Дарницької ТЕЦ на електроцентралі було створено громадську раду наукової організації праці, до якої увійшли ІТП, робітники, лікар медичного пункту, інспектор з техніки безпеки та інші працівники, об'єднані у творчі бригади. Рада розробила комплексний план наукової організації праці на 1968—1970 рр. Поряд з організаційно-технічними заходами ним передбачалися впровадження ра-

¹³ КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК К., 1981, с. 497.

ціональних режимів праці, вирішення санітарно-гігієнічних проблем. Творчим бригадам допомагали спеціалісти ряду науково-дослідних інститутів. Члени НТТ електростанції і наукові працівники Київського політехнічного інституту (всього 40 чоловік громадської науково-дослідної лабораторії, яка була створена на підприємстві) провадили дослідження з найскладніших проблем удосконалення організації праці і виробництва. Запропонована ними організація праці дозволила на 15—20 % скоротити штати виробничого персоналу. У цілому по місту у десятій п'ятирічці лише за рахунок впровадження наукової організації праці було забезпечено понад третину приросту продуктивності праці у промисловості. Це, в свою чергу, дало можливість значно знизити показник зайнятості ручною працею у промисловості — з 44,8 % у 1969 р. до 32,1 у 1980 р.

Про необхідність удосконалення господарського механізму, підсилення дієвості фінансово-кредитних важелів указувалось в багатьох партійних документах.

Промислові об'єднання становили єдиний виробничо-господарський комплекс, який складався з промислових підприємств, науково-дослідних інститутів, конструкторських, проектно-конструкторських, технологічних та інших організацій. Перші промислові об'єднання були створені у Києві ще у другій половині 60-х років. Проте ця якісно нова, прогресивна форма організації праці і виробництва широкое розповсюдження набула лише у 70-і роки. Якщо на початок дев'ятої п'ятирічки у Києві налічувалося 15 виробничих і науково-виробничих об'єднань, то на кінець п'ятирічки їх було вже більше 47. Вони здійснювали випуск понад 40 % загального обсягу промислової продукції міста і забезпечували щорічне зростання продуктивності праці на 4 % більше, ніж на ін-

ших підприємствах. Завдяки досконалішій організації праці об'єднання витрачали у 2—3 рази менше часу на розробку й освоєння нових видів продукції. У десятій п'ятирічці у місті функціонувало 86 науково-виробничих і виробничих об'єднань, які випускали понад 50 % усієї продукції.

У десятій п'ятирічці завдяки впровадженню колективних форм організації праці досягнуто великого прогресу у виконанні планових завдань у масштабах народного господарства міста. Найефективнішою формою організації праці у цей період став бригадний підряд. З ініціативою його впровадження у виробництво виступили бригади токарів В. П. Щербини і фрезерувальників П. І. Іванова виробничого об'єднання «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна», бригади М. І. Сукретного і П. П. Матвійчука виробничого об'єднання верстатів-автоматів ім. О. М. Горького. Ці бригади звернулися до робітників Києва з закликом активніше впроваджувати колективні форми організації і стимулювання праці.

Розвиток колективних форм організації праці зберігає особливу актуальність у зв'язку з курсом на дальшу інтенсифікацію економіки народного господарства. В основних напрямках економічного і соціального розвитку країни зазначено: «поглиблюватимуться колективістські начала на виробництві, ще більше утвердиться в свідомості людей їх причетність до спільної справи»¹⁴. Головну роль у розв'язанні цих завдань, як і раніше, відіграє прогресивна форма організації праці — бригадний підряд. Ця колективна форма організації праці набула дальшого поширення на промислових підприємствах Києва.

¹⁴ Рижков М. І. Про основні напрями економічного і соціального розвитку СРСР на 1986—1990 роки і на період до 2000 року. К., 1986, с. 44.

Велику роботу по впровадженню у виробництво бригадних форм організації праці здійснила науково-технічна рада по якості й ефективності при Київському міськкомі Компартії України. Зокрема, розроблено такий важливий нормативно-технічний документ, як «Положення про порядок організації бригадних форм праці на підприємствах».

Характерною особливістю розвитку бригадних форм підряду стає все більше охоплення промислових підприємств. Набуває поширення прогресивна його форма — наскрізний підряд. За цієї організації виробництва ще більше зростає роль інженерно-технічного персоналу — головних інженерів, технологів, виконробів. У 1981 р. у виробничому об'єднанні «Більшовик» працювало 563 бригади, в яких нараховувалося 4 тис. чоловік, що становило 75,3 % загальної кількості робітників, в об'єднанні «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна» відповідно 56 %. Високим було охоплення робітників колективною формою організації праці на заводах верстатів-автоматів ім. О. М. Горького — 65 %, «Електронмаш» — 47. Загалом по місту лише протягом перших двох років одинадцятиріччя число бригад, які працювали за єдиним нарядом, зросло до 15 тис., вони об'єднували 45 % працюючих Києва.

Ефективність такої форми організації праці безсумнівна. Так, на провідних машинобудівних підприємствах міста виробіток у одного члена бригади був на 35 % більшим, ніж у того, хто працював індивідуально. У єдинопідрядних бригадах Києва продуктивність праці через місяць після їх утворення підвищилася на 10—20 % залежно від характеру виробництва, ряду внутрішніх факторів.

Технічне нормування праці. Складовою частиною організації праці за умов високоомеханізованого вироб-

ництва є технічне нормування. Впровадження обґрунтованих, прогресивних форм виробітку сприяє ушліщенню робочого часу, кращому використанню устаткування, більшій ритмічності у роботі. Найявністю зазначених норм вносить елементи дезорганізації, негативно позначається на підвищенні продуктивності праці, заважає правильно використовувати резерви виробництва. Тому партійні, радянські, профспілкові органи постійно приділяють велику увагу нормуванню праці у промисловості як одному з ефективних засобів дальшого піднесення виробництва.

Трудящі міста у практиці соціалістичного господарювання використовували різні форми роботи по удосконаленню нормування праці. Серед них — соціалістичне змагання, укладання колективних договорів, постійно діючі виробничі наради, комісії по заробітній платі і нормуванню праці профспілкових комітетів. Значний внесок у цю справу зробили творчі організації.

У 1963 р. у місті народився рух за «Київський процент», ініціаторами якого стали колективи заводу порційних автоматів, ім. Ф. Е. Дзержинського та трикотажної фабрики ім. Розі Люксембург. Було підраховано, що зниження собівартості продукції на промислових підприємствах міста лише на 1 % може зекономити державі 15 млн. крб. на рік — це вагома ціна «Київського процента». У ході соціалістичного змагання за «Київський процент» бригада механіків-конструкторів виробничого об'єднання «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна», яку очолював Герой Соціалістичної Праці В. П. Філіпов, використовуючи прогресивні форми виробітку, запропонувала переглянути застарілі норми. В результаті було вивільнено два чоловіки, а продуктивність праці при цьому збільшилася на 10 %. Суднобудівники орденосної «Ленінської кузні», включившись у змагання, внесли у

фонд «Київського процента» 621 тис. крб. У цілому у 1963 р., наприклад, трудівники 329 промислових підприємств Києва на рахунок «київського процента» внесли 16 млн. крб.

Удосконалення процесу нормування праці особливо швидкими темпами відбувалося з моменту виникнення на початку 60-х років громадських бюро нормування, які разом з іншими об'єднаннями технічної творчості здійснювали значну роботу по удосконаленню нормування, оплати праці й організації виробництва. Так, громадські конструкторсько-технологічні бюро, які були створені на виробничих об'єднаннях «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна» і «Точелектроприлад», допомогли впровадити у виробництво ряд пропозицій, які забезпечили економію близько 100 тис. крб.

Значно розширилася участь трудящих у перегляді норм у роки восьмої п'ятирічки. Цьому сприяли рішення вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС і XXIII з'їзду партії. Слід зазначити, що до переходу на нові умови планування й економічного стимулювання робітники були недостатньо зацікавлені у перегляді норм. Це було пов'язано з деяким зниженням заробітної плати у перші місяці після їх перегляду. З метою стимулювання освоєння нових норм ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР у постанові від 4 жовтня 1965 р. рекомендували використати частину заощаджень, які були отримані в результаті перегляду норм, на додаткову оплату праці робітників. За рахунок цих заощаджень керівництву підприємств дозволялося преміювати також майстрів та інженерно-технічних працівників, які брали участь у розробленні і впровадженні у виробництво організаційно-технічних заходів по перегляду норм. Таким чином створювалися економічні передумови для впровадження прогресивних норм праці.

Поширенню руху за перегляд й

упорядкування норм значно сприяли постанови, прийняті бюро Київського міського комітету партії, «Про роботу партійних комітетів ряду промислових підприємств Києва і області по підвищенню ролі і відповідальності інженерно-технічних працівників у боротьбі за науково-технічний прогрес на виробництві» (17 грудня 1966 р.), «Про організаторську роботу партійних комітетів Дарницького шовкового комбінату і четвертої взуттєвої фабрики по впровадженню системи бездефектного виготовлення і здачі продукції з першого пред'явлення» (30 березня 1968 р.). У грудні 1968 р. на бюро міськкому розглядалося питання «Про роботу парткому заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна по залученню громадськості до управління виробництвом». На заводі було створено 42 комісії й організації, пов'язані з управлінням виробництвом, у тому числі нормуванням праці. Активно працювали і постійно діючі виробничі наради, рада старійшин, «Комсомольський прожектор». При обговоренні проекту виробничого плану на 1966 р. на заводі цементного машинобудування ім. М. І. Калініна було впроваджено ряд пропозицій, спрямованих на поліпшення нормування праці, що дало можливість збільшити випуск промислової продукції на 50 %. Тисячі норм часу, спрямованих на виконання виробничих операцій, переглянуто на промислових підприємствах у дев'ятій п'ятирічці. Це дало можливість умовно вивільнити працю багатьох робітників. У 1976 р. у Києві функціонувало близько 900 громадських конструкторських бюро, бюро технічної інформації, бюро економічного аналізу і нормування, груп наукової організації праці, які об'єднували понад 110 тис. трудівників.

Завдяки великій організаторській роботі громадських організацій і творчих об'єднань республіки, у тому числі Києва, протягом 1960—1970 рр.

нормування праці поширилося вже не лише на робітників з договірною, а й із погодинною оплатою праці. Проте показник охоплення цією прогресивною формою організації праці становив 61 % загальної кількості зайнятих у промисловості УРСР.

Удосконалення нормування праці здійснювалося й у наступні роки. Так, з 1973 по 1978 р. у промисловості Києва питома вага робітників-відрядників, які працювали за технічно обґрунтованими нормами виробітку, зросла з 75,5 до 85 %. В основу підходу до вирішення питань нормування й оплати праці було покладено принцип органічного поєднання інтересів кожного трудящого з інтересами колективу і суспільства в цілому. В результаті здійснення цих та інших заходів по упорядкуванню і нормуванню оплати праці за 1970—1975 рр. зросла заробітна плата у 75 % робітників і службовців республіки. Проте на багатьох підприємствах, в об'єднаннях, організаціях рівень нормування праці ще не повною мірою відповідав завданням прискореного розвитку економіки і дальшого підвищення ефективності виробництва. Недостатньо нормувалася праця робітників-погодинників, інженерно-технічних працівників та службовців. Повільно впроваджувалося нормування праці на підприємствах і в організаціях невиробничої сфери.

У зв'язку з недоліками у нормуванні праці не дотримувалося заплановане співвідношення зростання продуктивності праці та заробітної плати.

У роки одинадцятої п'ятирічки рух за перегляд трудових норм набув дальшого поширення у колективах підприємств Києва під девізом «Кожній робочій годині — найвищу віддачу!». Слід відзначити, що за 60 хв у місті споруджувалися три упорядковані квартири, виготовлялося близько 95 магнітофонів, 25 радіопри-

ймачів, 24 фотоапарати, 20 мотоциклів, шість холодильників, 60 тис. швейних виробів, 5 тис. пар шкіряного взуття та багато іншої народногосподарської продукції та товарів широкого вжитку.

Значущість цього змагання полягала у тому, що воно втягувало до своєї орбіти всіх працівників — не тільки безпосередніх виробників матеріальних цінностей, а й трудівників сфери постачання, ремонту, транспорту, конструкторів, технологів, майстрів, начальників цехів, підкорюючи їх діяльність головному: випуску якісної продукції. Трудівники підприємств міста активно підтримали цю ініціативу. Так, бригада робітників булочно-кондитерського комбінату звернулася до адміністрації з пропозицією — збільшити норми виробітку, щоб максимально ущільнити трудовий процес, виключити непродуктивні втрати робочого часу.

Однією з найвищих у місті була віддача кожної робочої години у кращої крутильниці виробничого об'єднання «Хімволокно» ім. 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції Г. В. Іванової.

Рух за перегляд норм набув широкого розвитку у Київському швейному об'єднанні ім. І. Ф. Смирнова-Ласточкина. Приклад колективу подавали інженерно-технічні працівники та виробничники експериментального розкрійного цеху. За ініціативою робітниць Г. А. Кухтаєвої, О. М. Терпило, інженера М. А. Стотланд були переглянуті норми розкрою. Завдяки цьому розкрійний цех додатково до плану зекономив понад 3 тис. погонних метрів тканини. Резерви вишукували на кожному робочому місці. 20 швейниць вели особисті рахунки економії.

Дуже виразно висловив думки товаришів по праці бригадир верстатників заводу «Більшовик» В. Є. Василевський: «Час неповторний, час — велика цінність у нашому житті. Минула година, минула хвилинка — і їх

вже не проживеш знову. Хвилини, як життя, дається людині лише раз. І прожити її треба з великою користю для себе і для інших»¹⁵. Ці слова запали у серце багатьом трудівникам міста. У 1981 р. у русі за раціональне використання робочого часу брали участь 650 тис. киян.

У господарчій практиці Києва удосконалення нормування здійснювалося також по лінії укладання колективних договорів, які передбачають взаємні зобов'язання адміністрації та інженерно-технічних працівників по поліпшенню нормування праці. Істотний вплив на якість нормування справляє бригадна форма організації праці. Досвід київських підприємств свідчить, що посилення мобілізуючої ролі технічно обґрунтованих норм сприяє всебічній інтенсифікації пародного господарства, мобілізації резервів виробництва.

Поліпшення умов праці. Важливим елементом організації праці є її умови. Партиї, радянські, профспілкові органи приділяють велику увагу перетворенню у життя заходів, пов'язаних з поліпшенням умов праці. Згідно з рішеннями XX з'їзду КПРС на кінець 1960 р. семигодинний робочий день був запроваджений в усіх галузях народного господарства. У 1965 р. середня тривалість робочого дня трудящих у промисловості становила 6,93 год проти 7,96 у 1956 р. З урахуванням святкових днів і скорочення передвихідних і передсвяткових днів середня тривалість робочого дня у промисловості становила 6,67 год., а середня тривалість робочого тижня — 40 год. 7 березня 1967 р. ЦК КПРС, Рада Міністрів і ВЦРПС прийняли постанову «Про переведення робітників і службовців підприємств, установ і організацій на робочу неділю з двома вихідними днями». Перехід трудящих на п'ятиденний трудовий тиждень з двома вихідними днями в основному було здійснено до 50-річчя

Великого Жовтня. Проте головним напрямком поліпшення умов праці є широка система її охорони, яка включає службу техніки безпеки і промислової санітарії по галузях промисловості, державні органи технічного й санітарного нагляду, мережу наукових установ.

Питання охорони праці посідають значне місце у діяльності радянських і профспілкових організацій Києва. В результаті заходів по охороні праці, які були здійснені у масштабі республіки і міста, виробничий травматизм на підприємствах знизився у 60-і роки на 38 %, а профзахворювання — на 12.

На поліпшення умов праці Радянська держава виділяє значні кошти та матеріальні ресурси. Так, на Київському заводі верстатів-автоматів ім. О. М. Горького за роки десятиї п'ятирічки по лінії колективних договорів здійснено 260 санітарно-технічних заходів на суму 700 тис. крб. Це обладнання світлоаераційних ліхтарів, доведення освітленості усіх виробничих цехів і службових приміщень до санітарних норм, будівництво додаткових тамбурів, створення пристроїв для поглинання шумів на пирососах, вентиляційних агрегатах тощо. На заводі ім. І. І. Леніна на створення безпечних умов праці у 1969 р. витрачено близько 100 тис. крб. У свою чергу, за два роки одинадцятої п'ятирічки бюджет соціального страхування профспілок Києва збільшився на 11 % й у середньому на рік становив 210 млн. крб.

Спираючись на міцну матеріально-технічну базу, посилили роботу відділи охорони праці і технічної інспекції праці комітетів профспілок, профспілкові активісти — члени комісій і громадські інспектори по охороні праці. На багатьох підприємствах і в організаціях міста комітети профспілок вміло керують роботою

¹⁵ Правда України, 1983, 4 лив.

комісій та громадських інспекторів по охороні праці. Так, лише за один рік десятиї п'ятирічки у Києві технічною інспекцією здійснено 1047 обслідувань. За їх результатами запропоновано господарським керівникам викопати 10 280 заходів. Крім того, технічною інспекцією праці була заборонена робота у семи цехах, на 195 дільницях, 1167 одиницях устаткування, 392 господарники за порушення техніки безпеки і технічної санітарії оштрафовані, а 30 за пропозицією технічної інспекції і профспілкових органів за грубі порушення звільнені.

Для більш тісної взаємодії і підвищення ефективності контролю технічної інспекції праці й органи державного нагляду за станом охорони й умов праці, попередження аварій і виробничого травматизму при Укрпрофраді обласних і Київській міській раді профспілок у 1978 р. були створені ради інспекцій. Вони організовували комплексне обстеження підприємств, на яких допускалися випадки травматизму, аварійності, професійних захворювань, здійснювали цільові обстеження стану вибухо-, пожежо- й електробезпеки, технічного стану приміщень і споруд, котлів і посудин, які працюють під тиском, безпеки дорожнього руху, сприяли впровадженню прогресивних форм профілактичної роботи з техніки безпеки, узагальненню і розповсюдженню передового досвіду, розвитку руху за високу культуру виробництва.

З метою дальшого поліпшення умов і охорони праці до комплексного плану соціально-економічного розвитку Києва на 1976—1980 рр. за пропозицією служб техніки безпеки і промислової санітарії включено розділ «Поліпшення умов праці».

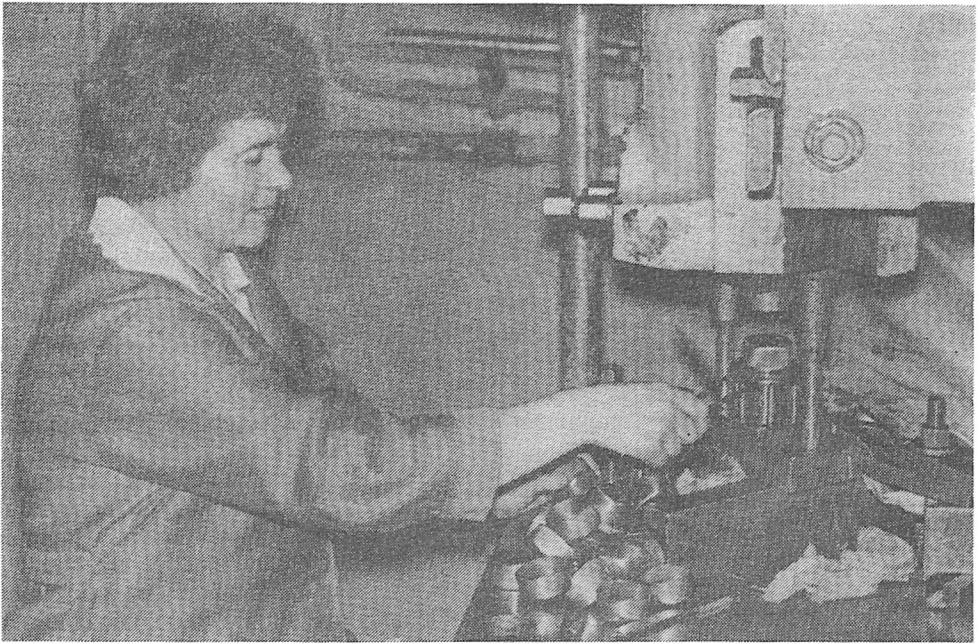
У народному господарстві країни, у тому числі Києва, в одинадцятій п'ятирічці тривала робота по удосконаленню господарського механізму. Невід'ємними частинами цього склад-

ного процесу є наукова організація виробництва, поліпшення умов праці, які удосконалюються разом з розвитком науки, техніки, технології і творчої ініціативи трудящих.

Розвиток соціалістичного змагання. У 60—70-і роки міські партійні, профспілкові та комсомольські організації, господарські органи провадили цілеспрямовану роботу по удосконаленню організації змагання, підвищенню його дієвості. Ці питання були постійно у центрі уваги міському і райкомів партії, парткомів підприємств. Керівництво різними напрямками змагання здійснювали відповідні ради, які були утворені при Київському міському партії. Так, велику організаторську та координаційну діяльність по розвитку змагання за підвищення якості продукції провадила науково-технічна рада по якості, яка функціонувала при міському партії.

Під керівництвом партійних організацій і в тісному контакті з ними працювали профспілкові й комсомольські органи, які безпосередньо керували організацією змагання. Жодне цінне починання передовиків виробництва не лишалося поза увагою. Добре зарекомендувала себе практика спільних постанов з питань соціалістичного змагання Київського міському партії, міських і обласних рад профспілок, обговорення цих проблем на пленумах міському партії, міської й обласної рад профспілок. Діловий, заінтересований підхід до організації соціалістичного змагання був характерним для більшості трудових колективів столиці Радянської України.

Значну увагу передовим починанням трудівників Києва приділяли центральні республіканські органи: ЦК Компартії України, Рада Міністрів СРСР, Укрпрофрада, ЦК ЛКСМУ, які підтримували цінні ініціативи киян і сприяли їх розповсюдженню у широкому масштабі.

Кавалер ордена Леніна робітниця заводу «Точелектроприлад» Г. Г. Серафименко

Завдяки постійному, цілеспрямованому керівництву партійних, профспілкових і комсомольських організацій питома вага киян, які беруть участь у соціалістичному змаганні, протягом кількох десятиріч лишається стабільно високою. Якщо у 1951 р. вона становила 95 % працюючих, то у 1980 р. — близько 97, або понад 1269 тис. чоловік.

Однією з відмітних рис соціалістичного змагання трудящих Києва, як і всієї країни, є його чітка політична спрямованість, відповідність насущним завданням соціально-економічного розвитку. Особливо яскраво це виявилось у період підготовки до видатних подій, у ході всенародних трудових вахт, які були їм присвячені. До 60-річчя Великого Жовтня трудові колективи передових київських підприємств — «Арсеналу» ім. В. І. Леніна, «Радіоприладу» ім. С. П. Корольова, «Точелектроприладу» і Київського радіозаводу — виступили з почином провести

60 ударних трудових декад на честь славного ювілею під девізом «60-й річниця Великого Жовтня — 60 ударних декад!». Їх ініціатива була схвалена Укрпрофрадою і мала широкий відгук у республіці.

Передовики виробництва київських підприємств — фрезерувальник виробничого об'єднання «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна» М. Щириця, бригади токарів В. Дерев'янченка і фрезерувальників П. Матвійчука об'єднання «Більшовик» і бригада токарів М. Шкільного з верстатобудівного об'єднання закликали усіх трудівників столиці Радянської України стати на 110-денну Ленінську трудову вахту. Їх починання, яке було схвалене ЦК Компартії України та Укрпрофрадою, підхопило багато колективів. У цілому по республіці 350 тис. трудящих і близько 10 тис. виробничих колективів зобов'язалися виконати завдання п'ятирічки до 22 квітня 1980 р. Ці зобов'язання були перевиконані: 110-річ-

чя від дня народження В. І. Леніна ознаменували завершенням п'ятирічних планів 54 тис. трудівників і 30 тис. трудових колективів республіки, які реалізували понад план продукції на 336,7 млн. крб. З цінними ініціативами, спрямованими на гідну зустріч інших знаменних подій у житті партії і народу, таких, як прийняття нових Конституції СРСР і Конституції УРСР, з'їзди КПРС і Компартії України, неодноразово виступало багато передових колективів і новаторів виробництва Києва.

Трудові колективи Києва зробили внесок у створення реальних основ розвитку зустрічного планування. У дев'ятій і десятій п'ятирічках рух за прийняття зустрічних планів набув у місті великого розмаху. Одним з перших у республіці зустрічний план у 1973 р. розробив колектив київського виробничого об'єднання «Точелектроприлад». З того часу це підприємство постійно працює за напруженим зустрічним планом, що базується на особистих виробничих і творчих планах. У десятій п'ятирічці цими планами були охоплені всі робітники і 98 % інженерно-технічних працівників. Це стимулювало колектив об'єднання на пошуки внутрішніх резервів, автоматизацію виробництва, впровадження прогресивних форм організації праці. Зокрема, на кінець десятої п'ятирічки понад 40 % робітників об'єднання було охоплено бригадною організацією, що, у свою чергу, сприяло успішному виконанню зустрічних планів. За перших чотири роки десятої п'ятирічки прибуток на цьому підприємстві збільшився на 197,6 %. У київському об'єднанні «Електронмаш», яке також бере активну участь у зустрічному плануванні, у 1980 р. у бригадах працювало 44,9 % основних робітників. Тут уся основна продукція випускається зі знаком якості. За цей період обсяг виробництва значно зріс. Таких колективів у столиці Радянської України чимало.

Виконання соціалістичних зобов'язань і зустрічних планів значно залежить від узгодженої роботи підприємств-суміжників, які здійснюють коопероване постачання сировини і комплектуючих виробів заводам і фабрикам, що випускають кінцеву продукцію. Ось чому розвиток соціалістичного змагання між колективами є однією з суттєвих умов підвищення ефективності й якості роботи. На XXVI з'їзді КПРС підкреслювалася необхідність удосконалення організації «змагання колективів підприємств, які поставляють сировину, матеріали і комплектуючі вироби, з колективами суміжних заводів і фабрик, які випускають кінцеву продукцію»¹⁶.

Трудові колективи Києва були у числі зачинателів масового руху суміжників у республіці. Одним з перших з ініціативою розгортання такого змагання на основі взаємних договорів виступили колективи комбінату № 6, взуттєвих фабрик № 1, 4, 6, заводу «Вулкан», шкірсировинного заводу, головного підприємства «Укрдетальфурнітура» і Бердичівського шкірзаводу № 1. Вони і до цього в результаті розподілу праці, що склався, підтримували тісні зв'язки. Проте форми виробничих зв'язків між ними не забезпечували умов для планомирних і узгоджених дій. Щоб досягти усунення цих труднощів, згадані колективи вирішили госпрозрахункові зв'язки, які між ними існували, доповнити взаємовідносинами, які б базувалися на моральних зобов'язаннях. З цією метою вони уклали багатосторонній договір на соціалістичне змагання. Тоді ж з аналогічним почином виступили колективи львівської взуттєвої фірми «Прогрес», шкіряної фабрики «Рассвет» і шкірсировинної бази. Іні-

¹⁶ Матеріали XXVI з'їзду КПРС, с. 241—242.

ціатива колективу суміжних підприємств міст Києва і Львова була схвалена ЦК Компартії України і набула широкого розповсюдження в республіці.

У наступні роки змагання суміжників поглибилось і поширилося по всій країні. Широкого резонансу у трудових колективах столиці республіки набула «Робітничка естафета» — змагання між будівельниками і підприємствами, які здійснювали коопероване постачання будов. Колективи ряду київських будівельних організацій виступили у десятій п'ятирічці з ініціативами, спрямованими на удосконалення змагання суміжників, підвищення його дієвості. Найбільш цінним і конструктивним був почин робітників, інженерів і службовців будівельно-монтажного тресту № 1 комбінату «Київпромбуд», який був схвалений ЦК Компартії України. За участю суміжників, яких у них було близько 30, вони розгорнули змагання за введення у дію в строк і достроково пускових потужностей і об'єктів. Трудове співробітництво із субпідрядними організаціями забезпечило безперерйне надходження на новобудови необхідних матеріалів, що дало змогу будівельникам за перших чотири роки десятої п'ятирічки ввести у дію 151 об'єкт, з них 25 достроково. У ході передз'їздівської трудової вахти, присвяченої ХХVI з'їзду КПРС, колектив тресту достроково виконав п'ятирічне завдання.

У період, що розглядається, поглибилось і розширилося змагання суміжників у легкій промисловості на основі «Договору тисяч». Однією з його відмітних рис стало розширення рамок конкретних договорів, які включали кілька десятків колективів, що зв'язані між собою кооперованими поставками. Хороші результати дали взаємодопомога і товариське суперництво взутьовиків, шкіряників, хіміків, учених, модельєрів, фурнітурників і торгових організацій

Києва і Київської області, у тому числі Дарницького шовкового комбінату з 16 суміжними підприємствами, Київського швейного об'єднання ім. Воровського з 34 торговельними організаціями тощо.

Розширення змагання суміжників у легкій промисловості не віддільне від його поглиблення, яскравим виразом чого стали його вихід із сфери безпосереднього виробництва і включення до орбіти трудового змагання торгових організацій. Це дало змогу повністю охопити змаганням увесь цикл: від виробництва виробів до їх реалізації, що сприяє поліпшенню роботи обох сфер народного господарства і відповідає інтересам споживача. Так, колектив київського універмагу «Україна» уклав у десятій п'ятирічці з дев'ятьма підприємствами міста договори, які передбачають взаємні зобов'язання по забезпеченню суворого ритму постачання товарів, постійне вивчення купівельного попиту, підвищення культури виробництва й обслуговування населення. Виконання договірних зобов'язань сприяло зростанню продуктивності праці в універмазі на 5,8 %. Добиваючись успіхів у змаганні, постачальники спрямовували зусилля на випуск товарів високої якості, які користувалися широким попитом населення. Це дозволило їм оновити понад 60 % номенклатурних виробів.

За умов бурхливого розвитку науково-технічної революції, коли, як передбачав К. Маркс, творення дійсного багатства стає менш залежним від робочого часу і кількості витраченої праці, ніж від потужності тих факторів, які приводяться в рух протягом робочого дня¹⁷, об'єктивно зростає значення взаємозв'язків пауки і виробництва. Дійовою формою зміцнення цих взаємозв'язків зарекомендувало себе змагання між на-

¹⁷ Маркс К., Енгельс Ф. Твори, т. 46, ч. 2, с. 194.

уковими і виробничими колективами на основі договорів творчої співдружності. Госпрозрахункові зв'язки між науковими установами і промисловими підприємствами Києва — традиційні. Проте співробітництво між ними, яке ґрунтується на взаємних моральних зобов'язаннях, — явище відносно нове, характерне для сучасного етапу розвитку нашого суспільства, однією з визначальних рис якого є зростання ролі морального фактора. Укладання договорів на змагання між науковими і виробничими колективами у дев'ятій та десятій п'ятирічках набуло масового характеру. Їх співробітництво у ці роки стало більш цілеспрямованим, результативним, таким, що справляє дійовий вплив на поліпшення всіх народногосподарських результатів, у тому числі такого важливого, як якість продукції. Так, київське шкірооб'єднання ім. М. В. Фрунзе спільно з Українським науково-дослідним інститутом шкіряно-взуттєвої промисловості ліквідувало дефект стягування шкіри, що дозволило поліпшити якість сировини і досягти щорічної економії 15 тис. крб. Колектив Дарницького шовкового комбінату у співробітництві з науково-дослідними інститутами, вищими учбовими закладами, в тому числі з Київським технологічним інститутом легкої промисловості провів велику роботу по впровадженню у виробництво нового устаткування, що забезпечило економічний ефект понад 230 тис. крб. на рік.

Змагання між науковими і виробничими колективами вийшло за межі республіки. Так, у дев'ятій п'ятирічці Інститут металофізики АН УРСР у співдружності з робітниками та інженерами Волгоградського сталедрото-канатного заводу розробив нову технологію обробки канатного дроту, що дало економічний ефект 230—250 крб. на 1 т каната підвищеної міцності. Колектив цього самого інституту спільно з Орлов-

ським сталепрокатним заводом здійснив дослідження, які дозволили збільшити працездатність канатів в умовах Крайньої Півночі на 40—50 %.

На міцну договірну довготривалу основу було поставлено співробітництво між колективами московського виробничого об'єднання «АвтоЗІЛ» і київськими інститутами АН УРСР. У 1975 р. вони уклали договір про соціалістичну співдружність і прийняли перспективний план науково-технічного співробітництва на десятип'ятирічку, який розробили спільно. За допомогою Інституту електрозварювання зіловці в 1,5—2 рази підвищили стійкість штамів, що дало економічний ефект 500 тис. крб. При сприянні Інституту проблем лиття вони зменшили брак при відливанні блоку циліндрів у 3 рази. Велику допомогу москвичам подали наукові працівники інститутів матеріалознавства, металофізики та інших установ АН УРСР.

На сучасному етапі соціалістичне змагання все більше концентрується навколо проблем ефективності суспільного виробництва. Одним з провідних напрямів розв'язання цього завдання є економія матеріальних трудових, енергетичних та інших видів ресурсів. Закономірно, що змагання за бережливість і економію належить одне з центральних місць у системі організації трудового суперництва мас. Трудові колективи Києва йдуть в авангарді змагання за раціональне використання ресурсів. Ще на початку восьмої п'ятирічки вони активно відгукнулися на почин передових колективів Москви і Ленінграда, які виступили з закликом на честь відкриття XXIII з'їзду КПРС розгорнути змагання за економію матеріальних ресурсів. Це починання було схвалене ЦК КПРС. Лише у 1966 р. кияни добилися економії 6,5 тис. т чорних і 680 т кольорових металів, 47 млн. квт·год електроенергії, 200 т

Кавалер ордена, регулювальниця складального цеху заводу реле і автоматики
Н. К. Григор'єва

сірчаної кислоти, 10 млн. дм шкіри тощо.

Широко обговорювався на київських підприємствах лист ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ від 12 лютого 1970 р. «Про поліпшення використання резервів виробництва і посилення режиму економії в народному господарстві»¹⁸, який має велике значення у посиленні режиму економії й являє собою довгострокову програму діяльності у цьому напрямі. Цей документ обговорювався на партійних, профспілкових, комсомольських і робітничих зборах у 3065 трудових колективах міста. На зборах були присутні понад 1171 тис. чоловік, або 86,1 % загальної кількості працюючих. Понад 65 тис. трудящих взяли участь

у дебатах і подали конкретні пропозиції щодо економії різних видів ресурсів.

Особливого розмаху і глибини набуло змагання, спрямоване на економію ресурсів, у середині 70-х років. Великий внесок зробили трудівники Києва у вирішення проблеми винайдення додаткових резервів робітничої сили. Дійовим засобом вирішення цього питання став розгорнутий ними у ході соціалістичного змагання рух багатостатників. Одним з його зачинателів виступила на початку дев'ятої п'ятирічки Герой Соціалістичної Праці, лауреат Державної премії СРСР ткаля

¹⁸ КПРС у резолюціях... К., 1972, т. 10, с. 188—204.

Дарницького шовкового комбінату Л. К. Кондратьєва. У дев'ятій п'ятирічці вона успішно обслуговувала 78 пневматичних ткацьких верстатів при нормі 30. У 1974 р. колегія Міллегпрому УРСР, республіканський галузевий комітет профспілки схвалили її досвід і рекомендували для широкого поширення.

Почин Л. К. Кондратьєвої мав широкий відгук на споріднених підприємствах. Ткаля не зупинилася на досягнутому. Напередодні відкриття XXV з'їзду КПРС вона та її зміниці Г. Т. Золотова і П. Г. Волковинська стали обслуговувати по 104 ткацьких верстатів, що було тоді найвищою зоною обслуговування у країні. Проте і цей рекорд був перевершений. У 1977 р. на честь прийняття нової Конституції УРСР ткалі того самого комбінату М. Богуш, В. Бородій, Т. Клановець перейшли на обслуговування 126 верстатів. Завдяки цьому М. Богуш за десяту п'ятирічку виконала 13 п'ятирічних завдань.

Наслідуючи приклад передових дарницьких шовкопрядильниць, сотні передовиків виробництва різних галузей легкої промисловості включилися у рух багатостатників. Була серед них і М. М. Галушко — ткаля Київської бавовнопрядильної фабрики. У 1979 р. вона стала працювати на шести машинах, а незабаром — на десяти, що дозволило їй обслуговувати 3680 веретен замість 1240 за пормою.

За попередню п'ятирічку кавалер ордена Трудової Слави третього ступеня М. М. Галушко виконала 12 річних норм і підготувала для роботи на такій же широкій зоні обслуговування свою ученицю Л. Ф. Федоренко. На честь XXVI з'їзду КПРС делегат М. М. Галушко виконала 13 (з початку десятої п'ятирічки) річних завдань.

Глибокі традиції накопичили трудящі Києва у такому важливому напрямі боротьби за економію і бе-

режливості, як змагання за економію робочого часу. Почини, які були націлені на досягнення цієї мети, є осередком усіх ініціатив, які народжувалися в ході змагання за посилення режиму економії, бо, як підкреслював К. Маркс, «всяка економія кінцем кінцем зводиться до економії часу»¹⁹. Ще до початку десятої п'ятирічки кияни, делегати XXV з'їзду КПРС А. Я. Донченко, І. І. Бушма, І. В. Кибиткіна та інші виступили з почином «Кожному дню п'ятирічки — найвищу віддачу!», який набув широкого розповсюдження у республіці.

Особливо масовим і дійовим стало змагання за бережливе ставлення до робочого часу у ході всенародної вахти на честь XXVI з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу. У червні 1980 р. група київських передовиків виробництва, делегатів XXV з'їзду партії, серед яких були ініціатори першого почину, звернулася до всіх трудящих міста з закликком розгорнути змагання під девізом «Кожній робочій годині — найвищу віддачу!». Їх ініціатива, схвалена Київським міськкомом партії і ЦК Компартії України, набула широкого розповсюдження не лише в Києві, а й у всій республіці.

Високі рубежі по ущільненню робочого часу намітили колективи об'єднань «Точелектроприлад», «Київторгмаш», взуттєвого «Київ», «Київдерев», «Більшовик» та ін. Якщо у серпні 1980 р. під девізом «Кожній робочій годині — найвищу віддачу!» змагалися 87 тис. чоловік, то вже у жовтні — майже 250 тис.

Завдяки масовій участі трудящих Києва у різних починах щодо економії і бережливості у роки десятої п'ятирічки у цілому по місту в результаті понадпланового зниження собівартості продукції було зекономлено понад 100 тис. крб., з інших

¹⁹ Маркс К., Енгельс Ф. Твори, т. 46, ч. 1, с. 107.

джерел економії отримано 170 млн. крб. додаткового прибутку.

До найважливіших напрямів боротьби за підвищення ефективності виробництва належить покращання якості продукції. Трудові колективи столиці Радянської України завжди були правофланговими змагання за підвищення якості, активно підтримували почини, спрямовані на досягнення цієї мети, самі виступали ініціаторами багатьох починань. Ще у 1964 р. на ряді київських підприємств, зокрема на заводі «Укркабель», було підхоплено ініціативу саратовців по розробці системи бездефектного виготовлення і здачі продукції з першого пред'явлення. Вже через три роки на підприємствах, які запровадили цю систему, якість продукції суттєво поліпшилася. На «Укркабелі», наприклад, кількість рекламаций знизилася більш як утричі, процент втрат від браку скоротився з 0,13 до 0,11 %, питома вага продукції, що здавалася з першого пред'явлення, зросла з 94 до 95,8 %, а 50 чоловік набули права працювати з особистим клеймом. Колектив заводу «Точелектроприлад» в результаті впровадження у виробництво саратовського досвіду довів здачу продукції з першого пред'явлення від 70 % у 1964 р. до 92 у 1967 р. 300 робітників здавали продукцію з першого пред'явлення, 145 працювали з особистим клеймом.

Новим етапом у розвитку змагання за підвищення якості стали роки дев'ятої і десятої п'ятирічок, коли були створені і набули широкого розповсюдження комплексні системи управління якістю продукції (КСУЯП), які передбачали на відміну від саратовської та інших попередніх систем активну участь у боротьбі за якість не тільки безпосередніх виконавців — робітників, а й інженерно-технічних працівників, службовців, охоплення всіх етапів виробничого циклу: від проектування до виготовлення кінцевої продукції.

Найбільш досконала для того часу КСУЯП була розроблена у дев'ятій п'ятирічці на передових підприємствах Львова і схвалена ЦК КПРС. Одними з перших у республіці їх ініціативу підтримали кияни. Серед правофлангових впровадження передового досвіду були заводи, які у попередні роки добилися значних успіхів у боротьбі за якість на основі саратовської та інших систем, — «Укркабель», «Точелектроприлад», «Ленінська кузня», виробниче об'єднання «Кристал» та ін. Вагомими були тут результати впровадження нової системи. У дев'ятій п'ятирічці завод «Ленінська кузня» майже половину продукції випускав зі Знаком якості, а «Укркабель», завод електронних та обчислювальних машин, реле і автоматики — близько третини. Суттєво збільшилася і частка продукції, яка приймалася з першого пред'явлення. Так, у виробничому об'єднанні «Кристал» у 1970 р. здавалося з першого пред'явлення понад 80 % продукції, а у 1975 р. — майже всі вироби. Економічна ефективність від впровадження заходів по підвищенню якості продукції лише на заводі «Точелектроприлад» за роки дев'ятої п'ятирічки становила понад 3 млн. крб.

У десятий п'ятирічці, яка стала п'ятирічкою ефективності й якості, завдяки зусиллям міської партійної організації, профспілкових і господарських органів львівський досвід управління якістю був творчо впроваджений на більшості підприємств Києва.

Результатом соціалістичного змагання, що широко розгорнулося на основі комплексних систем управління, стало значне збільшення питомої ваги виробів вищої категорії якості у загальному обсязі продукції, що випускалася. На кінець десятої п'ятирічки вона досягла 21 % у 6,7 рази перевершивши рівень 1975 р. Тільки за 1980 р. кількість виробів, які були удостоєні Знака якості,

зросла на 26,3 % і перевершила 1940 найменувань. На багатьох підприємствах питома вага продукції вищої категорії якості значно перевершувала як середньоміський, так і середньореспубліканський показник: виробниче об'єднання «Юність» випускало зі Знаком якості 42 % продукції, трикотажна фабрика «Киянка» — 60 та ін.

У розвитку всіх форм організації соціалістичного змагання, підвищенні ефективності суспільного виробництва важлива роль належить рухові за комуністичне ставлення до праці. Органічно поєднуючи боротьбу за зростання всіх економічних показників з вихованням нової людини, ця вища форма організації трудового суперництва має справляти могутній вплив на піднесення творчої активності радянських людей. Новий рух, який виник за ініціативою робітників депо Москва-Сортувальна-1 у 1958 р., незабаром охопив усю країну. Масову підтримку набув він і у трудових колективах Києва. Одними з перших вступили у боротьбу за право називатися бригадами комуністичної праці молоді робітниці заводів «Червоний екскаватор» (бригадир Ю. Куций), «Більшовик» (бригадир М. Лащевський)

та ряду інших підприємств. Першою у столиці Радянської України цього почесного права була удостоєна бригада, яку очолював Ю. Куций. Першим підприємством міста, яке добилося звання колективу комуністичної праці, став завод «Точелектроприлад». Незабаром рух набув масового характеру. Якщо у 1960 р. у Києві усього шість підприємств, 4 тис. бригад, змін, дільниць, цехів і близько 20 тис. виробничників добилися почесного звання, то у 1980 р. у столиці республіки вже було 128 підприємств, 7891 цех, дільниця, відділення, понад 200 тис. бригад і 535 тис. ударників комуністичної праці. У цілому ж лави учасників руху нараховували на початок одинадцяті п'ятиріччя більш як 916 тис. чоловік, або 69,9 % загального числа учасників змагання.

Ударники і колективи комуністичної праці стали заспівувачами соціалістичного змагання трудівників Києва за виконання рішень XXVI з'їзду КПРС. Справою відповідаючи на заклик партії поліпшувати організацію і підвищувати дієвість соціалістичного змагання²⁰, трудові колективи столиці Радянської України зробили гідний внесок у реалізацію соціально-економічної стратегії КПРС.

5. Зміни у соціально-класовій структурі населення

Економічний і соціально-політичний розвиток Києва тісно пов'язаний із змінами, що відбуваються у соціально-класовій, професійно-кваліфікаційній, галузевій та демографічній структурі населення міста. При цьому в умовах удосконалення соціалізму змінюється насамперед якісний бік соціальної структури.

Визначальною тенденцією її змін є рух суспільства до соціальної однорідності, що, являючи собою соціаль-

но об'єктивний процес, не виступає явищем стихійного характеру, а здійснюється в результаті соціальної політики партії і держави, головна мета якої — створення безкласового суспільства²¹.

Аналізуючи процеси, що відбувалися в країні у минулі десятиріччя, підійшовши по-новаторському до їх

²⁰ Матеріали XXVI з'їзду КПРС, с. 241.

²¹ Там же, с. 62.

оцінок і перспектив розвитку, нова редакція Програми КПРС важливою закономірністю розвитку соціальних відносин на сучасному етапі визначила «зближення робітничого класу, колгоспного селянства й інтелігенції, становлення безкласової структури суспільства при вирішальній ролі в цьому процесі робітничого класу»²². Рішення великих завдань у галузі внутрішньої політики партії має означати помітне просування до утвердження в нашій країні суспільства без класів²³. Ця велика мета, про яку мріяли кілька поколінь комуністів, стала на сьогодні питанням безпосередньої практики. У сучасних умовах істотно змінюються обличчя соціальних верств, соціальна структура суспільства, йде багатогранний процес стирання класових відмінностей²⁴.

Ці оцінки мають пряме відношення до соціально-класової структури населення міста, основну складову частину якого становлять робітники, інтелігенція та службовці.

Динаміка соціально-демографічного складу жителів. Київ є третім за кількістю жителів містом у нашій країні після Москви та Ленінграда і найкрупнішим в Українській РСР. Між Всесоюзними переписами населення 1959 і 1979 рр. загальна кількість постійних жителів Києва зростає з 1,09 млн. до 2,12 млн. чоловік, або збільшилась майже вдвічі. При цьому більш швидкими темпами зростала кількість чоловіків у складі міського населення, хоча кількість жінок у ці роки переважала.

Таке співвідношення кількості населення за статевими ознаками є головним чином наслідком війни, який тривалий час впливає на демографічне становище і структуру населення.

У зв'язку з ліквідацією наслідків війни, змінами демографічної ситуації розрив між питомою вагою чоловіків та жінок постійно скорочується. Кількісні показники чисель-

ності чоловічого і жіночого населення міста поступово вирівнюється і зараз різниця їх мінімальна.

Серед населення Києва, як і в цілому по країні, відбуваються помітні зміни його структури за віком, результати чого пов'язані не лише з питаннями демографічного характеру, а й з іншими соціально-економічними проблемами. Тенденцією динаміки вікової структури населення є підвищення тривалості життя. Протягом 60—70-х років відбулось збільшення середнього віку населення міста, який в 1979 р. становив 32,8 року, у тому числі серед чоловіків 30,8, а серед жінок 34,6. Підвищення тривалості є результатом поліпшення добробуту радянських людей, умов їх праці та відпочинку, розвитку охорони здоров'я, здійснення на практиці головної мети Комуністичної партії — «Все для людини, все в ім'я людини».

Підвищення тривалості життя населення зумовлює необхідність здійснення з боку держави деяких заходів, зокрема розширення бази соціального забезпечення й одночасно створення можливостей для осіб пенсійного віку брати активну участь у суспільному житті, а також частково використовувати свою працю, насамперед у сфері обслуговування населення, що досить широко застосовується в умовах Києва. Так, якщо за період 1959—1979 рр. загальна кількість пенсіонерів у місті зростає в 2,4 раза, то кількість осіб, які назвали пенсію єдиним джерелом засобів існування, зменшилась на 29 %.

Відзначені вище процеси зумовлювали певну зміну співвідношення між кількістю працездатного* і не-

²² Програма Комуністичної партії Радянського Союзу. Нова редакція. Прийнята ХХVІІ з'їздом КПРС. К., 1986, с. 41.

²³ Матеріали ХХVІІ з'їзду КПРС, с. 185.

²⁴ Програма Комуністичної партії Радянського Союзу. Нова редакція, с. 44—45.

* За статистикою до працездатного населення відносять особи чоловічої статі віком 16—59 років і жіночої — 16—54 роки.

працездатного населення. Таким чином, у результаті широкого впровадження соціальної політики Комуністичної партії, її постійної турботи про зростання добробуту трудящих і поліпшення охорони здоров'я радянських людей, зростала тривалість життя киян, збільшувалась кількість осіб пенсійного віку, у зв'язку з чим зменшилася питома вага всього працездатного населення. Киян старшого покоління шанують і поважають, їх старість забезпечується державою. Частка осіб працездатного віку дещо зменшилась за рахунок певного зростання питомої ваги осіб молодше і старше працездатного віку. Це означає, поперше, що держава має можливість все більшу частину населення навчати у загальноосвітніх школах, системі професійно-технічної освіти, вищих і середніх спеціальних учбових закладах, а по-друге, що благами соціального забезпечення користується все більше радянських людей, отже тривалість їх життя зростає.

Характерними рисами динаміки населення міста є постійне переважання чоловіків серед працездатного населення і більша частка жінок серед осіб старше працездатного віку.

Якісна зміна населення Києва у сучасний період відображає загальні закономірності об'єктивного процесу соціалістичної урбанізації, що відбувається у нашій країні. При зменшенні в Українській РСР кількості сільського населення у вказані роки на 15 %, збільшення за цей же період міського населення у республіці на 59 % кількість населення столиці України, як зазначалось, зросла майже вдвічі. Але це зростання не було рівномірним протягом двох вказаних десятиріч. Якщо в 60-і роки кількість населення Києва зросла на 55 %, то в 70-і роки — лише на 30. Збільшення кількості населення відбувалось як за рахунок природного

приросту, так і в результаті міграції перш за все сільських жителів у Київ.

Процес урбанізації, його інтенсивність поряд з позитивними результатами — насамперед зростанням індустріального та культурного потенціалу — викликали й інші проблеми. Вони активізували нерегульований вплив диспропорційного і найбільш грамотного населення із села у місто, зумовивши нестачу трудових ресурсів на селі²⁵, спричинивши, незважаючи на широке житлове будівництво, певні труднощі у вирішенні житлової проблеми міст, у тому числі Києва, послаблення виробничої та трудової дисципліни й інші негативні явища. Вони, однак, поступово усуваються в процесі стирання відмінностей між містом і селом, зближення міського і сільського населення.

Одним з основних елементів соціальної структури суспільства, його первинним осередком є сім'я. Сімейні стосунки — це важлива частина відносин, які створюються в побуті, помітно впливають на виробничі і в остаточному підсумку на весь уклад і спосіб життя суспільства. У зв'язку з війною, особливо на тимчасово окупованій німецькими фашистами території, в тому числі Києві, виникли певні труднощі демографічного та економічного характеру, що негативно позначились на сімейно-шлюбних стосунках, процесі народжуваності.

У 60—70-х роках демографічні та економічні наслідки війни вже були значною мірою подолані, вплив несприятливих факторів послаблений. В результаті у Києві в цей період відбувалось помітне збільшення кількості сімей та їх чисельного складу. Так, в 1959 р. налічувалось 279 тис. сімей, а в 1979 р. вже 567,2 тис. При майже дворазовому збільшенні числа сімей, які складались з двох чо-

²⁵ Правда України, 1982, 25 юнія.

ловік, їх питома вага у загальній кількості сімей дещо зменшилась, у той час як таке саме збільшення кількості сімей з трьох чоловік супроводжувалось деяким зростанням їх частки в загальній кількості сімей у місті. Така динаміка була характерною і для сімей, які склалися з чотирьох чоловік. Що стосується сімей з п'яти, шести, семи і більше чоловік, то при певному кількісному збільшенні їх питома вага знизилась. Ці зміни у кількісному складі сімей обумовили деяке зменшення їх середнього розміру у місті (з 3,3 до 3,2 чоловіка) при збільшенні числа однаків — з 28,6 тис. до 195,3 тис. чоловік.

В процесі розвитку соціалізму значно зростає освітній рівень народу, підвищуються культурні потреби всіх соціальних груп і націй. Соціалістична культура позначається на різних сферах суспільного життя, але найяскравішим її втіленням є люди із соціалістичною свідомістю, які будують свої відносини із суспільством у цілому та з окремими людьми на принципах, серед яких на першому місці — служіння народові, соціалістичній Батьківщині.

У Радянському Союзі неухильно забезпечуються права громадян на користування досягненнями культури, всебічну освіту, проголошені і гарантовані Конституцією СРСР. Від культурного рівня трудящих, їх свідомості залежать піднесення продуктивних сил, зростання продуктивності праці, розвиток науки та техніки, підвищення активності мас. Система народної освіти у соціалістичному суспільстві будується з таким розрахунком, щоб навчання підростаючого покоління не тільки давало йому міцні знання, а й відбувалося у тісному зв'язку з життям, готувало його до суспільно корисної праці. Для дорослого населення нашої країни створюються умови, які забезпечують можливість поєднувати працю з продовженням освіти від-

повідно до особистих нахилів і потреб суспільства.

Всі ці досягнення і прояви соціалістичного способу життя втілюються в умовах Києва, який є важливим культурним центром країни і республіки. У місті багато театрів і кінотеатрів, клубів і Палаців культури, бібліотек та музеїв, інших культурних закладів. Тут зосереджено чимало вищих та середніх спеціальних учбових закладів, загальноосвітніх шкіл та училищ системи професійно-технічної освіти. В 1979 р. у вищих учбових закладах міста навчалось 447,5 тис. студентів, у середніх спеціальних — 122,3 тис., у загальноосвітніх школах — 249,9 тис., в професійно-технічних училищах — 19,9 тис. майбутніх робітників, в тому числі 11,9 тис. в училищах, які разом із професією дають середню загальну освіту, в інших школах і на курсах — 14,8 тис. чоловік. Така широка мережа різноманітних учбових закладів, в яких готувались кадри і для міста, сприяла зростанню освітнього рівня киян. Так, з 1959 по 1979 р. кількість жителів, які мали закінчену вищу освіту, збільшилась у 3,7 раза, середню спеціальну і середню загальну — у 3 рази. При цьому частка жінок становила трохи менше, ніж чоловіків, серед осіб з вищою освітою, але більше серед тих, хто мав середню спеціальну та середню загальну освіту.

Аналіз динаміки освітнього та професійно-кваліфікаційного рівнів киян свідчить про значне їх зростання. В цілому, кількість спеціалістів з вищою та середньою спеціальною освітою, які працюють у місті, збільшилась в 1960—1980 рр. з 130,1 тис. до 502,6 тис. чоловік, або в 3,9 раза. Одночасно збільшилась їх питома вага у складі зайнятих у народному господарстві республіки у згадані вище роки — з 7,8 до 9,3 %.

У досягненнях трудящих Києва наочно виявляється здійснення на

практиці лєнінської національної політики, коли кожна республіка, кожне місто чи село набувають всього необхідного для нарощування свого матеріального та духовного потенціалу й одночасно створюють у тому чи іншому обсязі можливості, які використовуються для розвитку всієї країни.

Столиця Радянської України є інтернаціональним містом, в якому проживають представники 114 націй та народностей Радянського Союзу і світу в цілому. Найбільшу питому вагу становить паселення корінної національності. В 1959 р. українців налічувалося 667,9 тис., в 1979 р. — 1455,4 тис. чоловік, або відповідно 60,2 і 68,6 % загальної кількості жителів міста. Таким чином, їх питома вага в ці роки помітно збільшилась. Друге місце у кількісному відношенні посідають росіяни, чисельність яких збільшилась з 255,4 тис. до 474,4 тис. чоловік. Децю збільшилась кількість білорусів.

Розширилось оволодіння російською мовою, добровільно прийнятою радянськими людьми як засіб міжнаціонального спілкування. Вона стає рідною мовою все більшої кількості жителів Києва. В 1959 р. такою її назвали 186,3 тис. українців, в 1979 р. — 334,2 тис. — постійних мешканців міста. Того року вже 878,9 тис. українців, або 60,3 % загальної кількості, вільно володіли російською мовою. Це свідчить про зміцнення соціально-політичної єдності радянського народу, розвиток і взаємозбагачення національних культур, що відкриває всім народам СРСР, у тому числі українському, широкий доступ до духовних багатств інших народів, виступає могутнім засобом залучення до кращих досягнень вітчизняної та світової культур. Значення російської мови, відзначалось на засіданні Політбюро ЦК КПРС у травні 1983 р., зростає у сучасних умовах, коли економіка країни перетворюється в єди-

ний народногосподарський комплекс²⁶.

Кияни, як і весь радянський народ, повністю поділяють і підтримують лєнінські ідеї національних відносин, що обгрунтовані стосовно до сучасного періоду в новій редакції Програми КПРС. Партія, відзначається в ній, виходить з того, що послідовне проведення лєнінської національної політики, всебічне зміцнення дружби народів є складовою частиною планомірного і всебічного удосконалення соціалізму²⁷. Партійні організації міста виховують киян у дусі радянського патріотизму та соціалістичного інтернаціоналізму, гордого почуття приналежності до єдиної великої Радянської Батьківщини.

За джерелами засобів існування населення міста поділяється на декілька груп: зайняте (самодіяльне), стипендіати, пенсіонери та утриманці. Важливою особливістю зміни соціальної структури Києва у сучасний період розвитку є випереджаючі темпи зростання кількості самодіяльного населення та його питокої ваги у порівнянні зі збільшенням кількості та частки міських жителів у цілому. Так, кількість наявного населення міста в 1959—1979 рр. зросла на 94 %, зайнятого — у 2,2 раза. В результаті частка самодіяльного населення за ці роки збільшилась з 52,5 до 58 %. Це означає, що у суспільне виробництво залучається все більше трудових ресурсів. Однак темпи цього залучення мали тенденцію до скорочення. Протягом 60-х років кількість зайнятого населення міста збільшувалась більш високими темпами, ніж у 70-і роки. Ця тенденція відбивала загальні закономірності динаміки міського населення про зростаючу напруженість у використанні трудових ресурсів, особли-

²⁶ Правда, 1983, 27 мая.

²⁷ Див. Програма Комуністичної партії Радянського Союзу. Нова редакція, с. 47.

во у містах європейської частини країни.

Розширення мережі вищих та середніх спеціальних учбових закладів, зростання економічного потенціалу країни зробили можливим і необхідним постійне зростання стипендіатів, кількість яких у 1959—1970 рр. збільшилась на 81 %, а у період 1970—1979 рр.— на 63. Зростаючими темпами збільшувалась питома вага утриманців, насамперед за рахунок підростаючого покоління.

Кількість пенсіонерів у другий з пазваних періодів зросла значно менше порівняно з попереднім десятиріччям. Це пояснюється тим, що різке збільшення середньої тривалості життя, досягнуте до 60-х років, зумовлювалось перш за все зниженням дитячої смертності та успіхами у боротьбі з інфекційними хворобами. Ці резерви у наступні роки вичерпались, зараз зростання тривалості життя пов'язується з успіхами у боротьбі з тими хворобами, які найчастіше обривають людське життя, з поліпшенням умов життя населення, зниженням нервових навантажень на людину й надмірних стресів.

Велике значення для оцінки становища і перспектив соціально-економічного розвитку має аналіз розподілу населення за галузями народного господарства. Найважливішими факторами визначення структури економіки є кількісне співвідношення та динаміка зайнятого населення у двох основних сферах народного господарства: матеріальному виробництві і невиробничій сфері.

На сучасному етапі розвитку соціалізму у нашій країні, як і в інших, високо розвинутих в індустріальному відношенні країнах, у результаті збільшення продуктивності праці створюються умови зростання кількості зайнятих у невиробничій сфері. У зв'язку з цим її розвиток позитивно впливає на подальший

прогрес матеріального виробництва. Таким чином, збільшення кількості зайнятих у невиробничій сфері та скорочення темпів її зростання у сфері матеріального виробництва є прогресивними закономірностями суспільного розвитку.

Зайняте населення Києва, як і країни в цілому, також розподіляється за галузями матеріального виробництва та невиробничої сфери. Значна частина його працювала у матеріальному виробництві — 766,7 тис. чоловік у 1979 р.; протягом 70-х років при збільшенні абсолютної кількості відбувався процес зменшення їх питомої ваги серед зайнятого населення. Так, у 1970 р. тут працювало 67,3, а у 1979 р.— 62,4 % останнього. Таке зменшення пов'язане як з підвищенням продуктивності праці, так і з подальшим розвитком Києва як адміністративного та культурного центру, загальним процесом перерозподілу виробничої сили між галузями матеріального виробництва та невиробничої сфери, який відбувається у країні. Але й при цьому питома вага робітників і службовців, зайнятих у матеріальному виробництві, у місті лишалась вищою, ніж у цілому в республіці.

Приблизно третина зайнятого населення Києва працювала у галузях невиробничої сфери — в 1979 р. 458,6 тис. чоловік. Характерну особливість його динаміки становило збільшення питомої ваги тих, хто представляв цю сферу: 32,7 % у 1970 р. та 37,6 у 1979 р. Більшість (близько 60 %) зайнятих тут становили жінки, помітною залишалась і тенденція зростання їх питомої ваги.

Розширення невиробничої сфери діяльності у Києві, як і в цілому в країні, а також інших соціалістичних державах, є переконливим свідченням процесу поліпшення соціального забезпечення трудящих. Одночасно воно відбиває підвищення

продуктивності суспільної праці у сфері матеріального виробництва, в результаті чого зростаються можливості виділяти зростаючу частину зайнятих у галузі невиробничої сфери при збереженні необхідних темпів зростання матеріального виробництва. Розвиток галузей невиробничої сфери сприяє підвищенню освітнього і культурного рівнів населення, більш повно задовольняє його духовні потреби, поліпшує матеріально-побутові умови життя трудящих.

Таким чином, у складі населення Києва відбуваються помітні зміни соціально-демографічної структури, складові частини якої, як зазначалось на червневому (1983 р.) Пленумі ЦК КПРС, необхідно навчитися враховувати з тим, щоб використовувати у господарських планах, у тому числі у масштабах міста. Тільки тоді можна виробити єдину стратегію суспільного розвитку.

Робітничий клас міста. Найчисельнішою соціальною групою населення Києва є робітники, які становлять складову частину робітничого класу країни — провідної соціально-політичної й економічної сили суспільства. Питома вага робітників Києва разом з їх утриманцями у 1959 р. становила 53,5 % населення міста, або 591,2 тис. чоловік. У наступні роки їх кількість постійно збільшувалась, до 1979 р. вона зросла на 83 %. Однак у результаті прогресивних процесів, що відбувались у радянському суспільстві, а також у зв'язку з проблемами демографічного характеру темпи кількісного зростання робітничого класу знизились. Так, у 60-і роки середньорічні темпи його зростання становили 4 %, а у 70-і роки — 2. Це призвело до того, що частка робітників серед населення Києва дещо зменшилась: на 1970 р. до 52,5 %, а на 1979 р. — до 51,1. Такий самий процес відбувався серед зайнятих робітників, питома

вага яких у вказані роки становила відповідно 53,2 та 51,2 %.

Динаміка кількості робітників Києва відрізнялась від її зміни в цілому в країні і республіці, що пояснюється більш високими темпами зростання кількості робітничого класу за рахунок будівництва виробничо-територіальних комплексів. Однак кількісне зростання робітників Києва також визначається потребами індустріального розвитку, великими масштабами капітального будівництва, швидким збільшенням основних фондів підприємств міста.

Таким чином, кількісне зростання робітників міста як складової частини робітничого класу республіки і країни є важливою характерною рисою змін в їх складі, яка і визначає провідну роль робітничого класу у нашому суспільстві. До робітників Києва повною мірою відносяться положення про те, що закономірний процес неухильного зростання ролі робітничого класу як провідної, найбільш організованої сили радянського суспільства відображається у кількісному його збільшенні, підвищенні професійної підготовки, посиленні соціально-політичної активності і впливу на всі сфери нашого життя²⁸.

Найбільша кількість робітників міста у 1979 р. була зайнята у галузях матеріального виробництва — 83 % їх чисельності. У свою чергу, робітники промислових підприємств становили основну групу серед тих, хто працював у цій сфері: 59 % їх кількості. Дві третини промислових робітників були зайняті у основній галузі виробництва, найбільш розвинутої у Києві, — машинобудуванні та металообробці. Чисельність загонів робітників швейної та деревообробної промисловості, які йшли за ними у кількісному відношенні,

²⁸ Матеріали XXV з'їзду Комуністичної партії України. — К., 1976, с. 8.

була відповідно у 13 і 17 разів меншою. Ще менша частина робітників — від 10 тис. до 5 тис. чоловіків — працювала у таких галузях промисловості, як хімічна, виробництво будівельних матеріалів, текстильна, поліграфічна, харчова тощо. Друге місце за кількістю робітників серед галузей матеріального виробництва посідали робітники-транспортники — 13 % їх загальної кількості. Далі йшли будівельники, працівники торгівлі, громадського харчування тощо.

На сучасному етапі розвитку соціалізму відбувається збільшення кількості робітничого класу у невиробничій сфері, де в 1979 р. в Києві працювало 17 % робітників. Майже половина з них була зайнята у сфері науки, народної освіти та культури, близько 30 % — у житлово-комунальному господарстві та побутовому обслуговуванні, що свідчить про всебічну увагу партії і держави до створення можливостей більш успішного розвитку науки та сфери обслуговування. Такий розподіл робітників між галузями матеріального виробництва і невиробничої сфери свідчить про докорінні перетворення у розвитку народного господарства, позитивно впливає на підвищення ефективності матеріального виробництва, поліпшення добробуту радянських людей.

Важливий фактор соціального прогресу радянського суспільства — це зростання загальноосвітнього і культурно-технічного рівнів робітничого класу, всіх його груп і загонів. У Києві, як і в країні в цілому, з кожним роком зростає кількість робітників, що одержали середню загальну, середню спеціальну або вищу освіту. На 1 тис. зайнятих робітників кількість тих, хто мав вищу або середню освіту (включаючи неповну середню), збільшилась з 591 у 1959 р. до 894 чоловік у 1979 р. Найбільш швидкими темпами збільшується кількість робітників,

що мають вищу, незалежно вищу або середню спеціальну освіту, тобто тих, кого відносять до групи робітників-інтелігентів: у 1970—1979 рр. їх кількість збільшилась з 66 до 130 чоловік на 1 тис. зайнятих робітників. Рівень багатбох з них за загальною освітою і професійною підготовкою наближається до рівня інженерно-технічної інтелігенції. В цілому ж, наявність серед робітників міста в 1979 р. значної частини осіб з неповною середньою освітою (23 %), початковою (9 %) й тих, хто не одержав ніякої освіти, хоча вони й становили лише 1,4 % всіх зайнятих робітників, не відповідала потребам науково-технічного прогресу.

Не всі підприємства міста укомплектовані робітниками з достатньо високим освітнім рівнем. Більше половини робітників сфери комунального, господарського і побутового обслуговування мали лише неповну середню та початкову освіту. Тут знаходилась і найбільша частина робітників, що не мали ніякої освіти, — понад 7 %. У деревообробній промисловості працювали 43 % робітників з неповною середньою і початковою освітою, на будівництві — 41. Все це певною мірою відбивалося на ефективності та якості праці у вказаних галузях народного господарства.

При всій складності та різноманітній динаміці освітнього рівня робітників Києва він помітно зростає, насамперед серед кадрів індустрії. Зростає рівня освіти робітників грає важливу роль у прискоренні темпів розвитку економіки міста, підвищенні суспільно-політичної активності трудящих, розширенні можливостей оволодіти новими професіями, освоїти нову техніку та технологію виробництва нових виробів.

Помітно зріс робітничий прошарок у рядах Комуністичної партії, збільшилась чисельність робітників у Радах, громадських організаціях. Так,

на початок 1981 р. робітники становили 41,3% Київської міської партійної організації.

Велике значення для визначення перспектив розвитку міста мають демографічний склад робітників та його динаміка. Вікова їх структура була пиччою порівняно з усім зайнятим населенням, становивши в 1979 р. відповідно 35,4 та 36,4 року. Найнижчий середній вік був характерний для робітників виробництва будівельних матеріалів (31,5 року) і харчовиків (31,6 року). Значна питома вага серед будівельників, середній вік яких становив 32,7 року, також належала молоді. Найнижчий освітній рівень серед робітників комунального, господарчого та побутового обслуговування, як зазначалося, певною мірою пояснюється і більш високими віковими характеристиками. Середній вік тут становив 41,9 року. Вище його серед зайнятих він був у робітників деревообробної промисловості.

Рівень освіти молодих робітників вищий, ніж робітників міста в цілому, що підтверджує висновок, зроблений на червневому (1983 р.) Пленумі ЦК КПРС, про вступ у самостійне життя найбільш грамотного за всю історію країни молодого покоління. Воно є й найбільш підготовленим професійно. Однак у молодіжному середовищі, як говорилося на Пленумі, є й негативні явища — запізніле громадянське становлення і політична наївність, споживацтво деяких молодих людей, їх небажання працювати там, де потрібно суспільству сьогодні²⁹. Тому завдання, поставлене Пленумом, про необхідність приділяти неослабну увагу всім соціальним групам та віковим категоріям молоді, у тому числі робітникам, повною мірою стосується партійних, комсомольських та громадських організацій Києва.

Численну демографічну групу робітників міста становлять жінки. Протягом 70-х років їх кількість

збільшилась на 22 %, однак питома вага серед робітників знизилась з 48,8 до 44,9 %. Тобто зниження частки робітників серед зайнятого населення Києва відбувалось перш за все за рахунок жінок, оскільки й чисельність, і питома вага робітників-чоловіків у ці роки значно зросли. Таким чином, сферою діяльності чоловіків у Києві все більш ставала переважно фізична праця. Незважаючи на зменшення питомої ваги робітників-жінок у цілому, в ряді галузей та професійних груп вони й у 1979 р. становили більшу частину. Так, переважна більшість їх — до 90 % робітників — працювала у торгівлі і громадському харчуванні, комунальному і господарському, побутовому обслуговуванні, де була зайнята чверть робітників-жінок міста. Переважно жіночими залишались й такі професійні групи, як швейники, харчовники та текстильники, серед яких жінки становили відповідно 91, 84, та 83 % робітників.

Таким чином, у 60—70-і роки серед робітників міста відбувались помітні кількісні та якісні зрушення. Зростали їх чисельність, освітній рівень та загальна культура. На цій основі підвищувалася трудова та суспільно-політична активність робітників, розширювався їх вплив на інші групи трудящих, що сприяло дальшому стиранню істотних соціальних відмінностей між ними, зростанню внеску у зміцнення непорушного союзу робітників, селян та інтелігенції, який становить соціальну основу Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Інтелігенція та службовці-неспеціалісти. Значну частку населення Києва становлять інтелігенція та службовці-неспеціалісти, яких ста-

²⁹ Матеріали Пленуму Центрального Комітету КПРС, 14—15 черв. 1983 р., с. 52.

тистичні органи міста враховують у графі «службовці» або «зайняті переважно розумовою працею». До них відносяться фахівці, професійно зайняті висококваліфікованою розумовою працею, тобто інтелігенція у власному значенні слова, й особи в основному розумової праці, яка характеризується виконавськими функціями. Це насамперед допоміжний обслуговуючий персонал підприємств, установ та організацій тощо.

Чисельність і питома вага службовців серед населення — працюючих та утриманців — на сучасному етапі постійно зростають. Якщо у 1959 р. вони становили 44,2 %, в 1970 р. — 46,2, то в 1979 р. — вже досягли 47,6 % жителів міста. При цьому протягом двох вказаних десятиріч збільшення відбувалось неоднаковими темпами. У 60-х роках кількість службовців збільшувалась у середньому щороку майже на 5 %, а у 70-і — близько 4. Таким чином, відбувалось певне зменшення темпів росту чисельності та питомої ваги службовців серед населення міста. Така ж динаміка була характерною для кількості службовців, які працювали у різноманітних галузях матеріального виробництва та невиробничої сфери. Щоправда, у 70-і роки їх кількість зростає дещо більше, ніж всієї соціальної групи службовців, що зумовило їх більшу питому вагу серед зайнятих — 48,7 %. Таким чином, за останні роки у Києві відбувалось зближення чисельності та питомої ваги зайнятих переважно розумовою і переважно фізичною працею.

Інтелігенція ж становила переважну більшість осіб, яких міська статистика відносить до службовців або зайнятих головним чином розумовою працею. В 1970 р. вона становила 71 % їх кількості, в 1979 р. — 78,4. Це означає, що її кількість і питома вага збільшувались найшвидшими темпами порівняно з названою соціальною групою у цілому. Пред-

ставники інтелігенції чоловічої статі становили більшу питому вагу порівняно з жінками, хоча кількість останніх зростала вищими темпами.

Більша частина службовців у 1979 р., або 59 % їх чисельності, працювала у невиробничій сфері, 41 — у галузях матеріального виробництва. З цих галузей найбільша кількість службовців працювала у промисловості — 56 % зайнятих у цій сфері, що пояснюється наявністю у Києві багатьох промислових підприємств. Далі у кількісному відношенні йшли зайняті на будівництві та транспорті. З невиробничої сфери найбільші загопи працівників переважно розумової праці зайняті в науці, культурі та народній освіті, або 60 % службовців названої сфери, що відображає роль Києва як значного наукового та культурного центру.

Найбільшу професійну групу зайнятих переважно розумовою працею становлять інженерно-технічні працівники. У 1979 р. їх налічувалось 250,5 тис., у тому числі 130,7 тис. інженерів. За ними (за кількістю) йшли медичні працівники — 381 тис., потім науковці — 35,3 тис., стільки ж було вчителів шкіл, викладачів вищих та середніх учбових закладів.

Окрему соціально-професійну групу становлять адміністративно-управлінські працівники. Їх питома вага серед службовців у 1979 р. становила 6,1 %. Від цієї групи інтелігенції значною мірою залежить успішне вирішення завдань нашого дальшого прогресу й у масштабах країни, і в масштабах Києва. Сила морального прикладу керівників, значалося на червневому (1983 р.) Пленумі ЦК КПРС, значна, оскільки вони завжди перебувають на виду у мас³⁰.

Завдяки увазі партійних організацій міста протягом 60—70-х років до керівництва промисловими під-

³⁰ Там же.

приємствами і будовами, державними і громадськими організаціями та уставами прийшло багато підготовлених спеціалістів, які політично зрілі і компетентні, вміють об'єднати колектив і передбачити ситуацію.

Такі керівники провадять лінію партії, постійно знаходяться у пошуку, сміливо йдуть на розумний ризик, уміло спираються на партійні та громадські організації, ростуть разом із складністю справ³¹.

До 1979 р. 89 % керівних працівників, адміністративно-управлінського персоналу Києва мали вищу, незакінчену вищу та середню спеціальну освіту. Такий самий рівень освіти мали 98,3 % викладачів вузів, 96,8 — науковців, 95,3 — інженерів, 94,9 — конструкторів, 93 % юридичних працівників. Найменша частка зайнятих переважно розумовою працею з вищою та середньою освітою припадає на працівників комунальних підприємств та побутового обслуговування — всього 46,5 %. Відповідно найбільшу питому вагу тут становили особи з неповною середньою та початковою освітою — 16 %. Така сама взаємозалежність характерна для працівників сфери планування та обліку: особи з вищою та середньою освітою також становили порівняно невелику питому вагу — 61,4 % зайнятих тут працівників переважно розумової праці, одночасно значно більше, ніж в інших професійних групах, налічувалось осіб з неповною середньою та початковою освітою.

У цілому, освітній рівень працівників переважно розумової праці постійно зростав. Це виявлялось у підвищенні питомої ваги зайнятих тут з вищою, незакінченою вищою та середньою спеціальною освітою, яка тільки у 1970—1979 рр. зросла на 7,4 % при систематичному зменшенні частки працівників із середньою загальною — повною та неповною — і початковою освітою. Для

освітнього рівня службовців Києва є характерним таке: якщо питома вага чоловіків була більшою серед тих, хто мав вищу, незакінчену вищу та середню спеціальну освіту, то жінок — переважно серед тих, хто мав середню загальну — повну та неповну, а також початкову освіту.

Жінки становили окрему демографічну групу працівників переважно розумової праці, яка постійно збільшувалась: її чисельність зросла у 1970—1979 рр. на 43 %. Це визначило загальне збільшення питомої ваги осіб, зайнятих переважно розумовою працею, серед зайнятих киян на 1,9 %, бо кількість чоловіків у ці роки зросла тут лише на 27 %, а їх питома вага навіть знизилась. У цілому, наприкінці 60-х років відбулося перевищення і кількості, й питомої ваги жінок порівняно з чоловіками серед осіб, зайнятих переважно розумовою працею. А до 1979 р. їх частка становила тут 55,1 %.

Цей процес значно зумовлювався тим, що у деяких галузях традиційно працюють переважно жінки. Так, у 1979 р. серед працівників торгівлі та громадського харчування жінки становили 73 %, серед викладачів шкіл і середніх учбових закладів — 79, серед медпрацівників — 80, серед працівників сфери планування та обліку — 88 %.

Віковий склад зайнятих розумовою працею був дещо вище, ніж у тих, хто займався переважно фізичною працею, і становив у 1979 р. в середньому 37,5 року. Це переважання зумовлюється насамперед віковими характеристиками керівників, кадрів господарського і державного управління, викладачів вузів, а також зайнятих на комунальних підприємствах й у побутовому обслуговуванні, середній вік яких становив більш як 43 роки. Найнижчий середній вік серед працівників переважно розумової праці був у інженерно-

³¹ Правда, 1981, 16 июня.

технічного персоналу і діячів мистецтва — не перевищував 36 років.

Службовці, які зайняті у різних галузях матеріального виробництва і невиробничій сфері міста, беруть активну участь у суспільно-політичному житті, є депутатами районних та міської Рад народних депутатів. Вони становлять значну частку міської партійної організації — на початок 1981 р. понад 51 % загальної кількості членів та кандидатів у члени КПРС.

У різних галузях виробництва, усіх установах та організаціях зайняті службовці-неспеціалісти, яких у цілому називають службовцями. Їх працю у суспільстві за сучасних умов високо оцінює партія, їх діяльність необхідна у всіх галузях суспільного життя. Тільки працівників канцелярій у Києві налічувалось у 1979 р. близько 20 тис. Причому переважну більшість — до 90 % — цих посад займали жінки. Середній вік працюючих тут — найнижчий серед службовців — 34,8 року. Одночасно тут найнижча питома вага осіб з вищою, незакінченою вищою та середньою спеціальною освітою — лише 29,2 % — і найбільша частка тих, хто мав неповну середню та початкову освіту, — 6,7.

Таким чином, всі складові соціально-класової структури жителів Києва розвивались у найтіснішому взаємозв'язку і взаємозалежності. Відбувалися процес зближення соціальних груп і одночасно дальший якісний розвиток кожної з них. Розвиток столиці України як значного промислового, наукового та культурного центру, в якому особливо помітно відчувається вплив науково-технічного прогресу, наклав на динаміку соціально-класової структури населення міста специфічні особливості, що відбивалось на співвідношенні динаміки зайнятих у матеріальному виробництві та невиробничій сфері, тих, хто займався переважно фізичною та розумовою працею, кількості

та питомої ваги працюючих у цих галузях тощо. Все це проявлялось у процесі стирання існуючих ще відмінностей між соціальними групами населення міста і поступовому формуванні їх соціально однорідної спільності.

* * *

Організаційна і виховна робота партійних організацій Києва у 60-і — першій половині 80-х років була спрямована на виконання завдань, поставлених Програмою КПРС, прийнятою XXII з'їздом партії. Для цього використовувались всі форми і методи ідейного та організаційного впливу на широкі кола трудящих. Партійні організації добивались підвищення ефективності ідеологічної роботи, посилення її впливу на виробничу діяльність, розвиток патріотичних трудових починів, виховання у трудящих міста активної життєвої позиції. Виховання у них комуністичних переконань та практичної активності було джерелом успішного виконання планів соціального та економічного розвитку міста у роки сьомої та восьмої п'ятирічок.

Партійні, радянські, профспілкові організації міста приділяли велику увагу науково-технічному прогресу як найважливішому фактору удосконалення матеріально-технічної бази соціалізму. Прискорення його темпів забезпечувалось залученням широких мас до розвитку науки та техніки. Велику роль у прискоренні темпів науково-технічного прогресу відігравали передові колективи міста, які вели напружений пошук поліпшення якості продукції, технічного переоснащення виробництва.

У 60-і — середині 80-х років значно зросла творча активність трудящих міста, виникли нові й удосконалилися існуючі форми залучення їх до управління виробництвом. Особливо збільшилась кількість трудівників Києва, що брали участь в

5. Зміни у соціально-класовій структурі населення

управлінні й удосконаленні виробництва у роки десятої та одинадцятої п'ятирічок. Прогресивними дійовими формами соціалістичного самоуправління виявилися така організація праці бригад, як робота на єдиний наряд, наукова організація, нормування праці, соціалістичне змагання.

В умовах удосконалення соціалізму відбуваються процес зближення класів та соціальних груп й одночасно їх дальший якісний розвиток. Ця об'єктивна закономірність притаманна й розвитку соціально-класової структури столиці Радянської Укра-

їни, що внаслідок ряду причин має специфічні особливості, які виявились у зростанні кількості зайнятих у матеріальному виробництві та невиробничій сфері, а також тих, хто займається переважно фізичною та розумовою працею. У цілому, цей процес є відображенням об'єктивної закономірності соціального розвитку соціалістичного суспільства, стирання існуючих ще відмінностей між різними групами населення міста, поступового формування їх соціальної однорідності.

ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРТІЙНИХ, РАДЯНСЬКИХ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Розвиток суспільно-політичного життя нашої країни у 60-х — середині 80-х років характеризувався всебічним розгортанням і удосконаленням соціалістичної демократії, активною участю трудящих в управлінні державою, господарському та культурному будівництві. Успішно функціонує політична система ра-

дянського суспільства, що являє собою цілісний комплекс державних та громадських організацій, за допомогою яких трудящі управляють різними сферами життя країни. Ядром політичної системи радянського суспільства, державних та громадських організацій є Комуністична партія Радянського Союзу.

1. Підвищення ролі партійних організацій

В умовах удосконалення соціалізму зростає керівна роль партії, підвищується її авторитет як натхненника та організатора боротьби за побудову нового суспільства. У постанові ЦК КПРС від 31 березня 1983 р. «Про 80-річчя Другого з'їзду РСДРП» вказується: «Всі свої досягнення наш народ по праву зв'язує з багатогранною діяльністю КПРС — керівною і спрямовуючою силою радянського суспільства, ядром його політичної системи»¹.

У 60—80-і роки Київська міська партійна організація постійно підвищувала ідейний, політичний та організаційний вплив на різні сфери життя, удосконалювала внутріпартійну діяльність, зміцнювала й поповнювала склад своїх рядів. Якщо в 1965 р. міська партійна організація об'єднувала майже 100 тис. комуністів, то в 1986 р. — близько 230 тис.

Головний напрям партійного керівництва Київського міському

Компартії України Радами, профспілковими, комсомольськими, іншими державними та громадськими організаціями полягає у підвищенні їх ролі у розвитку економіки міста, комуністичному вихованні трудящих, активізації їх суспільно-політичного життя.

Активізація партійно-організаційної роботи у 60-і роки. Підвищенню активності партійних організацій сприяло опублікування влітку 1961 р. проектів третьої Програми та змін у Статуті КПРС. Партійні організації Києва розгорнули роботу по роз'ясненню цих документів серед трудящих міста. Міська партійна організація постійно націлювала партійні комітети й бюро на те, щоб обговорення проектів партійних документів провадилось у тісному зв'язку з завданнями, які стояли на

¹ О 80-леття Второго съезда РСДРП: Постановление ЦК КПСС, 31 марта 1983 г. — М., 1983, с. 9.

той час перед кожним підприємством, установою, трудовим колективом.

У передз'їздовські дні велике організаційно-політичне значення мала ініціатива групи передовиків різних галузей народного господарства України, що виступили із закликом про розгортання руху за комуністичне ставлення до праці й боротьбу за почесне звання ударника комуністичної праці.

У столиці Радянської України першими підтримали її колективи заводів «Червоний екскаватор», верстатів-автоматів ім. О. М. Горького. Напередодні XXII з'їзду КПРС у Києві в соціалістичне змагання за комуністичне ставлення до праці включились десятки промислових підприємств, понад 10 тис. цехів, дільниць, змін, бригад тощо. Правофланговими у русі виступали комуністи міста, яких напередодні XXII з'їзду КПРС нараховувалось близько 100 тис. На XVI Київській обласній партійній конференції комуністи одностайно схвалили проекти Програми та змін у Статуті КПРС, продемонстрували волю та рішучість виконувати накреслення Комуністичної партії.

З великим піднесенням зустріли кияни рішення XXII з'їзду КПРС. Міська партійна організація провела значну організаційно-політичну роботу по роз'ясненню і пропаганді документів і рішень з'їзду, мобілізації всіх трудівників міста на перетворення їх у життя. Рішення XXII з'їзду партії і нова Програма були одностайно схвалені учасниками зборів активу Київської обласної й міської парторганізацій, що відбулися 9 листопада 1961 р. Комуністи міста закликали всіх трудящих включитися в активну роботу по перетворенню у життя рішень партійного з'їзду.

Незважаючи на певні успіхи, досягнуті у 60-і роки трудівниками міста під керівництвом партійних організацій, у розвитку економіки, ор-

ганізаційній та політичній роботі існували істотні недоліки та упущення. Як відзначалося на сесії ЦК КПУ (1962 р.) Пленумі ЦК Компартії України, у машинобудівній промисловості недостатньо використовувались наявні резерви, окремі підприємства працювали не на повну потужність, не виконувались завдання по виготовленню найважливіших сільськогосподарських машин та запасних частин². Партійні комітети слабо організовували і контролювали виконання постанов партії та уряду, допускали недоліки у доборі та вихованні керівних господарських, інженерно-технічних кадрів тощо.

Важливим етапом у житті партії та країни став жовтневий (1964 р.) Пленум ЦК КПРС, що, як відзначалось на XXIII з'їзді КПРС, позитивно вплинув на всі сторони життя і діяльності партії, держави, став яскравим свідченням монолітності й єдності партії, її політичної зрілості, уміння сміливо й рішуче усунувати все, що заважає рухові вперед.

Згідно з рішеннями листопадового (1964 р.) Пленуму ЦК КПРС Пленум ЦК Компартії України, що відбувся 20 листопада 1964 р., розглянув питання про об'єднання промислових і сільських обласних партійних організацій і радянських органів, прийняв рішення про відновлення ряду міськкомів партії, у тому числі Київського, які були розформовані під час розділення партійних організацій на промислові та сільські.

Партійна організація міста провела велику організаційну та ідейно-виховну роботу серед населення за гідну зустріч XXIII з'їзду КПРС. На всебічне життя парторганізацій міста позитивний вплив мало введення у 1965/66 р. нової системи партійного навчання, розробленої ЦК КПРС. Зростали ряди міської парторгані-

² Комуністична партія України в резолюціях..., т. 2, с. 713.

Нарада активу творчої інтелігенції та ідеологічних працівників Української РСР. Другий зліва — М. Т. Рильський. 1963 р.

зації. Від XXII до XXIII з'їзду партії вона збільшилась більш як на 30 тис. чоловік. Народжувались нові форми масово-політичної роботи: народні університети, школи комуністичної праці, різноманітні лекторії, які в 1966 р. охоплювали понад 100 тис. слухачів.

Напередодні XXIII з'їзду КПРС відбулась XXII Київська міська партійна конференція (лютий 1966 р.). Комуністи міста накреслили ряд заходів щодо удосконалення партійно-організаційної та ідеологічної роботи, спрямованої на гідну зустріч 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції, 100-річчя від дня народження В. І. Леніна, а також партійного з'їзду. Першим секретарем Київського міськкому Компартії України було обрано О. П. Ботвина.

Партійна організація міста про-

вела велику роботу по організації обговорення проекту Директив XXIII з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР за 1966—1970 рр. Цей проект був детально розглянутий і обговорений на XVIII Київській обласній партійній конференції (лютий 1966 р.).

Організаційна та ідеологічна діяльність міської партійної організації набула нового розмаху у зв'язку з рішеннями червневого (1967 р.) Пленуму ЦК КПРС, який схвалив Тези ЦК КПРС до 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції, а також у зв'язку з постановою ЦК КПРС від 23 липня 1968 р. «Про підготовку до 100-річчя з дня народження В. І. Леніна». Підготовка до цих знаменних дат викликала у киян політичне і трудове піднесення. Міський та районні комітети партії,

первинні парторганізації очолили соціалістичне змагання на честь 50-річчя Великого Жовтня під девізом «Ювілейному року — ударну працю!», що розгорнулося у місті. Посилилась ідейно-політична робота у масах. Широко використовуючи різноманітні засоби та форми ідейного виховання, парторганізації глибоко й переконливо розкривали важливі політичні та економічні завдання, поставлені у рішеннях XXIII з'їзду КПРС, всесвітньо-історичне значення Жовтневої революції, нездоланну силу ідей марксизму-ленізму.

Партійні комітети, первинні парторганізації міста постійно удосконалювали стиль і методи керівництва, структуру первинних організацій. Створювались нові первинні парторганізації та партійні групи. За 1966—1970 рр. Київська міська парторганізація збільшилась з 131 826 до 153 478 чоловік³.

Значну допомогу Київській міській парторганізації у піднесенні організаційної та політико-виховної роботи надавав ЦК Компартії України. Так, він заслухав звіт міському партії про досвід роботи промислових підприємств, схвалював трудові почини і патріотичні ініціативи передових колективів і трудящих міста-героя.

До початку роботи XXIII Київської міської партійної конференції (лютий 1968 р.) підприємства міста, виконуючи рішення XXIII з'їзду КПРС і йдучи назустріч ленінському ювілею, достроково виконали план промислового виробництва, з початку п'ятирічки понад завдання виставили продукції на 190 млн. крб. Конференція комуністів міста підбила підсумки діяльності за два роки п'ятирічки, висунула перед партійними організаціями конкретні завдання по удосконаленню стилю керівництва, поліпшенню партійно-організаційної та ідеологічної роботи.

Комуністи — в авангарді змагання за виконання дев'ятої п'ятирічки. Нове піднесення трудової та політичної активності широких мас у країні викликала підготовка до XXIV з'їзду КПРС. Київська міська партійна організація, наслідуючи Московську та Ленінградську парторганізації, очолила рух робітників, всіх трудящих столиці України на виконання нових соціалістичних зобов'язань на 1971 р. Так, колектив ордену Леніна заводу «Арсепал» ім. В. І. Леніна взяв на себе підвищені соціалістичні зобов'язання: до 25 грудня виконати річний план по реалізації промислової продукції та перевиконати на 0,5 % план по продуктивності праці. Учасники зборів партійно-господарського активу заводу «Точелектроприлад», що першим у Києві здобув звання колективу комуністичної праці, заявили про готовність робітників підприємства боротися за першість у соціалістичному змаганні за гідну зустріч XXIV з'їзду КПРС і XXIV з'їзду Компартії України. Услід за цими підприємствами з новими зобов'язаннями виступили трудівники заводу «Радіоприлад» ім. С. П. Корольова та ін. Трудове піднесення колективів підприємств очолили партійні організації. Лозунгом руху став заклик «Хай кожен день передз'їздівської вахти стане днем ударної праці!». 14 січня 1971 р. міський комітет партії та редакція газети «Вечірній Київ» провели нараду-зустріч передовиків київських підприємств, будов, транспортних та інших організацій, новаторів всіх п'ятирічок. Учасники зустрічі зобов'язались зробити гідний вклад у виконання нової п'ятирічки.

15 січня 1971 р. відбулась XXIV Київська міська партконференція, на якій було відзначено, що у ході підготовки до святкування 100-річчя від

³ Очерки истории киевских городской и областной партийных организаций.— К., 1981, с. 504.

дня народження В. І. Леніна трудящі Києва під керівництвом партійних організацій достроково, 27 жовтня 1970 р., виконали завдання восьмої п'ятирічки за загальним обсягом виробництва. Робітники промисловості міста виготовили понад план продукції на 431 млн. крб. Будівельники Києва ввели в дію 5,5 млн. м² житла і понад 1 млн. м² виробничих площ. В авангарді цих дій йшли комуністи. Найкращим на конференції був названий колектив заводу ім. І. І. Лепсе.

Разом з тим на конференції вказувалось, що на 60 підприємствах продуктивність праці зросла лише на 1—3 %, а 133 підприємства в окремі місяці не виконували завдань по підвищенню продуктивності праці. Учасники конференції проаналізували діяльність партійних організацій міста по виконанню рішень грудневого (1969 р.) Пленуму ЦК КПРС і планів восьмої п'ятирічки по прискоренню науково-технічного прогресу і впровадженню передового досвіду у виробництво. Як позитивний приклад було названо парторганізацію заводу «Червоний екскаватор», на якому введено першу чергу автоматизованої системи управління.

Важливу роль у підвищенні бойовитості первинних парторганізацій Києва відіграла постанова ЦК КПРС про практику проведення партійних зборів в Ярославській міській партійній організації (1969). ЦК КПРС висунув завдання добиватись, щоб збори стали дійвою школою виховання комуністів, активно сприяли їх політичному загартуванню, підвищували особисту відповідальність членів партії за стан справ у первинній організації та партії в цілому.

Істотно допомагав міській парторганізації у реалізації цієї постанови ЦК Компартії України. Він вивчив й проаналізував діяльність Київського міськкому, райкомів партії, багатьох парторганізацій, викрив хиби в

роботі, вказав шляхи їх усунення. Одним з таких заходів було введення у практику інформаційних звітів партбюро, райкомів та міськкому перед комуністами про виконання своїх рішень.

У лютому 1971 р. в пресі було опубліковано проект Директив ХХІV з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1971—1975 рр. Його обговорення пройшло у всіх партійних організаціях, на зборах трудящих і у пресі. Це знайшло відображення у роботі міської парторганізації, що зосередила увагу комуністів на підготовці до ХХІV з'їзду КПРС і ХХІV з'їзду Компартії України.

Величезне трудове і політичне піднесення серед трудящих викликали рішення ХХІV з'їзду КПРС, що накреслив дальший економічний та соціально-політичний розвиток радянського суспільства. Делегатами ХХІV з'їзду КПРС було багато значних людей київських підприємств, установ та організацій, зокрема Герої Соціалістичної Праці — бригадир слюсарів заводу «Лепітська кузня» М. Р. Молодченко, крутильниця Київського комбінату штучного волокна С. С. Вербицька, академік Б. С. Патон, академік АН УРСР О. К. Антонов, письменник О. Т. Гончар та ін. У дні з'їзду відбувались зустрічі делегатів Київської партійної організації з трудівниками московських підприємств та організацій Дзержинського та Краснопресненського районів, зі студентами та викладачами Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова.

21 квітня 1971 р. у газеті «Вечірній Київ» було опубліковане звернення делегатів ХХІV з'їзду КПРС і ХХІV з'їзду Компартії України від Київської парторганізації до всіх трудівників, в якому вони закликали робітників, трудову інтелігенцію Києва докласти свої сили та знання до успішного виконання рішень з'їз-

дів партії і соціалістичних зобов'язань дев'ятої п'ятирічки.

Підсумки виконання соціалістичних зобов'язань колективами підприємств, установ і організацій у першому році дев'ятої п'ятирічки підбив грудневий (1971 р.) пленум Київського міського комітету партії. В авангарді соціалістичного змагання йшли колективи 6226 цехів, дільниць, відділів, майже 22,5 тис. бригад, понад 420 тис. ударників комуністичної праці. Трудівники 102 підприємств, установ і організацій удостоєні високого звання колективів комуністичної праці. План 11 місяців першого року п'ятирічки було виконано 24 листопада, понад план реалізовано продукції на 87 млн. крб. Разом з тим на пленумі зазначалося, що на деяких підприємствах траплявся ще формалізм в організації змагання.

5 січня 1972 р. відбулись збори представників колективів трудівників підприємств і організацій промисловості, будівництва, транспорту, зв'язку, науки, міського господарства, де обговорювались соціалістичні зобов'язання трудящих на 1972 р. і дев'яту п'ятирічку в цілому. На зборах підкреслювалось значення цінної ініціативи, з якою виступили делегати ХХІV з'їзду Компартії України, Герої Соціалістичної Праці бригадир слюсарів-складальників заводу «Більшовик» М. І. Марченко, бригадир штукатурів тресту «Київ-міськбуд-4» Г. М. Сіра, швачка фабрики ім. І. Ф. Смирнова-Ласточкина Т. В. Биченок та ін., що взяла зобов'язання виконати п'ятирічний план за 4—4,5 року. Розвиваючи цю ініціативу, робітники заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна, Герої Соціалістичної Праці А. Я. Донченко і В. П. Філіпов закликали трудівників київських підприємств розгорнути соціалістичне змагання за виконання п'ятиденних завдань за чотири дні. Завдяки вмільй організаційній роботі партійних організацій на по-

чаток 1972 р. понад 10 тис. трудящих включились у це змагання і працювали в рахунок другої половини 1972 р. Підхопивши почин прославлених трудівників «Арсеналу», понад 20 тис. робітників виконали п'ятирічку за чотири роки, а всього п'ятирічний план достроково виконали близько 200 тис. робітників Києва.

У центрі уваги партійних організацій було капітальне будівництво. В результаті їхньої організаційної і політичної роботи, напруженої праці будівельників в 1971 р. став до ладу перший блок на Київській ТЕЦ-5, було пущено в експлуатацію нову ділянку метрополітену, споруджено багато житлових будинків, шкіл, дитячих установ, магазинів, їдалень та ін. Проте в цьому самому році три підприємства не виконали завдання щодо обсягу реалізації промислової продукції, дев'ять не справились з завданням по підвищенню продуктивності праці. Партійні організації націлювали трудящих міста на ліквідацію існуючих недоліків.

Нове трудове і політичне піднесення серед трудівників міста викликала постанова ЦК КПРС від 21 лютого 1972 р. «Про підготовку до 50-річчя утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік». 15 квітня трудівники Києва вийшли на Всесоюзний Ленінський комуністичний суботник, який став справжнім святом праці. У фонд п'ятирічки від киян надійшло у цей день 1,2 млн. крб.

Неоціненну допомогу партійним організаціям Києва в організаційно-політичній роботі подали рішення липневого (1972 р.) Пленуму ЦК Компартії України, який розглянув питання «Про роботу партійних організацій республіки по виконанню постанови ЦК КПРС «Про підготовку до 50-річчя утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік». Пленум відзначив, що комуністи, всі трудящі республіки сирі-

йняли постанову ЦК КПРС як важливий політичний та ідейно-теоретичний документ партії і докладають всіх зусиль до його виконання.

Підготовка до ювілею Радянського Союзу відбувалася під прапором інтернаціоналізму, дружби народів нашої країни і держав соціалістичної співдружності, всього прогресивного людства. Яскравим проявом цієї дружби були трудові та культурні зв'язки народів, обмін науковими досягненнями, зустрічі, мітинги, збори, конференції трудящих.

15 грудня 1972 р. у Києві відбулось спільне урочисте засідання ЦК Компартії України та Верховної Ради УРСР, присвячене 50-річчю утворення СРСР, в якому брали участь передовики виробництва, вчені, представники партійних, радянських, профспілкових, комсомольських організацій Києва.

Підсумки змагання трудящих міста за успішне виконання рішень XXIV з'їзду КПРС, завдань дев'ятої п'ятирічки були підведені у жовтні 1975 р. на пленумі міського комітету партії. Трудящі міста достроково, 15 вересня 1975 р., завершили п'ятирічний план по зростанню загальнообсягу промислового виробництва, забезпечивши збільшення продукції на 50,2 %. 23 вересня вони звітували Батьківщині про виконання директивного завдання по зростанню продуктивності праці. Цим самим кияни раніше наміченого строку виконали соціалістичні зобов'язання. Понад 200 підприємств міста внесли свій вклад у дострокове виконання планів щодо обсягу виробництва й збільшення продуктивності праці. Особливо успішно попрацювали робітники Печерського та Шевченківського районів, які вийшли на рубежі п'ятирічки ще в першому кварталі 1975 р. Високих показників добились колективи заводів ім. І. І. Лепсе, авіаційного, а також Дарницького шовкового комбінату.

Головним змістом соціалістичного

змагання дев'ятої п'ятирічки було виконання п'ятиденних завдань за чотири дні. Досягненню цієї мети сприяло впровадження у виробництво важливих науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок.

Разом з тим у виконанні завдань, що поставила їх партія, були недоліки. У місті від запланованих темпів росту відставали об'єднання «Більшовик», «Київпродмаш», фабрики ім. 10-річчя Комсомолу України та ім. Р. Люксембург. Деякі райкоми партії, первинні партійні організації ще недостатньо піклувались про поліпшення ідейно-виховної роботи у колективах, слабо спрямовували їх зусилля на більш повне використання існуючих резервів зростання виробництва і підвищення його ефективності, не здійснювали належного контролю за виконанням планів та соціалістичних зобов'язань.

Дальшому удосконаленню внутріпартійного життя, посиленню бойовитості первинних партійних організацій міста сприяли виділення у 1975 р. із складу обласної парторганізації Київської міської й підпорядкування її безпосередньо ЦК Компартії України. Виконуючи важливі завдання, висунуті XXIV з'їздом КПРС, партійна організація Києва зміцнювала ряди, поповнюючи їх насамперед представниками робітничого класу, а також звільнюючись від випадкових чи тих, що скомпрометували себе, членів партії. Підвищувалась дієвість роботи первинних партійних організацій. Вони підсилювали вплив у масах. Цьому сприяв обмін партійних документів у 1973—1974 рр., що значно зміцнив партійні організації, дисципліну серед комуністів, ще тісніше згуртував їх навколо ЦК КПРС.

Підвищенню організаційно-політичної роботи первинних парторганізацій, міському й райкомів партії міста сприяло у ці роки й те, що за прикладом москвичів у січні 1974 р. учасники міської партійної конфе-

Делегати XXVII Київської міської партійної конференції С. М. Осадча, П. С. Лапшинова, Г. С. Барбаріц, Г. І. Діордіц, О. А. Шураєв, М. О. Ластовський, Н. Я. Колісниченко. 1979 р.

ренції звернулись із закликом розгорнути рух трудящих за перетворення столиці України у місто високоефективної праці, високої культури і зразкового громадського порядку. Кияни схвалили цей патріотичний заклик і активно включились у роботу за перетворення свого рідного міста у зразкове. Для керівництва цим рухом були створені міська та районні комісії, спеціалізовані робочі групи, комісії у трудових колективах. Головною метою патріотичного руху трудящих за перетворення Києва у зразкове місто є сприяння постійному економічному і соціальному розвитку столиці Української РСР, поліпшенню ідейно-політичного і морального виховання трудящих. Так, комуністи — токар заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна, Герой Соціалістичної Праці, депутат Верховної Ради УРСР В. П. Щербина та кавалер ордена Трудового Червоного Прапора інженер В. Д. Новичихін — виступили з ініціативою добиватись пайвищої ефективності

праці й якості на кожному робочому місці. Їх почин був схвалений бюро міського комітету партії, підтриманий на десятках підприємств Києва й дав позитивні результати.

Нове піднесення трудової та політичної активності мас. У грудні 1975 р. відбувся Пленум ЦК КПРС, який схвалив проект ЦК КПРС до XXV з'їзду партії «Основні напрями розвитку народного господарства СРСР на 1976—1980 рр.». Збори партійного активу міста одноставно схвалили їх. Первинні парторганізації Києва провадили роз'яснювальну роботу серед трудящих про значення рішень грудневого Пленуму ЦК КПРС. У Києві у період підготовки до з'їзду відбулось близько 2,8 тис. відкритих партійних зборів і зборів трудових колективів. Робітники та службовці, інтелігенція, обговорюючи «Основні напрями розвитку народного господарства СРСР на 1976—1980 рр.», вносили конкретні пропозиції, одноставно схвалюючи

внутрішню і зовнішню політику КПРС і Радянської держави.

Історичні рішення XXV з'їзду КПРС (24 лютого — 5 березня 1976 р.) викликали нову хвилю трудової й громадсько-політичної активності киян, які з честю виконали взяті соціалістичні зобов'язання.

1977 рік був багатий на події всевітньо-історичного значення. Трудящі Києва з великим політичним й трудовим піднесенням відзначили 60-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції. 25 підприємств і організацій міста були нагороджені перехідними Червоними прапорами ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ. На підприємствах Києва виникло багато патріотичних починань, деякі з них стали надбанням всієї країни. 1977 рік був роком прийняття нової Конституції СРСР. Трудівники промислових підприємств та інших галузей народного господарства міста брали зобов'язання виконати завдання трьох років п'ятирічки до 7 жовтня 1978 р. — Дня Конституції СРСР. Таке зобов'язання взяли на себе більш як 32 тис. робітників, понад 1,2 тис. бригад, 50 підприємств.

Партійні організації Києва очолили активну підготовку трудящих до 110-річчя від дня народження В. І. Леніна. Уже у листопаді 1978 р. понад 50 підприємств, близько 3 тис. цехів, бригад й дільниць, понад 48 тис. робітників достроково завершили завдання трьох років п'ятирічки. Готуючись до 110-ї річниці від дня народження В. І. Леніна, трудящі Москви виступили з ініціативою завершити виконання п'ятирічного плану до 22 квітня 1980 р. Кияни палко підтримали цю патріотичну ініціативу, багато трудових колективів взяли підвищені зобов'язання, які успішно виконали.

У січні 1979 р. XXVII Київська міська партійна конференція підвела підсумки діяльності партійної організації за звітний період — від січня

1976 р. На конференції відзначалось, що діяльність парторганізацій була спрямована на перетворення у життя ідей і рішень XXV з'їзду КПРС і XXV з'їзду Компартії України, дальший розвиток продуктивних сил, удосконалення виробничих відносин.

На міській партконференції виступив член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербидький. Він підкреслив, що партійні організації міста виявляють постійне піклування про розвиток політичної й виробничої активності людей, зростання рядів передовиків і новаторів виробництва. Серед тих, хто вже завершив десяту п'ятирічку, В. В. Щербидький назвав комуністів: токаря Л. Ф. Дроздова, ткаць Л. К. Кондратьєву і П. Г. Волковицьку, оптику М. К. Босого, швачку Л. Г. Улизько. Всього про дострокове виконання п'ятирічного плану звітувало понад 400 киян. Конференція заклала комуністам, всіх трудящих зосередити увагу на невіршених питаннях, виконати завдання, що їх поставив XXV з'їзд КПРС.

На початок 1979 р. у Київській партійній організації палічувалось 194 тис. комуністів. Поповнення її рядів здійснювалось переважно за рахунок робітничого класу. Під керівництвом парторганізацій промислові підприємства міста перевиконали завдання трьох років п'ятирічки щодо зростання обсягу виробництва. Понад план було реалізовано продукції на 280 млн. крб.

Міськком, райкоми партії велику увагу приділяли розвиткові нових форм зв'язку наукових й виробничих колективів. Економічний ефект від реалізації наукових розробок київських учених перебільшив 1,5 млрд. крб., у тому числі близько 170 млн. на підприємствах Києва. Значних успіхів досягли колективи трудящих об'єднання ім. С. П. Корольова, заводів «Арсенал», «Комуніст», авіаційного, радіозаводу, вер-

статів-автоматів ім. О. М. Горького, Дарницького шовкового комбінату тощо. Приклад комуністичного ставлення до праці показували делегати партійних з'їздів А. Я. Донченко, І. І. Бушма, М. Ф. Олефіренко, І. В. Кибиткіна та ін.

Велике значення для партійних організацій, всіх комуністів міста мала постанова ЦК Компартії України «Про роботу Київського міського Компартії України по здійсненню рішень XXV з'їзду КПРС про посилення перевірки виконання прийнятих рішень». У зв'язку з цим партійні органи Києва розгорнули організаційно-політичну роботу. Міський комітет Компартії України постійно контролював діяльність всіх 12 райкомів партії. Лише за 1976—1979 рр. на засіданнях бюро і секретаріату міського було заслухано десять звітів райкомів партії і 12 первинних парторганізацій з різних питань. За цей період на пленумах міському Компартії України чотири рази обговорювалось питання про здійснення накреслених заходів.

У січні 1980 р. у зв'язку з переходом О. П. Ботвина на дипломатичну роботу пленум Київського міського партії першим секретарем міському обрав Ю. Н. Єльченка.

23 лютого 1981 р. почав роботу XXVI з'їзд КПРС. Кіяни, як і весь радянський народ, уважно вивчали матеріали з'їзду. Партійні організації Києва організували різні форми вивчення матеріалів з'їзду: лекції, бесіди, політінформації, семінари та ін. Щоб швидше довести матеріали з'їзду до широких кіл, у Київському університеті, наприклад, було створено спеціальні групи експрес-інформації, до яких увійшли члени парткому, секретарі партбюро факультетів, парторги кафедр, провідні вчені.

У пресі було опубліковано Київський рапорт XXVI з'їзду, в якому повідомлялось, що в результаті всенародного змагання завдання десятої

п'ятирічки за обсягом реалізації продукції виконано достроково — 10 грудня 1980 р. Понад план реалізовано різних виробів більш як на 427 млн. крб.

Економічний ефект від впровадження нової техніки перебільшив 300 млн. крб. Комплексно механізовано й автоматизовано 720 дільниць, цехів, виробництв, введено у дію 877 механізованих потокових й автоматичних ліній. П'ята частина продукції київських підприємств випускалась з державним Знаком якості.

В дві роботи XXVI з'їзду народився важливий почин, з яким виступили колективи об'єднань «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна», «Електронмаш» і «Точелектроприлад», — «Більше відмінних товарів для народу!».

Підвищені зобов'язання, взяті на честь XXVI з'їзду КПРС і XXVI з'їзду Компартії України, трудящі Києва успішно виконали, забезпечивши у 1981 р. дальший розвиток економіки міста і зростання ефективності виробництва. Послідовно реалізовувалась програма поліпшення народного добробуту. Колективи виробничих об'єднань та підприємств міста достроково, 29 грудня 1981 р., виконали план по реалізації продукції й випуску багатьох важливих її видів, перевиконали план по загальному обсягу виробництва й продуктивності праці. За успішне виконання плану економічного та соціального розвитку СРСР на 1981 р. м. Київ було нагороджено перехідним Червоним прапором ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС та ЦК ВЛКСМ.

Важливою подією у житті країни став листопадовий (1982 р.) Пленум ЦК КПРС, який обговорив план економічного та соціального розвитку СРСР на 1983 р. Підсумки Пленуму і завдання міської партійної організації були розглянуті на початку грудня 1982 р. на пленумі Київсько-

го міськкому Компартії України. У постанові пленуму накреслені конкретні заходи щодо виконання плану економічного та соціального розвитку міста у третьому році одинадцятирічної п'ятирічки. Пленум підкреслив, що міська партійна організація й надалі буде надійною силою у здійсненні ленінського курсу партії.

У січні 1986 р. відбулась XXX конференція Київської міської організації Компартії України, зі звітною доповіддю на якій виступив член Політбюро ЦК Компартії України, перший секретар міськкому партії Ю. Н. Єльченко. Було відзначено, що комуністи, трудящі Києва з вагомими результатами прийшли до XXVII з'їзду КПРС. Приріст продукції, як і передбачалось постановою попередньої конференції, був забезпечений за рахунок підвищення продуктивності праці та при меншому витрачанні матеріальних і енергетичних ресурсів. За роки п'ятирічки понад план реалізовано продукції більш як на 0,5 млрд. крб.

Трудящі міста 5 років підряд виходили переможцями у Всесоюзному соціалістичному змаганні і достроково виконали п'ятирічний план та соціалістичні зобов'язання. Понад 20 підприємств та організацій Києва за творчу працю удостоєні високих державних нагород.

Удосконалювалась організаційно-партійна та ідеологічна робота партійних організацій міста.

Однак і в доповіді, і у виступах делегатів результати проведеної роботи оцінювались критично, вказувались причини недоліків, вносились конкретні пропозиції щодо поліпшення стану справ.

На конференції з промовою виступив член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербичський.

На пленумі, який відбувся після конференції, першим секретарем міськкому партії знову був обраний Ю. Н. Єльченко.

У січні 1986 р. група передовиків та новаторів виробництва ряду підприємств — делегати XXVII з'їзду КПРС через пресу звернулись до всіх трудящих міста з закликом про дальше розгортання руху «Кожній робочій годині — найвищу віддачу!». Це звернення було широко підтримано трудівниками Києва.

Підвищення ідеологічної та політико-виховної роботи. У 70-і роки, як і раніше, партійні організації Києва багато уваги приділяли проблемам удосконалення комуністичного виховання трудящих. Питання виховної роботи неодноразово обговорювались на пленумах райкомів, міськкому партії. Ідеологічна робота партійних комітетів значно поліпшилась після квітневого (1973 р.) і травневого (1974 р.) Пленумів ЦК Компартії України, які дали принципиальні настанови по ряду виховних проблем, зокрема звернули увагу парторганізацій на удосконалення інтернаціонального та патріотичного виховання трудящих. У всіх районах міста було проведено науково-теоретичні конференції, суспільно-політичні читання, присвячені актуальним питанням ленінської національної політики. У листопаді 1972 р. у Києві відбулась Всесоюзна наукова конференція на тему «Утворення СРСР — торжество ленінської національної політики». Партійні організації удосконалювали систему партійної освіти, діяльність організації товариства «Знання», поліпшували економічне навчання, сприяли підвищенню кваліфікації керівних кадрів.

Поліпшувалась масово-політична робота. Серед трудящих міста на початку 70-х років працювало 14 тис. політінформаторів, 22 тис. агітаторів, 20 тис. лекторів товариства «Знання». Стали традиційними єдині дні політичного інформування. При всіх райкомах партії діяли постійні семінари пропагандистів, політінформаторів, агітаторів. Розгор-

цую і конкретною програмою ідейно-виховної роботи стала постанова ЦК КПРС від 26 квітня 1979 р. «Про дальше поліпшення ідеологічної, політико-виховної роботи», що, як зазначалось на XXVI з'їзді КПРС, є документом довготривалої дії.

У травні 1979 р. відбулися збори партійного активу Києва, на якому було розглянуто питання «Про завдання міської партійної організації по виконанню постанови ЦК КПРС «Про дальше поліпшення ідеологічної, політико-виховної роботи». На зборах зазначалось, що зростання матеріального і духовного потенціалу країни, успіхи у зовнішньополітичній діяльності КПРС створюють якісно нові умови щодо реалізації програмної мети партії — посилення ідеологічної роботи на сучасному етапі.

7—8 червня 1979 р. у Києві відбулись збори партійного активу республіки, на яких було розглянуто питання про завдання партійних організацій по виконанню постанови ЦК КПРС «Про дальше поліпшення ідеологічної, політико-виховної роботи». На зборах виступив член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербицький. У його доповіді дано аналіз становища виховної роботи у республіці, визначені головні напрями ідеологічної діяльності парторганізацій, підкреслено важливе значення в цьому лєнінського принципу єдності ідеологічної та організаційної роботи, необхідність підвищення її якості й ефективності.

З метою практичного перетворення у життя постанови ЦК КПРС про поліпшення ідеологічної роботи партійними органами було проведено нараду з пропагандистами республіки і столиці, 29 вересня було проведено День пропагандиста під гаслом «Пропагандист — п'ятиріччя!».

Міський комітет партії, виконуючи

постанову ЦК КПРС, вивчив і розглянув ряд питань щодо ідеологічної роботи: про політичне інформування, запровадження у місті нових радянських свят і обрядів, про керівництво усною політичною пропагандою, пропаганду радянського способу життя та ін. У міськкомі, райкомах партії, первинних парторганізаціях було складено перспективні плани виховної роботи з урахуванням різних груп населення. Створено ідеологічні комісії, науково-методичні ради при відділах пропаганди й агітації райкомів партії. Важливим засобом спілкування партійних, господарських, ідеологічних працівників з широкими колами мас стали єдині політдні.

Київський міськком партії ретельно вивчав досвід ідеологічної роботи, нагромаджений у партійних організаціях міст України та інших братніх республік. Так, побувавши у Києві, працівники відділу пропаганди й агітації Мінського обкому Компартії Білорусії обмінялись досвідом роботи по організації пропаганди та утвердженню радянського способу життя, цілеспрямованому використанню системи партійного навчання для підготовки кадрів усної політичної агітації. Багато цінного у виховній роботі запозичила партійна організація виробничого взуттєвого об'єднання «Київ» у московського об'єднання «Буревістник», трудові колективи яких зв'язані узами тісної дружби ще з 1929 р.

У комплексі всієї виховної роботи важливе місце займала підготовка до святкування 1500-річчя Києва. 28 червня 1979 р. відбувся пленум Київського міськкому Компартії України, який розглянув питання «Про завдання міської партійної організації по підготовці і проведенню 1500-річного ювілею міста Києва». Пленум відзначив, що цей ювілей — велика подія у суспільно-політичному і культурному житті УРСР, свято непорушної дружби ро-

сійського, українського, білоруського і інших народів нашої Вітчизни, демонстрація торжества національної політики Комуністичної партії і Радянської держави.

Йдучи до свого ювілею, Київ активно трудився, прикрашався, будувався і збагачувався новими спорудами, серед них — багатьма пам'ятниками історії та культури. Важливе значення у вихованні підрастаючого покоління мало створення меморіального комплексу «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років», відкриття якого відбулось 8 травня 1981 р.

Значною подією у житті трудящих Києва стало відкриття напередодні 112-ї річниці з дня народження В. І. Леніна нового будинку Київського філіалу Центрального музею В. І. Леніна.

У 1982 р. на площі Перемоги відкрито величний обеліск місту-герою Києву на честь ратного подвигу тих, хто на березі Дніпра, не шкодуючи життя, виконав свій обов'язок перед Вітчизною. У цьому самому році у парку ім. В. М. Примачова відкрито пам'ятний знак на честь заснування Києва. Знаменно, що ці події відбувались у період підготовки до святкування 60-ї річниці утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Готуючись до славного ювілею, партійні організації Києва мобілізували робітників, інтелігенцію міста на успішне виконання планів одинадцятої п'ятирічки. Широким фронтом, комплексно вирішувались питання впровадження передового досвіду, активізувалась ідеологічна робота, поліпшувалась діяльність парторганізацій серед широких мас трудящих, зростав їх авторитет серед народу.

Важливою подією у житті партії став червневий (1983 р.) Пленум ЦК КПРС, на якому партія висунула розгорнуту програму ідеологічної роботи. Виконуючи рішення Пленуму

ЦК КПРС, Київський міськком, райкоми партії здійснювали конкретні заходи по підвищенню рівня ідеологічної, масово-політичної роботи. У місті впроваджено нову структуру політичної освіти. Серед першочергових завдань міськком партії особливо виділив питання патріотичного та інтернаціонального виховання. Важливе місце приділялось пропаганді успіхів реального соціалізму, його високого гуманізму і демократії, удосконалювалась контрпропагандистська робота. У багатогранному процесі ідейно-виховної роботи партійні комітети першорядну увагу приділяли молоді, поліпшенню виховної роботи у школах, середніх спеціальних учбових закладах, вузах.

Назустріч знаменним датам. Всебічній активізації виробничого, суспільно-політичного життя міста, як і всієї країни, сприяла підготовка до ювілею Радянської держави, річниці від дня народження В. І. Леніна та їх святкування. Радянські трудівники традиційно відзначають славетні дати у житті країни новими успіхами у господарському і культурному будівництві, що яскраво виявилось у діяльності киян у 60—70-і роки. Суспільно-політичне життя трудящих Радянського Союзу значно збагатилось у період підготовки до святкування 50-річчя Великого Жовтня і 100-річчя від дня народження В. І. Леніна. У житті українського народу, в тому числі трудящих столиці Радянської України — Києва, світлим, пам'ятним святом було 50-річчя утворення Української Радянської Соціалістичної Республіки.

4 січня 1967 р. ЦК КПРС прийняв постанову «Про підготовку до 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції», в якій висвітлено основні етапи соціалістичного будівництва у СРСР, визначено конкретні завдання діяльності партійних, радянських, комсомольських і госпо-

дарських організацій по мобілізації мас у боротьбі за виконання рішень XXIII з'їзду КПРС. У червні 1967 р. Пленум ЦК КПРС схвалив Тези ЦК КПРС «50 років Великої Жовтневої соціалістичної революції». 23 січня Пленум ЦК Компартії України прийняв Постанову про підготовку до 50-річчя Великої Жовтня і встановлення Радянської влади на Україні.

Колективи ряду промислових підприємств Києва стали ініціаторами цінних починань. Так, трудівники мотоциклетного заводу закликали киян включитися у соціалістичне змагання за створення за рахунок додаткової продукції Фонду ім. 50-річчя Великої Жовтня. В цілому, передбачалось створити ювілейний фонд у сумі 80,4 млн. крб. З важливою ініціативою виступили передовики заводу «Ленінська кузня». Бригада фрезерувальників депутата Верховної Ради УРСР М. І. Радзівського і бригада слюсарів-складальників Героя Соціалістичної Праці М. Р. Молодченка звернулись до трудових колективів із закликом розпочати змагання за право називатись колективом ім. 50-річчя Жовтневої революції. За результатами змагання це почесне звання було присвоєно колективам авіазаводу, комбінату хімічного волокна, а також взуттєвої фабрики № 1 і швейної № 5.

Масовим став рух під девізом «Ювілейному року — ударну працю!». За високі досягнення у цьому змаганні колективам 19 підприємств та організацій Києва було вручено пам'ятні Червоні прапори ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС. 16 колективів були удостоєні пам'ятних Червоних прапорів ЦК Компартії України, Президії Верховної Ради УРСР, Ради Міністрів УРСР, Укрпрофради.

У зв'язку з підготовкою до ювілею Радянської держави у місті активізувалось суспільно-політичне життя. Всіма засобами усної і друкованої

пропаганди серед населення глибоко висвітлювались всевітньо-історичне значення Великої Жовтневої соціалістичної революції, всепереможна сила марксизму-ленізму, революційні, бойові та трудові подвиги радянського народу, торжество ленінської національної політики. На багатьох підприємствах, в установах, на будовах і транспорті, в учбових і наукових закладах провадились тематичні вечори, лекції і бесіди про славний шлях, що пройшла наша країна за 50 років.

3—4 листопада у Москві відбулось урочисте засідання ЦК КПРС, Верховної Ради СРСР, Верховної Ради РРФСР, присвячене 50-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції. На ювілейні торжества до Москви прибули зарубіжні гості зі 107 країн.

Урочисті збори, святкові мітинги пройшли на промислових підприємствах, в установах, учбових закладах, на будовах і транспорті Києва. Було підбито підсумки ювілейного соціалістичного змагання, визначено його переможців. 5 листопада у Києві відбулось спільне урочисте засідання ЦК Компартії України і Верховної Ради УРСР. Трудящі республіки, в тому числі її столиці, успішно виконали соціалістичні зобов'язання, взяті на честь піввікового ювілею Жовтня.

На адресу ЦК Компартії України, Президії Верховної Ради УРСР і Ради Міністрів республіки надійшло багато рапортів про успішне виконання на честь 50-річчя Радянської України планів і соціалістичних зобов'язань. Так, колектив київського ордена Леніна заводу «Більшовик» повідомив, що понад завдання випущено продукції на 567 тис. крб. На заводі створено і виготовлено ряд нових машин, новобудовам хімії поставлено нове унікальне обладнання. За рахунок заощадження металу випущено машин на суму 265,5 тис. крб.

У Києві відбулись ювілейні Загальні збори Академії наук УРСР, об'єднаний пленум творчих спілок і організацій України. Для участі у торжествах, присвячених 50-річчю Радянської України, до столиці прибули делегації всіх союзних республік, міст-героїв Москви, Ленінграда, Волгограда, фортеці-героя Бреста, а також делегації Товариства об'єднаних українських кападців і Ліги американських українців.

22 грудня 1967 р. відбулось покладення вінків від ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР до підніжжя монумента Слави, що височіє над могилою Невідомого солдата, біля якої горить Вічний вогонь, що символізує безсмертя мужніх захисників завоювань Великого Жовтня. Поклали вінки і керівники Комуністичної партії та уряду України, а також представники делегацій міст-героїв Москви, Ленінграда, всіх союзних республік, Київського міського Компартії України, виконкому міської Ради депутатів трудящих, районів міста, колективів промислових підприємств, будов, установ та організацій, наукових та учбових закладів, військових частин.

У дні святкування 50-річчя Радянської України делегації братніх республік зустрічались з трудящими міста. Бажаними гостями Київського авіаційного заводу ім. 50-річчя Великого Жовтня була делегація РРФСР. Члени делегації з великим інтересом оглянули механічні та агрегатно-складальні цехи, розмовляли з робітниками, інженерами й техніками. На заводі відбувся мітинг, на якому виступили робітники заводу, представники братньої Російської Федерації.

Делегація столиці нашої Батьківщини — Москви відвідала один з київських заводів. У гостях трудівників Київського ордена Трудового Червоного Прапора комбінату хімічного волокна ім. 50-річчя Великої

Жовтневої соціалістичної революції побувала делегація Ленінграда. Посланців братнього білоруського народу зустрічав колектив київського заводу «Червоний екскаватор», а трудівники заводу верстатів-автоматів ім. О. М. Горького — делегацію Грузинської РСР.

Відбулись також зустрічі делегацій братніх республік з колективами заводів «Більшовик», мотоциклетного, «Трансигнал», «Укркабель», «Ленінська кузня», кондитерської фабрики ім. К. Маркса, Дарницького шовкового комбінату та інших підприємств. Всі ці зустрічі вилились у велике свято непорушної дружби народів-братів.

22 грудня 1967 р. біля пам'ятника В. І. Леніну відбувся мітинг комсомольців і молоді Києва, а увечері у київському Палаці спорту самодіяльні колективи столиці України виступили з великою концертною програмою, присвяченою 50-річчю Радянської України.

Радістю і гордістю наповнила серця киян звістка про нагородження Української РСР орденом Жовтневої Революції. Київ у ці дні мав святковий і нарядний вигляд. Усюди — Державні прапори СРСР, УРСР, інших братніх союзних республік, червоні транспаранти, барвисті панно, що славлять Комуністичну партію, дружбу радянських народів.

23 грудня 1967 р. у Жовтневому Палаці культури відбулось об'єднане урочисте засідання Центрального Комітету Компартії України і Верховної Ради Української РСР за участю партійних, радянських і громадських організацій, представників трудящих Києва і воїнів Радянської Армії, присвячене 50-річчю Радянської України.

На урочистому засіданні відзначалось, що під керівництвом Комуністичної партії і завдяки постійній підтримці й допомозі всіх республік-сестер Україна за 50 років перетворилась на могутню соціалістичну

республіку з потужною індустрією, висококомеханізованим сільським господарством, передовою наукою і культурою. На урочистому засіданні Українській РСР було вручено орден Жовтневої Революції. Із словами сердечних, теплих привітань на адресу українського народу на засіданні виступили керівники всіх делегацій, які прибули на ювілейні торжества.

Кияни, як і трудящі всієї Радянської України, з великою вдячністю сприйняли привітання Центрального Комітету КПРС, Президії Верховної Ради СРСР і Ради Міністрів СРСР. В ньому, зокрема, говорилося, що у сім'ї вольній, новій Радянська Україна добила соціально-економічного і культурного процвітання. На прикладі Радянської України, яка стала протягом півстоліття могутньою індустріально-колгоспною республікою, підкреслювалось у привітальному листі, весь світ перекопується в життєвій силі ленінської національної політики Комуністичної партії⁴.

24 грудня 1967 р. на центральній магістралі міста-героя Києва — Хрещатику — відбувся військовий парад і демонстрація представників трудящих міста, присвячені 50-річчю Радянської України. У святкових колонах, роздвічених прапорами, панно, плакатами, пройшли машинобудівники, творці електронно-обчислювальних машин, педагоги, лікарі, вчені, студенти, діячі літератури та мистецтва, трудівники передових підприємств. Над стародавнім і вічно молодим Хрещатиком лунали мелодії революційних маршів і пісень, заздравиця па честь радянського народу, непорушної дружби народів СРСР, на честь ленінської Комуністичної партії. Святкову демонстрацію завершили київські фізкультурники, серед яких — заслужені майстри спорту СРСР, чемпіони світу, Європи і Радянського Союзу, чемпіони та призери Олімпійських ігор.

Під час святкування ювілею Укра-

їни у київських театрах, концертних залах, Палацах культури виступали відомі майстри мистецтва, учасники художньої самодіяльності. Цікаво пройшли тематичні вечори у Палацах культури: заводу «Укркабель» — «День революційних традицій», трамвайно-тролейбусного управління — «В сім'ї вольній, новій», трудівників харчової промисловості — «Розцвітай, Радянська Україно, сонцем Жовтня осяяна». На багатьох підприємствах Києва відбулись зустрічі зі старими більшовиками, тими, хто зі зброєю у руках боровся за владу Рад, хто на фронтах громадянської і Великої Вітчизняної воєн відстоював завоювання Великого Жовтня.

Після святкування піввікового ювілею Великого Жовтня кияни активно включились у підготовку до нової історичної дати у житті Комуністичної партії і Радянської держави — 100-річчя від дня народження В. І. Леніна. Ленінський ювілей викликав великий ентузіазм народу. 23 липня 1968 р. ЦК КПРС прийняв постанову «Про підготовку до 100-річчя з дня народження Володимира Ілліча Леніна»⁵, в якій закликав радянський народ відзначити цю важливу подію трудовими перемогами у боротьбі за перетворення у життя планів комуністичного творення.

У квітні 1969 р. відбувся Пленум ЦК Компартії України, який розглянув питання про дальше розгортання організаційної та ідеологічної роботи партійних організацій республіки по підготовці до 100-річчя від дня народження В. І. Леніна⁶. Підготовка до ленінського ювілею збіглась з роботою по завершенню планів восьмої п'ятирічки. Робітничий клас Києва підтримав почин ленінградців, які стали на 100-денну

⁴ 50 років Радянської України: Документи і матеріали.— К., 1969, с. 5—6.

⁵ КПРС в резолюціях..., т. 9, с. 450—465.

⁶ Комуністична партія України в резолюціях..., т. 2, с. 854.

Урочиста маніфестація комсомольців і молоді Української РСР на честь 100-річчя від дня народження В. І. Леніна. 1970 р.

Ленінську трудову вахту. Робітники «Ленінської кузні», об'єднання «Укрпобутрадіотехніка», фабрики ім. І. Ф. Смирнова-Ласточкина та інших підприємств працювали під девізом «100 днів — сто трудових подарунків Батьківщині!».

В яскраву демонстрацію любові до вождя вилився ювілейний комуністичний суботник, який пройшов по всій країні 11 квітня 1970 р. Понад 1 млн. киян взяли у ньому участь.

До ленінського ювілею 364 підприємства виконали план по підвищенню продуктивності праці, причому на 161 з них було забезпечено весь приріст продукції без збільшення кількості працюючих. Понад 50 тис. робітників виконали свої п'ятирічні плани.

Трудящі столиці Радянської України під час святкування ленінського ювілею ще раз продемонстрували свою вірність безсмертним ленінсь-

ким ідеям, які надихають їх на нові подвиги ради людини, ради вічного торжества праці й миру.

Союзу РСР — 50 років. У 1972 р. наша багатонаціональна країна відзначила 50-річчя утворення Союзу РСР. У постанові ЦК КПРС «Про підготовку до 50-річчя утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік», прийнятій 21 лютого 1971 р., Центральний Комітет закликав робітничий клас, колгоспне селянство й народну інтелігенцію відзначити ювілей новими досягненнями у здійсненні рішень XXIV з'їзду партії, зміцненні могутності нашої багатонаціональної Вітчизни, розвитку економіки, у культурному будівництві, підвищенні добробуту трудящих.

Важливою віхою у посиленні виховання трудящих республіки, у тому числі Києва, став липневий (1972 р.)

Пленум ЦК Компартії України, який розглянув питання «Про роботу партійних організацій республіки по виконанню постанови ЦК КПРС «Про підготовку до 50-річчя утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік». Він зобов'язав партійні організації поліпшувати ідеологічну роботу, всіма засобами усної і друкованої пропаганди формувати у трудящих науковий, марксистсько-ленінський світогляд, глибоко розкривати всесвітньо-історичні досягнення країни, всіх братніх республік у будівництві нового суспільства.

Партійні організації міста велику увагу приділяли ідейно-виховній роботі серед населення. Проводились лекції, тематичні вечори дружби, кінолекторії, зустрічі з представниками трудових колективів братніх республік. Зміцнювались культурні зв'язки Києва з містами інших республік. Так, у 1971—1972 рр. у столиці Радянської України відбулися гастролі Тбіліського російського драматичного театру ім. О. Грибоедова, Волгоградського театру музкомедії, московських театрів: сатири, драми і комедії, на Таганці. У вересні 1971 р. у Києві демонструвалась виставка образотворчого мистецтва Казахстану, а у грудні відбувся тиждень туркменської літератури. У жовтні 1972 р. з великим успіхом пройшов вечір дружби літератур Союзу РСР. У тому ж році в Києві було проведено урочисті вечори, присвячені 90-річчю класиків братньої білоруської літератури Якуба Коласа й Янки Купали. З великим інтересом кияни відвідували дні кіномистецтва РРФСР, що проходили у кінотеатрах міста у листопаді 1972 р. В той же час представники творчої інтелігенції Києва побували на різних заходах, що провадилися у багатьох містах братніх республік: на урочистому засіданні в Москві, присвяченому 100-річчю з дня народження Лесі Українки, святкових

концертах у Ленінграді, днях літератури та мистецтва Української РСР у Туркменістані, Казані. Велика група київських письменників, артистів, художників, кінематографістів прийняла участь у днях Української РСР на ВДНГ у Москві, що відбулися 7—11 грудня 1972 р.

Зміцнювались творчі контакти вечірних братніх республік. У листопаді в Києві відбулась Всесоюзна наукова конференція на тему «Утворення СРСР — торжество ленінської національної політики», в якій взяли участь учені всіх союзних республік.

Трудящі міста зустріли піввіковий ювілей Союзу РСР великими успіхами. Ставши у четвертому кварталі 1972 р. на 50-денну вахту дружби народів, робітники підприємств достроково виконали план випуску і реалізації найважливіших видів промислової продукції. Її обсяг порівняно з 1971 р. зріс на 8,1 %, продуктивність праці збільшилась на 6,1 %. За найкращі показники у ювілейному соціалістичному змаганні 43 колективи підприємств, організацій та установ Києва, у тому числі заводи «Арсенал», «Червоний екскаватор», «Точелектроприлад», верстатів-автоматів було нагороджено Ювілейним почесним знаком ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС. 39 підприємств відзначено ювілейними Почесними грамотами ЦК Компартії України, Президії Верховної Ради УРСР, Ради Міністрів України та Укрпрофради.

15 грудня 1972 р. у Києві відбулось спільне урочисте засідання Центрального Комітету Компартії України та Верховної Ради Української РСР, присвячене 50-річчю утворення Союзу РСР. У доповіді «У братній сім'ї народів — до перемоги комунізму» члени Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербицький дав глибокий аналіз здійсненого всіма братніми народами за 50

Робітники трикотажної фабрики «Киянка» па Хрещатику під час святкування 60-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції. 1977 р.

років, показав досягнення у єдиному народногосподарському комплексі Радянської України. Характерний такий факт: промисловість України у 1972 р. за два дні давала стільки продукції, скільки її було випущено за весь 1922 рік — рік утворення СРСР. Було відзначено славні успіхи трудящих міста-героя Києва, названі імена новаторів виробництва, вчених і діячів культури — Г. Я. Царика, Б. Є. Патона, В. М. Глушкова, М. М. Амосова, П. Г. Тичини, М. Т. Рильського, О. Є. Корнійчука, М. П. Бажана, Д. М. Гнатюка, Є. С. Мірошниченко, Б. А. Руденко, В. І. Касіяна, Л. М. Ревуцького та багатьох інших, які своєю працею прославили Радянську Україну.

В обстановці великого політичного піднесення у Москві, у Кремлівському Палаці з'їздів 21—22 грудня 1972 р. відбулось спільне урочисте

засідання Центрального Комітету КПРС, Верховної Ради СРСР і Верховної Ради РРФСР, присвячене піввіковому ювілею утворення Союзу РСР. Новий приплив творчої енергії у киян, як і в усіх радянських людей, викликало звернення ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР і Ради Міністрів СРСР «До радянського народу, до трудящих всіх національностей Союзу Радянських Соціалістичних Республік», що опубліковано у день ювілею — 30 грудня 1972 р. Святкування 50-річчя Радянського Союзу продемонструвало тріумф ленінської національної політики.

Святкування 60-річчя Великого Жовтня і 110-ї річниці з дня народження В. І. Леніна. В 1977 р. у житті радянського народу збіглися за часом дві важливі події — прийняття нової Конституції СРСР і святкуван-

ня 60-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції.

У Києві повсюди розгорнулось соціалістичне змагання під девізом «60 ударних декад — 60-річчю Радянської влади!», ініціаторами якого були колективи заводів «Арсенал» ім. В. І. Леніна, «Радіоприлад» ім. С. П. Корольова, «Точелектроприлад» ім. Комсомолу України. Бюро міськкому Компартії України схвалило їхній почин й закликала райкоми партії, первинні парторганізації, міськпрофраду, міськком комсомолу, профспілкові та комсомольські організації розгорнути патріотичне змагання з метою комплексного вирішення виробничих завдань у нерозривному зв'язку з комуністичним вихованням трудящих. В цьому змаганні взяли активну участь вчені-історики. У постанові бюро міськкому відзначалось: «Для подання допомоги ідеологічному активу — пропагандистам, лекторам, агітаторам, політінформаторам — Інститут історії АН УРСР спільно з редакцією газети «Вечірній Київ» буде систематично публікувати добірки матеріалів про важливі події у житті Країни Рад і досягнення колективів у їх боротьбі за здійснення історичних рішень XXIV з'їзду КПРС»⁷. Майже протягом двох років газета щодакдно публікувала спеціальну сторінку «60-річчю Великого Жовтня — 60 ударних декад», в якій друкувались статті істориків, присвячені кожному року Радянської влади, а також повідомлення про хід ювілейного змагання. Діяльність ідеологічного активу, виступи газети сприяли поліпшенню патріотичного виховання трудящих, підвищенню їх трудової активності.

У ювілейному змаганні прийняло участь понад 1 млн. киян. До 7 листопада 1977 р. завдання двох років десятої п'ятирічки виконали більш як 50 тис. робітників, трудові колективи 28 підприємств, організацій та установ, понад 2 тис. цехів, змін,

дільниць, бригад і відділів. У жовтні 1977 р. завершили особисті п'ятирічки ткалі Дарницького шовкового комбінату Л. К. Кондратьєва, П. Г. Волковинська і Г. Т. Золотова, які першими серед трудівників галузі перейшли на обслуговування 104 верстатів (замість 40 за нормою). Ініціатива новаторів була схвалена ЦК Компартії України.

У ході підготовки до 60-річчя Великого Жовтня у місті розгорнулось змагання промислових підприємств за звання зразкових. До ювілею звання «Зразкове підприємство міста Києва» одержали заводи «Арсенал», «Радіоприлад», «Точелектроприлад», локомотивне депо Київ-Пасажирський, булочно-кондитерський комбінат, ТЕЦ-5, взуттєве об'єднання «Київ» та ін.

Значною подією у громадсько-політичному житті Києва стало відкриття напередодні 60-річчя Великого Жовтня величного монумента на честь Великої Жовтневої соціалістичної революції на головній площі міста. Над Хрещатиком у центрі 20-метрової скульптурної композиції піднялась фігура В. І. Леніна, а поруч — робітника, жінки-трудівниці, матроса і солдата — тих, хто вписав героїчну сторінку у літопис революції, захищаючи її завоювання.

Кульмінацією святкування славного ювілею стало спільне урочисте засідання Центрального Комітету КПРС, Верховної Ради СРСР і Верховної Ради РРФСР, що відбулось 2—3 листопада 1977 р. у Кремлівському Палаці з'їздів. На засіданні яскраво й переконливо були показані героїчний шлях, який пройшла батьківщина Жовтня, величезні досягнення радянського народу, визначено чіткі перспективи дальшого розвитку радянського суспільства.

Великим святом для киян став день 5 листопада 1977 р., коли у Па-

⁷ Веч. Київ, 1976, 26 берез.

Колона ветеранів Комуністичної партії на Хрещатику. 1977 р.

лаці культури «Україна» відбулось урочисте засідання ЦК Компартії України і Верховної Ради Української РСР, присвячене 60-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції. У доповіді «Під прапором Жовтня — лєнінським шляхом» член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербицький висвітлив всесвітньо-історичне значення Великого Жовтня, підбив підсумки економічного та культурного розвитку Радянської України в братній сім'ї народів СРСР.

Гідно, з високими виробничими показниками зустрічали кияни 60-річчя проголошення Радянської влади на Україні й утворення Української РСР, яке було широко відзначено у грудні 1977 р. У доповіді на урочистому засіданні ЦК Компартії України і Верховної Ради УРСР, присвяченому цій знаменній даті.

В. В. Щербицький розкрив торжество ідей Жовтня на Україні. «Український народ знає,— зазначав він, що він відстояв свою свободу, своє право на щасливе життя, піднявся до вершин економічного і духовного прогресу завдяки випробуваному керівництву великої партії Леніна, завдяки інтернаціональній єдності і братерській дружбі всіх народів Радянського Союзу»⁸.

Трудовими досягненнями готувались кияни зустріти 110-у річницю від дня народження В. І. Леніна. Міська партійна організація, Ради народних депутатів, профспілкові, комсомольські організації розгорнули активну політичну й організаційну роботу по підготовці до лєнінського ювілею, зосереджували зусилля

⁸ Щербицький В. В. Избранные речи и статьи.— М., 1978, с. 539.

на виконанні рішень XXV з'їзду КПРС.

Трудячі промислових підприємств Києва активно підтримали почин москвичів — «П'ятиріччі якості — робочу гарантію», лєнінградців — «Від високої якості роботи кожного — до високої ефективності праці колективу», ростовців — «Працювати без відстаючих». Так, під девізом «Працювати без відстаючих» наприкінці 1979 р. змагались колективи 60 київських підприємств та організацій, близько 400 дільниць і відділів. Збільшилось виробництво товарів вищої категорії якості. Якщо у 1970 р. із Знаком якості випускались лише 123 вироби київських підприємств, то на кінець 1979 р. вже 1803.

У березні — квітні 1980 р. у всіх (понад 2,7 тис.) первинних партійних організаціях міста було проведено відкриті партійні збори у порядку денним «Жити, працювати і боротися по-лєнінськи, по-комуністичному», на яких накреслювались завдання парторганізацій у світлі рішень листопадового (1979 р.) Пленуму ЦК КПРС, постанови ЦК КПРС «Про 110-у річницю з дня народження Володимира Ілліча Лєніна». На промислових підприємствах, будовах, транспорті, в установах і організаціях ідеологічна, політико-виховна робота зосереджувалась на вихованні трудящих на прикладі життя і діяльності В. І. Лєніна, революційних, бойових і трудових традиціях Комуністичної партії і радянського народу. У системі партійного та комсомольського навчання, учбових закладах міста головна увага приділялась глибокому вивченню праць Маркса, Енгельса, Лєніна, історичного досвіду КПРС в перозривному зв'язку з вирішенням конкретних економічних та соціально-політичних завдань. Партійні, профспілкові, комсомольські організації Києва влаштовували зустрічі з ветеранами революції, героями війни і праці. Ор-

гани культури міста провадили читацькі конференції, художні виставки, демонстрації кінофільмів і показ вистав, присвячених В. І. Лєніну.

В результаті великої організаційної і політичної роботи партійних, радянських і господарських органів, самовідданої праці киян промисловість міста достроково, 10 грудня 1980 р., виконала п'ятирічний план по реалізації продукції. За досягнення високих результатів у Всесоюзному соціалістичному змаганні, успішне виконання планів економічного та соціального розвитку на 1980 р. і десятирічку Київ був нагороджений перехідним Червоним прапором ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ.

У жовтні 1984 р. трудячі Києва відсвяткували велике, радісне свято — 40-річчя визволення Радянської України від німецько-фашистських загарбників. У доповіді на урочистих зборах у Києві, присвячених цій знаменній даті, відзначалося: «Як за батьківський дім, бились за Радянську Україну представники всіх націй і народностей нашої країни. За щастя визволення трудящі республіки висловлюють безмежну вдячність усім братнім народам і насамперед великому російському народові, який виніс на своїх плечах основний тягар війни»⁹.

Повік славним буде ратний і трудовий подвиг радянського народу у Великій Вітчизняній війні. У травні 1985 р. радянський народ, все прогресивне людство широко відзначили 40-річчя Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні. 8 травня в Кремлівському Паладі з'їздів відбулись урочисті збори, на яких з доповіддю «Безсмертний подвиг радянського народу» виступив Генеральний секретар ЦК КПРС М. С. Горбачов. Вшановуючи героїв війни і праці, він відзначив: «У по-

⁹ Рад. Україна, 1984, 13 жовт.

дум'ї Вічного вогню, величних меморіалах і скромних обелісках, у творах літератури і мистецтва, в серцях сучасників і наших нащадків назавжди збережеться пам'ять про безсмертні подвиги тих, хто першим піднімався в атаку, грудьми закривав амбразури, йшов на повітряний таран, кидався з гранатами під танки, в матроських бушлатах сховався з ворогом врукопашну, хто топив ворожі кораблі, пускав під укіс ешелони, мужньо боровся на невидимому фронті, хто стояв на смерть на полі бою, кого не зломив ні тортури, ні фашистські катівні й табори»¹⁰. З нагоди 40-річчя закінчення другої світової війни ЦК КПРС, Президія Верховної Ради СРСР і Рада Міністрів СРСР прийняли звернення «До народів, парламентів і урядів усіх країн», в якому закликали робити все необхідне, щоб відвернути загрозу ядерної війни, оздоровити міжнародну обстановку, зміцнити мир на планеті.

2. Робота Рад і громадських організацій

На етапі удосконалення соціалізму неухильно розширюється соціалістична демократія, все більш широкі кола трудящих залучаються до участі у суспільно-політичному житті, управління виробництвом, державою, що супроводжується підвищенням політичної культури громадян, яка містить систему ідейних, політичних переконань, поглядів, моральних якостей. 60-і — середина 80-х років в Києві відзначені трудовою і політичною активністю трудящих. Цьому значно сприяло вдосконалення діяльності Рад народних депутатів, профспілок і комсомолу.

Підвищення ролі Рад у громадсько-політичному житті. Найбільш наочно загальнонародний характер соціалі-

В столиці Радянської України 7 травня 1985 р. відбулись урочисті збори, присвячені 40-річчю Великої Перемоги. З доповіддю на зборах виступив член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербицький. Від представників міста-героя Києва на урочистих зборах виступили керівник групи інституту «Дніпрохім-маш», двічі Герой Радянського Союзу І. О. Воробйов, токарь заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна М. О. Ластовський, старший науковий співробітник-консультант Інституту електрозварювання ім. Е. О. Патона, лауреат Державної премії СРСР П. І. Севбо та ін. Збори продемонстрували монолітну згуртованість трудящих республіки навколо КПРС, її Центрального Комітету, їх прагнення зробити все для того, щоб ще могутнішою і прекраснішою була наша Батьківщина, гідно зустріти XXVII з'їзд лєнінської партії.

тичної демократії виявляється у діяльності Рад, про що свідчить, зокрема, робота Київської міської і районних Рад народних депутатів. Вони стали глибше вникати у розвиток економіки, зросла їх роль у керівництві народним господарством, здійсненні планів комплексного соціально-економічного та культурного розвитку міста.

На листопадовому (1964 р.) Пленумі ЦК КПРС було відновлено лєнінський принцип побудови партійних, радянських, профспілкових, ком-

¹⁰ Горбачов М. С. Безсмертний подвиг радянського народу: Доп. на урочист. зборах у Кремлі. Палаці з'їздів, присвяч. 40-річчю Перемоги рад. народу у Велик. Вітчизн. війні, 8 трав. 1985 р.— К., 1985, с. 4—5.

сомольських органів за територіально-виробничим принципом замість здійсненого у 1962 р. розмежування сфер діяльності промислових та сільських партійних, радянських та інших організацій. У січні 1965 р. Пленум ЦК Компартії України прийняв рішення про завдання партійних організацій України у зв'язку з розукрупнюванням районів й майбутніми виборами у місцеві Ради депутатів трудящих, що націлило на правильну розстановку радянських кадрів, підбір на керівну роботу найбільш підготовлених працівників, вмілих організаторів.

У 60-х — середині 80-х років зростали роль й активність Київської міської та районних Рад депутатів трудящих міста. Вони почали більш предметно займатися питаннями виконання державних планів і соціалістичних зобов'язань, поліпшення житлового та соціально-культурного будівництва, благоустрою міста. У центрі уваги Рад знаходились проблеми торгівлі й побутового обслуговування населення, збільшення виробництва товарів народного споживання.

Велике значення у діяльності Рад Києва, як й всієї країни, мали постанови ЦК КПРС «Про роботу місцевих Рад депутатів трудящих Полтавської області» (листопад 1965 р.), «Про заходи по дальшому поліпшенню роботи районних і міських Рад депутатів трудящих» (березень 1971 р.) та інші важливі рішення партії й уряду.

До управління державними і громадськими справами залучались все більш широкі верстви трудящих міста. Збільшилась кількість постійних комісій. У місцевих Радах Києва було створено позаштатні відділи Рад та їх виконкомів, групи позаштатних інструкторів та інспекторів. Організовано і результативно цю роботу було поставлено у виконкомів Рад депутатів трудящих Ленінського, Радянського, Печерсь-

кого та інших районів. Активно втілювалась у життя думка В. І. Леніна про те, що при соціалізмі «вперше в історії цивілізованих суспільств маса населення підійметься до *самостійної* участі не тільки в голосуваннях і виборах, а й у *повсякденному управлінні*»¹¹.

Ради, їх комісії та позаштатні групи приймали активну участь в організації виконання державних планів, особливо по підвищенню продуктивності праці, поліпшенню якості продукції, впровадженню у виробництво науково-технічних досягнень. Вони слідували за додержанням дисципліни і трудового законодавства. Так, депутатські групи на заводах «Більшовик», «Точелектроприлад», «Ленінська кузня» систематично вивчали становище на виробництві, виносили на розгляд адміністрації питання щодо удосконалення організації праці, механізації трудомістких процесів, економії сировини і матеріалів, електроенергії. Київська обласна Рада депутатів трудящих відзначила їх позитивну роботу по підвищенню трудової й політичної активності трудящих, раціональному використанню техніки, матеріалів, засобів.

Широко впроваджувалось на практиці право депутатського запиту, керівники виконкомів районних Рад систематично звітували перед трудящими, поліпшувалась робота по виконанню наказів виборців. Виконуючи їх, міськрада приділяла велику увагу житловому будівництву, введенню в дію нових шкіл, дошкільних дитячих установ, розширенню мережі лікарень, культурно-освітніх установ, благоустрою міста.

Громадсько-політична діяльність Рад депутатів трудящих Києва набула широкого розмаху під час підготовки до 50-річчя утворення Української РСР. Радянські органи міста

¹¹ Ленін В. І. Повне збір. творів, т. 33, с. 114.

На республіканській нараді жінок України. 1963 р.

спрямовували зусилля трудящих на підвищення економічної ефективності виробництва, сприяли поширенню почину працівників швейного об'єднання «Україна», які в числі перших у республіці стали на ударну ювілейну вахту, а також організації соціалістичного змагання під девізом «Ювілейному року — ударну працю!», застрільниками і правофланговими якого були комуністи-депутати.

Новим, визначальним етапом у радянському будівництві стало прийняття на сьомій позачерговій сесії Верховної Ради СРСР 7 жовтня 1977 р. Конституції СРСР, а також прийняття на сьомій позачерговій сесії Верховної Ради УРСР 20 квітня 1978 р. Конституції УРСР.

Демократичний характер нової Конституції СРСР виявився у ході підготовки цього історичного документа. Опублікований для всенарод-

ного обговорення його проект викликав широкий інтерес трудівників. Так, в цьому обговоренні взяла участь 1,6 млн. киян, 40 тис. виступили на зборах. По проекту Основного Закону було подано 2829 пропозицій і зауважень тільки від трудящих столиці України. У постанові від 21 липня 1977 р. «Про хід всенародного обговорення проекту Конституції СРСР» ЦК КПРС підтримав досвід Київської міської партійної організації щодо залучення активу, включаючи секретарів і членів бюро міськкому партії, до проведення бесід про проект нової Конституції у виробничих колективах й установах з наступним обговоренням у міськкомі найважливіших пропозицій, висунутих трудящими, пропонував розповсюдити цей досвід.

Реалізуючи надані радянським законодавством права і повноваження щодо формування таких глибоко

демократичних органів державної влади, якими є Ради, трудящі Києва завжди виявляли високу свідомість, політичну культуру та організованість. Яскравою демонстрацією дальшого розвитку соціалістичної демократії стали вибори у Верховну Раду СРСР, що відбулись 14 липня 1970 р. За кандидатів у депутати голосували 11 120 639 виборців, або 99,64 % загальної кількості, які взяли участь у голосуванні.

Під час виборів у місцеві Ради депутатів трудящих в 1973 р. у місті було створено 724 агітпункти, а також десятки клубів виборців. У передвиборній роботі взяли участь 40 тис. агітаторів, політінформаторів, пропагандистів.

Про високу політичну активність трудящих свідчить їх участь у роботі виборчих комісій по виборах до місцевих Рад. У ході передвиборної кампанії 1973 р. в них було 26 тис. кращих представників виробничих колективів, вузів та наукових установ, у тому числі 13 тис. робітників, 4,5 тис. комсомольців, 11,7 тис. жінок. 738 робітників очолили виборчі комісії.

Високу політичну активність й організованість виявили кияни на виборах у Верховну Раду СРСР в 1974 р., у Верховну Раду УРСР і місцеві Ради народних депутатів у 1977 р., Верховну Раду СРСР в 1979 р., Верховну Раду Української РСР і місцеві Ради народних депутатів в 1980 р.

15 червня 1975 р. у Київську міську Раду було обрано 800 депутатів. Серед них — 498 робітників (62,2 %), 405 членів і кандидатів у члени партії (50,6 %), безпартійних — 395 (49,4 %), жінок — 379 (47,3 %). Всього у складі депутатів міської і районних Рад були 2261 робітник, 1792 комуністи, 900 комсомольців, 1741 жінка, нагороджених орденами і медалями СРСР — 1338 депутати, 21 Герой Соціалістичної Праці та Герой Радянського Союзу.

Вибори у місцеві Ради 19 червня 1977 р. пройшли при великій політичній активності трудящих, що була викликана історичними рішеннями XXV з'їзду КПРС і травневого (1977 р.) Пленуму ЦК КПРС, який в основному схвалив проєкт Конституції СРСР. У виборах депутатів до Київської міської Ради брали участь 99,9 % виборців.

24 лютого 1980 р. у всіх створених 600 округах у виборах взяли участь 99,9 % виборців. До складу Київської Ради вони обрали 600 депутатів, у тому числі 373 робітники (62,2 %). Серед обраних — 286 депутатів — кандидатів у члени КПРС (47,7 %), 290 жінок (48,3 %). 294 чоловіка не були депутатами минулого, шістнадцятого, скликання (49 %).

Серед обраних у районні Ради міста — 2949 депутатів: робітників — 1837 (62,29 %), членів та кандидатів у члени партії — 1305 (44,25 %), жінок — 1426 (48,36 %). Не були депутатами минулого скликання 1430 чоловік (48,5 %). У голосуванні взяли участь 99,99 % виборців (у Мінському районі — 100), за висунених кандидатів було подано від 99,85 до 99,99 % голосів.

У серпні 1972 р. набрав чинності Закон про статус депутатів, що визначив їх права й обов'язки, а також обов'язки державних органів і громадських організацій щодо народних обранців. Він сприяв активізації діяльності депутатів у місті, які стали більш регулярно зустрічатись з виборцями, звітувати про виконання їх наказів.

У 1975 р. перед виборцями виступили 3628 депутатів міської і районних Рад. На зборах були присутні близько 700 тис. чоловік. У 1977 р. на зборах виборців, де було майже 800 тис. чоловік, виступили 3684 делегати. Після виборів 1977 р. у Києві діяло 190 постійних депутатських комісій при міській і районній Радах у складі 2743 чоловік. Крім них, у роботі комісій брали

Робітниця виробничого об'єднання «Хімволокно» ім. 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції знайомляється з проектом нової Конституції СРСР. 1977 р.

участь близько 4 тис. активістів. З розширенням сфер діяльності Рад збільшувалась кількість комісій при них. У 1975 р. при міській Раді утворились нові комісії — у справах молоді, соціалістичної законності, охорони природи.

Після прийняття Конституції СРСР і Конституції УРСР діяльність народних обранців у місті стає більш всеохоплюючою та ініціативною. Так, депутати Верховної Ради СРСР, Герої Соціалістичної Праці М. І. Марченко з заводу «Більшовик» і М. Ф. Олефіренко з Київського радіозаводу виступили ініціаторами руху за дострокове виконання особистих планів дев'ятої п'ятирічки при високій якості продукції. Депутат Верховної Ради УРСР М. І. Радзівський із заводу «Ленінська кузня» як металіст вищої кваліфікації одним з перших у Києві та республіці перетворив очолювану ним бригаду на колектив універсальних методів праці, спроможний обслуговувати різні типи металообробних верстатів.

На сесії міської Ради у грудні 1979 р. депутати Н. С. Лісовик — в'язальниця трикотажного об'єднан-

ня ім. Р. Люксембург, І. І. Бушма — бригадир будівельників ДБК-1, Герой Соціалістичної Праці, Е. В. Головченко — крутильниця виробничого об'єднання «Хімволокно», С. І. Дев'ятова — робітниця заводу «Укркабель», Герой Соціалістичної Праці — запропонували включитись у соціалістичне змагання за виконання виробничих планів першого кварталу 1980 р. до дня виборів у Верховну Раду УРСР і місцеві Ради — до 24 лютого.

У 1979 р. міська Рада контролювала здійснення 25 наказів виборців щодо капітального будівництва, торгівлі та громадського харчування, благоустрою, транспорту, зв'язку. Депутати систематично інформували виборців про хід виконання наказів згідно з вимогами Конституції СРСР і Конституції УРСР.

У 1981 р. в Києві налічувалось 257 депутатських груп, що об'єднували близько 3 тис. народних обранців. Переважну більшість груп було створено за місцем проживання виборців і на промислових підприємствах. Депутатська група заводу «Червоний екскаватор» виступила з ініціативою виконати план першого кварталу 1981 р. до початку роботи XXVI з'їзду КПРС. Підтримали ініціативу понад 30 тис. учасників руху «Кожній робочій годині — найвищу віддачу!» Ленінського району, що дало змогу району у першому кварталі завоювати друге місце у соціалістичному змаганні.

215 депутатських постів контролювали виробництво товарів народного споживання, 51 депутатський пост — споруджування об'єктів, що вводились у дію до 1500-річчя Києва, і дитячих дошкільних установ. Всього у столиці України було створено 306 депутатських постів, до складу яких входили 1082 депутати.

Після прийняття Конституції СРСР і Конституції УРСР, закону Верховної Ради СРСР «Про основні повноваження крайових, обласних

Бригадир токарів заводу «Арсенал» Герой Соціалістичної Праці В. П. Шербина, бригадир розкрійників взуттєвої фабрики ім. 50-річчя Радянської України І. В. Кибиткіна та льотчик-космонавт СРСР двічі Герой Радянського Союзу П. Р. Попович на позачерговій сьомій сесії Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання. 1978 р.

Рад народних депутатів, Рад народних депутатів автономних областей та автономних округів» (1980 р.) робота їх активізувалась. Увага Рад міста зосередилась на вирішуванні актуальних завдань соціально-економічного розвитку, сфери обслуговування, шкіл, лікарень, культурно-освітніх і дитячих установ, на зміцненні соціалістичної законності, правопорядку.

На першій сесії Київської міської Ради народних депутатів сімнадцятого скликання було створено 19 постійних комісій: планово-бюджетну, по промисловості, будівництву, транспорту і зв'язку, по шляховому будівництву та благоустрою, охороні природи і раціональному використанню природних ресурсів, народної освіти, культури та ін.

Сьома сесія Київської міської Ради народних депутатів сімнадцятого

скликання, що відбулась у квітні 1981 р., розглянула питання «Про завдання Рад народних депутатів м. Києва по виконанню завдань XXVI з'їзду КПРС і XXVI з'їзду Компартії України». З доповіддю виступив голова виконкому міськради В. А. Згурський. Виходячи з завдань, висунутих Комуністичною партією, сесія накреслила конкретні заходи щодо виконання Продовольчої Програми, насамперед нарощування потужностей харчової і м'ясомолочної промисловості.

Підвищувалась дієвість роботи міського комітету народного контролю. На всіх ділянках виробництва, управління й обслуговування діяло 13 тис. груп і постів, що об'єднували 100 тис. народних контролерів. Позитивний досвід нагромадили Дарницький, Дніпровський, Печерський районні комітети, комітети народного

контролю виробничих об'єднань «Завод «Арсенал», ім. С. П. Корольова, ім. Артема, заводу «Ленінська кузня», групи народного контролю на заводах обчислювальних та керуючих машин, «Булкан», ім. І. І. Лепсе, «Київторгмаш», фабрики «Клянка», Дарницькому шовковому комбінаті. В 1980—1981 рр. було здійснено понад 2,5 тис. перевірок з питань використання резервів виробництва, поліпшення якості продукції, посилення режиму економії, ефективного використання транспорту, зміцнення державної дисципліни та ін. У ході перевірок надано конкретну допомогу багатьом підприємствам у виконанні планів. Комітети народного контролю разом з постійними комісіями міської і районних Рад та громадськими організаціями вжили заходів щодо результатів перевірок. Значну роботу провадив створений у місті комітет координації контрольної роботи.

Яскравим свідченням високої політичної активності трудящих міста була участь їх у виборах до Верховної Ради УРСР одинадцятого скликання, Київської міської і районних Рад народних депутатів дев'ятого скликання (24 лютого 1985 р.). Так, по всіх округах за кандидатів у депутати міської Ради голосувало 99,9 % виборців, що брали участь у голосуванні, за кандидатів у депутати районних Рад — від 100 до 99,99. У міську Раду обрано 600 депутатів, у тому числі 55 % робітників, 49,5 — жінок, 50,2 % членів та кандидатів у члени партії. У 12 районних Рад обрано 2950 депутатів, у тому числі 62,5 % робітників, 49,5 — жінок, 43,2 % членів та кандидатів у члени КПРС.

Підготовка до виборів і самі вибори пройшли на високому ідейно-політичному й організаційному рівні. Одностайною підтримкою кандидатів непорушного блоку комуністів і безпартійних трудящі міста продемонстрували вірність справі ленінської

партії, прагнення до мирної праці на благо Батьківщини.

Посилення ролі профспілок.
В 1961 р. у Києві працювало 4378 профспілкових організацій (фабрично-заводських комітетів), які об'єднували у своїх лавах 713 460 членів. Під керівництвом міського, райкомів Компартії України, первинних парторганізацій профспілки міста провадили велику роботу по активізації соціалістичного змагання, підвищенню його ролі у вирішенні економічних та соціальних завдань.

У 1960 р. у соціалістичному змаганні брали участь близько 10 тис. бригад, дільниць і цехів, що об'єднували 170 тис. робітників та службовців. Профспілки очолили патріотичний рух за комуністичне ставлення до праці, присвоєння звання бригад і ударників комуністичної праці. Так, уже на початок 1962 р. на заводі «Червоный экскаватор» 385 виробничникам, 5 цехам, 4 дільницям і 35 бригадам було присвоєно звання колективів і ударників комуністичної праці. Ударниця комуністичної праці Київської бавовнопрядильної фабрики № 1 А. Гмир обслуговувала 1116 веретен замість 950, подняла перевиконуючи норму, наприкінці 1962 р. вона працювала у рахунок 1965 р.

Фабрично-заводські комітети провадили організаційну виховну роботу серед трудівників промислових підприємств Києва по достроковому виконанню державних планів, підтримували почини трудових колективів. Наприкінці 1964 р. колективи московських і ленінградських промислових підприємств стали ініціаторами руху за досягнення рівня найкращих зразків найважливіших видів продукції. Профспілкові організації київських підприємств оперативно відгукнулись на почин москвичів і ленінградців. На початку січня 1965 р. Київський обком і міськком Компартії України провели нараду, на якій

було підведено перші підсумки проведеної роботи.

Фабрично-заводські й місцеві комітети профспілок столиці Радянської України спрямовували роботу постійно діючих виробничих нарад. Важливу роль у цьому відіграла постановка ЦК Компартії України «Про практику підготовки й проведення робітничих зборів і роботи постійно діючих виробничих нарад на підприємствах і будовах республіки» (1968). Під керівництвом профспілок працювали науково-технічні товариства, а також товариства раціоналізаторів та винахідників. У листопаді 1961 р. в Жовтневому Палаці культури було відкрито міський народний університет технічного прогресу, який активно сприяв впровадженню нової техніки, пропагував досвід новаторів.

У 60-і роки профспілкові організації міста набули досвіду залучення трудящих до управління виробництвом. До колективних договорів між профспілковими організаціями та адміністрацією підприємств включались пропозиції щодо удосконалення виробництва, забезпечення техніки безпеки, поліпшенню умов праці, побуту та відпочинку трудящих. Розширювалась участь фабрично-заводських та місцевих комітетів профспілок у плануванні виробництва, доборі і розстановці кадрів, ефективному використуванні преміальних фондів та ін. Ця робота організовано провадилась у профспілкових організаціях заводів «Арсенал» ім. В. І. Леніна, «Точелектроприлад», дослідно-показового редукторного, верстатів-автоматів ім. Горького, трикотажної фабрики ім. Р. Люксембург та ін.

У профспілковій роботі використовувались різноманітні форми громадського впливу щодо поліпшення трудової дисципліни: робітничі збори, товариські суди, стінна та багатотиражна преса.

Участь профспілок міста в управлінні виробництвом була невід'єм-

ною від їх важливої функції — захист прав і задоволення потреб трудящих. Фабрично-заводські й місцеві комітети постійно стежили за виконанням трудового законодавства, дбали про поліпшення житлових умов трудящих та їх сімей. Збагачувались форми й методи виховної та культурно-масової роботи профспілкових організацій. У 60-і роки значно збільшилась матеріальна база профспілкових культурно-освітніх установ. У листопаді 1961 р. в Києві було відкрито Будинок художньої самодіяльності обласної ради профспілок, в якому навчались керівники гуртків, провадилась різноманітна культурно-виховна робота. Важливе значення мали профспілки в організації туризму, фізкультурно-масовій та спортивній роботі.

В 1960 р. держава передала профспілкам управління санаторно-курортним обслуговуванням трудящих. Багато профспілкових організацій київських промислових підприємств побудували пансіонати, профілакторії, будинки відпочинку. Так, у 1962 р. дарницькі вагоноремонтники, які багато років змагаються з Канадським вагоноремонтним заводом Чуваської АРСР, спільно побудували в Алушті будинок відпочинку.

Важливе значення у діяльності профспілок мав XI з'їзд профспілок України (березень 1972 р.), який узагальнив досвід, набутий профспілками по мобілізації трудящих на вирішення народногосподарських завдань, поліпшення організації праці та відпочинку трудящих, охороні їх здоров'я. На XV з'їзді професійних спілок СРСР, що відбувся у березні 1972 р., було підкреслено завдання дальшого удосконалювання господарської, виховної і культурно-побутової роботи профспілок, підвищення їх ролі у соціалістичному будівництві.

Рішенням секретаріату ВЦРПС від 29 травня 1975 р. у Києві було створено міську раду профспілок, що

об'єднала 18 міських галузевих комітетів, 111 групових і об'єднаних комітетів, 5058 фабрично-заводських місцевих комітетів і профорганізацій, профкоми вузів та середніх спеціальних учбових закладів, шкіл, училищ професійно-технічного навчання. На початку 1978 р. міська профспілкова організація налічувала 1 459 829 чоловік — 98,7 % всіх працюючих та тих, хто навчався. На промислових підприємствах, будовах, транспорті, в установах та учбових закладах діяло 35 тис. профгруп.

Спільно з партійними організаціями і під їх безпосереднім керівництвом (у 1979 р. в активі профспілки палічувалось 44,4 тис. комуністів) профспілки провадили велику роботу щодо розвитку творчої ініціативи трудящих, удосконалення соціалістичного змагання. Ефективною формою впливу профспілок на виробництво, яка сприяє вихованню у трудящих почуття колективної відповідальності за становище справ, є постійно діючі виробничі наради (ПДВН). В 1977 р. у місті функціонувало 924 ПДВН, що об'єднували майже 50 тис. чоловік. На засіданнях ПДВН було розглянуто понад 10 тис. пропозицій, спрямованих на удосконалення виробництва, 8,5 тис. з них було реалізовано.

До початку 1980 р., як відзначалось на другій міській міжспілковій конференції профспілок (лютий 1980 р.), більш 96 % працюючих киян взяли участь у соціалістичному змаганні. Понад 12 тис. трудящих, 299 колективів достроково закінчили п'ятирічку, 7 чоловік викопали за чотири роки два п'ятирічних завдання. За прикладом передовиків і новаторів Москви кияни включились у змагання за виконання планових показників десятої п'ятирічки до 110-ї річниці з дня народження В. І. Леніна.

Під час змагання удосконалювались форми організації праці, що сприяло підвищенню її продуктивності. Так, за єдиним нарядом у 1979 р.

у Києві працювали 12 тис. колективів, що було конкретною реалізацією заходів, накреслених у постанові ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про поліпшення планування та посилення впливу господарського механізму на підвищення ефективності виробництва та якості роботи» (1979).

Велику увагу профспілки приділяли забезпеченню умов безпеки праці на підприємствах. Лише в 1978 та 1979 рр. на цю мету було витрачено понад 200 млн. крб. З року в рік зростав фонд матеріального забезпечення у зв'язку з хворобою, на оздоровлення та пенсії. У 1978 р. для цього витрачено 127,1 млн. крб. У 1979 р. бюджет державного соціального страхування становив майже 200 млн. крб., що дало змогу, зокрема, оздоровити у санаторіях та будинках відпочинку близько 130 тис. працюючих та членів їх сімей.

Розвивалось і якісно поглиблювалось ідейно-політичне та трудове виховання у виробничих колективах. Однією з його форм є наставництво. В 1982 р. у русі наставництва брало участь майже 50 тис. робітників, що вдвічі більше, ніж на початку десятої п'ятирічки. Яскравим проявом розвитку руху наставництва стала ініціатива передовиків та новаторів об'єднання «Точелектроприлад», що розгорнули соціалістичне змагання під девізом «Молодому робітникові — рубежі наставника!». Майже 10 тис. молодих виробників досягли рубежів своїх учителів. Вихованню молоді зміни сприяли створена за ініціативою Київської міської ради профспілок рада наставників, яку очолив відомий будівельник, Герой Соціалістичної Праці І. І. Бушма, а також факультет наставників, організований міськпрофрадою.

Важливим засобом трудового та морального виховання стала діяльність шкіл комуністичної праці, в яких у 1976—1980 рр. навчалось понад 100 тис. чоловік. З них 65 тис.

брали безпосередню участь у патріотичному русі за комуністичне ставлення до праці, більш як 15 тис. стали активними раціоналізаторами та винахідниками.

Підвищився рівень діяльності первинних профорганізацій, зросла їх мобілізуюча роль у трудових колективах. Умілими організаторами та вихователями трудящих зарекомендували себе профспілкові комітети об'єднань «Електронмаш», ім. Артема, взуттєвого «Київ», «Хімволокно», заводу «Київпродмаш», ДБК-1, лікарні № 14 та ін. Активізувалась робота найбільш масових ланок — цехових комітетів та профспілкових груп.

Поліпшенню роботи профспілок сприяла й звітно-виборна кампанія. Так, напередодні другої міської конференції профспілок у всіх 6272 первинних, 6528 цехових організаціях та 42 420 профгрупах Києва пройшли звітно-виборні збори і конференції, в яких взяло участь 96,5 % членів профспілок та обраних делегатів.

На третій міжспілковій конференції (січень 1982 р.) було відзначено велику активність профгруп підприємств, що нараховували більш як 40 тис. членів профспілки. Увійшло у практику щорічно провадити гаузеви та міські зльоти профгрупорів — цієї найчисленнішої ланки профспілкового активу. Змагання профгруп наприкінці 80-х років проходили під девізом «У профгрупі — жодного відстаючого!».

З високою трудовою активністю зустріли трудящі XVII з'їзд профспілок СРСР та XIII з'їзд профспілок УРСР. На початок 1982 р. кількість тих, хто брав участь у соціалістичному змаганні, збільшилась у порівнянні з 1977 р. на 45 тис. чоловік. У цілому, у змаганні брало участь 96,9 % трудящих міста. 840 тис. чоловік брали участь у русі за комуністичне ставлення до праці. Одержати весь приріст обсягу ви-

робництва без збільшення кількості працюючих зобов'язались 134 трудових колективи. Під девізом «Кожній робочій годині — найвищу віддачу!» працювали 650 тис. киян. Результатом цього було успішне виконання плану 1981 р.: понад план випущено продукції на 72 млн. крб. при зобов'язанні 50 млн., продуктивність праці підвищилась на 3,9 %. 32 тис. чоловік, 1500 бригад рапортували про дострокове виконання планових завдань та соціалістичних зобов'язань. За підсумками соціалістичного змагання 1981 р. Київ був нагороджений перехідним Червоним прапором ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС та ЦК ВЛКСМ.

На чолі молоді. Київська міська комсомольська організація на початку 1961 р. об'єднувала у своїх рядах понад 155 тис. членів ВЛКСМ. Комсомольці на багатьох ділянках роботи демонстрували зразки свідомого ставлення до праці, виступали зачинателями багатьох ініціатив.

Київські комсомольці брали активну участь у русі за звання бригад та ударників комуністичної праці. В 1961 р. за це звання боролись понад 117 тис. юнаків та дівчат міста. Виконуючи рішення XXII з'їзду КПРС, молодь включилась у патріотичний рух за «київський процент» — надпланове зниження собівартості продукції. Прикладом у цьому були комсомольці заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна, заводу порційних автоматів, трикотажної фабрики ім. Р. Люксембург. Міська комсомольська організація виступила ініціатором ударного будівництва важливих об'єктів. У 1960—1965 рр. комсомольці брали участь у спорудженні міського Паладу піонерів і школярів, дарницької дільниці Київського метрополітену та ін.

Трудовий ентузіазм у комсомольських організаціях міста викликала підготовка до святкування 50-річчя ВЛКСМ (жовтень 1968 р.). Яскра-

Льотчик-космонавт СРСР, Герой Радянського Союзу Ю. О. Гагарін розмовляє з делегатами XX з'їзду ЛКСМУ. 1966 р.

вим свідченням турботи партії щодо підвищення ролі Ленінського комсомолу була постанова ЦК КПРС від жовтня 1968 р. «Про 50-річчя ВЛКСМ і завдання комуністичного виховання молоді», в якій визначено основні напрями діяльності комсомолу у всіх сферах громадського життя, формуванні всебічно розвинутих, високоосвічених людей, стійких і самовідданих борців за перемогу комунізму.

До піввікового ювілею ВЛКСМ Київська міська комсомольська організація налічувала 230 тис. членів. Знаменне свято юнаки та дівчата міста зустріли видатними успіхами у праці та навчанні. Партія та уряд по заслuzі оцінили Ленінський комсомол — його було нагороджено орденом Жовтневої Революції.

У липні 1969 р. у республіці було широко відзначено 50-річчя Ленінської Комуністичної Спільки Молоді України. За активну участь у соціалістичному та комуністичному будівництві, велику роботу по вихованню молоді в дусі відданості заповітам Леніна та у зв'язку з 50-річчям ЛКСМ України було нагороджено орденом Жовтневої Революції.

Під керівництвом партійних організацій у 60-і роки удосконалювалась внутрішніспілкоробота первинних комсомольських організацій міста. Підвищувалась роль комсомольських зборів, розгорталась критика та самокритика. Молодь широко залучалась до діяльності в Радах, профспілкових та інших громадських організаціях. Міські та районні комітети ЛКСМ України мобілізували

Ветерани комсомолу — генерал-лейтенант у відставці В. Є. Васильєв (зліва) і двічі Герой Радянського Союзу О. Ф. Федоров у перерві між засіданнями розмовляють з учасниками урочистого пленуму ЦК ЛКСМУ, присвяченого 50-річчю ВЛКСМ. 1968 р.

юнаків та дівчат на виконання завдань, поставлених XXIII з'їздом КПРС і XXIII з'їздом Компартії України. Багато райкомів ЛКСМУ, зокрема Печерський, Радянський, Дарницький та інші, провадили зльоти і наради ударників праці, зустрічі з ветеранами праці, організували посвячення в робітничий клас та ін.

Київський міськком, райкоми ЛКСМУ провели велику роботу щодо дальшого поліпшення діяльності комсомольських організацій учбових закладів міста. У Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка, політехнічному інституті ім. 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції, інженерно-будівельному інституті та інших вузах провадилась різноманітна за формами і методами робота, спрямована на свідоме засвоєння кожним

студентом марксистсько-ленінської теорії, підготовку висококваліфікованих спеціалістів для народного господарства.

Молоді вчені та спеціалісти, що працювали у 200 науково-дослідних інститутах та організаціях Києва, вносили вагомий вклад у дослідження важливих наукових проблем, вирішення завдань науково-технічного прогресу. Юнаки та дівчата брали активну участь у роботі товариств винахідників та раціоналізаторів, науково-технічних конкурсів за професіями, які систематично провадились у місті.

Комітети ЛКСМУ заводів, фабрик, будов, транспорту, учбових закладів у 60-і роки разом з партійними, профспілковими та іншими громадськими організаціями активно вирішували питання побуту і відпочинку

молоді, ідейно-виховної роботи у робітничих та студентських гуртожитках, дбали про професійну підготовку молодих трудівників, створення необхідних умов для їх праці і навчання.

При активній допомозі партійних організацій комітети комсомолу міста використовували багато форм і методів роботи по залученню юнаків та дівчат до гуртків художньої самодіяльності, спортивних організацій. З цією метою регулярно провадилися міські та районні фестивалі, огляди художньої творчості, спортивні заходи.

З кожним роком удосконалювалась система комсомольської освіти. Вона охоплювала все більшу кількість юнаків та дівчат, що працювали на промислових підприємствах, будовах та транспорті, в учбових закладах, державних та наукових установах. В 1969/70 навчальному році у комсомольських гуртках та семінарах Києва навчались 160 тис. юнаків та дівчат.

Під час підготовки до святкування 100-річчя від дня народження В. І. Леніна посилилась увага до більш глибокого вивчення комсомольцями і молоддю ленінської теоретичної спадщини.

Комсомольці Залізничного району стали одними з ініціаторів розповсюдження праць В. І. Леніна під девізом «Кожній сім'ї — особисту бібліотеку з основних творів В. І. Леніна!». Цей почин був схвалений Київським обкомом Компартії України.

Діяльність республіканської комсомольської організації, в тому числі Київської міської, значно поживилась після XV з'їзду ВЛКСМ, який визначив завдання комсомолу по виконанню рішень XXIII з'їзду КПРС. 24 вересня 1968 р. Пленум ЦК Компартії України розглянув питання «Про дальше поліпшення партійного керівництва комсомольськими організаціями республіки».

У документах Пленуму були відображені головні завдання партійних організацій республіки щодо дальшого поліпшення партійного керівництва комсомольськими організаціями, посилення ідейного впливу партії на молодь, підвищення ролі комсомолу у господарському й культурному будівництві, політичному житті радянського суспільства.

Велику виховну та організаційну роботу з молоддю провадила Київська міська комсомольська організація у 70-і роки. У своїх рядах вона об'єднувала близько 322 тис. членів ВЛКСМ, 120 тис. з яких безпосередньо були зайняті у сфері матеріального виробництва.

В ході соціалістичного змагання за гідну зустріч XXIV з'їзду КПРС (1971) молоді трудівники Києва створили комсомольський фонд економії і надпланової продукції, що становив 12 тис. крб., впровадили 10 тис. пропозицій та винаходів з економічним ефектом 9,5 млн. крб. У переддень всенародного свята дружби і братерства народів нашої країни — 50-річчя утворення Радянського Союзу — комсомольці міста взяли активну участь у патріотичному русі під девізом «П'ятиріччя — ударну працю, майстерність та пошук молоді!».

За закликком міської комсомольської організації юнаки та дівчата столиці взяли участь у спорудженні десятків промислових та енергетичних об'єктів республіки та країни, найбільшою з яких є Байкало-Амурська магістраль.

Комітети комсомолу провадили велику роботу по залученню молоді до управління виробництвом, добиваючись підвищення її загальноосвітнього та професійного рівня. В 1972/73 навчальному році 130 тис. юнаків та дівчат міста навчались на заочних та вечірніх відділеннях вузів та технікумів, 150 тис. підвищували свій рівень у системі економічної освіти.

В 1972 р. на підприємствах Києва функціонувало більш як 1,1 тис. конструкторських та технічних бюро на громадських засадах з широкою участю молоді, рад молодих учених і спеціалістів, бюро технічної інформації, груп наукової організації праці. Лише у 1978 р. молоді виробничники Києва подали 26 тис. раціоналізаторських пропозицій та винаходів, від впровадження яких економічний ефект становив 12 млн. крб. На кінець десятої п'ятирічки у місті діяло 92 719 штабів, клубів, гуртків науково-технічної творчості молоді, 473 школи молодих раціоналізаторів.

Серед молоді розгорнулось змагання за оволодіння суміжними професіями. З цією метою провадився конкурс з 28 спеціальностей. Молодь брала участь у русі за оволодіння масовими професіями — у десятках громадських шкіл, університетів, факультетів готували піонервожатих, інструкторів фізичного виховання, культосвітпрацівників художньої самодіяльності, лекторів. Майже всі видусники Київського державного університету разом з дипломами про набуття спеціальності одержували посвідчення з громадської професії.

Велика увага приділялась політичному загартуванню молоді. В 1972/73 навчальному році у мережі комсомольської освіти діяли 2522 гуртки і семінари, в яких навчалось 73 тис. юнаків та дівчат, у тому числі 66 тис. членів ВЛКСМ. 20 тис. комсомольців підвищували знання у мережі партійної освіти, 15 тис. — у школах комуністичної праці. В 1978/79 навчальному році у мережі комсомольської освіти вчилися 102 тис. молодих киян. Керували гуртками досвідчені пропагандисти з числа партійних, радянських, профспілкових працівників та спеціалістів народного господарства, новаторів виробництва, ветеранів партії та комсомолу.

У жовтні 1970 р. в комсомольських організаціях Києва, як й всієї кра-

їни, відбувся Всесоюзний ленінський урок, що став з того часу традиційною формою звігу молоді про виконання особистих зобов'язань у труді та навчанні, участі у громадській роботі. Всесоюзний ленінський урок завершився Всесоюзним комуністичним суботником на честь 50-річчя промови В. І. Леніна «Завдання спілок молоді» на III з'їзді РКСМ. У Всесоюзному ленінському заліку, що провадився у 1971 р. під девізом «Рішення XXIV з'їзду КПРС — у життя!», брали участь 560 тис. юнаків та дівчат Києва, у Всесоюзному ленінському заліку, що проходив під девізом «Рішення XXV з'їзду КПРС — у життя!», — 400 тис.

Удосконалювались форми виховання молоді. Комітету комсомолу організовували зустрічі з ветеранами партії, ударниками п'ятирічки, учасниками перших комсомольських будов, героями громадянської та Великої Вітчизняної воєн, воїнами Радянської Армії. Важливе значення у патріотичному та трудовому вихованні мали походи юнаків та дівчат по місцях бойової та трудової слави. Так, у Всесоюзному поході шляхами революційної, бойової та трудової слави в 1970 р. взяли участь 190 тис. юнаків та дівчат міста. На основі зібраних матеріалів було створено 960 музеїв, кімнат, кутків бойової та трудової слави. На могилах відомих і безіменних героїв встановлено 69 пам'ятників та обелісків.

Комсомольці Києва брали активну участь у діяльності Рад. З 3640 депутатів Київської міської і районних Рад п'ятнадцятого скликання, що були обрані в 1975 р., 1273 чоловіки були за віком до 30 років, у тому числі 900 членів ВЛКСМ. З 3688 депутатів міської і районних Рад шістнадцятого скликання, обраних у 1977 р., 1337 були до 30 років, у тому числі 943 члени ВЛКСМ.

Дальшій активізації комсомольської роботи у місті сприяло нагородження в 1974 р. Київської міської

організації ЛКСМУ орденем Червоного Прапора — за мужність і героїзм, виявлені у роки Великої Вітчизняної війни, за славі діла на фронті мирного будівництва, плідотворну роботу по комуністичному вихованню підростаючого покоління. Нагороду вручив член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербицький, який виступив з промовою на урочистому пленумі міськкому ЛКСМУ, присвяченому цій події.

Комсомольські організації, що включились у всенародну боротьбу за виконання рішень XXV з'їзду КПРС, створили понад 2 тис. штабів і постів якості, 155 наскрізних бригад відмінної якості. В 1979 р. 8 тис. молодих виробничників працювали з особистим клеймом або «комсомольською гарантією якості». У патріотичному русі «П'ятиріччі ефективності й якості — ентузіазм і творчість молодих!» взяли участь десятки тисяч молодих виробничників міста. 4,5 тис. комсомольсько-молодіжних колективів столиці України підтримали заклик москвичів про завершення планів трьох років десятиї п'ятирічки до першої річниці Конституції СРСР — 7 жовтня 1978 р.

Найважливішою подією у житті комсомольської організації став XVIII з'їзд ВЛКСМ, що накреслив нові завдання по комуністичному вихованню юнацтва, дальшому удосконаленні діяльності ВЛКСМ. Кожний представник 400-тисячної Червонопрапорної комсомольської організації Києва в десятій п'ятиріччі працював під девізом «Рішення XXV з'їзду КПРС — у життя!».

Комсомольці міста взяли активну участь у соціалістичному змаганні на честь 60-річчя ВЛКСМ і 60-річчя комсомолу України. Кожний другий комсомольсько-молодіжний колектив міста був удостоєний звання колективу комуністичної праці, кожний

третій молодий робітник став ударником комуністичної праці.

На 1 січня 1980 р. Київська міська організація налічувала 418 852 чоловіки. Посилився її вплив на молодь. У змаганні на честь XXVI з'їзду КПРС брали участь тисячі юнаків та дівчат, 1,5 тис. комсомольсько-молодіжних колективів. У ході змагання зародився почин «Передз'їздівське завдання», що включав виготовлення обладнання для ударних комсомольських будов, будівництво дитячих майданчиків, виступи з шефськими концертами перед трудящими міста та ін. Більш як 1 тис. таких завдань міськкомів і комітетів первинних організацій ЛКСМУ були виконані на «відмінно». Молоді виробничники заводів «Більшовик», «Маяк» ім. І. І. Лепсе виступили з ініціативою виконання завдань одинадцятої п'ятирічки постійним складом. Масовим серед молоді міста став рух за виконання планів першого року п'ятирічки до 64-ї річниці Великого Жовтня, а п'ятирічки в цілому — до 115-річчя від дня народження В. І. Леніна.

Виступаючи на X пленумі ЦК ЛКСМУ України (1981), член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербицький закликав комсомольські організації активно взятись за вирішення важливих справ у кожному колективі. На міських комсомольських зборах, що пройшли під девізом «Якщо ім'я тобі — киянин!», вирішили зустріти 1500-річний ювілей Києва новими конкретними справами щодо перетворення столиці України у зразкове місто. До кінця 1981 р. понад 5 тис. комсомольсько-молодіжних колективів працювали на вирішальних ділянках народного господарства. В них у середньому на 25 % вищою була продуктивність праці, краща продукція, міцніша трудова і виробнича дисципліна, швидше зростала професійна майстерність і освоювались суміжні

професії. Першість серед комсомольсько-молодіжних колективів здобули бригади фрезерувальників Є. Ровинського з заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна, токарів В. Бубія з «Червоного екскаватора». Кожна третя комсомольсько-молодіжна бригада в 1981 р. працювала за єдиним підрядом. Було поставлено завдання — до кінця п'ятирічки перейти на цю організацію праці у всіх бригадах. Міськком комсомолу забезпечив пропаганду нової форми на конкретних прикладах. Так, у газеті «Прапор комунізму» розповідалось про бригаду В. Гаврильченка. Члени її працювали за єдиним нарядом на високопродуктивних верстатах з числовим програмним управлінням. У них підвищились продуктивність та якість праці. Але справа гальмувалась з вини суміжників, що одержували тимчасову оплату. Було вирішено включити суміжників до складу колективу і разом працювати по єдиному наряду. Проблеми заготовок були вирішені, зарплата допоміжних робітників підвищилась у 1,5 раза. Потім до складу бригади включили наладчиків верстатів, перетворивши її таким чином на комплексний виробничий колектив.

На підприємствах легкої промисловості масового розповсюдження набули паскрівні бригади відмінної якості. У такі колективи об'єднувалась молодь, зайнята у всіх ланках технологічного потоку — від заготовок до відвантаження продукції торговельним підприємствам. Комсомольці взутьового об'єднання «Київ», наприклад, встановили чергування в магазинах, що реалізували їхню продукцію, з тим, щоб враховувати зауваження і пропозиції покупців.

Молоді раціоналізатори і винахідники Києва в 1981 р. подали понад 14 тис. заявок на удосконалення виробництва і винаходи, що дало ефект на суму більш як 13 млн. крб. Науковий працівник Інституту кі-

Делегати XXIII з'їзду ЛКСМУ від Київської міської комсомольської організації. 1978 р.

бернетики АН УРСР Сергій Третьяков, удостоєний звання «Кращий молодий винахідник республіки», вніс пропозиції, що дали понад 1 млн. крб. прибутку.

На початку 80-х років комсомол міста був шефом таких найважливіших будов, як Київський філіал Центрального музею ім. В. І. Леніна, друга черга метрополітену та ін. Студенти університету виступили з ініціативою «Історичним пам'ятникам Києва — піклування студентських будівельних загонів!». На базі художнього інституту й архітектурного факультету інженерно-будівельного були створені спеціалізовані загони по реставрації і реконструкції архітектурних пам'ятників.

Понад 10 тис. бійців студентських будівельних загонів у 1981 р. працювали на будовах міста й області, з них 2,5 тис. — на підприємствах харчової промисловості, громадського харчування та на транспорті. В 1980 р. студенти інтернаціонального загону політехнічного інституту всі зароблені за сезон кошти передали у фонд допомоги брательному

В'єтнаму. В 1981 р. їх приклад наслідували студенти медичного, торговельно-економічного та інших інститутів.

Серед комсомольських організацій, діяльність яких відзначається цілеспрямованістю, ініціативністю, глибоким змістом, умінням згуртувати молодь, спрямувати її на вирішення важливих завдань, член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербинський у виступі на XXIV з'їзді ЛКСМУ назвав комсомольську організацію Київського політехнічного інституту.

У 60-і — першій половині 80-х років Комуністична партія провадила велику роботу по підвищенню громадської активності та ініціативи мас, удосконаленню соціалістичної демократії. У ці роки помітно зміцнили зв'язки Рад народних депутатів з населенням. Міцно ввійшло у практику всенародне обговорення най-

важливіших законопроектів, зросла роль профспілок, посилилась активність комсомолу. У рішеннях червневого (1983 р.) Пленуму ЦК КПРС та інших партійних документах накреслено заходи щодо дальшого розвитку політичної системи, удосконалення радянської державності, розширення соціалістичної демократії. Партійним організаціям, Радам народних депутатів, профспілкам та комсомолу, вказувалось у постанові червневого Пленуму, необхідно поєднувати політичну освіту мас з їх активним залученням до управління суспільством і державою, до організації контролю, розширювати практику участі трудящих у попередньому обговоренні проектів рішень по значних питаннях державного і громадського життя, забезпечувати широкую гласність роботи органів управління, виховувати у кожного трудівника почуття особистої причетності до загальної справи.

3. Шефська допомога колгоспному селу

Збільшення випуску продукції для села. Посилення шефських зв'язків. Перекошливим проявом дальшого посилення провідної ролі робітничого класу в розвитку і вдосконаленні соціалізму є зростаюча участь його в неухильному піднесенні сільського господарства. І це закономірно, оскільки стратегічною метою КПРС і Радянської держави є створення радянськими людьми поряд з могутньою промисловістю всебічно розвинутого й високопродуктивного сільського господарства. Липневий (1978 р.) Пленум ЦК КПРС підкреслив: «Наш хліб — це результат об'єднаної праці селянина, робітника й інтелігента»¹².

Київський міськком і райкомі партії міста, первинні партійні організації, трудові колективи підприємств і установ і організа-

цій столиці республіки виконували вимоги XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI з'їздів КПРС, Пленумів ЦК КПРС, з'їздів Компартії України, Пленумів ЦК Компартії республіки щодо посилення допомоги колгоспам, радгоспам, передусім Київщини.

У 60—70-і роки у шефській роботі брали участь близько 900 великих промислових, транспортних підприємств, будівельних організацій, вузів, технікумів та установ. Починаючи з дев'ятої п'ятирічки, ця робота здійснювалась на основі договорів, що укладались щорічно між підприємствами, організаціями міста і трудовими колективами села. В них визначались характер і зміст допомоги, яку зобов'язувались подати протягом року шефи трудовому колективу кол-

¹² О дальнейшем развитии сельского хозяйства СССР.— М., 1978, с. 44.

госпу чи радгоспу, обсяг відповідних робіт тощо.

У відповідь на рішення березневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС та квітневого (1965 р.) Пленуму ЦК Компартії України 573 підприємства та організації міста вжили дійових заходів щодо посилення шефської допомоги колгоспам і радгоспам Київщини. Багато великих промислових підприємств, особливо ті, що мали філіали, цехи в Черкаській, Чернігівській та інших областях, подавали дійову шефську допомогу їх сільським трудовим колективам.

Велика увага приділялась активізації діяльності промислових підприємств, що випускали для сільського господарства машини, механізми та іншу продукцію. Так, систематично перевиконували планові завдання заводи по виробництву запасних частин до сільськогосподарської техніки, випуску автомобільних причепів. Понад план постачав продукцію селу завод «Червоний екскаватор». На заводі верстатів-автоматів ім. О. М. Горького завдяки великій, наполегливій роботі по економії металу в основному виробництві збільшили асортимент деталей, що виготовлялись для ссла, більш як на десять найменувань. Успішно виконували свої обов'язання перед сільським господарством виробниче об'єднання «Київкомунтехніка», завод «Буддор-маш» та ін.

Протягом 60—70-х років підприємства столиці УРСР додатково випустили для сільського господарства продукції на мільйони карбованців. Трудівники промислових підприємств постійно вели боротьбу щодо поліпшення надійності та якості продукції для потреб сільського господарства. Ці показники рік у рік зростали. На кінець десятиліття п'ятирічкі питома вага промислової продукції зі Знаком якості, що випускалась для сільського господарства підприємствами Києва, зросла до 60 %.

Велике значення для дальшого

удосконалювання організаційних форм координації шефської діяльності трудових колективів міста мало створення у 70-і роки спеціальних координаційних комісій. Такі комісії з питань шефської роботи успішно функціонували не лише при міському і районних комітетах Компартії України, а й у трудових колективах. У багатьох випадках поряд з установленими формами системної шефської допомоги трудові колективи міста здійснювали разові заходи щодо будівництва великих господарських об'єктів, з метою контролю за проведенням відповідних робіт створювались спеціальні штаби, оперативні групи.

Шефські зв'язки підприємств Києва з підшефними господарствами мали сталий характер, постійно удосконалювались. Шефство провідних промислових підприємств протягом тривалого часу над одними й тими самими колгоспами та радгоспами сиріяло поглибленню і розширенню цієї роботи, допомагало вирішувати завдання багатопланово, комплексно, з урахуванням зростаючих потреб сільськогосподарського виробництва, соціально-економічного розвитку сільських трудових колективів. Так, Київський завод торговельного машинобудування протягом тривалого часу здійснював шефство над радгоспом «Димерський». Допомога, яка надавалась заводом трудовому колективу радгоспу, була досить масштабною. Робітники заводу обладнали у радгоспі сучасну механічну майстерню, виготовили для радгоспних ремонтників необхідні слюсарні та інші інструменти, встановили устаткування для механізації тваринницьких приміщень, надали допомогу у спорудженні сучасної теплиці для вирощування ранніх овочів. Значну допомогу надавав завод також у підготовці спеціалістів масових професій: слюсарів, токарів, електрозварників тощо.

Колектив заводу «Більшовик» протягом тривалого часу здійснював широкі шефські зв'язки з трудовими колективами радгоспів «Бучанський» та «Рубежанський». У останньому робітники «Більшовика» побудували шість сучасно обладнаних теплиць для вирощування ранніх овочів, допомогли у спорудженні тваринницьких ферм та їх механізації: подачі води, встановленні апаратів для доїння, прибирання приміщень.

У процесі зміцнення шефських зв'язків міста з селом збагачувались форми практичної діяльності, що дозволяло колективам підприємств вникати у потреби трудівників села, перейматися їх турботами. Стало традиційним взаємне інформування керівників підприємств, колгоспів і радгоспів про злободенні питання. Така практика була характерною, зокрема, для діяльності тих, хто шефствував, і підшефних організацій Радянського району Києва, Броварського та Васильківського районів Київщини. Тісними були взаємозв'язки підприємств Дарницького району столиці та Яготинського — Київської області. У Радянському районі Києва стало традицією, проаналізувавши становище справ на місцях і погодивши форми шефської роботи з керівниками підшефних господарств, спільно з ними накреслювати програму дій на рік. У заходах головна увага зосереджувалась на зміцненні матеріально-технічної бази тваринництва, в тому числі кормовиробництва, більш широкому й ефективному використанні на селі техніки. Наприкінці 70-х — на початку 80-х років трудові колективи Радянського району зводили щорічно у підшефних господарствах великі господарські об'єкти: у радгоспах «Совки» — теплицю площею 2 га, «Промінь» — великий сучасний комплекс з ваговим господарством, приміщення для зберігання сільськогосподарської продукції, де передбачено застосування вискоєфективного

устаткування. В 1982 р. за участю шефських колективів Радянського району на селі споруджувалось 26 об'єктів. Серед них — великі механізовані майстерні по ремонту тракторів, комбайнів, іншої сільськогосподарської техніки. У Ставищенському районі завершено спорудження ремонтного комплексу з майданчиками для механічного миття машини, складом паливно-мастильних матеріалів, необхідними побутовими приміщеннями, душовими, їдальнею. У багатьох підшефних господарствах здійснювалась реконструкція тваринницьких та інших приміщень, кормоцехів, гаражів тощо. У с. Буки Сквирського району було здано літній тваринницький табір на 450 голів молодняка великої рогатої худоби.

Між трудовими колективами, що шефствували над селом, набуло широкого розмаху соціалістичне змагання за виконання річних, п'ятирічних планів практичної діяльності щодо надання шефської допомоги колгоспам та радгоспам Київщини. Активно провадилась ця робота у Печерському, Дніпровському, Шевченківському, Дарницькому районах. Так, колективи підприємств та організацій Дніпровського району здійснювали шефство над багатьма радгоспами і колгоспами Обухівського району і десятьма радгоспами Броварського району. Вони надавали допомогу у спорудженні виробничих приміщень для молодняка великої рогатої худоби, вівцеферм, пунктів технічного обслуговування сільськогосподарської техніки, складів запасних частин, механізації трудомістких процесів, у ремонті техніки, поставці матеріалів і запасних частин.

Тільки за 2,5 року десятої п'ятирічки трудівники столиці Радянської України у районах Київщини освоїли більш як 56 млн. крб. капітальних вкладень, у тому числі 32 млн. у порядку шефської допомоги. Найбільшу увагу вони незмінно приділяли будівництву й реконструкції тва-

ринницьких об'єктів. Протягом десяти п'ятирічки у сільських районах Київської області освоєно 110 млн. крб., у тому числі понад 60 млн. у порядку шефської допомоги. В цілому у 70—80-і роки колективи Києва у районах столичної області виконали робіт більш як на 450 млн. крб., з них майже на 230 млн. у порядку шефської допомоги.

Велику допомогу надавали трудящі Києва підшефним колгоспам і радгоспам також у вирощуванні зернових, технічних культур, насамперед цукрових буряків, овочів та картоплі, фруктів, ягід та іншої сільськогосподарської продукції. У період догляду за посівами овочів, картоплі, цукрових буряків й особливо збирання вказаних сільськогосподарських культур трудівники міста відробили у колгоспах і радгоспах мільйони людино-днів. Найбільші обсяги робіт на селі виконали трудові колективи заводів «Арсенал», «Більшовик», ім. Артема, авіаційного тощо.

Форми шефської допомоги з кожним роком ставали різноманітнішими й ефективнішими. Починаючи з середини дев'ятої п'ятирічки, на промислових підприємствах та будовах міста комплектувались групи спеціалістів масових професій сільськогосподарського виробництва (таких, як комбайнери, інші категорії механізаторів) і направлялись у колгоспи і радгоспи на період жнив. Члени бригад, які від'їжджали на допомогу селу, успішно виконували в колгоспах, радгоспах виробничі завдання. Після повернення відряджені звітували на зборах — у бригадах, змінах, цехах — про виконану роботу.

Велику допомогу трудівникам села постійно подавали київські автомобілісти, зокрема у поточному ремонті автомобільного транспорту колгоспів і радгоспів, забезпечення його запасними частинами, у перевезенні сільськогосподарських вантажів на переробні підприємства, бази, у магазини. Тільки один з від-

ділів централізованих перевезень виробничого об'єднання вантажного автотранспорту щорічно виділяв 600—650 автомашин для транспортування овочів, картоплі, 1000—1100 — для цукрових буряків. Крім того, 100—110 машин доставляли у столицю УРСР кавуни, фрукти та іншу продукцію сільського господарства.

Робітники підприємств столиці, які брали участь у збиранні зернових та інших культур, включались у соціалістичне змагання, що організовувалось між трудівниками відповідних професій підшефних господарств. Про переможців трудового суперництва на жнивах повідомлялось по місцевому радіомовленню, у стінних газетах, бойових листках, «блискавках» тощо. Про таких трудівників керівництво колгоспів, радгоспів, їх партійні, профспілкові, комсомольські організації повідомляли за місцем їх постійної роботи. У свою чергу, вказані факти находили відображення у доповідях партійних бюро, парткомів, профспілкових комітетів, комітетів комсомолу на чергових партійних, профспілкових, комсомольських зборах.

Нового імпульсу набули шефські зв'язки трудівників Києва та області після травневого (1982 р.) Пленуму ЦК КПРС. Істотно посилилась робота партійних комітетів, первинних партійних організацій, всіх комуністів міської парторганізації у трудових колективах промислових підприємств, транспорту, зв'язку, будівельних організацій, установ по мобілізації мас на виконання накреслень цього Пленуму ЦК КПРС, Продовольчої програми СРСР.

У травні 1983 р. в Києві відбувся традиційний єдиний день політичного інформування трудящих на тему «Вклад киян у Продовольчу програму СРСР». Доповідачі партійних комітетів, роз'яснюючи процес розвитку аграрно-промислового комплексу країни в одинадцятій п'ятирічці,

конкретно зупинялись на шефстві Києва над селом, практичних завданнях трудівників промислових підприємств, інших трудових колективів столиці у здійсненні шефської допомоги селу.

У 70-і — на початку 80-х років міськком і обком Компартії України систематично провадили спільні наради, на яких розглядалися питання організації роботи щодо посилення шефської допомоги підприємств і організації Києва колгоспам і радгоспам області, ефективного використання трудових ресурсів, машин, що направлялись шефами.

Зусилля шефів зосереджувались на головних, найвишальніших напрямках: зведенні об'єктів господарського призначення, механізації сільськогосподарського виробництва, насамперед у тваринництві, виробництві овочів. Була проведена велика робота по дальшому удосконаленню системи закріплення колективів підприємств і організацій за приміськими господарствами, створенню умов для постійного підвищення ефективності праці шефів. З метою більш результативного виконання плану шефської допомоги, розробленого спільними зусиллями міського й обласного комітетів Компартії України, був створений спеціальний штаб, який організовував і контролював всю практичну діяльність у цьому напрямі. В одинадцятій п'ятирічці обсяг допомоги киян трудівникам села зріс практично майже до 94 млн. крб. Дальшого удосконалення і піднесення набуло співробітництво з питань розвитку соціальної активності мас села, політико-виховної діяльності серед трудівників колгоспів та радгоспів.

Допомога трудівників міста в удосконаленні політико-виховної і культурно-масової роботи на селі. Робітничі колективи промислових підприємств розглядали шефство не тільки як економічне, а й як важливе полі-

тичне завдання. Під час організації цієї практичної діяльності постійно враховувались поради В. І. Леніна, який підкреслював необхідність спрямовувати її для того, щоб «дійсно зробити з міського робітника провідника комуністичних ідей в середовищі сільського пролетаріату»¹³. У шефській допомозі питання політичної діяльності у масах вирішувалось одночасно з проведенням широкомасштабних робіт по зміцненню матеріально-технічної бази села.

В планах шефської допомоги питання політичної діяльності виділялись у спеціальні розділи. Так, на заводі «Арсенал» ім. В. І. Леніна в плані шефської допомоги селу передбачались конкретні заходи щодо удосконалення політико-виховної роботи серед трудівників села: читання лекцій, проведення бесід, організація наочної агітації, випуск стінних газет, бойових листків, виступи ветеранів заводу, представників трудових династій.

Велике місце у проведенні шефської допомоги посідали інші форми політико-масової діяльності. Для сільських агітаторів та інших категорій активістів організовувались консультації, подавалась допомога щодо оформлення Дошок пошани, стещів оперативних показників поточних сільськогосподарських робіт, художнього оформлення Будинків культури, клубів, сільських бібліотек, музеїв та кімнат історії колгоспів, радгоспів, бойової та трудової слави сільськогосподарських підприємств. Так, викладачі столичного університету, політехнічного, автодорожнього інститутів постійно виступали з лекціями про внутрішню та зовнішню політику КНРС і Радянської держави перед трудівниками села, подавали допомогу в організації політичної і економічної освіти мас.

¹³ Ленін В. І. Повне збір. творів, т. 45, с. 349.

Ряд співробітників науково-дослідних інститутів, вищих учбових закладів були членами лекторської групи обласного комітету Компартії України та багатьох інших міських і обласних організацій, техніко-економічних рад, що здійснювали політико-виховну, організаційну роботу на селі.

Велику, плідну роботу серед трудівників села здійснювали науково-дослідні інститути АН УРСР, зокрема секції суспільних наук. В області систематично провадились дні науки, постійно читались лекції на наукові, суспільно-політичні та інші теми. Значну діяльність серед трудівників села провадила Київська обласна організація Товариства «Знання» УРСР. У 13 науково-методичних радах, секціях і комісіях представники наукових установ, вузів міста за питомою вагою становили майже 98 % їх чисельності. Щорічно для сільських жителів вони читали близько 30 тис. лекцій на наукові, технічні та інші теми.

У науково-методичній раді по пропаганді історії КПРС та історичних знань, яку було перетворено на секцію пропаганди суспільно-політичних знань на громадських засадах працювало близько 60 лекторів — наукових співробітників Інституту історії АН УРСР, викладачів Вищої партійної школи при ЦК Компартії України, ордена Леніна Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, ордена Трудового Червоного Прапора Української сільськогосподарської академії, Київського інституту культури ім. О. Є. Корнійчука, Інституту народного господарства ім. Д. С. Коротченка, Інституту історії партії при ЦК Компартії України — філіалу Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС, педагогічного інституту ім. О. М. Горького та ін. Рада вела велику науково-методичну роботу: для лекторів сільських організацій Товариства, суспільно-політичних секцій

районних організацій систематично провадились семінари, широко практикувались консультації як у правлінні обласної організації, так і безпосередньо на місцях — у районних центрах, у багатьох селищах та селах, середніх школах, колгоспах та радгоспах України.

Члени науково-методичної ради читали методичні й проблемні лекції для активу Товариства, первинних партійних, профспілкових, комсомольських організацій, а також суспільно-політичні — для трудівників села. Так, було прочитано лекції, присвячені 110-й річниці від дня народження В. І. Леніна, 60-річчю утворення Союзу РСР, творчому розвитку і втіленню у життя ленінської аграрної політики Комуністичної партії і Радянської держави в умовах розвинутого соціалістичного суспільства, 1500-річчю Києва, 80-річчю Другого з'їзду РСДРП, актуальним питанням науково-технічного прогресу тощо.

За рішенням ради та правління обласної організації щорічно видавались методичні розробки на допомогу лекторам, пропагандистам, партійному, профспілковому, комсомольському активу на теми історії КПРС, СРСР з широким залученням матеріалів з життя Києва та області. На допомогу активу систематично друкувалась різноманітна тематика лекцій, що рекомендувались для читання колгоспникам, робітникам радгоспів, іншим категоріям населення Київщини.

Різнноманітною була допомога міста щодо удосконалення культурного будівництва на селі, дальшого піднесення культурно-масової роботи серед колгоспників, робітників радгоспів. Велике значення для посилення шефської допомоги мала спільна постановова ВЦРПС і Міністерства культури СРСР «Про поліпшення культурно-шефської роботи установ культури та мистецтва на селі» (1971). Відповідно до Постанови з

метою координації культурно-шефської роботи на селі було створено спеціальні шефські комісії при парткомах, рай- і міськвиконкомах у республіках, областях, містах країни, в тому числі Української РСР. Поряд з існуючими формами культурного обслуговування трудівників села виникли нові ефективні методи шефства робітничого класу над колгоспним селянством. Так, Будинки культури великих промислових підприємств столиці Радянської України у колгоспах та радгоспах області створили клуби-супутники, в яких дублювалось проведення їх основних культурно-масових заходів. Заводські установи культури (Палади, клуби) тісно співробітничали з клубами-супутниками на селі, нерідко працюючи за єдиним планом.

Учасники художньої самодіяльності заводу торговельного машинобудування систематично виступали перед трудівниками підшефного радгоспу «Димерський». З великою вдячністю сприймали виступи шефських самодіяльних колективів хлібороби, тваринники, робітники ремонтних майстерень. Одночасно шефи подавали допомогу ентузіастам радгоспної самодіяльності у зростанні їх художньої майстерності, удосконаленні репертуару. Систематичну допомогу у діяльності гуртків художньої самодіяльності радгоспів «Бучанський», «Рубіжанський» подавали аматори самодіяльної творчості заводу «Більшовик».

Особливо активізувалася культурно-масова діяльність клубних установ під час жнив. Посланці міста виступали з концертами безпосередньо на польових станах, у збиральних ланках, а також літніх таборах тваринників. До вирішального періоду сільськогосподарських робіт Палади культури, клуби промислових підприємств готували спеціальні агітаційно-культурні бригади. Систематично виїжджали у цей час на гастролі з підготовленою програмою

Державний театр опери та балету, академічний драматичний театр ім. І. Франка, російської драми ім. Лесі Українки, оперети, юного глядача, молодіжний та ін. Художні колективи міста, крім вистав і концертів для трудівників села, подавали активну допомогу учасникам художньої самодіяльності сільських Будинків культури та клубів щодо поліпшення репертуару, ділились досвідом роботи, провадили заняття з керівниками гуртків тощо.

Допомога сільській школі, розвитку охорони здоров'я та побуту трудівників села. Шефські колективи, робітнича молодь, а також заклади народної освіти столиці провадили велику роботу щодо допомоги сільській школі. Функціонує спеціальний республіканський штаб «Комсомол — сільській школі», який координує і спрямовує практичну діяльність молоді, в тому числі Києва щодо різноманітної допомоги сільським школам Київщини. Комсомольські органи Києва та Київської області провадять спільні семінари секретарів комсомольських організацій шкіл і працівників районної ланки, що відають питаннями роботи серед шкільної молоді та піонерів. Київський міськком ЛКСМУ спільно з обласним комітетом ЛКСМУ періодично розглядав на своїх засіданнях питання про посилення зв'язків, поліпшення роботи серед комсомольських і піонерських організацій шкіл області, систематично узагальював її досвід.

У вирішенні завдань підвищення ролі школи щодо піднесення культури сільського населення активізувалася участь Рад народних депутатів, органів народної освіти міста. Питання, пов'язані з посиленням допомоги сільським школам, періодично розглядались виконкомами міської та районних Рад народних депутатів. Виконкоми районних рад велику увагу приділяють зміцненню

зв'язків педагогічних колективів міста і села. Районні відділи народної освіти допомагають сільським колегам у питаннях комплексного підходу щодо організації виховання молоді, що вчилася. Ця практична діяльність мала багатогранний характер. Серед заходів, що вживались, найбільш дійові і взаємокорисні були спільні засідання педагогічних колективів шкіл, виробничі наради методичних об'єднань, науково-практичні конференції. Все позитивне, раціональне і доцільне у питаннях роботи шкіл переймалося, розповсюджувалося і втілювалося в сільських школах Київщини.

З середини 70-х років активізувалась участь школярів Києва у сільськогосподарських роботах в колгоспах та радгоспах області, що сприяло посиленню трудового виховання молоді, що вчилася. Дійовою формою участі шкільної молоді міста у діяльності колгоспів і радгоспів стали табори праці та відпочинку, багато з яких є трудовими оздоровчими комплексами роботи з молоддю. 12 таких таборів було побудовано у сільських районах області наприкінці десятої п'ятирічки. Вони будувались як міжшкільні об'єкти, оскільки кожний розрахований на досить значну кількість юнаків та дівчат.

Справжньою гордістю трудівників Дарницького району є створений зусиллями органів народної освіти, промислових підприємств у с. Нова Олександрівка Яготинського району Київської області табір праці та відпочинку. В ньому — три спальних корпуси, в яких створено всі необхідні побутові умови, спеціальний харчоблок, кімната для занять, бібліотека, простора їдальня, майданчик для занять спортом й проведення різноманітних культурно-масових заходів. Табір розрахований на 240 місць. Його учасники — шкільна молодь трудового Дарницького району міста — брала активну участь у різних сільськогосподарських роботах в

Яготинському районі — збиранні овочів, ранньої картоплі, фруктів, прополці цукрових буряків, сушці врожаю ранніх зернових, допомагала трудівникам тваринницьких ферм.

Вартий уваги досвід щодо шефської допомоги селу шляхом широкого використання таборів праці та відпочинку склався у Печерському районі Києва. Тут табори функціонували головним чином як міжшкільні об'єднання професійно-трудового виховання молоді, що вчилася. У спорудженні й обладнанні їх брали участь, як правило, кілька промислових підприємств. Роботу у таборах організовували педагогічні колективи, комсомольські організації тих шкіл, учні яких у них знаходились. Шкільна молодь старших класів, крім згаданих вище робіт, брала також участь у заготівлі кормів для тваринницьких ферм, ремонті та профілактиці сільськогосподарської техніки, благоустрої села та ін.

Діяльність таборів праці та відпочинку учнів старших класів шкіл міста є справді дійовим фактором у зв'язках між містом і селом, запозиченні комсомольськими та піонерськими працівниками сільських шкіл кращого досвіду роботи із шкільною молоддю. Постановка трудової і політичного виховання старшокласників столиці у згаданих таборах всебічно вивчається працівниками сільських шкіл і впроваджується в їх практичну діяльність. У таборах проводяться семінари комсомольських та піонерських активістів шкіл Київщини, тематичні заняття з питань організації комсомольської та піонерської роботи, учнівської самодіяльності, розвитку трудової та політичної активності школярів, громадських інтересів і зацікавленості підростаючого покоління тощо.

Велику участь у проведенні сільськогосподарських робіт в колгоспах та радгоспах Київської області беруть студенти вищих та середніх спеціальних учбових закладів столи-

ці. Практично протягом восьмої — одинадцятої п'ятирічок студенти переважно перших — третіх курсів місяць — півтора на початку учебного року брали участь у сільськогосподарських роботах. Тільки у колгоспах і радгоспах Київщини вони відробили десятки тисяч людино-днів, відчутно допомогли на завершальному етапі польових робіт. Близько 3 тис. студентів Київського політехнічного інституту щорічно працюють місяць — півтора у господарствах Київщини та інших областей УРСР. За цей період вони відробили у колгоспах і радгоспах близько 100—150 тис. людино-днів. Трудівники села з великою вдячністю відзивались про цю допомогу.

Поряд з цим щорічно з числа студентів створювалися будівельні загони для проведення робіт у період третього трудового семестру. Силами цих загонів протягом дев'ятої і десятої п'ятирічок зведено тваринницькі ферми і комплекси, гаражі, ремонтні майстерні, Будинки культури і клуби, житлові приміщення, збудовано і відремонтовано чимало кілометрів доріг та інших об'єктів виробничого та соціально-культурного призначення вартістю сотні тисяч карбованців. Студзагони також подавали дійову допомогу будівельним бригадам та ланкам колгоспів, радгоспів у підвищенні їх професійної майстерності, провадили консультації, спеціальні заняття.

Одночасно студентство завжди брало активну участь у політичній, культурно-виховній роботі серед трудівників села. Так, силами студентів у період сільськогосподарських робіт щорічно для колгоспників, робітників радгоспів провадилося у середньому 15—15,5 тис. лекцій та бесід. У період третього трудового семестру силами студентської художньої самодіяльності давались сотні концертів.

Різносторонню допомогу лікувальним установам села подавали районні відділи охорони здоров'я Києва.

Особлива увага приділялась посиленню методичної роботи, удосконаленню терапевтичної та іншої діагностички, підвищенню рівня клінічної практики. У райони області систематично виїжджали провідні спеціалісти з метою консультування працівників охорони здоров'я районних та сільських лікарень, а також поліклінік. У Києві для сільських медичних працівників столичної області організовувались курси підвищення кваліфікації, систематично провадились семінари, спільні наради працівників органів охорони здоров'я з питань здійснення профілактики, діагностики, лікувальної практики, попередження різних захворювань.

Постійна увага приділялась неухильному піднесенню спортивно-масової роботи на селі. Здійснюючи шефство, міські колективи допомагали у будівництві спортивних споруд, організації тренерської роботи у низових спортивних підрозділах, удосконаленні її методики, підвищенні майстерності колгоспних та радгоспних спортсменів. Постійно провадились зустрічі-виступи ведучих спортсменів, зокрема майстрів спорту, столиці, переможців республіканських та союзних змагань, учасників Олімпійських ігор із сільськими спортсменами, трудівниками села. У 1981—1983 рр. з трудівниками Білоцерківського, Миронівського, Васильківського, Богуславського, Макарівського та інших районів області у зимово-осінній період зустрічались футболісти київського «Динамо».

У центрі шефської діяльності стояло також таке питання, як подання допомоги селу у житловому будівництві, газифікації, поліпшенні доріг. Щорічно промислові підприємства допомагали зводити 150—230 житлових будинків для спеціалістів, інших категорій трудівників колгоспів і радгоспів, прокладали 12—35 км доріг з твердою основою або вкритих асфальтом. У 1981—1982 рр. промислові підприємства Радянського

району допомогли у будівництві будинку міського типу з усіма комунальними вигодами у колгоспі «Більшовик» с. Антонів Сквирського району.

Шефи також допомагали підводити газ до житлових будинків колгоспників, тваринницьких приміщень, ремонтних майстерень тощо. Силами шефів здійснено газифікацію с. Великополовецьке Сквирського району. У 60-х — першій половині 80-х років промислові підприємства допомогли газифікувати села Васильківського, Обухівського, Миронівського, Богуславського та інших районів.

Робітничі колективи — Продовольчій програмі. З новою силою розгорнулася шефська діяльність трудящих Києва після травневого (1982 р.) Пленуму ЦК КПРС, що розглянув і прийняв Продовольчу програму СРСР на період до 1990 р. і заходи щодо її реалізації. У вирішення продовольчої проблеми — центрального завдання партії і держави в одинадцятій і дванадцятій п'ятирічках — покликані внести максимальний вклад кожна республіка, край, область, район, кожна галузь народного господарства, всі трудові колективи міста і села¹⁴. Ці вимоги травневого Пленуму ЦК КПРС стали вирішальними в організації шефської роботи трудящих столиці Радянської України над колгоспами і радгоспами Київщини, у діяльності аграрно-промислового комплексу.

Підсумкам травневого (1982 р.) Пленуму ЦК КПРС і завданням міської парторганізації у зв'язку з його рішеннями було присвячено пленум Київського міського Компартії України у липні цього ж року. На пленумі відзначалось, що за десяти п'ятирічку на шефських засадах трудящі Києва збудували й реконструювали 1400 об'єктів сільськогосподарського призначення. Протягом десяти п'ятирічки та першого року оди-

надцятої обсяг шефської допомоги колгоспам і радгоспам Київщини становив у цілому 90 млн. крб., що повністю відповідало накресленим планам.

Для потреб сільського господарства випускався широкий асортимент машин, устаткування, продукції хімічної промисловості, запасних частин. Лише у першому році одинадцяті п'ятирічки обсяг цього виробництва становив близько 250 млн. крб. Питання, пов'язані з сільським господарством, також розв'язували більш як 50 науково-дослідних, проектних та конструкторських організацій.

Наступний, восьмий, пленум міського комітету партії (29 жовтня 1982 р.) також було присвячено розгляду завдань міської партійної організації щодо реалізації настанов і рекомендацій ЦК КПРС по піднесенню сільського господарства. На пленарному засіданні міському Компартії України відзначалось, що в столиці Радянської України у червні — серпні 1982 р. відбулися збори комуністів первинних партійних організацій, профспілкових, комсомольських колективів, які сприяли визначенню місця кожного комуніста, трудячого у вирішенні завдань, накреслених Продовольчою програмою СРСР. Підсумки травневого (1982 р.) Пленуму ЦК КПРС і червневого (1982 р.) Пленуму ЦК Компартії України стали предметом розгляду перших сесій новообраних міської і районних Рад, пленумів міських комітетів профспілок, міському та райкомів ЛКСМУ.

Виконання рішень травневого (1982 р.) Пленуму ЦК КПРС постійно перебувало у центрі уваги бюро і секретаріату міському. Схвалено патріотичні ініціативи трудових колективів міста, спрямовані на успішне виконання завдань, що впливи-

¹⁴ Продовольча програма СРСР на період до 1990 року і заходи по її реалізації.— К., 1982, с. 24.

вають з рішень травневого (1982 р.) Пленуму ЦК КПРС і червневого (1982 р.) Пленуму ЦК Компартії України. Підтримані заходи міських організацій творчих спілок і товариств щодо здійснення шефства над колективами районів Київщини. Вивчено роботу підприємств і організацій Залізничного району щодо шефської допомоги колгоспам і радгоспам республіки. Спільно з міськвиконкомом розроблено єдину, ґрунтовно осмислену технологічну схему організації заготівель, транспортування, збереження і реалізації картоплі, овочів та фруктів, особливо у передзимовий період. Міськком партії і міськвиконком розглядали і вирішували також питання щодо соціального розвитку заводу ім. І. І. Лепсе, що випускає тракторні вузли та деталі.

Одним з найважливіших напрямів діяльності міської партійної організації є забезпечення дальшого розвитку і підвищення ефективності роботи підприємств, що безпосередньо виконують замовлення для села і створюють техніку для переробки сільськогосподарської продукції. Таких підприємств у місті налічувалось 14, і роль їх в індустріалізації сільськогосподарського виробництва, у реалізації Продовольчої програми була досить істотною. Колективи підприємств Києва в одинадцятій п'ятирічці випустили для трудівників колгоспів і радгоспів багато тисяч екскаваторів, вузлів і запчастин для сільськогосподарської техніки, виробили сотні тонн хімічних засобів захисту рослин, поліетиленової плівки, комбікормів, білково-вітамінних добавок та багато інших видів продукції. Підприємства міста успішно справлялись з поставками продукції для зростаючих потреб сільськогосподарського виробництва.

У третьому — п'ятому роках одинадцяті п'ятирічки було вжито заходів щодо дальшого поліпшення якості продукції, що випускається

для потреб села, уніфікації її застосування і використання, істотно розширено асортимент випуску всіляких знарядь змінного устаткування тощо. Так, трудівники заводу ім. І. І. Лепсе значно підвищили технічний рівень тракторних і комбайнових дизелів, освоїли виробництво поршнів до двигунів малогабаритних садово-городніх тракторів. Завод «Червоний екскаватор» налагодив випуск екскаватора-вантажувача для виконання трудомістких земляних робіт, восьми видів змінного робочого устаткування.

Збільшили увагу до випуску продукції для потреб сільського господарства інші підприємства. Дарницький дослідно-експериментальний завод створив промислове устаткування для відновлення кілець гусениць тракторів, відцентрового лиття деталей шестеренчастих гідронасосів. Трудовий колектив дослідно-показового редукторного заводу освоїв випуск 13 найменувань спеціальних редукторів для обладнання млинів, елеваторів, комбікормових заводів тощо.

Проведено велику роботу по нарощуванню потужностей харчових галузей промисловості з метою дальшого збільшення виробництва продуктів харчування, розширення їх асортименту, поліпшення якості. Розпочалося будівництво хлібозаводу № 3, збудовано сухарно-бубличний цех на хлібозаводі № 11, здійснено реконструкцію і технічне переоснащення хлібних підприємств № 4, 9, 11, 12, хлібокомбінатів № 1, 2, кондитерської та макаронної фабрик, заводів маргаринового, пивоварного № 3, київських м'ясокомбінатів та фабрик по переробці птиці, молокозаводів № 1, 2 та ін.

Значно удосконалено систему прямих зв'язків за схемою «поле — магазин». Зокрема, стабільними такі зв'язки є між радгоспами «Русанівський», «Бориспільський» і Ленінським райовочеторгом. Позитивно зарекомендувала себе схема зв'язків

«поле — база — магазин» між радгоспами «Любирецький», «Рогозівський», «Бортничі» і Дарницьким райовочеторгом.

У роки одинадцятої п'ятирічки в столиці проведено плідну роботу по зміцненню і розширенню матеріально-технічної бази плодокомбінатів, поліпшенню і зберіганню овочевої продукції. Так, загальна місткість сховищ Києва зросла майже до 300 тис. т, в тому числі 140 тис. т з наявністю режиму штучного охолодження. Введена в експлуатацію перша черга холодильника у Дарницькому районі, здійснено великий обсяг робіт по будівництву сховищ у Мінському.

Вжиті практичні заходи дали змогу збільшити реалізацію овочів у розрахунок на жителя столиці. Так, у середині 80-х років в середньому на кожного жителя реалізовувалось 126—130 кг овочів, в тому числі близько 20 кг ранніх, картоплі — 60—70, фруктів — 23—25 кг. Значно поліпшено якість продукції, що реалізується населенню столиці.

Промислові підприємства створювали підсобні господарства. Зачинателем тут виступив колектив заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна, де для розвитку підсобного господарства в одинадцятій п'ятирічці виділено 9,6 млн. крб., передано радгосп «Майданівський». Арсенальці побудували молочнотваринну ферму на 1200 голів корів, звели овочесховище на 3 тис. т, тепличний комбінат по виробництву овочів площею 3 га, гаражі та майстерні для тракторів, сільськогосподарських машин, автомобілів, гуртожиток для малосімейних, індивідуальні будинки для сімей трудівників підсобного сільськогосподарського підприємства.

У зв'язку з посиленням діяльності трудівників столиці по виконанню Продовольчої програми СРСР значно активізувалась шефська діяльність. За прикладом виробничого об'єднання «Електронмаш» і радгос-

пу «Совки», виробничого авіаоб'єднання і радгоспу ім. Т. Г. Шевченка більшість колективів підприємств-шефів укладали договори на проведення робіт по догляду за овочевими культурами, збиранню врожаю на площі більш як 10 тис. га. У договорах закладено принцип закріплення посівних площ за промисловими підприємствами, їх цехами й організаціями, що сприяло підвищенню відповідальності сторін, ефективному використанню трудових ресурсів тощо.

Одночасно в столиці розширювалась інфраструктура аграрно-промислового комплексу, розташованого у місті, зміцнюється матеріально-технічна база торговельної мережі. Розширено цехи фасування картоплі, овочів, реконструйовано цехи засолки на плодоовочевих базах у Жовтневому та Залізничному районах, забезпечено виготовлення 110 тис. контейнерів. Тепличне господарство приміських районів досягло площі 340 га, завершилось будівництво теплиць площею 32 га у с. Калинівка.

У 1984—1985 рр. у місті проведена велика робота по вдосконаленню і розвитку мережі роздрібної торгівлі овочами в літній період. Впорядковані магазини, додатково створені сотні спеціально обладнаних тимчасових торгових підприємств, а також кіосків по продажу населенню картоплі, капусти та інших овочів, а також фруктів. Звернуто увагу і на поліпшення санітарного стану підприємств овочевої торгівлі. Здійснено значні заходи щодо покращення діяльності ринків по торгівлі продовольчими товарами. Істотно розширено мережу комісійної торгівлі продовольчою групою товарів.

Питання посилення шефської допомоги міста селу розглядалось на Всесоюзній економічній нараді з проблем аграрно-промислового комплексу, що відбулась улітку 1984 р. Велику увагу питанням допомоги се-

лу приділили збори партійно-господарського активу республіки. На них було розроблено конкретні заходи по дальшому підвищенні стабільності виробництва зерна та інших сільськогосподарських культур. Одночасно на зборах активу наголошувалося на необхідності активніше вишукувати можливості щодо збільшення вкладу кожного трудового колективу у реалізацію Продовольчої програми.

Особлива увага на ці питання звернута у звітній доповіді Київського міськкому Компартії України XXX конференції міської партійної організації, в якій наголошувалося, що на парторганізацію міста лягає висока відповідальність за здійснення заходів Продовольчої програми. В тому числі й за посилення допомоги селу в індустріалізації сільськогосподарського виробництва, і тим самим скорочення участі трудящих Києва в сільськогосподарських роботах. Міськком партії з підвищеною увагою ставиться до всього, що пов'язано із забезпеченням населення продовольством. Вживались заходи до усунення недоліків у торгівлі продовольчими та промисловими товарами, побутовому обслуговуванні населення, зміцнення цих ділянок кадрами, хоч і не вдалося уникнути в цій справі прорахунків.

У Політичній доповіді Центрального Комітету КПРС XXVII з'їздові Комуністичної партії Радянського Союзу Генеральний секретар ЦК КПРС М. С. Горбачов наголошував, що постійною турботою партії є зміцнення союзу робітничого класу, селянства, інтелігенції. Це — наріжний камінь її політики. Саме тут закладено можливості концентрації сил для прискорення розв'язання економічних і соціальних завдань, які висуваються КПРС¹⁵.

Таким чином, у 70-х — першій половині 80-х років шефська допомога трудівників Києва селу значно посилилась, збагатилась її форми і зміст.

* * *

Характеристика громадсько-політичного життя столиці Радянської України у 60-х — першій половині 80-х років свідчить, що в процесі удосконалення соціалізму неухильно зростає роль Комуністичної партії, її первинних організацій, які виступають політичними організаторами і вихователями мас. Підвищення ролі партії у суспільно-політичному житті радянської громадськості зумовлюється піднесенням творчої активності трудящих залученням їх до управління державними справами і виробництвом, дальшим розвитком соціалістичної демократії.

Для трудящих міста, як і радянського народу в цілому, велике значення мало святкування ювілеїв Радянської держави, роковин народження В. І. Леніна та інших важливих подій в історії народу і країни, що активізували творчу ініціативу мас, дали новий імпульс розвитку масового соціалістичного змагання, сприяли дальшому зміцненню дружби народів СРСР.

У досліджуваній період у комуністичному будівництві значно підвищилась роль Рад, профспілок, комсомолу, інших громадських організацій міста, які провадили велику роботу щодо організації виробництва, соціалістичного змагання, поліпшення соціально-культурного і побутового обслуговування населення тощо.

Трудящі Києва подавали значну допомогу трудівникам сільського господарства Київської та інших областей республіки. Промислові, транспортні підприємства, будівельні організації, державні та наукові установи широко практикували шефство над радгоспами, колгоспами, підприємствами «Сільгосстехніки» та іншими ланками аграрно-промислового комплексу.

¹⁵ Горбачов М. С. Політична доповідь Центрального Комітету КПРС XXVII з'їздові Комуністичної партії Радянського Союзу, с. 61—62.

ЗМІЦНЕННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ОСНОВ СОЦІАЛІСТИЧНОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Комуністична партія Радянського Союзу виробила і послідовно втілює у життя науково обгрунтований курс на неухильне підвищення рівня життя народу, всебічний, гармонійний розвиток людини. Матеріальною основою цього планомірного процесу в умовах удосконалення соціалізму є дальше піднесення народного господарства країни. «Найвища мета суспільного виробництва при соціалізмі,— підкреслюється в Конституції СРСР,— найповніше задоволення зростаючих матеріальних і духовних потреб людей»¹.

Головним джерелом багатства Радянської країни, основою матеріального добробуту кожної сім'ї є праця. В кращих умовах на основі підвищення продуктивності суспільної праці планомірно зростає оплата відповідно до її кількості та якості. Завдяки удосконаленню системи оплати праці, зростанню її продуктивності, зниженню податків значно підвищилась середньомісячна заробітна плата робітників і службовців — в Українській РСР з 78,3 крб. у 1960 р. до 155,0 крб. у 1980 р.

У Києві, як і по країні в цілому, оплата праці здійснюється на основі єдиної системи ставок, окладів, що сприяє професійно-технічній підготовці кадрів, зростанню матеріальної зацікавленості працівників, в результаті чого серед загальної кількості трудящих збільшується питома вага середньо- й високооплачуваних категорій. Середньомісячна заробітна плата робітників та службовців

по Києву в 1980 р. становила 164,9 крб.

Заробітна плата киян, як і всіх радянських людей, підвищувалася одночасно зі скороченням робочого часу. На початку 60-х років було завершено переведення робітників та службовців країни з 8-годинного на 7-годинний робочий день. Один з важливих соціальних заходів восьмої п'ятирічки — переведення робітників та службовців на п'ятиденний режим праці з двома вихідними.

Великого значення набуло таке важливе джерело підвищення матеріального добробуту народу, як суспільні фонди споживання. За рахунок їх радянським людям надаються безкоштовні послуги (навчання, медичне обслуговування, розвиток фізичної культури та ін.) і грошові виплати (допомога, стипендії, пенсії, оплата відпусток). Якщо в 1965 р. на кожного жителя Української РСР з цих фондів припадало в середньому 164 крб., то в 1980 р. — 412 крб. Щорічно Радянська держава виділяла на утримання однієї дитини у дитячих яслах більш як 460 крб., у дитячих садках — майже 400, на навчання одного учня у загальноосвітній школі — близько 200, у середньому спеціальному учбовому закладі — 700, у вузі — понад 1000 крб. На лікування одного хворого в медичному закладі виділяється понад 10 крб. на день. У Києві наприкінці

¹ Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік.— К., 1977, с. 10.

1980 р. тільки дитячих дошкільних закладів налічувалося 710, в них виховувалося 150,2 тис. дітей.

У 60—70-і роки втілювалась у життя багатогранна соціально-економічна програма КПРС. Збільшилась з 12 до 15 днів мінімальна тривалість щорічної відпустки робітників та службовців, зросли розміри допомоги трудящим при тимчасовій непрацездатності, почалась виплата допомоги дітям у сім'ях, де в середньому на людину припадало не більше 50 крб. на місяць. Було встановлено допомогу по вагітності та родах всім працюючим жінкам у розмірі повного заробітку незалежно від трудового стажу, збільшено кількість днів, що оплачуються, по догляду за хворою дитиною. Підвищився розмір стипендій учням, запроваджено безплатне забезпечення підручниками учнів 1—5 класів загальноосвітніх шкіл.

Було збільшено мінімальний розмір пенсії по старості для робітників та службовців, удосконалювалось пенсійне забезпечення окремих категорій працівників ряду галузей народного господарства. Створювалися

умови для більш широкої участі пенсіонерів у суспільно корисній праці. По Києву на початку 1970 р. було 216,8 тис. пенсіонерів, а на початку 1981 р.— 297,3 тис. Близько третини киян пенсійного віку продовжували працювати на підприємствах або в установах. Це поліпшувало їх матеріальне становище, забезпечувало народне господарство додатковою робочою силою.

Партійні і громадські організації міста згідно з рішеннями ЦК КПРС та Радянського уряду провадили велику роботу щодо поліпшення матеріально-побутових умов інвалідів, учасників Великої Вітчизняної війни та сімей загиблих військовослужбовців, внаслідок чого поліпшились їх медичне обслуговування, оздоровлення в санаторіях та будинках відпочинку, забезпечення продуктами харчування.

Завдяки підвищенню заробітної плати трудящих, розширенню виплат та пільг населенню з фондів суспільного споживання, стабільності цін на товари масового споживання зростали реальні доходи киян, як і всіх радянських людей.

1. Комплексний розвиток міського господарства

В умовах удосконалення соціалізму країна одержала можливість багатопланового і комплексного вирішення соціальних проблем, створення максимально сприятливих умов для праці, побуту й відпочинку людей. Це раціональне розміщення промислових об'єктів та жилих кварталів, культурно-побутових установ і зон відпочинку, підвищення комфорту жител, благоустрій території населених пунктів, поліпшення їх художньо-архітектурного вигляду, покращання комунально-побутового обслуговування населення, розвиток транспортної системи. З метою ство-

рення оптимальних умов для життя трудящих і високоефективного розвитку економіки, встановлення раціональних меж концентрації виробництва і населення Радянська держава, використовуючи переваги соціалістичного ладу, планомірно регулює процес зростання міст шляхом активізації розвитку їх у цілому при певному стримуванні й обмеженні росту міст-мільйонерів.

Поліпшення житлових умов киян. Важливим фактором матеріального добробуту людей є забезпеченість їх житлом. Лише соціалізм, указував В. І. Ленін, здатний задовольнити цю

одну з першорядних потреб людини: «Одне тільки знищення приватної власності на землю і влаштування дешевих та гігієнічних квартир може розв'язати житлове питання»².

Після Великої Жовтневої соціалістичної революції у нашій країні виконана грандіозна програма житлового будівництва. Незважаючи на труднощі, що випали на долю радянського народу, руйнування в період другої світової війни, значне збільшення міського населення, держава в короткі історичні строки значно розширила житловий фонд. Стало можливим закріплення права громадян на житло в Основному Законі країни, в Конституціях союзних республік. У статті 44 прийнятої в 1977 р. Конституції СРСР вперше в світі зафіксовано це право й забезпечення його матеріальною основою — широкою програмою житлового будівництва, справедливим розподілом житлової площі між трудящими, невисокою платою за користування нею.

Міська і районна партійні організації Києва, місцеві Ради народних депутатів, керуючись настановами партії та уряду, контролювали комплекс питань, пов'язаних з розширенням житлового будівництва, розподілом житла, поліпшенням комунально-побутового обслуговування населення. Значна увага цій проблемі була приділена на XXVIII конференції Київської міської партійної організації. За 1961—1980 рр. капітальні вкладення в житлове будівництво державних, кооперативних підприємств і організацій, а також населення становили по Києву 3 101 млн. крб.

Впровадження індустріальних методів, застосування нових матеріалів відкрили широкі можливості масового житлового будівництва, вирішення найскладніших містобудівних проблем сучасності. Почався стрімкий ріст столиці Радянської України

вгору. В 1964 р. Київський домобудівний комбінат № 3 вперше в республіці розпочав створення 9-поверхових споруд, а наприкінці восьмої п'ятирічки 9—16-поверхові будинки зводилися на більшості новобудов Києва.

Як і для всього радянського народу, 60—70-і роки були для киян часом масових новосіль. Практично кожна п'ятирічку будувалася довоєнний Київ. За 1961—1975 рр. у місті збудовано 410,7 тис. квартир загальною (корисною) площею 17835,5 тис. м². Великі успіхи у вирішенні житлової проблеми досягнуті в роки десятої п'ятирічки, коли було зведено 6,1 млн. м² загальної житлової площі, що дало можливість поліпшити житлові умови більш як 600 тис. чоловік, або майже кожному четвертому жителю міста. До кінця 70-х років житлом були забезпечені всі інваліди Великої Вітчизняної війни і сім'ї загиблих воїнів. Багато зроблено також для поліпшення побутових умов киян, які ще жили в неупорядкованих приміщеннях. 27 тис. нових квартир — такий середньорічний приріст житлового фонду столиці Радянської України. За 60—70-і роки він розширився більше ніж в 2,8 раза. Корисна площа, що припадала в середньому на одного киянина, зросла з 9,8 м² наприкінці 1960 р. до 14,5 м² наприкінці 1980 р.

Збільшилася площа квартир, поліпшилися їх планування й обладнання. В роки десятої п'ятирічки у Києві почалося будівництво будинків за новими типовими проектами, що передбачали підвищення комфорту жител: збільшення різновидів квартир, розширення площі підсобних приміщень, вилучення суміжних кімнат, покращання звуко-, теплоізоляційних та інших експлуатаційних якостей.

² *Ленін В. І.* Повне зібр. творів, т. 32, с. 155.

У зв'язку з підвищенням рівня вигод і комунального устаткування вартість квартир зростає. Так, за 1967—1977 рр. вона збільшилася на 35 %. Проте квартплата в країні залишається незмінною з 1928 р. і є однією з найнижчих у світі — 13,2 коп. у місяць за 1 м² житлової площі. Решта коштів для збереження і відновлення житлового фонду надходить як щомісячна державна дотація. Київани в 70-і роки платили за житло 16,8 млн. крб. на рік, а на утримання і ремонт його витрачалося 69,5 млн. крб.

Втілити в життя програмне положення Комуністичної партії — забезпечити кожну радянську сім'ю окремою квартирою — країна одержала можливість лише наприкінці 50-х — на початку 60-х років. Перехід від покімнатного розселення до поквартирного зумовлений як ростом економічного потенціалу країни, успіхами домобудівної індустрії, так і підвищенням добробуту трудящих та в зв'язку з цим зростанням їх матеріальних і духовних запитів, потребами народного господарства в кваліфікованих, працездатних кадрах. Окрема квартира вносила корінні зміни в життя сім'ї. Створювалися більш сприятливі умови для виховання дітей, налагодження побутового й гігієнічного режиму сім'ї, організації її відпочинку. Планування квартири, її благоустрій, місцезнаходження грали значну роль у полегшенні праці в домашньому господарстві, збільшенні вільного часу людей, зміцненні їх здоров'я.

Однією з важливих ланок поліпшення житлово-побутових умов є розвиток житлово-будівельної кооперації. У Києві, як і в інших містах країни, з підвищенням матеріальної забезпеченості населення збільшилася кількість трудящих, що будували житло за допомогою державних кредитів за власні кошти. За 1961—1975 рр. житлово-будівельними кооперативами було введено в дію

2509,9 тис. м² загальної (корисної) площі, що становило 14,1 % усього побудованого в місті житла.

У 1967 р. було затверджено розрахований на 25 років другий післявоєнний генеральний план розвитку Києва, який відбив народногосподарський профіль, адміністративно-політичне і культурне значення столиці Радянської України, потреби організації праці та побуту населення. Згідно з планом житлові масиви зводилися на намивних, раніше заболочених землях на обох берегах Дніпра, що поступово перетворювався на своєрідну архітектурно-планувальну вісь міста. Такий принцип забудови робив територію Києва більш компактною, дозволяв раціональніше використовувати інженерні комунікації. До того ж наближення житлових масивів до Дніпра покращувало їх мікроклімат, створювало сприятливі умови для побуту й відпочинку населення. Спорудженням на пісках, намивному ґрунті великих житлових районів, розрахованих на сотні тисяч жителів, київські будівельники внесли нове слово у практику вітчизняного і світового містобудування.

У зв'язку з тим, що Київ розвивався більш високими темпами, ніж передбачалося, вже наприкінці 70-х років виникла необхідність у новому перспективному науково обґрунтованому плані. Над його створенням працювали архітектори, демографи і соціологи, економісти і медики, інженери і художники. Київські зодчі прагнули поліпшити архітектуру масового житла, зробити типові проекти виразними й оригінальними, максимально використати мальовничий природний рельєф. При забудові площ, магістралей формувалися великі архітектурні комплекси, ансамблі, широко використовувався кращий досвід містобудівників Москви, Ленінграда, столиць союзних республік, окремих обласних центрів.

Самобутність й особливу привабливість столиці Української РСР на-

дають облицювання будов світлою керамікою, використання елементів монументально-декоративного мистецтва, зокрема мозаїчних художніх панно, перші будинки з якими з'явилися на бульварі Дружби народів та Брест-Литовському проспекті.

Нова забудова у Києві, як і в інших великих містах, здійснювалася шляхом створення житлових масивів, що економічно найбільш вигідно. Саме в них досягаються комплексна система культурно-побутового обслуговування населення, включення в забудову навколишньої природи. За 1959—1971 рр. питома вага цього будівництва в Києві зросла з 13 до 94 %. З'явилися Відрадиний, Першотравневий, Русаївка, Нивки, Лісовий, Микільська Борщагівка, Виноградар та інші київські масиви. Не всі вони мали однакові зручності для населення. В початковий період типового проектування багато з них грішили одпоманитністю, шаблоном. Але з роками до київських містобудівників приходили досвід і майстерність і забудова житлових районів стала виразнішою, різноманітнішою, з більшим урахуванням місцевих умов.

Прикладом поєднання сучасних технічних засобів архітектури, монументального мистецтва, скульптурних композицій став масив Березняки, основна забудова якого була здійснена у першій половині 70-х років. На III Всесоюзному огляді радянської архітектури авторський колектив проекту цього масиву був удостоєний диплома другого ступеня, а на III огляді досягнень архітекторів Української РСР — диплома першого ступеня.

На початку 1972 р. побудовані перші будинки Оболоні — найбільшого масиву Києва й республіки. Масив створено у колишній заплаві Дніпра, піднятій гідронамивним способом на 4—5 м. Для Оболоні характерні світлі, просторі, упорядковані квартири з прекрасною панора-

мою на просторі Славутича, а також широкий комплекс культурно-побутових зручностей — раціональне розташування шкіл, дитячих і медичних закладів, магазинів і підприємств побутових служб, оригінальне оформлення фасадів будинків, близькість ріки, штучних озер, зеленої зони. Все це забезпечує сприятливі умови для життя людей, благотворно впливає на їх самопочуття, працездатність.

Складні й відповідальні завдання виникали при реконструкції старих районів міста з їх численними пам'ятками архітектури, заповідними зонами. Київські зодчі, володіючи високою професійною майстерністю, намагаються, не порушуючи нетлінної краси і гармонії стародавніх забудов, органічно вписувати нове в історично сформовані київські райони, зберегти унікальні пам'ятки архітектури й матеріальної культури минулих епох. Таке дбайливе ставлення до набутого століттями допомагає передавати з покоління в покоління духовну атмосферу міста, виховувати патріотичні почуття, любов до рідного краю. У Києві успішно провадяться роботи по реконструкції історичних районів. Панораму міста збагатили такі монументальні споруди, як готелі «Дніпро», «Київ», «Славутич», Палад культури «Україна», будинок консерваторії, Будинок Української республіканської ради профспілок, Будинок художника, кінотеатр «Росія» та ін. У водах Дніпра поруч з елементами силуету Києва, що створювалися століттями, відображаються білокам'яні квартали нових житлових масивів.

На сучасному етапі розвитку радянського суспільства, коли стрижнем економічної політики партії і держави є господарське ставлення до соціалістичної власності, вміле, раціональне використання державних коштів, дедалі більшого значення набувають належна схоронність житла, дбайливе його використання.

Це відзначено, зокрема, у постанові Ради Міністрів СРСР «Про заходи по дальшому поліпшенню експлуатації і ремонту житлового фонду» (вересень 1978 р.). У Києві ведеться значна робота по збереженню житлового фонду, вартість якого у травні 1981 р. перевищувала 2,3 млрд. крб. Широко застосовувався планово-профілактичний ремонт, завдяки якому лише за роки десятої п'ятирічки було упорядковано 3,2 тис. будинків. Для збереження архітектурного стилю старих забудов фасади цінних будинків зберігалися, однак капітально перебудовувались і упорядковувались квартири. В 1971—1975 рр. комплексний капітальний ремонт з переплануванням квартир для окремого заселення кожної сім'ї зроблено в 268 будинках. Модернізація устаткування, підвищення рівня комфортності відремонтованих квартир покращували благоустрій житлового фонду Києва.

Широка громадськість активно допомагає зберігати всенародне надбання — житловий фонд. У різних районах міста можна побачити заклики-зобов'язання: «Наші будинки — нам їх зберігати!», «Обов'язок всіх трудящих — привести свій будинок, свій двір у зразковий стан». За підсумками VII огляду технічного стану житлового фонду міста (1980) 718 об'єктам було присвоєно найменування «Будинок зразкового технічного стану».

Велика увага в Києві приділяється розвитку мережі гуртожитків. На кінець десятої п'ятирічки в них проживало близько 200 тис. чоловік. Завдяки постійній увазі партійних, профспілкових, комсомольських організацій у більшості гуртожитків були створені житлово-побутові умови, зручні для проживання, відпочинку, навчання, комуністичного виховання юнаків та дівчат.

Робота комунальних підприємств. У 60—70-і роки в Києві планомірно

поліпшувався стан міського комунального господарства. Його працівники дбали про утримання в порядку і своєчасний ремонт житлового фонду, про подачу в будинки електроенергії, тепла і газу, безперебійне функціонування водопроводу й каналізації, про чистоту на вулицях і в дворах. В 1963 р. у Києві створено Науково-дослідний і конструкторсько-технологічний інститут міського господарства Міністерства житлово-комунального господарства УРСР. На кінець десятої п'ятирічки інститут сконструював 47 марок машин. Для комунального господарства заводами щорічно виготовлялися тисячі машин. Дедалі більше застосовувалося механізмів і агрегатів на ремонтно-будівельних роботах, все ширше використовувалися аварійно-технічні та інші види машин. На основі запровадження сучасної техніки, нових технологічних процесів і наукової організації праці значно зміцнилася матеріально-виробнича база комунальних служб міста, підвищився рівень механізації робіт.

Великих трудових і матеріальних витрат потребує водопостачання міста. Вирішенням цієї, однієї з найскладніших проблем міського господарства займається колектив Виробничого управління водопровідно-каналізаційного господарства Києва. У зв'язку з широким житловим будівництвом, розвитком промисловості потреба у воді неухильно зростала. Тому система водопостачання значно розширилася. Вступила в дію друга черга Деснянської станції. В окремих районах Києва бурилися нові артезіанські свердловини. Наприклад, за роки десятої п'ятирічки їх було введено в дію близько 90. У 1981 р. майже 52,5 % добового балансу води, що подавалася місту, припадало на Деснянську станцію, близько 24 — на Дніпровську, решта — на артезіанські свердловини. З метою поліпшення якості води на Дніпровській станції зведений пер-

ший у країні озонаторний комплекс, побудований за кресленнями інституту «Київпроект» і французької фірми «Трелігаз».

Завдяки будівництву нових об'єктів і реконструкції діючих поступово, незважаючи на значне збільшення споживання містом води, постачання нею поліпшилося. Якщо в 1971 р. на кожного киянина припадало 350 л води на добу (з урахуванням поливання скверів і миття вулиць), то в 1980 р. — близько 400 л. Велике значення для забезпечення водопостачання міста мало покращання роботи установок для підкачки води (наприкінці 1980 р. їх діяло майже 400) в багатопверхові будинки. Важливим резервом поліпшення водопостачання було також створення на житлових масивах спеціальної мережі трубопроводів для поливання зелених насаджень неочищеною дніпровською водою. Введення в дію такого поливного водопроводу на Русанівці дало значне заощадження питної води й перетворило цей район міста на зелений оазис.

Швидкими темпами розвивалася газова індустрія. Спочатку столиця Радянської України отримувала газ тільки з Дашави. З роками потреба міста з його швидко зростаючим населенням і збільшенням чисельності підприємств, що користувалися газом, значно збільшилася. У середині 70-х років міський магістральний газопровід живився вже з 15 родовищ республіки. Завдяки цьому на початку 1981 р. було газифіковано 588,8 тис. міських квартир (наприкінці 1961 р. — 161 тис.).

На кінець десятої п'ятирічки житловий фонд Києва перевищував 32 млн. м². Житлові будинки з їх газовими, електричними, тепловими й водопровідними мережами перетворювалися на складні інженерні комплекси. Рівень осначеності житла Києва інженерним устаткуванням — найбільш високий у республіці, потрібні були його вмiла ек-

плуатація, забезпечення ефективності роботи з метою створення відповідного комфорту для жильців. Крайній експлуатації та схоронності житлового фонду сприяли укрупнення домоуправлінь, укомплектування їх інженерно-технічними працівниками, створення диспетчерської служби. На кінець десятої п'ятирічки функціонувало понад 70 об'єднаних диспетчерських систем, що контролювали інженерне устаткування майже половини житлових будинків міста.

Розросталося і вдосконалювалося ліфтове господарство Києва. Весь комплекс робіт по монтажу і ремонту ліфтів незалежно від їх відомчого підпорядкування з 1972 р. виконували працівники республіканського виробничого об'єднання «Укрліфт». На кінець десятої п'ятирічки кияни мали у своєму розпорядженні майже 11,5 тис. ліфтів, більш як 4,5 тис. з яких були з'єднані через сигналізацію з диспетчерськими пунктами.

Велику роботу провадив колектив «Київміськсвітла». З метою забезпечення максимуму світлового комфорту жителям і разом з тим економного використання електроенергії дедалі ширше застосовували найбільш економічні й ефективні світильники. Постійно вдосконалювався режим освітлення міста, впроваджувалася автоматична система контролю за вмиканням і вимиканням ліхтарів. Повітряні електромережі замінювалися підземними кабельними. Дуже прикрапають місто строге й величне підсвічування пам'ятоків, будинків, художнє освітлення фонтанів, зелених насаджень.

Зручними для населення виявилися сучасні електронні покажчики часу — табло над входом на станцію метро «Хрещатик», банти Будинку Української республіканської ради профспілок та ін., що вказують дату, день, час, температуру повітря.

Велику роль у поліпшенні умов життя трудящих відігравав санітар-

ний стан міста. Передові колективи добивалися утримання у зразковому порядку будинків, дворів, дитячих і спортивних майданчиків. Розширювалося застосування техніки, покращувалися умови праці дворників, підвищувався престиж професії робітника міського господарства. Серед комунальників міста було чимало висококваліфікованих, сумлінних трудівників, наприклад бригадир комплексної бригади слюсарів Виробничого управління водопровідно-каналізаційного господарства Києва М. Г. Горобей, удостоєний за успішне виконання завдань восьмої п'ятирічки звання Героя Соціалістичної Праці. В березні 1980 р. учасники зборів активу працівників міського житлового господарства звернулися до всіх киян з закликом продемонструвати високу організованість і свідомість, розуміння свого громадянського обов'язку жителя столиці Радянської України у боротьбі за подальший благоустрій міста, забезпечення в ньому зразкового порядку.

Комунальникам у їх великій роботі постійно допомагала громадськість. Упорядкуванню й поліпшенню технічного стану житлових будинків сприяли загальноміські огляди. Наприклад, у 1974 р. в місячнику підготовки житлового фонду до зими взяли участь близько 7 тис. чоловік, які допомогли виявити і ліквідувати недоліки в комунально-побутовому обслуговуванні населення. У боротьбі за комплексне впорядкування міста активну участь брали численні активісти — члени депутатських груп, постійних комісій Рад народних депутатів, будинкових і квартальних комітетів, рад пенсіонерів, жінорад тощо. Певну роль відіграло шефство підприємств та установ над об'єктами комунального господарства.

Разом з трудящими Жданова і Кам'янка-Подільського кияни виступили ініціаторами соціалістичного змагання міст республіки за благо-

устрій на честь 100-річчя від дня народження В. І. Леніна. Підтримуючи рішення XXV міської партійної конференції про перетворення столиці Радянської України на місто високопродуктивної праці, високої культури і зразкового громадського порядку, кияни активно включилися у боротьбу за його здійснення. Завдяки постійній увазі партійних і державних органів, усіх трудящих до цієї проблеми Київ неодноразово завойовував перехідний Червоний прапор у республіканському соціалістичному змаганні за краще проведення робіт по благоустрою.

Серед районів міста в цьому змаганні переможцем неодноразово виходив Шевченківський. При виконанні районної Ради народних депутатів була створена художньо-технічна рада, до якої входили представники міського архітектурного управління, керівники розташованих на території району підприємств, наукових і проектних інститутів та будівельних організацій. Відповідно до генерального плану забудови Києва і на основі численних пропозицій трудящих було затверджено план упорядкування району. Зносилися старі будинки, що не являли історичної цінності, а на їх місці створювалися сквери, дитячі майданчики. Це і казковий дитячий куточок на вулиці Артема, оформлений у вигляді старовинної дерев'яної фортеці, і численні газони і квітники. Зі смаком підібрані і виконані малі архітектурні форми надали нового, комфортного вигляду вулицям району.

Міський транспорт і зв'язок. Важливою галуззю міського господарства є громадський транспорт, соціальне значення якого зростало у зв'язку зі збільшенням чисельності населення, інтенсивним ростом міста, віддаленням житлових масивів від місць роботи і центрів культурно-побутового обслуговування. Не-

ухильно зростає середньорічний показник користування жителів громадським транспортом. Якщо у 1968 р. на кожного киянина припадало 450 поїздок, то через 15 років — 650.

У 60—70-і роки в Києві було здійснено комплекс заходів по раціоналізації руху машин з урахуванням потоку пасажирів, розосередженню початку змін на підприємствах, в установах, навчальних закладах, виведенню транзитного транспорту за межі міста, скорочення числа перехресть, по створенню естакад і підземних переходів на найбільш напружених ділянках, впорядкуванню, реконструкції магістралей, застосуванню найновіших технічних засобів управління рухом. Велике значення у вирішенні цих проблем мало впровадження в 1975 р. комплексної схеми розвитку транспорту Києва, пов'язаної з основними положеннями генерального плану міста. При її розробці враховувалася така характеристика особливості, як розчленованість території Києва Дніпром, що потребувало додаткових зусиль для забезпечення дедалі зростаючого обсягу пасажироперевезень.

Значними були асигнування на розвиток пасажирського транспорту столиці республіки — лише за роки десятої п'ятирічки близько 200 млн. крб. У 1980 р. загальна довжина маршрутів пасажирського транспорту Києва наближалася до 1900 км, на лівій стороні виходило майже 3 тис. транспортних одиниць, які перевозили 4,2 млн. пасажирів. Виконуючи висунуті сучасним темпом життя вимоги, різні види транспорту не витісняли, а доповнювали один одного.

Як і в інших великих містах, у Києві найбільш зручним і перспективним видом транспорту є метрополітен з його швидкісним, в основному підземним перевезенням пасажирів. Через складні геологічні умови вартість його в Києві дуже висока — 15 млн. крб. за кожний побудований

кілометр. У 1963 р. блакитні експреси пішли до заводу «Більшовик», у 1971 р. — до Святошиного. В 1965 р. метро «ступило» на лівий берег Дніпра, де на кінець десятої п'ятирічки функціонувало п'ять станцій. У 1977 р. було здано в експлуатацію першу ділянку Куренівсько-Червоноармійської лінії з трьома станціями. А в грудні 1980 р. введені в дію три

Чисельність пасажирів, перевезених міським транспортом Києва (млн. чоловік)

Вид транспорту	1960 р.	1980 р.
Метрополітен	29,2 *	255,2
Трамвай	284,4	396,1
Тролейбус	177,9	389,6
Автобус	71,8	494,4

* Дані за 1961 р.

станції — ім. Т. Шевченка, «Петрівка» і «Проспект Корнійчука», що з'єднали житловий масив Оболонь з центром міста. Прикрашений транспарантами та квітами поїзд повів ветеран праці І. Виноградов, який за двадцять років до цього провів експрес по першій ділянці Київського метрополітену.

На кінець десятої п'ятирічки довжина трас метро становила 27,2 км, кількість станцій досягла 21. Працівники метрополітену постійно модернізували устаткування, впроваджували автоматику й телемеханіку, вдосконалювали інформування пасажирів. Розширювалася пропускна спроможність метро, підвищувався комфорт. Тільки завдяки реконструкції та збільшенню швидкості ескалаторів, а також руху поїздів пасажирів у роки десятої п'ятирічки заощадили близько 7 млн. годин.

Кияни й гості міста належним чином оцінили швидкість, зручність і надійність метрополітену, його оригінально й зі смаком оформлені станції, що виблискували чистотою, ретельно підтримуваний мікроклімат:

літом — приємна прохолода, взимку — тепло і затишок. Станції метро стали своєрідними вузлами для наземного транспорту, завдяки чому тролейбусні, трамвайні й автобусні маршрути з'єднали найвіддаленіші райони міста.

Важливим засобом сполучення, особливо на маршрутах з великими потоками пасажирів, залишався трамвай. Він надійно зв'язував далекі масиви та передмістя з центральними районами Києва. На кінець 1980 р. у Києві було 26 трамвайних маршрутів. Трамвайний парк столиці поповнювався новими, комфортабельними вагонами. Реконструювалися трамвайні лінії — дерев'яні шпали замінювалися залізобетонними. Більш кваліфікованими ставали кадри водіїв. У 1978 р. у Києві було введено в дію лінію швидкісного трамвая — нового, зручного й економічного виду транспорту. Траса зв'язала житловий масив Микільська Борщагівка з центром міста.

Збільшилася кількість пасажирів, що користувалися тролейбусом. На кінець десятої п'ятирічки в місті було 25 тролейбусних маршрутів. Вперше в Радянському Союзі у Києві використані здвоєні тролейбусні поїзди. Наприкінці 1981 р. в місті їх курсувало 284.

У 60—70-і роки помітно розвинулось автобусне сполучення. У 1980 р. в місті було більш як 100 автобусних маршрутів. Значно поліпшилися умови поїздки пасажирів з введенням спарених автобусів, що знизило собівартість перевезень, зменшило потребу у водіях.

Киян та гостей міста у 1980 р. обслуговувало близько 3,5 тис. таксомоторів. На початок 1981 р. у власності киян було 71,5 тис. легкових автомобілів, у той час як на початку 1976 р. — 36,8 тис.

У зв'язку з посиленням інтенсивності руху транспорту на вулицях у Києві створювалися магістралі з підвищеною пропускною спроможніс-

тю, будувалися об'їзні дороги, що дало змогу вивести з центру вантажний транспорт. Для розосередження транспорту вводилися паралельні маршрути. На території нових мікрорайонів виключався транзитний рух транспорту.

Важливу роль в організації раціонального й безперебійного руху транспорту відігравали численні мости Києва. На початок 1981 р. у місті було шість мостів через Дніпро (автодорожні — ім. Є. О. Патона і Московський, залізничні — Подільський та Дарницький, міст метро і пішохідний Парковий), більш як 50 міських, відомчих і залізничних мостів, 45 шляхопроводів, споруджених головним чином на перехрестях автомобільних доріг і залізниць, а також 64 підземних переходи, у тому числі 16, що примикали до станцій метрополітену. Багато з них споруджено у 60—70-і роки київськими мостобудівниками, серед яких Герої Соціалістичної Праці, бригадири мостовиків Управління будівництва й експлуатації автомобільних шляхів Києва О. А. Шураєв і монтажників мостозагону № 2 М. Т. Глушко.

Зусилля колективів автопідприємств були направлені на підвищення ефективності роботи, впровадження передового виробничого досвіду, розновсюдження цінних починань. Однією з дійових форм соціалістичного змагання транспортників Києва стала боротьба за звання зразкового маршруту. Це почесне звання тільки на автобусних лініях у першому кварталі 1980 р. мали 22 маршрути. Протягом кількох років підтверджувала це звання керована передовим водієм-комуністом М. А. Цепенюком комсомольсько-молодіжна бригада, що обслуговувала 62-й маршрут. Його траса, яка з'єднувала Печерський та Подільський райони, складала: вузькі вулиці, круті спуски і підйоми, повороти. Після ретельної підготовки бригада добилася неухильного виконання графіка руху, скорочення

інтервалу між машинами, підвищення культури обслуговування. Міністерство автомобільного транспорту УРСР присвоїло маршруту звання зразкового і рекомендувало всім автомобільним господарствам республіки використовувати його досвід. Зразковими були також тролейбусний маршрут № 20 та ін. Понад 35 років була водієм тролейбуса № 10 невтомна трудівниця, ударник комуністичної праці, наставник майже 100 молодих водіїв Т. Ф. Омельчук.

Для поліпшення шляхової інформації застосовувалися знаки, що вказували напрями, режим руху і місця стоянок транспорту. Широко впроваджувалися електронні лічильники-секундоміри, що попереджують водіїв і пішоходів про зміну фаз світлофора. Працівники міліції провадили серед населення роботу по роз'ясненню правил вуличного руху. В налагодженні роботи міського транспорту значну допомогу надавала громадськість. Члени депутатських груп і постійних комісій Рад народних депутатів, їх численний актив провадили обстеження маршрутів, аналізували їх завантаженість, ритмічність руху, здійснювали заходи по поліпшенню транспортного обслуговування трудящих.

У 70-і роки була проведена реконструкція Київського залізничного вокзалу: реставровано гігантське шатро основної його будівлі, побудовано конкорс — перехід над залізничними шляхами, обладнано накриття на платформах, удосконалено лівійне господарство, продовжені перони, в результаті чого з'явилася можливість подавати до платформ довгі ешелони. В місті діяли шість автостанцій та автовокзал.

Зростаючі потреби народного господарства і населення викликали необхідність прискореного розвитку засобів зв'язку. Планомірно розширювалася міська телефонна мережа. Квартирних телефонів на початок

1961 р. нараховувалося 22,9 тис., а 1981 р. — 300 тис., кількість телефонів-автоматів зросла відповідно з 1,1 до 5,5 тис. Вступали у дію нові АТС, на базі новітньої вітчизняної і зарубіжної техніки модернізувалися старі.

З кожним роком розширювалося коло послуг, що подавалися за допомогою телефону. Кияни одержували інформацію про час і прогноз погоди, репертуар кінотеатрів, рух транспорту, замовляли білетів на залізницю з доставкою їх додому, викликали таксі і майстрів по ремонту побутової техніки, відправляли телеграми тощо. Таке всебічне впровадження телефону в побут дало населенню можливість ширше користуватися послугами сфери побуту, торгівлі, медичних установ, комунальних служб.

Київська міжміська телефонна станція Міністерства зв'язку УРСР за зразкове обслуговування населення і народного господарства Указом Президії Верховної Ради СРСР була нагороджена в 1966 р. орденом Трудового Червоного Прапора. В 70-і роки станція оснащувалася новим устаткуванням, переводилася на автоматизацію. Її послугами користувалися щодоби 60—70 тис. абонентів. На кінець десятої п'ятирічки жителі Києва мали можливість здійснювати автоматичний зв'язок більш як з 200 містами Радянського Союзу, в той час як ще у 1971 р. — з 24.

На основі новітніх науково-технічних досягнень розвивалися інші засоби зв'язку. Центральний телеграф, наприклад, був оснащений складним сучасним устаткуванням — і швидкість проходження телеграм скоротилася у 5—7 разів. На початку 1981 р. у місті нараховувалося 192 відділення поштового зв'язку. Для безперервної доставки киянам газет, журналів, кореспонденції працював багатотисячний загін зв'язківців. Важливу роль в успішній діяльності поштових відділень відігравали

технічне переоснащення підприємств зв'язку, вдосконалення організації праці.

Таким чином, у 60—70-і роки в Києві, як і в усій країні, було досягнуто значних успіхів у розгортанні

на сучасній індустріальній основі масового житлового будівництва, у вирішенні архітектурно-художніх завдань планування і забудови міста, підвищенні рівня комунально-побутового обслуговування населення.

2. Торгово-побутове обслуговування населення

Комуністична партія і Радянський уряд розробили широку систему заходів, спрямованих на всебічне задоволення запитів населення, збільшення його вільного часу, полегшення праці в домашньому господарстві шляхом удосконалення роботи всіх галузей сфери послуг, у тому числі торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування. Підвищенню їх соціальної ролі постійну увагу приділяють партійні, радянські, господарські органи столиці Української РСР. Так, сесія міської Ради депутатів трудящих, що проходила у жовтні 1976 р., розглянула питання про обслуговування киян підприємствами торгівлі і громадського харчування, VII пленум міського комітету Компартії України (квітень 1980 р.) — про підбір, розстановку і виховання кадрів у системі торгівлі й побутового обслуговування тощо. Серед 500 тис. юнаків і дівчат, що після XVIII з'їзду ВЛКСМ прийшли по комсомольських путівках у торгівлю і побутове обслуговування, було більш як 2 тис. молодих киян, які вплилися у трудові колективи торгових підприємств міста. У вирішенні завдань підвищення якості обслуговування населення беруть активну участь комсомольсько-молодіжні колективи, чисельність яких у торгівлі та громадському харчуванні Києва досягла у 1981 р. майже 600. Все дійовіший вплив на вирішення проблем побутового обслуговування населення мають засоби масової інформації.

Розширення товарообороту підприємств торгівлі. У вирішенні завдань піднесення матеріального добробуту народу важлива роль належить торгівлі — галузі народного господарства, безпосередньо пов'язаної з задоволенням повсякденних потреб трудящих. У Києві планомірно провадилися укрупнення і спеціалізація торговельної мережі. Закриття ряду дрібних точок викликало деяке зменшення кількості торгових підприємств міста (з 3357 наприкінці 1960 р. до 3113 у 1980 р.) при значному розширенні загальної площі магазинів — тільки за роки десятої п'ятирічки на 19,2 тис. м². За цей же період здійснено капітальний ремонт, реконструкцію і технічне переозброєння більш як 600 магазинів. Зросла кількість працівників, зайнятих у роздрібній торгівлі Києва (за 1960—1975 рр. з 20,1 тис. до 48,8 тис. чоловік).

Значна увага приділялась рівномірному розміщенню торговельної мережі в усіх районах міста. Практикувалося будівництво магазинів, кафе, автоматів, кіосків у місцях найбільш інтенсивного руху людей — підземних переходах, вестибюлях метро. Зводилися великі центри торгівлі (нерідко вони займали перші поверхи житлових будинків), економічні в будівництві та експлуатації, здатні вирішувати сучасні завдання торгового сервісу і застосовувати досягнення науково-технічного прогресу. Це гастрономи «Ювілейний», «Славутич», «Будинок пода-

рунків», магазин господарчих товарів «Киянка» тощо.

У 1967 р. вступило в дію найбільше торгове підприємство УРСР — київський універмаг «Україна». Завдяки вдосконаленню торгового процесу, розширенню технічного оснащення магазину, безпосереднім його діловим контактам з підприємствами, що виготовляли товари масового попиту, впровадженню передових форм обслуговування покупців універмаг завойовував дедалі більшу популярність серед киян і гостей міста.

З року в рік зростала кількість центрів, що об'єднували підприємства торгівлі, громадського харчування, сфери побуту. Такі центри в Дарниці, на Микільській Борщагівці та в інших районах міста одержали високу оцінку завдяки забезпеченню комплексного обслуговування населення. Зручним є комплекс на Брест-Литовському проспекті (нині — Проспект Перемоги). Тут шість багатосекційних дев'ятиповерхових житлових будинків, розміщених далеко від вулиці і під кутом до неї, об'єднані одно-, двоповерховим будинком з магазинами і побутовими підприємствами. Таке архітектурне рішення одночасно розв'язало проблему захисту житлових будинків від шуму, пилу й загазованості однієї з найнапруженіших транспортних магістралей міста.

Характерними рисами сучасної організації торгового процесу є механізація трудовітких робіт, оснащення магазинів сучасною технікою і механізмами. Важливу роль у запровадженні в галузь науково-технічного прогресу відіграла постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про деякі заходи по поліпшенню торгівлі і її технічної оснащеності» (січень 1972 р.). Значно розширився випуск холодильного і торговельно-технологічного устаткування: різних м'ясо- і ковбасонарізок, підйомників, транспортерів. На великих торгових підприємствах механічна

техніка замінювалася електронною — терезами, на табло яких вказуються маса, ціна і вартість покупки, підсумовуючими касовими апаратами у вузлах розрахунку. Вивчення та прогнозування товарообороту й попиту, управління товарооборотом і товарорухом, фінансовою діяльністю торгових організацій міста допомагав здійснювати інформаційно-обчислювальний центр, що почав діяти в 1968 р.

Підвищувались професійна кваліфікація працівників галузі, культура обслуговування покупців, ширше використовувалися засоби інформації, вдосконалювався, ставав чіткішим, раціональнішим торговий процес. При багатьох магазинах діяли групи і ради наукової організації праці, що вивчали витрати часу покупців на придбання товарів.

Широко впроваджувалися прогресивні методи торгівлі, найбільш ефективним з яких виявилось самообслуговування. У зв'язку з його застосуванням значно розширився показ товарів, полегшився їх вибір, вдвічі-втричі скоротився час на їх придбання. Для впровадження методу самообслуговування потрібні були перепланування магазинів, виготовлення нових типів торгового обладнання, попереднє фасування товарів, введення вузлів розрахунку. Вже в 1976 р. за методом самообслуговування працювало 357 магазинів, товарооборот яких становив 52 % загальноміського.

Ефективне самообслуговування в універсамах — великих, по-сучасному організованих і устаткованих магазинах, що торгують широким асортиментом продовольчих і рядом промислових товарів повсякденного попиту. Щодня до 15 тис. покупців відвідували київський універсам № 1, збудований на житловому масиві Микільська Борщагівка. Просторі приміщення універсаму дозволили комплексно механізувати торгові процеси. Тут в асортименті

близько 2 тис. найменувань продовольчих товарів і більше 10 тис. — промислових. Колектив універсаму активно вивчав попит покупців, слідував за раціональним використанням торгових площ. Працівники різних підрозділів магазину освоїли суміжні професії, фасувальники і касири були переведені на підрядну оплату праці, що підвищило їх матеріальну зацікавленість у підвищенні якості обслуговування покупців. Спеціальна зміна підключалася до роботи в години «пік». На базі універсаму була організована республіканська школа передового досвіду. Молодим працівникам універсаму № 1 — неодноразовим переможцям у соціалістичному змаганні в Києві, республіці, країні — в лютому 1981 р. переданий на постійне зберігання перехідний Червоний прапор ЦК ВЛКСМ «Герої п'ятирічок, ветерани праці — кращому комсомольсько-молодіжному колективу».

Наполегливу, повсякденну боротьбу за економію часу покупця провадив колектив універсаму № 2. Велику роль у цьому відіграли, зокрема, перехід на торгівлю за допомогою контейнерів-прилавоків на колесах, застосування новітнього вантажно-розвантажувального і транспортного обладнання. В республіканському огляді-конкурсі по пропаганді й застосуванню передового досвіду колектив універсаму № 2 зайняв у 1979 р. перше місце. Почесного звання «Зразковий» добився київський універсам № 3 на Оболоні — ровесник десятої п'ятирічки.

Зручною формою обслуговування населення стали столи замовлень, що забезпечують економію часу й сил покупців, сприяють росту товарообороту, причому майже без збільшення площі магазинів і чисельності працівників. Торгівля за попередніми замовленнями провадилася універсами й іншими великими магазинами Києва. В 1967 р. на заводі «Арсенал» ім. В. І. Леніна був ор-

ганізований пункт прийому замовлень, через який працівники підприємства одержували попередньо замовлені продуктові набори. Досвід арсенальців використали в інших грудових колективах міста. На початок 1980 р. стаціонарні столи замовлень функціонували на 57 промислових підприємствах. Тільки в 1979 р. для їх працівників було виконано майже 2,5 млн. замовлень на суму більш як 50 млн. крб. Велику роль в організації такого обслуговування трудящих відіграв перший у республіці міський магазин замовлень № 1, що діяв у складі фірми торгових послуг «Київ», — спеціалізоване підприємство-база по комплектуванню продовольчих наборів і доставці їх на промислові підприємства, будови, в організації й установи. Завдяки широкому застосуванню новітньої торговельної техніки і прогресивних форм роботи колектив магазину наприкінці десятої п'ятирічки обслуговував понад 400 промислових підприємств і організацій, щодня доставляючи робітникам і службовцям близько 5 тис. продуктових наборів. На початку 80-х років у Києві діяло 16 спеціалізованих магазинів по доставці попередніх замовлень додому.

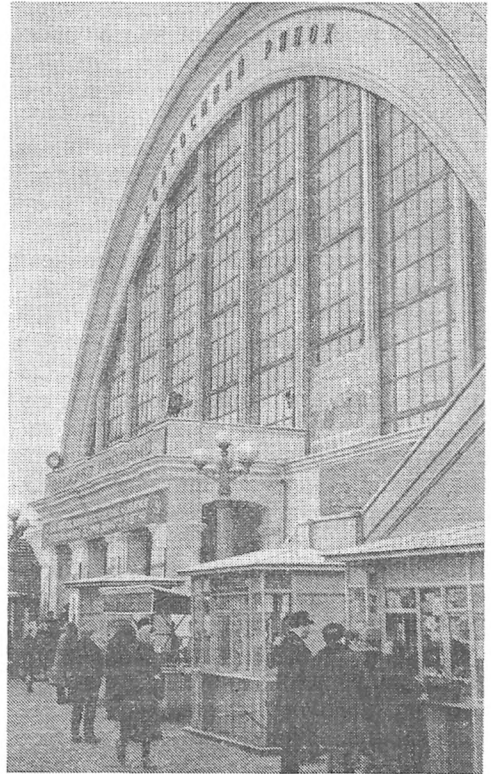
Великі зміни відбулися у структурі товарообороту, що свідчило про підвищення матеріального рівня життя радянських людей, їх зростаючу купівельну спроможність. Значно збільшилося споживання продуктів тваринництва. Раціон киян, як і всіх радянських людей, урізноманітнювався за рахунок овочів, фруктів, ягід, консервних виробів та інших високоякісних продуктів харчування. Збільшувалася доля витрат на придбання промислових товарів, особливо пов'язаних з полегшенням ведення домашнього господарства, культурним дозвіллям та відпочинком. У середньому кожні дві з трьох сімей, переїжджаючи до нової квартири, купували мебелі гарнітури.

Про зростання добробуту трудящих свідчило широке впровадження у повсякденне життя сучасної культурно-побутової техніки — холодильників, пральних машин, телевізорів тощо.

Як і всі радянські люди, кияни ставили дедалі суворіші вимоги до асортименту й якості товарів. На початку 60-х років будь-який товар і в будь-якій кількості знаходив покупця. Із зростанням забезпеченості населення товарами, особливо тривалого користування, можливості продажу обмежилися. Для розробки перспективних прогнозів, згідно з якими можна було давати заявки промисловості, передові торговельні підприємства Києва систематично вивчали попит покупців. Велику роботу у цьому напрямі провадили магазини, що спеціалізувалися на продажу одягу з державним Знаком якості та індексом «Н» (новинка).

Значну роль у постачанні городян продуктами харчування, особливо фруктами, ягодами, овочами, продовжували відігравати колгоспні ринки. Так, у жителів Русанівки, Березняків, Лівобережного масиву популярністю користується Лівобережний ринок. У травні 1980 р. київські будівельники здали в експлуатацію найбільший в республіці критий колгоспний ринок у старому районі міста — на Подолі. Ринку зберегли назву — «Житній». Будинок споруджено зі скла й бетону. Тут упорядковані склади, холодильні камери, ванни для овочів і фруктів, водопостачання кожного торгового місця тощо. На території ринку були відкриті філіали Подільського універмагу, відділи господарчих товарів, садово-городнього інвентаря, насіння сільськогосподарських культур. Ринок став важливим торговельним центром міста, привертаючи увагу покупців багатством асортименту, близькістю до різних видів транспорту міста.

Загалом же, розвиток мережі тор-

Центральний колгоспний ринок на вул. Воровського. 1966 р.

гових підприємств міста в 60—70-х роках ще відставав від потреб населення, особливо на нових житлових масивах. Основною причиною цього було систематичне невиконання планів будівельними організаціями. Лише за дев'яту п'ятирічку по місту залишилися невикористаними 3,1 млн. крб., асигнованих на спорудження підприємств галузі. На роботу магазинів негативно впливали неритмічність постачання і недопоставки промисловими підприємствами товарів, часто — їх низька якість. Великими були втрати часу населення через інколи незручний регламент роботи магазинів, недостатню механізацію торгового процесу.

Удосконалення громадського харчування. З ростом матеріального

добробуту радянських людей, підйомом їх культурно-освітнього рівня різко зросла потреба в послугах громадського харчування, яке вивільняє час трудящих, дає їм можливість краще організувати свій відпочинок, навчання, більше уваги приділити вихованню дітей, брати участь у суспільно-політичному житті.

Значні зміни відбулися протягом 60—70-х років у громадському харчуванні паселення столиці УРСР. Під керівництвом партійних органів міська і районні Ради народних депутатів, профспілкові організації почали більш активно займатися питаннями будівництва і розміщення підприємств галузі, ширше залучати трудящих до контролю за роботою їдалень, буфетів, чайних. Поступово громадське харчування наближалось до споживача — місця його роботи, навчання, проживання, відпочинку. Якщо наприкінці 1960 р. у місті налічувалося 947 підприємств громадського харчування на 49 тис. посадочних місць, то на початок 1981 р. — відповідно 2054 і 194,4 тис., товарооборот зріс з 72,7 млн. крб. за 1961 р. до 250,5 млн. за 1980 р.

Від того, як організовано громадське харчування на виробництві, залежить стан здоров'я робітників та службовців, відновлення витраченої ними у процесі роботи енергії, підтримка на високому рівні їх працездатності. Тому в Києві, як і в інших містах, перш за все розвивалася мережа їдалень на промислових підприємствах. Це сприяло вирішенню завдання забезпечення трудящих гарячим харчуванням під час обідньої перерви. На кошти заводів і фабрик побудовані просторі, світлі їдальні з сучасними інтер'єрами, придбано нове устаткування. Підприємства велику увагу приділяли налагодженню громадського харчування для тих, хто працював в нічну зміну.

Одип з головних напрямів організації громадського харчування —

його індустріалізація. З кожним роком їдальні одержували більше сучасного устаткування, механізмів і машин, що прискорювали приготування їжі, полегшували трудомісткі процеси, підвищували культуру обслуговування. Успішному розвитку громадського харчування сприяло поступове переведення його підприємств на комплексне постачання напівфабрикатами й продукцією високої міри готовності. В роки дев'ятої п'ятирічки завдяки реконструкції їдалень і відкриттю двох кафе-автоматів значно скоротився час на обід у працівників заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна. В обідню перерву робітники та службовці підприємства встигали ще відпочити, переглянути періодику тощо.

Для збільшення пропускної спроможності їдалень впроваджувалися прогресивні методи — самообслуговування, приготування комплексних обідів, попередній продаж абонементів і т. д. Введення комплексних обідів зменшувало витрати часу на одержання їжі у 2—2,5 раза. Більш ефективними виявилися механізовані роздавальні лінії, з яких відвідувач бере повністю скомплектований обід. На початку десятої п'ятирічки 427 їдалень міста відпускали комплексні обіди; діяли 64 механізовані роздавальні лінії. Прогресивні форми обслуговування були впроваджені у Київському авіаційному виробничому об'єднанні, на заводах «Точелектроприлад», «Ленінська кузня» та ін.

На ряді промислових підприємств було налагоджено дієтичне харчування, в тому числі на заводі «Червоний екскаватор», у виробничому об'єднанні «Хімволокно». Лише за роки десятої п'ятирічки пільгові й безкоштовні путівки на дієтичне харчування за рахунок фондів соціального страхування одержали більш як 130 тис. киян.

Громадським харчуванням дедалі більше користувалися учні шкіл і

технікумів, студенти вузів. Як показав досвід багатьох навчальних закладів, належна організація харчування позитивно впливала на навчально-виховний процес, сприяла підвищенню успішності учнів, зміцненню їх здоров'я.

У системі громадського харчування Києва працювало чимало справжніх майстрів кулінарного мистецтва. Підвищенню професійного рівня працівників галузі сприяло функціонування при багатьох підприємствах громадського харчування шкіл кулінарної майстерності.

Проте в обслуговуванні трудящих громадським харчуванням залишалося чимало невикористаних резервів. На підприємствах побутового обслуговування населення, місцевої промисловості, шляхового будівництва, комунального господарства рівень забезпеченості громадським харчуванням становив лише 20—40 %, не було ідалень у багатьох науково-дослідних та проектних інститутах. Поряд з великими підприємствами громадського харчування в місті були ідальні та кафе на 25—75 посадочних місць, де неможливо ефективно застосовувати сучасну техніку, прискорювати обслуговування відвідувачів. Механізацію трудовітських процесів стримувала недостаття технологічного і холодильного устаткування.

Підвищення культури служби побуту. З року в рік зростали потреби населення в послугах сфери побуту — галузі народного господарства, що виконує важливі соціально-економічні функції. Належна організація служби побутових послуг — це добрий настрій тисяч людей, сотні годин, вивільнених від виснажливої домашньої роботи для культурного відпочинку і навчання, виховання підросляючого покоління, всебічного розвитку людини. Тому Комуністична партія і Радянський уряд розглядають побутове обслуговування населення як складову частину про-

грами підвищення життєвого рівня народних мас і приділяють велику увагу його підйому.

На розвиток служби побуту виділялися дедалі більші асигнування. Значні заходи провадили по концентрації та спеціалізації побутових підприємств, зміцненню їх матеріально-технічної бази, поліпшенню якості, максимальному наближенню до замовника. Споруджувалися великі фабрики, заводи комбінати, оснащені новою технікою, з удосконаленими технологічними процесами. Тільки за роки десятиї п'ятирічки в Києві були введені в експлуатацію майже 120 об'єктів: два Будинки побуту, сучасна лазня з оздоровчим комплексом, найбільша у країні фабрика-пральня, комплексно-механізоване виробництво для чищення килимів, нові фабрики хімчистки та ін. Якщо наприкінці 1960 р. в місті функціонувало 887 підприємств побутового обслуговування, то в 1980 р. — 1458. Щодня у приймальні пункти, майстерні та ательє, підприємства побуту зверталися більш як 100 тис. киян і гостей столиці республіки. Обсяг наданих їм послуг в останньому році десятиї п'ятирічки перевищив 112 млн. крб. — у середньому на душу населення міста майже 49,5 крб., що набагато перевищило середньореспубліканський показник.

Населенню надавалися все нові види побутових послуг. За роки десятиї п'ятирічки їх кількість збільшилася на 120, досягнувши на початок 1981 р. 680. Завдяки розширенню асортименту товарів у торговельній мережі, підвищенню матеріальної забезпеченості трудящих змінювалася структура послуг. Визнання киян здобула київська фірма побутових послуг «Світанок», створена в 1966 р. (з 1961 р. і до утворення фірми — бюро добрих послуг). Колектив фірми вже в 1975 р. надавав киянам до 100 видів послуг — прибирання квартир, догляд за дітьми і

хворими, комплексне обслуговування новоселів, навчання музиці, іноземним мовам, стенографії, машинопису тощо. Прогресивною формою обслуговування, що максимально наближала сферу побуту до кожного мікрорайону, було створення комплексних приймальних пунктів (КПП), через які замовлявся практично будь-який вид послуг. Перший такий пункт було відкрито на початку десятої п'ятирічки, а на кінець її в місті було вже 20 КПП. Значно розширилося коло замовників із створенням виїзних КПП на великих заводах і фабриках, у науководослідних і проектних інститутах, робітничих та студентських гуртожитках. Впровадженню передового досвіду сприяли творчі зв'язки працівників київського «Світанку» з Лейпцігським комбінатом побутових послуг.

Популярністю у киян користувалися комплексні Будинки побуту «Молодіжний», «Ера», «Золоті руки», «Нивки» та інші, зручні тим, що в одному місці відвідувачі могли одержати багато побутових послуг. Так, близько 100 різних послуг надавалося в Будинку побуту «Столичний». Тут виконувалися пошиття і ремонт трикотажних виробів, хімчистка у присутності замовника, звукозапис і т. д.

З кожним роком у киян ставало більше складної побутової техніки, ремонт якої потребував сучасної технології. Замість численних дрібних майстерень з переважно ручною працею ці послуги став робити київський завод «Ремпобуттехніка» з його багатопверховими виробничими корпусами, мережею великих, добре устаткованих майстерень і приймальних пунктів в усіх районах міста. Тільки за роки дев'ятої п'ятирічки на заводі встановлено більше 300 одиниць технологічного устаткування, а обсяг послуг, що надавався населенню, зріс на 63 %. Підвищувались якість і культура обслуго-

вування, чимало послуг надавалося безпосередньо на квартирі замовника. В 1975 р. працівники «Ремпобуттехніки» впровадили нову форму обслуговування — терміновий ремонт холодильників під девізом «Сьогодні — на сьогодні». За цим принципом почали виконуватися замовлення на ремонт й іншої побутової техніки.

Служба побуту перетворювалася на велику, технічно оснащену галузь народного господарства. Так, на фабриці хімчистки «Ювілейна» механізовано технологічні процеси, міжцехові транспортні операції, введена поточна обробка речей. У результаті колектив фабрики за рік виконував понад 4 млн. замовлень.

Проводилися реконструкція цехів, механізація трудомістких процесів на фабриках індивідуального пошиття. Це дозволяло впроваджувати прогресивну технологію і сучасні методи конструювання одягу, більш повно задовольняти зростаючі запити замовників. На кінець десятої п'ятирічки у місті функціонувало 143 ательє і 26 майстерень, що займалися пошиттям одягу. В 1980 р. ними був виконаний майже 1 млн. замовлень. Підвищувались якість роботи, культура обслуговування населення. У Києві працювало багато висококваліфікованих майстрів. Так, закрійник фабрики індопошиву і ремонту одягу № 3, комуніст М. Л. Воронін постійно вдосконалював професійну майстерність, сміливо впроваджував передову технологію, освоював нові конструкції різних виробів. Міністерство побутового обслуговування населення УРСР схвалило почин М. Л. Вороніна — метод пошиття чоловічого одягу за однією приміркою. На базі його бригади була відкрита республіканська постійно діюча школа закрійників вищого класу. У 1982 р. за цим методом працювало 170 бригад, що зекономили замовникам більш як 800 тис. год. На виставці у Москві «Служба по-

буту-82» М. Л. Воронін був нагороджений Золотою медаллю і Дипломом ВДНГ Союзу РСР.

Зручним для населення видом обслуговування є служба прокату. За доступну плату трудящі мають можливість взяти у тимчасове користування різні господарсько-побутові предмети, культ- і спортінвентар. Наприкінці 1960 р. у місті функціонувало 16 прокатних пунктів, а в 1977 р.— 97. З кожним роком розширювалася матеріальна база служби прокату, яка видавала у користування киянам дедалі більше холодильників, піаніно, велосипедів, чорно-білих і кольорових телевізорів тощо. У 1980 р. фірма «Прокат» надала населенню міста 300 тис. послуг. Активне використання системи прокату підвищує реальні доходи населення, допомагає країні заощаджувати сировину, матеріали, суспільну працю, які треба було б витратити на випуск нових товарів.

Поліпшенню торгово-побутового обслуговування населення значною мірою сприяла активна участь у цій справі громадськості міста. Зокрема, в роки десятиї п'ятирічки була вдосконалена структура організації громадського контролю з метою підвищення його ефективності й опера-

тивності. Замість діючих при міській раді профспілок 62 громадських комісій по контролю за роботою підприємств торгівлі і громадського харчування були створені 12 районних комісій громадського контролю, що об'єднали понад 1,1 тис. профспілкових активістів — передовиків виробництва, які працювали в тісному контакті з народними контролерами. Тільки в 1980 р. комісії громадського контролю профспілок провели 2,8 тис. перевірок, завдяки яким виявилися порушення правил радянської торгівлі, недоліки в обслуговуванні населення і вживалися заходи, спрямовані на їх ліквідацію.

Таким чином, у 60—70-х роках у столиці республіки планомірно розширювалася і зміцнювалася матеріально-технічна база торгівлі, громадського харчування, сфери побуту. Впроваджувалися сучасні методи обслуговування населення, зростає обсяг торгово-побутових послуг, що надавалися населенню, підвищувалися їх якість і оперативність. Зміни, що відбулися в київському сервісі і суттєво поліпшили побутові умови трудящих, відбивали соціально-економічний і духовний прогрес радянського суспільства.

3. На службі здоров'я трудящих

Охорона здоров'я трудящих, послідовне проведення соціально-економічних заходів, спрямованих на попередження захворювань, поліпшення умов праці і побуту населення є характерними рисами радянської дійсності. В УРСР, як і в усій країні, витрати з державного бюджету на охорону здоров'я щорічно збільшуються. На кінець десятиї п'ятирічки вони дорівнювали 2,2 млрд. крб. на рік, що становило майже 10 % державного бюджету республіки. На охорону здоров'я і соціальне забез-

печення киян витрачається чверть міського бюджету. За десятиї п'ятирічку на медичне обслуговування населення Києва лише по бюджету міськради використано 45 млн. крб., в одинадцятій п'ятирічці витрати на ці цілі збільшилися у 1,5 раза.

Зміцнення матеріальної бази поліклінік і лікарень. У 60—80-і роки у Києві велася інтенсивне будівництво лікарень, поліклінік, приміщень санітарно-медичних частин, дитячих дошкільних установ, науково-дослід-

Хірург міської лікарні № 14 ім. Жовтневої революції, заслужений діяч науки УРСР, професор М. С. Коломійченко під час обходу хворих. 1966 р.

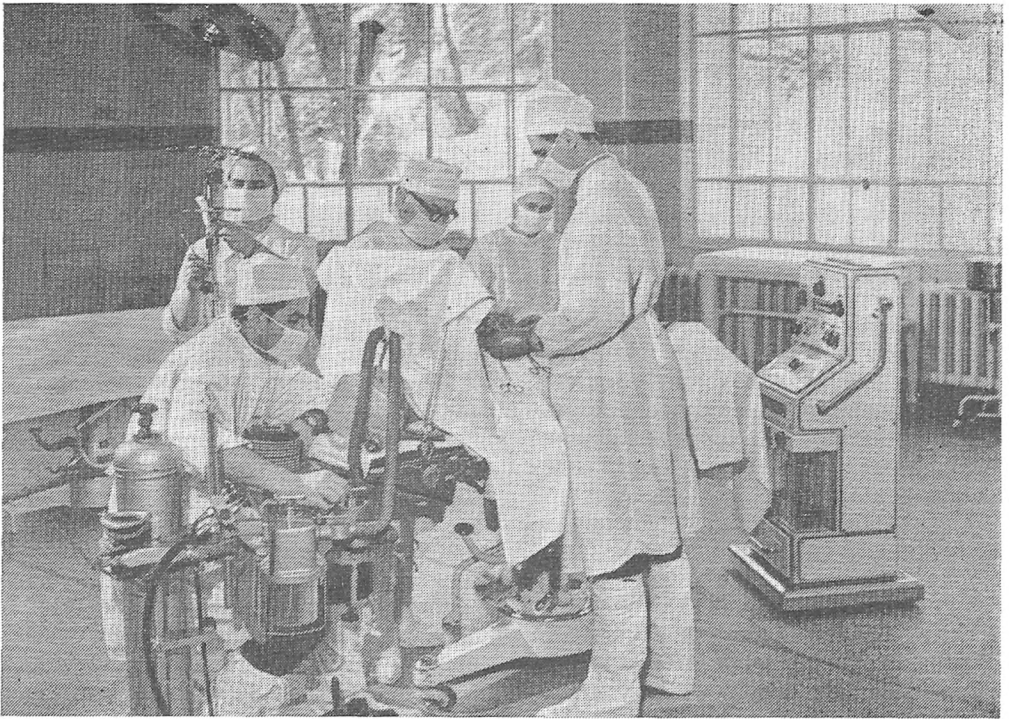
них інститутів медичного профілю. Це зумовлювалося насамперед необхідністю послідовного проведення в життя лінії партії та уряду на поліпшення якості медичного обслуговування населення, а також швидким зростанням чисельності населення Києва — за ці роки вона подвоїлася. В 1961—1984 рр. у Києві було введено в експлуатацію лікарень на 17,2 тис. ліжок. Кількість лікарняних закладів за цей час зросла з 69 у 1960 р. до 93 у 1984 р.

Кількість лікарняних закладів, що надають амбулаторно-поліклінічну допомогу населенню, тільки за 1970—1983 рр. збільшилась з 198 до 210. У місті число лікарняних ліжок збільшилось з 15,2 тис. у 1960 р. до 34,3 тис. у 1984 р. Проте середня забезпеченість населення лікарняними ліжками в зв'язку зі швидким його ростом у 1970—1980 рр. майже

не збільшилася: у 1970 р. на 10 тис. чоловік населення припадало 139,0 ліжка, у 1984 р. — 140,7 ліжка.

Серед новобудов останніх років — кардіологічний центр при Київській клінічній лікарні № 14 ім. Жовтневої революції, побудований на кошти, одержані від комуністичних суботників у 1974—1978 рр. Кардіологічний центр є науково-практичним об'єднанням колективів лікарні і кафедри госпітальної терапії № 1 Київського медичного інституту.

У Шевченківському районі міста у 1980 р. введений у дію науково-дослідний і лікувальний комплекс — Республіканський центр охорони матері і дитини Української РСР. В цілому, за роки десятиріччя п'ятирічки у Києві введено в експлуатацію дві лікарні та 11 лікувальних корпусів, 20 поліклінік і поліклінічних відділень.

Операційна міської лікарні № 14 ім. Жовтневої революції. 1967 р.

В 1983 р. в курортній зоні Києва — Пущі-Водиці — став до ладу найбільший у республіці госпіталь — лікувально-оздоровчий центр для інвалідів Великої Вітчизняної війни. Це багатопрофільний комплекс, оснащений найновішим обладнанням і апаратурою, в якому одночасно можуть лікуватися 500 чоловік.

У будівництві медичних установ взято курс на створення великих спеціалізованих центрів, в яких набагато повніше й раціональніше використовується нове лікувальне устаткування, працюють висококваліфіковані кадри лікарів.

Зростала питома вага коштів, що виділялися підприємствами й установами міста на соціально-побутове будівництво, у тому числі об'єктів охорони здоров'я. В 1981 р. питома вага пайової участі підприємств і установ у будівництві об'єктів охорони здоров'я досягла 64 %.

Характерним для 60—80-х років був високий рівень спеціалізації ліжкового фонду. Крім головних профілів — терапевтичного, хірургічного, розширювалися травматологічні, опікові, нейрохірургічні тощо. Значного розвитку набула служба швидкої медичної допомоги міста. У 1972 р. у Києві щодня працювали 104 бригади, які забезпечувались транспортом. Серед них — 15 спеціалізованих. Київська служба швидкої допомоги стала піонером спеціалізації бригад швидкої допомоги, зокрема кардіологічних, хірургічних тощо. Обладнання машин, сучасна медична техніка, медичні препарати, рівень кваліфікації лікарів дозволили надавати невідкладну медичну допомогу хворим у домашніх умовах, дорозі. У 1981 р. працівниками швидкої допомоги були 2,5 тис. медиків. Майже 900 тис. викликів до хворих за рік приймає Київська міська станція

швидкої і невідкладної медичної допомоги. Характерним для її діяльності стало те, що майже п'ята частина викликів обслуговується спеціалізованими бригадами, яких у 1980 р. нараховувалося 25. Київська швидка допомога є школою передового досвіду для колег з інших міст країни. І все ж у зв'язку зі швидким ростом населення міста питання про поліпшення діяльності цієї ланки медичної служби завжди потребувало значної уваги. Вирішення його сприяє введення в дію у 1985 р. великої спеціалізованої лікарні швидкої допомоги, яка має 17 клінічних відділень. У ній працюють 400 лікарів, 400 медсестер і 800 працівників молодшого медичного та технічного персоналу. Лікарня цілодобово, всі сім днів тижня чергує по місту.

Київ — великий центр медичної промисловості. Він займає помітне місце в забезпеченні матеріально-технічної бази охорони здоров'я. У країні відомі своєю продукцією київські заводи, що випускають медичні препарати, рентгенівську апаратуру, обладнання, вітаміни тощо.

Медична техніка постійно вдосконалюється. У розпорядження медиків надходять нові апарати штучного кровообігу, рентгенівські установки, системи приладів, що дозволяють одночасно спостерігати загальний стан, діяльність серця, кров'яний тиск, роботу легенів хворого, та інша апаратуру.

Підвищення рівня роботи медичних установ. Поряд із зміцненням матеріальної бази медичних установ удосконалювалася їх робота. Постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи по дальшому поліпшенню народної охорони здоров'я» (1977) передбачалися покращання терапевтичної допомоги населенню й охорони материнства і дитинства. У цілях виконання даної постанови було проведено розукруп-

нення терапевтичних і педіатричних дільниць, що дозволило дільничим лікарям краще знати пацієнтів, більше приділяти їм уваги. В результаті збільшилася кількість дільниць: у 1977 р. у місті було 441 педіатрична дільниця, а у 1981 р. — 630, відповідно зросла кількість терапевтичних (з 669 до 804).

Відбулися зміни у складі медичних кадрів. Кількість лікарів усіх спеціальностей зросла з 9,2 тис. у 1960 р. до 20,2 тис. у 1984 р. У 1970—1984 рр. на 10 тис. киян припадало 83 лікаря. Цей показник у 2 рази вищий середньореспубліканського, що зумовлено специфікою охорони здоров'я у Києві як великому науково-лікувальному центрі республіки, де щорічно подається медична допомога населенню багатьох міст і сіл України.

Чисельність середнього медичного персоналу з 1960 по 1984 р. зросла з 13,6 тис. до 34,7 тис. чоловік. У 1970—1984 рр. на 10 тис. населення припадало 140,1—142,5 спеціалісти з середньою спеціальною освітою, що на 35 % вище середньореспубліканського показника.

Великий внесок у підготовку висококваліфікованих лікарів для республіки, зокрема для Києва, зробив медичний інститут ім. О. О. Богомольця, що є до певної міри і лікувальною установою міста. В 1981 р. у вузі працювали більш як 800 чоловік професорсько-викладацького складу, в тому числі близько 100 докторів і понад 570 кандидатів медичних наук, серед них академіки і члени-кореспонденти АМН СРСР і АН УРСР, заслужені діячі науки. Щорічно інститут випускає близько 1 тис. лікарів різних спеціальностей, значна їх частина направляється на роботу у лікувально-профілактичні установи міста.

Інститут виконує значний обсяг лікувально-діагностичної роботи — важливої складової частини медичної допомоги населенню. Так, у

1979 р. майже 400 професорів, доцентів і найбільш досвідчених асистентів вузу щотижня консультували хворих у поліклініках міста, медико-санітарних частинах промислових підприємств, госпіталі для інвалідів Великої Вітчизняної війни, студентській поліклініці та ін. У тому самому році 38 кафедр інституту функціонували на базі 23 лікарень, у клініках інституту зосереджена майже третина фонду лікувально-профілактичних закладів Києва.

Кращі традиції вітчизняної і радянської охорони здоров'я знаходять подальший розвиток у роботі клінічної лікарні № 14 ім. Жовтневої революції, де головним лікарем Є. С. Паламарчук, та інших лікувальних закладів міста. Вчені кафедри інституту разом із співробітниками лікарень № 7, 14, 22, дитячої № 3 та інших надають спеціалізовану медичну допомогу хворим. Висококваліфіковані медики інституту шефствують також над відділами охорони здоров'я Чернігівської, Черкаської, Київської, Житомирської областей.

Підготовку медиків із середньою спеціальною освітою здійснюють чотири медичних училища міста, два з них відкриті у 1961 і 1965 рр. Щороку у Києві випускається майже 5 тис. фельдшерів, фельдшерів-лаборантів, зубних техніків і фармацевтів.

Розвиток охорони здоров'я у 60—80-і роки характеризується поглибленням спеціалізації медичного обслуговування населення: створювалися спеціалізовані центри кардіології, хірургії, травматології тощо. Організовувалися консультативні поліклініки з широким залученням до роботи у них наукових співробітників. Застосовувалися нові, прогресивні форми роботи лікувальних установ — організовувалися відділення реабілітації, встановлювався самозапис у поліклініках, що сприяло неухильному підвищенню рівня ме-

дичного обслуговування населення.

Поряд із забезпеченням кваліфікованою медичною допомогою, яку надавали територіальні поліклініки і лікарні, органи охорони здоров'я міста значну увагу приділяли організації обслуговування робітників на підприємствах. У 1971 р. тут функціонувало 35 медико-санітарних частин, з них шість самостійних, 30 лікарських і 279 фельдшерських пунктів охорони здоров'я, 211 цехових дільниць.

Якщо раніше свої поліклініки мали тільки великі підприємства, то у десятій п'ятирічці лікувальні установи були відкриті у Московському, Радянському та Мінському районах міста і на менших заводах і фабриках, створено медичний заклад для будівельників Києва. У робітничих поліклініках час роботи лікарів збігається з закінченням зміни на підприємстві, значно економиться час пацієнтів. Медико-санітарні частини та пункти охорони здоров'я працюють відповідно до режиму підприємств. Зразково організована медична служба у виробничому об'єднанні «Комуніст». Для трудівників колективу об'єднання побудована медико-санітарна частина. Безпосередньо на підприємствах функціонують діагностичний і лікувальний кабінети, є фізіотерапевтичне відділення, водолікарня з усіма видами лікування. В усіх цехах функціонують лікарсько-інженерні бригади, які стежать за санітарно-гігієнічними умовами на виробництві і станом здоров'я робітників. У вечірні та нічні години для надання невідкладної допомоги у цехах працюють пункти охорони здоров'я. В результаті в об'єднанні на кінець десятої п'ятирічки показник захворювань знизився майже на 40 %, значно скоротилися випадки виробничого травматизму. Об'єднання стало переможцем у Всесоюзному галузевому огляді стану умов і охорони праці, умов побуту і відпочинку жінок.

Міська студентська поліклініка на вул. Політехнічній. 1973 р.

У десятій п'ятирічці були введені в дію нові медичні установи на комбінатах «Будіндустрія», радіозаводі, заводах «Вулкан», «Червоний екскаватор», обчислювальних машин.

У 60 — середині 80-х років здійснювалися ефективні заходи по поліпшенню умов праці та відпочинку на виробництві. У Радянському Союзі найнижча професійна і загальна захворюваність робітників. Вперше у світовій практиці у нашій країні створена система стандартів безпеки праці. Помітне місце у вирішенні питань охорони праці займає Київський науково-дослідний інститут гігієни праці і профзахворювань. У 1980 р. на його базі відбулася нарада Європейського регіонального бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), на якій були розглянуті питання удосконалення роботи служб професійної охорони праці, профілактики окремих захво-

рювань, викликаних впливом факторів виробничої сфери. У роботі наради брали участь лікарі і спеціалісти з Болгарії, Великобританії, Данії, Іспанії, Італії, НДР, Норвегії, Польщі, Радянського Союзу, США, Угорщини, Фінляндії, Франції, ФРН, Чехословаччини.

Здоров'ю дітей — всенародна турбота. Велике соціальне значення має охорона материнства і дитинства. Вона забезпечується комплексом соціальних і медичних заходів. Охорона здоров'я дітей починається з охорони здоров'я матерів. За здоров'ям матерів і дітей стежать лікарі жіночих консультацій, дитячих поліклінік, амбулаторій. У 1960 р. у Києві їх налічувалось 72, а у 1984 р. — 74. Графік їх роботи будується з урахуванням потреб пацієнтів. Так, у 1969 р., коли заклади охорони здоров'я були переведені на п'ятиден-

Головний лікар дитячої спеціалізованої клінічної лікарні № 14 заслужений лікар УРСР Т. П. Новикова та ординатор хірургічного відділення Н. І. Черницька, нагороджені орденом Леніна.

ний робочий тиждень, жіночі консультації по суботах вели прийом за індивідуальним графіком по семи головних спеціальностях. Консультативну допомогу дітям протягом п'яти днів надавали поліклініки з 17 спеціальностей, а по суботах — з шести головних.

Серед дитячих лікувальних установ широко відома киянам дитяча міська спеціалізована клінічна лікарня № 14, де головним лікарем багато років працює Т. П. Новикова. В цьому колективі більш як 1,5 тис. висококваліфікованих спеціалістів, медсестер, нянь. У 21 відділенні лікарні і консультативній поліклініці дітям надають спеціалізовану допомогу мелики 26 профілів. На базі лікарні працюють 12 кафедр інститутів медичного профілю, багато докторів, кандидатів наук надають лікувальну і консультативну до-

помогу хворим. Вчені-практики М. В. Бондар, О. В. Дольницький, Г. С. Драч, М. Б. Сітковський, висококваліфіковані лікарі К. Є. Василюк, Т. М. Ларіна та інші врятували життя і повернули щасливе дитинство багатьом маленьким пацієнтам. У 1981 р. цей колектив нагороджений перехідним Червоним прапором ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ, пам'ятним знаком ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС, ЦК ВЛКСМ «За високу ефективність і якість роботи у десятій п'ятирічці» із занесенням на Всесоюзну Дошку пошани на ВДНГ СРСР.

У Київській дитячій поліклініці № 9 поряд з медико-профілактичною допомогою широко застосовуються методи відновного лікування дітей, що перенесли невралгічні й ортопедо-травматологічні захворювання.

Тут діють зал лікувальної фізкультури, фізіотерапевтичний кабінет, плавальний басейн.

У 1980 р. на базі відповідного науково-дослідного інституту почав функціонувати Республіканський центр охорони здоров'я матері і дитини, очолюваний академіком АМН СРСР О. М. Лук'яновою. Це один із найбільших науково-дослідних центрів країни, колектив якого нараховує 1150 чоловік. У спеціалізованих клініках і кабінетах щороку отримують висококваліфіковану консультативну і лікувальну допомогу більш як 100 тис. матерів і дітей. Центр має стаціонар на 520 ліжок.

Здоров'я підростаючого покоління великою мірою залежить від організації дошкільного виховання. За рахунок держави і підприємств інтенсивно ведеться будівництво дитячих дошкільних закладів. У 1961—1980 рр. у Києві побудовано ясел-садиків на 112 тис. місць. Їх кількість зростає за цей час із 313 до 710, а дітей у них — більш як у 4 рази. Більше всього дошкільних закладів побудовано в десятій п'ятирічці — 141, причому 40 % новобудов було зведено за рахунок коштів таких підприємств, як заводи «Більшовик», ім. Артема, «Арсенал», авіаційний ім. 50-річчя Великого Жовтня та ін. Завдяки цьому на початок 1982 р. майже всі діти шестирічного віку готувалися до школи у дитячих садках. Повністю вирішена ця проблема у Дарницькому, Дніпровському, Жовтневому, Мінському, Печерському районах.

Досягнення медичної науки — у практику. Головним напрямом радянської медицини є профілактика. Найважливіша форма її — диспансеризація населення, тобто активне спостереження медичних працівників за станом здоров'я трудящих. Тому з року в рік підвищується рівень охоплення диспансеризацією населення. Так, у республіці у 1977 р.

на 1 тис. дорослих і підлітків диспансерним оглядом було охоплено 182 чоловіка, а на 1 тис. дітей — 137. Помітну роль у профілактиці захворювань відіграє і санітарно-епідеміологічна служба Києва. До її складу входять кілька спеціальних груп: по дослідженню води, атмосферного повітря, ґрунту, визначення рівня шуму і вібрації, напруження електромагнітних полів, радіаційної гігієни тощо. Санітарна служба здійснює систематичний нагляд за охороною атмосферного повітря, водойм і ґрунтів від забруднення промисловими відходами, вихлопними газами, ядохімікатами, що має величезне значення у справі охорони здоров'я людей. За рекомендацією лікарів міської санепідстанції і вчених-гігієністів на комбінаті «Хімволокна», наприклад, введено в експлуатацію цех газоочистки, завдяки чому повітря у районі підприємства стало набагато чистішим.

Органи санітарного нагляду систематично контролюють джерела побутового, вуличного і виробничого шуму у місті. У 1978 р., наприклад, завдяки цьому було ліквідовано 36 джерел шуму і взято на облік 16 нових.

У вирішенні медичних аспектів охорони навколишнього середовища, гігієнічних проблем будівництва, розвитку промисловості, запобігання інфекційним захворюванням велика заслуга належить Київському науково-дослідному інституту загальної і комунальної гігієни ім. О. М. Марзєєва. На базі відділу соціальної гігієни й організації охорони здоров'я інституту створений Республіканський центр для здійснення організаційно-методичного керівництва та надання практичної допомоги органам і установам охорони здоров'я і виявлення, вивчення та впровадження передового досвіду.

Досвід, досягнення київських гігієністів стали підставою для проведення у жовтні 1980 р. у Києві X з'їз-

ду медиків-гігієністів, в якому взяли участь понад 500 вчених і практиків майже з усіх союзних республік.

Для Києва, де сконцентрована найбільша у республіці кількість медиків найвищої кваліфікації, дуже тісне поєднання науки з практикою — характерна риса організації охорони здоров'я. Це можна простежити на прикладі організації охорони здоров'я у Шевченківському районі. Так, у 1981 р. опорою районного відділу охорони здоров'я були 20 кафедр медичного інституту, відділи інституту удосконалення лікарів, науково-дослідних інститутів гематології і переливання крові, педіатрії, акушерства і гінекології ім. П. М. Буйка. медичних проблем фізичної культури. Почалося з того, що раніше у порядку шефської допомоги інституту обладнували лікарські та діагностичні кабінети, здійснювали методичне керівництво. З часом це перейшло у тісний взаємозв'язок по наданню медичної допомоги населенню. Вчені разом з персоналом лікарень, поліклінік, диспансерів ведуть прийом і лікування хворих, читають лекції на курсах підвищення кваліфікації, провадять семінарські заняття з молодими спеціалістами.

Зв'язок науки з практикою особливо яскраво виявляється в організації спеціалізованого медичного обслуговування населення. Кардіологічна служба міста — один з найголовніших напрямів подання медичної допомоги населенню. Функціонують кардіологічні відділення лікарень, бригади швидкої допомоги, кардіоревматичні кабінети. Постійну допомогу кардіологам-практикам надає Український науково-дослідний інститут кардіології ім. М. Д. Стражеска. В цьому інституті щороку підвищують кваліфікацію більш як 300 лікарів і медичних працівників. Співробітники інституту вносять великий вклад у боротьбу з серцево-судинними захворюваннями. Їх розробки та методики сприяють успіш-

ному лікуванню, швидкому одужанню людей із захворюваннями серцево-судинної системи, а також тих, що перенесли інфаркт міокарда. Вчені і кардіологи-практики інституту Л. Й. Алейнікова, Л. М. Антоненко, Ю. П. Бутилін, Н. А. Гватуа, О. Й. Грицюк, В. М. Козлюк, О. А. П'ятак, І. К. Следзневська, М. К. Фуркало у 1980 р. були удостоєні Державної премії УРСР в галузі науки і техніки.

Важливим етапом у наданні кардіологічної допомоги трудящим стала організація у 1977 р. на базі інституту ім. М. Д. Стражеска Республіканського науково-методичного кардіологічного центру, при якому діють Республіканський протиінфарктний центр і Республіканський центр лабораторної служби. Координація наукових досліджень у галузі кардіології здійснюється проблемною комісією при Республіканському кардіологічному центрі за спеціальною програмою. Виконують програму 37 наукових колективів, у тому числі десять інститутів АН УРСР, 14 науково-дослідних інститутів Міністерства охорони здоров'я УРСР, 11 медичних інститутів. Інститут геронтології АМН СРСР та Ужгородський університет.

Клініка серцево-судинної хірургії Київського науково-дослідного інституту туберкульозу і грудної хірургії ім. Ф. Г. Яновського реорганізована у Науково-дослідний інститут серцево-судинної хірургії, яким керує Герой Соціалістичної Праці М. М. Амосов. Інститут працює у новому будинку, має удосконалене устаткування. У ньому діє стаціонар на більш як 300 лікарняних ліжок. На потреби клініки держава щороку виділяла майже 4 млн. крб. У його штаті — понад 600 співробітників. Щороку спеціалісти консультують близько 25 тис. хворих нашої країни та з-за кордону і провадять майже 2 тис. найскладніших операцій. Тут підготовлено сотні висококвалі-

фікованих хірургів, що працюють в усіх братніх республіках.

Надзвичайно складні операції проводяться у Київському науково-дослідному інституті клінічної та експериментальної хірургії, який очолює Герой Соціалістичної Праці О. О. Шалімов. У розпорядженні інституту нові корпуси, сучасні експериментальні лабораторії, найновіше медичне обладнання. Його клініки розраховані на 360 пацієнтів. Досягнення інституту в галузі хірургії були відзначені у 1977 р. Державною премією УРСР.

Постійну допомогу значній кількості хворих міста, України й інших республік надає Київський науково-дослідний інститут урології та нефрології, в якому розроблена і вперше в країні впроваджена кардинально нова методика лікування захворювань нирок. В організацію дійової допомоги хворим значний вклад зробив заслужений діяч науки УРСР В. С. Карпенко.

У місті створено чітку систему установ, де надається допомога при захворюванні дихальних шляхів. На базі Київського НДІ туберкульозу і грудної хірургії ім. Ф. Г. Яновського функціонує Республіканський центр по наданню допомоги при таких захворюваннях. У цьому напрямі успішно працює лауреат Державної премії О. М. Авілова. Вчений, хірург широкого діапазону, вона протягом багатьох років консулює хворих й у Київському міському госпіталі.

У Київському науково-дослідному інституті нейрохірургії, очолюваному Героєм Соціалістичної Праці А. П. Ромодановим, багато робиться для надання допомоги хворим. Складні операції по відновленню слуху у 60-х — на початку 70-х років проводив відомий отоларинголог, лауреат Ленінської премії О. І. Коломійченко. Дослідження київських вчених, присвячені проблемам онкології, відзначені Державними преміями

СРСР, УРСР, медалями ВДНГ СРСР. В цьому напрямі працює багато інститутів Києва. Цінні препарати створили київські ендокринологи під керівництвом академіка АН УРСР В. П. Комісаренка.

У Києві працює найбільший у світі Інститут геронтології АМН СРСР, очолюваний відомим терапевтом і теоретиком медицини, академіком АМН СРСР Д. Ф. Чеботаровим. Тут успішно ведуться пошуки продовження активного довголіття людини. Про визнання досягнень вчених Української РСР у розробці актуальних проблем довголіття свідчить проведення у 1972 р. у Києві IX Міжнародного конгресу геронтологів, у роботі якого взяли участь учені з 43 країн світу.

Організація і забезпечення відпочинку — важливі показники охорони здоров'я трудящих. У 1983 р. в Києві працювали 17 санаторіїв і пансіонатів з лікуванням, сім будинків відпочинку. У літній період трудящі міста широко використовують лісову зону в околицях Києва: у Кончі-Заспі, Пущі-Водичі, Глевасі, Боярці, Ворзелі, Ірпіні, на берегах Дніпра, Десни, Ірпеня, на Київському морі, де підприємствами і великими організаціями побудовані замиські зони відпочинку, будинки відпочинку, пансіонати, профілакторії, дачні будиночки, організовані наметові містечка. Тут відпочивають десятки тисяч киян. Так, у 1968 р. у 2240 дачних будиночках відпочило 28,3 тис. робітників і службовців. На 29 базах відпочинку і в наметових містечках у 1968 р. провели відпустку 20,5 тис. трудящих.

Широкою популярністю користуються санаторії-профілакторії, де робітники, службовці та студенти відпочивають і проходять курс лікування без відриву від виробництва і навчання. Тут щороку відпочиває більш як 40 тис. чоловік. Щорічно збільшуються державні асигнування на організацію санаторно-курортного

лікування і відпочинку. Так, за десятиліття п'ятирічку вони вирости порівняно з попередньою з 8 млн. до 11 млн. крб. Останнім часом все більше робітників і службовців відпочивають з сім'ями в будинках відпочинку та санаторіях.

Важливим елементом профілактики захворювань є санітарно-гігієнічна пропаганда. Лікарі, вчені-медики виступають перед населенням по радіо, телебаченню, у пресі, пропагуючи медичні знання, читають лекції у робітничих колективах, перед студентською молоддю і учнями. У місті в 1981 р. працювало 86 народних університетів і факультетів здоров'я, серед них 11 — перші у нашій країні університети для матерів.

Свідченням постійної турботи партії й уряду про охорону здоров'я радянських людей є постанова Центрального Комітету КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про додаткові заходи по поліпшенню охорони здоров'я населення» (1982), в якій відзначено досягнення радянської охорони здоров'я і накреслені заходи по подальшому її удосконаленню. Спираю-

чись на набутий досвід, органи охорони здоров'я Києва надають значну допомогу колективам медичних установ республіки.

На необхідність дальшого серйозного покращення роботи органів охорони здоров'я в республіці було звернуто увагу на XXVII з'їзді Комуністичної партії України. Тут ставилися найближчі завдання щодо посилення профілактичного напрямку в охороні здоров'я, поетапного переходу до щорічної диспансеризації населення, більш повного використання в практиці досягнень науково-дослідних центрів медичного профілю тощо.

На з'їзді йшлося про розширення мережі медичних закладів, створення спеціалізованих лікарень, закладів по охороні здоров'я матерів і дітей, оснащення лікарень і поліклінік найновішим діагностичним та лікувальним обладнанням, про краще забезпечення їх медичними препаратами, про те, що в кожному медичному закладі повинен бути чуйний, дбайливий догляд.

4. За масовість фізкультури і спорту

Соціалістичне суспільство не лише гарантує свободу і право кожного громадянина СРСР займатися фізкультурою і спортом, а й створює реальні умови для цього. Фізкультурний рух у місті у 60-і — середині 80-х років мав міцну матеріально-технічну базу, яка поступово зміцнювалась і зростала. На початку 1981 р. до послуг киян-спортсменів, любителів фізкультури були 21 стадіон, 22 плавальних басейни, 460 спортивних залів, 147 стрілецьких тирів, 88 лижних баз, 12 водноеслових стапцій, майже 1600 спортивних майданчиків. У Києві діяло понад 900 колективів фізкультури.

Від комплексу ГПО — до світових рекордів. Міцна матеріальна база, постійна увага партійних, радянських профспілкових і комсомольських організацій сприяють неухильному росту рядів любителів фізичної культури. Так, з 1960 по 1981 р. чисельність спортсменів і фізкультурників у Києві збільшилася у 4 рази і до 1 січня 1985 р. становила більш як 900 тис. чоловік. Важливу роль у розвитку масового спортивного руху відіграло удосконалення організаційних форм занять фізичною культурою. Велику популярність у 70-і роки набув новий комплекс — «Готовий до праці й оборони

Заслужений майстер спорту чемпіон світу Юрій Титов розмовляє з юними спортсменами середньої школи № 48. 1962 р.

СРСР». Його нормативи ускладнилися, вони включали більшу кількість фізичних вправ і спортивних ігор.

Введення нових, більш прогресивних форм розвитку фізичної культури дало можливість спортивним товариствам Києва посилити спортивну фізкультурно-масову роботу. Так, протягом 70-х років норми ГПО здали майже 1 млн. киян. Кращим колективом фізичної культури міста за високі спортивні досягнення було присвоєно найменування «Спортивний клуб». Одним з перших цього почесного звання були удостоєні колективи виробничих об'єднань «Арсенал», «Комуніст», авіаційного (СК «Темп»), ім. Артема (СК «Сокіл»), Академії наук (СК «Наука»).

На кінець 1981 р. різними видами фізичної культури у місті займалося більш як 456 тис. чоловік, у тому числі у групах загальної фізпідго-

товки і ГПО — близько 200 тис., «Здоров'я» — майже 64 тис., спортивного рибальства — понад 60 тис.

Масовою формою залучення трудящих до занять фізкультурою і спортом стали постійні комплексні спортивні змагання за програмою зимової і літньої Спартакіад народів СРСР, а також Всесоюзних спортивних ігор молоді. Тільки на фінальному етапі VII і VIII літніх спартакіад у Києві (1979—1983), які були складовою частиною загальносоюзної, стартували більш як 1650 тис. чоловік (з 38 видів спорту). Кращих результатів досягли спортсмени і фізкультурники добровільних товариств «Буревісник», «Динамо», «Спартак».

У ході міської і республіканської спартакіад (1977—1979) норму майстра спорту СРСР виконали 1 тис. атлетів, кандидата у майстри і пер-

шого розряду — 7,5 тис., масових розрядів — 540 тис., норми ГПО — 500 тис.

На основі масового фізкультурного руху виросли спортсмени високого міжнародного класу. Вихованці спортивних організацій міста поповнили лави чемпіонів УРСР, СРСР, Європи, світу, Олімпійських ігор. У 1981—1982 рр. понад 800 чоловік стали чемпіонами УРСР, 172 — СРСР, 69 — чемпіонами і володарями кубків світу, 44 — Європи.

З 1960 по 1980 р. київські спортсмени завоювали близько 1200 медалей чемпіонів СРСР. Вагомий вклад спортсменів міста у перемоги СРСР на міжнародній арені. У складі команд на Олімпійських іграх (1952—1980) було 220 киян, які завоювали 81 золоту, 51 срібну і 53 бронзові медалі.

Виступаючи пліч-о-пліч з представниками інших союзних республік і міст країни у складі збірних команд СРСР на XXII Олімпійських іграх влітку 1980 р. у Москві, спортсмени Радянської України стали володарями ряду почесних нагород і медалей. Успіх посланців Києва на Олімпіаді-80 — достойне продовження слави їх попередників — чемпіонів минулих ігор: гімнастів Б. Шахліна, Л. Латиніної, П. Астахової, легкоатлетів В. Борзова, О. Бондарчука, В. Крепкіної і В. Цибуленка, веслярів І. Ємчука, Г. Жиліна, А. Шапоренка і Ю. Стеценка, п'ятиборця І. Дерюгіна, борців І. Богдана, П. Пенегіна та ін. У літопис спортивної слави ввійшли нові імена: борців братів Белоглазових, гімнастки О. Омеляничук, фехтувальника В. Смирнова, наїзниць В. Місевич.

Серед спортсменів, удостоєних вищих олімпійських нагород, особливо відзначилися яхтсмен В. Манкін, який завоював три золоті медалі, легкоатлет Ю. Сєдих і борець О. Колчинський, гандболістки київського «Спартак», які становили

основу збірної СРСР — переможниці двох Олімпіад, плавці С. Фесенко — перший олімпійський чемпіон в історії радянського чоловічого плавання, А. Сидоренко.

Загально визаним лідером радянського футболу є команда майстрів київського «Динамо», яка одинадцять разів ставала чемпіоном СРСР, двічі завоювала Кубок володарів кубків європейських країн (1975, 1986), виборювала Суперкубок Європи (1975) та інші почесні нагороди. З початку 60-років динамівці Києва входять до основного складу національної збірної країни. Так, у 1960—1983 рр. футболісти «Динамо» у складі збірної СРСР виходили на поле 751 раз і забили 132 м'ячі. Це найвищий показник серед команд вищої ліги країни. Колоритною фігурою є шестикратний чемпіон СРСР з футболу, заслужений майстер спорту О. Блохін. Перебуваючи в основному складі команди з 1972 р., він став кращим бомбардиром усіх чемпіонатів вищої ліги. Президія Федерації футболу СРСР багато разів називала О. Блохіна у числі 33 кращих гравців країни. О. Блохіну (1975) та І. Беланову (1986) вручено «Золотий м'яч» — приз кращому футболісту Європи.

Однією з найсильніших у світі є київська жіноча гандбольна команда «Спартак». Далекі за межами міста відомі імена баскетболістів київського «Будівельника», а також Спортивного клубу армії (СКА).

В історію світових шахів увійшло ім'я представниці київського товариства «Авангард», міжнародного гроемейстера Л. К. Семенової.

Дуже популярними стали у місті зимові види спорту, особливо лижні гонки, ковзани, фігурне катання, хокей. У Києві побудований сучасний льодовий стадіон з 400-метровою штучною біговою доріжкою, де проводяться всесоюзні та міжнародні змагання. До послуг киян — зимовий Палац спорту, штучне хокейне поле

заводу «Червоний екскаватор» та ін. Завдяки цій базі тренерам міста вдалося зробити помітний крок вперед у поліпшенні загального рівня підготовки майстрів снігових і льодових трас. Так, вихованці спортивних організацій міста неодноразово завоювали звання чемпіонів Олімпійських ігор, світу, країни. Серед них — чемпіон XI і XXII зимових Олімпійських ігор з біатлону І. Бяков, чемпіонка світу з ковзанів В. Бриндзей, бронзовий призер чемпіонату світу 1983 р., чемпіон країни В. Лаленкова і призер світової першості Т. Тарасова, чемпіон світу 1983 р. і XIV зимових Олімпійських ігор з лижового спорту А. Батюк.

Великою популярністю у місті користується хокей. Київська команда «Сокіл» міцно закріпилася у вищій лізі радянського хокею, а в 1985 р. стала призером Всесоюзної першості. Крім неї, у змаганнях Всесоюзної першості (II ліга) бере участь київський «Машинобудівник» (з 1985 р. Школа вищої спортивної майстерності).

Значна увага приділяється вихованню кадрів спортсменів і тренерів. Важливу роль у цьому відіграє Київський інститут фізичної культури, заснований у 1930 р. За 56 років цей вищий учбовий заклад став одним з найбільших у країні. На п'яти факультетах інституту функціонують 22 кафедри, де працюють 560 викладачів, у тому числі 14 докторів і 146 кандидатів наук, 36 заслужених тренерів СРСР і УРСР. Різними формами стаціонарного й заочного навчання 1984/85 р. охоплено 2498 студентів і аспірантів, серед них 96 чоловік із соціалістичних, капіталістичних країн і країн, що розвиваються. Крім того, на двох факультетах підвищують кваліфікацію керівні спеціалісти України і Молдавії.

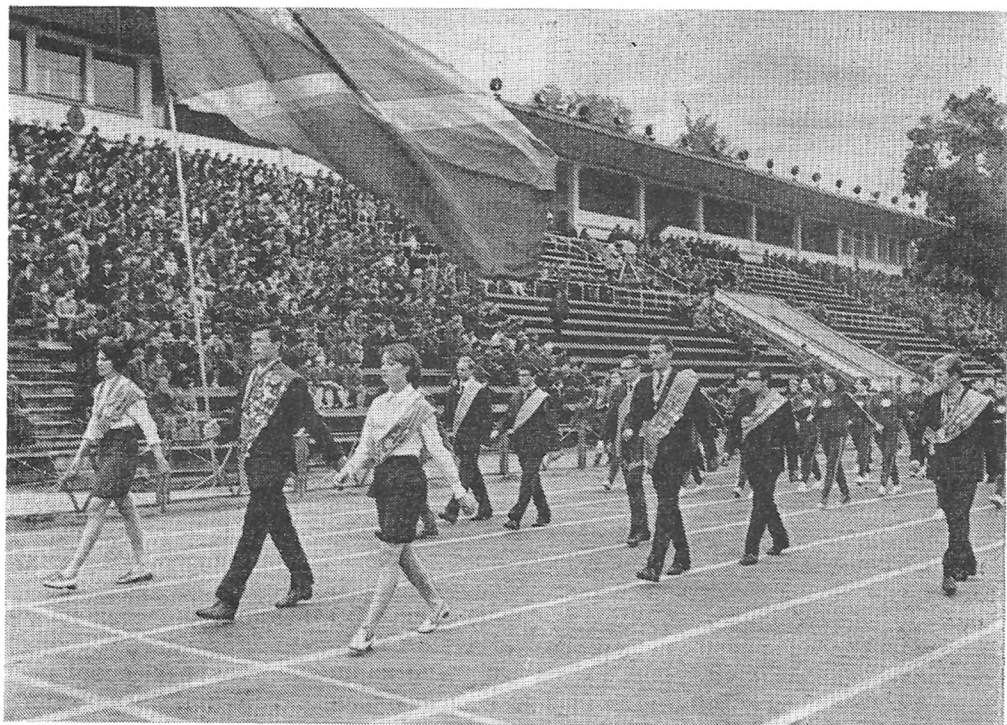
В інституті підготовлено більш як 17 тис. висококваліфікованих викладачів фізичного виховання і тренерів. Вчені вищого фізкультурного за-

кладу внесли вагомий вклад в удосконалення наукових і організаційних основ тренерського і навчального процесів. Так, у 1960—1980 рр. опубліковано понад 4 тис. наукових і науково-методичних робіт з питань розвитку фізичної культури і спорту. У вузі виховано плеяду спортсменів високого міжнародного класу. 200 студентів і викладачів завоювали звання чемпіонів світу і Європи. 30 з них — чемпіони світу і призер Олімпійських ігор.

У столиці Радянської України працює великий загін висококваліфікованих спеціалістів фізичної культури і спорту. Так, за даними на 1979 р. з 3385 працівників фізичної культури 2970 мали вищу, а 213 — середню спеціальну освіту. Далеко за межами Києва відомі імена таких уславлених наставників спортсменів, як І. Є. Турчин (гандбол), В. Г. Смелова (плавання), В. В. Потабенко (веслування), В. В. Лобановський (футбол), Г. І. Торопнін (вільна боротьба), О. П. Бондарчук (легка атлетика), Б. Н. Вдовиченко (баскетбол), А. М. Дерюгіна (художня гімнастика), С. Я. Колчівський (фехтування). Вони виховали плеяду майстрів світового класу.

У 1980 р. столиця Радянської України у числі інших міст нашої країни приймала гостей і учасників попередніх етапів футбольного турніру XXII Олімпійських ігор, в якому брали участь представники семи держав світу. Змагання відвідали 600 тис. глядачів. З метою підготовки до цих відповідальних стартів у місті була проведена велика робота по реконструкції багатьох спортивних споруд, у тому числі Республіканського стадіону, який після перебудови став одним з кращих у світі. Майже повністю реконструйовані стадіони «Динамо», «Спартак», «Пионер», «Старт» та ін.

Активно готувалися до XXII Олімпійських ігор й спортсмени міста. Серед 560 радянських олімпійців

Урочисте відкриття V міської спартакіади на стадіоні «Динамо». 1970 р.

було 52 киянина. Наймасовішим було представництво в академічному веслуванні — 14 чоловік, жіночому гандболі — 9, легкій атлетичі — 8, плавани — 4. Багато спортсменів нагороджено золотими, срібними і бронзовими медалями Олімпіади.

Партія й уряд високо оцінили досягнення спортсменів, тренерів, працівників фізичної культури, всіх, хто кував перемогу збірної Союзу РСР на XXII Олімпійських іграх. Вищу нагороду Батьківщини — орден Леніна — одержав київський легкоатлет Ю. Г. Сєдих, а його тренер О. П. Бондарчук, засновник київської школи металників молота, — орден Жовтневої Революції. Орденом Трудового Червоного Прапора нагороджені ушавлені київські спортсмени і тренери О. Л. Колчинський, В. Г. Манкія, Г. І. Торопнін, І. Є. Турчин, орденом Дружби народів — голова Комітету по фізичній

культури і спорту при Раді Міністрів УРСР М. М. Бака, заслужені майстри спорту О. С. Баркалов, Л. К. Порадник, В. В. Смирнова, З. М. Турчина, орденом «Знак Пошани» — борці вільного стилю брати Белоглазови, заслужені майстри спорту О. В. Зубарева, Л. А. Карлова, Т. А. Кочергіна, Л. І. Одинокова, Н. Л. Тимошкіна. Свідченням високого авторитету спортсменів столиці Радянської України було обрання її посланців — М. М. Баки, Б. О. Шахіна, Л. І. Туришевої — до складу Національного олімпійського комітету СРСР.

Виступаючи на зустрічі з переможцями XXII Олімпійських ігор — спортсмени нашої республіки, член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербицький високо оцінив значення і роль фізичної культури у житті радянських людей. Він відзна-

тив, що фізична культура і спорт у нашій країні мають дійсно масовий характер, є важливою складовою частиною соціальної програми партії, спрямованої на всебічний розвиток особистості.

Розмах фізкультурного руху. Яскравим проявом турботи партії й уряду про гармонійне виховання духовно і фізично розвинених будівників комунізму стала постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 11 вересня 1981 р. «Про дальше підвищення масовості фізичної культури і спорту»³. У ній розроблені конкретні практичні заходи по удосконаленню фізкультурного руху у нашій країні. Бюро Київського міського партії і міськвиконкому разом із спортивними та іншими громадськими організаціями розробили програму поліпшення фізкультурно-масової роботи, створення сприятливих умов для всіх бажаючих займатися фізкультурою і спортом у колективах фізичної культури, за місцем проживання, а також у районах масового відпочинку.

Важлива роль у справі впровадження фізичної культури у повсякденний побут радянських людей належить народним університетам фізичної культури і спорту. У 1980—1981 рр. у міському народному університеті фізкультури і спорту навчалося 150 чоловік. Активно допомагали його слухачам викладачі Київського інституту фізичної культури, провідні тренери. Всього у системі народних університетів міста навчається 6,2 тис. чоловік.

Велику роботу серед трудящих по пропаганді фізкультури і спорту веде Рада ветеранів спорту. До його складу входять олімпійські чемпіони І. Богдан, І. Дерюгіна, В. Цибуленко, Н. Пономарьова та ін. Рада надає також допомогу спортивним і фізкультурним організаціям міста у проведенні агітаційно-пропагандистських заходів.

Питання фізичного виховання підростаючого покоління завжди у полі зору спортивних товариств міста. На кінець 70-х років у Києві діяло 50 спортивних клубів для підлітків, регулярно провадилися спартакіади «Юність», «Старти надій», змагання на призи клубів «Шкіряний м'яч» і «Золота шайба», в яких брали участь тисячі юних киян. У десятих п'ятиріччі у місті збудовано 30 шкіл, 134 дошкільних заклади з прекрасними, сучасними спортивними залами, комплексами, стадіон «Піонер», 59 таборів праці та відпочинку. У 1985 р. відкрито 136 підліткових спортклубів при жеках, які відвідують 40 тис. юнаків і дівчат.

У 1985 р. столиця України була ареною I Всесоюзних юнацьких спортивних ігор, присвячених 40-річчю Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні. Юним віддано найкращі спортивні споруди. Набули слави традиційні змагання «Київська рапіра» — з фехтування, «Київський каштан» — з фігурного катання, «Київська регата» — з академічного веслування. Уже всьоме проведено турнір боксерів, присвячений річниці визволення Києва від фашистських загарбників.

Особливе значення для подальшої активізації діяльності колективів фізкультури має ефективне використання спортивних споруд міста. У розпорядженні киян кращі стадіони — Республіканський, «Динамо», «Спартак».

Для людей середнього і старшого віку організовані групи «Здоров'я», загальної фізичної підготовки і ГПО, клуби любителів бігу, спеціальні атлетичні секції для молоді та ін. Вони стали справжніми центрами здоров'я і масового відпочинку трудящих.

З корисною ініціативою виступили Печерський спорткомітет і відділ народної освіти — навчити плавати

³ Правда України, 1981, 24 сент.

Льодовий палац, побудований на кошти підприємств Дніпровського району. 1980 р.

всіх юних жителів району. Почин спортивних організацій знайшов широку підтримку у місті. Тільки у плавальному басейні комплексу стадіону «Динамо» створено 40 груп. Аналогічна робота ведеться на базі басейну «Юність». Трудящі виробничого об'єднання «Київський радіо-завод» у своєму дошкільному комбінаті збудували плавальний басейн.

Яскравим свідченням турботи Комуністичної партії і Радянського уряду про здоров'я трудящих, подальший розвиток фізичної культури і спорту стали «Неділя здоров'я», «Неділя плавця», «Неділя бігуна», що провадяться щорічно в усіх областях, містах республіки, у тому числі Києві. У ці дні стадіони і спортивні майданчики стають ареною масових змагань з різних видів спорту, здачі норм «Готовий до праці й оборони», легкоатлетичних забігів. У 1981 р., наприклад, лише у кросі взяли участь близько 100 тис. киян. Фізкультурні організації міста залучили до активних занять фізкуль-

турою і спортом кожного третього мешканця столиці Радянської України.

Розвиток туризму. В результаті здійснених у 60—70-і роки організаційних заходів туризм перетворився на розвинуту галузь обслуговування населення, міцно увійшов у побут радянських людей, став одним з важливих факторів виховання трудящих, зміцнення їх здоров'я. У постанові ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС «Про розвиток і удосконалення туристсько-екскурсійної справи у країні» (грудень 1980 р.) визначені практичні заходи, спрямовані на збільшення обсягу і підвищення якості наданих туристам послуг, розширення мережі екскурсійних організацій.

Туристському руху в нашій країні гарантована велика фінансова підтримка. Кошти на його розвиток надходять від держави, з бюджету профспілки, а також фондів підприємств. Наприклад, в одинадцятій п'ятирічці на розвиток туризму виділе-

во близько 90 млн. крб., або у 1,5 раза більше, ніж у минулій.

Головна особливість туризму — його масовість. Лише в 1981 р. понад 600 тис. киян брали участь у туристичних походах по республіці і за її межами. Десятки тисяч жителів Києва подорожують літаками і поїздами, пароплавами й автобусами, загартовуючи здоров'я, віддаючи вільний час вивченню історії, культури і природи рідного краю.

Для киян і гостей міста екскурсбюро розробляє десятки екскурсій з історико-революційної, патріотичної, природознавчої, науково-технічної тематики. Особливо популярними стали маршрути, присвячені 1500-річчю Києва: «Бути Києву зразковим», «Сторінки історії Київської партійної організації», «Місто 15 століть», «Архітектурно-історичні пам'ятники Печерська», «Місто на семи горбах» та ін.

Важливу роль у розвитку масового туризму у місті відіграють туристські клуби. Перший такий клуб був створений у 1960 р. при Київському будинку вчених, на базі якого були підготовлені перші у місті майстри спорту з туризму. У 1982 р. у столиці республіки діяли міський і сім районних клубів туристів, а також близько 500 секцій при колективах фізкультури, які об'єднали більш як 100 тис. чоловік. Члени клубів, учасники секцій розвивають лижний, гірський, авто-, мото- і велосипедний туризм, провадять зльоти і змагання, організовують подорожі і походи місяцями бойової і трудової слави. Якщо у 1970 р. маршрутно-кваліфікаційні комісії (МКК) міста відправили у похіді 100 груп туристів, то у 1981 р. зональна МКК розглянуло вже 220 заяв, МКК клубів «Глобус» (політехнічний інститут) — 150, заводу «Арсенал» — 40, Будинку вчених — 50, університету — 20.

Туризм є не лише активною формою відпочинку й оздоровлення трудящих, а й ефективним засобом про-

паганди історичних знань, підвищення ідейно-політичного та культурного рівня трудящих.

Одне з провідних місць у роботі київських фізкультурних організацій займає питання розвитку міжнародних спортивних зв'язків міст-побратимів. Так, протягом 1981 р. до Братислави і Лейпцига виїжджали команди з різних видів спорту. В свою чергу, столицю Радянської України відвідали спортсмени ряду зарубіжних країн. Ці контакти сприяли підвищенню рівня спортивної майстерності киян і зміцненню дружби і співробітництва народів.

Експедиція у складі 15 київських альпіністів, очолювана заслуженим тренером СРСР Г. В. Польовим, у липні 1981 р. здійснила сходження на безіменну висоту (5493 м) у районі Центрального Паміру, яку назвали на честь 1500-річчя міста Київської.

Фізкультурні і громадські організації міста гідно зустріли 1500-річний ювілей Києва. Були проведені масові змагання у колективах фізичної культури, спортивні свята вулиць, дворів, спартакіада Києва. Святкові заходи стали оглядом резервів дальшого розвитку фізичної культури і спорту столиці Радянської України.

На червневому (1983 р.) Пленумі ЦК КПРС підкреслювалась також постійна необхідність підвищення ролі культурно-освітніх установ і спортивних організацій у поліпшенні проведення дозвілля трудящих. Особлива увага приділялася створенню районних культурно-спортивних комплексів, що об'єднують роботу клубів, спортивних споруд і бібліотек незалежно від їх відомчої належності. Для виконання цих завдань у місті створюються експериментальні культурно-спортивні комплекси на базі Гідропарку тощо.

Ще складніші завдання перед фізкультурним рухом країни поставив XXVII з'їзд КПРС. «Головне — в

способі життя людини, в тому, зокрема, наскільки розумно й корисно вона використовує свій вільний час... Чому ми погано використовуємо те, що вже є у нашому розпорядженні, — палаци, клуби, стадіони, парки і багато іншого? Чому Радам, профспілкам, комсомолові не взятись як слід за ці питання? Чому не розгорнути рух за активніше будівництво за місцем проживання найпростіших спортмайданчиків і спортзалів? Чо-

му, нарешті, не організувати спортивні, туристичні та інші клуби на кооперативних засадах»⁴, — відзначається в Політичній доповіді ЦК КПРС XXVII з'їзду партії.

Наш суспільний лад створює сприятливі умови для розвитку і зміцнення масового спортивного і фізкультурного руху. У період удосконалення соціалізму фізична культура і спорт стали невід'ємною рисою соціалістичного способу життя.

5. Охорона навколишнього середовища

За сучасних умов збереження природи, раціональне використання її багатств належать до найважливіших проблем, що стоять перед людством. Це викликано передусім тим, що в епоху науково-технічної революції змінилися характер і ступінь впливу людини на навколишнє середовище, в результаті чого відбуваються негативні зміни в екологічній рівновазі. Засмічується і виснажується природа.

Лише за соціалізму, коли сукупність природних багатств стає надбанням суспільства, а планова організація господарства дає можливість втілити в життя масштабні довгострокові програми, створюються реальні умови для гармонізації взаємовідносин людини і навколишнього середовища, збереження і відтворення природи.

У Радянському Союзі охоропа природи стала одним з важливих державних завдань. Прийнято основи законодавства по охороні та раціональному використанню землі та її надр, водних й енергетичних ресурсів, рослинного і тваринного світу, збереженню чистоти атмосфери. В інтересах нинішнього і майбутніх поколінь у Конституції СРСР і Конституціях союзних республік передбачаються охоропа, науково обгрунтоване, раціональне використання і

відтворення природних ресурсів, збереження і поліпшення навколишнього середовища. У країні здійснюються комплексні програми раціонального природокористування, зведення до мінімуму негативного впливу НТР на навколишнє середовище. В 1971—1983 рр. державні капітальні вкладення в заходи щодо охорони природи та раціонального використання природних ресурсів становили 21 млрд. крб.

Організація природоохоронної роботи. Для Києва з його швидко зростаючим населенням, численними промисловими підприємствами, розвинутим автомобільним транспортом проблема збереження природи набула великого значення. Керуючись постановами ЦК КПРС і Радянського уряду, в місті здійснювалися заходи щодо охорони й оздоровлення навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів. Ці питання стали складовою частиною діяльності міської партійної організації, місцевих Рад. Так, на третій сесії міської Ради народних депутатів сімнадцятого скликання (травень 1980 р.) були розгляну-

⁴ Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу, с. 58—59.

На V з'їзді Українського товариства охорони природи і сприяння розвитку природних багатств. 1971 р.

ті питання щодо водопостачання міста, його озеленення і благоустрою, оздоровлення повітряного басейну, викриті існуючі недоліки й накреслені шляхи поліпшення охорони навколишнього середовища. Повсякденну допомогу у проведенні природоохоронної роботи у столиці Радянської України подає Державний комітет УРСР по охороні природи (голова Д. Й. Пропенко). Згідно з рішенням Генеральної конференції ЮНЕСКО при Академії наук УРСР у 1973 р. створений Національний комітет Української РСР по програмі ЮНЕСКО «Людина і біосфера», очолюваний академіком АН УРСР, віце-президентом АН УРСР К. М. Ситником. На основі пропозицій науково-дослідних закладів республіки комітет розробив на 1976—1985 рр. програму охорони природи.

У вирішенні актуальних проблем охорони природи, створення і втілен-

ня в життя цільових комплексних програм активну участь беруть колективи інститутів Академії наук республіки — проблем матеріалознавства, металофізики, лиття, фізичної хімії, газу, колоїдної хімії і хімії води та ряду інших. Вони виконали понад 100 наукових розробок, половина з яких на кінець 1980 р. знайшла практичне застосування. Ці розробки сприяли, з одного боку, використанню досягнень сучасного науково-технічного прогресу для збереження й оздоровлення природного середовища, а з другого — скороченню і попередженню небажаних наслідків НТР.

Діяльну участь у проведенні природоохоронних заходів брала широка громадськість, насамперед активісти Українського товариства охорони природи, членами міської організації якого на кінець 1980 р. було близько 500 тис. киян. Разом з по-

стійною комісією по благоустрою, зеленому будівництву та охороні природи міської Ради народних депутатів вони здійснювали значну роботу по контролю за додержанням Закону про охорону природи Української РСР. На промислових і транспортних підприємствах були створені комісії, пости, які стежили за охороною від засмічення атмосферного і водного басейнів, за озелененням, оздоровленням міського середовища. Під керівництвом міського і районних штабів у Києві влітку 1981 р. працювали майже 1300 громадських інспекторів, які разом з активом провели в роки десятої п'ятирічки понад 100 рейдів-перевірок стану природних ресурсів. Активно діяли первинні організації заводів «Арсенал» ім. В. І. Лепіна, «Комуніст», «Вулкан», «Укрпластик», ТЕЦ-5 та ін.

Значне місце у діяльності міського товариства займала пропаганда серед трудящих екологічних знань. Центром цієї роботи стали народні університети «Природа», «Озеленювач» та шкільний університет «Рідна природа». Велику методичну допомогу з питань охорони природи надавав журнал «Рідна природа», що видається в Києві. Постійно друкувалися тематичні сторінки у місцевій і республіканській пресі. Районні організації широко використовували стінну пресу, сатиричні листки, радіогазети тощо. З кожним роком все більший розмах набувало виховання підростаючого покоління в дусі бережного ставлення до природи.

Заходи по раціональному використанню природних ресурсів. Значними є досягнення столиці Радянської України у вирішенні такої важливої проблеми, як збереження й раціональне використання землі. При будівництві житлових масивів широко застосовувався метод зняття верхнього родючого шару землі й використання її в парках, скверах

і т. д. У 60—70-і роки резерви для будівництва у місті вичерпувалися надзвичайно швидко: в 1966—1977 рр. забудована територія збільшилася з 19 до 27,8 тис. га. При таких високих темпах росту Київ впритул підійшов до лісопаркових зон, сільськогосподарських угідь, які необхідно зберігати. Тому дуже своєчасною стала принципово нова ідея використання непридатних для народного господарства земель у заплавах Дніпра та його приток. На піднятих гідронамивним способом на висоту 4—6 м піщаних «подушках» почали споруджуватися житлові масиви Русанівка, Березняки, Оболонь, частково Лівобережний, в яких на кінець десятої п'ятирічки проживало понад 300 тис. киян; з 14,5 тис. га заплавлених земель міста було освоєно 3 тис. З метою заощадження міської території вирішувався комплекс завдань по освоєнню підземного простору: будівництво теплопунктів та інших інженерних споруд, торгових підприємств і складів, багаторівневих гаражів і автостоянок, сполучення підземних переходів під вулицями з входом у метро.

Кияни з незапам'ятних часів боролися із зсувами, що викликалися надзвичайно складним рельєфом території міста (схили, горби, яри) і високим рівнем ґрунтових вод. У 1960 р. в Києві було створено спеціалізоване будівельне управління протизсувних підземних робіт. За допомогою сучасної техніки на базі наукового прогнозування руху ґрунту провадився комплекс ґрунтозахисних заходів по змінненню зсувонебезпечних зон, будувалися гідротехнічні споруди та ін. У штольнях і галереях, довжина яких на кінець 70-х років становила більш як 35 км, вдень і вночі спеціалісти вели боротьбу зі стихією. Жодне будівництво у місті не обходилося без інженерного захисту ґрунту, на що лише у роки десятої п'ятирічки держава асигнувала 22 млн. крб.

Зсуви загрожували понад 6 тис. га київських земель. Постійної уваги вимагали круті дніпровські схили. Великі протизсувні роботи провадилися на території Піонерського парку, в районі Києво-Печерського державного історико-культурного заповідника, музею «Андріївська церква», Зеленого кінотеатру, стадіону «Динамо», комплексу «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1944—1945 рр.», Київського філіалу Центрального музею В. І. Леніна. Правобережна частина міста мала багато ярів, що виходили до Дніпра та його приток, — Бабин, Протасів, Цимбалів та ін. Більшість з них засипалися й використовувалися для озеленення і забудови.

У Києві з його численними водоймами, що надають місту особливої своєрідності і краси, пом'якшують клімат, є чудовими місцями відпочинку, постійна увага приділяється організації комплексної боротьби за охорону чистоти вод, бережне і раціональне використання цього великого дару природи. У нашій країні ставляться великі вимоги до якості питної води. Цій проблемі присвячуються дослідження багатьох наукових установ. За ініціативою Київського міського комітету Компартії України у місті наприкінці 1976 р. було створено навчально-науково-виробниче об'єднання «Чиста вода», до складу якого увійшли науково-дослідні установи, проектні організації та підприємства. Розроблялися технологічні процеси регулювання якості води, що йшла на потреби населення і господарства Києва, створювалася нова апаратура для очистки води. Більше півстоліття життя присвятив проблемі чистої води академік АН УРСР, заслужений діяч науки і техніки УРСР Л. А. Кульський, який запропонував на основі вивчення засмічуючих воду речовин класифікацію домішок води й ефективні засоби її очищення та знешко-

дження. Разом зі своїми учнями Л. А. Кульський розробив чимало оригінальних установок для обробки води.

Вчені і практики столиці Радянської України брали діяльну участь у втіленні в життя затвердженої в 1978 р. Президією АН УРСР комплексної програми науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт по охороні від забруднення і виснаження вод басейну Дніпра. Вчені Інституту гідробіології АН УРСР займалися аналізом якості дніпровської води на всьому каскаді водосховищ, у тому числі Київському і Канівському. Спеціалісти різних профілів — гідрологологи, медики, біологи — вивчали проблеми охорони від забруднення підземних вод і розширення їх використання.

Важливими напрямками були проектування і спорудження промислових підприємств з мінімальними потребами у свіжій воді, переведення заводів і фабрик на прогресивну технологію багаторазового її використання, планомірне впровадження безстічних систем виробництва. Нові фізико-хімічні й мікробіологічні методи глибокої очистки стічних вод підприємств розробляли Інститут колоїдної хімії і хімії води АН УРСР, Науково-дослідний і конструкторсько-технологічний інститут міського господарства Міністерства житлово-комунального господарства УРСР, Київський інженерно-будівельний інститут. На підприємствах Києва впроваджувалися маловідхідні технологічні процеси, вдосконалювалися методи знешкодження промислових відходів. У 1980 р. 180 підприємств міста мали очисні споруди для фільтрації шкідливих домішок промислових стоків, близько 200 — системи оборотного водопостачання; загальна потужність систем оборотного водопостачання міста становила 423 млн. м³ на рік.

Понад 2,7 млн. крб. витратило шкiряне виробниче об'єднання

ім. М. В. Фрунзе на спорудження сучасних очисних споруд. Тут за добу очищалося більше 6 тис. м³ води. Щогодини провадився хімічний аналіз відходів виробництва, що було надійною гарантією дотримання встановлених санітарних норм. Діяла система оборотного водопостачання на Київській експериментальній меблевій фабриці. Розроблялися заходи по зменшенню водокористування на «Хімволокні». Постійна увага приділялася природоохоронній роботі також у «Київпромарматурі», у виробничому об'єднанні «Маяк» та на інших підприємствах міста.

Проводяться роботи по запобіганню змивання нафтопродуктів з територій підприємств та організацій міста. Річковики у співдружності з ученими Київського технологічного інституту харчової промисловості ввели в експлуатацію спеціальне судно для збирання так званих підслоневих вод, в результаті чого з другої половини 70-х років екіпажі теплоходів не скидають у Дніпро ці забруднені нафтопродуктами води, а здають їх на очисний комбінат. Значні роботи проведені по впорядкуванню набережних Дніпра.

Виробничі та комунальні стоки міста проходять механічну і біологічну очистку на Бортницькій станції аерації, перша черга якої була введена в дію у 1965 р., друга — у 1979 р. Ця складна сучасна споруда подоби очищала 1,2 млн. м³ стічних вод, причому понад 70 % робіт здійснювалося в автоматичному режимі. До 40 % очищеної води використовується для зрошення полів Бориспільського району. Каналізаційні стоки міста очищаються у Новодарницькому колекторі.

Очищалися і впорядковувалися численні озера Києва — у Голосієвому, Пущі-Водиці, Дніпровському і Дарницькому районах. Поліпшувалась охорона водних джерел від забруднення.

Серйозною проблемою 60—70-х ро-

ків стало погіршення якості води у зв'язку з «цвітінням» водоймищ через розвиток у зонах мілководь водоростей синьозелених водоростей. У боротьбі з цим небажаним явищем використовувався комплекс заходів: очистка стічних вод, механічне витягнення водоростевої маси, розчистка дна, розведення товстолобика — риби, що харчується синьозеленими водоростями, тощо. У вирішенні цих проблем важливу роль відіграли висновки і рекомендації науково-дослідних колективів, у тому числі століці УРСР.

Розширювалися роботи по контролю за станом води. На захисті її чистоти стали інспекції водного нагляду, санітарно-епідеміологічні станції. З кожним роком все ширше використовувалися досягнення науково-дослідних установ. Наприкінці 70-х років вступила в дію автоматична станція контролю поверхневих вод. Цей комплексний, міжгалузевий підхід допомагав у межах міста зберегти від забруднення водні ресурси Дніпра, боротися за чистоту головної водної артерії республіки, за збереження Славутичем на всій його довжині здорової, придатної для пиття води.

Значна увага приділялася раціональному, ощадливому використанню водних ресурсів. Облік споживання живильної вологи промисловими підприємствами допомагав зберегти мільйони кубометрів питної води. Влітку 1979 р. виконком Київської Ради народних депутатів прийняв рішення «Про заходи по економії питної води». Важливим резервом щодо цього стало використання для поливу зелених насаджень технічної води. Необхідне було також докорінне вдосконалення контролю за кількістю забраної води та якістю поверненої до рік і водоймищ. Між тим у Києві було дуже мало контрольно-вимірювальних приладів, через що припускалися значна перевитрата води, порушення науково

обгрунтованих санітарно-гігієнічних нормативів.

Радянські, господарські, профспілкові органи і добровільні товариства провадили роботу по вихованню киян у дусі дбайливого ставлення до використання води. Широкого резонансу набули, зокрема, місячники боротьби за економію питної води. Проте необхідна повсякденна роз'яснювальна робота, щоб кожний — від школяра до керівника підприємства — беріг дорогоцінну воду.

Відповідно до радянського законодавства про охорону тваринного світу у столиці Радянської України провадилася значна робота по поширенню серед населення знань про диких тварин. У наукових установах вивчалися проблеми збереження природного середовища. Так, дослідження вчених Інституту гідробіології АН УРСР допомагають зберігати і збагачувати виловий склад риб дніпровських водосховищ. Населення міста проявляло турботу про птахів, білок. У міських парках, біля вікон квартир, на балконах щороку збільшувалася кількість годівниць.

Боротьба з забрудненням атмосфери і шумом. В умовах науково-технічної революції, інтенсифікації економіки все більшого значення набуває охорона атмосферного повітря. В Києві провадилася значна робота по зведенню до мінімуму негативних явищ індустріального розвитку.

На початку 60-х років у великих містах, у тому числі Києві, забруднення повітря відбувалося головним чином з вини промислових підприємств і котельень. Завдяки вжитим заходам воно різко скоротилося. На кінець 70-х років до 60 % забруднення атмосфери у великих містах і промислових центрах припадало на автомобільний транспорт. У віданні підприємств і організацій Києва, а також в особистій власності його жителів у 1980 р. було понад 100 тис. автомобілів. Якщо врахувати ще мо-

тоцикли, мопеди, десятки тисяч транзитних машин, то зрозуміло, якою складною проблемою для міста є боротьба з загазованістю повітря. Для її зменшення постійно вдосконалювалася схема транспортних маршрутів, посилювався контроль за технічним станом автомобілів, дотриманням встановлених у країні норм допущення у вихлопних газах шкідливих речовин. Автопарки мали постійно піклуватися про обладнання транспорту спеціальними пристроями. Перспективним для очистки повітря міст є вдосконалення видів топлива для двигунів автотранспорту. На початок 1981 р. у Києві було близько 1 тис. газобалонних автомобілів.

Починаючи з 1974 р. на всіх промислових підприємствах міста розроблялися плани охорони природи, згідно з якими будувалися очисні споруди, створювалися маловідхідні технологічні процеси. Тільки за роки десятиї п'ятирічки на будівництво нових і реконструкцію діючих установок по очистці відходів виробництва у Києві було витрачено 60 млн. крб. На великих підприємствах міста в 1980 р. діяло більш як 2 тис. пиловловлюючих споруд.

Вчені Києва розробляли і впроваджували нові конструкції очисних споруд для промислових підприємств. Значний вклад у боротьбу з забрудненням повітря вніс колектив Інституту газу АН УРСР. Так, застосування на ТЕЦ-5 і ТЕЦ-3 розроблених вченими методів приблизно в 2 рази скоротило викидання оксидів азоту агрегатами цих станцій. Важливим для охорони навколишнього середовища було також створення науковими співробітниками інституту апаратів для очистки газових викидів на хімічних, фармацевтичних та інших підприємствах. Впровадження цих повністю автоматизованих установок на Київському заводі полімерних матеріалів виробничого об'єднання «Укрпластик» і

Замірювання рівня шуму на площі Перемоги співробітниками санітарно-гігієнічної лабораторії міської санепідемстанції. 1975 р.

комбінаті друку «Радянська Україна» показало, що завдяки їм надходження шкідливих речовин в атмосферу практично повністю (на 97—99 %) ліквідується.

На стан атмосферного повітря позитивно вплинуло виведення за межі міста або перепрофілювання найбільш неблагополучних у санітарно-відношенні підприємств і господарств. Наприклад, за роки дев'ятої п'ятирічки 20 підприємств, що засмічували атмосферу шкідливими газами, були закриті або перенесені за межі житлових масивів.

Загазованість атмосфери зменшилася завдяки газифікації котельень, що працювали раніше на твердому паливі, переведенню більшості житлових будинків на центральне опалення. За роки десятої п'ятирічки в Києві ліквідовано 56 дрібних коте-

лень. На нових житлових масивах здійснювалося централізоване теплопостачання.

У 450 містах країни, у тому числі Києві, контролюється якість атмосферного повітря. Ряд органів, насамперед санітарно-епідеміологічна служба, слідкують за дотриманням радянського законодавства у сфері охорони повітряного середовища від забруднення. Вже на початок 1974 р. було освоєно більше ста методик виявлення шкідливих речовин. У природоохоронній роботі використовувалися автоматизовані системи контролю. Вчені Інституту технічної теплофізики та Інституту газу АН УРСР, а також спеціалісти гідрометеорологічної служби республіки розробили проект автоматизованої системи контролю за рівнем забруднення повітряного басейну транспортни-

ми і промисловими викидами. Наприкінці десятої п'ятирічки система була передана Київському центру по вивченню і контролю забруднення природного середовища. За допомогою газоаналітичної і лічильно-обчислювальної техніки на десяти контрольні-вимірювальних станціях визначався склад повітря різних районів міста.

Заходи щодо попередження, зниження і ліквідації забруднення атмосфери Києва поряд з його багатомисливістю, широкою приміською лісовою зоною, близькістю Дніпра роблять повітряний басейн столиці УРСР набагато чистішим, ніж в інших промислових містах з такою ж чисельністю населення.

Небезпечною «хворобою» великих міст став шум, як і інші порушення екологічної рівноваги. Тому боротьба зі звуковим «засміченням» навколишнього середовища перетворилася на одну з актуальних соціальних і гігієнічних проблем сучасності. У столиці УРСР також спостерігалось погіршення акустичного середовища. Завдяки спеціальним дослідженням, що провадилися в місті протягом кількох років, були виявлені райони підвищеної «шумової забрудненості» і її джерела. Почали розроблятися методи захисту жителів від зайвого шуму. Здійснювані згідно з рекомендаціями спеціалістів заходи сприяли зменшенню звукової напруги, джерелом якої були промислові підприємства, транспорт, робота різних механізмів, апаратів, приладів.

Шум підвищувався насамперед у зв'язку зі збільшенням потоку вантажного і легкового автотранспорту. Ефективними заходами у боротьбі з цього роду шумом стали заборона подання звукових сигналів, обмеження руху транспорту вночі, заміна старих машин новими зі зниженими шумовими характеристиками. Великі роботи провадилися по поліпшенню стану проїжджої частини вулиць. Інститут «Київпроект» за участю Ки-

ївського науково-дослідного інституту загальної і комунальної гігієни ім. О. М. Марзєєва створив карту транспортного шуму в місті. Були розроблені раціональні схеми руху транспортних потоків. На багатьох вулицях (лише за роки дев'ятої п'ятирічки — на 55) введено односторонній рух. Реконструйовані основні транспортні вузли й магістри загальнономіського значення. Чималу роль відіграло створення Великої окружної дороги, по якій вантажний транзитний транспорт, не заходячи у місто, має можливість потрапити на потрібні автотраси.

Велась боротьба за зниження шумового навантаження шляхом протишумових будівельних конструкцій на промислових підприємствах. Так, при модернізації ТЕЦ-2 з допомогою спеціалістів Всесоюзного науково-дослідного інституту будівельної фізики Держбуду СРСР для газотурбінних установок були підібрані спеціальні повітряні глушники, завдяки чому різко знизився рівень шуму.

У будівництві почали застосовуватися нові архітектурно-планувальні рішення з урахуванням вимог шумозахисту. У нових районах міста забудова велась на певній відстані від магістралей з інтенсивним рухом транспорту. Безсумнівними були досягнення архітекторів і будівельників щодо звукоізоляції приміщень. Розроблялися спеціальні проекти будинків. У республіканському конкурсі 1980 р. на краще житло, громадські та промислові будинки другою премією відзначили експериментальний житловий будинок по вул. Сакаганського. Його особливість — вздовж головного фасаду, що виходить на напружену транспортну магістраль, розміщені коридори, а вікна житлових кімнат виходять у двір. Широко використовувалась такий ефективний засіб боротьби з міським шумом, як спеціальні зелені насадження.

У зв'язку зі зростаючим емоційно-психологічним навантаженням на міського жителя дедалі актуальнішим стає питання зменшення побутового шуму: від увімкненої радіо- й телеапаратури, побутової техніки, грюкання дверима ліфта, під'їзду. В зв'язку з цим дещо активізувалася роз'яснювальна робота серед населення про необхідність повсюдної боротьби з шумом, в тому числі у власній квартирі, підвищення культури поведінки, поваги до спокою сусідів, створення зон тиші — тиші творчості, роботи думки.

Зниження інтенсивності транспортного, промислового, побутового шуму сприяло поліпшенню міського середовища, зміцненню здоров'я й працездатності киян.

Збереження і подальше збагачення зелених зон. Столицю Радянської України по праву називають одним із найзеленіших міст світу. Планомірна робота по розширенню зеленого вбрання провадилася одночасно зі здійсненням генерального плану розвитку Києва. Розростаючись і впригул підступаючи до рік, озер, лісів, гаїв, він органічно включав живу природу у свої межі. І в тому, що в безпосередній близькості від багатьох житлових масивів з'явилися природні пляжі, ліси, поляни, — особлива чарівність Києва. Крім того, сади, сквери, тіністі бульвари, ліси, зелені килими газонів, затишні куточки декоративних насаджень очищають місто від пилу й газів, насичують його киснем, нейтралізують шум, здійснюють вплив на мікроклімат, поліпшуючи умови життя населення.

Поряд з формуванням навколо Києва лісопаркових зон і розширенням площі парків та скверів озеленювалися вулиці, подвір'я будинків на нових житлових масивах і у старих районах. Справжні оазиси з'явилися на території промислових підприємств, шкіл. Значну роль у ство-

ренні міської і приміської зелених зон столиці республіки відіграло прийняте в березні 1967 р. рішення міськради «Про охорону зелених насаджень на території міста Києва». Київський науково-дослідний інститут загальної і комунальної гігієни ім. О. М. Марзєєва розробив рекомендації по створенню зелених санітарно-захисних зон підприємств і транспортних магістралей.

Озеленення і збереження насаджень здійснювалися робітниками управління «Київзеленбуд». На початку 60-х років велику роль у розширенні передового досвіду відіграло змагання його колективу з працівниками зеленого будівництва Москви, Ленінграда, Харкова та Єревана. В Києві склалася традиція участі трудящих у розширенні зелених зон. Роботи по озелененню займали центральне місце під час весняних та осінніх місячників, що організовувалися партійними і радянськими органами, по впорядкуванню і поліпшенню санітарного стану міста. Так, під час весняного місячника 1980 р. було висаджено 20 тис. дерев і 100 тис. кущів.

У 1981 р. в місті нараховувалося 66 парків, 230 скверів, 33 бульвари, численні малі куточки відпочинку. Унікальним садово-парковим комплексом, що об'єднує старовинні і сучасні парки та сади на дніпровських схилах з їх прекрасними пейзажами, пам'ятками історії і культури, неповторними видами водних просторів Дніпра і київського Лівобережжя, є Центральний парк. До реєстру заповідних парків республіканського значення внесені такі шедеври вітчизняного садово-паркового мистецтва, як Центральний республіканський ботанічний сад АН УРСР, Ботанічний сад ім. акад. О. В. Фоміна Київського державного університету, дендропарк зоопарку та ін. Якщо в 1917 р. загальна площа парків Києва становила 116,5 га, то на початку 1979 р. — 3,4 тис. га.

Льотчик-космонавт СРСР, Герой Радянського Союзу В. М. Комаров серед учасників наради молодих вчених. 1965 р.

У 70-х роках на порядок денний стало питання про художню реконструкцію й упорядкування київських парків, збільшення в них зразків ландшафтної архітектури, високохудожніх елементів паркового обладнання, декоративної скульптури, басейнів, фонтанів, сучасно оформлених майданчиків відпочинку, а також розрідження густих насаджень дерев, розширення зелених полян, що відкривають чудовий краєвид на природні й архітектурні комплекси. Наприклад, парк по вул. Володимирській, що складається з п'яти скверів, розділених між собою вулицями і провулками, був реконструйований у своєрідний, єдиний за плануванням виставково-прогулянковий комплекс, де експонуються оригінали й копії давньоруського монументального мистецтва.

В Києві росте близько 250 видів дерев і кущів. Але зелений профіль його визначається насамперед каштанами, що стали символом краси міста. У районах масового житлового будівництва висаджені дерева і кущі, найбільш пристосовані до місцевих умов, — липи, тополі, клени, граб. Зелені ансамблі міста збагачувалися плодовими деревами. Проте трапляються ще малоцінні породи — результат стихійних, непродуманих насаджень без урахування біологічних особливостей дерев, кущів, трав. Крім того, намагання здійснити упорядкування з мінімальними витратами призвело де-не-де до спрощення і погіршення проектних рішень. Тому дедалі актуальнішим ставало питання про планомірне поліпшення якості зеленого фонду, урізноманітнення зеленого вбрання Києва, на-

самперед за рахунок горіхових порід з їх цінними санітарно-гігієнічними властивостями.

Більш як 35 тис. га займають лісопарки міста: Голосіївський, Броварський, Дніпровський та ін. Чудовим зеленим намістом оперізують Київ ліси. Навколо міста розкинулися курортні місцевості: Боярка, Буча, Ворзель, Ірпінь, Клавдієве, Конча-Заспа, Чорторий тощо. Близько 3 тис. га землі у приміських зонах — це колективні сади, в яких майже 40 тис. киян мають можливість поєднувати відпочинок з творчою працею садівника. Першість у збиранні фруктів та овочів, рясноті квітів серед садівничих товариств Києва й області неодноразово завойовував масив «Русанівські сади», створений наприкінці 50-х — на початку 60-х років на пісках, до того ж затоплюваних під час поводей Дніпра.

У зв'язку зі збільшенням чисельності населення і скороченням земельних ресурсів місто особливо важкого значення набуло максимальне використання й збереження природного ландшафту. Між тим у практиці київських проектувальників і будівельників нерідко спостерігалася порубка насаджень заради тимчасової зручності у проведенні будівельно-монтажних робіт. Так, були викорчувані багаторічні декоративні й плодові дерева у процесі забудови масивів Виноградар, Лісовий та ін. Це значно погіршувало архітектурне обличчя нових районів, вело до додаткових витрат коштів і праці на озеленення. Чимало куточків живої природи гинуло через незадовільний догляд, а також в результаті недбалої очистки вулиць від снігу та криги.

Особливої охорони потребують приміські ліси. Пов'язані з містом громадським транспортом, вони є улюбленим місцем відпочинку киян. Проте природні біосистеми непоправно виснажуються, коли тисячі відпочиваючих у вихідні погожі дні збираються на відносно невеликих ді-

лянках лісів та водоймищ. Тому все більше уваги приділялося пропорціональному розміщенню місць відпочинку. Актуальними стали широка пропаганда серед населення необхідності дбайливого ставлення до природи і вмілого користування її багатствами, суворий контроль за дотриманням радянського законодавства про охорону навколишнього середовища.

Завдяки постійній увазі партійних і радянських органів, громадських організацій до природоохоронних проблем в Києві здійснювалися багатопланові, науково обгрунтовані заходи по охороні й оздоровленню навколишнього середовища, збереженню і примноженню природних ресурсів, що поліпшувало умови життя населення міста.

Таким чином, у 60—70-і роки в Києві, як і в усій країні, відбувався спрямований Комуністичною партією процес неухильного піднесення народного добробуту. Втілювалася в життя думка В. І. Леніна про те, що «тільки соціалізм дасть можливість широко розповсюдити і по-справжньому впорядкувати суспільне виробництво і розподіл продуктів за науковими міркуваннями відносно того, як зробити життя всіх трудящих найлегшим, таким, яке б давало їм можливість добробуту»⁵.

Планомірно підвищувалися реальні доходи трудящих. На основі науково-технічного прогресу розвивалося масове житлове будівництво, вдосконалювалася робота комунальних служб, транспорту, зв'язку, здійснювалася широка програма благоустрою міста. Відбувалися якісні зрушення в торговому і побутовому обслуговуванні населення. Значних успіхів досягла охорона здоров'я. Все більше киян залучалося до фізкультурного руху. Значна увага у місті приділялася проблемам збереження, віднов-

⁵ Ленін В. І. Повне збір. творів, т. 36, с. 359.

III. Зміцнення матеріальних основ соціалістичного способу життя

лення і поліпшення навколишнього середовища.

Поряд з безперечними досягненнями у поліпшенні умов життя радянських людей, на кінець 70-х років намітилося зниження темпів вирішення ряду вузлових соціальних проблем. Не всюди проявлялась турбота про органічне поєднання особистих, колективних і суспільних інтересів. Повільно вдосконалювалася система матеріального стимулювання у напрямі підвищення його ефективності, впливу на продуктивність суспільної праці, усунення диспропорцій у винагородженні різних категорій працівників. Дальшого поліпшення потребувало співвідношення рівня життя працюючих та непрацездатних членів суспільства, пенсій-

ного забезпечення різних категорій трудящих. Необхідно було посилити соціальну допомогу сім'ям, що мають дітей, поліпшити соціально-побутову допомогу старим. Чимало нерозв'язаних проблем спостерігалось у сфері побутового обслуговування трудящих — його соціальній ефективності, комплексності, якості.

В цілому поліпшення умов життя трудящих відповідно до соціальної політики Комуністичної партії і Радянського уряду за умов удосконалення соціалізму були важливою передумовою виконання планів економічного розвитку, дальшого зміцнення основ соціалістичного способу життя, сприяли комплексному розвитку столиці Української РСР.

КИЇВ — ВЕЛИКИЙ НАУКОВИЙ І КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР КРАЇНИ

1. Розвиток науки

У дружній сім'ї братніх союзних республік небувалою розквіту досягла наука Радянської України. Значний вклад у її розвиток вносять вчені столиці Української РСР. У доповіді на урочистому засіданні, присвяченому 325-річчю возз'єднання України з Росією, член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербицький підкреслив: «За останні роки вчені України досягли нових вагомих успіхів у розвитку фундаментальних і прикладних досліджень. Вони стали можливими завдяки постійно міцніючим зв'язкам, творчій співдружності з науковими і виробничими колективами Москви, Ленінграда, союзних республік»¹. В першу чергу це стосується діячів науки столиці України. Київські вчені успішно розвивають найважливіші наукові напрямки у різних галузях математики, фізики, хімії, біології, технічних, сільськогосподарських і медичних, а також суспільствознавчих наук. Їх досягнення у багатьох галузях заслужили визнання далеко за межами Союзу РСР.

Завдяки постійному піклуванню КПРС, єдиній науково-технічній політиці, що провадиться в СРСР, у Києві утворилася розгалужена мережа різноманітних науково-дослідних установ, організацій і підрозділів, посилена могутньою сучасною дослідно-експериментальною базою.

Зміцнення сучасного наукового потенціалу столиці УРСР. Провідне місце у науковому потенціалі Києва

займають установи Академії наук Української РСР. Більшість з них (51 з 78) знаходяться тут. Крім науково-дослідних інститутів в систему АН УРСР (по Києву) входить Рада по вивченню продуктивних сил Української РСР, Центральний республіканський ботанічний сад, Головна астрономічна обсерваторія, Центральна наукова бібліотека, Центральний науково-природничий музей, різні наукові товариства, постійно діючі комісії та ін.

Величезне значення має діяльність 100 галузевих інститутів, більш як 150 проектних і конструкторсько-технологічних організацій, зосереджених у столиці України. Крім того, великим науковим потенціалом володіють десятки кафедр і лабораторій 18 київських вузів.

Протягом 1960—1984 рр. значення науки в інших сферах життя радянського суспільства значно зросло, що спричинило важливі соціально-економічні зрушення й у житті Києва. Вже на кінець десятої п'ятирічки головна увага тут акцентувалася на зростанні загальної чисельності наукових працівників, насамперед на підвищенні фондоозброєності і результативності їх праці, збільшенні частки висококваліфікованих спеціалістів.

В результаті швидко зріс контингент співробітників із вченими ступенями, що, забезпечували піднесення якісного рівня розробок при зниженні темпів зростання загальної чисельності зайнятих у науці.

¹ Комуніст України, 1979, № 3, с. 25.

Плідна діяльність наукових колективів постійно забезпечується всебічною підтримкою і невтомною увагою до них з боку ЦК Компартії України, уряду Української РСР, Київського міського партії. Величезна роль у мобілізації наукових колективів міста на підвищення результативності науки, подальше розгортання фундаментальних досліджень, концентрацію творчих сил на найбільш важливих напрямках належить партійним організаціям. Так, зростаючий науковий авторитет установ АН УРСР Києва активно сприяла організаторська і політична робота парторганізацій, що об'єднували на кінець 70-х років понад 6500 членів КПРС, з яких 50 академіків і членів-кореспондентів АН УРСР, 150 докторів і 300 кандидатів наук. Всі секретарі парторганізацій академічних інститутів мали вчений ступінь і працювали у одному з наукових напрямків.

Сучасна структура наукової мережі столиці УРСР визначилася до середини 60-х років після виконання ряду рішень і заходів ЦК КПРС і уряду СРСР, спрямованих на поліпшення діяльності основних ланок системи наукових установ. Але насамперед це торкнулося академічної науки, питома вага якої є визначальною у республіці.

11 квітня 1963 р. була прийнята постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи по поліпшенню діяльності Академії наук СРСР і академії наук союзних республік», а 28 травня 1963 р. — постанова ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР «Про заходи щодо поліпшення діяльності Академії наук УРСР». Ці постанови націлили вчених на необхідність концентрації творчих сил і матеріальних ресурсів на найважливіших наукових напрямках, на боротьбу з невиправданим паралелізмом і дублюванням досліджень. Увага Академії наук УРСР зосереджувалася на розвиткові фундаментальних досліджень найактуальніших проб-

лем природничих і суспільних наук, дійової їх координації у масштабах республіки. Важлива роль у цій справі належала Президії АН УРСР. Вона провела велику науково-організаційну роботу по упорядкуванню структури й уточненню досліджуваних наукових напрямків. Академічні інститути звільнялися від вузької галузевої проблематики, а структура республіканських академії з утворенням секцій і спеціалізованих відділень стала ідентичною по країні. Багато наукових установ АН УРСР, що розробляли тематику галузевого профілю, були підпорядковані галузевим міністерствам і відомствам. В зв'язку з уточненням профілю ряд інститутів був реорганізований. Зокрема, по Києву Інститут гідрології і гідротехніки АН УРСР реорганізований у Інститут гідромеханіки АН УРСР; Інститут теплоенергетики АН УРСР — в Інститут технічної теплофізики АН УРСР; Інститут електротехніки АН УРСР — в Інститут електродинаміки АН УРСР; Інститут металокераміки і спеціальних сплавів АН УРСР — в Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР; Інститут ливарного виробництва АН УРСР — в Інститут проблем лиття АН УРСР; Інститут хімії полімерів і мономерів АН УРСР — в Інститут хімії високомолекулярних сполук АН УРСР; Інститут використання газу у комунальному господарстві і промисловості АН УРСР — в Інститут газу АН УРСР; Інститут мікробіології АН УРСР — в Інститут мікробіології і вірусології АН УРСР ім. Д. К. Заболотного².

У 60—70-і роки значно активізувалася науково-дослідна робота у київських вузах, що стало однією з пайхарактерніших особливостей сучасного етапу розвитку радянської вищої школи. У складі науково-педа-

² История Академии наук Украинской ССР.— Киев, 1979, с. 581, 613, 619, 623, 631, 632, 637.

Ювілейна сесія Академії наук УРСР, присвячена 50-річчю академії. 1969 р.

гогічних працівників Кієва нараховується близько 600 докторів і 5 тис. кандидатів наук.

Важливе значення для удосконалення наукової діяльності у вузах мали постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про дальший розвиток науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах» (20 лютого 1964 р.) і «Про підвищення ефективності науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах» (6 квітня 1978 р.). В них ставилися етапні завдання щодо вирішення найважливіших фундаментальних і прикладних проблем. Відповідно до даних постанов наукові дослідження у вузах столиці УРСР стали проводитися на основі конкретних зв'язків з підприємствами, академічними і галузевими НДІ, а також проектно-конструкторськими організаціями. Значно активізувалась у 70-і роки така специфічна форма використання наукових кадрів вищої школи, як їх керівництво масовою студентською науково-дослідною роботою.

Взяти, наприклад, Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, колектив якого здійснював дослідження по 30 важливих наукових напрямках. Поряд з проблемними лабораторіями, які займаються головним чином фундаментальними дослідженнями, в КДУ функціонують два галузевих інститути і дві великі базові лабораторії, безпосередньо пов'язані з промисловими підприємствами. Університет — один з 70 вузів країни, що здійснює дослідження важливого народногосподарського значення. Тут впроваджені принципи організації наукової роботи, властиві виключно науково-дослідним установам. Близькі по спорідненій тематиці кафедри об'єднуються у відповідні відділи, а останні — у відділення (145 кафедр об'єднані у 17 наукових відділів і 14 відділень).

Виконуючи вказівки В. І. Леніна про підвищення ролі науки у будівництві комуністичного суспільства, зокрема про те, «...щоб наука справді входила в плоть і кров, перетворюю-

Директор Інституту кібернетики АН УРСР В. М. Глушков знайомить учасників Все-союзного семінару з електронно-обчислювальною керуючою машиною «Дніпро» та її застосуванням у промисловості. 1965 р.

валась у складовий елемент побуту цілком і по-справжньому»³, Комуністична партія у своїй діяльності велику увагу приділяє матеріально-технічному забезпеченню наукових досліджень, що можна спостерігати на прикладі Києва. Так, у загальній системі заходів, спрямованих на підтримку високого творчого потенціалу вчених столиці УРСР, поряд з переважною орієнтацією на дальшу інтенсифікацію наукової діяльності величезне значення мало стабільне фінансування науково-дослідних робіт. Загальний обсяг коштів, витрачених на здійснення наукових досліджень в академічних установах міста за період 1976—1980 рр., становив 497,4 млн. крб. Якщо у 1976 р. на одного наукового працівника припадало в середньому 4593 крб., то у 1980 р. — 5676 крб., тобто на 23,5 % більше. Зміцнюється дослідно-експериментальна база наукових установ і організацій, у їх розпорядження надходить дедалі більше електронно-

обчислювальних машин, новітнього устаткування, приладів, інструментів тощо. У 1980 р., наприклад, для київських академічних інститутів було виділено матеріально-технічних ресурсів на 21,8 %, у тому числі по групі наукового устаткування на 37,7 % більше, ніж у 1979 р. Лише на придбання електронно-обчислювальної техніки і нових приладів було витрачено 25,3 млн. крб. Зокрема, значному поглибленню досліджень у галузі ядерної фізики і матеріалознавства сприяло введення в дію ядерного реактора, а також першого у нашій країні протонного мікроскопа й ізохронного циклотрона У-240 — на той час єдиного прискорювача подібного типу в СРСР.

Свідченням постійної турботи про зміцнення матеріально-технічної бази науки є рішення Київського міськкому Компартії України про організацію спеціального тресту Київміськбуд № 2 по будівництву об'єктів АН УРСР.

Постійне розширення діапазону творчості київських вчених, назрілі потреби розвитку передових галузей науки зумовлювали створення нових наукових підрозділів, лабораторій і інститутів. У системі академічних інститутів міста у 60—70-і роки почали діяти інститути: кібернетики, напівпровідників, проблем міцності, теоретичної фізики, ядерних досліджень, колоїдної хімії і хімії води, молекулярної біології і генетики, геохімії і фізики мінералів, напівтвердих матеріалів, хімії високомолекулярних сполук, проблем онкології, держави і права. За роки десятиліття п'ятиріччя створені Інститут соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР та Інститут проблем моделювання в енергетиці АН УРСР. Тоді ж були організовані науково-дослідні інститути — ветеринарний, автоматизованих проблем управління міським господарством, а також ки-

³ Ленін В. І. Повне збір. творів, т. 45, с. 370.

ївський Міжреспубліканський філіал Інституту наукового атеїзму Академії суспільних наук при ЦК КПРС.

На початку 70-х років все активніше включалися в роботу по комплексній організації наукових досліджень киявські вузи і галузеві НДІ, внаслідок чого стали виникати академічно-вузівські комплекси і науково-виробничі об'єднання. Позитивно зарекомендувала себе така форма співробітництва вчених та інженерно-технічних працівників, як галузеві навчально-науково-виробничі комплекси. З розширенням фронту наукових досліджень, виникненням нових напрямків у науці зростає необхідність удосконалення системи оперативної підготовки висококваліфікованих кадрів. Чисельність наукових працівників у Києві постійно зростає: якщо у 1975 р. їх нараховувалося 43,6 тис., то у 1980 р. — 47,9 тис.

Значна увага в зв'язку з цим приділяється аспірантурі. Великі центри аспірантської підготовки у системі Мінвузу УРСР — Київський університет та Київський політехнічний інститут. Аспірантуру мають всі академічні інститути міста, де щорічний набір аспірантів становить більш як 600 чоловік, навчання проводиться за 14 галузями наук і 220 спеціальностями.

Активізувалася цільова підготовка спеціалістів кафедрами вузів, які функціонують на базі науково-дослідних інститутів. Так, з 1967 р. при Інституті кібернетики АН УРСР була сформована кафедра Московського фізико-технічного інституту. Його кафедри організовані також при академічних інститутах — електрозварювання, металофізики, фізіології та ін. В Інституті проблем міцності АН УРСР плідно працює кафедра Київського політехнічного інституту. Подібна практика сприяє більш повному задоволенню потреб дослідних установ у спеціалістах з нових наукових дисциплін, а також надає можливість випускникам вищої шко-

ли зразу активно включитися в наукову діяльність.

У столітті УРСР високими темпами збільшувався контингент наукових працівників із вченим ступенем. Так, за 1975—1980 рр. чисельність кандидатів наук тут зросла з 15,5 до 17,5 тис., а докторів — відповідно з 1847 до 2008 чоловік.

Серед наукових працівників Києва немало видатних вчених, які роблять великий внесок у розвиток вітчизняної і світової науки. Не тільки у Радянській країні, а й далеко за її межами, широко відомі і високо оцінені творчі досягнення таких вчених, як Б. Є. Патон, М. М. Амосов, О. К. Антонов, В. М. Глушков, О. С. Давидов, О. В. Кірсанов, О. І. Коломійченко, П. Г. Костюк, І. І. Лукінов, Ю. О. Митропольський, А. Ф. Прихотько, К. М. Ситник, В. І. Трефілов, І. М. Францевич, О. О. Шалімов та ін.

Характеризуючи рівень розвитку науково-дослідного потенціалу в столітті УРСР, В. В. Щербинський у виступі на XXX конференції Київської міської партійної організації (січень 1986 р.) зазначив, що в Києві діє близько 400 науково-дослідних інститутів, конструкторських і проектно-технологічних організацій, в яких працюють десятки тисяч кваліфікованих спеціалістів. Їм під силу найскладніші завдання.

Фундаментальні дослідження киявських вчених. Закономірно, що високий науковий авторитет Києва визначається тим вагомих вкладом, який вносять його наукові колективи в реалізацію накресленої Комуністичною партією програми створення матеріально-технічної бази комунізму, формування комуністичних суспільних відносин і виховання нової людини.

Необхідність забезпечення соціально-політичних, ідеологічних і культурних умов торжества комунізму зумовлює зростання ролі суспільних наук на сучасному етапі. Найпершим

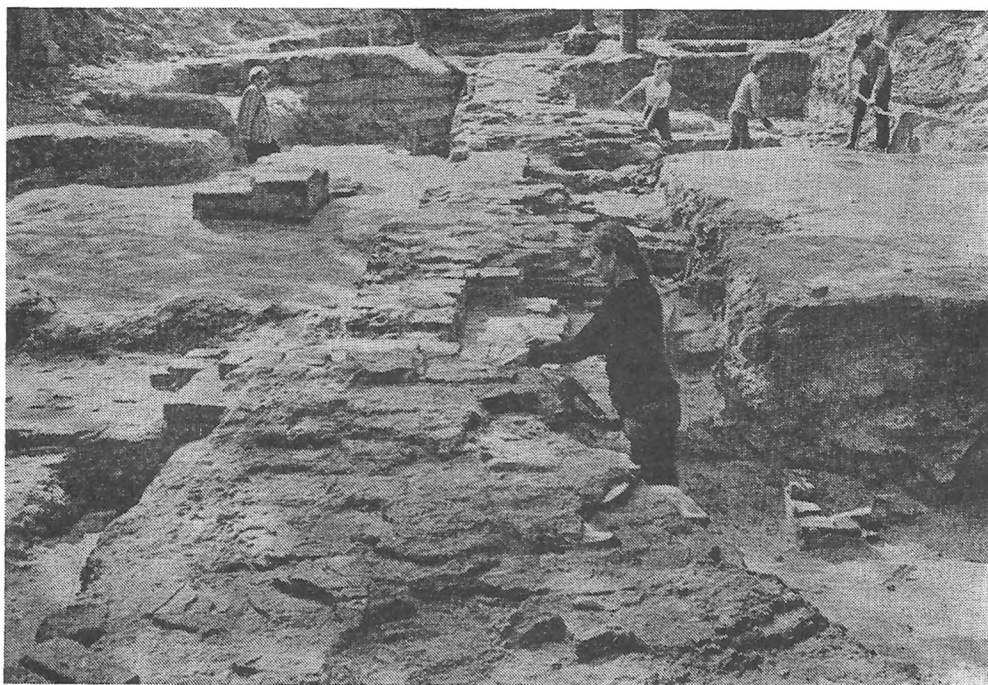
обов'язком радянських суспільствознавців є глибоке і всебічне розкриття закономірностей економічного, соціального і духовного прогресу побудованого в СРСР соціалістичного суспільства — вищого досягнення сучасної цивілізації. Плідно працюють вчені-суспільствознавці Києва, виконуючи комплекс завдань по розробці складних теоретичних проблем, пов'язаних із соціально-економічною і ідеологічною діяльністю партії, вихованням радянських людей в дусі пролетарського, соціалістичного інтернаціоналізму і радянського патріотизму, з наступальною критикою сучасних антикомуністичних теорій і концепцій. Наукові колективи, що працюють у галузі економічних, історичних, філософських, юридичних наук, літературознавства, мовознавства, етнографії, мистецтвознавства, у вказаний період підготували ряд праць, які становлять великий вклад у розвиток марксистсько-ленінської теорії, у скарбницю радянської духовної культури і мають важливе значення для практики комуністичного творення.

Широке коло питань досліджується в різних галузях економічної науки. У відповідних установах АН УРСР, галузевих інститутах, на кафедрах вузів Києва економічного профілю розробляються актуальні проблеми політичної економії, економіки окремих галузей народного господарства, статистики і демографії, історії народного господарства й економічної думки. В центрі уваги знаходяться проблеми резервів підвищення ефективності й якості, удосконалення механізму соціалістичного господарювання. Вчені-економісти висунули ряд нових ідей у галузі органічного взаємозв'язку планової оптимізації фондів нагромадження і споживання, розвитку господарського розрахунку і стимулювання зростання продуктивності праці, інтенсивного відновлення в умовах соціалістичного господарювання. Крім значних

економічних розробок, рекомендацій і методик, по результатах досліджень опубліковано ряд великих монографій. У 1966 р., наприклад, вийшло у світ фундаментальне дослідження П. М. Першина «Аграрна революція в Росії» (у двох книгах), удостоєна Державної премії СРСР. В наступні роки були видані такі праці, як «Відновлення і ціни», «Аграрні проблеми розвинутого соціалізму», «Демографічний розвиток Української РСР» та ін. У роки десятиї п'ятиріччя київські економісти велику увагу приділяли поглибленому науковому аналізу тенденцій економічного розвитку, структурних зрушень і напрямків дальшого підвищення ефективності суспільного виробництва.

Значні досягнення вчених-істориків Києва. Так, дослідники Інституту історії партії при ЦК Компартії України — філіалу Інституту марксизму-ленізму при ЦК КПРС — зробили великий вклад у вивчення й узагальнення досвіду плідної діяльності КПРС і партійної організації республіки. Колектив інституту здійснює нове видання українською мовою Повного зібрання творів В. І. Леніна, вперше перекладено на українську мову зібрання Творів К. Маркса і Ф. Енгельса, у 1977 р. підготовлено четверте видання «Нарисів історії Комуністичної партії України», опубліковано двотомний збірник документів «Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і Пленумів ЦК».

Знаменною подією у суспільно-політичному, науковому і культурному житті України стало видання восьмитомної (в десяти книгах) «Історії Української РСР» (під ред. акад. АН УРСР Ю. Ю. Кондуфора). В процесі її підготовки Інститут історії АН УРСР зумів об'єднати значні творчі сили провідних спеціалістів з 15 наукових установ і 20 вузів. Великий вклад у підготовку цієї фундаментальної праці зробили вчені — представники АН СРСР, в тому числі ака-

Археологічні розкопки у Києві. 1976 р.

деміки М. П. Кім, І. І. Мінц, О. Л. Нарочницький, Б. О. Рибаків. «Історія Української РСР» удостоєна Державної премії Української РСР, як і багатотомна «Історія міст і сіл Української РСР», видана у 1967—1974 рр. Велику увагу приділили історики проблемам соціалістичного інтернаціоналізму і національних відносин, здійсненню ленінської національної політики на Україні, активно розроблялася тема дружби і співробітництва радянських народів, опублікований цикл монографій, присвячений історичним зв'язкам, дружбі та співробітництву українського народу з великим російським, білоруським і молдавським народами.

Головний координатор археологічних досліджень у республіці — Інститут археології АН УРСР, який щороку організовує і здійснює керівництво роботою більш як 200 археологічних експедицій на території УРСР. Археологи зробили ряд важ-

ливих наукових відкриттів щодо стародавньої історії України, внесли свій вклад в розробку теоретичних основ радянської археології.

Вченими — археологами та істориками — був визначений і науково обгрунтований 1500-річний ювілей Києва.

Наукові колективи Інституту філософії АН УРСР, філософських кафедр вузів столиці України успішно розробляли світоглядні і методологічні проблеми діалектичного та історичного матеріалізму, сучасного наукового пізнання, питання, пов'язані з розгортанням сучасної НТР, формуванням нової людини, розвитком соціалістичного способу життя, активізували критику буржуазної ідеології. Лише за роки десятиї п'ятирічки Інститутом філософії АН УРСР видано 50 значних узагальнюючих праць. Серед них фундаментальні колективні монографії: «Єдність діалектики, логіки і теорії пізнання»;

«Філософсько-соціологічні проблеми сучасної науково-технічної революції» і «Людина і світ людини» (відп. ред.— чл.-кор. АН СРСР В. І. Шинкарук); «Методологічні проблеми соціалістичного передбачення» (відп. ред.— акад. АН УРСР В. І. Куденко); «Діалектика становлення комуністичної праці»; «Становлення радянського народу і розвиток соціалістичних націй» та ін.

Визначальний вклад у розвиток правової науки у республіці вносять вчені Інституту держави і права АН УРСР, а також відповідних кафедр вищих учбових закладів Києва. Тут активно досліджувались конституційна тематика, методологічні проблеми юриспруденції, наукові основи правового виховання, фактори ефективності управлінського впливу на різні соціальні процеси соціалістичного суспільства. За результатами досліджень тільки в десятий п'ятирічній правознавцями АН УРСР опубліковано більш як 40 фундаментальних праць. Серед них виділяється «Історія держави і права Української РСР» (відп. ред.— акад. АН УРСР Б. М. Бабій), удостоєна Державної премії Української РСР. За видатні заслуги у розвитку вітчизняного правознавства академіку АН УРСР В. М. Корецькому присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці (1980).

Розвиток мовознавства та літературознавства на Україні нерозривно пов'язаний з науковими школами, створеними такими видатними вченими Києва, як академіки О. І. Білецький, І. К. Білодід, академік АН УРСР Л. А. Булахівський. Свідченням високих досягнень радянського шевченкознавства, зростання його світового значення було присудження київським вченим Є. П. Кирилюку, Є. С. Шаблювському, І. Д. Назаренку у 1964 р. Ленінської премії за цикл досліджень, присвячених творчості і світогляду великого сина українського народу.

Серед фундаментальних узагальнюючих праць, що недавно побачили світ слід відзначити восьмитомну «Історію української літератури», 11-томний тлумачний «Словник української мови», чотиритомну «Історію української мови», монографію «Російська мова — мова міжнаціонального спілкування і єднання народів СРСР». Вагомим результатом досліджень київських вчених, що працюють у галузі мистецтвознавства, фольклористики та етнографії, стала шеститомна «Історія українського мистецтва», яку відзначено Державною премією Української РСР (1971). З 1960 р. почалася публікація антології українського фольклору — 50-томної серії «Українська народна творчість», виданий двотомний «Шевченківський словник» — по суті перша у нашій країні персональна літературна енциклопедія. Київське видавництво «Наукова думка» опублікувало академічне 50-томне Зібрання творів І. Я. Франка, підготовлені до друку перші томи 20-томного наукового Зібрання творів М. Т. Рильського. Здійснивалось перевидання доопрацьованої і доповненої «Української радянської енциклопедії».

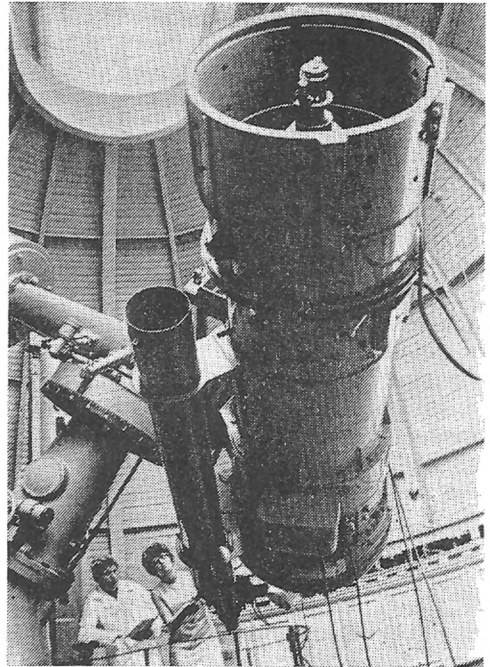
Творчу працю суспільствознавців Києва високо оцінили Комуністична партія і Радянський уряд. Про це свідчать нагороди, яких удостоєні наукові колективи гуманітарного профілю. Так, Інститут історії партії при ЦК Компартії України — філіал Інституту марксизму-ленізму при ЦК КПРС та Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР нагороджені орденами Трудового Червоного Прапора, Інститут історії АН УРСР і Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка — Почесними Грамотами Президії Верховної Ради Української РСР.

За умов сучасної НТР провідну роль у дальшому розвитку всіх галузей знань відіграють математичні науки. У наукових установах столиці України проводяться дослідження

практично з усіх теоретичних і прикладних математичних дисциплін. Визнання наукової громадськості одержали роботи київських математиків з теорії нелінійних диференціальних рівнянь і теорії нелінійних коливань. У цій галузі ордена Трудового Червоного Прапора Інститут математики АН УРСР став провідним центром у Радянському Союзі.

Помітний внесок київських вчених у розвиток циклу фізичних наук. Виключно важливе значення для дальшого прискорення науково-технічного прогресу мали розробки актуальних проблем теоретичної та ядерної фізики, а також фізики напівпровідників і радіофізики. Так, співробітники створеного у 1966 р. Інституту теоретичної фізики АН УРСР передали Держкомітету Ради Міністрів СРСР по використанню атомної енергії результати своїх досліджень, що стосуються процесів розсіювання нейтронів 20 хімічних елементів. Ці дані використовуються для визначення параметрів оптичної структури атомних ядер. Значні успіхи досягнуті в галузі фізики твердого тіла, плазми, низьких температур, біофізики, технічної фізики, астрофізики й астрономії. Київський держуніверситет ім. Т. Г. Шевченка, наприклад, став головною науковою установою СРСР по темі «Комети як індикатори умов у міжпланетному просторі». Дослідження, що виконані тут по цій темі, одержали високу оцінку у нас в країні і за кордоном.

Успішно розвивалася у столиці України кібернетична наука: ордена Леніна Інститут кібернетики АН УРСР (нині — ім. В. М. Глушкова) ще у 60-і роки став головною організацією країни по створенню автоматизованих систем проектування електронно-обчислювальних машин, а також по обробці і впровадженню спеціальних систем сітьового планування й управління. Вже у 1964 р. за цикл досліджень по теорії цифрових автоматів академік В. М. Глушков

Підготовка телескопу Головної астрофізичної обсерваторії АН УРСР для спостережень. 1976 р.

був удостоєний Ленінської премії. Розроблена ним загальна теорія стала науковою основою аналізу і синтезу кібернетичних пристроїв, конструювання нових електронних цифрових перетворювачів.

Наприкінці 60-х — на початку 70-х років інтенсивно провадилися дослідження, спрямовані на дальший розвиток теоретичних основ кібернетики, практичне застосування її методів і технічних засобів. Тут проектувалися і серійно виготовлялися цифрові автомати — «Київ» (1960), перша в СРСР напівпровідникова керуюча машина широкого профілю застосування «Дніпро» (1961), «Луч» (1962), «Мир» (1964) та ін. Були розроблені ЕОМ нового покоління — «Мир-2», «Дніпро-2», «Київ-70» і система ЕОМ «Сварог»⁴.

⁴ История Академии наук Украинской ССР, с. 50; Патон Б. До висот науки. — К., 1977, с. 14—15.

У серійне виробництво передані гібриди обчислювальні машини типу «Ритм», «Асор», «Екстрема», «Структура» та інші, призначені для вирішення великого кола завдань управління конкретними галузями народного господарства, наприклад роботою енергосистем і атомних електростанцій. Важливе місце у діяльності кібернетиків зайняло створення автоматизованих систем управління (АСУ). Розроблена ними вперше в країні комплексна АСУ «Львів» ефективно застосовується в управлінні підприємствами з масовим і багатосерійним характером виробництва. Типова АСУ «Кунцево» використовується для керівництва підприємствами багатоіменклатурного типу.

Вчені-кібернетики Києва з кінця 60-х років вивчали рівновагу в установках «Токамак» за допомогою систем автоматичного регулювання. Вони також брали участь у створенні автоматичного управління для найбільших в СРСР термоядерних установок «Токамак-10» і «Токамак-20». У Києві розроблені, зокрема, основи теорії розподіленого управління електродинамічними об'єктами.

Під керівництвом і за безпосередньою участю київських спеціалістів вперше в світі була видана «Енциклопедія кібернетики» (у двох томах, російською і українською мовами). Ця унікальна праця у 1978 р. була удостоєна Державної премії УРСР.

Отримали визнання численні досягнення київських вчених-хіміків: фундаментальні дослідження з механізму і кінетики хімічних реакцій, органічного синтезу, теорії будови органічних сполук, електрохімії розплавлених солей, колоїдної хімії тощо. У створеному новому напрямі — хімії фосфазо-сполук — Інститут органічної хімії і хімії високомолекулярних сполук АН УРСР (Київ) займає провідне місце у вітчизняній і зарубіжній науці. Дослідження, ви-

конані київськими хіміками, заклали наукові основи створення безвідхідних хімічних технологій, високоефективних стимуляторів росту рослин, мінеральних добрив.

У галузі біологічних наук досягнутий прогрес у пізнанні фізико-хімічних основ життя, закономірностей взаємозв'язку різних біологічних систем і принципів їх функціонування. Зроблено значний внесок у вивчення біохімії білка, вітамінів і ферментів, взаємозв'язків вірусів і клітин. Плідними виявилися дослідження біологічних процесів мускульної діяльності і центральної нервової системи. Ці успіхи не відільні від імені видатного вченого, Героя Соціалістичної Праці, академіка О. В. Палладіна (1885—1972) — засновника радянської біохімічної школи. Київські вчені — патолофізіологи і нейрофізіологи — виконують свої роботи на рівні сучасних вимог світової науки. Співробітниками Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного АН УРСР й Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР підготовлені і публікуються багатотомні видання «Флора УРСР» і «Фауна УРСР». За великі заслуги у розвитку відповідних галузей біологічної науки орденом Трудового Червоного Прапора нагороджені академічні інститути: фізіології ім. О. О. Богомольця, біохімії ім. О. В. Палладіна, мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного.

Київські геологи внесли значний вклад у вивчення питань будови і розвитку Землі, закономірностей утворення і розміщення корисних копалин, прогнозування оцінки мінеральних ресурсів.

Спільні регіональні дослідження й їх теоретичне узагальнення здійснені геологами-дослідниками Києва з їх колегами у Мінську і Кишиневі. Вчені склали металогенічну карту України, Білорусії та Молдавії, видали фундаментальну монографію «Металогенія Української РСР і Молдавської РСР».

Успішно розвивалися в Києві теоретичні проблеми таких галузей медичної науки, як геронтологія, кардіологія, космічна фізіологія, онкологія, отоларингологія, педіатрія, хірургія серця, експериментальна хірургія та ін. У місті до 1980 р. діяло 23 різних НДІ Міністерств охорони здоров'я СРСР і УРСР. Одним із досягнень київських вчених-онкологів стала розробка методики лазерної терапії поверхневих пухлин людини (Державна премія Української РСР 1972 р.). Зараз терапевтичний лазерний комплекс широко застосовується у клінічній практиці великих онкологічних центрів країни.

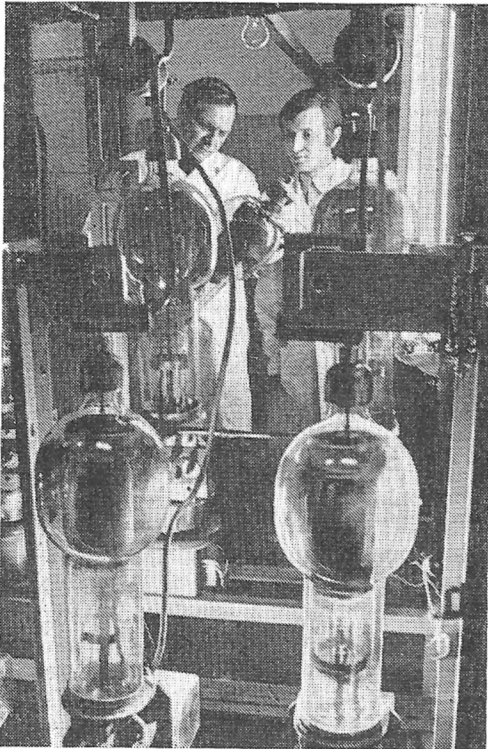
Високого рівня розвитку досягли у столиці України численні галузі технічних наук, деякі з них виникли і закріпилися саме у Києві. Далекі за межами нашої країни відомий своїми науковими розробками й успіхами у їх застосуванні Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона АН УРСР. Тут вивчаються фізико-технічні проблеми зварювання, окремі його методи, створюються технологія цих процесів, устаткування і прилади для їх здійснення. Світове визнання одержала технологія електрошлакового зварювання, що поклала початок новій галузі промисловості — спеціальній електрометалургії. За це відкриття директор інституту академік Б. Є. Патон і науковий співробітник Г. З. Волошкевич разом з групою виробничників у 1957 р. першими в республіці удостоєні Ленінської премії. В інституті створений ряд найсучасніших методів електронно-променевого, аргонно-дугового та мікроплазмового зварювання, а також зварювання вибухом та ін.

Вагомим внеском київських вчених у космічну технологію зварювання стало створення апаратури, яка у жовтні 1969 р. була випробувана в умовах навколосемного простору на космічному кораблі «Союз-6». Так, уперше у світі в космічному вакуумі і невагомості було проведено зварю-

вання металів. На борту орбітального комплексу «Союз-6» — «Салют» за допомогою розробленої у Києві установки «Випарник» («Испаритель») виконаний великий цикл експериментів, у результаті яких одержано понад 180 зразків нових матеріалів.

Творча діяльність Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона АН УРСР відзначена урядовими нагородами — орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора і Жовтневої Революції. Роботи цього колективу, виконані у співдружності з іншими організаціями і підприємствами, неодноразово удостоювалися Ленінських і Державних премій СРСР, УРСР, його успіхи у справі практичного впровадження наукових розробок відзначалися на з'їздах КПРС і Компартії України. Інститут став головним у країні у галузі зварювання і спеціальної електрометалургії.

Хороших результатів досягли київські вчені у розробці проблем матеріалознавства, пасамперед — у створенні нових матеріалів з особливими, наперед заданими властивостями. До видатних досягнень науки і техніки відносяться розробка теоретичних основ і методів одержання надтвердих матеріалів, зокрема штучних алмазів, а також виготовлення з них різноманітних інструментів, які широко і з великим економічним ефектом застосовуються у виробництві. Перші штучні алмази в нашій республіці одержані у Києві у 1961 р. колективом Українського науково-дослідного інституту синтетичних надтвердих матеріалів та інструментів (нині — ордена Трудового Червоного Прапора Інститут надтвердих матеріалів АН УРСР). Для створення штучних алмазів співробітники інституту розробили спеціальні напівавтоматичні пристрої й апаратуру, здатні одночасно розвинути тиск більш як 100 тис. атмосфер і підтримувати температуру понад 2500°. Майже 70 % алмазних інструментів, що виготовляються у Радянському Союзі,

Монтаж ізохронного цилотрона «У-240» в Інституті ядерних досліджень АН УРСР. 1976 р.

одержують з металізованих алмазів по технології, створеній киянами.

Великі успіхи вчених столиці УРСР у вивченні властивостей тугоплавких металів і сплавів. Вперше у країні в Інституті проблем міцності АН УРСР під керівництвом акад. АН УРСР Г. С. Писаренко був зібраний комплекс даних про властивості тугоплавких і жаростійких матеріалів при високих (до 3000 °С) температурах.

Швидкими темпами розвивається така перспективна галузь, як порошкова металургія. Це дає можливість вченим контролювати нові види спеціалізованого устаткування. Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР (до 1964 р. — Інститут металокераміки і спеціальних сплавів) є головним у Радянському Союзі закладом по ви-

вченню проблем порошкової металургії. У 1977 р. за видатні успіхи у розвитку матеріалознавства і підготовку висококваліфікованих наукових кадрів він нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

Коллективи багатьох київських інститутів плідно працюють над проблемами приладобудування, в тому числі наукового. Створені, наприклад, основи теорії і принципи побудови апаратури для вимірювання постійних і змінних магнітних полів. Побудовані й впроваджені у серійне виробництво магнітовимірювальні прилади різних типів (Державна премія УРСР 1978 р.). За розробку теоретичних основ і методики побудови автоматичних вимірювачів комплексних електричних величин група вчених Інституту електродинаміки АН УРСР удостоєна Державної премії СРСР 1976 р.

Вклад наукових колективів Києва у зміцнення союзу науки з виробництвом. У Звітній доповіді ЦК Компартії України XXVII з'їзду Комуністичної партії України відзначалось: «У розв'язанні завдань інтенсифікації економіки першорядна роль належить науці, широкому впровадженню її досягнень у практику»⁵. Це найважливіша ділянка прикладання творчого потенціалу радянської науки на сучасному етапі. Київ займає одне з провідних місць у країні з ефективності практичної реалізації результатів науково-дослідних робіт. Багатий досвід киян у цій справі широко пропагується та успішно застосовується в різних містах Радянського Союзу. Діяльність АН УРСР по посиленню народногосподарського використання досягнень науки схвалена у 1976 р. Центральним Комітетом партії. У 1979 р. ЦК КПРС схвалив роботу Академії наук УРСР по створенню

⁵ Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії України, с. 15.

нових прогресивних технологій на базі фундаментальних досліджень.

Київські наукові установи стали свого часу ініціаторами створення науково-виробничих об'єднань, що являють собою органічну єдність ланок одного ланцюга: фундаментальні дослідження — прикладні розробки — дослідні зразки — серійне виробництво.

Завдяки цьому стало реальним наскрізне планування — від фундаментальних наукових пошуків до випуску нових виробів. На практиці була доведена можливість прискорення впроваджувальних робіт за рахунок удосконалення організаційних методів. Шлях від дослідження в лабораторіях до освоєння нововведення на підприємствах скоротився в середньому в 2—3 рази. Тут успіх впровадження визначається тим, що шлях від ідеї до серійних зразків нововведення проходить фактично в рамках однієї і тієї самої системи установ. Подібним чином поставлена справа у ряді академічних інститутів Києва — електрозварювання, проблем матеріалознавства, кібернетики, проблем лиття.

Почали створюватися міжреспубліканські виробничі об'єднання. Зокрема, за єдиним планом почали організовувати спільні науково-дослідні роботи ІркутськНДІхімаш, Уралмаш та Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона АН УРСР. Щороку розроблялися графіки, що передбачали комплексну діяльність лабораторій інститутів і заводу по всіх напрямках. Знайдені рішення після перевірки й обліку раціональних рекомендацій оперативно вносилися у паралельно розроблювану технічну документацію. В інститутах та на заводі були створені спеціалізовані підрозділи, наукові та експериментальні бази.

Значний обсяг досліджень виконувався безпосередньо у цехах «Уралмашу» з максимальним наближенням експериментів до промислового ви-

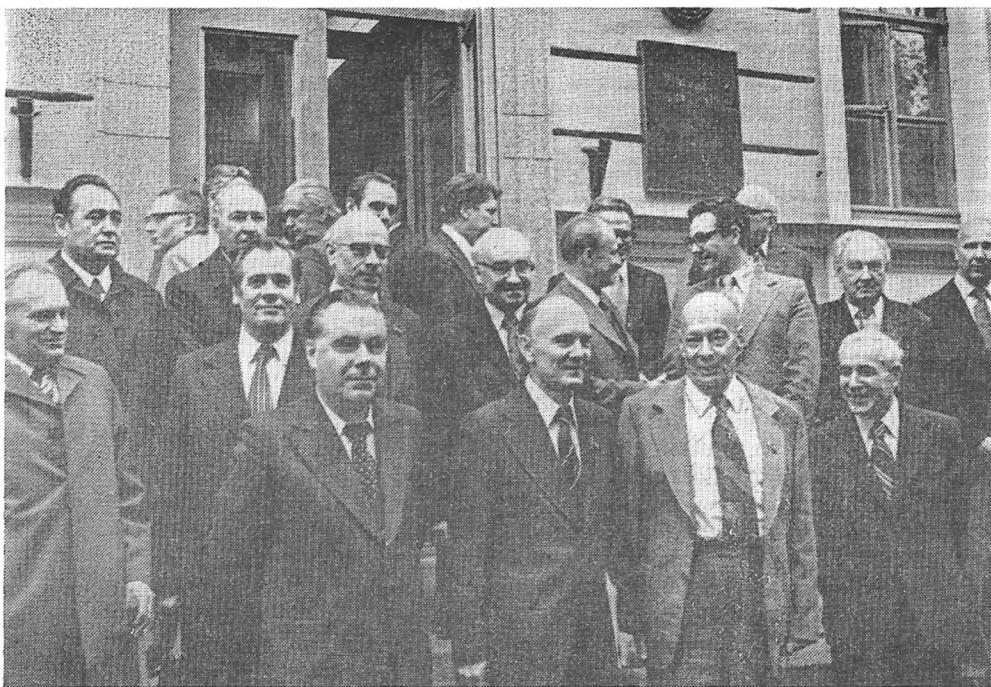
робництва. В результаті співробітництва вчених та інженерно-технічних працівників братніх республік у середині 70-х років уперше в світі була освоєна промислова технологія виготовлення зварних посудин високого тиску. Час на створення унікального устаткування був скорочений майже вдвоє. Нововведення дало великий економічний ефект — більш як на 10 млн. крб. на рік, зменшивши на 14 тис. т витрати дефіцитних поковок.

У науково-дослідний комплекс на базі Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР ввійшло підприємство братньої республіки — Бреванський завод штучних алмазів і алмазних інструментів.

На думку президента АН УРСР академіка Б. Є. Патона сучасний науково-дослідний інститут повинен становити замкнутий комплекс: інститут — конструкторське бюро — дослідне виробництво — дослідний завод. Така організація дозволить найшвидше і найчіткіше розробляти наукові ідеї, впроваджувати їх у виробництво.

Народногосподарське використання досягнень науки є одним з провідних і найдійовіших напрямів наукового співробітництва братніх республік СРСР. Яскраве тому підтвердження — практика міжреспубліканських взаємозв'язків учених Києва. Десятки мільйонів карбованців становить щороку економічний ефект від впровадження розробок, що здійснюються київськими вченими.

Так, у роки десятиї п'ятирічки Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона АН УРСР за замовленням Міннафтогазбуду СРСР розробив принципово нову технологію і комплекси устаткування «Север-1» для контактного зварювання потужних газопроводів великого діаметра (1420 мм) у екстремальних кліматичних умовах (за кордоном подібної технології немає, це пріоритетне вітчизняне науково-технічне досяг-

Група учасників XXXV сесії ради по координації наукової діяльності Академії наук союзних республік при Президії АН СРСР. 1978 р.

нення). За допомогою такого комплексу продуктивність праці зросла у 8 разів. Кожна установка «Север-1» економить 800 тис. крб. на рік.

Безсумнівним досягненням київських учених й особисто академіка Б. Є. Патона стало формування ідей трубопровідного транспорту нового технічного класу, розрахованого на тиск вже не 50—60, а 100—120 атмосфер. Їх реалізація наприкінці 70-х років стала можливою завдяки розробці принципово нової конструкції труб — багатшарових. Міннафтогазбуд і Мінчормет СРСР провели широкі дослідження цих труб, які підтвердили їх повну здатність транспортувати не лише рідину, а й вугілля, рудний концентрат та ін.

Зміцнення наукового потенціалу Києва відбувається при постійному й активному творчому співробітництві з ученими Москви, Ленінграда, інших наукових центрів країни. Між-

республіканські контакти київських вчених відзначені багатогранністю форм, глибиною змісту і високою результативністю. Разом зі своїми колегами з братніх республік вони ведуть дослідження найважливіших комплексних тем, беруть участь у реалізації цільових програм, організують представницькі наукові форуми, здійснюють науково-інформаційні зв'язки тощо. Одним із типових прикладів їх участі у міжреспубліканському співробітництві є здійснення комплексної програми «Академія наук УРСР — АвтоЗІЛ», кінцева мета якої — створення безвідхідного виробництва у машинобудуванні.

Введення в експлуатацію розробленого київськими вченими-ливарниками нового методу розливу сталі із застосуванням залізного порошку лише на заводі «Красное Сормово» (Горький) дає економію більш як 250 тис. крб. на рік. Проекти і технічна доку-

ментація наукових колективів Києва з успіхом використовувалися на найважливіших будовах нашої країни — Волзькому і Камському автогігантах, БАМі, на газопроводах Оренбург — Західний кордон СРСР і Тюмень — Центр.

Масштаби і географія застосування розробок вчених столиці УРСР справді величезні. Так, матеріалознавці підготували і передали рекомендації по розвитку порошкової металургії ряду підприємств Уралу, Сибіру і Далекого Сходу. Математики спільно з Інститутом механіки і сейсмостійкості Академії наук Узбецької РСР виконали дослідження, спрямовані на зростання ефективності будівництва у районах підвищеної сейсмічності. Науковці-зварники надали дійову допомогу у створенні першого в Грузії заводу електрозварувального устаткування.

Економічний ефект від впровадження розробок Київського відділення Інституту геотехнічної механіки АН УРСР на ділянках іригаційних каналів у Волгоградській і Астраханській областях становив близько 2 млн. крб.

Вчені Києва разом із співробітниками Інституту пустель АН Туркменської РСР вирішували питання щодо створення установок для опріснення солоних вод, у співдружності з дослідниками Вірменії — нових технологій виготовлення інструментів, деякі з них вже впроваджені на єреванському заводі «Алмаз».

Результативно працюють і галузеві відомчі інститути. Наприклад, у 1975—1980 рр. колектив Київського інституту автоматики ім. XXV з'їзду КПРС розробив і впровадив високо-ефективні системи автоматизації прокатного виробництва. Серед них — комплекс АСУ технологічним процесом блюмінга «1500» на Нижньотатільському металургійному комбінаті, АСУ стана «3600», Азовсталі і унікального широкосмугового стана «2000» Новолипецького металургій-

Розвідувальна партія Всесоюзного інституту по проектуванню газопроводів та підприємств газової промисловості «Гіпрогаз», що базується у Києві, визначає трасу для будівництва газопроводу Середня Азія — Центр у пустелі Каракуми. 1965 р.

ного заводу. Розробки інституту захищені 1620 авторськими свідоцтвами на винаходи, з яких 672 одержані у роки десятиї п'ятирічки, 60 патентами у таких країнах, як НДР, Англія, США, Франція, Японія.

Київський проектно-конструкторсько-технологічний інститут будівельних і дорожніх машин регулярно обслуговує підприємства не лише України, а й Прибалтики, Білорусії, Кавказу, Середньої Азії. Впровадження його розробок за межами республіки лише у 1975 р., наприклад, дало 6,5 млн. крб. економії.

Великий вклад у розвиток паливно-енергетичної бази нашої країни вносять Всесоюзний інститут по проектуванню об'єктів газової промисловості (Союзгазпроект), Всесоюзний науково-дослідний і проектний інститут по транспортуванню природного

газу (ВНДПТрансгаз) і Спеціалізований інститут по проектуванню магістральних нафтопроводів (Південнафтопровід). Створенням машин і устаткування для переробки синтетичних матеріалів, гуми і штучної шкіри займається колектив Українського науково-дослідного і конструкторського інституту (УкрНДІпластмаш) В 1970 р. він увійшов до складу Київського виробничого об'єднання полімерного машинобудування «Вільшовик». За розробками інституту отримано 572 авторських свідоцтва на винаходи, 37 патентів, 54 медалей ВДНГ СРСР.

Яскравим прикладом братньої взаємодопомоги є співробітництво київських вчених-конструкторів і автобудівників Узбекистану. Створений конструкторами Києва всесвітньовідомий літак Ан-22 («Антей») складався у цехах заводу, який знаходиться у столиці Узбекиської РСР — Ташкенті.

Активну творчу діяльність по зміцненню союзу науки з виробництвом розгорнули вузи міста. Лише за роки десятиї п'ятирічки обсяг наукових робіт, здійснених у київських вузах, становив 214 млн. крб., а економічний ефект від їх впровадження 425 млн. Якщо у десятиї п'ятирічці вчені Київського держуніверситету ім. Т. Г. Шевченка отримали 164 авторських свідоцтва за свої розробки, то у десятиї — 213.

Важливі проблеми комплексної механізації й автоматизації виробничих процесів у машинобудівній, металургійній, хімічній і радіотехнічній галузях промисловості розроблялися у Київському політехнічному інституті ім. 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції. За 1976—1980 рр. у промисловість впроваджено понад 1500 наукових розробок.

Вчені Київського інженерно-будівельного інституту провели роботи по удосконаленню технології, організації будівництва і механізації будівельних процесів великопанельного і

великоблочного будівництва, дослідження механічних особливостей залізобетонних конструкцій.

Велика увага приділяється науково-дослідній роботі у Київському автодорожньому інституті. Так, розроблена тут конструкція паливного насоса двигунів запатентована у США, Англії, Франції, Японії, ФРН, Італії, Австрії, Канаді, Швейцарії. Економічний ефект від розробок, наприклад, кафедри термодинаміки і двигунів цього інституту, впроваджених у роки десятиї п'ятирічки, становив 1,8 млн. крб.

Постійно піклується про зміцнення наукового потенціалу міста, про швидке впровадження у виробництво цінних наукових відкриттів Київська міська партійна організація. Тут сформувалася чітка система партійного керівництва науково-технічним прогресом. При Київському міському Компартії України діє громадська Рада по прискоренню науково-технічного прогресу. До її складу увійшли партійні та радянські працівники. Рада аналізує ефективність роботи наукових і виробничих колективів, організовує і провадить науково-практичні семінари, конференції, екскурсії та інші заходи з метою обміну передовим досвідом, контролює діяльність створених міським компартії 23 спеціалізованих комісій, в яких працює більш як 500 чоловік, у тому числі 25 академіків і членів-кореспондентів союзної і республіканської академії наук, 56 докторів наук, 72 керівника провідних об'єднань і підприємств Києва. Крім того, все активніше розгортається діяльність створених при всіх 12 районах партії Києва районних рад сприяння науково-технічному прогресу, аналогічних загальноміській.

Участь представників різних відомств у роботі згаданих вище комісій дає можливість, ліквідуючи міжгалузеві бар'єри, прискорювати впровадження прогресивних технологій, вирішувати інші важливі соціально-

Академіки АН УРСР О. К. Антонов (третій зліва) та З. І. Некрасов (четвертий зліва) в Інституті легких сплавів під час Ленінських днів науки УРСР у Москві. 1970 р.

економічні завдання розвитку міста. Велику роботу, наприклад, провадить комісія по забезпеченню максимального використання на київських підприємствах синтетичних надтвердих матеріалів і інструментів з них. Вона обстежила 130 заводів, для кожного з яких був створений, а пізніше реалізований конкретний план впровадження алмазних інструментів. За участю комісії для 90 підприємств міста була підготовлена велика група спеціалістів з алмазної обробки матеріалів. Завдяки цьому Київ посів одне з провідних місць серед промислових центрів країни за рівнем використання синтетичних надтвердих матеріалів та інструментів з них.

Дійовою формою зміцнення зв'язків науки з виробництвом стали договори про творчу співдружність між науковими закладами і промисловими підприємствами. Київський міськом Компартії України рекомендував цей почин до широкого впровадження. В 1978 р. у місті вже було укладено майже 1500 таких договорів. Їх виконання дозволило впровадити у промислове виробництво 400 наукових розробок. Підприємства столиці Радянської України співробітничали з дослідними інститутами і вузами

більш як за 2500 такими договорами. Це дало можливість лише за роки десятиї п'ятирічки провести на київських підприємствах 48,8 тис. заходів щодо нової техніки, створити 431 зразок нових машин, устаткування і засобів автоматизації, освоїти 788 найменувань нових видів продукції. Так, на основі фундаментальних досліджень механізму процесів, що відбуваються у металічних і шлакових розплавах, виконаних інститутами електрозварювання, проблем лиття, надтвердих матеріалів та інших разом з металургійними і машинобудівними вузами, запропоновані численні прогресивні методи лиття деталей і устаткування для їх обробки. Впровадження нової ливарної технології на Київському заводі ім. І. І. Лепсе зменшило витрати металу на 40 %, помітно покращило якість виробів. Цей завод перетворився на опорну базу ливарної технології серед підприємств Києва і в галузі у цілому.

В останні роки виник новий тип договорів про співробітництво — комплексний. Перший такий договір був укладений між Київським заводом верстатів-автоматів ім. О. М. Горького та 18 інститутами міста. За цим

договором розробляється 97 тем, що дасть прямий економічний ефект 3,3 млн. крб.

Про великий обсяг науково-дослідних робіт у Києві свідчить той факт, що за роки десятої п'ятирічки їх виконано на суму 1 млрд. 367 млн. крб.

«ЦК КПРС і Радянський уряд, — зазначив М. С. Горбачов у доповіді на нараді в ЦК КПРС з питань прискорення науково-технічного прогресу 11 червня 1985 р., — розраховують, що учепі, вся науково-технічна інтелігенція країни близько до серця сприймуть ті завдання, які висуває партія, не пошкодують сил для прискорення науково-технічного прогресу»⁶. Керуючись цими вказівками, вчені Києва, як і всі радянські науковці, приступили до виконання тих завдань, які поставлені перед ними

історичним XXVII з'їздом Комуністичної партії Радянського Союзу. Їх вирішення стане вагомим вкладом вчених у справу будівництва комуністичного суспільства в нашій країні.

Курс партії передбачає нарощування матеріального і духовного потенціалу кожної радянської республіки і разом з тим його максимальне використання для гармонійного розвитку нашої країни. КПРС вбачає у цьому необхідну умову прискорення соціально-економічного прогресу радянського суспільства, зміцнення економічної й оборонної могутності СРСР, зростання добробуту трудящих. Цей генеральний курс Комуністичної партії є визначальною передумовою і запорукою дальших творчих успіхів радянських вчених, у тому числі Києва.

2. Освіта

Найважливішим показником інтелектуального потенціалу радянського суспільства є зростання загальноосвітнього рівня населення. В 60—70-і роки перед системою шкільної освіти постало завдання втілити в життя програмні постанови партії у цій галузі, здійснити восьмирічний всесобуч, а потім, і загальну середню освіту для молоді, забезпечити підвищення рівня навчання та виховання підростаючого покоління, перебуваючи відповідно до вимог соціально-економічного розвитку країни на етапі вдосконалення соціалізму.

Під керівництвом партійних організацій у Києві вже на початку 60-х років розгорнулася велика, багатогранна робота по підвищенню загальноосвітнього рівня населення. Необхідною її умовою було здійснення заходів по розширенню й удосконаленню мережі шкіл, зміцненню їх

навчально-матеріальної бази, створенню необхідних умов для поліпшення шкільної освіти.

Зміцнення матеріальної бази загальноосвітніх шкіл. Підготовка вчительських кадрів. Незважаючи на проведену раніше роботу по будівництву й обладнанню шкіл, ще в 60-і роки деякі школи містилися у непристосованих приміщеннях, заняття провадилися у дві-три зміни, не всюди вистачало меблів, наочних посібників, підручників, зошитів.

У зв'язку з підвищенням вимог до діяльності шкіл постало питання зміцнення їх матеріально-технічної бази. Зростали державні асигнування на ці цілі — основне джерело фінансування шкільного будівництва. Якщо за п'ять років (1963—1967) на

⁶ Горбачов М. С. Вибрані промови і статті. К., 1986, с. 140.

потреби шкіл Києва було асигновано 89,4 млн. крб., то у дев'ятій п'ятиріччя було витрачено 146,3 млн. крб., а протягом десятої — 177,8 млн. крб. Неухильно збільшувались витрати на капітальне будівництво шкіл, особливо у зв'язку з тим, що в ці роки форсувалося спорудження нових мікрорайонів столиці України — Оболоні, Лісового масиву, Борщагівки, Теремків, Новобіличів та ін., заселення яких супроводжувалося введенням у дію нових шкільних будівель.

Вдосконалення роботи шкіл міста проходило під керівництвом партійних організацій.

У квітні 1967 р. пленум Київського міськкому Компартії України, обговоривши діяльність міської партійної організації по підвищенню ролі школи, сім'ї та громадськості у справі комуністичного виховання підрастаючого покоління, зажадав від райкомів партії та виконкомів районних Рад активізувати будівництво і ремонт шкільних приміщень, забезпечити виконання взятих зобов'язань — створити до 1 вересня 1967 р. в школах 78 навчальних кабінетів, у тому числі 50 кабінетів з технічними засобами навчання. Партійні та профспілкові організації підприємств було зобов'язано сформувати комісії або ради сприяння сім'ї та школі там, де їх до цього часу не було.

У вересні 1968 р. бюро Київського міського комітету партії розглянуло питання про підготовку до 100-річчя від дня народження В. І. Леніна, зокрема зобов'язало партійні організації використати всі можливості для того, щоб до 1 вересня 1970 р. на кошти держави, місцевого бюджету, підприємств, установ збудувати нові шкільні приміщення на 35,6 тис. учнівських місць, розширити мережу шкіл і груп продовженого дня в них, збільшити чисельність учнів, забезпечити створення в кожній середній школі навчальних кабінетів, а також ленінських залів і кімнат, розгорнути в них роботу по навчанню і вихован-

ню учнів на прикладах життя і революційної діяльності В. І. Леніна.

Завдання зміцнення навчально-матеріальної бази шкіл знайшли конкретне втілення у розробленому і затвердженому у квітні 1977 р. Київським міськкомом Компартії України, виконкомом міської Ради народних депутатів, президією міськпрофради, міськкомом ЛКСМУ комплексному плані організаційних та соціально-економічних заходів, спрямованих на поліпшення виховання, навчання та оздоровлення дітей і підлітків Києва.

Центральний Комітет Компартії України у квітні 1977 р. розглянув діяльність партійних і комсомольських організацій, радянських і господарських органів Києва по дальшому поліпшенню виховання, навчання та оздоровлення дітей і підлітків та схвалив цю ініціативу Київського міськкому партії. Планом передбачалося ввести в дію 27 нових загальноосвітніх шкіл, завершити у 1977 р. перехід шкіл міста на кабінетну систему навчання, забезпечити комплектування шкільних бібліотек необхідною навчально-методичною і довідковою літературою, а також оснащення лабораторій, навчальних і навчально-методичних кабінетів, майстерень сучасним обладнанням, наочними посібниками, інструментами та приладами. Відповідно до плану до кінця п'ятирічки було створено п'ять міжшкільних учбово-виробничих комбінатів, у тому числі показовий у Жовтневому районі міста, 19 навчальних цехів і дільниць на промислових підприємствах, 163 робочі кімнати для трудового навчання учнів I—III класів.

Активну участь у шкільному будівництві, зміцненні матеріально-технічної бази шкіл брали колективи промислових підприємств міста — заводів «Ленінська кузня», «Більшовик», «Арсепал» ім. В. І. Леніна, мотоциклетного, Дарницького шовкового комбінату та ін. Приклад, що одержав

Учні середньої школи № 30 перед початком занять. 1 вересня 1963 р.

всебічну підтримку, показали комсомольці заводу «Червоний екскаватор», які надали велику допомогу будівельникам у спорудженні школи № 175. Робітники фабрики ім. Рози Люксембург допомогли перебудувати приміщення підшефної школи № 44, обласдали тут фізичний, хімічний, біологічний та електротехнічний кабінети, майстерню, автоклас, дві оранжереї. Завод «Арсенал» брав участь у будівництві та обладнанні середньої школи № 90. Аналогічна робота провадилася робітниками заводу «Вільшовик» у середніх школах № 71 і 82, колективом Інституту хімії полімерів і мономерів АН УРСР (нині — Інститут хімії високомолекулярних сполук АН УРСР) — в середній школі № 31.

Велика увага приділялася зміцненню навчально-матеріальної бази інших шкіл Києва, створенню в них необхідних умов для навчання і виховання молодого покоління, в тому числі трудового виховання.

У комплексі заходів по вдосконаленню системи навчання і виховання

значне місце посідала підготовка педагогічних кадрів. У зв'язку з розширенням шкільної мережі у київських школах неухильно збільшувалася кількість учителів. Якщо у 1970/71 навчальному році тут їх трудилося 11,8 тис. чоловік, то в 1980/81 — 14,8 тис. Основний контингент учителів для міста готують київські вузи — держуніверситет ім. Т. Г. Шевченка та педінститут ім. О. М. Горького. Протягом 1977—1980 рр. в школи міста було направлено 2,8 тис. молодих учителів та вихователів, що одержали спеціальну освіту. Під керівництвом партійних організацій провадилася велика робота по підвищенню ідейно-теоретичного рівня і професійної кваліфікації педагогічних кадрів.

Поряд з міським Інститутом удосконалення кваліфікації вчителів питаннями перепідготовки педагогічних кадрів займалися 13 районних методичних кабінетів.

У практиці роботи установ системи народної освіти широко застосовувалися такі форми підвищення ідейно-

теоретичного рівня вчительських кадрів, як семінари, науково-практичні конференції, постійно діючі виставки, педагогічні читання та ін.

Спільно з органами народної освіти підвищенням кваліфікації вчителів займалися народні університети педагогічних знань (у місті їх функціонувало 13), заняття в них провадилися в єдині дні по всьому Києву. Тут з лекціями виступали вчені Академії наук УРСР, викладачі вузів міста, представники партійних і радянських органів, передовики й новатори виробництва, діячі культури.

Велике значення для підвищення рівня роботи педагогічних колективів шкіл Києва мали узагальнення і поширення кращого досвіду організації навчально-виховного процесу, чим керували партійні організації. Так, у 1967 р. бюро Київського міськкому Компартії України узагальнило досвід роботи вчительського колективу середньої школи № 82. Педагоги цієї школи особливих успіхів добилися протягом 1965, 1966, 1967 рр. За цей час учителі школи досягли прекрасної успішності учнів, майже половина школярів вчилася на «5» і «4», випускники відзначалися глибокими і міцними знаннями з основ наук, високою свідомістю і навичками комуністичної поведінки. У 1966 р. школа стала учасником Виставки досягнень народного господарства СРСР і була відзначена Дипломом 1-го ступеня. В цьому самому році за успіхи у навчанні і комуністичному вихованні молодого покоління педагогічний колектив був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

Міський і районні відділи народної освіти Києва, постійно й уважно вивчаючи досвід роботи шкіл, аналізували й узагальнювали стан викладання та якість знань, умінь і навичок учнів з окремих предметів. При цьому наголос робився на поширенні передового педагогічного досвіду, контролювалося його широке впрова-

дження в практику роботи інших шкіл.

Вдосконалення навчально-виховного процесу. Протягом 60—70-х років в організації шкільної освіти в столиці Радянської України, як і всієї країни, було вирішено ряд принципових питань — введено замість семирічного восьмирічний всеобуч і на основі його здійснено перехід до загальної обов'язкової середньої освіти молоді. Розв'язання цього програмного завдання у галузі народної освіти визначалося діяльністю загальноосвітньої школи, системи середніх профтехучилищ і середніх спеціальних навчальних закладів. При цьому основна маса юнаків і дівчат одержувала середню освіту в системі загальноосвітніх шкіл.

У місті було налагоджено найрельєзніший облік дітей шкільного віку. Виявлялися причини, чому учень переставав відвідувати школу, і вживалися необхідні заходи з тим, щоб школяр продовжив навчання. Особлива увага приділялася організації навчання працюючої молоді. Вже у 1968 р. на ряді підприємств, у тому числі київському заводі «Арсенал», для робітників основних професій було встановлено обов'язковий загальноосвітній мінімум.

Широко застосовувалося моральне та матеріальне стимулювання робітників і службовців, які навчалися у вечірніх школах без відриву від виробництва. Одним з ініціаторів застосування такої форми заохочення стала адміністрація київського заводу «Точелектроприлад», який першим у місті здобув звання підприємства комуністичної праці.

Проте і в цей період питання організації навчання молоді без відриву від виробництва стояли дуже гостро. За неповними даними, на початок 1968 р. у народному господарстві республіки було зайнято близько 1 млн. юнаків і дівчат, які не мали середньої освіти, і близько 200 тис., які

це закінчили пеповну середню школу. На ряді великих промислових підприємств Києва також значна кількість працюючих не мала середньої — повної і неповної — освіти. Серед трудівників Дарницького шовкового комбінату 1,5 тис. у 1967 р. не мали відповідної освіти, Київського домобудівного комбінату № 3 тресту «Київміськбуд» — 0,5 тис. та ін.

Під керівництвом партійних організацій у місті розгорнулася багатогранна за формами робота по залученню молоді до навчання без відриву від виробництва. Була вдосконалена мережа вечірніх і змінних шкіл. Ряд шкіл робітничої молоді створено безпосередньо на підприємствах.

На заводі «Арсенал» вечірня школа почала працювати у 1963 р., а вже на початок 1965 р. питома вага робітників, які одержали середню освіту, становила 64,5 %. У виробничому об'єднанні «Комуніст» щорічно складалися плани набору в школу робітничої молоді, здійснювався організований контроль за виконанням цих планів, індивідуальна робота з кожним робітником, який не мав 8-річної і середньої освіти. Як підсумок — лише за три роки (1963—1965) школу закінчило понад 600 робітників.

В результаті напруженої роботи органів народної освіти, педагогічних колективів, громадськості міста у 1965/66 навчальному році до занять у вечірніх школах було залучено 43,8 тис. чоловік, що у 1,5 раза більше порівняно з 1960/61. За ці роки зменшилася кількість тих, що навчалися у I—VII класах, але на 16,8 тис. чоловік збільшилась кількість в VIII—X класах. Вже у 1968 р. в Києві план по чисельності учнів вечірніх шкіл було виконано на 108,6 %.

На кінець 70-х років всі райони міста успішно виконали план набору учнів до шкіл робітничої молоді. При цьому успішно організували роботу по збереженню контингенту учнів

старших класів педагогічні колективи шкіл Ленінградського, Московського, Мінського районів Києва.

У загальній системі заходів, спрямованих на поліпшення шкільної освіти, партійні та радянські органи Києва особливу увагу приділяли вдосконаленню змісту навчання.

Курс Комуністичної партії на прискорення соціально-економічного розвитку Радянської держави, швидкий і гармонійний розвиток людини як головної продуктивної сили і найвищої цінності соціалістичного суспільства висуває перед радянською школою великі та відповідальні завдання. Незважаючи на значні успіхи, здобуті на попередніх етапах розвитку, у підвищенні освітнього рівня трудящих, за нових історичних умов система навчання і виховання підростаючого покоління, що склалася, не повністю відповідала соціально-економічним запитам суспільства.

Як зазначалось у Політичній доповіді ЦК КПРС XXVII з'їзду партії: «Дальші перетворення праці в умовах науково-технічної революції ставлять високі вимоги до освітньої і професійної підготовки людей»⁷. В сучасних умовах традиційна орієнтація середньої школи виключно на вуз обумовила серйозну невідповідність підготовки випускників школи вимогам виробництва і непропорційність ряду видів праці та її умов на виробництві запитам і можливостям психологічної і трудової орієнтації молоді, яка закінчила середню школу. Все це зумовило необхідність удосконалення системи шкільної освіти з тим, щоб підвищити рівень загальноосвітньої підготовки населення, зміцнити зв'язок школи з життям, практикою комуністичного будівництва.

60—70-і роки стали періодом творчої розробки і впровадження в прак-

⁷ Горбачов М. С. Політична доповідь Центрального Комітету КПРС XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу, с. 59.

Учні сєреванської середньої школи № 42 ім. Т. Г. Шевченка передають директору літературно-художнього музею Т. Г. Шевченка К. П. Дорошенко пам'ятні подарунки. 1964 р.

тику більш ефективних форм навчального процесу, виховання учнів.

Повсюдно в школах столиці було впроваджено кабінетну систему навчання учнів, збільшувалась кількість класів з поглибленим вивченням окремих дисциплін, відповідно до нових навчальних програм і планів запроваджувалось вивчення нових предметів, а також окремих тем і розділів, широко використовувалися технічні засоби навчання, вводилося факультативне вивчення окремих предметів тощо.

Широке поширення в місті одержала нова форма виробничого навчання учнів загальноосвітніх шкіл — міжшкільні учбово-виробничі комбінати, вперше організовані у Москві. Досвід трудящих столиці, насамперед робітничого класу, який виступив ініціатором створення міжшкільних комбінатів, став прикладом

їх активної участі в удосконаленні системи навчання і виховання підрастаючого покоління і був широко підтриманий у Києві. Тут на кінець десятої п'ятирічки було організовано дев'ять міжшкільних учбово-виробничих комбінатів, понад 60 учбових цехів на підприємствах. У радгоспах області збудовано 59 таборів праці та відпочинку, що дало можливість залучити до суспільно корисної праці практично всіх старшокласників.

Цікавий досвід накопичив створений у 1977 р. в Ленінградському районі міста учбово-виробничий комбінат. Майже 3 тис. учнів 20 середніх шкіл району проходять тут поглиблену трудову підготовку з 12 спеціальностей: слюсар-складальник, слюсар-інструментальник, монтажник радіоапаратури і приладів, кресляр-конструктор та ін. Комбінат працює на базі виробничих об'єднань «Елек-

тронмаш», «Червоний екскаватор», авіаційного об'єднання ім. 50-річчя Великого Жовтня, швейного «Каштан». У міжшкільному учбово-виробничому комбінаті обладнано дев'ять учбово-виробничих дільниць і цехів, дві лабораторії, вісім кабінетів. Витрати на його створення становили понад 431,9 тис. крб. Профіль навчання у комбінаті відповідає плану соціального розвитку Ленінградського району і потребам базових підприємств.

В організації навчально-виховного процесу з кінця 60-х років все більше уваги приділяється військово-патріотичному вихованню. 10 липня 1968 р. виконком Київської міської Ради депутатів трудящих прийняв рішення «Про терміни і порядок впровадження військової підготовки молоді», у відповідності з яким у всіх дев'ятих класах київських шкіл було введено вивчення основ військової справи. Одночасно діючими центрами військово-патріотичного виховання учнів стали створені повсюдно в школах музеї, кімпати, кутки революційної, бойової і трудової слави радянського народу, різні гуртки. Велике виховне значення мала участь школярів у Всесоюзній піонерській грі «Зірниця».

У позашкільній та позакласній роботі з дітьми все ширше запроваджуються нові форми і методи виховання всебічно розвиненої особистості. Відповідно до розробленого Київським міськкомом Компартії України комплексного плану організаційних і соціально-економічних заходів по вдосконаленню виховання, навчання й оздоровлення дітей і підлітків принципом роботи шкіл міста став комплексний підхід до організації навчально-виховного процесу. Прикладом може бути колектив Київської середньої школи № 51 — базового учбового закладу Академії педагогічних наук СРСР. Велика увага приділяється тут трудовому вихованню дітей, впроваджуються різнома-

нітні його форми — починаючи з самообслуговуванням у перших класах і кінчаючи навчанням старшокласників на учбово-виробничій ділянці, обладнаній виробничим об'єднанням «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна». Складовою частиною виховної роботи педагогічного колективу, очолюваного відмінником народної освіти, заслуженою вчителькою Української РСР Т. М. Кишук, стали також різноманітні заходи, що провадяться в групах продовженого дня, якими охоплені всі учні I—VIII класів.

Великих успіхів в організації навчально-виховної роботи домогся колектив Київської середньої школи № 173 ім. В. Я. Чубаря (директор — Герой Соціалістичної Праці Н. В. Онацька). За більш як 20 років існування її закінчили понад 3 тис. юнаків і дівчат. Протягом останніх десяти років у школі не було другорічників. Багато випускників пішли працювати на виробництво, вступили до технічних вузів. До цього їх добре підготували педагоги в класах з фізико-математичним ухилом. Серед навчальних предметів було програмування, для чого школою придбано дві електронно-обчислювальні машини. Практика учнів відбувалася в обчислювальному центрі. В організації трудового виховання дітей, зміцненні матеріально-технічної бази школи, обладнанні й оснащенні кабінетів найновішою апаратурою велику допомогу їй надають шефи — виробничі об'єднання ім. С. П. Корольова та Київський інститут інженерів цивільної авіації. Активно працювало також шкільне товариство «Шлях до зірок», до складу якого входять різноманітні шкільні гуртки. Педагогічний колектив, застосовуючи багатогранні форми навчально-виховної роботи, досяг значних успіхів у навчанні і вихованні учнів. Школі присвоєно звання зразкової, а в 1980 р. за успіхи у навчанні та вихованні підростаючого покоління вона наго-

Викладач історії середньої школи № 30 Герой Соціалістичної Праці, делегат XXIV з'їзду Компартії України В. П. Іваненко серед учнів. 1970 р.

роджена Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР. Такою самою високою нагородою відзначена діяльність Київської середньої школи № 212, яку очолювала Н. Ф. Стрельникова.

Цінний досвід навчання і виховання підростаючого покоління нагромадив колектив середньої школи № 77, який очолює Г. Є. Глущенко. Тут велика увага приділяється прищепленню дітям почуття особливої відповідальності за якість успішності. Школа однією з перших перейшла на кабінетну систему навчання, має прекрасно обладнані кабінети з технічними засобами, наочними посібниками, методичною й навчальною літературою. Це забезпечило можливість ефективно й якісно здійснювати навчально-виховний процес. За досягнення високих показників у соціалістичному змаганні на честь XXV з'їз-

ду КПРС, впровадження передових методів навчання підростаючого покоління колектив школи занесено до Книги трудової слави на ВДНГ УРСР. У 1977 р. колектив школи № 77 нагороджено Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР за досягнуті успіхи у виконанні соціалістичних зобов'язань на честь 60-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції. У тому самому році за досягнуті успіхи у навчально-виховній роботі їй присвоєно звання «Зразкова школа», педколектив занесено до Книги пошани Київського міського профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ. У 1982 р. Г. Є. Глущенко присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Високий рівень організації навчально-виховного процесу характеризує діяльність колективів усіх зразкових шкіл міста.

Активну участь у підвищенні рівня навчально-виховної роботи у школі брали трудові колективи промислових підприємств, будов, установ. Прийняття комплексного плану сприяло розширенню участі трудових колективів міста не лише у зміцненні матеріальної бази шкіл, а й в роботі, спрямованій на удосконалення системи навчання і виховання підростаючого покоління.

Як і в інших сферах соціально-економічного і духовного розвитку країни, в роботі по удосконаленню системи шкільної освіти провідна роль належить робітничому класу. Токар заводу «Арсенал» ім. І. В. Леніна Г. Я. Царик підкреслював: «У країні важко знайти робітничий колектив, у якого не було б «своєї» школи. Робітники давно вже стали союзниками педагогів у виконанні завдань, поставлених перед школою. Цей союз завжди викликає здивування зарубіжних гостей, їм здається зовсім неможливим, що вчителі і «люди від верстата» разом турбуються про долю дітей. А для нас, радянських людей, союз робітничого колективу і педагогів — норма життя».

Активізувалась участь виробничих колективів у здійсненні трудового виховання школярів. Так, передові колективи виробничих об'єднань «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна» і «Кристал», авіаційного ім. 50-річчя Жовтня у 1977 р. виступили з почином «Трудовому вихованню і профорієнтації школярів — активну допомогу виробничих колективів!» Цей почин був схвалений Київським міськкомом Компартії України.

Колектив заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна накреслив план заходів по допомозі підшефним школам у проведенні навчально-виховного процесу. План був затверджений на спільному розширеному засіданні партійного комітету, профкомом і комітету комсомолу. Створена при парткомі заводу комісія у справах шкіл безпосередньо зайнялася конкретною

роботою по організації трудового виховання і професійної орієнтації підшефних шкіл. Якщо у дев'ятій п'ятирічці підшефним школам подавалась матеріальна допомога і виконано різноманітних робіт на суму 80,2 тис. крб., то у десятій — на 160,9 тис. Для виробничого навчання школярів завод створив учбово-виробничий цех при учбово-виробничому комбінаті (УВК) Дніпровського району, а також слюсарну, токарну, електромонтажну дільницю на Ленінсько-Печерському УВК і столярну дільницю на Дарницькому УВК. Профком об'єднання «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна» затвердив умови змагання колективів підрозділів по наданню допомоги школам.

Активну участь в організації навчально-виховного процесу в підшефній школі брав колектив ордена Леніна заводу «Ленінська кузня», де шефська робота будувалася на основі комплексного плану, затвердженого адміністрацією заводу і дирекціями підшефних шкіл. Контролювала здійснення плану спеціальна комісія при партійному комітеті заводу. Завдяки допомозі підприємства у 1979 р. у міжшкільному навчально-виробничому комбінаті була обладнана дільниця на 52 робочих місця, де проходять виробниче навчання близько 100 старшокласників Подільського району. Підшефна школа перебудована на кабінетну систему роботи, обладнано 17 предметних кабінетів. Їй передано 12 телевізорів і радіозузол, надана допомога в обладнанні столярної і слюсарної майстерень, допоміжної праці, бібліотеки, оформлено піонерську кімнату. Протягом десятої п'ятирічки за потреби школи витрачено 127,9 тис. крб.

Здійснюючи велику роботу по вдосконаленню системи навчання і виховання підростаючого покоління, партійні і радянські органи, педагогічні колективи Києва добилися значних успіхів у підвищенні рівня роботи загальноосвітніх шкіл міста.

З кожним роком збільшується кількість випускників середніх шкіл Києва. Якщо у 1965 р. їх нараховувалося 21,1 тис. чоловік, то у 1979 р. — 26,1 тис. Підвищилися рівень організації навчально-виховного процесу у школах, якість підготовки випускників. Наслідком поліпшення трудового виховання школярів стали позитивні зміни в їх психологічній і виробничій підготовці до продуктивної праці після закінчення школи безпосередньо у народному господарстві. Все більше випускників середніх шкіл міста йде працювати у промисловість та сферу обслуговування. Зріс освітній потенціал столиці Радянської України. У 1979 р. в місті на 1 тис. осіб у віці від десяти років і старше мали загально середню освіту 315. У цілому по республіці цей показник становив 225, серед населення, зайнятого у народному господарстві, — відповідно 365 і 312. При цьому характерно, що в столиці республіки на 1 тис. працюючих лише 178 мали

неповну середню і початкову освіту.

Проте досвід роботи шкіл Києва свідчить, що не всі проблеми вдосконалення шкільної освіти підростаючого покоління розв'язані. Перед радянською школою стоїть завдання твердо держати курс на те, щоб прищеплювати школяреві звички і любов до корисної праці.

Необхідність поліпшити справу освіти молоді, забезпечити новий, більш ефективний процес навчання і виховання підростаючого покоління знайшла відображення у схвалених Пленумом ЦК КПРС 10 квітня і Верховною Радою СРСР 12 квітня 1984 р. «Основних напрямках реформи загальноосвітньої і професійної школи». У документі обґрунтовується завдання підвищення якості навчально-виховного процесу, докорінного поліпшення трудового навчання у школі, вдосконалення її структури, зміцнення матеріально-технічної бази.

3. Професійно-технічна освіта

Для того щоб створена в 1940 р. державна система трудових резервів повніше задовольняла зростаючі потреби народного господарства у робітничих кадрах, вона постійно вдосконалювалася, готуючи все більшу кількість робітників найрізноманітніших професій для всіх галузей промисловості, будівництва, транспорту та сфери обслуговування. В умовах розвитку соціалізму система професійно-технічної освіти пройшла важливі етапи перебудови, яка і в наш час здійснюється відповідно до «Основних напрямів реформи загальноосвітньої і професійної школи». В квітні 1984 р. прийнято постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про дальший розвиток системи професійно-технічної освіти і підвищення її ролі у підготовці кваліфікова-

них робітничих кадрів» — свідчення постійної турботи нашої партії про вдосконалення підготовки юної зміни до праці, активної участі у справах суспільства. Реформа загальноосвітньої та професійної школи, як підкреслюється у новій редакції Програми КПРС, спрямована на ще вище піднесення рівня освіти і виховання молоді, поліпшення її підготовки до самостійного трудового життя, здійснення поступового переходу до загальної професійної освіти⁸.

Переведення училищ на базу восьмирічної загальноосвітньої школи. Наприкінці 50-х — на початку 60-х років здійснений ряд заходів по зміц-

⁸ Програма Комуністичної партії Радянського Союзу. Нова редакція, с. 53.

Свято випускників профтехучилищ Києва. 1966 р.

непню керівних органів і реорганізації навчальних закладів системи трудових резервів, що стало першим етапом її докорінної перебудови на виконання закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи пародної освіти в СРСР». Ремісничі та залізничні училища, будівельні школи і школи ФЗУ поступово, починаючи з 1961 р., перетворювалися на міські та сільські професійно-технічні училища (МПУ і СПТУ) з терміном навчання від одного до трьох років, денні та вечірні (змінні) на базі восьмирічної загальноосвітньої школи. Державна система профтехосвіти була покликана готувати кваліфікованих робітників для всіх галузей пародного господарства.

В 1961 р. у Києві 24 училища і школи трудових резервів навчали 7286 чоловік. Того самого року ремісничі училища № 1, 3, 14, 16 було реорганізовано на відповідні МПУ

№ 1, 3—5, будівельні № 2 і 5 — на МПУ № 21 і 24, художнє ремісничє училище № 18 — на МПУ № 6. Проте реорганізація навчальних закладів профтехосвіти у зв'язку зі слабкою в окремих училищах матеріально-технічною базою проходила повільно. Уповільнювало цей процес порушення строків перетворення семирічних шкіл на восьмирічні.

Київські міськком і райкоми Компартії України, виконком міської Ради депутатів трудящих, міське управління профтехосвіти, керуючись постановою Ради Міністрів УРСР 1961 р. «Про дальший розвиток і поліпшення підготовки кваліфікованих робітничих кадрів у професійно-технічних навчальних закладах Української РСР», спрямовували зусилля на зміцнення матеріально-технічної бази училищ, поліпшення якісного складу кадрів майстрів і викладачів, розширення виробничої діяльності, підвищення рентабельності й пере-

хід училищ на часткову самоокупність. Поліпшувалося освоєння капіталовкладень. Якщо в 1962 р. було освоєно 226,2 тис. крб. основних фондів, то в 1965 р.— 444,6 тис., тобто майже вдвічі більше. При цьому самоокупність МПТУ обласного управління профтехосвіти в 1965 р. становила 46 %.

Відповідно до постанови виконкому Київської міськради депутатів трудящих 1963 р. «Про заходи по поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників та забезпеченню ними підприємств і будов міста Києва» здійснювалися будівництво і розширення училищ профтехосвіти за рахунок загальних капітальних вкладень, що виділялися на розвиток тих галузей народного господарства, для яких провадилася підготовка робітничих кадрів. Поліпшувалася оснащеність училищ за рахунок обладнання, що одержувалося від базових підприємств та такого, що виготовлялось учнями у майстернях та гуртках технічної творчості. Велика робота по оснащенню навчально-виробничих майстерень була проведена, зокрема, у колективі МПТУ № 1: закінчено освоєння 1582 м² виробничих площ, обладнано 12 навчальних і допоміжних навчальних майстерень, їх було поповнено 33 металорізальними верстатами, переданими базовим підприємством, силами учнів та працівників училища виготовлено 125 слюсарних верстатів тощо.

В 1961—1963 рр. майже всі навчальні заклади було реорганізовано, навчання учнів провадилося за новими учбовими планами і програмами. Кількість училищ у 1965 р. порівняно з 1961 р. зросла на чотири, контингент учнів — на 5987 чоловік. Збільшилась кількість професій, за якими система профтехосвіти готувала нових робітників. Так, з 1964 р. у МПТУ № 21, 24 і 29 розпочалася підготовка робітників-механізаторів та монтажників будівельних конструкцій. Помітно зріс випуск робітни-

ків училищами профтехосвіти. Якщо у 1961 р. він становив 4,8 тис. чоловік, то у 1965 р.— 6,8 тис., тобто був на 2 тис. більше.

Підготовка робітників із середньою освітою. У другій половині 60-х років мережа училищ і масштаби підготовки робітників значно розширилися. Довших строків підготовки кваліфікованих робітників складних професій, а також відтворення технічних училищ (ТУ), організованих у 1954 р., вимагала постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи по розширенню навчання та влаштування на роботу у народне господарство молоді, що закінчила загальноосвітні школи в 1966 році» і відповідна постанова ЦК Компартії України та Ради Міністрів УРСР.

Керуючись марксистсько-ленінським положенням про політехнічну спрямованість радянської профтехшколи, Комуністична партія і Радянський уряд в період удосконалення соціалізму взяли курс на підготовку кваліфікованих робітників із середньою освітою. Створення навчальних закладів профтехосвіти нового типу було зумовлене необхідністю здійснення у країні загальної середньої освіти для молоді і насамперед — потребами підвищення якості підготовки кваліфікованих робітників, обізнаних з науковими основами виробництва. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР 1969 р. «Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах професійно-технічної освіти» відкривала шлях докорінній перебудові системи профтехосвіти, поступовому розгортанню професійно-технічних училищ «з 3—4-річним строком навчання для підготовки кваліфікованих робітників з середньою освітою з числа молоді, яка закінчила восьмирічні загальноосвітні школи з найбільш складних профе-

сій...»⁹. Дана постанова, а також відповідна постанова ЦК Компартії України і Ради Міністрів Української РСР поклали початок широкому повсюдному перетворенню профтехучилищ республіки на середньо-освітні учбові заклади профтехосвіти.

У зв'язку з цим Київський міськом Компартії України та виконком міської Ради депутатів трудящих зажадали від партійних, радянських, профспілкових, комсомольських організацій посилення діяльності по зміцненню керівництва профтехучилищами, створенню сучасної матеріально-технічної бази, добору інженерно-педагогічних кадрів, розширенню масштабів підготовки молодих робітників. Із діючих у республіці 76 навчальних закладів нового типу у Києві працювали МПТУ № 1, 17, 26. Чисельність навчальних закладів з року в рік зростала. Дослідження впливу одержуваної середньої освіти на процес формування професійних знань та навичок, працю випускників на виробництві, а також порівняння їх з випускниками дворічних училищ показали, що випускники училищ реорганізованої системи швидше адаптуються на виробництві, а також освоюють нову техніку, технологію і передові методи праці. Наприклад, високу оцінку випускникам Київського середнього МПТУ № 29 дало його базове підприємство — Головкиївміськбуд. Виконання норм виробітку у цих молодих робітників було у середньому на 12,5 % вище, ніж у випускників училищ з дворічним терміном навчання.

Дотримуючись закріпленого XXIV з'їздом КПРС курсу на поступове повсюдне перетворення профтехучилищ на середні навчальні заклади, виконуючи визначені Законом про пародну освіту (1973 р.) головні завдання профтехосвіти по підготовці для пародного господарства всебічно розвинених, технічно освічених і культурних молодих кваліфікованих

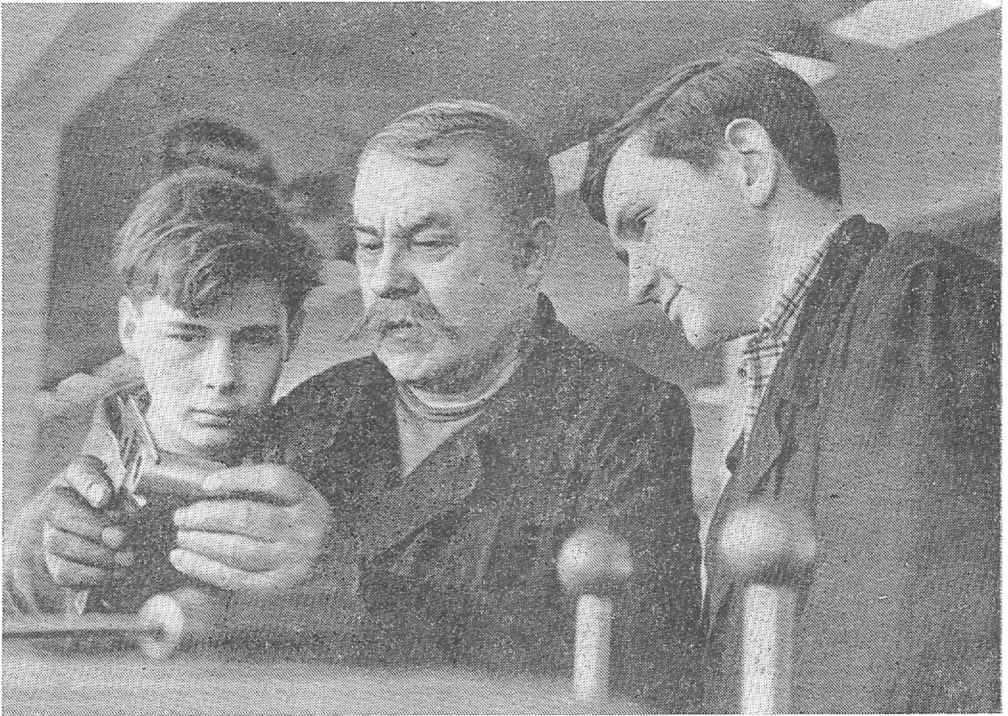
робітників, міськомом партії, міськвиконкомом, управління профтехосвіти вживали необхідних заходів щодо збільшення і поліпшення підготовки молодого поповнення робітничого класу. Випуск робітників київськими профтехучилищами у 1970 р. збільшився порівняно з 1965 р. на 5,8 тис. чоловік.

У 70-і роки розширилася мережа училищ. Якщо в 1970 р. у місті було 28 професійно-технічних і технічних училищ, то у 1975 р. — 32. Половину навчальних закладів становили середні, у яких навчалось 7,9 тис. юнаків і дівчат. Значно збільшився випуск кваліфікованих робітників. Якщо у 1970 р. із МПТУ вийшло 12,6 тис. молодих робітників, то у 1975 р. — 14,7 тис.

Перехід на підготовку робітників із середньою освітою супроводжувався постійним зміцненням і розширенням матеріально-технічної бази училищ міста. Якщо в 1962 р. обсяг капітальних вкладень у їх розвиток становив 133,8 тис. крб., то в 1980 р. — 2434 тис., тобто зріс більш як у 18 разів. Понад 19 млн. крб. щорічно витрачала держава на утримання училищ.

Розширювалось капітальне будівництво. За дев'яту п'ятирічку введено у дію 14 навчальних корпусів, це удвічі більше, ніж у попередній. Шість нових великих комплексів професійно-технічної освіти зі спортивними, культурними центрами та гуртожитками відкрито у десятих п'ятирічці. В 1976—1980 рр. введено в дію 4080 учнівських місць та 3493 місця у гуртожитках, а також 1717 місць у їдальнях, збудовано шість спортивних залів. Зростала кількість навчальних полігонів, кабінетів, майстерень, лабораторій в училищах, модернізувалось їх обладнання. На кінець 1980 р. у профтехучилищах

⁹ Собрание постановлений правительства Союза Советских Социалистических Республик. М., 1969, № 9, с. 215.

Учасник Січневого повстання 1918 р. майстер — «Золоті руки», токар заводу «Арсевал» В. А. Баскаков з учнями. 1969 р.

функціонували 361 кабінет профтехциклу, 216 навчально-виробничих майстерень, 302 кабінети загальноосвітніх дисциплін, 58 навчальних лабораторій, сім навчальних полігонів. Поліпшилося оснащення кабінетів. Так, у всіх 16 кабінетах МПТУ № 12 були встановлені телевізори, магнітофони, кінопроектори, кодоскопи. Зміцненню навчальної бази профтехучилищ допомагали й самі учні. Членами гуртка електроніки МПТУ № 12 виготовлена, наприклад, навчаюча машина «Чайка». Її творці нагороджені шістьма бронзовими медалями і трьома «Юний учасник ВДНГ СРСР». В ТУ № 3 учнями виготовлений тренажер-екзаменатор по виявленню та усуненню обриву нитки.

Постійно збільшувався в училищах контингент учнів. Його формування знаходилося у прямій залежності від

якості профорієнтаційної роботи. Плани комплектування училищ виконувалися раніше за рахунок приїжджих юнаків та дівчат. У зв'язку з обмеженістю трудових ресурсів і збільшенням механічного приросту населення, особливо у великих містах, яким є і Київ, важливим завданням стало залучення до училищ місцевої молоді.

Белике значення у справі орієнтації юнаків та дівчат на вибір робітничих спеціальностей мали традиційні тижні профтехосвіти, які організовувалися під керівництвом міськкому партії об'єднаними зусиллями виконкомів Рад народних депутатів, профспілкових і комсомольських комітетів, органів шкільної та професійно-технічної освіти. Тижні включали такі заходи по підвищенню престижу робітничих професій, як зустрічі з відмінниками навчання профтехучи-

лиць у райкомах партії і комітетах комсомолу, відвідання школярами павільйону «Профтехосвіта» на ВДНГ УРСР, Київського музею профтехосвіти, виставок технічної творчості майбутніх робітників, дні відкритих дверей в училищах, районні свята «Посвячення у робітники» та ін.

Міськком партії націлював партійні організації загальноосвітніх шкіл, профтехучилищ і базових підприємств на здійснення спільних заходів з метою орієнтації учнів на вибір необхідних народному господарству професій. Добре зарекомендували себе створені у ряді шкіл і профтехучилищ консультативні пункти профорієнтації. Авторитет профтехучилищ серед молоді міста з кожним роком зростав. Так, МПТУ № 9 на базі Дарницького вагоноремонтного заводу майже повністю комплектувалося випускниками шкіл свого мікрорайону. МПТУ № 1, 2, 4, 6, 11, 17, 22, ТУ № 9 і 12 тісно співробітничали зі школами. Учнів та їх батьків знайомили з життям і побутом вихованців училищ. Обмінювалися досвідом педагоги, комсомольські активісти, проводилися спільні вечори, зустрічі з передовиками виробництва, в результаті чого заяви про вступ до училища подавали в основному випускники київських шкіл.

Виправдала себе і нова форма профорієнтаційної роботи — направлення випускників шкіл в МПТУ з врученням їх комсомольських путівок. Так, у 1980 р. юнакам і дівчатам Жовтневого району були вручені комсомольські путівки, за якими вони пішли працювати у сферу обслуговування і навчатися до профтехучилищ.

Повільно, але неупинно зростала чисельність місцевої молоді серед учнів професійно-технічних навчальних закладів. Якщо в 1970 р. у профтехучилищах розпочали навчання трохи більше 10 % киян, то у 1976 р. до училищ вступили 22 % випускників столичних шкіл, а в 1978 р. — 28,2.

В цілому, план прийому до денних МПТУ у 1980 р. був виконаний на 101,5 %, прийнято 14 766 чоловік, до ТУ зараховано 8571 учнів (94,2 % плану), до середніх ПТУ — 5279 (105,6 % плану), до вечірніх — 1926 (87,5 % плану). В 1977—1982 рр. чисельність випускників київських шкіл, які продовжували навчання в ПТУ, збільшилася втрос. Кілька років ряд ПТУ комплектувався в основному молоддю міста. Добре була поставлена орієнтація учнів молоді на вибір робітничих професій у Мінському, Радянському та Подільському районах.

У 1982 р. продовжували навчання у профтехучилищах понад 7 тис. вчорашніх восьми- і десятикласників. У наборі 1983 р. випускники київських шкіл становили вже близько 60 %.

З кожним роком зростала популярність середніх профтехучилищ. У багатьох з них існував приймальний конкурс, подібний до вузівського. наприклад у середньому МПТУ № 22 Києва, яке працює на базі виробничого об'єднання ім. С. П. Корольова.

Змінився освітній рівень учнів. Якщо у 1965 р. п'яту частину прийнятих до профтехучилищ міста становили особи з освітою нижче восьми класів, то на початку 80-х років контингент учнів формувався з юнаків та дівчат з восьмирічною і середньою освітою. Проте ще багато училищ комплектувалося за рахунок приїжджої молоді, плани направлення школярів до профтехучилищ у цілому не виконувалися, відчувалися труднощі при комплектуванні будівельних училищ не лише молодими киянами, а й приїжджою молоддю.

Успішне виконання завдань вдосконалення загальноосвітньої і професійної підготовки молододі зміни робітничого класу вирішальною мірою залежить від ідейно-політичного рівня, науково-педагогічної та спеціальної підготовки викладачів, майстрів

Майстер виробничого навчання МПТУ № 7, Герой Соціалістичної Праці Ф. Д. Куп (у центрі) і робітник авіаційного об'єднання ім. 50-річчя Великого Жовтня лауреат премії Ленінського комсомолу, кавалер ордена Трудової Слави III ступеня М. П. Коваленко (другий справа) серед учнів.

виробничого навчання і вихователів училищ профтехосвіти. В училищах міста у 1981 р. де трудової діяльності молодь готували понад 2,3 тис. викладачів і майстрів виробничого навчання. Значно поліпшився їх якісний склад. На початку 1981 р. понад 90 % інженерно-педагогічних працівників мали вищу і середню спеціальну освіту, близько половини — стаж 5 років і більше. Зміцнилися первинні партійні організації системи профтехосвіти, третина складу працівників якої — комуністи.

Систематично поширювався досвід роботи кращих майстрів, викладачів і керівників інженерно-педагогічних колективів. МПТУ № 16, 17, 26, ТУ № 3, 12 та ряд інших стали школами передового досвіду по підготовці робітничої зміни. Позитивний досвід роботи київських училищ № 4, 17 та

29 вивчався не лише у республіці, а й за її межами.

Одним з кращих у системі профтехосвіти протягом багатьох років є майстер виробничого навчання МПТУ № 7, декан міського університету наставників Ф. Д. Куп — кавалер почесного знаку ВЛКСМ «Кращий наставник молоді». Він — ветеран училища, висококваліфікований, ініціативний, технічно грамотний спеціаліст, досвідчений педагог і вихователь, який сміливо впроваджує у навчальний процес нові, прогресивні методи праці, новаторські інструменти й пристрої. Під його керівництвом було організовано серійний випуск універсального деревообробного верстата та вертикально-свердильних верстатів 2118-А. Його вихованці відзначаються високими успішністю та моральними якостями, багато з них

стали командирами виробництва, слюсарями високих розрядів, ударниками праці, активістами громадського життя.

Ряди педагогів системи профтехосвіти поповнювалися справжніми майстрами своєї справи, кадровими робітниками. За закликом майстра середнього МПТУ № 90 Ленінграда, депутата Верховної Ради СРСР, Героя Соціалістичної Праці Б. О. Журавльова понад 10 тис. передовиків виробництва прийшли до профтехучилищ Києва і стали майстрами-наставниками. Першими зі славетної когорти Героїв Соціалістичної Праці, які працюють у нашому місті, на роботу до професійно-технічних училищ прийшли І. П. Ситников та В. І. Кобил.

У Києві нагромаджено цінний досвід наставництва. На першому міському зльоті наставників молоді (1976) з багатотисячного загону робітників-педагогів було названо імена майстрів із МПТУ № 3 І. К. Гордієнка та МПТУ № 10 В. О. Литвиненка, Героїв Соціалістичної Праці — арсенальців: токаря В. П. Щербини, бригадира шліфувальників А. Я. Допченка, знатних ткаль Дарницького шовкового комбінату Л. К. Кондратьєвої, П. Г. Волковичської, Г. Т. Золотової та ін. Велику роль у вихованні молодих виробничників відігравали колективні наставники. У практиці роботи домобудівного комбінату № 1, наприклад, було поширено шефство передових бригад над навчальними групами профтехучилища. Серед кращих наставників — Герої Соціалістичної Праці Г. І. Донець, І. І. Бушма, заслужені будівельники республіки В. С. Артеменко, О. С. Кохапєць, М. П. Шомін та ін.

Комуністична партія і Радянський уряд високо оцінюють заслуги працівників профтехучилищ у підготовці і вихованні молодих спеціалістів. Звання Героя Соціалістичної Праці удостоєний Ф. Д. Куц, 14 кращим

викладачам і майстрам виробничого навчання профтехучилищ міста присвоєно почесне звання «Заслужений працівник профтехосвіти УРСР». У 1982 р. нагородами Батьківщини відзначені 19 кращих вихователів робітничої зміни. Зусилля інженерно-педагогічних колективів училищ спрямовані на перетворення у життя основних напрямів реформи загальноосвітньої та професійної школи.

Виконуючи вказівки партії та уряду щодо вдосконалення головних складових частин багатогранної системи профтехосвіти, Київський міський і районні комітети партії, партійні, профспілкові та комсомольські організації профтехосвіти звертали особливу увагу на забезпечення високого рівня навчально-виховного процесу, поліпшення навчання учнів на уроках, у майстернях, під час виробничої практики. Питання підвищення ідейно-виховного рівня та ефективності уроків обговорювалися на засіданнях Залізничного, Дарницького, Подільського та інших райкомів партії, районних комітетів комсомолу.

У середніх ПТУ провадилася велика робота по вдосконаленню організаційних форм і методів навчання. У практику входили уроки-лекції, лабораторні і лабораторно-практичні роботи. На озброєння були взяті програмаве та проблемне навчання. У навчальному процесі ширше використовувався цінний досвід новаторів і передовиків виробництва, пошуковий метод і метод проблемних ситуацій. Визначаючи систему професійно-технічної освіти головною формою професійної підготовки і виховання гідного поповнення робітничого класу, турбуючись про її динамічний розвиток, ЦК КПРС і Радянський уряд у постанові «Про дальше вдосконалення процесу навчання і виховання учнів системи професійно-технічної освіти» (1977 р.) поставили високі вимоги до якості підготов-

ки кваліфікованих робітників для народного господарства.

Керуючись вказівками партії й уряду, професійно-технічні навчальні заклади вдосконалюють, збагачують новими формами навчально-виробничий процес. З 1978/79 навчального року середні профтехучилища почали працювати за новими навчальними планами і програмами, новою, прогресивною кабінетною системою. Підвищується ефективність занять та уроків, більш широко застосовуються технічні засоби навчання і тренажери.

Київський міськком Компартії України, спрямовуючи діяльність районних комітетів партії та виконкомів Рад народних депутатів, звертає увагу на підвищення ролі первинних партійних організацій профтехучилищ і партійних комітетів базових підприємств у організації соціалістичного змагання за підвищення якості знань, чому сприяла також підтримка учнями таких патріотичних починів, як «Якість знань — сьогодні, висока ефективність праці — завтра!», «Група — резерв бригади комуністичної праці». У 1980 р. їх підтримали понад 25 тис. майбутніх робітників. Систематично в училищах проводилися конкурси професійної майстерності. Колективи училищ стали активними учасниками змагання за звання «Зразковий навчальний заклад профтехосвіти м. Києва», яке присвоюється на два роки училищу зі зразковими навчальними кабінетами, лабораторіями, виробничими майстернями та учбовими групами спільною постановою бюро Київського міськкому Компартії України, виконкому міської Ради народних депутатів, президії міської Ради професійних спілок і міськкому комсомолу.

Першим зразковим навчальним закладом профтехосвіти міста стало середнє ордену «Знак Пошани» МПТУ № 17 ім. Героя Радянського Союзу В. С. Кудряшова. Такого звання училище удостоєне за високу результа-

Випускники училища Герої Соціалістичної Праці П. П. Жук і В. П. Щербина серед майбутніх річників — вихованців профтехучилища № 3 під час святкування його 100-річчя. 1974 р.

тивність навчально-виховного процесу. У ньому створені всі необхідні умови для підготовки кваліфікованих залізничників із середньою освітою.

Поліпшувалася організація і проведення виробничої практики учнів. У цій важливій справі відчутну допомогу училищам надавали базові підприємства. Наприклад, виробниче об'єднання ім. С. П. Корольова «Кристал», Дарницький шовковий комбінат та багато інших підприємств активно впливали на поліпшення навчання робітничої зміни. Приклад відмінної організації практики і працевлаштування випускників МПТУ № 4 показав також завод верстатів-автоматів ім. О. М. Горького. Постійна увага колективу підприємства до вихованців базового навчального закладу позитивно впливала на створення сприятливих умов для їх дальшого професійного росту.

У навчально-виробничій роботі училищ міста за останні роки відбулися позитивні зрушення. Кожному шостому їх випускникові було присвоєно підвищений розряд, багато з них одержали дипломи з відзнакою. В республіканській олімпіаді 1982 р. з математики команда училищ міста виборола перше місце, учні ПТУ № 10, 14 і 21 стали переможцями і призерами республіканських і всесоюзних конкурсів професійної майстерності. Навчально-виховний процес постійно вдосконалюється.

Розширювалися масштаби підготовки робітників у другій половині 70-х років. Інтенсивно зростала мережа профтехучилищ, у місті було відкрито шість нових. Контингент учнів системи профтехосвіти Києва збільшився майже на 2 тис. Якщо у 1976 р. училища готували робітників з 91 спеціальності, то у 1979 р. — більш як із 100. Кількість середніх ПТУ у десятій п'ятирічці становила 22, в них робітничі спеціальності одержували 13,8 тис. учнів. Мережа профтехосвіти поповнилася двома технічними училищами. На 1 січня 1981 р. у місті діяло 38 середніх і технічних училищ профтехосвіти. Повний перехід на випуск спеціалістів із середньої освітою став одним з основних досягнень системи профтехосвіти Києва у десятій п'ятирічці. Якщо у 1970 р. професійно-технічні навчальні заклади підготували 12,6 тис. робітників, то в 1980 р. — 14,6 тис., тобто на 2 тис. більше.

За десяту п'ятирічку профтехучилища міста підготували понад 71,1 тис. молодих робітників, з них 16 171 спеціаліста з середньою освітою.

Ідейне загартування робітничого поповнення. К. Маркс писав, що найбільш передові робітники цілком усвідомлюють, що майбутнє їх класу і, значить, людства цілком залежать від виховання підростаючого робітничого покоління¹⁰. Однією з головних

ознак навчальних закладів профтехосвіти є поєднання в них навчання з продуктивною працею і всебічним розвитком майбутніх робітників.

У справі вдосконалення підготовки молодих робітників Київський міськом партії використав досвід партійних комітетів і Рад народних депутатів Ленінграда і Ленінградської області, а також ініціатора комплексного перспективного планування виховної роботи на період навчання — Львівського обласного управління профтехосвіти. Це дало можливість об'єднати і скоординувати виховний вплив педагогічних і учнівських колективів, профспілкових і комсомольських організацій, провадити всю роботу в органічній єдності з вивченням програмного матеріалу із загальноосвітніх і спеціальних дисциплін, а також з урахуванням вікових особливостей учнів.

У професійно-технічних училищах Києва постановка справи комуністичного виховання забезпечувалася комплексом навчально-виховного процесу, цілеспрямованим використанням різних засобів і методів ідеологічної роботи. Виробленню комуністичної свідомості, високого почуття радянського патріотизму і соціалістичного інтернаціоналізму у майбутніх робітників сприяли уроки суспільних дисциплін, семінари, диспути, учнівські лекторії, тематичні конференції, зустрічі трьох поколінь, клуби цікавих зустрічей, вечори запитань і відповідей, мандрівки по історичних місцях революційної, бойової і трудової слави радянського народу. Окремі теми суспільно-політичних дисциплін у багатьох училищах вивчалися безпосередньо в музеях, на заводах, біля історично пам'ятних місць. Під керівництвом партійних комітетів інженерно-педагогічні колективи здійснювали систематичне політичне інформування учнів у тісній взаємодії з профспілковими та комсомольськими

¹⁰ Маркс К., Енгельс Ф. Твори, т. 16. Вид. 2-е.— К., 1963, с. 193.

організаціями, трудовими колективами базових підприємств. Згідно з рішенням бюро міськкому Компартії України у кожному районі були створені суспільно-політичні лекторії для учнів загальноосвітніх шкіл і профтехучилищ. Тут з молоддю зустрічалися члени бюро міського і районних комітетів партії, делегати з'їздів КПРС і Компартії України, передовики і новатори виробництва, керівники підприємств і організацій. В системі політичного інформування важлива роль належить єдиним політдням, які організовувалися у профтехучилищах відповідно до рекомендацій ЦК Компартії України. Вони присвячувалися таким темам: «Рішення XXVI з'їзду КПРС — лєнінізм у дії», «Лєнінським курсом творєння і миру», «Зміцнювати дисципліну праці» та ін.

Велику роботу по ідейно-політичному вихованню учнів провадили клуби бойової і трудової слави, революційних традицій, інтернаціональної дружби, робітничої честі, суспільно-політичні та ін. В клубі МПТУ № 16, наприклад, на початку 1983 р. відбувся вечір-зустріч з ветеранами Червоного козацтва, присвячений 65-річчю утворєння загальновоїнського об'єднання Червоного козацтва на Україні. З середини 60-х років діяв клуб інтернаціональної дружби «Факел» у Київському ТУ № 12. В училищі стали традиційними вечори до річниць соціалістичної революції у Болгарії, підписання договору про дружбу і співробітництво між СРСР і НРБ, а також присвячені видатним діячам Болгарії.

Вихованці багатьох профтехучилищ до Лєнінських уроків та заліків готували творчі роботи, брали участь у конкурсах на кращий твір, писали реферати на лєнінську тематику. Наприклад, учні Київського МПТУ № 10 вирішили вивчити історію трудових колективів, підприємств та установ, пов'язаних з іме-

нем В. І. Лєніна. Вони підготували альбоми «Ім'ям Лєніна названі», кожний з яких містить матеріали про пам'ятники В. І. Лєніну, вулиці і заводи, які носять ім'я вождя революції.

Одним з важливих завдань, яке вирішується закладами профтехосвіти, є формування свідомого ставлення до праці, готовності свято берегти і примножувати трудові традиції робітничого класу. В центрі уваги інженерно-педагогічних колективів училищ є такі форми трудового виховання робітничої зміни, як технічна творчість і раціоналізаторська діяльність. Якщо у 1977 р. в училищах було 445 предметних і технічних гуртків, то у 1980 р. їх стало 537, в яких навчалося понад 8,5 тис. юнаків та дівчат. Кращі праці учнів експонувалися на виставках, у музеях профтехосвіти. Близько 300 експонатів, виготовлєних вихованцями київських профтехучилищ, були представлені на виставках, присвячених 1500-річчю Києва і 60-річчю утворєння СРСР. Понад 13 тис. викладачів та учнів були членами Всесоюзного товариства винахідників і раціоналізаторів. Випускникам училищ, які виявляли особливий нахил до винахідництва, вручалося «Путівка у раціоналізаторську діяльність». Велика увага розвитку технічної творчості учнів приділялася в МПТУ № 3, 4, 11, 16, 22, ТУ № 3, 11—13 та ін. Цікава робота з юними винахідниками налагоджена у МПТУ № 11 за допомогою парторганізації виробничого об'єднання ім. С. П. Корольова. В училищі створєно і працює 23 технічних і 15 предметних гуртків, у роботі яких беруть участь майже всі вихованці навчального закладу. Значна кількість праць учнів нагороджена медалями і дипломами ВДНГ СРСР. Лише за останні роки вихованці профтехучилищ подали близько 700 раціоналізаторських пропозицій, що впроваджуються у навчальний процес і виробництво.

Величезний виховний вплив справляє на майбутніх робітників безпосередня участь у продуктивній праці. У процесі виробничого навчання у навчальних майстернях за дев'яту п'ятирічку учнями виготовлено продукції для народного господарства на суму 5 млн. крб. Наприклад, в МПТУ № 7, яке спеціалізується на виробництві вертикально-свердильних верстатів, за 1974/75 навчальний рік їх було виготовлено 120. Майбутні робітники успішно трудилися на важливих народногосподарських будовах. Учні МПТУ № 29, наприклад, споруджували Київський цирк, універмаг «Україна» та багато інших унікальних об'єктів. Лише за 1980 р. учнями міста виготовлено продукції і виконано інших робіт на 1157,1 тис. крб., інструменту — на 17,2 тис., меблів — на 22,2 тис., виготовлено 126 металообробних верстатів. У цьому самому році учні розпочали випуск слюсарно-монтажного інструменту підвищеної якості.

Традиційними стали зльоти випускників профтехучилищ, які зародилися у роки восьмої п'ятирічки. На цих зльотах майбутні металісти, будівельники, хіміки, швейники, взуттєвники, річковики посвячувалися у робітничий клас. Торжества посвячення у робітники провадилися на заводах «Ленінська кузня», «Укркабель», верстатів-автоматів ім. О. М. Горького та ін.

Системою профтехосвіти нагромаджено значний досвід по вихованню в учнів правильного розуміння громадського обов'язку, єдності прав і обов'язків, почуття колективізму, виробленню у них активної життєвої позиції. У ряді училищ добре поставлено роботу з військово-патріотичного виховання. Учні профтехучилищ брали активну участь у пошуковій роботі, часто відвідували меморіальний комплекс «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.», знайомилися з документами і матеріалами

його залів, зустрічалися з ветеранами.

За час навчання вихованці училищ проходять школу морального становлення. Так, колектив МПТУ № 21 з повним правом пишається своїм випускником Л. Манохою — відмінником бойової і політичної підготовки. Тисячі випускників київських професійно-технічних училищ з честю виконують свій військовий, патріотичний обов'язок перед Батьківщиною у лавах Збройних Сил.

Партійні та комсомольські організації багато уваги приділяли естетичному й фізичному вихованню робітничої зміни. У десятій п'ятирічці близько 4 тис. юнаків і дівчат брали участь у художній самодіяльності. В 38 колективах фізкультури палічувалося понад 25 тис. ентузіастів спортивно-масової роботи. МПТУ № 1, 21, 25, 26 і 29, ТУ № 3, 8, 12 не лише готували значківців ГПО і спортсменів-розрядників, а й регулярно поповнювали збірні команди товариства «Трудові резерви». Гімнастка С. Захарова з успіхом виступила на Олімпіаді у Москві.

В училищах застосовувалися нові форми правового виховання трудової зміни. Так, групи вихованців МПТУ № 16 були урочисто вручені паспорти громадян СРСР бригадиром токарів заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна, заступником Голови Президії Верховної Ради УРСР, Героєм Соціалістичної Праці В. П. Щербиною.

Таким чином, у системі профтехосвіти широкого поширення набули як традиційні, перевірені життям форми виховної роботи: соціалістичне змагання, тематичні вечори, зустрічі з ветеранами революції і Великої Вітчизняної війни, поваторами виробництва тощо, так і нові — Ленінські уроки та заліки, подорожі по місцях героїчної слави радянського народу, діяльність червоних слідопитів, свята трудової доблесті, посвячення у робітничий клас та ін.

В системі підготовки кваліфікова-

них робітників у Києві, як і в усій країні, відбулися докорінні соціально-економічні перетворення. Вона успішно розвивалась. Якщо у 1960 р. профтехучилища міста підготували 4,8 тис. робітників, то у 1982 р. — 15,7 тис., тобто більш як утричі. Здійснено перехід до підготовки робітників із середньою освітою. Керуючись постановами партії й уряду про поліпшення підготовки кваліфікованих робітничих кадрів у профтехучилищах, система профтехосвіти Києва вела підготовку робітників у 42 училищах: 23 середніх і 19 технічних, де 37 тис. юнаків і дівчат навчалися 150 робітничим спеціальностям. У 1983 р. підготовлено і направлено на підприємства близько 16 тис. спеціалістів.

Формуючи кваліфіковані кадри для всіх галузей народного господарства, система профтехосвіти робить також значний внесок у здійснення загальної середньої освіти молоді. В процесі виконання рішень XXVI з'їзду КПРС за одинадцять п'ятирічку київські училища підготували близько 70 тис. робітників, майже 97 % з них із середньою й на базі середньої освіти.

Разом з тим у системі профтехосвіти мав місце ряд недоліків. Повільно зростала мережа училищ. Базові підприємства ще недостатньо турбувалися про створення нових профтех-

училищ і зміцнення матеріально-технічної бази існуючих. Навчання в училищах нерідко провадилося на застарілому обладнанні. Не скрізь своєчасно переборювалися труднощі, пов'язані з комплектуванням училищ, досить гострими залишалися проблеми добору майстрів, та ін. Актуальною є проблема перетворення профтехосвіти у головне джерело поповнення робітничих кадрів підприємств міста.

Партійні, комсомольські, профспілкові організації, педагогічні колективи навчальних закладів профтехосвіти, поглиблюючи процес ідейно-виховної роботи, прагнули до того, щоб рівень вихованості учнів зростав. Велика робота чекає на ПТУ у майбутньому відповідно до вимог XXVII з'їзду КПРС і XXVII з'їзду Компартії України.

Згідно з завданнями реформи здійснено реорганізацію училищ в сдипний тип — середні професійно-технічне училище з відділеннями для підготовки кваліфікованих робітників з числа випускників неповної середньої та середньої школи. Нині у 45 середніх профтехучилищах Києва 157 спеціальностям навчаються 32 тис. майбутніх робітників.

Діяльність системи профтехосвіти спрямовано на підвищення якості навчально-виховного процесу, формування гідної зміни робітничого класу.

4. Підготовка кадрів спеціалістів для народного господарства

В умовах науково-технічного прогресу у всіх сферах народного господарства, де здійснюються технічне переозброєння виробництва, впровадження нової техніки, прогресивних технологій, нових матеріалів, значно зростає роль добре підготовлених кадрів — з глибокими знаннями, високим професійним рівнем, відповідними діловими, політичними і моральними якостями.

Столиця України займає провідне місце у республіці по підготовці спеціалістів з вищою освітою й є одним з великих центрів підготовки кадрів із середньою спеціальною.

Розвиток системи середніх спеціальних навчальних закладів. У 1960/61 навчальному році у Києві функціонувало 34 середніх спеціальних навчальних закладів, на початок

1984/85 їх кількість збільшилася до 40. Технікуми готували кадри для багатьох галузей народного господарства. Серед них були: будівельний, транспортного будівництва, електронних приладів, електромеханічний, залізничного транспорту, енергетичний, індустріальний, міського електро-транспорту, механіко-металургійний, суднобудівний, легкої промисловості та ін. Ї також технікуми по підготовці працівників зв'язку: політехнікум зв'язку, засобів зв'язку, радіоелектроніки. Працівників сфери побутового обслуговування готували технікуми громадського харчування, радянської торгівлі, кооперативний, книготорговельний, готельного господарства та ін. Готували спеціалістів з середньою освітою й училища: медичні, педагогічні, культурно-освітні, річковиків та ін.

Особлива увага приділялася галузям промисловості та будівництва. Так, у 1970 р. було випущено спеціалістів для промисловості та будівництва 7,8 тис., для транспорту й зв'язку — 3,4 тис., економіки та права — 1,7 тис., охорони здоров'я — 1,4 тис.

Підготовка кадрів середньої ланки здійснювалася більш як із 100 спеціальностей. Так, готувалися техніки по виробництву електронно-обчислювальних машин, монтажу та експлуатації парогенераторних установок атомних електростанцій, прикладної математики, виробництву твердих сплавів, ремонту та обслуговування побутової радіотехнічної апаратури. Прийом до середніх спеціальних навчальних закладів з року в рік збільшувався, відповідно у них зростала і кількість учнів: 39,4 тис. у 1960/61 і 62,7 тис. у 1984/85 навчальному році. На підготовку учня технікуму держава витрачала майже 700 крб. на рік.

Постійним було піклування про підвищення якості підготовки кадрів, зміцнювалася матеріально-технічна база, вдосконалювався процес на-

вчання. ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли ряд постанов і рішень, спрямованих на поліпшення підготовки спеціалістів середньої ланки.

Значний вплив на розвиток освіти, особливо на початку 60-х років, мав закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям, про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР», прийнятий Верховною Радою УРСР у квітні 1959 р., яким передбачалися дальше вдосконалення системи освіти і поліпшення підготовки спеціалістів на основі тісного поєднання навчання із суспільно корисною працею, життям. Відповідно до основних положень закону велика увага приділялася організації практичних занять на денних відділеннях, а також значному розширенню вечірньої і заочної форм навчання. Втілення в життя закону сприяло поліпшенню підготовки кадрів на вечірніх і заочних відділеннях, швидкому збільшенню числа учнів на вечірніх відділеннях вже у першій половині 60-х років. Так, з 1960/61 по 1965/66 навчальний рік чисельність їх зросла майже удвічі — з 6,7 до 11,7 тис., а на заочних відділеннях — на 1,3 тис. чоловік. У 1965/66 — 1970/71 навчальних роках кількість учнів вечірніх відділень залишалася на цьому самому рівні, а на заочних скоротилася на 2,5 тис. і становила 17,3 тис. чоловік.

Чисельність учнів денних відділень продовжувала зростати й у 1970/71 навчальному році досягла 27 тис., що було зумовлено значними перевагами цієї форми навчання. У той же час і заочна і вечірня форми освіти відігравали величезну роль у забезпеченні народного господарства кадрами спеціалістів.

Навчання без відриву від виробництва давало можливість практикам, які працювали на інженерно-технічних посадах у промисловості та інших галузях народного господарства, одержати спеціальну освіту. На по-

чатку 60-х років практики на багатьох підприємствах становили понад 30 % інженерно-технічного персоналу. Передумови для розширення навчання без відриву від виробництва були створені завдяки постанові Ради Міністрів СРСР від 2 липня 1959 р. «Про пільги для студентів вечірніх і заочних вузів та учнів вечірніх і заочних середніх спеціальних навчальних закладів», якою встановлювалися додаткові відпустки зі збереженням заробітної плати та інші пільги, а також у зв'язку з завершенням переведення робітників і службовців у 1960 р. на семи- і шестигодинний робочий день. На вечірніх і заочних відділеннях технікумів міста у 60-х роках одержували середню освіту більше спеціалістів, ніж на стаціонарі. При конкурсному відборі у середні спеціальні та вищі навчальні заклади переважним правом користувалися передові виробничники й ті, хто мав стаж практичної роботи. Згідно з постановою Ради Міністрів СРСР «Про участь промислових підприємств, радгоспів і колгоспів у комплектуванні вузів і технікумів і підготовці спеціалістів для своїх підприємств», яка прийнята у вересні 1959 р., вузи й технікуми у значній мірі почали поповнюватися найбільш підготовленими й здібними виробничниками. Вже на початку 60-х років понад 30 % абітурієнтів, прийнятих у середні спеціальні навчальні заклади, мали стаж роботи понад два роки.

Проте в роботі середньої спеціальної школи на початку 60-х років спостерігалося певною мірою надлишкове збільшення виробничої практики на шкоду загальній теоретичній підготовці спеціалістів. У навчальних планах, введених у технікумах і училищах країни у 1961—1962 рр., час на практичне навчання збільшувався у 2,5—3 рази. Це робилося за рахунок скорочення годин на теоретичне навчання з деяких предметів, а також у зв'язку зі збільшенням часу викладання окремих спеціальностей.

Скорочення часу на теоретичну підготовку учнів негативно позначалося на рівні кваліфікації майбутніх спеціалістів.

Партія й уряд звернули увагу на необхідність скорочення термінів навчання у технікумах і перегляду навчальних планів і програм. Постанова шостої сесії Верховної Ради Української РСР (червень 1965 р.) про поліпшення роботи шкіл, професійно-технічних училищ, середніх спеціальних навчальних закладів, дошкільних і позашкільних установ Української РСР накреслила шляхи усунення недоліків і труднощів у підготовці кадрів. Позитивно позначилося на якості підготовки спеціалістів також те, що починаючи з 1962 р. середні спеціальні навчальні заклади стали поповнюватися особами, які закінчили восьмирічну школу, а не семирічку, як раніше. Поряд з цим у технікумах і училищах були створені групи прискореної підготовки, до яких зараховувалися випускники середньої школи. Досвід навчання в технікумах молоді з закінченою середньою освітою отримав визнання, така підготовка спеціалістів у технікумах була розширена.

Вдосконалювалася методика навчання, широко застосовувалися технічні засоби: кіно- і діафілми, магнітофонні записи, телебачення та різні види спеціального обладнання. Введення у 1962/63 навчальному році у середніх спеціальних навчальних закладах курсу суспільствознавства позитивно впливало на формування наукового світогляду, комуністичне виховання майбутніх спеціалістів.

На початку 70-х років переглядалися і вдосконалювалися навчальні плани, програми, підручники. У нових навчальних планах передбачалося вивчення загальноосвітніх предметів у обсязі середньої школи. Особливо посилювалася фізико-математична підготовка, що було зумовлено підвищенням значущості цих предметів у загальній освіті спеціалістів та їх

роллю у формуванні в учнів матеріалістичного світогляду. Програми враховували зміни у програмах середньої загальноосвітньої школи, що давало можливість випускникам середніх спеціальних навчальних закладів при бажанні без значних труднощів продовжувати навчання у вузах.

Розширювалася спеціалізація, з'явилось значне число нових професій, серед них — експлуатація автоматичних і телемеханічних приладів на нафто- і газопроводах, автоматичних пристроїв у харчовій промисловості, експлуатація і ремонт обчислювальних і обчислювально-аналітичних машин. Багато нових спеціальностей освоювали учні одного з передових технікумів республіки — Київського електромеханічного технікуму залізничного транспорту ім. М. Островського, в якому в 60-х роках навчалось 1,5 тис. чоловік. У Київському політехнікумі зв'язку, де у 1980 р. було вже близько 3 тис. учнів, майбутні спеціалісти навчалися на відділеннях багатоканального зв'язку, автоматизації електричного зв'язку, лінійно-кабельних форм зв'язку, механізації підприємств зв'язку, механізації підприємств поштового зв'язку та ін.

Розвиткові середньої спеціальної освіти, як і народної освіти в цілому, сприяло прийняття у 1973 р. Верховною Радою СРСР Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту, а також Закону Української РСР про народну освіту, прийнятого Верховною Радою Української РСР у червні 1974 р., де чітко були визначені основні завдання середніх спеціальних навчальних закладів. Насамперед, це підготовка кваліфікованих спеціалістів, які володіють необхідними теоретичними знаннями та професійними практичними навичками, мають навички організаційної, масово-політичної, виховної роботи, а також виховання в учнів високих моральних якостей, по-

чуття інтернаціоналізму і радянського патріотизму. У законі підкреслювалося необхідність постійного вдосконалення якості підготовки спеціалістів з урахуванням вимог сучасного виробництва, науки, техніки, культури і перспектив їх розвитку.

Велике значення для розвитку середньої спеціальної школи мала постановова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи по дальшому вдосконаленню керівництва середніми спеціальними навчальними закладами і про поліпшення якості підготовки спеціалістів з середньою спеціальною освітою» (1974), де була дана конкретна, глибоко наукова програма вдосконалення середньої спеціальної освіти у країні.

Центральний Комітет КПРС і Рада Міністрів СРСР зобов'язали відповідні органи забезпечити дальший розвиток середньої спеціальної освіти. З цією метою у столицях союзних республік утворювалися ради директорів середніх спеціальних навчальних закладів. У Києві рада директорів була створена у 1975 р., на неї покладалася функція координації діяльності цих навчальних закладів. При базовому технікумі міського електротранспорту і за його участю були організовані методичні об'єднання викладачів споріднених дисциплін.

У 70-х роках поліпшилися матеріальні та житлово-побутові умови учнів технікумів і студентів вузів, цьому сприяло прийняття у 1971 р. постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи по дальшому поліпшенню матеріальних і житлово-побутових умов студентів вищих і учнів середніх спеціальних навчальних закладів». На 25 % підвищилась стипендія студентам вузів, а учням середніх спеціальних навчальних закладів — на 50. Були накреслені заходи по розширенню будівництва гуртожитків, поліпшенню громадського харчування, медичного обслуговування студентів і учнів. У 70-х

роках було введено в експлуатацію вісім гуртожитків для учнів технікумів.

Зміцнювалася навчально-матеріальна база технікумів і училищ. У 70-х роках реконструйовано або заново побудовано 14 навчальних корпусів. Серйозна робота провадилася у технікумах і училищах, на підприємствах по поліпшенню технологічної практики учнів, передусім навчально-виробничої бази. Так, у Київському технікумі легкої промисловості умови практики у навчально-виробничих майстернях були такими самими, як і умови праці на передових підприємствах міста. Це дало можливість виробляти продукцію високої якості й застосовувати передову технологію. За дев'яту п'ятирічку, наприклад, майстерні технікуму випустили продукції на суму 1,2 млн. крб.

Зміцнювалися контакти середніх спеціальних навчальних закладів із спорідненими за профілем вузами і науково-дослідними інститутами. Яскравим прикладом цього може бути зв'язок Київського механіко-металургійного технікуму з Інститутом кібернетики АН УРСР ім. В. М. Глушкова, який падав можливість проводити практику учнів на власній базі під безпосереднім керівництвом учених, а також з Інститутом проблем матеріалознавства АН УРСР, Інститутом електрозварювання ім. Є. О. Патона АН УРСР, співробітники яких читали у технікумі курси з нових, прогресивних напрямів науки і керували технологічною і переддипломною практикою.

Вдосконалювалася, ставала багатшою за формою і змістом ідейно-політична, виховна робота серед учнів. Посилювався зв'язок ідейно-політичного, трудового і морального виховання учнів, значно активізувалася їх участь у науково-технічній творчості, виробництві, громадсько-політичному і культурному житті країни. Навичок дослідно-експеримен-

тальної, творчої праці учні набували у предметних гуртках і гуртках технічної творчості. Дуже часто там виконувалися дослідні праці, які мали значну практичну цінність. Гурток автоматики Київського технікуму міського електротранспорту, наприклад, на базі старої установки для управління артезіанськими свердловинами розробив і змонтував новий диспетчерський пункт, що дало можливість одному операторові регулювати роботу 12 свердловин. Члени іншого гуртка цього технікуму допомогли радгоспу «Декоративне садівництво» автоматизувати теплиці.

У 1974 р. було проведено Республіканський конкурс творчих праць і рефератів учнів середніх спеціальних навчальних закладів, присвячений 50-річчю присвоєння комсомолу імені В. І. Леніна, що сприяло більш поглибленому вивченню суспільно-політичних проблем. У Київському будівельному технікумі, наприклад, кожний другий учень брав участь у цьому конкурсі, у підготовці до нього технікуму велику допомогу надали викладачі Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького і Київського інституту культури ім. О. Є. Корнійчука.

Важливою формою зв'язку майбутніх спеціалістів з життям, практикою стала їх участь поряд із студентами вузів у студентських будівельних загонах. Починаючи з 1962 р. київські студентські будівельні загопи щорічно працювали на багатьох ударних будовах Західного Сибіру і Далекого Сходу, Казахстану і Нечорнозем'я, багатьох районів України. Праця у загонах — прекрасна школа патріотичного та інтернаціонального виховання учнів.

У технікумах і училищах міста одержують середню освіту представники багатьох країн світу. У політехнікумі зв'язку, топографічному, геологорозвідувальному, індустріально-педагогічному технікумах, медичному училищі № 1 готуються кадри

для 49 країн Азії, Африки, Латинської Америки, які розвиваються на сучасному етапі.

Велику роль у вихованні учнів у дусі соціалістичного інтернаціоналізму відіграють клуби інтернаціональної дружби, створені у технікумах і училищах. До складу ради інтерклубу Київського геологорозвідувального технікуму входять представники 25 країн. Різноманітними були форми роботи інтерради — це і суботники солідарності з народом Чилі, і спортивні змагання, і огляди художньої самодіяльності, і туристські мандрівки тощо.

Ряд питань роботи середніх спеціальних навчальних закладів ще чекають рішення. Найважливіше з них — це вдосконалення планування підготовки і розподілу спеціалістів, на чому негативно позначається міжвідомча роз'єднаність середніх спеціальних навчальних закладів, які підпорядковані багатьом союзним і союзно-республіканським міністерствам. Нерідко формальне ставлення з боку окремих міністерств до питань найбільш раціонального розподілу молодих спеціалістів, створення для них необхідних виробничих і побутових умов негативно позначалися на використанні їх у народному господарстві.

Вимагають постійної уваги і питання вдосконалення навчальних планів та програм відповідно до зростаючих вимог науково-технічного прогресу. На кінець 70-х років це питання назріло знову, і з вересня 1983 р. технікуми й училища почали працювати за новими навчальними планами.

Важливу роль середні спеціальні навчальні заклади відігравали у завершенні переходу до загальної середньої освіти в країні, а у подальшому — до повної середньої освіти молоді. В республіці у 1980/81 навчальному році у 9—10-х класах денних шкіл навчалось 833,5 тис. чоловік, у середніх професійно-техніч-

них училищах — 368,2 тис., а у середніх спеціальних навчальних закладах — 803,1 тис. Десятки тисяч юнаків і дівчат одержали середню освіту у технікумах і училищах Києва.

60-і — середина 80-х років стали значним етапом у розвитку і вдосконаленні середньої спеціальної освіти. Середні спеціальні навчальні заклади зробили вагомий внесок у підготовку спеціалістів для народного господарства республіки у цілому і Києва зокрема. Випуск спеціалістів з технікумів і училищ Києва становив у 1960 р. 7,9 тис., у 1965 р. — 10,5 тис., у 1970 р. — 15,1 тис., у 1980 р. — 17,9 тис., у 1983 р. — понад 18 тис., а у 1984 р. — близько 18 тис. чоловік. Багато з них поповнили ряди спеціалістів, зайнятих у різних галузях народного господарства міста. Питома вага спеціалістів середньої кваліфікації серед спеціалістів, зайнятих у народному господарстві міста, у 1970 р., наприклад, становила 41,6 %. Це було у 1,5 рази менше, ніж по республіці, тут виявлялася специфіка розстановки і використання кадрів спеціалістів у народному господарстві міста.

Багато спеціалістів із середньою освітою продовжували навчання в інститутах. В «Основних напрямках реформи загальноосвітньої і професійної школи», схвалених Пленумом ЦК КПРС 10 квітня і Верховною Радою СРСР 12 квітня 1984 р., йдеться про необхідність розвитку досвіду підготовки спеціалістів з вищою освітою з числа випускників середніх спеціальних навчальних закладів при скорочених строках навчання.

Середні спеціальні навчальні заклади відіграють важливу роль у підготовці кваліфікованих спеціалістів і організаторів первинних ланок виробництва, освіти, охорони здоров'я, культури, сфери обслуговування. Вони одночасно беруть участь у розв'язанні завдання великої ваги —

здійснення загальної середньої освіти.

У Звітній доповіді Центрального Комітету Компартії України XXVII з'їзду визначені основні завдання дальшого вдосконалення та наступної перебудови вищої і середньої спеціальної освіти в республіці: «Зусилля спрямовуються на те, — зазначається в Звіті, — щоб вузи і технікуми чутливіше реагували на запити виробництва, науки і культури, повніше забезпечували потреби народного господарства у спеціалістах, які поєднують високу професійну підготовку і ідейно-політичну зрілість, а також мають навички організаторської, управлінської та виховної роботи»¹¹.

Для цього необхідно поліпшувати планування, якість підготовки та перепідготовки спеціалістів, їх розподіл і використання, створювати відповідні умови для закріплення на виробництві, вдосконалювати мережу навчальних закладів, зміцнювати їх матеріальну базу, посилити вимогливість до науково-педагогічних кадрів, ширше залучати до викладання провідних вчених та спеціалістів виробництва.

Вузи — народному господарству. У 60—80-і роки при плануванні підготовки кадрів головна увага зверталася на ті ланки вищої освіти, які могли забезпечити науково-технічний прогрес в усіх галузях народного господарства, реалізацію економічних планів Радянської держави, дальший ріст культури і добробуту трудящих.

Щорічно державним бюджетом виділялися значні кошти на розвиток вищої школи, зміцнення її матеріально-технічної бази і створення необхідних побутових умов студентам і викладачам. Так, витрати по державному бюджету в республіці на вищі навчальні заклади у 1960 р. становили 182,1 млн. крб. Систематично збільшуючись, вони виростили у 1984 р. до 534 млн. крб. На навчан-

ня одного спеціаліста у вузі держава витрачала до 1 тис. крб. за рік. Завдяки зростаючим коштам вузи значно зміцнили матеріальну базу, збільшили прийом абітурієнтів, вдосконалили процес навчання, розширили перелік спеціальностей, за якими готувалися кадри. У 1982 р. прийом до вищих навчальних закладів республіки здійснювався із 359 спеціальностей. Лише у 1981—1982 рр. була введена підготовка з семи нових спеціальностей.

Розпочалася підготовка кадрів із багатьох нових спеціальностей, зокрема механізації обліку й обчислювальних робіт, обслуговування приладів точної механіки, електроакустики і звукової техніки, обслуговування електровакуумних машин, оптичних приладів, проектування й експлуатації атомних та енергетичних установок, електричних систем, напівпровідникових матеріалів, теплофізики, кібернетики, технології полімерних матеріалів, що відповідало вимогам виробництва.

У столиці республіки працювали найбільші вузи країни: Київський ордену Леніна державний університет ім. Т. Г. Шевченка, Київський ордену Леніна політехнічний інститут ім. 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції, Українська ордену Трудового Червоного Прапора сільськогосподарська академія, Київський ордену Трудового Червоного Прапора інститут інженерів цивільної авіації ім. 60-річчя утворення СРСР, Київський інститут народного господарства ім. Д. С. Коротченка, Київський ордену Трудового Червоного Прапора медичний інститут ім. О. О. Богомольця, Київська ордену Леніна державна консерваторія ім. П. І. Чайковського та ін. — всього 18 вузів. Серед них два вузи були засновані у 60-х роках: у 1966 р. — торгово-

¹¹ Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії України, с. 31, 32.

економічний, відкритий на базі Київського філіалу Донецького інституту радянської торгівлі, а у 1968 р. — Інститут культури ім. О. Є. Корнійчука, створений на базі Київського філіалу Харківського інституту культури. Якщо у 1960/61 навчальному році на денному, вечірньому і заочному відділеннях було 71 тис. студентів, то у 1983/84 навчальному році вже 150,8 тис. У вузах Києва навчалася також молодь з багатьох країн світу — у 1982 р. 6 тис. юнаків і дівчат із 104 держав.

Зростала кількість студентів на всіх трьох відділеннях — денному, вечірньому і заочному. Так, у 1960/61 та 1970/71 навчальних роках на денних відділеннях вчилася відповідно 32,1 і 61,8 тис. чоловік, на вечірніх — 7,8 та 19,2 тис., на заочних — 31,1 та 60,3 тис. чоловік. Послідовне збільшення чисельності студентів продовжувалося й у 70-і роки.

Виявляючи піклування про створення необхідних умов для вступу у вищі навчальні заклади передових робітників, колгоспників і демобілізованих з лав Збройних Сил СРСР військовослужбовців, ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли постанову від 20 серпня 1969 р. про створення при вузах підготовчих відділень, слухачі яких у разі успішного складання екзаменів зараховувалися студентами вищих навчальних закладів. Організація підготовчих відділень при вузах давала можливість певною мірою комплектувати останні за рахунок виробничників і демобілізованих воїнів з належним рівнем знань. Поряд з цим при конкурсних відборах значна частина місць плачувалася для осіб із стажем виробничої діяльності не менше двох років і демобілізованих воїнів. Як показала практика, особи, які прийшли в інститут після роботи на виробництві, або демобілізовані з армії, закінчивши вуз, ставали відмінними спеціалістами й організаторами виробництва.

У постанові ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи по дальшому вдосконаленню вищої освіти у країні» (1972 р.) визначалися шляхи вдосконалення навчання і виховання спеціалістів. Для поліпшення керівництва вищою освітою було створено Раду по вищій школі при Міністерстві вищої і середньої спеціальної освіти СРСР. Цьому міністерству спільно з Академією наук СРСР та відповідними міністерствами і відомствами було доручено протягом 1972—1974 рр. здійснити заходи по вдосконаленню навчальних планів і програм вищих навчальних закладів з метою посилення підготовки студентів з загальнонаукових і загальнотехнічних дисциплін і проведення практики з урахуванням вимог науки і виробництва. Вказувалося на необхідність підняти рівень навчально-виховної і науково-методичної роботи кафедр суспільних наук, повніше використовувати їх можливості у формуванні марксистсько-ленінського світогляду та ідейної переконаності студентів. У постанові підкреслювалася необхідність підвищення ролі університетів у системі вищої освіти, перетвореннях їх на провідні навчально-методичні центри вищої школи.

Важливе значення мала постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про дальший розвиток вищої школи і підвищення якості підготовки спеціалістів» (1979 р.), у якій поряд з іншими питаннями значна увага приділялася дальшому розширенню і зміцненню зв'язків вузів з відповідними галузями народного господарства, а також покращанню планування підготовки спеціалістів та їх розподілу. Визнано доцільним провадити розподіл у більш ранні строки — за один — три роки до закінчення майбутніми спеціалістами вищого навчального закладу. У 60—80-і роки було прийнято ряд інших постанов з питань вищої і середньої спеціальної освіти, якими керували-

ся у роботі й колективи київських вузів.

Змістовно була поставлена навчальна і виховна робота у найбільшому вузі Києва — політехнічному інституті (КПІ). У 1970 р. на всіх його відділеннях навчалось 26,1 тис. студентів, у 1979/80 навчальному році — понад 30 тис. На початок 80-х років в інституті було 19 факультетів, на його 111 кафедрах працювало майже 2 тис. викладачів.

КПІ готував інженерів 60 спеціальностей. Кожного року з його стін виходило понад 5 тис. спеціалістів. Серед тих, що приймалися на денне відділення інституту, значна кількість мала трудовий стаж, наприклад у 1982 р. — третина з них. Серед першокурсників цього набору було близько 500, які навчалися на підготовчому відділенні, 1,5 тис. вчилися на курсах. В інституті хороша матеріальна база, кваліфіковані кадри, що дало можливість забезпечити високий рівень підготовки інженерів. Цьому сприяли організація роботи студентів у наукових гуртках, їх участь у навчально-науково-виробничих об'єднаннях, ініціатором створення яких виступив інститут. Обсяг наукових досліджень в інституті за десять п'ятирічку зріс на 40 %. У промисловість за цей час було впроваджено понад 1500 наукових розробок, що дало економічний ефект 142,7 млн. крб. Лише у 1981 р. студентами подано самостійно або у співавторстві понад 30 заявок на винаходи, опубліковано близько 300 наукових статей. За останні роки більш тісним став зв'язок з підприємствами «Більшовик», ім. С. П. Корольова, «Точелектроприлад», «Кристал». Працює студентське конструкторсько-технологічне бюро, студенти виконують завдання Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона, Всесоюзного інституту зварювального виробництва та інших організацій. Успіхи інституту відзначені нагородами.

Надзвичайна заслуга у підготовці висококваліфікованих кадрів спеціалістів належить найстарішому вузу столиці — університету. У 1970/71 навчальному році на всіх його відділеннях нараховувалося 19 тис. студентів, у 1984 р. на 16 факультетах по 40 спеціальностях навчалось близько 20 тис. чоловік. У 1980 р. на 147 кафедрах університету працювали 16 академіків і членів-кореспондентів АН УРСР, близько 200 докторів і 950 кандидатів наук, серед його викладачів комуністи становили 67 %. У 1984 р. у складі науково-педагогічних кадрів університету вже було 223 доктори і 1358 кандидатів наук. Це провідний навчально-методичний центр вищої освіти у республіці. В університеті вчать також студенти з інших союзних республік і багатьох країн світу. Щорічно проводиться цільовий прийом представників братніх республік на навчання з 26 спеціальностей найновіших галузей науки. А в цілому, на всіх факультетах вузу навчаються студенти більш як 40 національностей СРСР. Київський університет підтримує зв'язки з 19 університетами нашої країни. Тут здійснюється також планомірна підготовка кадрів для зарубіжних країн. В 1945—1984 рр. тут одержали вищу освіту 7,3 тис. чоловік з 111 країн світу. Понад 10 тис. представників 120 держав за цей час закінчили підготовчий факультет університету.

Поряд з постійним вдосконаленням навчального процесу колектив викладачів університету веде величезну виховну роботу в усіх ланках життя студентської молоді: навчальній, науково-дослідній, громадській, у побуті, організації відпочинку.

Велика увага приділяється формуванню навичок наукової діяльності майбутніх спеціалістів. За підсумками X Всесоюзного конкурсу праць із суспільних наук Київський університет у 1983/84 навчальному році знову виборов перше місце серед ву-

зів країни. У 1983 р. близько 80 % студентів денної форми навчання брали участь у виконанні госпдоговірних та держбюджетних досліджень.

Вся робота провадиться за комплексним планом, який містить багато форм виховання наукового світогляду, патріотичного, трудового та інтернаціонального загартування майбутніх спеціалістів. На базі університету у 1978 р. була проведена міська міжвузівська науково-практична конференція з проблем підвищення ефективності комуністичного виховання студентської молоді.

Активізації ідейно-виховної роботи серед студентів сприяла прийнята у липні 1984 р. постановою ЦК КПРС «Про дальше поліпшення партійного керівництва комсомолом і підвищення його ролі у комуністичному вихованні молоді».

Праця студентів у будівельних загонах — важливий показник їх високої свідомості, громадянського обов'язку студентів перед державою. Студенти 11 київських інститутів у 1962 р. організували вперше у республіці студентські загоны. У 1962 р. ЦК ВЛКСМ прийняв постанову «Про участь комсомольських організацій вузів Москви, Ленінграда і Києва у будівництві на ділянних землях», у якій схвалив ініціативу провідних вузів країни. З того часу щорічно багато тисяч київських студентів працюють у найважливіших галузях народного господарства СРСР.

У будови Тюмені, Казахстану, Чукотки, Нечорнозем'я і багатьох інших віддалених районів країни вклали свою працю й студенти Києва. Працювали вони й на спорудженні

меморіального комплексу «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.», олімпійських об'єктів, дитячих дошкільних установ, другої черги метрополітену міста. Всього за роки десятої п'ятирічки студентські будівельні загоны освоїли понад 150 млн. крб. капіталовкладень. На рахунок студентських загонів міста — тисячі прочитаних лекцій і виступів агітколективів, зустрічі з ветеранами війни і праці, нарешті, будівельні загоны — це прекрасна школа громадського, патріотичного та інтернаціонального виховання.

Вузам міста належить величезна роль у забезпеченні багатьох галузей народного господарства країни, зокрема самого Києва, спеціалістами високої кваліфікації. Так, у 1983 р. у народне господарство ними направлено близько 26 тис. чоловік з вищою освітою. В столиці у 1960 р. працювало 130 тис., а у 1983 р. — 546,6 тис. спеціалістів з вищою і середньою спеціальною освітою, причому спеціалістів з вищою освітою серед них було близько 60 %.

Підготовка кадрів з середньою спеціальною і вищою освітою відображає послідовне й неухильне забезпечення державою права радянських громадян на освіту. Це право гарантоване безплатною освітою, широким розвитком мережі середньої спеціальної і вищої освіти, тісним зв'язком навчання з життям, виробництвом, зокрема розширенням заочної і вечірньої форм навчання, виплатою державних стипендій та іншими пільгами, що надаються державою учням і студентам.

5. Розквіт літератури і мистецтва

У неухильному розвитку соціально-економічного потенціалу столиці республіки послідовно і планомірно

підвищується рівень культури його жителів, вплив Києва як найбільшого культурного центру Української

РСР на духовне життя всієї України. Цьому величезною мірою сприяє цілеспрямована робота партійних організацій та радянських органів по активізації діяльності творчих спілок і товариств, культурно-освітніх установ. «Моральне здоров'я суспільства, духовний клімат, у якому живуть люди,— відзначалося на XXVII з'їзді КПРС,— великою мірою визначаються станом літератури і мистецтва»¹².

Вплив Києва на художнє життя республіки визначається його високим духовним потенціалом, до того ж тут зосереджені республіканські керівні органи творчих спілок, товариств, державних і відомчих установ культури. Як зазначалося на зустрічі керівників Компартії України й уряду республіки з представниками художньої інтелігенції 4 листопада 1981 р. у Києві, у 60—70-і роки письменники і діячі мистецтва республіки, в тому числі найбільші їх загони — творчі колективи міста внесли немало яскравого й надихаючого у загальнонародну художню скарбницю. Кращі твори, створені у цей період, характеризуються соціально вагомою проблематикою, масштабністю змісту, різноманітністю художніх форм.

Активізації творчої діяльності представників літератури і мистецтва, пошвавленню літературно-художнього процесу на початку 60-х років сприяли рішення XXII з'їзду КПРС. Партія завжди вимагала від працівників мистецтва посилення зв'язків з життям. На червневому (1963 р.) Пленумі ЦК КПРС, який розглянув питання про стан ідеологічної роботи, було підкреслено величезне значення дальшого розвитку літератури і мистецтва у вихованні нової людини, формуванні комуністичної культури¹³.

Відповідно до лєнінського принципу партійності мистецтва КПРС вбачає своє завдання у тому, щоб спрямовувати розвиток художньої твор-

чості на участь у загальнонародній справі комуністичного будівництва. «Ми,— відзначалося на XXIV з'їзді КПРС,— за уважне ставлення до творчих пошуків, за цілковите розкриття індивідуальності обдаровань і талантів, за різноманітність і багатство форм і стилів, що виробляються на основі методу соціалістичного реалізму. Сила партійного керівництва — в умінні захопити художника благородним завданням служіння народові, зробити його переконаним і активним учасником перетворення суспільства на комуністичних засадах»¹⁴.

Закономірно, що діячі літератури і мистецтва Києва у своїй творчості прагнули і прагнуть відтворити найактуальніші теми сучасності, створювати образи радянських людей, які під керівництвом Комуністичної партії будують матеріально-технічну і духовну базу комунізму; показати спадкоємність революційних, бойових і трудових традицій радянських людей, властиве їм почуття радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму, дружби і братерства.

Діяльність письменників. Розвиваючись у руслі єдиного методу соціалістичного реалізму, радянська література неухильно збагачується різноманітністю форм і стилів, породжує яскраві творчі індивідуальності. Їй властива всеосяжність тем. Проте особливо уважно і старанно розробляється тема праці, виробництва, тому що могутність соціалістичної Батьківщини — у свідомій, натхненній праці мільйонів. «Нині ця тема,— зазначалося на XXV з'їзді КПРС,— знайшла дійсну художню форму. Разом з літературними і сценічними героями ми переживаємо, хвилюємося за успіх сталеварів або

¹² Матеріали XXVII з'їзду КПРС, с. 107.

¹³ КПСС: Справочник.— М., 1978, с. 304.

¹⁴ Матеріали XXIV з'їзду КПРС, с. 102.

директора текстильної фабрики, інженера або партійного працівника. І навіть такий, здавалося б, поодинокий випадок, як питання про премію для бригади будівельників, пабує широкого суспільного звучання, стає предметом гарячих дискусій»¹⁵.

Роман «Лихобор» В. М. Собка, відзначений Державною премією УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1975) і премією на Всесоюзному конкурсі ВЦРПС і Спілки письменників СРСР (1976), розповідає про колектив великого сучасного авіазаводу. У центрі розповіді — досвідчений токар Лука Лихобор, який є наставником молодого робітника Ферапонта Тимченка, людини здібної, але громадсько пасивної. Письменник поставив собі за мету актуальне завдання — виховання комуністичного ставлення до праці, зростання політичної культури робітників.

Будні робітничого класу зображені у романах А. В. Головка «Артем Гармаш» (удостосний Державної премії імені Т. Г. Шевченка в 1969 р.), В. М. Собка «Звичайне життя», П. А. Загребельного «Спека», у повістях Л. С. Серпиліна «Час весняних вітрів», А. М. Хорунжого «Місто над нами», у «Солом'яних оповіданнях» І. Ю. Сенченка. Якщо у образі Лихобора з однойменної книги В. М. Собка показано робітника середнього покоління, який пройшов Велику Вітчизняну війну, то Дмитро Черета — герой трилогії П. А. Загребельного «З точки зору вічності», «Переходимо до любові» і «Намилена трава» — містить у собі риси покоління робітників доби удосконалення соціалізму, високоосвічених, духовно змістовних, людей високої політичної і соціальної ерудиції, що глибоко усвідомлюють питання сучасного ідеологічного протиборства двох укладів життя — соціалістичного і капіталістичного. У романах М. П. Стельмаха «Правда і кривда», В. С. Кучера «Прощай, мо-

ре» і «Важка любов» діють комуністи Марко Безсмертний і Данило Заруба, чії прагнення спрямовані на вдосконалення сільськогосподарського виробництва. Важливі соціально-моральні проблеми порушені в романах «Тронка» О. Т. Гончара, удостоєного Ленінської премії, «Малиновий дзвін» Ю. О. Збанацького, «В дорогу виходь на світання» Н. М. Тихого, «Міст через прірву» Л. Д. Дмитерка.

В епоху науково-технічної революції провідне місце у виробничому і духовному житті поряд з робітником-новатором займає вчений-новатор. Своїми відкриттями, впроваджуваними у наше соціалістичне виробництво, радянські вчені показали всьому світу не лише міць науково-технічного потенціалу СРСР, а й на самперед велич радянської людини — ідейно перекопашого, духовно збагаченого будівника нового життя. Таким постає у романі П. А. Загребельного «Розгін», у 1980 р. відзначеному Державною премією СРСР, академік Карналь. Новаторський зміст цього твору виявляється в науковому і громадянському кредо головного героя: «Машина без людини мертва. Хоча ми, кібернетики, обіцяємо в недалекому майбутньому замінити людей навіть у сфері матеріального виробництва, вже визначили навіть, що це відбудеться десь у межах двохтисячного року, проте сьогодні не уявляємо своїх електронних машин ізольованими від людей. Навпаки — якомога тісніше співробітництво між машинами і людиною, рівноправне партнерство, діалог, взаємодопомога».

Тема минулої війни з фашизмом — у центрі уваги прозаїків. Кращими творами про героїзм воїнів і партизанів є створені у 60-і роки й удостоєні Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка романи О. Т. Гончара «Людина і зброя», Ю. О. Зба-

¹⁵ Там же, с. 79.

нацького «Ми не з легенди», цикл партизанських повістей В. П. Козаченка «Гарячі руки», «Листи з патропа», «Іринка Калиновська», «Біла пляма», роман Л. С. Первомайського «Дикий мед», повість В. С. Земляка «Підполковник Шиманський».

Творчість письменників Києва, як і всіх радянських літераторів, відзначена пафосом дружби та інтернаціоналізму. «Звернення до всього найкращого у художньому досвіді минулого і сучасного братніх народів нашої неосяжної країни, — зазначалося на VI з'їзді письменників Радянської України (травень 1971 р.), — збагачувало нас безмірно, українські письменники працювали усі ці роки, відчуваючи братерське плече своїх друзів, вони вплітали свої квіти у нев'янутий вінок багатонаціональної літератури Радянського Союзу»¹⁶. Ідеї братерства народів стверджуються у таких творах, як романи «Дума про тебе» М. П. Стельмаха, «Доли» М. М. Строковського, диалогія «Надія» і «На крутій дорозі» Я. В. Баша, «Друг мій, Ашхабад» А. Ф. Турчинської, «Хвилі» Ю. О. Збанацького, удостоєного Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка. У романах Івана Ле «Хмельницький», відзначеному Державною премією УРСР ім. Т. Г. Шевченка, і П. А. Загребельного «Диво» яскраво відбите багатомірне прагнення до возз'єднання України з Росією, визвольний рух двох братніх народів. Цю тему П. А. Загребельний майстерно продовжив у романі «Первоміст» та «Смерть у Києві», що вийшли друком у наступні роки і були відзначені Державною премією УРСР ім. Т. Г. Шевченка, а також у романах «Євпраксія» та «Роксолана».

Тема революційних перетворень у західноукраїнському селі розкрита у романі-трилогії Д. І. Бедзика «Украдені гори», «Підземні громи», «За хмарами зорі». У мемуарній серії книг «Розповідь про неспокій», «Я вибираю літературу», «Розповідь

про неспокій триває» та «Розповіді про неспокій немає кінця» Ю. К. Смолич, у 1970 р. удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці, відтворив історичну картину становлення радянської літератури на Україні. У 1966 р. Державною премією УРСР ім. Т. Г. Шевченка відзначена книга П. Й. Панча «На калиновім мості». Нові романи, книги повістей, оповідань створили О. Є. Ільченко, А. І. Шиян, В. П. Минко, Л. І. Смілянський, С. О. Голованівський, М. І. Чабанівський, А. Ф. Хижняк, В. А. Кондратенко, М. Д. Рудь, І. А. Цюпа, Д. О. Міщенко, М. Я. Олійник, П. В. Гурінко, Є. П. Гупало, В. Г. Дрозд, В. І. Петлюваний, Г. М. Тютюнник, Б. М. Харчук та ін.

Співпричетність до сьогодення, героїчних звершень радянського народу визначила успіх кращих творів письменників України, у тому числі тих, які працюють у Києві. Історизм — невід'ємна риса радянської літератури, яка проявляється у зображенні трудових звершень сучасників. «Історичне буття народу, невпинність його поступу, — відмічав у доповіді на VII з'їзді письменників УРСР (квітень 1976 р.) В. П. Козаченко, — не віддільні від праці як головної сутності життя людського. Оця вічна невпинність трудових зацікавлень народних, відбиваючись у літературі, породжує в ній, як нам здається, навіть цікаві суто жанрові зміни. Сьогодні можемо стверджувати виразне, засвідчене всією історією розвитку української радянської літератури... тяжіння до епічності та циклічності в найрізноманітніших тематичних розгалуженнях»¹⁷. Ці особливості властиві усьому кращому, що створили у даний період і київські письменники.

¹⁶ VI з'їзд письменників Радянської України. — К., 1972, с. 21.

¹⁷ VII з'їзд письменників Радянської України. — К., 1977, с. 28.

З великим схваленням були зустрінуті романи О. Т. Гончара «Берег любові», «Твоя зоря» і М. П. Стельмаха «Чотири броди». У 1972 р. М. П. Стельмах удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці. У 1978 р. це звання присвоєно О. Т. Гончару. В 1978 р. обидва видатні майстри слова обрані академіками АН УРСР.

У драматургії з успіхом працював видатний український драматург, Герой Соціалістичної Праці О. Є. Корнійчук. Злободенним темам сучасності присвячені його п'єси «Сторінка щоденника», «Розплата», «Пам'ять серця». Ці, а також написані ним раніше твори з великим успіхом ставилися на сцені радянських і зарубіжних театрів.

Драматург М. Я. Зарудний створив драми «Марина», «На сьомому небі», «Вірність», «Пора жовтого листя», «Тил». З великим успіхом йшли у театрах у цей період п'єси О. Ф. Коломійця «Спасибі тобі, моє кохання», «Голубі олені», «Кравцов», «Дикий Ангел». У драматургії також успішно працювали В. П. Мянко, О. С. Левада, О. М. Підсуха, І. Д. Рачада, Ю. О. Мокрієв та ін.

У широкому тематичному діапазоні розвивалася поезія. Історичне минуле, Жовтнева революція, Велика Вітчизняна війна, трудові подвиги сучасників у комуністичному будівництві, інтернаціоналізм і дружба народів стали визначальними у творах київських поетів.

Мужнїла художня майстерність провідних поетів. Старійшина української радянської поезії — П. Г. Тичина — створив книги «На «суботах» М. Коцюбинського», «У срібну ніч», «Арфами, арфами...» та ін. У 1962 р. йому присуджена Державна премія УРСР ім. Т. Г. Шевченка за тритомник віршів. У 1967 р. поет-академік удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці. Невтомно трудився поет-академік М. Т. Рильський. У цей період вийшли його вішовані збірники

«У тіні жайворонка», «Зимові записи», публіцистичні книги «Вечірні бесіди» і «Про людину для людини». Вийшли книги віршів В. М. Сосюри «Щастя сім'ї трудової», «Подих весни», «Осінні мелодії», «Ластівки на сонці» (визначена у 1963 р. Державною премією УРСР ім. Т. Г. Шевченка). Лауреатом цієї премії став і поет-академік М. П. Бажан (1965). Опубліковані збірники його поезій «Уманські спогади», «Нічні роздуми старого майстра». У 1974 р. М. П. Бажану присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Плідно працював А. С. Малишко. Він випустив талановиті книги — «Листи на світанку», «Дорога під яворами», «Прометей», «Рута», «Синій літопис» та ін. У 1964 р. йому присуджена Державна премія УРСР ім. Т. Г. Шевченка, у 1970 р. — Державна премія СРСР. Цієї ж премії удостоєний і поет молодшого покоління — Б. І. Олійник — за книгу «Стою на землі» (1975 р.). Лауреатами Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка стали М. Л. Нагнибіда — за цикл віршів про В. І. Леніна «Риси рідного обличчя» (1970), П. М. Воронько — за книгу «Повінь» (1972), І. Ф. Драч — за збірник «Корінь і крона» (1976), Д. В. Павличко — за збірник «Любов і ненависть» (1977).

Величезною популярністю користуються книги для дітей, створені у ці роки лауреатами премії ім. Лесі Українки Н. Л. Забілою, О. Д. Іваненко, Ю. О. Збапацьким, П. М. Вороньком, В. В. Бичко, М. А. Познанською, М. А. Пригарю, а також Г. П. Бойком, В. С. Близнецем, В. П. Скомаровським, Б. П. Комаром, В. І. Кавою, В. З. Нестайком.

Активізації роботи критиків та літературознавців Києва сприяла постановка ЦК КПРС «Про літературно-художню критику» (1972). Кращі матеріали критико-аналітичного жанру відзначені премією Держкомвидаву УРСР і Спілки письменників УРСР у галузі літературно-худож-

ньої критики — Б. С. Буряка, М. Г. Жулинського, Й. М. Кисельова, В. О. Мельника, М. М. Острика. З глибокими критико-бібліографічними працями виступили провідні майстри літератури — М. П. Бажан, О. Т. Гончар, П. А. Загребельний. У 1964 р. Ленінською премією відзначені праці літературознавців Є. П. Кирилюка й Є. С. Шаблювського, Державна премія Української РСР ім. Т. Г. Шевченка присуджена Л. М. Новиченку (1968) і М. З. Шамоті (1978).

Успіхи майстрів мистецтв. Помітних успіхів добилися в 60-х — середині 80-х років діячі мистецтв, які роблять значний внесок у художню скарбницю багатонаціональної радянської художньої культури. Цьому сприяло зростаюче співробітництво працівників мистецтв братніх республік, у процесі якого вдосконалюється зміст усього мистецтва. «...Наш час, — підкреслював В. В. Щербипький у промові на VII з'їзді письменників України, — характеризується зростаючою *інтернаціоналізацією всього суспільного життя*. Мости братерства, про які колись писав Павло Тичина, перетворилися нині на непорушні узи дружби нової історичної спільності людей — радянського народу. І цілком зрозуміло, що кожного з нас в однаковій мірі хвилюють і спорудження Байкало-Амурської магістралі... і дальший розвиток Нечорпозем'я, і підвищення родючості Таврійських степів. Це зрозуміло і природно для кожної радянської людини — бо ми засіваємо спільне поле і збираємо спільний врожай. Саме тому розкриття животворного характеру дружби народів, соціалістичного інтернаціоналізму було, в і завжди залишиться священним обов'язком художників»¹⁸. Для радянського мистецтва періоду удосконалення соціалізму характерне поглиблення ін-

тернаціоналістичної спрямованості у змісті, різноманітність форм і стильових прийомів, використання спадщини кращих зразків із всенародної скарбниці.

У цьому руслі розвивалася також майстерність київських композиторів і музикантів. Кращі їх твори виходять на всесоюзну і світову арену. Багатством відтінків позначені твори симфонічної музики. Симфонічний жанр, як відзначалося на VII з'їзді композиторів України (квітень 1979 р.), виходить на передній край. Значним досягненням стали Четверта і П'ята симфонії Б. М. Лятошинського, які завершують ряд його творів на слов'янські теми. У жанрі картинного симфонізму великих успіхів досягли А. Я. Штогаренко (Третя симфонія, присвячена місту-герою Києву, удостоєна Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка), Л. О. Грабовський (симфонія-легенда «У ніч на Івана Купала»), Є. Ф. Стапкович — його Третя симфонія («Я утверджуюся») відзначена Державною премією УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1977).

З успіхом розвивалися оперний і балетний жанри. В операх «Гайдамаки» О. І. Білаша, «Ярослав Мудрий» Г. І. Майбороди і «Ярослав Мудрий» Ю. С. Мейтуса відображена героїчна історія українського народу. Опера Л. М. Колодуба «Пробудження» присвячена боротьбі українських робітників проти капіталістичної експлуатації. Сюжети класичної і сучасної вітчизняної літератури стали основою балетів Г. Л. Жуковського «Дівчина і смерть», Л. В. Дичко «Досвітні вогні», опер Ю. С. Мейтуса «Анна Кареніна» і В. Д. Кирейка «Недільного ранку».

Музична Ленініана поповнилася такими творами київських авторів, як опера Ю. С. Мейтуса «Брати Ульянови», присвячена В. І. Леніну

¹⁸ Там же, с. 16.

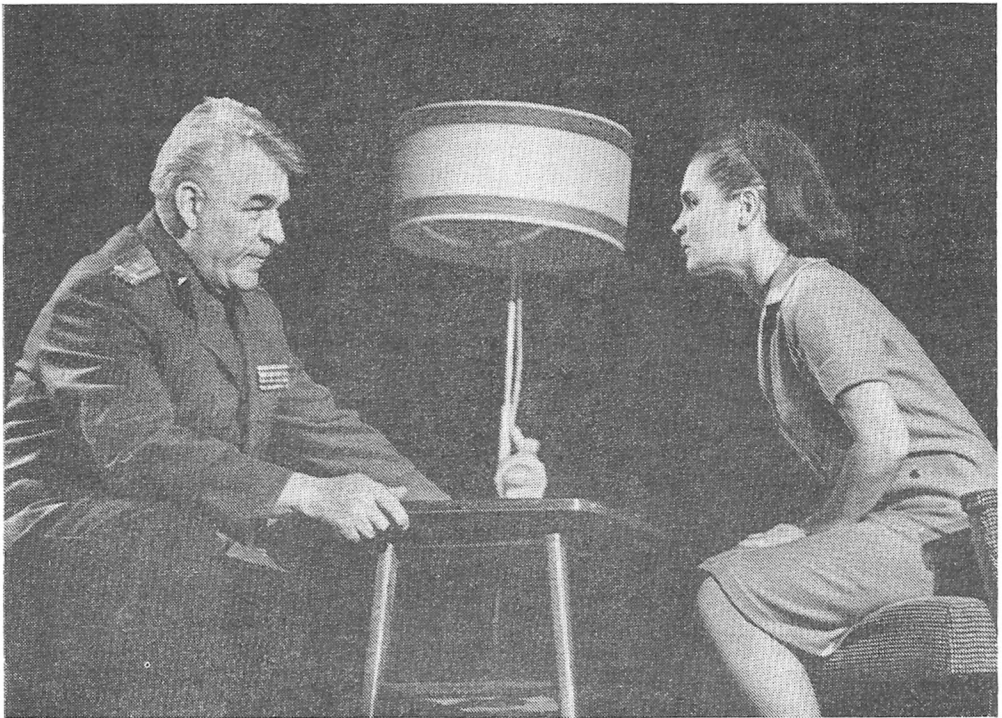
Мітинг з приводу приїзду учасників днів літератури та мистецтва Естонської РСР в Українській РСР на Привокзальній площі Києва. 1975 р.

і його брата Олександрю, кантати «Ленін» Л. В. Дичко, «Рідний Ленін з нами» В. П. Рождественського, «Прославимо слово Леніна» А. Д. Філіпенка, ораторія «Ленін» М. В. Дремлюги, Восьма («Шушенська») симфонія Г. П. Таранова, вокальні цикли «Задушевні пісні про Ілляча» Я. С. Цегляра і «Поема про Леніна» І. Н. Шамо, пісні, романси та хоріві твори К. Ф. Данькевича, П. І. Майбороди, В. А. Філіпенка.

Продовжувалася розробка теми Великої Вітчизняної війни. Найбільш значні твори про ратний подвиг радянського народу в минулій війні — опера Ю. С. Мейтуса «Ріхард Зорге», моноопери Г. Л. Жуковського «Волзька балада» і «Балада війни» О. І. Білаша, ораторія «Дифірабм Севастополю» І. Б. Драго, Друга («Героїчна») симфонія Є. Ф. Станковича, Третя симфонія Ю. Я. Іщен-

ка, поема «Сильніше смерті» М. М. Скорика.

У жанрах хорової музики активно виступали Б. М. Лятошинський, Л. В. Дичко, І. Ф. Карабиць, В. Д. Кирейко. Підвищилася також активність композиторів у всіх сферах пісенної творчості. Про високе громадське визнання досягнень у цьому жанрі свідчать присвоєння звання народного артиста СРСР відомому композитору-пісняру П. І. Майбороді (1979), присудження Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка О. І. Білашу та І. Н. Шамо, Республіканської премії ім. М. О. Островського В. В. Тилику, І. Ф. Карабицю та О. І. Зуєву за досягнення у пісенному жанрі. Дуже популярними стали створені у цей час пісні «Істина», «Пісня про БАМ» К. Ф. Данькевича, «Ти і я — одна сім'я», «Вогник» П. І. Майбороди, «Марш прапоро-

Сцена з спектаклю Російського драматичного театру ім. Лесі Українки (В. Н. Добровольський, А. М. Роговцева) за п'єсою В. М. Собка «Далекі вікна». 1967 р.

носців свободи» А. Д. Філіпенка, «Ми з тобою радянські», «Балада про червону тачанку» І. Н. Шамо.

Композитори Києва творчо спираються на традиції народної музики, пісенного фольклору у творах не лише на історичні теми, а й на сучасні, вміло використовуючи мелодику, стилістичні прийоми й образність народної музичної спадщини. Це особливо паочно простежується у таких творах, як «Веснянки» Л. В. Дичко, «Карпатський концерт» М. М. Скорика, «Карпатські новели» Г. І. Ляшенка, Перша і Друга карпатські рапсодії Л. М. Колодуба, Симфонія для камерного оркестру В. А. Філіпенка, пісні і хори О. І. Білаша, П. І. Майбороди, І. Н. Шамо.

Активно пропагують досягнення радянської багатонаціональної музики Державний орден Леніна академічний театр опери і балету УРСР

ім. Т. Г. Шевченка, видатні майстри якого прославляють радянське мистецтво на весь світ, Київський державний театр оперети (до 1966 р.— Київський театр музичної комедії). Славу академічних музичних колективів примножують Заслужений симфонічний оркестр УРСР, Заслужений український народний хор ім. Г. Г. Верьовки, Заслужений ансамбль народного танцю УРСР ім. П. П. Вірського, Заслужена хорова капела УРСР «Думка», Державна заслужена капела бандуристів УРСР. Великою майстерністю відзначалися концерти Заслуженого ансамблю пісні й танцю Червонопрапорного Київського військового округу, Київської чоловічої хорової капели ім. Л. М. Ревуцького, Київського камерного хору, Київського камерного оркестру, Оркестру народних інструментів, музичних колективів Українського

телебачення і радіо — оркестру і хору, Заслуженого струнного квартету ім. М. В. Лисенка. Величезною популярністю користуються традиційні Всесоюзні фестивалі «Київська весна» і «Золота осінь», які провадяться у Києві з середини 70-х років і де беруть участь провідні майстри сцени братніх республік, а також республіканський фестиваль «Молоді голоси».

Значну роботу по пропаганді радянської музики провадить Київська організація Музичного товариства УРСР. Великий інтерес викликають вечори «Скарбниця музичного мистецтва» для молоді Києва, які почало передавати у відеозапису Українське телебачення, «Пісні дружби», де прозвучали пісні О. І. Білаша та білоруського композитора І. М. Лученка, вечори, присвячені творчості Л. М. Ревуцького, П. О. Козицького, В. П. Соловйова-Седого, П. І. Майбороди, А. Й. Кос-Анатольського та ін.

Успішно розвивалося також сценічне життя Києва як великого театрального центру республіки. На 1980 р. у Києві функціонувало 12 театрів, у яких налічувалося більше 1 тис. творчих працівників, у тому числі понад 60 народних артистів СРСР і УРСР. Чимало майстрів сцени відзначено урядовими нагородами. Колективи театрів ім. І. Я. Франка та ім. Лесі Українки у зв'язку з 50-річчям заснування відповідно в 1970 і 1976 рр. нагороджені Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР; театру Юного глядача ім. Ленінського Комсомолу до 50-річчя заснування — орденом Трудового Червоного Прапора (1974); Київського державного цирку у зв'язку зі 100-річним ювілеєм — також цим орденом.

Успішними творчими пошуками позначені зусилля майстрів сценічного мистецтва Києва. Це особливо проявилось у виставах на сучасну тему, де на повний зріст постає об-

раз передової людини нашого часу. Головну мету драматургії і майстрів сцени вбачали у створенні образів будівників нового суспільства, вихованні у глядачів рис колективізму, патріотизму, рис людей, які піклуються про зміцнення соціалістичної Батьківщини. Яскраві образи патріотів-новаторів, які перетворюють життя на соціалістичних засадах, стверджують ідеали комуністичної моралі, постають із вистав Українського драматичного театру ім. І. Я. Франка. На початку 60-х років тут поставлено вистави «Сторінки щоденника» О. Є. Корнійчука, «Правда і кривда» М. П. Стельмаха, «Фауст і смерть» О. С. Левади, де майстри сцени найстарішого творчого колективу республіки утверджують високі принципи моралі радянської людини, яка грудьми захистила Батьківщину від фашистської чуми і мирною працею примножує її матеріальні і духовні скарби. Вдалими були роботи франківців про сільських трударів: «Дороги, які ми обираємо», «Під високими зорями», «Пора жовтого листя» М. Я. Зарудного, «Калиновий гай» (нова редакція) О. Є. Корнійчука. Величезною популярністю користувалися поставлені франківцями в останні роки вистави «Здрастуй, Прип'ять» О. С. Левади, «У ніч місячного затемнення» Мустая Каріма, у яких особливо яскраво розкрився талант народної артистки СРСР, Героя Соціалістичної Праці (1973) Н. М. Ужвій.

У поставлених у Київському державному ордену Трудового Червоного Прапора академічному театрі ім. Лесі Українки виставах за п'єсами О. М. Арбузова «Вечірнє світло», І. М. Дворецького «Людина зі сторони» приваблюють яскраві характери сумнівних, безкомпромісних, принципних трударів, людей нового типу. Така ж і головна героїня вистави за п'єсою М. Гараєвої «Хазяйка» Надія. Прототипом її є передова робітниця київського заводу «Більшовик»,

Делегати V з'їзду Українського театрального товариства, народні артисти СРСР Л. І. Сердюк, Н. М. Ужвій, Є. П. Пономаренко, та народний артист Грузинської РСР Д. К. Антадзе. 1969 р.

зустрічі з колективом якого багато в чому допомогли народній артистці СРСР А. М. Роговцевій у роботі над головною роллю. Тема творчої діяльності радянських людей знайшла відображення у постановках у цьому театрі п'єс Б. М. Полевого «На дикому березі», А. Д. Салинського «Марія», Г. К. Бокарева «Випробування», П. А. Загребельного «Й земля скакала мені назустріч».

Поповнилася новими роботами київських майстрів театральна Ленініана. У театрі ім. Лесі Українки була поставлена п'єса О. П. Штейна «Між зливами», де роль В. І. Леніна виконував відомий майстер сцени, артист Львівського українського драматичного театру ім. М. К. Зап'яковоцької О. Д. Гай. До 60-річчя Великого Жовтня тут же поставлено «Кремлівські куранти» М. Ф. Погодіна, роль В. І. Леніна у виставі виконав Ю. М. Мажуга, якому у 1981 р. присвоєно звання народного артиста СРСР. До цього артист з успіхом відтворив образ вождя революції у спектаклі за п'є-

сою І. Д. Рачади «Є така партія!». Театр ім. І. Я. Франка створив дві вистави, присвячені В. І. Леніну, — «Шосте липня» М. П. Шатрова і «Правда» О. Є. Корнійчука (нова сценічна редакція), де у ролі В. І. Леніна виступив народний артист УРСР О. В. Омельчук.

До 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції репертуари київських театрів поповнилися новими виставами. Це драми «Сині рося» М. Я. Зарудного, «Спасибі тобі, моє кохання» О. Ф. Коломійця, комедія О. Є. Корнійчука «Мої друзі» — у театрі ім. І. Я. Франка; «Розлом» Б. А. Лавреньова і «Далекі вікна» В. М. Собка — у театрі ім. Лесі Українки; «Юність батьків» Б. Л. Горбатова — у Державному республіканському театрі Юного глядача ім. (з 1965 р.) Ленінського Комсомолу, до 60-річчя Жовтня цей театр здійснив постановку п'єси М. П. Шатрова «Ім'ям революції». Запам'яталися глядачам також спектаклі про революційне та історичне минуле радянського народу — «Гор-

лиця» О. Ф. Коломійця, «Незабутнє» за О. П. Довженком, «Ярослав Мудрий» І. А. Кочерги — у театрі ім. І. Я. Франка.

З великим інтересом сприйняті глядачами п'єси, присвячені героїчній боротьбі радянського народу у Великій Вітчизняній війні: «Голубі олені» і «Кравцов» О. Ф. Коломійця, «Тил» М. Я. Зарудного, «Голосівський ліс» В. М. Собка — у театрі ім. І. Я. Франка; «Російські люди» К. М. Симонова, «Київський зошит» і «Комендант Берліна» В. М. Собка, «Генерал Ватутін» Л. Д. Дмитерка — у театрі ім. Лесі Українки; «Молода гвардія» за О. О. Фадєєвим, «Барабанщиця» А. Д. Салинського — у театрі Юного глядача ім. Ленінського Комсомолу.

Зміцнювалися творчі зв'язки театральних колективів Києва з майстрами братніх республік. Репертуар київських театрів поповнився кращими творами драматургів і композиторів багатонаціонального радянського мистецтва. У театрі ім. І. Я. Франка поставлено виставу за п'єсою російського драматурга А. В. Сафронова «Спадщина». У театрі ім. Лесі Українки знайшли сценічне життя п'єси білоруських, грузинських, молдавських драматургів — «Затюканий апостол» А. Є. Макайонка, «Поки гарба не перекинулася» Отара Йоселіані, «Птахи нашої молодості» Й. П. Друце, у театрі Юного глядача ім. Ленінського Комсомолу — п'єса литовського драматурга В. С. Пальчинскайте «Я наздоганяю літо». У Київському державному ордену Леніна академічному театрі опери та балету ім. Т. Г. Шевченка здійснено постановки опер російських композиторів — Д. Д. Шостаковича «Катерина Ізмайлова» (Державна премія УРСР ім. Т. Г. Шевченка, 1976 р.), «У бурю» Т. М. Хреннікова, «Тихий Дон» І. І. Дзержинського, грузинського композитора З. П. Паліашвілі «Абесалом і Етері» (вистава удостоєна Державної пре-

мії Грузинської РСР ім. З. П. Паліашвілі в 1975 р.), поставлено балети К. С. Хачатуряна «Чипполіно» (удостоєний Державної премії СРСР у 1976 р.), «Сім красунь» К. Карасва, «Спартак» А. І. Хачатуряна, «Ромео і Джульєтта» і «Золушка» С. С. Прокоф'єва, «Легенда про любов» азербайджанського композитора А. Д. Мелікова. У Київському державному театрі оперети йшли вистави за творами композиторів братніх республік — «Василь Тьоркін» А. Г. Новикова, «Не ховай усмішку» Р. Гаджієва, «Кето і Коте» В. Долідзе, поставлені московськими режисерами Г. Анисимовим і Б. Покровським, оперети «Дівчачий переполох» Ю. С. Мілютіна і «Біла ніч» Т. М. Хреннікова.

Значне місце у репертуарі всіх театрів Києва традиційно займають твори класичної спадщини. Величезною популярністю користувалися у глядачів вистави за п'єсами О. М. Островського, М. В. Гоголя, О. С. Грибоєдова, Л. М. Толстого, А. П. Чехова, О. М. Горького, Т. Г. Шевченка, І. П. Котляревського, М. П. Старицького, І. К. Карпенка-Карого та інших видатних майстрів, поставлені як київськими, так і гастрольними театральними колективами.

Величезною школою для київських театрів ім. І. Я. Франка, ім. Лесі Українки, опери та балету ім. Т. Г. Шевченка були виступи їх на московській сцені, які стали своєрідними творчими звітами перед культурною громадськістю країни, оскільки гастрольні вистави, як правило, транслюються по телебаченню, про них публікують відгуки та рецензії у центральній пресі. З величезним успіхом, зокрема, пройшли гастролі Київського державного академічного театру опери і балету ім. Т. Г. Шевченка у Москві влітку 1979 р. У газеті «Правда» відзначалася висока вокальна і хореографічна культура оперної і балетної труп,

Народна артистка СРСР з театру МХАТ ім. О. М. Горького А. П. Зуєва виступає перед робітниками заводу «Арсенал». 1970 р.

зокрема Є. С. Мірошніченко, Д. М. Гнатюка, А. Ю. Мокренка, С. Д. Козака, В. Я. Третьяка, Г. А. Туфтіної, Т. О. Таякіної, В. П. Ковтуна, Р. О. Хілько, М. Д. Прядченка, Є. В. Косменка, диригента С. В. Турчака, хормейстера Л. М. Венедиктова та ін.

У братній співдружності творчих шкіл і стилів на непорушній основі методу соціалістичного реалізму розвивався кінематограф України, майстри якого створили багато значних творів. Як і раніше, найбільш вагомий внесок у цю роботу зробили майстри кіномистецтва Києва, де функціонувало п'ять кіностудій республіки (крім Одеської художніх фільмів). У ці роки у місті працювали відомі режисери художнього, науково-популярного і документального кіно — Т. В. Левчук, Л. Ф. Биков, В. І. Івченко, А. С. Буківський.

М. П. Мащенко, Ю. Г. Ільєнко, В. Т. Денисенко, Г. Р. Кохан, О. П. Косинов, Ф. М. Соболев, В. М. Шевченко, І. А. Грабовський, Т. О. Золов. Систематично запрошуються на зйомки майстри кіно Російської Федерації та інших братніх республік. Це закономірний творчий принцип, тому що радянське багатонаціональне мистецтво являє собою єдиний соціально-духовний організм, що втілює новий, властивий соціалізму тип взаємовідносин національних мистецтв — їх всебічне співробітництво і взаємозбагачення. «І становлення, і найвищі досягнення кожної з національних кінематографій, — писав перший секретар правління Спілки кінематографістів УРСР народний артист СРСР Т. В. Левчук, — пов'язані з цим вічно живим джерелом. А форми взаємодії — різноманітні».

Режисер-постановник Кіностудії художніх фільмів ім. О. П. Довженка, народний артист СРСР Т. В. Левчук і актори М. В. Голубович і К. С. Степапков під час зйомок фільму «Дума про Ковпака». 1973 р.

У фільмах про Велику Вітчизняну війну («Три доби після безсмертя» В. З. Довганя, «Два роки над прірвою» Т. В. Левчука) автори прагнуть по-новому осмислити і розкрити джерела патріотизму радянських людей, створивши глибокоіндивідуальні характери, позначені життєвою достовірністю, ліричністю, психологізмом, що поєднуються з романтичною піднесеністю героїв і міцно спираються на реальний історико-соціальний ґрунт. Одним з кращих фільмів революційної тематики на Всесоюзному кінофестивалі у Києві у 1966 р. визнано фільм «Гадюка». Виконавиця головної ролі Н. К. Мишкова нагороджена дипломом фестивалю, режисер-постановник В. І. Івченко відзначений Державною премією УРСР ім. Т. Г. Шевченка.

Помітним явищем у кіномистецтві

60-х років став присвячений 150-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка фільм «Сон» В. Т. Денисенка за сценарієм Д. В. Павличка, роль молодого поета грав І. В. Миколайчук. У центрі фільму — роздуми про громадянськість художника, його відповідальність перед народом, відданість революційним ідеалам як визначальна риса. Моральна проблематика висувається й у таких кінострічках про сучасність, як «Хочу вірити», «Всюди є небо» М. П. Мащенка, «Серед добрих людей» Є. В. Брюнчугіна, А. С. Буковського та ін.

Проте у ряді кінострічок цього періоду виявилися тенденції до стилізації, зовнішньої красивості, умовної символіки, що була наслідком захоплення авторів формальними прийомами, послаблення зв'язку з дійсністю. Різкій критиці ці тенденції

було піддано на травневному (1974 р.) Пленумі ЦК Компартії України, де йшлося про те, що певний час засоби «поетичного кіно» з їх тяжінням до абстрактної символіки, різко підкресленим етнографічним орнаментом трактувалися окремими авторами мало не як основні принципи розвитку кіномистецтва на Україні. Виховна робота партійних організацій і художнього активу сприяла подоланню подібних тенденцій. Увага кінематографістів була звернена на дальше неухильне утвердження в кіно принципів партійності та народності, продовження його революційних традицій, зображення сучасної людини праці — будівника нового життя.

Підвищенню творчої активності працівників кіно сприяли рішення XXIV і XXV з'їздів КПРС, постанови ЦК КПРС «Про заходи по дальшому розвитку радянської кінематографії» (1972 р.), «Про роботу з творчою молоддю» (1976 р.), «Про дальше поліпшення ідеологічної, політико-виховної роботи» (1979 р.).

Кінематографісти Києва створюють ряд фільмів, які відзначаються соціальною значущістю, історичною достовірністю і професіоналізмом. Це «Поштовий роман» Є. С. Матвеева, де в образі лейтенанта П. П. Шмідта втілений ідеал переконаного, стійкого революціонера, «Сім'я Коцюбинських» Т. В. Левчука, де показані шляхи у революцію передової української інтелігенції, висвітлені роль В. І. Леніна в історичній долі українського народу, єдність українських і російських трудящих у Великій Жовтневій соціалістичній революції і громадянській війні (Державна премія УРСР ім. Т. Г. Шевченка в 1971 р. присуджена режисеру Т. В. Левчуку, автору сценарію О. С. Леваді і виконавцю ролі Коцюбинського актору О. Д. Гаю).

Чільне місце у загальносоюзній фільмотечі зайняли створені у 70-і

роки на Київській кіностудії ім. О. П. Довженка трилогія Т. В. Левчука «Дума про Ковпака», фільми «У бій ідуть лише «старики» і «Ати-бати, йшли солдати» Л. Ф. Бикова, «Як гартувалася сталь» М. П. Мащенко, багатосерійна епопея про радянську міліцію «Народжена революцією» Г. Р. Кохана (в 1978 р. удостоєний Державної премії СРСР), фільми «Свято печеної картоплі» Ю. Г. Ільєнка, «Женці» В. Т. Денисенка (робота режисера у 1979 р. відзначена Державною премією УРСР ім. Т. Г. Шевченка).

Кращими документальними кінострічками цього періоду є «Поєма про Донецький край» і «Вогні Придніпров'я» О. П. Косінова (Державна премія УРСР ім. Т. Г. Шевченка), «Радянська Україна. Роки боротьби і перемог» В. М. Шевченка та І. А. Грабовського (сценарій І. Ю. Малишевського) — автори у 1978 р. удостоєні Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка. Найновіші досягнення радянської науки переконливо відображено в таких фільмах, як «Економіка, управління, людина», «Енергетика ХХІ сторіччя», «Діалектика якості», створених на Київській кіностудії науково-популярних фільмів.

Активно працювали київські художники. Багато їх праць одержало високу оцінку громадськості республіки і всієї країни. Різноманітністю тематики — Ленініана, героїка Великої Жовтневої соціалістичної революції, громадянської і Великої Вітчизняної воєн, трудові звершення радянського народу в роки перед- і післявоєнних п'ятирічок — позначені кращі твори провідних майстрів столиці. Т. Н. Яблонська створила картини «Життя йде», «Юність», «Безіменні висоти», «Льон», «Вечір. Стара Флоренція», в яких виявилось її соціально-масштабне і поетичне світовідчуття. «У працях Яблонської останнього часу, — відзначив туркменський художник Ізаат Кличев, —

Делегати V з'їзду Спілки художників України (зліва направо) народні художники УРСР Г. Н. Кальченко, Т. Н. Яблонська і народний художник СРСР М. Г. Дерегус. 1973 р.

виразно відчувуються піднесена мальовничість, звучність полотен, те, що визначається поняттям декоративності. На мій погляд, ці картини Т. Яблонської споріднені з творами наших майстрів».

Органічний зв'язок майстра будь-якої республіки зі своєю багатонаціональною Батьківщиною надихає київських художників на прославлення далеких і близьких її просторів, стверджує у них почуття спів-авторів і співвласників її багатств. Це наочно передано у працях Я. О. Мацієвської з серії «По ленінських місцях», «По Сибіру», «По Далекому Сходу», у багатоплановому циклі «По ленінських місцях» Г. Г. Чернявського. Тема могутності, неосяжності Вітчизни, краса землі радянської передані у творах М. П. Глуценка «На будівництві Канівської ГЕС» і «Осінь під Києвом», С. О. Григор'єва «Рідна мати».

О. М. Лопухова «Колгоспна осінь», С. Ф. Шишка «Березневий сніг», Т. М. Голембієвської «Урожай», В. І. Одайника «На мирній вахті», М. Г. Бельського «Металурги Донбасу», В. П. Хитрикова «Творчість».

Глибиною змісту і різноманітністю сюжетно-тематичних пошуків відзначені картини про революційні дні Жовтня і громадянської війни, про вождя революції В. І. Леніна, а також перші покоління будівників соціалізму — «Жовтнем народжені» М. В. Антончика, «Юрій Коцюбинський у В. І. Леніна» П. О. Басанця, «Президія Рад» О. М. Лопухова, «Цих днів не змовкне слава» В. В. Шаталіна та В. А. Чеканюка, «За землю, за волю» М. І. Хмелька, «Відкриття Дніпрогесу», «Так починалося» О. Г. Максименка.

Мужність радянського народу у війні з фашизмом оспівана в полотнах «Вистояли» В. Г. Пузирьова,

Українська народна художниця Л. Ф. Собачко (Шоста) демонструє науковим співробітникам Київського державного музею українського мистецтва свої роботи з циклу «Квіти України». 1965 р.

«Батьки наші» Г. С. Васецького, «Клятва гвардійців» О. Г. Будникова. Безмірне горе, спричинене війною («Материнські думи» Н. Я. Марченко), всенародна боротьба із загарбниками («Йде війна народна» О. М. Артамонова), віра у перемогу над ворогом («На рідній Україні», «Фронтowa весна» Г. С. Меліхова, «Тріумф перемоги» О. М. Лопухова) — такий тематичний діапазон військово-патріотичної теми.

Багатогранно і змістовно відображується шевченківська тематика («У вільну хвилину» і «Єдина доля» В. М. Югая, «Т. Г. Шевченко на заслання» Д. І. Безуглого, «Повернення Т. Г. Шевченка із заслання» Г. С. Меліхова). За мотивами творчості Великого Кобзаря написані картини М. І. Кривенка «Вирувала Україна, довго вирувала...», «Коліїщина» В. В. Полтавця та ін.

Вдосконалюючи форми зображення, заглиблюючись у зміст трудових звершень сучасників, значних успіхів домоглися київські художники-портретисти. Це особливо наочно видно у портретах-картинах «Після операції. Професор М. Коломійченко» В. І. Барського, «Збирання льону» (портрет ланкової П. Сироватко) В. І. Зарецького, «Господар рідної землі» (портрет голови колгоспу з Вінниччини, двічі Героя Соціалістичної Праці П. О. Желюка) М. В. Антончика, «Портрет майстра народної творчості М. О. Примаченко» В. Г. Виродової-Готьє, у роботах М. Г. Дерегуса, Г. Н. Кальченко, Д. З. Шостака, Г. А. Небожатко.

Київські скульптори створили монументи, які встановлені у столиці республіки та за її межами. Напередодні 60-річчя проголошення Радянської влади на Україні у Києві на

реконструйованій площі Жовтневої Революції відкрито монумент на честь Великого Жовтня, авторами якого є В. З. Бородай, В. І. Зноба, І. С. Зноба. Меморіальний ансамбль в урочищі Шумейкове Полтавської області (скульптори А. Ю. Білостоцький, В. П. Винайкін), композиція «Пагорб слави» у Черкасах (скульптори Г. Н. Кальченко, Е. М. Кунцевич, Б. П. Микитенко), монументи радянським воїнам на Саур-Могилі (скульптори І. С. Горювий, К. А. Кузнецов, Ф. А. Коцюбинський), комплекс «Дружба народів» у с. Сеньківка на кордоні Російської Федерації, України і Білорусії (скульптори Б. Є. Климущко, Є. Є. Горбань), пам'ятники Т. Г. Шевченку у Москві (скульптори М. Я. Грицюк, Ю. Л. Сінкевич, А. С. Фуженко) і Арров-парку у США (скульптор В. З. Бородай), О. С. Пушкіну у Арров-парку у США (скульптор О. О. Ковальов), герою французького руху Опору Василю Порику у Єньєн-Летарі у Франції (скульптори В. І. Зноба і Г. Н. Кальченко) — це далеко не повний перелік робіт київських скульпторів, які одержали високу оцінку громадськості.

Жанровою різноманітністю і високою майстерністю відзначалися роботи київських живописців на виставках творів художників України, присвячених 50-річчю і 60-річчю Великого Жовтня, 100-річчю від дня народження В. І. Леніна, 30-річчю Перемоги радянського народу над фашистською Німеччиною, XXII—XXVI з'їздам КПРС. Столичні художники брали участь у виставках, присвячених 100-річчю від дня смерті і 150-річчю від дня народження Лесі Українки, а також виставках-звітах про роботу українських художників на будовах п'ятирічок, у виставках «Київ — столиця Радянської України», «Ленініана українських радянських художників», «Монументальне мистецтво України».

присвяченій 60-річчю ленінського плану монументальної пропаганди, «60 років ВЛКСМ».

Кращі роботи художників столиці відзначені високими державними нагородами. Звання Героя Соціалістичної Праці присвоєно В. І. Касіану, звання народного художника СРСР удостоєні М. Г. Дерегус, Ф. Ф. Нірод, С. О. Григор'єв, С. Ф. Шишко, М. П. Глущенко, В. Г. Пузирков, М. Г. Лисенко, В. З. Бородай, О. О. Ковальов. Дійсними членами Академії мистецтв СРСР обрані В. З. Бородай, Т. Н. Яблонська, М. Г. Лисенко, членами-кореспондентами — В. Н. Костецький, О. М. Лопухов, В. В. Шаталін. Державними преміями УРСР ім. Т. Г. Шевченка відзначені В. Н. Борисенко, Г. І. Верес, М. П. Глущенко, М. Г. Дерегус, Г. Н. Кальченко, О. О. Ковальов, М. О. Примаченко, В. Г. Пузирков, К. Д. Трохименко, Г. Г. Чернявський.

Київські письменники та діячі мистецтв працюють у тісній співдружності з трудівниками підприємств, установ, навчальних закладів, що сприяє поглибленню змісту і вдосконаленню форми літературно-художніх творів, підвищенню рівня морального і художнього виховання трудящих. Увійшло в практику укладання договорів про творчу співдружність працівників культури і виробничників. У десятий п'ятиріччі члени творчих спілок підтримували шефські зв'язки з колективами понад 40 будов, промислових підприємств, колгоспів і навчальних закладів. Так, письменники шефствували над колгоспом ім. В. І. Леніна Бородянського району Київської області. Колгоспом встановлена премія за кращу книгу на сільську тематику. Першим її лауреатом став київський письменник А. М. Хоружий.

Міськомком партії схвалив ініціативу театрів опери і балету ім. Т. Г. Шевченка, драматичних

ім. І. Я. Франка та ім. Лесі Українки щодо творчої співдружності з рядом виробничих колективів. У Палаці культури заводу «Більшовик» у 1978 р. розпочав роботу філіал театру ім. Лесі Українки, у Палаці культури авіабудівників відкрив сценічну площадку театр ім. І. Я. Франка, у Палаці культури виробничого об'єднання «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна діє мала сцена театру опери і балету. Згідно з договором із заводом «Ленінська кузня» киявські літератори створили колективну книгу про трудівників заводу, а теми і враження, почерпнуті у робочих буднях індустріальних колективів Києва, стали провідними у ряді романів, оповідань, драматичних і кінематографічних творів. Робітники об'єднання «Завод «Арсенал» присвоїли народним артистам СРСР Є. С. Мірошніченко і Д. М. Гнатюку почесне звання «Майстер — золоті руки». На сцені театру опери і балету, де співають ці майстри вокалу,

йде опера Г. І. Майбороди «Арсенал» — твір про мужність і героїзм арсенальців у боротьбі за Радянську владу.

Таким чином, художня інтелігенція столиці республіки, перетворюючи в життя рішення XXVI з'їзду партії, червневого (1983) Пленуму ЦК КПРС, рекомендації, що містяться у прийнятих після XXVI з'їзду партії постановках з ідеологічних питань, домоглася значних успіхів в активізації культурного життя Києва і республіки.

Велику шефську роботу здійснюють міські організації Музичного товариства УРСР через народні університети, лекторії на будовах п'ятирічок і гуртожитках робітників; Спілка кінематографістів УРСР практикує обговорення сценаріїв майбутніх фільмів у трудових колективах; Спілка художників УРСР організовує на підприємствах художні виставки, створює портрети передовиків виробництва.

6. Культурно-освітня робота серед трудящих

Визначаючи шляхи дальшого підвищення рівня комуністичного виховання трудящих, партія вказувала на необхідність «удосконалювати діяльність культурно-освітніх закладів, з максимальною віддачею використовувати їх матеріальну базу незалежно від відомчої належності. Розширювати мережу масових бібліотек і клубів, підвищити їх роль у роботі по комуністичному вихованню, організації самодіяльної творчості і проведення дозвілля трудящих»¹⁹.

Діяльність клубних установ. У столиці Радянської України під керівництвом партійних організацій створена і функціонує розгалужена мережа культурно-освітніх закладів. Багатогранну роботу по комуністич-

ному вихованню трудящих провадять клубні установи. Розширюється їх мережа, зміцнюється матеріально-технічна база. У 1961 р. у Києві функціонувало 85 клубів, у 1980 р. — 102. Серед них — такі великі палаци і будинки культури, як «Жовтневий», виробничих об'єднань «Завод «Арсенал», «Більшовик», заводів «Точелектроприлад», авіаційного та ін. Кількість місць у клубах і Будинках культури міста досягла 40 тис.

Клуби Києва, як і інші культурно-освітні установи, особливо активізували свою масову роботу у ході підготовки і проведення всенародних торжеств — святкування 50- і 60-річ-

¹⁹ Матеріали XXVI з'їзду КПРС, с. 216.

В студії образотворчого мистецтва Палацу культури заводу «Більшовик». 1973 р.

чя Великого Жовтня, річниць від дня народження В. І. Леніна, 50-річчя утворення Союзу РСР, річниць Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні, 325-річчя возз'єднання України з Росією і т. д.

У 60-і роки клубні установи поряд з традиційними широко впроваджували нові форми масової роботи, спрямовані на ідеологічне забезпечення планів соціально-економічного розвитку міста. Девіз «Справи заводу — наші справи!» став визначальним у роботі Палацу культури заводу «Точелектроприлад». Культурно-освітні працівники організовували, зокрема, бесіди за круглим столом з обговоренням нових форм соціалістичного змагання, методів його пропаганди, посилення гласності результатів. Висвітлювалися патріотичні почини колективів окремих цехів, дільниць, бригад, а також передовиків виробництва. Великою популярністю користувалися постійно діючі

лекторії «Соціалістичному змагання — розмах і дієвість» (для слухачів шкіл комуністичної праці), «Місто, у якому ми живемо», «Київ — місто подвигу й слави», а також кінолекторії та вечори трудової слави, усні журнали. Активно працювали клуби за інтересами — книголюбів, кінолюбителів, садоводів.

Особлива увага приділялася підготовці до XXVI з'їзду КПРС. Колектив Палацу культури виступив з ініціативою ідеологічно забезпечити викопання трудовим колективом передз'їздівських соціалістичних зобов'язань. Культпрацівники Палацу прийняли соціалістичні зобов'язання під девізом «Робітничий клуб — учасникам передз'їздівського змагання!», які передбачали комплекс конкретних культурно-масових заходів, спрямованих на подання допомоги трудовим колективам у виконанні соціалістичних зобов'язань. Палац культури почав широко пропагувати досвід ініціаторів передз'їздівського змагання, досягнення підприємств галузі, оперативно висвітлював хід трудового суперництва безпосередньо на місцях. Ініціатива Палацу культури виробничого об'єднання «Точелектроприлад» у червні 1980 р. була схвалена президією Київської міської ради профспілок. У прийнятій постанові перед міськими і фабрично-заводськими комітетами підприємств столиці ставилися завдання «провести необхідну організаційну роботу по підтримці і поширенню цієї ініціативи у колективах культурно-освітніх установ галузей, підпорядкувавши їх діяльність мобілізації трудящих на успішне виконання народногосподарських планів і соціалістичних зобов'язань на гідну зустріч XXVI з'їзду КПРС».

Почин підтримали працівники Будинків культури виробничих об'єднань «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна, «Більшовик», верстатобудівного виробничого об'єднання ім. О. М. Горького, трамвайно-

тролейбусного управління та ін. У ході підготовки до партійного форуму повсюдно у клубних установах організовувалися громадсько-політичні читання «Від з'їзду до з'їзду — ленінським курсом», тематичні вечори «Рапортуюмо тобі, партіє», провадилися свята трудової слави, вечори вшанування передовиків виробництва, які достроково завершили десяту п'ятирічку, і т. д.

У діяльності клубних установ велике місце посідали заходи по трудовому вихованню. Повсюдно у клубах, Будинках і Палацах культури систематично провадилися вечори професійної орієнтації, посвячення у робітничий клас, конкурси за професіями. Були створені об'єднання молодих спеціалістів, майстрів, бригадирів тощо.

Значну увагу клубні установи приділяли організації змістовного відпочинку трудящих. Для різних груп населення провадилися тематичні вечори, зустрічі з діячами літератури, мистецтва та ін. Усе більшого розмаху набувала діяльність любительських об'єднань, клубів за інтересами. Клуби різного типу та тематичної спрямованості — суспільно-політичні, літературно-художні, мистецтвознавчі, правові, технічної творчості й прикладного мистецтва — охоплювали виховною роботою все нові й нові групи населення міста.

У Києві в 1980 р. працювало 217 клубів за інтересами і любительських об'єднань. Так, при Будинку культури виробничого об'єднання «Більшовик» розпочав функціонувати клуб ветеранів праці, у гуртожитку заводу «Комуніст» — дискусійний клуб «Сучасник» і т. д.

У 1968 р. при комітеті комсомолу центрального конструкторського бюро заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна був створений політичний клуб «Проблема» як форма політичного навчання молоді. У зверненні ради клубу була сформульована його мета — «допомогти кожному виробити

марксистсько-ленінський світогляд, правильну громадянську позицію у питаннях, які ставить перед кожним з нас складне, багатогранне життя країни, яка першою прокладає магістральний шлях у майбутнє».

Робота клубу різноманітна. Засідання його присвячувалися найважливішим актуальним темам історії Батьківщини, Комуністичної партії, комсомолу, знаменним датам у житті країни, науково-технічним проблемам, видатним сучасникам, історії Києва, проблемам боротьби двох ідеологій тощо. Тісні зв'язки підтримувалися з науковими установами і творчими сітками. Тут виступали такі видатні вчені, як В. М. Глушков, О. К. Антонов, М. М. Амосов та ін. Клуб нагороджений Почесними грамотами ЦК ЛКСМУ, Київського міськкому і Печерського райкому комсомолу.

У роки десятої п'ятирічки у Києві з'явився новий тип клубних установ — Будинки культури і техніки. Перший створений у столиці Будинок культури і техніки автотранспортників розгорнув велику роботу серед трудящих — тут почали працювати школа передового досвіду, робітничі лекторії на тему «Технічний прогрес на автомобільному транспорті», «Науково-технічна революція і людина», провадилися дні науки і техніки, тижні пропаганди винахідництва і раціоналізаторства, тематичні вечори, конференції, була налагоджена робота ряду об'єднань за інтересами і т. д.

Одним з найважливіших напрямків клубної роботи стало естетичне виховання трудящих. У клубах, Будинках і Палацах культури з успіхом функціонувала розгалужена мережа художніх колективів різних жанрів. Серед численних любительських об'єднань, створених у клубних установах і трудових колективах міста, до 1980 р. високе звання самодіяльного народного колективу вибороли 64. З них шість драматич-

них одержали звання «Самодіяльний народний театр». Крім того, за високу майстерність, активну роботу по пропаганді радянського мистецтва п'яти музичним колективам Президія Верховної Ради Української РСР присвоїла звання «Заслужений колектив УРСР». Цього почесного звання удостоєні хорві капели Південно-Західної залізниці і виробничого об'єднання «Більшовик», хор клубу тресту «Міськбуд-4», ансамбль пісні й танцю «Дарничанка» Будинку культури виробничого об'єднання «Хімволокно» і духовий оркестр виробничого об'єднання ім. Артема. Колектив на заводі ім. Артема був створений ще у 1925 р. З маленького гуртка поступово він виріс у кваліфікований художній колектив, який нараховував у 1980 р. 55 виконавців. Серед них — передовики виробництва, кадрові робітники, інженерно-технічні працівники, ударники комуністичної праці, паставники молоді. У 1960 р. оркестру було присвоєно звання «Самодіяльний народний духовий оркестр», а в 1967 р. — Указом Президії Верховної Ради УРСР — «Самодіяльний заслужений духовий оркестр УРСР». Він — лауреат фестивалів самодіяльного мистецтва, присвячених 150-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка, 50-й річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції, 100-річчю від дня народження В. І. Леніна. У 1970 р. самодіяльні артисти брали участь у XII робітничому міжнародному фестивалі духових оркестрів країн Балтійського моря у Ростокі (НДР) і вибороли перше місце, Золоту медаль і Диплом. Духовий оркестр став також лауреатом Першого Все-союзного фестивалю самодіяльної народної творчості.

Колектив провадить велику роботу по культурному обслуговуванню трудящих, знайомить їх з кращими досягненнями радянського і світового музичного мистецтва. Систематично оркестр виступає у цехах рідного за-

воду, підшефних колгоспах і військових частинах, виїжджав з концертами у Мінськ, Одесу, Харків, Дніпропетровськ, Москву. У його репертуарі — твори радянських композиторів, російських, українських, західноєвропейських авторів, представників братніх народів СРСР. За високі творчі досягнення самодіяльний Заслужений духовий оркестр УРСР виробничого об'єднання ім. Артема у 1978 р. нагороджений Почесною Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР.

Розширили свою діяльність колективи художньої самодіяльності міста у ході підготовки до XXVI з'їзду КПРС. Повсюдно відбувалися концерти-огляди цехової самодіяльності. Були проведені міські огляди колективів естрадних мініатюр та дитячих хороших, індивідуальних виконавців. Перед трудящими з творчими звітами виступали усі народні самодіяльні колективи.

Книгу — у маси. Велику роботу по комуністичному вихованню трудящих провадили бібліотечні установи. У Києві створена широка мережа таких закладів — наукових, відомчих, масових. У 1980 р. у місті працювало 1334 бібліотеки всіх систем і відомств, книжковий фонд яких становив 65 млн. примірників. Про їх виховний потенціал красномовно свідчить те, що 74 % киян були охоплені бібліотечним обслуговуванням.

Особливу роль у залученні широких мас трудящих до користування книжковими фондами відігравали масові бібліотеки. Лише за 1970—1980 рр. їх кількість у столиці республіки збільшилася з 228 до 290. Їх фонд становив 13,5 млн. книг і журналів.

Мережа бібліотечних установ міста упорядкована: визначені мікрорайони обслуговування населення кожною масовою бібліотекою на нових житлових масивах — Відрадному, Воскресенці, Русанівці, Оболоні,

Виноградарі, Лівобережному та ін. Повсюдно тут створювалися нові бібліотеки. Були відкриті бібліотеки № 114 і 115 на житловому масиві Лівобережний, № 113 — у Шевченківському районі, дитяча бібліотека ім. Сім'ї Ульянових при меморіальному квартирі-музеї Ульянових, відкрито юнацькі відділи при бібліотеках ім. І. Кудрі та ім. ХХІІ з'їзду КПРС. Нові приміщення одержали бібліотеки для дорослих — ім. М. Є. Салтикова-Щедрина, ім. А. В. Головка, в Шевченківському районі — спеціальна бібліотека з мистецтва тощо. Ряд бібліотечних установ переведено у більш заселені райони, організовано також нестационарні пункти видачі книг. З метою дальшого поліпшення обслуговування трудящих за місцем роботи проведено об'єднання невеликих профспілкових бібліотек і створено міжзаводські бібліотечні установи та їх філіали на невеликих підприємствах. Ще у 1963 р. були складені міжвідомчі плани обслуговування населення бібліотеками.

Бібліотечні працівники прагнули найбільш повно використати різноманітні форми і методи роботи з читачами, у тому числі зумовлені особливостями певної професійної і соціальної групи. Так, у Дарницькому районі Києва профспілкова бібліотека комбінату хімічного волокна у 1969 р. відкрила спеціальний читальний зал науково-технічної, економічної і навчальної літератури, у фонді якого були книги-дублери технічних бібліотек заводів району. В результаті видача літератури збільшилася вдвічі.

Велику роль у підвищенні рівня роботи бібліотечних установ Києва відіграла їх участь у Всесоюзному огляді бібліотек, присвяченому 50-річчю Великого Жовтня, а також у Всесоюзному громадському огляді роботи бібліотек, який проходив з жовтня 1968 р. по червень 1970 р. У ході оглядів були відзначені київ-

ські районні бібліотеки — ім. 50-річчя «Правды», ім. М. Є. Салтикова-Щедрина, ім. Ф. М. Достоєвського, ім. С. С. Серафимовича, ім. М. О. Некрасова.

У роботі бібліотечних установ Києва зростала роль громадських розповсюджувачів книги, завідуючих філіалами і пунктами видачі книг, які прагнуть на громадських засадах. У 1967 р. в роботі бібліотек міста брало участь понад 1,2 тис. активістів.

Найважливішими факторами соціально-економічного та духовного розвитку країни є неухильне підвищення культурного рівня трудящих, розширення їх духовних запитів. Це зумовило необхідність на сучасному етапі забезпечити якісно новий рівень роботи бібліотек, поліпшити обслуговування населення книжковими фондами. Виходячи з цього ЦК КПРС у прийнятій у 1974 р. постанові про роботу бібліотек запропонував провести у наступні роки централізацію державних масових бібліотек (міських і районних) шляхом створення на їх базі єдиної мережі із загальним штатом, книжковим фондом, централізованим комплектуванням і обробкою літератури. Централізація бібліотечних установ розгорнулася й у Києві. Вже на початок 1976 р. централізовані системи були створені у Дарницькому, Дніпровському, Залізничному і Шевченківському районах столиці. Ця робота була завершена у 1977 р. У місті почали функціонувати 12 районних централізованих бібліотечних систем (ЦБС) для дорослих. Крім того, з січня 1978 р. у столиці України працює загальноміська централізована система дитячих бібліотек, створена на базі Центральної міської бібліотеки для дітей ім. Т. Г. Шевченка. Створення ЦБС сприяло вдосконаленню бібліотечного обслуговування населення: поліпшувалося комплектування фондів центральних бібліотек і бібліотек-філіалів, було

забезпечено більш інтенсивне використання книжкових багатств.

Характерною особливістю діяльності масових бібліотек Києва є наближення масово-політичної роботи до місця проживання, виробничої діяльності, колективного відпочинку трудящих. Бібліотеки широко й різними засобами розгорнули пропаганду літератури назустріч з'їздам КПРС і Компартії України. У період підготовки до XXVI з'їзду КПРС у місті виник ряд цінних починань, спрямованих на активізацію масової роботи серед населення, надання допомоги у популяризації передових трудових починів, досвіду кращих виробничників. Так, працівники міської бібліотеки ім. Лесі Українки виступили з пропозицією укладати договори про творчу співдружність з виробничими колективами. Їх почин підтримали центральні бібліотечні системи Печерського, Жовтневого, Московського, Подільського районів, які на основі договорів творчої співдружності почали провадити роботу у колективах «Головків'ївміськбуду», виробничих об'єднань ім. С. П. Корольова, «Україна», «Комуніст», ім. І. Ф. Смирнова-Ласточкіна.

Вперше у практиці бібліотечної роботи Центральна районна бібліотека ім. М. Є. Салтикова-Щедріна складала разом з членами передових бригад І. І. Бушми та Г. І. Донця київського домобудівного комбінату № 1 план ідейно-виховної роботи, яким передбачалася організація у бригадах відкритих переглядів літератури, бібліотечних оглядів, зустрічей з письменниками, єдиних політднів тощо. Прагнучи повністю забезпечити членів бригади різною літературою, бібліотека відкрила їх бригадний абонемент. Досвід бібліотеки ім. М. Є. Салтикова-Щедріна був вивчений і широко впроваджений у практику роботи бібліотечних установ міста. Активізувалася масова робота серед населення: у бібліотеках

провадилися вечори переможців соціалістичного змагання, новаторів і передовиків виробництва, оформлювалися стенди, екрани ходу соціалістичного змагання тощо, широко практикувалася організація вечорів трудової слави та літературних, зустрічей з представниками братніх республік, районних «Вогників дружби», різноманітних заходів, у ході яких міцніла дружба радянських народів, пропагувалися їх успіхи у розвитку економіки, науки та культури.

У підготовці до святкування 1500-річчя Києва активну участь брали бібліотеки. Тут організовувалися цикли лекцій з краєзнавства, творчі зустрічі з письменниками. Центральна районна бібліотека ім. Ф. М. Достоєвського разом із Залізничним райкомом Компартії України, районними організаціями товариства «Знання» і Республіканського товариства охорони пам'ятників історії і культури провели кінолекторій на тему «Місто, у якому ми живемо». При бібліотеці ім. О. М. Горького був створений клуб краєзнавців.

За зразкове обслуговування населення, пропаганду книги серед трудящих своїх мікрорайонів двом бібліотекам міста — ім. В. Г. Бєлінського та ім. Сім'ї Ульянових — у 1980 р. було присвоєно почесне звання «Бібліотека відмінної роботи». 50 бібліотек, які були удостоєні цього звання раніше, підтвердили його.

З кожним роком все більшого розмаху набувало соціалістичне змагання бібліотечних установ столиці. У 1980 р. переможцями у ньому стали бібліотеки для дорослих Шевченківського, Дарницького, Ленінградського і Печерського районів, бібліотеки для дітей ім. А. С. Макаренка, № 108 Шевченківського району та ім. Володі Дубініна № 14 Ленінградського району.

У столиці України велику наукову і масово-політичну роботу серед

населення провадили також наукові і відомчі бібліотеки — Центральна наукова бібліотека АН УРСР, Державна ордена Трудового Червоного Прапора республіканська бібліотека УРСР ім. КПРС, Державна історична бібліотека УРСР та ін.

Найбільше у республіці книгосховище історичної книги — Державна історична бібліотека України — була створена у 1939 р. Німецько-фашистські окупанти зруйнували будинок бібліотеки, пограбували і частково знищили понад 500 тис. книг. Завдяки величезній допомозі, наданій їй бібліотеками усієї країни, у першу чергу Російської Федерації, у повоєнні роки вдалося у короткий строк відновити книжкові фонди, тому вже у 1952 р. бібліотека почала обслуговування читачів. До 1980 р. її фонди нараховували близько 700 тис. книг, брошур і журналів. Найбільш повно тут представлені радянські видання з питань марксизму-ленінізму, філософії, історії КПРС і Комуністичної партії України, історії СРСР і УРСР, всесвітньої історії, археології, етнографії, нумізматики, історіографії, історії науки й техніки, економіки, політичної економії. Бібліотека має також виключно цінні фонди дореволюційної літератури. У відділі рідкісної книги зберігається близько 18 тис. томів. Серед них — колекції кирилицького і громадянського друку, прижиттєві видання творів основоположників марксизму-ленінізму, нелегальні видання російської соціал-демократії, книги класиків російської й української літератури.

Унікальною є також колекція видань з історії України. Колектив бібліотеки провадив велику масову і наукову роботу: багато уваги приділялося довідково-бібліографічному обслуговуванню населення, підготовці бібліографічних покажчиків, інформаційних бюлетенів, створена унікальна бібліографічна картотека з краєзнавства тощо. Книговидача у

бібліотеці становила 550 тис. примірників на рік.

Виконуючи рішення партії про підвищення ролі бібліотек у комуністичному вихованні трудящих на сучасному етапі, бібліотечні працівники провадили велику і різноманітну за формами роботу серед населення, спрямовану на формування наукового світогляду читачів, підвищення їх культурно-технічного рівня. На виконання цих основних завдань була спрямована багатогранна діяльність по пропаганді серед населення міста суспільно-політичної, природничо-наукової, технічної, сільськогосподарської, художньої літератури та ін. У роботі серед населення бібліотеки використовували найрізноманітніші форми пропаганди книги, масово-політичної роботи.

У період підготовки до XXVI з'їзду КПРС повсюдно провадилися цикли масових заходів, йому присвячених. У Державній республіканській бібліотеці УРСР ім. КПРС було відкрито постійний стенд «XXVI з'їзд КПРС — у центрі уваги світової громадськості», підготовлена книжкова виставка «КПРС — у боротьбі за єдність і згуртованість міжнародних революційних сил» та ін.

Чільне місце у діяльності всіх культурно-освітніх установ міста було відведено ленінській темі. У клубах і бібліотеках Києва провадилися численні заходи по вихованню трудящих на прикладах життя і діяльності В. І. Леніна. Бібліотеки міста брали участь у республіканській читачькій конференції «В. І. Ленін і Україна», присвяченій 100-річчю вождя. В усіх бібліотеках були підготовлені книжкові виставки, відбувалися Ленінські читання, теоретичні конференції, усні журнали, були організовані зустрічі з ветеранами партії. У ході виконання цих заходів значно поліпшилася пропаганда ленінської теоретичної спадщини. Різноманітні форми роботи застосовували колективи ряду бібліотек.

Так, у бібліотеці ім. Лесі Українки для дорослих Шевченківського району були організовані читацькі конференції на теми «Сторінки великого життя» і «Україна славить вождя», для молоді відбулися Ленінські уроки. До 60-річчя виступу В. І. Леніна на III з'їзді комсомолу Ленінські уроки на теми «Завдання спілки молоді — бойова програма поколінь», «Вчимося по-ленінськи, будувмо комунізм» були проведені у бібліотеках ім. Молодої гвардії, ім. С. С. Серафимовича, ім. В. Г. Бєлінського. У бібліотеці ім. Сім'ї Ульянових пройшли Ленінські читання.

Розвиток музейної справи. У справі комуністичного виховання трудящих столиці Радянської України все більшу роль відіграють музеї. У 60—70-і роки мережа їх значно розширилася. У 1980 р. у місті працювали 32 музеї та їх філіали. Важливою подією у культурному житті міста, республіки стало відкриття меморіального комплексу «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.», Державного музею книги і книгодрукування УРСР, Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва УРСР, Музею народної архітектури і побуту Української РСР, історико-революційного пам'ятника-музею «Косий капонір». У 1980 р. було засновано музей історії міста Києва. Було уточнено профілі музеїв і визначено головні по республіці. Чотири музеї, розташовані у Києві, стали головними — Державний історичний музей УРСР, Київський державний музей Т. Г. Шевченка, київські музеї російського, а також західного та східного мистецтва.

Найважливіше місце у роботі культосвітніх установ займала ленінська тема. Величезну виховну роботу серед трудящих на прикладі життя і діяльності В. І. Леніна прова-

див Київський філіал Центрального музею В. І. Леніна. У експозиції музею нараховувалося близько 7 тис. експонатів. Це документи і матеріали, які глибоко розкривають біографію вождя, допомагають простежити етапи діяльності Комуністичної партії, становлення і розвитку першої у світі соціалістичної держави. Про величезний виховний потенціал музею свідчить, зокрема, те, що його щорічно відвідували понад 400 тис. чоловік, з часу відкриття тут побували близько 12 млн. У Київському філіалі Центрального музею В. І. Леніна, крім ознайомлення з експозицією, для різних верств населення влаштовувалися «Уроки Ілліча», зустрічі з ветеранами партії, теоретичні конференції, лекторії, літературні та музичні вечори, присвячені знаменним датам, тощо. В одному з відгуків відвідувачів музею відзначається: «За все нове, що відкрив нам музей, за святу пам'ять про те, як нелегко завойовувалося наше минуле, наше щасливе сьогодні, ми від усього серця вдячні колективу музею за його нелегку, але дуже корисну людям працю».

За велику роботу по пропаганді ленінських ідей, комуністичному вихованню трудящих на прикладі життя і діяльності В. І. Леніна, на революційних, бойових і трудових традиціях КПРС і радянського народу Київський філіал Центрального музею В. І. Леніна нагороджений Почесною Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР.

Напередодні 60-річчя проголошення Радянської влади й утворення Української РСР у Києві відбулося урочисте відкриття меморіальної квартири-музею сім'ї Ульянових. Експозиція музею включає документи і матеріали, які показують зростання революційного руху в Росії на початку ХХ ст., висвітлюють роботу II з'їзду РСДРП і боротьбу В. І. Леніна з дезорганізаторством меншовиків, за об'єднання партії,

його керівництво діяльністю Російського бюро ЦК РСДРП, розкривають революційну діяльність Ганни Іллівни, Марії Іллівни і Дмитра Ілліча Ульянових по здійсненню рішень II з'їзду РСДРП у період їх перебування у Києві, діяльність активних професійних революціонерів-марксистів, агентів «Искры».

Останнім часом експозиції музеїв поповнилися великою кількістю експонатів, особливо документами і матеріалами радянського періоду, які яскраво й образно розкривають події епохи становлення Радянської влади, героїку соціалістичного будівництва, ратний подвиг радянського народу у роки Великої Вітчизняної війни, грандіозні соціально-економічні перетворення у повоєнний час.

Активізації пошукової, наукової і масової роботи музейних установ Києва сприяла їх участь у Всесоюзних оглядах роботи музеїв, присвячених 50-річчю Радянської влади, 100-річчю від дня народження В. І. Леніна, 50-річчю утворення СРСР. Беручи у них участь, працівники музеїв міста здійснили ряд досліджень з історії і природи рідного краю, виявили і збрали нові матеріали, насамперед про участь трудящих у виконанні накреслених партією планів соціально-економічного та духовного розвитку радянського суспільства, про дружбу народів країни та інтернаціональні зв'язки трудящих республіки. Значно активізувалася також масово-політична робота музейних установ: вони почали частіше організовувати зустрічі з передовиками і новаторами виробництва, діячами науки і культури, теоретичні конференції і семінари, усні журнали, народні читання тощо. У музеях провадилися засідання гуртків системи політичної освіти, шкіл комуністичної праці, працювали громадсько-політичні лекторії, організовувалися вечори посвячення молоді в робітники, зустрічі з ветеранами і передовиками вироб-

ництва, діячами літератури і мистецтва.

Значну увагу музейні установи міста приділяли роботі з молоддю. Ряд музеїв здійснив виїзди до робітничих гуртожитків та шкільних установ. Ці заходи провадили працівники Державного музею театрального, музичного і кіномистецтва УРСР, музеїв «Косий капопір», західного і східного мистецтва, російського мистецтва та ін. У роботі з молоддю активно застосовувалися такі нові форми роботи, як «Дні букваря» — у музеї книги і книгодрукування, «Школа мистецтв» — у музеї російського мистецтва, спектаклі-екскурсії, моноконцерти та ін.

Надзвичайно велику роботу серед трудящих провадив «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.» У його експозиційних залах представлено понад 8 тис. експонатів. Про значення, яке відіграє музей у патріотичному вихованні трудящих, свідчить той факт, що щоденно його відвідують близько 10 тис. чоловік. Серед записів, залишених відвідувачами у книзі відгуків музею, — слова вдячності творцям пам'ятника, гордість за Радянську Батьківщину, її синів та дочок, які здійснили великий подвиг у роки Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр. «Хочеться сказати велике спасибі людям, які все це створили, — зазначено у одному з відгуків. — Спасибі за те, що ви своєю працею не даєте ні на мить забути подвиги наших батьків і дідів. Ми ще більше прагнемо зробити для блага Батьківщини, ми ще більше зрозуміли, як потрібен мир на Землі».

Великою популярністю серед киян і гостей столиці користуються все-світньовідомі експозиції Державного музею українського образотворчого мистецтва УРСР, Київського музею російського мистецтва, Києво-Печерського державного історико-культурного заповідника, Державного музею

українського декоративного мистецтва УРСР та ін.

Значна група музеїв столиці — меморіальні музеї видатних діячів української культури. Серед них величезною популярністю користувалися музеї Лесі Українки, Максима Рильського, Марії Заньковецької, Павла Тичини та ін. У грудні 1980 р. у Києві відкрито меморіальний Будинок-музей М. В. Лисенка. Зібрані тут 26 тис. різноманітних за характером експонатів відображають усі етапи життя і творчості засновників української класичної музики, талановитого піаніста і диригента, педагога і вченого.

У 1980 р. музеї міста відвідали 5040,3 тис. чоловік.

Глибокий інтерес народу до історії та культури Батьківщини яскраво проявляється у створенні народних музеїв. Громадська ініціатива у цій галузі розгорнулася повсюдно у трудових колективах, навчальних закладах Києва. Рух за створення громадських музеїв, зміцнення їх матеріальної бази, поліпшення масової роботи з відвідувачами з кожним роком поширювався. На початок 1980 р. у Києві функціонувало 40 музеїв і понад 300 музейних кімнат на громадських засадах. У них представлено цікаві й цінні матеріали. У 1984 р. Головне управління культури Київського міськвиконкому провадило огляд їх роботи, присвячений 40-річчю Великої Перемоги.

У музеї історії заводу «Ленінська кузня» зібрано важливі й різноманітні за характером експонати, які висвітлюють історію підприємства, революційні, бойові та трудові традиції його колективу. Особливе місце у музеї відведено історії монітора «Железняков». Сам монітор виставлено для огляду неподалік від музею. Серед експонатів музею історії Подільського району — історичні документи про Трипільську трагедію, у музеї інтернаціональної дружби 39-ї київської середньої школи збе-

рігаються листи й подарунки Моріса Тореза, Жана Дюкло та ін.

Пропаганда знань і виробничого досвіду. Масові форми культурного дозвілля. Активну роль у підвищенні комуністичної свідомості широких мас трудящих, їх ідейно-естетичному вихованні, пропаганді найновіших досягнень науки, техніки, передового досвіду відіграють створювані на громадських засадах народні університети. Яскравим свідченням багатогранності й широти духовних запитів радянських людей є той факт, що організовані у місті народні університети винятково різноманітні за напрямками: плідно працюють народні університети культури, науки й техніки, педагогічних, медичних знань, військово-патріотичного виховання, для батьків і т. д.

У Києві одним з перших був організований загальноміський університет культури при Жовтневому Паладі культури. Прагнення радянських людей постійно поповнювати знання, підвищувати ідейно-теоретичний та професійний рівень, прилучатися до художньої культури визначило той факт, що у столиці України створено ряд народних університетів різних профілів. У жовтні 1961 р. розгорнув роботу міський університет технічного прогресу і передових методів праці. Його відвідували понад 800 чоловік — інженери і техніки промислових підприємств та будов, передові робітники, раціоналізатори і винахідники, учасники руху за комуністичну працю. Незабаром у місті відкрився народний університет міжнародних відносин. Ряд народних університетів було створено безпосередньо на промислових підприємствах — Дарницькому шовковому комбінаті, фабриці ім. К. Маркса, у виробничих об'єднаннях «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна, «Хімволокно», «Більшовик» та ін. В 1969—1980 рр. кіль-

кість народних університетів у місті збільшилася з 58 до 352, а число слухачів у них — з 24,6 тис. до 106,3 тис.

Народні університети стали важливим засобом розширення політичного і культурного кругозору широких верств трудящих столиці, підвищення їх виробничої активності. Їх створення і розвиток стали ще одним проявом соціальної активності населення у сфері культури.

Розширення громадських засад у роботі культурно-освітніх закладів міста свідчить про зростання творчої активності трудящих у культурному будівництві, про прагнення широких верств населення брати активну участь в організації культурного життя.

Значне місце у системі ідеологічної роботи серед населення займали парки культури і відпочинку. У повоєнні роки значно розширилося паркове господарство Києва. Було створено ряд районних парків культури і відпочинку: у Московському районі — Голосіївський парк ім. М. Т. Рильського, у Жовтневому — ім. Ленінського комсомолу та ім. XXII з'їзду КПРС, у Подільському — ім. М. В. Фрунзе, у Дарницькому — Партизанської слави, у Дніпровському — Перемоги і т. д. Створюються парки й на житлових масивах.

У парках міста провадилася багатогранна культурно-масова робота серед населення. Тут читалися цикли лекцій, відбувалися зустрічі з ветеранами Великої Вітчизняної війни, передовиками виробництва, вечори трудової слави, вечори-рапорти, вечори-вогники, театралізовані свята, концерти професійних і самодіяльних художніх колективів тощо. Активізації роботи парків Києва сприяла участь їх у Всесоюзному огляді парків, який провадився на честь 100-річчя від дня народження В. І. Леніна. Серед переможців огляду — Центральний парк культури та

відпочинку Києва, Парк культури та відпочинку ім. О. С. Пушкіна та Голосіївський парк ім. М. Т. Рильського.

Різноманітні форми масової роботи застосовував Центральний парк культури та відпочинку столиці України, в якому систематично відбувалися цикли лекцій, вечори, літературні четверги. Новою формою стала організація 11 клубів за інтересами, студії дискооб'єднання. Колектив парку багато зробив по інтернаціональному вихованню трудящих. У парку пройшов цикл вечорів «Міста-побратими», на яких були присутні представники Кракова, Лейпцига, Тампере, Братислави. Тут виступали з концертами учасники художньої самодіяльності братніх республік — Азербайджану, Прибалтики, Грузії, а також гості з Фінляндії, Чехословаччини, Франції. У 1980 р. було організовано цикл тематичних вечорів під рубрикою «Союзом незламним республіки вільні на вік об'єднала Велика Русь» і т. д. Про розмах, якого набрала культурно-освітня діяльність парків культури, свідчить той факт, що протягом останніх років у заходах, які вони провадять, щорічно беруть участь понад 8 млн. киян і гостей міста-героя.

Активну участь культурно-освітні установи столиці брали у патріотичному русі за перетворення Києва у місто високопродуктивної праці і зразкового громадського порядку. Щорічно тут відбувалися місячники-огляди культурно-освітніх установ під девізом «Столиця Радянської України — місто зразкової культурно-освітньої роботи!». У ході його активізувалася боротьба за звання «Бібліотека відмінної роботи», «Парк відмінного відпочинку», «Установа відмінної роботи».

Установи культури використовували широкий арсенал засобів агітаційно-масової роботи серед населення. Темам «Київське — значить відмінне», «За честь заводської марки»,

«Знай і люби своє місто», «Їх імена носять вулиці Києва», «Наше місто у десятій п'ятирічці», «Для Вас, кияни», «Новобудови Києва» присвячувалися вечори трудової слави, зустрічі з славетними людьми, вшанування трудових династій та бригад комуністичної праці, виставки продукції зі Знаком якості.

Великий виховний потенціал мали також театралізовані свята «Знову цвітуть каштани», «Купальські вогні дружби», «Заради миру на землі», «Слухайте, товариші нащадки», «Під прапором «Аврори», свята вулиць ім. Січневого Повстання, Сім'ї Сосніних, Н. М. Шолуденка, М. П. Кирпоноса, І. Є. Якіра, ім. 40-річчя Жовтня.

Культурно-освітні установи активно включилися у виконання затвердженого бюро міського комітету Компартії України, виконкомом міської Ради народних депутатів, президією міськпрофради, бюро міського комітету комсомолу комплексного плану організаційних і соціально-економічних заходів, спрямованих на поліпшення виховання, навчання й оздоровлення дітей та підлітків. Був розроблений комплексний план культурно-виховної роботи серед дітей і підлітків до 1980 р., згідно з яким провадилися огляди-конкурси на кращу організацію виховної роботи серед дітей. При цьому особлива увага приділялася посиленню морального та естетичного виховання підростаючого покоління. Спеціально для дітей повсюдно у культосвітніх установах міста організувалися музичні лекторії, концерти майстрів мистецтв та художніх колективів, громадські клуби «Театрал», «Цікаві зустрічі», «У світі прекрасного». При бібліотеках та Парках культури активізували роботу об'єднання за інтересами «Кругозір», «Служу Радянському Союзу» та ін.

Активну участь колективи культосвітніх установ брали в організації

та проведенні масових свят і торжеств. Напередодні 35-річчя Перемоги над фашистською Німеччиною у місті було проведено тиждень культурно-масових заходів, який розпочався вечором «Безсмертний прапор Перемоги». 9 травня у столиці відбувся марш-парад духових оркестрів, повсюдно було організовано виступи самодіяльних колективів. У ході підготовки та проведення у країні XXII Олімпійських ігор у культурно-освітніх установах відбулися цикли лекцій, тематичні вечори, присвячені історії розвитку олімпійського руху, зустрічі з майстрами радянського спорту. Вечори-рапорти спортсменів організувалися безпосередньо на підприємствах та у клубах. У культурній програмі «Олімпіада-80» брали участь 48 самодіяльних хорових колективів профспілкових організацій міста, учасниками яких були 1200 аматорів музичного мистецтва. Самодіяльні колективи дали понад 120 концертів у парках та на ВДНГ, у Будинках культури виробничого об'єднання «Точелектроприлад», авіаційного заводу ім. 50-річчя Великого Жовтня та ін. На виступах самодіяльних артистів були присутні понад 70 тис. киян, 11 тис. гостей столиці, в тому числі близько 5 тис. іноземних туристів.

Вечори, присвячені різним спортивним темам, відбулися у Будинках культури виробничих об'єднань «Більшовик», «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна», заводу «Ленінська кузня», будівельно-монтажного тресту № 1, «Славутич», Будинку культури і техніки ім. М. В. Фрунзе, у клубах заводів «Укркабель», «Маяк» та ін.

Для діяльності культурно-освітніх установ Києва характерні розширення засобів ідеологічного впливу культосвітніх установ на маси, більш диференційований підхід до різних груп трудящих. Розширюючи арсенал форм та методів роботи, культ-

освітні установи охоплювали все ширші верстви трудящих, активно впливали на формування комуністичного світогляду радянських людей. Підвищенню рівня їх роботи сприяв розвиток громадських за-

сад — характерної тенденції сучасного етапу культурного життя Радянської країни, свідчення зростання соціальної активності широких верств населення у духовній сфері.

7. Засоби масової інформації та пропаганди, книговидавнича справа

Періодична преса, радіо і телебачення, що стають у цілому засоби масової інформації та пропаганди, як органічна частина ідеологічної побудови, відіграють величезну роль у комуністичному вихованні мас. В. І. Ленін визначив роль преси як колективного пропагандиста, колективного агітатора і колективного організатора²⁰, ставив перед радянською пресою головне завдання — бути знярядям соціалістичного будівництва²¹. Вождь партії і держави розробив принципи діяльності преси нового типу, які ґрунтуються перш за все на партійності, народності, масовості й демократичності. Як першочергове політичне завдання В. І. Ленін висунув перед пресою вимогу комуністичного виховання й організації трудящих, постійно підкреслював, що сила періодичної преси — у партійному керівництві.

На сучасному етапі соціалізму засоби масової інформації та пропаганди перетворилися на потужний інформаційно-пропагандистський апарат, зайняли провідне місце у суспільно-політичному житті країни, політичній структурі суспільства. Це важлива ланка у здійсненні зв'язку між партією, державою і широкими верствами трудящих, у підвищенні політичної, соціальної та трудової активності мас, невід'ємна частина духовної культури.

КПРС високо цінує дієвість засобів масової інформації, відзначає,

що вони є дійовим інструментом партії у великій і складній справі формування нової людини, у ідеологічній боротьбі, яка постійно загострюється. Преса багато робить для оперативного висвітлення актуальних проблем внутрішнього життя країни, допомагає поширювати передовий досвід соціалістичного будівництва, зріс її вплив на розвиток економіки, науки та культури, на все громадське життя. Ось чому партія зацікавлена у тому, щоб засоби масової інформації і пропаганди «завжди були справжньою трибуною партійної і загальнонародної громадської думки»²².

XXVII з'їзд КПРС у Резолюції на Політичну доповідь ЦК КПРС відзначив зростаючу роль засобів масової інформації і пропаганди у втіленні в життя економічної стратегії партії, її соціальної політики, у формуванні соціалістичної свідомості і підкреслив, що розглядає телебачення, радіо і пресу як могутній інструмент гласності, громадського контролю²³. Вони з успіхом виконують свою виховну й організуючу роль, коли концентрують увагу на головних напрямках діяльності партії і народу, серйозному аналізу проблем, поширенні передового досвіду.

У столиці Радянської України видаються всі республіканські газети

²⁰ Ленін В. І. Повне збір. творів, т. 5, с. 11.

²¹ Там же, т. 36, с. 192.

²² Матеріали XXVI з'їзду КПРС, с. 90.

²³ Матеріали XXVII з'їзду КПРС, с. 141.

і більшість журналів, працюють Українське телебачення та радіомовлення, агентство преси «Новини» та РАТАУ, майже всі республіканські книжкові видавництва. Всі вони є величезною допомогою у виховній діяльності партійних, радянських, громадських організацій міста.

Періодична преса. У Києві видавалося 19 республіканських, дві міські, дві обласні і понад 50 багатотиражних газет. Серед республіканських — партійно-радянські: «Радянська Україна», «Правда України», «Робітнича газета», «Сільські вісті», комсомольські: «Молодь України», «Комсомольское знамя», піонерські: «Зірка», «Юный ленинец», спеціалізовані: «Патріот Батьківщини», «Спортивна газета», «Радянська освіта», «Культура і життя», «Літературна Україна», «Друг читача» та ін.

У столиці республіки видавалося також понад 150 журналів та видань журнального типу — партійних, громадсько-політичних, літературно-художніх, наукових, науково-технічних та виробничих, науково-популярних. Це, зокрема, такі журнали, як «Комуніст України», «Під прапором ленінізму», «Український історичний журнал», «Україна», «Радянська жінка», «Людина і світ», «Перець», «Наука і суспільство», «Радянська школа», «Соціалістична культура», «Вітчизна», «Всесвіт», «Дніпро», «Радуга», «Образотворче мистецтво», «Музика», «Український театр», «Київ», «Піонерія», «Барвінок» та ряд інших.

Безпосередньо життя столиці України висвітлювали дві міські газети: «Прапор комунізму» — орган Київського міського комітету Компартії України і Київської міської Ради народних депутатів (виходить з 1 січня 1978 р.) — і «Вечірній Київ» — газета Київського міського комітету Компартії України і Київської міської Ради народних депута-

тів (до 1 січня 1978 р. — їх орган, заснована 1 березня 1927 р.). Разовий тираж цих газет у 1982 р. становив 326 тис. примірників. З 1983 р. частина тиражу «Вечірнього Києва» друкується російською мовою. До 1975 р. газета «Київська правда» була органом не тільки Київського обкому Компартії України й обласної Ради народних депутатів, а й органом Київського міського комітету партії та міської Ради (виходить з 1917 р.).

Партія й уряд високо оцінили діяльність київських газет. За плідну роботу по комуністичному вихованню трудящих, мобілізацію їх на боротьбу за виконання завдань господарського і культурного будівництва «Київська правда» у 1967 р., а «Вечірній Київ» у 1977 р. були нагороджені орденом Трудового Червоного Прапора. «Київська правда» у 1965 р. нагороджена медаллю «За оборону Києва».

У місті функціонувала велика мережа багатотиражних газет, що видаються на великих промислових підприємствах, будовах, транспорті та у вищих навчальних закладах. До початку 60-х років виходило лише 26 багатотиражних газет, а у 1982 р. — вже понад 50, з них вісім відкрито у 60-і роки, а понад 15 — у 70-і. Багатотиражні газети видаються на таких підприємствах, як об'єднання «Арсенал» ім. В. І. Леніна, «Ленінська кузня», «Точелектроприлад», «Більшовик», ім. І. І. Лепсе, реле й автоматики, «Вулкан», «Червоний гумовик», Дарницький шовковий комбінат, виробниче об'єднання «Хімволокно», трамвайно-тролейбусне управління, м'ясокомбінат, «Київпромбуд», Південно-Західна залізниця та ін. Має багатотиражні газети ряд вузів Києва: університет, інститути харчової промисловості, народного господарства, політехнічний, педагогічний, медичний, легкої промисловості, інженерів цивільної авіації, інженерно-будівельний, Україн-

ська сільськогосподарська академія, Вища партійна школа при ЦК Компартії України та ін.

Великий досвід роботи мають найстаріші київські багатотиражні газети: «Трибуна січнівця» (електровогоноремонтний завод), заснована у 1922 р., «Машинобудівник» (завод «Більшовик»), яка виходить з 1923 р., «Ленінська кузня» (1928). У 1929 р. були засновані газети «Арсеналець», «Київський взуттєвник» (взуттєва фабрика ім. 10-річчя комсомолу України), «Трикотажниця» (фабрика ім. Рози Люксембург), «Київський університет».

Важливою подією у культурному житті столиці Радянської України стало відкриття нового щомісячного літературно-художнього і громадсько-політичного журналу «Київ» — органу Спілки письменників України і Київської письменницької організації, який почав виходити з січня 1983 р. Журнал друкує художні твори київських літераторів про робітничий клас, про нашого сучасника, приділяє велику увагу революційним і культурним традиціям Києва, публікує різноманітну інформацію про культурно-художнє життя столиці, пропагує творчі досягнення київських композиторів, художників, кінематографістів, розповідає про діяльність вчених.

У 60-і — середині 80-х років значно зміцнилася матеріально-технічна база поліграфічної промисловості міста. У 1960 р. було завершено будівництво комбінату друку «Радянська Україна», фабрики кольорового друку, які обладнані новою технікою. Наприкінці 70-х років стало до ладу величезне поліграфічне підприємство видавництва ЦК ЛКСМУ «Молодь», а на початку 1982 р. — друкарня видавництва «Київська правда». У нових приміщеннях розмістилися редакції міських газет «Прапор комунізму», «Вечірній Київ». У 1982 р. ці газети почали друкуватися офсетним способом, що

В офсетному цеху поліграфічного комбінату «Радянська Україна». 1978 р.

значно прискорило процес виходу газет та якість їх друку.

Головною умовою забезпечення ефективності й дієвості роботи періодичної преси є партійне керівництво її органами. Велику увагу діяльності преси постійно приділяли Центральний Комітет Компартії України, Київський міський комітет Компартії України, а також райкоми партії Києва. Зокрема, практикувалася така важлива форма партійного керівництва пресою, як заслуховування звітів редакцій на бюро і пленумах міськкому, райкомів партії. ЦК Компартії України і міськком партії регулярно провадили семінари працівників преси, прес-конференції для журналістів. «ЦК Компартії України, — відзначалося на XXVI з'їзді Компартії України, — повсякденно дбає про підвищення ідейного рівня, оперативності органів масової інформації, посилення їх впливу на роз-

виток економіки, науки і культури, зміцнення їх матеріально-технічної бази»²⁴.

У 1960 р. при Київському міському комітеті партії і редакції «Вечірнього Києва» було відкрито постійний семінар підвищення журналістської майстерності штатних співробітників та активу багатотиражок підприємств, будов, транспортних організацій та вузів міста. На семінарі, який провадився двічі на місяць, його учасники слухали лекції на різноманітні теми, обмінювалися досвідом роботи. Група учасників семінару виїжджала у Москву для ознайомлення з роботою Будинку журналіста та кращих багатотиражок.

У 1975 р. у Києві працював міський університет робкорів, у якому навчалася велика група робітничих кореспондентів промислових підприємств та будов. З 1979 р. у Будинку політичної освіти Київських міському й обкому Компартії України почав працювати постійно діючий семінар журналістів багатотиражних газет та заводського радіомовлення. У 1977 р. Київська організація Спілки журналістів УРСР створила дворічний інститут журналістської майстерності. За перших чотири роки інститут закінчили 228 журналістів, а у 1980—1982 рр. у ньому навчалася 155 чоловік.

У 60—80-і роки у Києві розвивався робкорівський рух і громадські засади у діяльності преси, радіо і телебачення. Цьому активно сприяла постанова ЦК КПРС від 28 червня 1960 р. «Про дальший розвиток громадських засад у радянській пресі і радіо»²⁵. Зокрема, великого поширення набула практика організації масових робкорівських рейдів і постів, у редакціях газет і радіо організувалися позаштатні відділи, робкорівські й авторські ради з різних проблем, робкори залучалися до перевірки листів і матеріалів, які надходили до редакції. Так, на початку 60-х років при редакції газе-

ти «Вечірній Київ» було створено громадську раду по якості промислової продукції, до складу якої увійшли представники радянських і господарських органів, діячі літератури та мистецтва. Кожного місяця члени ради провадили засідання на підприємствах, які випускають товари народного споживання, матеріали публікувалися у газеті.

Робкорівський рух у місті особливо поживався у період підготовки до святкування у 1962 р. 50-річчя газети «Правда». Робкори заводу «Укркабель» звернулися з листом до редакцій багатотиражних газет і усіх робкорів Києва, в якому закликали збільшити лави робкорів, брати активну участь у рейдах по виявленню резервів виробництва, створити у цехах постійні робкорівські пости, встановити більш тісні зв'язки з багатотиражними газетами і робкорами однотипних за профілем роботи підприємств Москви, Ленінграда, Харкова та інших міст країни. Першими на заклик робкорів «Укркабелю» відгукнулися колеги з заводу «Арсенал». Вони вирішили підтримувати тісні зв'язки з робкорами підприємств Києва, Москви, Ленінграда, оголосили конкурс на кращий нарис, зарисовку, фейлетон, кореспонденцію та фото для багатотиражних газет.

Активні робкори—новатори виробництва Дарницького комбінату штучного волокна і заводу «Ленінська кузня» — розпочали готувати для опублікування у своїх багатотиражках спеціальні «Технічні сторінки», у яких предметно, з рисунками та фотографіями розповідалося про раціоналізаторські пропозиції робітників, новинки науки і техніки. Їхній почин підхопили робкори інших промислових підприємств.

²⁴ Матеріалк XXVI з'їзду Комуністичної партії України, с. 55.

²⁵ КПСС о средствах массовой информации и пропаганды.— М., 1979, с. 263.

Члени громадської ради по якості при редакції газети «Вечірній Київ» — солістка Державного академічного театру опери та балету ім. Т. Г. Шевченка, народна артистка СРСР Є. І. Чавдар (зліва) і мікробіолог, доктор біологічних наук В. Й. Білай. 1960 р.

У 1960—1961 рр. на сторінках «Вечірнього Києва» велася постійна рубрика «Читач продовжує розмову», де кияни обговорювали ті або інші проблеми. Наприклад, газета піднімала питання про необхідність створення у системі АН УРСР Інституту кібернетики. Виступ газети підтримали науковці. На сторінках газети виступив, зокрема, директор Інституту електроварування АН УРСР, лауреат Ленінської премії Б. Є. Патон.

Через періодичну пресу робкори — поватори виробництва часто ставили важливі народногосподарські проблеми, питання комуністичного виховання трудящих. Так, великий резонанс не лише в республіці, а й у всій країні одержав виступ у газеті «Правда України» у роки дев'ятої п'ятирічки відомого механізатора,

двічі Героя Соціалістичної Праці О. В. Гіталова. У статті «Дума про хліб» він підняв важливі питання бережливого ставлення до народного добра. В обговоренні статті взяли участь 13 млн. чоловік, ЦК Компартії України прийняв по ній постанову, яка широко обговорювалася в трудових колективах. У зв'язку з цим у Звітній доповіді ЦК Компартії України XXV з'їзду зазначалося: «Наша преса дала чудові зразки того, як треба сміливо вторгтися в животрепетні проблеми, піднімати маси на розв'язання важливих завдань»²⁶.

Одним з головних завдань преси було поширення передового досвіду, організація і висвітлення ходу со-

²⁶ Матеріали XXV з'їзду Комуністичної партії України, с. 70.

ціалістичного змагання. У 1971 р. бюро Київського обкому Компартії України, обговорюючи питання про заходи по виконанню постанови ЦК КПРС «Про дальше поліпшення організації соціалістичного змагання», зобов'язало редакції газет «Київська правда» і «Вечірній Київ» широко висвітлювати роботу партійних, комсомольських і профспілкових організацій міста й області по дальшому розвитку соціалістичного змагання, активно підтримувати та поширювати нові патріотичні починання трудових колективів, передовиків і новаторів виробництва, пропагувати їх досвід та методи праці.

Міські та багатотиражні газети підняли ряд важливих питань дальшого розвитку промисловості Києва. 10 січня 1979 р. газета «Вечірній Київ» опублікувала відкритий лист шліфувальника заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна, Героя Соціалістичної Праці А. Я. Донченка, регулювальщика електровиміральної апаратури заводу «Точелектроприлад», лауреата Державної премії СРСР В. О. Ткаченка, бригадира комплексної бригади тресту «Київміськбуд № 1» Н. А. Лоли, інженера виробничого об'єднання «Київторгмаш» А. І. Жигуна, бухгалтера базової експериментальної фабрики «Киянка» Л. А. Петренко, в якому вони звернулися до трудящих міста із закликом розгорнути роботу по економії паливно-енергетичних ресурсів на робочому місці та у побуті. Лист цей було розглянуто і схвалено бюро Київського міськкому Компартії України.

Через газету «Прапор комунізму» передові колективи виробничих об'єднань «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна», «Більшовик» та верстатобудівного заводу наприкінці 1979 р. оголосили про 110-денну ударну вахту на честь 110-ї річниці від дня народження В. І. Леніна. Міський комітет партії схвалив це починання і закликав киян підтри-

мати його. З цінною ініціативою виступила ця сама газета на початку 1980 р. Статтею бригадира токарів заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна, заступника Голови Президії Верховної Ради УРСР, Героя Соціалістичної Праці В. П. Щербини «Наша робітничча честь» газета розпочала обговорення питань зміцнення трудової дисципліни і дальшого розгортання соціалістичного змагання виробничих колективів Києва за гідну зустріч XXVI з'їзду КПРС. Бюро Київського міськкому Компартії України схвалило ініціативу газети «Прапор комунізму».

Масовою, колективною школою кращого досвіду господарювання й управління є багатотиражні фабрично-заводські газети. Вони пропагують зразки ініціативної праці, вмілої організації соціалістичного змагання, добиваються широкого впровадження передового досвіду, всебічно висвітлюють життя трудових колективів, відіграють важливу роль у формуванні ділових та ідейно-моральних якостей трудівників.

Великою популярністю серед читачів виробничого об'єднання «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна» користувалася багатотиражна газета «Арсеналець». Як правило, редакція газети свої плани роботи узгоджувала з планами парткому. Газета вміло пропагувала передовий досвід, часто виступала ініціатором багатьох корисних справ, виявляла невикористані резерви виробництва, добивалася дієвості та ефективності своїх виступів. Вона служила кожному читачеві надійним джерелом інформації, засобом ідейного та духовного збагачення. В одинадцятій п'ятирічці «Арсеналець» вів велику розмову про прогресивний метод праці — бригадну форму організації праці за єдиним нарядом, зробив надбанням багатьох трударів починання колективу оптичного цеху «Бригаді єдиного наряду — особисте клеймо!». За багаторічну роботу по комуністично-

му вихованню трудящих, мобілізації їх на успішне виконання виробничих завдань і соціалістичних зобов'язань і у зв'язку з 50-річчям виходу першого номера газета у 1979 р. нагороджена Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР, а її редактору О. П. Пестову присвоєно почесне звання заслуженого працівника культури Української РСР.

Як відомо, піонерами у русі за зразкове комуністичне місто виступили київські суднобудівники. У цьому велика заслуга і багатотиражної газети «Ленінська кузня», її робітничих кореспондентів. На початку одинадцятій п'ятирічці газета підтримала і широко поширила ініціативи робітників «Ленінської кузні» під девізами «Берегти метал — народне багатство!», «Робочий час — роботі!» та ін.

Детально знайомила з передовим досвідом, новаторами і передовиками виробництва, глибоко аналізувала роботу по вдосконаленню господарського механізму багатотиражка виробничого об'єднання «Більшовик» — «Машинобудівник». Газета послідовно і наполегливо висвітлювала головні проблеми організації праці та комуністичного виховання трудящих, питання соціалістичного змагання. Вона писала про невикористані резерви, своєчасно помічала паростки сучасного, пового, кращого, добивалася впровадження передового досвіду, розповідала про людей праці, їх непохитну життєву позицію.

У полі зору газети «Робітниче слово» Південно-Західної залізниці були питання безпеки руху, раціонального використання рухомого складу, умов праці та побуту залізничників, економії паливно-енергетичних ресурсів тощо. Багатотиражна газета заводу «Маяк» постійно писала про вдосконалення техніки і технології, якості продукції, вела боротьбу за зниження собівартості виробів, впровадження малої механізації, кращу

організацію робочих місць. У одинадцятій п'ятирічці вона повела розмову про нарощування обсягів виробництва без збільшення кількості працюючих.

Бойовими друкованими органами є багатотиражні газети «За комуністичну працю» (завод ім. І. І. Лепсе), «Трибуна передовика» (мотоциклетний завод), «Трикотажниця» (фабрика ім. Рози Люксембург) та ін. Вони несуть у маси живе слово партії, організують їх на дострокове виконання державних планів і соціалістичних зобов'язань, є всенародною трибуною передового досвіду.

Засоби масової інформації міста значно перебудували свою роботу після червневого (1983 р.) Пленуму ЦК КПРС, почали розробляти економічну, ідеологічну, політико-виховну проблематику. Так, у 1984 р. газети «Прапор комунізму» і «Вечірній Київ» ґрунтовно висвітлювали хід змагання трудівників Києва за понадпланове підвищення продуктивності праці на 1 % і додаткове зпигнення собівартості продукції на 0,5 %.

Поліпшенню роботи київських міських і багатотиражних газет активно сприяла постанова ЦК КПРС «Про даліше поліпшення діяльності районних та міських газет» (1984 р.), в якій міськкомам і райкомам партії було запропоновано підвищити рівень керівництва газетами, визначені завдання та головні тематичні напрямки роботи місцевої преси.

Телебачення та радіомовлення. Поряд з періодичною пресою важливу роль в ідеологічній роботі партії, політичному та культурному вихованні мас, мобілізації трудящих на здійснення планів і соціалістичних зобов'язань відіграють телебачення та радіомовлення.

На початку 60-х років телебачення все більше поширювалося, ставало одним з наймасовіших засобів інформації та пропаганди. Одночасно

розширювалися обсяг радіомовлення, приймальна радіомережа і значно зростала потужність радіостанцій. На початку 1981 р. у квартирах киян налічувалося понад 700 тис. чорнобілих та кольорових телевізорів, по одному або кілька радіоприймачів, радіотрансляційна точка з трипрограмним радіомовленням.

Мешканці Києва приймають усі програми Всесоюзного радіо, першу та другу загальносоюзні програми Центрального телебачення. Одночасно і паралельно вони можуть приймати передачі першої програми Українського радіо, другу республіканську інформаційно-музичну програму «Промінь», стереорадіопередачі за третьою програмою, а також дивитися програму Українського телебачення, телепередачі на Київ і область, а також телепередачі у дециметровому діапазоні.

У привітанні ЦК Компартії України, Президії Верховної Ради УРСР і Ради Міністрів УРСР працівникам радіомовлення, телебачення і зв'язку з нагоди 60-річчя початку радіомовлення на Україні, яке відзначалося у грудні 1984 р., зокрема, говорилось: «З перших днів свого народження Українське радіо, розвиваючись як складова частина єдиного союзного радіомовлення, стало активним пропагандистом марксистсько-ленінських ідей, послідовним борцем за утвердження радянського способу життя, важливим засобом комуністичного виховання трудящих»²⁷.

Бурхливому розвитку телебачення та радіомовлення активно сприяло перетворення у життя постанов ЦК КПРС від 29 січня 1960 р. «Про поліпшення радянського радіомовлення» і «Про дальший розвиток радянського телебачення»²⁸, а також від 6 червня 1962 р. «Про заходи дальшого поліпшення роботи радіомовлення та телебачення»²⁹.

Постійну увагу розвитку радіомовлення та телебачення у респуб-

ліці приділяли Центральний Комітет Компартії України і Рада Міністрів Української РСР. Зокрема, важливу роль у ньому відіграла постанова ЦК Компартії України «Про дальший розвиток матеріально-технічної бази радіомовлення та телебачення у республіці» (1969 р.). Лише за роки десятої п'ятирічки на розвиток телебачення і радіомовлення в УРСР було асигновано понад 70 млн. крб. Багато зроблено у одинадцятій п'ятирічці. Рада Міністрів Української РСР на початку 1982 р. прийняла постанову «Про стан і дальший розвиток телебачення та радіомовлення в республіці у одинадцятій п'ятирічці». Цією постановою, зокрема, передбачалося збудувати у Києві Республіканський апаратно-студійний комплекс телебачення.

За останні роки значно поліпшилися програми Українського радіо. Важливе місце у радіопередачах займає пропаганда рішень вищих партійних і державних органів з питань внутрішньої та зовнішньої політики КПРС і Радянської держави, успіхів і завдань соціалістичного будівництва. Проводилася систематична і послідовна пропаганда радянського способу життя. Зокрема, під рубриками «Ленінський університет мільйонів», «Сила ленінських ідей», «Комуністи. Роки та долі», «Серце комуніста» по радіо звучали теоретичні бесіди про роль партії у житті радянського суспільства, джерела інтернаціоналізму і дружби народів СРСР, розповіді про бійців ленінської партії, передовиків виробництва. Цікавим був цикл передач «За рядком партійних планів», де радіослухачі могли почути виступи керівників галузей народного господарства, промислових об'єднань, заводів, фабрик, будов, транспорту про по-

²⁷ Рад. Україна, 1984, 27 груд.

²⁸ КПСС о средствах массовой информации и пропаганды, с. 511.

²⁹ Там же, с. 525.

ставлені Комуністичною партією завдання та втілення їх у життя. Слухачі радіо систематично знайомилися з різноманітними програмами музичних та театральних колективів, художньої самодіяльності.

Різноманітні програми Українського телебачення і передач на Київ і область. Телебачення республіки випускало в ефір немало передач, присвячених різноманітним аспектам політичного та соціально-економічного життя УРСР. Велика увага приділялася пропаганді передового досвіду, розповідям про передовиків і новаторів виробництва, конкретним питанням діяльності промислових підприємств Києва. У глядачів викликали великий інтерес багатосерійні документально-публіцистичні програми «Соціальний портрет колективу» (у 1975—1976 рр. було показано понад 100 таких півгодинних передач), а також щотижневий цикл кінопарисів «Золоті зірки України» про передовиків виробництва, удостосних звання Героя Соціалістичної Праці. Велику кількість телеглядачів збирали голубі екрани Українського телебачення під час передач «Так в роду нашому заведено» про масові вечори вшанування знатних робітничих династій, а також цикли телевізійних передач «Мости дружби», «Ми — інтернаціоналісти», «Славою овіяні», «Естафета полум'яних років» та ін. Тема інтернаціоналізму і дружби пародів СРСР особливо насичувала телеекрани під час підготовки до святкування 60-річчя утворення Союзу РСР. Добре сприймалися глядачами такі передачі, як «Чуття єдиної родини», «Горизонти братерства», творчі звіти майстрів мистецтв та художніх колективів областей республіки, а також телефестиваль «Сонячні кларпети».

На зростання духовного потенціалу трудящих помітно впливали численні літературно-художні передачі телебачення, зокрема телевізійні ху-

дожні фільми, створені українськими кінематографістами, передачі з літературних вечорів, концертних залив і т. д. У 1977 р. Українське телебачення провело фестиваль радянської драматургії під девізом «На сцені — наш сучасник!» (24 спектаклі). На базі кращих художніх та документальних кінострічок Українське телебачення організувало фестиваль фільмів «Ленінський альбом», показало у ретроспективному плані стрічки з фонду радянського художнього кінематографа «Кінолітопис радянської епохи».

Крім Українського телебачення та радіо у Києві діють мережа місцевого радіомовлення і спеціальна телепрограма на Київ і область. У 60-і роки місто обслуговувало Київське обласне радіо, яке передавало спеціальні випуски «Київські новини», пізніше почали транслюватися кілька разів на день передачі, розраховані на радіослухачів міста.

Вже на початку 60-х років у Києві діяло близько 50 місцевих радіоредакцій на фабриках і заводах, у вузах. Головним їх завданням було допомагати партійним організаціям мобілізувати трудящих на виконання планів та соціалістичних зобов'язань, виховувати комуністичне ставлення до праці, висвітлювати життя громадських організацій, критикувати недоліки, підтримувати і пропагувати нове й прогресивне. Газета «Правда» у передовій статті «Заводське радіо» (26 липня 1975 р.) підкреслила, що надійним шляхом до підвищення дієвості кожної радіопередачі на промисловому підприємстві є тісні контакти редакції з цеховими парторганізаціями і партгрупами, координація дій з редколегіями заводських багатотиражок і стінгазет, залучення до підготовки випусків, перевірки критичних сигналів робітничих кореспондентів.

Велику популярність завоювала заводська радіоредакція виробничого об'єднання «Кристал». Її передачі

охоплювали широкую аудиторію — у цехах та відділах об'єднання нараховувалося понад 300 радіодинаміків. Радіоредакція прагнула розширювати тематику передач, урізноманітнювати їх жанри. У своїх планах роботи вона визначала головні напрями виробничого і соціального розвитку підприємства. Велику допомогу у цьому надавала координація перспективних планів радіоредакції з планами роботи парткому об'єднання. Збір матеріалів здійснювався через радіопости у цехах та відділах з допомогою громадських кореспондентів. Часто практикувалися передачі репортажів безпосередньо з цехів та дільниць. Добре було поставлено заводське радіомовлення на заводі «Точелектроприлад», взуттєвій фабриці ім. 50-річчя Радянської України та ін.

Київський міськком Компартії України приділяв постійну увагу підвищенню ділової кваліфікації радіожурналістів, поліпшенню роботи редакцій мовлення промислових підприємств та вищих навчальних закладів міста у світлі вимог постанови ЦК КПРС «Про дальше поліпшення ідеологічної, політико-виховної роботи» (1979 р.). З цією метою міськком партії спільно з Київською організацією Спілки журналістів УРСР систематично проводив семінари працівників радіо на базі кращих радіоредакцій заводів та фабрик. Крім того, кореспонденти місцевого радіо вдосконалювали свою підготовку у Київському філіалі Всесоюзного інституту підвищення кваліфікації працівників телебачення і радіомовлення, де за роки десятиї п'ятирічки покращили знання 464 журналісти районного, міського та заводського радіомовлення.

Партія й уряд високо цінують труд працівників засобів масової інформації та пропаганди. Багато з них нагороджуються орденами і медалями СРСР, Почесними грамотами та Грамотами Президії Верхов-

ної Ради Української РСР, їм присвоюються почесні звання заслуженого працівника культури Української РСР. Указом від 9 лютого 1982 р. Президія Верховної Ради Української РСР встановила почесне звання «Заслужений журналіст Української РСР». У цьому ж році це звання було присвоєно 12 журналістам України, у тому числі п'яти київським.

З метою дальшого підвищення активності працівників засобів масової інформації Спілка журналістів України у 1964 р. встановила Республіканську премію ім. Ярослава Галана. Нею відзначаються щорічно у День преси — 5 травня — високоідейні твори різних жанрів журналістики і публіцистики, які одержали широке громадське визнання. Щорічно цю премію, як правило, одержують два-три київських журналісти.

Підсумки діяльності засобів масової інформації та пропаганди в 60—70-і роки свідчать, що вони провели велику роботу, схвалену XXVI з'їздом Компартії України. «Наші газети, телебачення, радіо стали активніше вторгтися в життя, частіше виносити на обговорення актуальні проблеми господарського і культурного будівництва, партійного життя, роботи Рад, громадських організацій»³⁰.

Таким чином, в умовах вдосконалення соціалістичного суспільства засоби масової інформації проводили значну роботу по комуністичному вихованню мас та організації трудящих на виконання економічних завдань, які поставлені партією і Радянською державою. Велику увагу роботі преси було приділено на квітневому (1985 р.) Пленумі ЦК КПРС. Генеральний секретар ЦК КПРС М. С. Горбачов у доповіді зазначив, що «засоби масової інформації покликані глибоко аналізувати події

³⁰ Матеріали XXVI з'їзду Комуністичної партії України, с. 55.

і явища, порушувати серйозні проблеми і пропонувати шляхи їх розв'язання, переконувати своєю змістовністю, оперативністю, інформаційною насиченістю»³¹.

Книговидавнича справа. Як і преса, телебачення та радіо, складовою частиною багатонаціональної радянської культури, важливим засобом комуністичного виховання має є радянська книга. На XXIV з'їзді КПРС підкреслювалося, що «у нашій країні величезний інтерес до книги. По праву радянський народ вважається у світі таким народом, що найбільше читає»³².

60-і — середина 80-х років стали періодом дальшого розвитку книговидавничої справи на Україні, зокрема у Києві, де зосереджені майже всі республіканські видавництва. Лише у десятій п'ятирічці 26 видавництв УРСР (18 з них у Києві) випустили понад 43 тис. назв книг і брошур загальним тиражем більш як 780 млн. примірників. Майже стільки ж книг, брошур, альбомів одержала книготорговельна мережа республіки з центральних видавництв країни. Таким чином, книжкові фонди Української РСР щорічно поповнювалися більш як на чверть мільярда примірників. Слід зазначити, що якщо за 120 дореволюційних років на Україні у середньому щорічно видавалося лише 20 назв книг тиражем приблизно 100 примірників, то за 1918—1980 рр. на Україні видано близько 350 тис. назв книг і брошур тиражем 5,1 млрд. примірників³³.

Книговидавничу справу у республіці очолює Державний комітет УРСР у справах видавництв, поліграфії і книжкової торгівлі, створений у 1963 р. До цього виданням книг займалося Головне управління видавництв та поліграфічної промисловості Міністерства культури Української РСР. Видавництва, розташовані у Києві, випускають літературу

різних профілів: політичну і соціально-економічну, з природничих наук і математики, техніки й промисловості, транспорту і зв'язку, сільськогосподарську, з питань охорони здоров'я і медицини, фізкультури і спорту, культури та освіти, мовознавства, мистецтва, художню, учбову та ін.

Провідним у виданні політичної та суспільно-економічної літератури є Видавництво політичної літератури України (Політвидав України), нагороджене у 1972 р. у зв'язку з 50-річчям від дня заснування орденом Трудового Червоного Прапора. Науково-технічна та виробничо-технічна література виходить у видавництві «Техніка». Видавництва «Будівельник», «Урожай», «Здоров'я» спеціалізуються у підготовці книг за своїми профілями. Художня література виходить у кількох видавництвах — «Дніпро», «Радянський письменник», «Веселка», «Молодь».

Великим підприємством є видавництво «Радянська школа», яке за обсягом друкованої продукції займає перше місце у республіці. Воно видає підручники для шкіл і педагогічних навчальних закладів, методичну літературу для вчителів та наочні посібники. У 1968 р. було створено видавниче об'єднання «Вища школа», до складу якого увійшли видавництва, що працюють в університетах республіки.

Різноманітну літературу з мистецтва, музики готують видавництва «Мистецтво» і «Музична Україна», а «Реклама» спеціалізується на випуску плакатів, каталогів, листівок, буклетів тощо.

Велику роботу провадить Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, яка видає енциклопедії, довідкові словники та іншу на-

³¹ Матеріали Пленуму Центрального Комітету КПРС, 23 квіт. 1985 р., с. 21.

³² Матеріали XXIV з'їзду КПРС, с. 90.

³³ Радянська Україна: Соц.-екоп. довід.— К., 1980, с. 240.

уково-довідкову літературу. Праці вчених Академії наук УРСР випускає видавництво «Наукова думка», діапазон видань якого дуже широкий: наукова література з різних галузей знань, академічні видання класиків української літератури, словники, науково-популярна і довідкова література та ін.

КПРС приділяє постійну увагу суспільно-політичній літературі, яка відіграє велику роль у комуністичному вихованні трудящих. Це, зокрема, підкреслювалося у постанові ЦК КПРС «Про поліпшення якості і підвищення дієвості суспільно-політичної літератури» (лютий 1967 р.). Центральний Комітет партії націлів видавництва на більш широкий випуск праць, у яких висвітлюються найважливіші проблеми історії радянського суспільства, стратегія і тактика КПРС на різних етапах її розвитку. Було поставлено завдання видавати більше літератури про героїку праці робітничого класу, селянства, національну політику партії, зміцнення дружби народів СРСР, по викриттю буржуазної ідеології, антикомунізму. Постанова Центрального Комітету визначила ряд конкретних заходів, які сприятимуть поліпшенню видання суспільно-політичної літератури³⁴.

На першому місці серед суспільно-політичної літератури стоять праці основоположників марксизму-ленінізму. У Києві масовим тиражем видано Твори Карла Маркса, Фрідріха Енгельса, В. І. Леніна, а також численні тематичні збірники їх праць. Великою подією в ідейному житті республіки став вихід у світ українською мовою п'ятого видання Повного зібрання творів В. І. Леніна у 55-ти томах (1968—1975). У 1985 р. повністю було завершено видання Творів К. Маркса і Ф. Енгельса українською мовою у 50-ти томах. Постійно зростає випуск творів засновника Комуністичної партії і першої в світі соціалістичної держави В. І. Леніна.

Лише до 100-річчя від дня народження В. І. Леніна читачі республіки одержали 204 ювілейні видання загальним тиражем близько 18 млн. примірників. Масовим тиражем вийшли Вибрані твори В. І. Леніна українською мовою у трьох томах, двотомний тематичний збірник «В. І. Ленін про Україну», завершено випуск спогадів про В. І. Леніна українською мовою у п'яти томах, серії «Ленін і Україна» у чотирьох книгах, підготовленої вченими Секції суспільних наук АН УРСР, та ін.

1985 р. завершено випуск доповненого 10-томного видання «Історії Української РСР» російською мовою, другого видання російською й українською мовами «Української Радянської Енциклопедії».

Значне місце серед видань суспільно-політичної літератури займають книги, присвячені знаменним подіям у житті нашої країни — 60-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції та 60-річчю утворення Союзу РСР. Так, до 60-річчя Велико-го Жовтня видавництвами республіки було випущено понад 130 видань загальним тиражем 11 млн. примірників.

Вийшла велика кількість книг, присвячених 1500-річчю Києва. Серед них — трьохтомна «Історія Києва», «Київ» у серії історії міст і сіл республіки, енциклопедичний довідник «Київ» (російською та українською мовами), архітектурно-історичний нарис «Київ», різноманітні фотоальбоми, путівники, довідники. До 60-річчя утворення Союзу РСР випущені у світ серія книг про дружбу та співробітництво російського, українського, білоруського і молдавського народів, відзначених Державною премією УРСР, колективна монографія «Велика співдружність народів-братів», підготовлена вченими Інституту історії АН УРСР, та ряд інших видань.

³⁴ КПСС о средствах массовой информации и пропаганды, с. 461—465.

Книжкові видавництва випустили у світ велику кількість різноманітної літератури, присвяченої 40-річчю Перемоги Радянського Союзу у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр., яке було широко відзначено у 1985 р. не лише у нашій країні, а й у світі. Зокрема, видано ряд книг про Героїв Радянського Союзу — уродженців областей республіки, художні твори про бойові подвиги радянських людей, багато наукової продукції, присвяченої цій знаменній даті. Зокрема, фундаментальні праці на воєнну тематику видано у видавництві «Наукова думка». Це двотомник «Народна війна у тилу фашистських окупантів на Україні у 1941—1944 рр.», збірник документів «Бойове братерство народів СРСР. Дружба і масовий героїзм народів СРСР у боях за Радянську Україну у Великій Вітчизняній війні» та ін. У цьому самому видавництві вийшли у світ монографії Героя Радянського Союзу В. І. Клокова «Дії партизан України на залізничних комунікаціях у тилу фашистських військ», Т. С. Першиної «Фашистський геноцид на Україні. 1941—1944 рр.», А. М. Зепіної «Бойова співдружність радянських партизанів у роки Великої Вітчизняної війни. 1941—1944» та ряд інших цінкових видань.

За умов науково-технічного прогресу в Києві одержали широкий резонанс наукові публікації, що свідчать про значні досягнення українських учених. Великим успіхом користуються твори радянських письменників, у тому числі письменників України. Однією з форм інтернаціонального єднання братніх народів нашої країни є систематичні переклади творів, створених письменниками всіх республік СРСР. У другій половині 60-х років видано 50-томну бібліотеку «Джерела дружби», упорядковану кращими творами письменників усіх союзних республік. Лише у повоєнний час на Україні опубліковано близько 6 тис. назв

творів російських авторів. У цілому, за роки Радянської влади у Києві видавалася художня література 48 народів СРСР.

У загальному обсязі книжкової продукції видавництв України велика питома вага належить літературі для дітей та юнацтва, на випуску якої спеціалізуються видавництва ЦК ЛКСМ України «Молодь» та дитячої літератури «Веселка». Вони готують масово-політичну літературу, книги з питань комсомольської і піонерської роботи, науково-популярну, художні твори зарубіжних прогресивних авторів й сучасної та класичної літератури народів СРСР. Поліпшенню випуску літератури для дітей активно сприяла постановва ЦК КПРС від 26 березня 1969 р. «Про заходи дальшого розвитку радянської дитячої літератури», у якому, зокрема, вказувалося, що з метою дальшого посилення ролі радянської дитячої літератури у комуністичному вихованні підростаючого покоління особливу увагу необхідно звернути на підвищення ідейно-художнього змісту дитячої літератури, розширення тематики та збільшення тиражів видань для дітей, зміцнення поліграфічної бази³⁵.

У серпні 1985 р. ЦК Компартії України і Рада Міністрів УРСР прийняли постанову «Про стан і дальше вдосконалення книговидавничої справи в Українській РСР, розвиток і зміцнення її матеріально-технічної бази»³⁶. У постанові намічено заходи по більш повному забезпеченню населення республіки суспільно-політичною, художньою, насамперед дитячою, літературою, а також довідковими виданнями, по задоволенню потреби в шкільних підручниках відповідно до вимог реформи школи, поліпшенню випуску літератури, присвяченої питанням прискорення науково-технічного прогресу. Вжито за-

³⁵ Там же, с. 471.

³⁶ Рад. Україна, 1985, 31 серп.

ходів по дальшому розвитку матеріально-технічної бази книговидавничої справи.

Таким чином, періодична преса, телебачення і радіо, а також радянська книга є могутніми засобами ідейного та культурного виховання трудящих. На сучасному рівні вони перетворилися на потужний інформаційно-пропагандистський апарат, який активно допомагає Комуністичній партії в організації і вихованні мас, формуванні у радянських людей марксистсько-ленінського світогляду, комуністичного ставлення до праці, високої моральності, активної життєвої позиції.

У братерській сім'ї радянських народів завдяки постійному піклуванню Комуністичної партії та Радянської держави Українська РСР досягла великих успіхів у духовному розвитку. Столиця Радянської України — Київ — стала великим науковим та культурним центром. В умовах вдосконалення соціалізму значно зріс науковий потенціал міста. Київські вчені роблять великий внесок у розвиток не лише вітчизняної, а й світової науки, у прискорення науково-технічного прогресу. Впроваджуються прогресивні форми співдружності науки й виробництва, підвищується ефективність наукових досліджень. Учені Києва беруть активну участь у здійсненні союзних, ре-

спубліканських, галузевих та регіональних науково-технічних програм. Зросла роль суспільних наук у розв'язуванні економічних, політичних та ідейно-виховних завдань.

Велика робота проведена щодо вдосконалення народної освіти, підготовки кадрів спеціалістів для пародного господарства, постійно розвивалася система професійно-технічної освіти.

Високий рівень духовного життя столиці Радянської України значною мірою визначається діяльністю широкої мережі бібліотек, музеїв, клубів та інших культурно-освітніх установ. Важливу роль у комуністичному вихованні та організації трудящих Києва на виконання народногосподарських завдань відіграють засоби масової інформації та пропаганди — преса, телебачення та радіо.

Істотний внесок у художню культуру радянського народу робить численний загін діячів літератури та мистецтва, який трудиться у Києві. Творча інтелігенція постійно поглиблює і поширює зв'язки з життям народу, підвищується її творча та політична активність, поглиблюється інтернаціональний зміст української радянської культури, яка розвивається в єдиному руслі багатонаціональної радянської культури на випробуваних принципах партійності та народності.

8. Охорона історичних пам'яток у столиці республіки

У нашій країні створені всі умови для охорони та ефективного використання пам'яток історії і культури. Функціонує система державних органів, які забезпечують їх охорону.

Держбуд СРСР, Міністерства культури союзних республік, архітектурно-планувальні управління виконкомів Рад народних депутатів, реставра-

ційні та проектні організації загальносоюзного значення і відповідні республіканські здійснюють нагляд за охороною історико-культурної спадщини, вживають заходи по увічненню знаменних подій нашої вітчизняної історії.

Одним із виявів турботи Комуністичної партії і Радянського уряду

про збереження і пропаганду пам'яток є створення в союзних республіках, у тому числі на Україні в 1966 р., республіканських товариств охорони пам'яток історії і культури з широкою мережею обласних, районних і міських організацій.

У новій Конституції СРСР вперше законодавчо закріплена вимога дбайливого ставлення до пам'яток історії та культури, зазначено, що їх охорона є патріотичним обов'язком кожного громадянина СРСР, підкреслено також, що громадські організації згідно зі своїми статутними положеннями активно турбуються про збереження історичних пам'яток та інших культурних цінностей держави³⁷. Ці положення конкретизовані в законах СРСР і УРСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури», прийнятих Верховними Радами СРСР і УРСР в 1978 р. У Законі УРСР сказано, що Українське товариство охорони пам'яток історії і культури поряд з іншими громадськими організаціями «активно сприяє роботі державних органів охорони пам'яток, здійснює громадський контроль за їх охоронністю, використанням, ремонтом і за реставрацією»³⁸, а також пропагує пам'ятки і законодавство про їх охорону і використання.

На XXVII з'їзді КПРС відзначалося, що «історія, революція, їх пам'ятки — це могутнє джерело виховання народу»³⁹.

У зв'язку з прийнятими за останні роки постановами ЦК КПРС і ЦК Компартії України по ознаменуванню важливих ювілейних дат в історії нашої країни й республіки значно підвищилась відповідальність партійних та радянських органів, організацій Товариства охорони пам'яток історії і культури за гідне проведення свят, увічнення знаменних подій, збереження і використання пам'яток історії та культури в ідейно-політичному, патріотичному й інтернаціональному вихованні трудящих.

Важливий засіб виховання радянського патріотизму. У столиці України ведеться робота по увічненню у пам'ятках всього, що пов'язане з ім'ям вождя Великої Жовтневої соціалістичної революції й організатора Радянської держави В. І. Леніна, з боротьбою за встановлення Радянської влади, героїзмом радянського народу у Великій Вітчизняній війні, з досягненнями соціалістичного і комуністичного будівництва у нашій країні.

Завдяки розшуковій діяльності державних органів охорони пам'яток і активістів Товариства охорони пам'яток останнім часом значно розширився список об'єктів історико-культурного призначення. Якщо до 1979 р. на державному обліку в Києві нараховувалося 700 пам'яток, то після проведеної роботи по інвентаризації і паспортизації їх кількість збільшилась до 2 тис.

Київська міська організація Товариства, що налічує зараз 1850 первинних організацій, 815 тис. індивідуальних і 619 колективних членів, активно допомагає державним органам у спорудженні пам'яток, а також їх подальшому обліку, охороні, реставрації і використанні. Вона бере участь і у фінансуванні наукових досліджень у цій сфері. Лише в 1979—1981 рр. з її фонду на охорону пам'яток виділено 460 тис. крб.

У 60-і — середині 80-х років у місті споруджувались пам'ятники, меморіальні дошки, присвячені окремим історичним подіям і визначним діячам. Напередодні 60-річчя Великої Жовтня був відкритий величний монумент на честь перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції, в центрі якого встановлена монумент-

³⁷ Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік, с. 25.

³⁸ Про охорону і використання пам'яток історії та культури: Закон УРСР.— К., 1980, с. 7—8.

³⁹ Рад. Україна, 1986, 28 лют.

тальна скульптура організатора Комуністичної партії і засновника Радянської держави В. І. Леніна (скульптори В. З. Бородай, В. І. Зноба, І. С. Зноба, архітектори О. Маліновський, М. Скибицький). Активну участь у створенні експозиції меморіального музею-квартири Сім'ї Ульянових, відкритого у дні святкування 60-ї річниці встановлення Радянської влади на Україні, взяла громадськість міста, в тому числі активісти Товариства охорони пам'яток історії і культури. У 1971 р. після реставрації став функціонувати філіал Історичного музею УРСР «Косий капонір» в пам'ять в'язнів царизму, що знемагали в цій катівні.

На могили учасників Січневого (1918 р.) збройного повстання робітників і солдатів проти контрреволюційної Центральної ради в Радянському парку у 1967 р. споруджено пам'ятник. Неподалік від заводу «Арсенал», що підняв прапор боротьби за встановлення Радянської влади у Києві, у сквері, на розі вулиць Іванова і Суворова, в 1976 р. відкритий пам'ятник одному з керівників Жовтневого (1917 р.) і Січневого (1918 р.) збройних повстань А. В. Іванову. Безсмертний подвиг героїв громадянської війни увічнею пам'ятник екіпажу бронепоезда «Таращанець» (1974 р.), який захищав місто в серпні 1919 р. від білогвардійців. Мужнім чекістам, бійцям революції відкрито пам'ятник на площі Дзержинського (1967). Споруджені пам'ятники на честь героїв громадянської війни В. Н. Боженка (1967) і В. М. Прямакова (1970).

Згідно з рішеннями партійних і радянських органів за науковою і значною матеріальною допомогою Українського товариства охорони пам'яток споруджені пам'ятники на честь героїчного подвигу радянського народу у Великій Вітчизняній війні. Це насамперед меморіальний комплекс «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—

1945 рр.», відкритий у свято Перемоги — 9 травня 1984 р. Автори меморіального комплексу — архітектор В. Єлізаров, скульптори В. Бородай і Ф. Соґоян — у квітні 1984 р. удостоєні Ленінської премії. Відкриті також: у 1967 р. — пам'ятник студентам і викладачам політехнічного інституту, які загинули у Великій Вітчизняній війні; у 1968 р. — меморіальний комплекс на честь радянських військовополонених і мирних жителів, закатованих фашистськими окупантами в Дарницькому концтаборі; у 1976 р. — пам'ятник на місці масової загибелі радянських людей у Сирецькому концтаборі (Бабин яр); у 1978 р. — пам'ятний знак на честь бойової співдружності радянських, польських і словацьких партизанських бригад, які боролися проти німецько-фашистських загартників; у 1979 р. — пам'ятник морякам Дніпровської флотилії, які воювали на фронтах громадянської і Великої Вітчизняної воєн, та ін.

У 1982 р. відповідно до постанов директивних органів на будинках обкому і райкомів КП(б)У установлені меморіальні дошки на честь підпільних міському і райкомів КП(б)У, що діяли у Києві в роки Великої Вітчизняної війни.

Радянський народ вшановує пам'ять радянських воєначальників, воїнів, підпільників, Героїв Радянського Союзу, які загинули за свободу і незалежність Батьківщини. У столиці України відкриті пам'ятники: у 1967 р. — вихованцю середньої школи № 122 М. С. Боровиченко; у 1969 р. — генерал-лейтенанту Д. М. Карбишеву, закатованому фашистами в концтаборі; у 1973 р. — командуючому Південно-Західним фронтом генерал-полковнику М. П. Кирпоносу; у 1973 р. — одному з керівників партійного підпілля В. С. Кудряшову та ін.

Велика кількість пам'ятників установлена видатним партійним і державним діячам: Д. З. Мануїльському

(1966), Н. К. Крупській (1969), С. В. Косіору (1970), Г. І. Петровському (1970), В. Я. Чубарю (1970), Д. С. Коротченку (1974), М. І. Калініну (1978); письменникам, діячам науки і культури: О. С. Пушкіну (1962), М. В. Лисенку (1965), М. Т. Рильському (1969), К. Д. Ушинському (1974), І. П. Котляревському (1975), Г. С. Сковороді (1976), М. О. Островському (1978), М. Д. Стражеско (1978), І. Ю. Рєпіну (1984). У їх створенні взяли участь скульптори Г. Кальченко, І. Шаповал, О. Олійник, О. Ковальов, А. Комов, архітектори С. Миргородський, І. Іванов, А. Ігнащенко, В. Гнездилов та ін. Державної премії Української РСР ім. Т. Г. Шевченка удостоєні скульптор Г. Кальченко і архітектор А. Ігнащенко за пам'ятник українській поетесі Лесі Українці (1973 р.). В 1982 р. на вул. Леніна встановлено бронзовий бюст двічі Героя Соціалістичної Праці академіка Б. Є. Патона.

Згідно з рішеннями III пленуму Київського міського комітету Компартії України «Про завдання міської партійної організації по підготовці і проведенню 1500-річного ювілею м. Києва» партійні, радянські, громадські організації, у тому числі організації Товариства охорони пам'яток історії і культури, брали участь у виявленні, науковому дослідженні і впорядкуванні пам'яток і пам'ятних місць, пов'язаних з історією «матері міст руських», під лозунгом «Зразковому місту — зразковий стан пам'яток!».

Проведена велика робота по впорядкуванню Андріївського узвозу, Старокиївської гори, по реставрації окремих споруд Софійського заповідника, Києво-Печерської лаври, Кирилівської церкви, Московських воріт Печерської фортеці XVIII ст., Андріївської церкви. Був відбудований фонтан «Самсон» на Червоній площі, закінчена реставрація церкви Спаса на Берестові — усипальниці

київських князів, а також Юрія Долгорукого — засновника Москви. Зроблена реконструкція (в гаданому первісному вигляді) найціннішої пам'ятки давньоруської історії і мистецтва XI ст. — Золотих воріт. Всі роботи по здійсненню проекту проведені на кошти Українського товариства охорони пам'яток, у тому числі Київської міської організації Товариства, яка виділила для цього 150 тис. крб. Міська організація Товариства фінансує реставрацію пам'ятника архітектури XIX ст. Гостиного двору (автор реставрації арх. В. М. Шевченко).

До ювілейної дати у Києві відкрито багато нових унікальних споруд. Це монументальний будинок Київського філіалу Центрального музею Володимира Ілліча Леніна, який відрізняється пластичністю і легкістю фасадів. Експозиція музею розташовується в залах загальною площею 5 тис. м². Одночасно музей може прийняти понад 1800 відвідувачів. У Піонерському парку споруджено монумент на честь воз'єднання України з Росією і непорушної дружби російського й українського народів.

В одному з мальовничих куточків Києва — парку ім. В. М. Примакова — встановлений пам'ятний знак на честь легендарних засновників міста — Кия, Щека, Хорива та їхньої сестри Либеді. 8 травня 1982 р. на площі Перемоги відкрито 40-метровий обеліск на честь міста-героя Києва. На території Києво-Печерського історико-культурного заповідника встановлені пам'ятні знаки на честь видатних діячів давньоруської культури XI—XII ст.: художника Алімпія, медика Агапіта і Нестора-літописця.

При спорудженні нових пам'ятників враховується необхідність вийти за межі історичного центру міста. Так, в Академмістечку в 1981 р. встановлено пам'ятник першому президенту АН УРСР В. І. Вернадському, в 1982 р. на Русанівській пабереж-

ній — письменнику М. В. Гоголю. Планується спорудження інших пам'ятників у нових районах міста.

Вживаються заходи щодо забезпечення доцільного використання історико-архітектурних пам'яток з культурно-освітньою метою. Будинок колишнього костюлу на Червоноармійській вулиці переобладнано на Республіканський зал органної і камерної музики, реконструюється великий концертний зал у колишньому Контрактовому будинку на Червоній площі, провадяться концерти старовинної музики в Андріївській та Кирилівській церквах, у трапезній Києво-Печерської лаври. У відремонтованому будинку Поштової станції відкриті музей і постійно діюча філателістична виставка. Деякі пам'ятки, такі як Аскольдова могила і нещодавно знайдені під час будівельних робіт на площі Жовтневої Революції рештки пам'ятки XVIII ст. — Печерські ворота, переобладнані під експозиції філіалів Музею історії Києва. У приміщенні Покровської церкви — пам'ятки архітектури XVIII ст., творіння видатного українського зодчого І. Григоровича-Барського — після реставрації відкритися зал кераміки Музею українського народного декоративного мистецтва.

Питання охорони і використання пам'яток вирішуються у тісному контакті з науково-дослідними інститутами Академії наук УРСР, проектними інститутами та іншими організаціями міста.

У 70-х роках була проведена комплексна історико-архітектурна інвентаризація пам'яток найдавнішої частини Києва — Подолу. У ході її було виявлено і зареєстровано понад 200 пам'яток історії і культури, а також здійснено великий обсяг наукових досліджень Червоної площі, вулиць Жданова і Зелінського з метою їх реконструкції. Проведені наукова інвентаризація і комплексне дослідження старої забудови Києва («Мі-

сто Володимира», «Місто Ярослава», Печерськ, Видубичі, Хорєвиця, Щєкавиця, Дорогожичі та ін.). Одночасно постало питання диференційованого підходу до проведення реконструкції київських кварталів зважаючи на їх історико-культурне значення. Велику допомогу державним органам подала міська організація Товариства охорони пам'яток. За її участю були розроблені наукові і проектні пропозиції щодо створення у місті археологічних заповідних зон і архітектурних заповідників, зон регульованої забудови і зон охоронного ландшафту. Рішенням міськвиконкому від 19 березня 1973 р. суворо регламентувалось проведення будівництва і реконструкції у районах старої забудови міста.

Постановою Ради Міністрів УРСР від 28 жовтня 1977 р. «Про заходи по дальшому поліпшенню охорони і використання пам'яток історії і культури в м. Києві» перед міськвиконкомом було поставлене завдання уточнити межі охоронних зон пам'яток, зон регульованої забудови і розробити проекти їх благоустрою. Ці заходи стали важливою ланкою у забезпеченні неухильного виконання Закону про охорону і використання пам'яток історії і культури, дбайливого їх зберігання.

Всенародна турбота. Для того, щоб охорона пам'яток історії і збереження культурних цінностей стали дійсно всенародною справою, багато працюють активісти Товариства охорони пам'яток історії і культури. Його первинні організації використовують різноманітні форми роботи: шефство над пам'ятками, їх обстеження, упорядкування, пошук і дослідження пам'ятних місць і подій, а також їх учасників, проведення лекцій, екскурсій та інших масових заходів по патріотичному й інтернаціональному вихованню населення. Активну роботу проводять первинні організації Товариства виробничих об'єднань

«Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна», «Червоний екскаватор» ім. Артема, «Київський радіозавод», «Електрон-маш», заводу «Ленінська кузня», електровагоноремонтного заводу ім. Січневого повстання, Інституту автоматики ім. XXV з'їзду КПРС, багатьох вузів.

Близько 30 пам'ятників і пам'ятних місць, пов'язаних з героїчною боротьбою робітників «Арсеналу» за встановлення Радянської влади на Україні, знаходиться під постійним наглядом арсенальців. Активну пропагандистську і шефську роботу над пам'ятками революційної, бойової і трудової слави проводили члени Товариства на «Ленінській кузні». З великою любов'ю охороняють пам'ятник В. І. Леніну трудівники заводу. Пам'ятник відлитий із бронзи на підприємстві у квітні 1935 р. на честь 65-річчя від дня народження великого вождя. У період тимчасової фашистської окупації Києва він був схований робітником-ливарником Ф. А. Котомим, а в листопаді 1943 р. знову встановлений на старому місці. В об'єднанні «Київський радіозавод» діють секції пам'яток революційної, бойової і трудової слави. Їх активісти постійно організують екскурсії по місцях історичних подій, бойових і трудових подвигів радянського народу, побували у Москві, Ленінграді, Бресті, Одесі, Севастополі, Хатині та інших містах. На кошти заводчан на території заводу споруджені два пам'ятники В. І. Леніну. Колектив підприємства взяв шефство над пам'ятником радянським військовополоненим і мирним жителям, які загинули в період тимчасової фашистської окупації Києва. Він розташований поблизу Дарницького залізничного вокзалу.

Активісти Товариства Київського інституту автоматики внесли ряд конкретних пропозицій по встановленню пам'ятних знаків на території Києво-Печерського історико-культурного заповідника, а також у місцях, де зна-

йдена Кирилівська стоянка первісної людини тощо. Вони взяли шефство над могилами академіка АН УРСР Д. О. Граве, російського льотчика П. М. Нестерова, композитора В. В. Пухальського.

Завдяки пошуковій роботі, яка проводиться вченими, краєзнавцями-любителями, студентами вузів і учнями шкіл, у місті створено понад 200 громадських музеїв і кімнат революційної, бойової та трудової слави, які є дійовими центрами ідейно-політичної і виховної роботи серед молоді. Одним із перших був створений народний музей в Українській ордену Трудового Червоного Прапора сільськогосподарській академії. Первинна організація Товариства разом з громадською радою народного музею організовує бесіди і лекції, екскурсії для студентів по місцях бойової і трудової слави.

Первинна організація Товариства охорони пам'яток історії та культури Київського медичного інституту ім. О. О. Богомольця організувала пошукову роботу в с. Яхнівка Іванківського району Київської області, де в лютому 1942 р. фашистські окупанти спалили живцем 37 чоловік із партизанських сімей.

Члени Товариства відновили план спаленого села, встановили імена загиблих, сприяли встановленню пам'ятного знаку на місці трагедії, спорудили Алею слави.

Робота по охороні і пропаганді пам'яток широко використовується в навчально-виховному процесі Київського педагогічного інституту ім. О. М. Горького. Студенти і викладачі беруть шефство над багатьма пам'ятниками і могилами Київської області, виступають з лекціями про культурну спадщину країни перед трудящими сіл Київщини, допомагають юним слідопитам.

Значний вклад у пошукову роботу вносять юні слідопити. Учні середньої школи № 195 Дарницького району, вивчаючи діяльність київського під-

пілля у період тимчасової фашистської окупації, розшукали 476 колишніх підпілників, з якими налагодили листування (багато з них живуть у різних містах і селах нашої країни). Знайдено понад 4890 документів, фотографій, експонатів, пов'язаних з діяльністю партійного і комсомольського підпілля. Було встановлено місце поховання секретаря Залізничного підпілля райкому КП(б)У, Героя Радянського Союзу О. С. Пироговського і споруджено пам'ятник на його могилі на Лук'янівському кладовищі. Знайдено матеріали, що підтверджують зв'язки київського підпілля з партизанськими з'єднаннями С. А. Ковпака, О. М. Сабурова, О. Ф. Федорова, М. І. Наумова. Ці матеріали лягли в основу шкільного музею.

Учні середньої школи № 136 займались пошуком ветеранів 136-ї Київської стрілецької Червонопрапорної орденів Суворова і Богдана Хмельницького дивізії, яка звільняла Київ у 1943 р. Вони відшукали понад 400 ветеранів дивізії, учасників Великої Вітчизняної війни, серед них 36 Героїв Радянського Союзу, встановили зв'язок із сім'ями загиблих. У школі створено музей, удостовнений звання народного, а самій школі 9 травня 1980 р. присвоєно ім'я прославленої дивізії. У середній школі № 2 імені Героя Радянського Союзу доктора військових наук генерал-лейтенанта інженерних військ Д. М. Карбишева створено музей бойової слави його імені. Піонерській дружині школи присвоєно ім'я героя. У школі стало славною традицією проводити перший урок у першому класі в музеї бойової слави. Кращих учнів четвертого класу в приміщенні музею в урочистій обстановці приймають у карбишевці. Учні, удостовнені цього почесного звання, трічі на рік — у День Перемоги, дні народження і загибелі Д. М. Карбишева — стоять на почесній варті біля його пам'ятника, спорудженого на подвір'ї школи на

зароблені учнями кошти від збору макулатури і металолому.

У школі № 163 створено меморіальний музей Героя Радянського Союзу М. П. Кирпоноса, в школі № 21 — командуючого 60-ю армією, двічі Героя Радянського Союзу І. Д. Черняхівського тощо. Музеї бойової слави організовані в середніх школах № 86, 91, 131, 140, 216 та ін. Повсюдно у школах міста ведеться робота під девізом «Ніхто не забутий, ніщо не забуте!».

Пошук імен невідомих героїв, створення літопису їх подвигів, походи учнів по місцях революційної, бойової і трудової слави радянського народу, їх листування з учасниками війни і ветеранами праці, урочисті мітинги і прийом в піонери біля пам'ятників, шефство над братськими могилами і пам'ятниками, а також участь у спорудженні нових пам'ятників — все це перекоптиві приклади виховання підрастаючого покоління в дусі радянського патріотизму і соціалістичного інтернаціоналізму, лєнінської дружби народів, любові до героїчного минулого країни та її славного сучасного.

Однією з форм охорони пам'яток є їх пропаганда. З цією метою товариством «Знання» та Українським товариством охорони пам'яток історії і культури для трудящих міста читаються лекції, організуються народні університети, екскурсії та інші масові заходи. До них залучаються вчені, ветерани війни і праці, передовики і новатори виробництва, працівники освіти й культури. Проводяться дні, декади і місячники охорони пам'яток, тематичні вечори, читальські конференції, свята вулиць, Вахти пам'яті, зустрічі біля пам'ятників. Стали традиційними покладення молодожопами квітів до Вічного вогню біля пам'ятника Слави, проводи юнаків у Радянську Армію від пам'ятників загиблим у роки Великої Вітчизняної війни.

У пропагандистській роботі актив-

ну участь беруть преса, радіо, телебачення. «Вечірній Київ» випустив більш як 20 номерів спеціальної сторінки «Пам'ятники Києва», матеріали для якої підготував громадський відділ редакції спільно з міською організацією Товариства.

На червневому (1983 р.) Пленумі ЦК КПРС говорилось, що «...партія підтримує все, що збагачує науку, культуру, допомагає вихованню трудящих у дусі норм і принципів розвинутого соціалізму»⁴⁰. У наші дні високосвідомої, творчої праці на новий ступінь підносяться ленінський плап монументальної пропаганди, роль громадських організацій, їх допомога державним органам в охороні і використанні пам'яток історії і культури як найбагатшого арсеналу засобів освіти і виховання.

* * *

У період розвитку і вдосконалення соціалізму завдяки безустанній турботі Комуністичної партії і Радянської держави зростає науковий і культурний потенціал столиці Радянської України. У місті значно розширилась і зміцніла матеріальна база науки і культури: збільшилась кількість навчальних закладів, науководослідних підрозділів, установ культури, поліщилося їх матеріально-технічне оснащення. Тим самим були створені сприятливі умови для всебічного розвитку трудящих, піднесення їх загальноосвітнього і культурно-

го рівня, дальшого розквіту науки, художньої творчості, вдосконалення процесу підготовки кадрів радянської інтелігенції.

Завдяки творчій праці вчених академічних і галузевих науководослідних установ, вищих учбових закладів успішно розвиваються фундаментальні і прикладні дослідження, удосконалюються і зміцнюються зв'язки науки та виробництва.

Важливим фактором піднесення культурного рівня населення міста є перехід до загальної обов'язкової середньої освіти для молоді, яке здійснюється в системі загальноосвітньої школи, середніх спеціальних учбових закладах і середніх професійно-технічних училищах. Зростає роль вищих і середніх спеціальних учбових закладів у підготовці кадрів спеціалістів для народного господарства і культури. Значний вклад у розвиток багатонаціональної радянської літератури і мистецтва вносить художня інтелігенція міста — активний помічник партійних організацій у справі комуністичного виховання трудящих.

Підвищення інтелектуального потенціалу столиці Радянської України на сучасному етапі є ще одним яскравим свідченням дальшого розквіту української радянської культури — складової і невід'ємної частини багатонаціональної культури народів СРСР.

⁴⁰ Матеріали Пленуму Центрального Комітету КПРС, 14—15 черв. 1983 р., с. 19.

КИЇВ У РОКИ ОДИНАДЦЯТОЇ П'ЯТИРІЧКИ

Шляхи розвитку країни, в тому числі і Києва, в одинадцятій п'ятирічці визначив XXVI з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу (23 лютого — 3 березня 1981 р.). Його делегати (понад 5 тис.) — посланці 66 націй і народностей Радянського Союзу. Вони представляли 17,5 млн. комуністів — робітничий клас, колгоспне селянство, народну інтелігенцію, всі соціальні верстви радянського суспільства. Від Київської партійної організації, яка нараховувала на

початок 1981 р. близько 205 тис. комуністів, у роботі XXVI з'їзду партії взяли участь 64 делегати.

З'їзд проходив в обстановці єдності, згуртованості й діловитості. За роботою з'їзду з великою увагою слідувала багатомільйонна армія комуністів, весь радянський народ. На ньому були присутні 123 зарубіжні делегації. XXVI з'їзду КПРС передував XXVI з'їзд Комуністичної партії України та з'їзди компартій союзних республік.

1. Дієвість рішень партії

XXVI з'їзд Компартії України. Після опублікування в грудні 1980 р. проекту ЦК КПРС Основних напрямів економічного і соціального розвитку СРСР на 1981—1985 роки і на період до 1990 року на зборах партійних організацій Києва, у трудових колективах, наукових установах, учбових закладах, профспілкових і комсомольських організаціях, пресі, по радіо і телебаченню, в системі партійної і комсомольської освіти, на місцях проживання громадян проходило широке обговорення цього найважливішого документа, в якому знайшли відображення економічна стратегія партії, а також її політика в галузі соціального і культурного розвитку країни.

У січні 1981 р. на XXVIII міській партійній конференції були підбиті підсумки виконання трудівниками столиці Радянської України плано-

вих завдань у десятій п'ятирічці, намічені перспективи дальшого соціального й економічного розвитку Києва в одинадцятій п'ятирічці.

Завдання десятої п'ятирічки промислові підприємства Києва виконали достроково, до 10 грудня 1980 р. Порівняно з дев'ятою п'ятирічкою вироблено промислової продукції на 43,4 % більше. Понад план її реалізувало на 427 млн. крб., у тому числі товарів народного вжитку на 155 млн., на 25,5 % зросла продуктивність праці. Найкращих виробничих показників досягли трудові колективи Печерського, Ленінградського, Жовтневого і Дарницького районів міста.

Самовіддана праця робітників, інженерів, учених була по достоїнству оцінена партією й урядом. За досягнення високих показників у Всесоюзному соціалістичному змаганні, успішне виконання плану 1980 р. і де-

сятої п'ятирічки Києву був присуджений перехідний Червоний прапор ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ.

Підсумки великої, плідної роботи комуністів, всіх трудящих України по підготовці до всесоюзного комуністичного форуму були підведені на XXVI з'їзді Компартії України, який відбувся у Києві 10—12 лютого 1981 р. На з'їзді були присутні 2387 делегатів, що представляли майже 3 млн. комуністів республіки. Від Київської парторганізації на з'їзд було обрано 170 делегатів.

Зі Звітною доповіддю ЦК Компартії України виступив член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербицький. У доповіді було дано всебічний аналіз багатогранної організаційної і політичної діяльності Комуністичної партії України за звітний період, переконливо показані досягнення трудящих республіки в усіх галузях. Республіканська партійна організація в десятій п'ятирічці зосередила зусилля насамперед на економічних питаннях. Особлива увага приділялася вирішенню ключового завдання — підвищенню ефективності виробництва і поліпшенню якості продукції. Випуск виробів вищої категорії якості зріс у 4,6 рази, питома вага їх досягла 17 %, що перевищило завдання п'ятирічки¹. Були здійснені важливі заходи по розвитку наукового потенціалу, поліпшенню управління науково-технічним прогресом, підвищенню ефективності наукових досліджень. У результаті зміцнення зв'язку науки з виробництвом по Києву одержано економічний ефект на суму близько 300 млн. крб.

У виступі на з'їзді перший секретар Київського міського партії Ю. Н. Єльченко зазначив, що партійна організація столиці зосередила увагу комуністів, всіх трудящих на дальшому розвитку соціально-економічного потенціалу міста, підвищенні добробуту його жителів. За роки

десятої п'ятирічки обсяг освоєних капітальних вкладень збільшився майже на 21 %. Кожний четвертий киянин поліпшив житлові умови. Введено в дію сотні об'єктів торгівлі, побуту, медичного й інших видів обслуговування. Присудження Києву перехідного Червоного прапора ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ за досягнуті успіхи в 1980 р. викликало піднесення творчої активності трудящих міста, стало стимулом ударної праці по здійсненню завдань одинадцятої п'ятирічки.

У Звітній доповіді ЦК і виступах делегатів XXVI з'їзду Компартії України велика увага приділена завданням дальшого підвищення рівня організаційної і політичної роботи партійних організацій, удосконаленню стилю і методів керівництва. Відзначивши кількісне й якісне зростання партійних рядів, організаційне і політичне зміцнення партійних організацій, XXVI з'їзд Компартії України вказав на необхідність підвищення ролі партійних комітетів як органів політичного керівництва, поліпшення підбору, розстановки і виховання кадрів, на вдосконалення ідеологічної роботи, піднесення її наукового рівня, бойовитості, тісного зв'язку з життям. У його рішеннях були накреслені завдання дальшого вдосконалення партійного керівництва Радами народних депутатів, профспілками, комсомольськими та іншими громадськими організаціями.

У промові В. В. Щербицького на XXVIII міській партійній конференції, у виступах делегатів з'їзду підняті докорінні питання, пов'язані з перспективою дальшого розвитку столиці республіки, зразкової постановки партійної роботи, усунення недо-

¹ Матеріали XXVI з'їзду Комуністичної партії України, с. 10; Киев революционный, боевой и трудовой.— К., 1982, с. 294.

ліків і упушень у діяльності партійних, радянських і господарських органів.

XXVI з'їзд Компартії України від імені трьохмільйонної армії комуністів України запевнив Центральний Комітет КПРС і його Політбюро в тому, що комуністи республіки будуть і надалі віддавати всі сили й енергію запровадженню в життя ленінської генеральної лінії нашої партії, що Комуністична партія України була, є і буде надійною опорою Центрального Комітету КПРС у боротьбі за дальший розвиток нашої Вітчизни, за мир на Землі, за щастя радянського народу.

В одностайно прийнятій резолюції по Звіту ЦК з'їзд цілком і повністю схвалив організаційну і політичну діяльність Центрального Комітету Компартії України щодо здійснення рішень XXV з'їзду КПРС і XXV з'їзду Комуністичної партії України.

Перспективи розвитку народного господарства республіки, в тому числі Києва, в одинадцятій п'ятирічці всебічно і глибоко розкриті в доповіді про проект ЦК КПРС «Про основні напрями економічного і соціального розвитку СРСР на 1981—1985 роки і на період до 1990 року», з якою виступив член Політбюро ЦК Компартії України, Голова Ради Міністрів УРСР О. П. Ляшко. З'їзд закликав всіх комуністів, всіх трудящих республіки активно включитися у все-народне соціалістичне змагання за виконання і перевиконання планів одинадцятої п'ятирічки. XXVI з'їзд Компартії України повністю схвалив ленінський генеральний курс нашої партії, її внутрішню і зовнішню політику, цілеспрямовану й ефективну діяльність Центрального Комітету КПРС і його Політбюро.

Курсом XXVI з'їзду КПРС. У Звітній доповіді ЦК КПРС XXVI з'їзду партії глибоко і всебічно проаналізовані результати розвитку нашої країни в усіх сферах суспільного жит-

тя — економічній, соціально-політичній і духовній, стан політичної, організаційної та ідейно-виховної роботи партії, сучасне становище у світі.

XXVI з'їзд КПРС підбив підсумки творчої діяльності радянського народу за роки десятої п'ятирічки й затвердив Основні напрями економічного та соціального розвитку СРСР на 1981—1985 роки і на період до 1990 року, в яких була відображена наступність економічної стратегії партії, розробленої XXIV та XXV з'їздами КПРС.

XXVI з'їзд КПРС обговорив актуальні питання дальшого розвитку радянської політичної системи, відзначивши, що її глибокий демократизм знайшов концентроване вираження в новій Конституції СРСР. Він указав на необхідність і надалі вдосконалювати соціалістичну державність, демократію і правопорядок, систему народного контролю, ширше залучати трудящих до управління суспільством. Були визначені заєдання у цій галузі професійних спілок, комсомолу та інших громадських організацій.

Відзначена також висока відповідальність за зміцнення законності і правопорядку органів юстиції, суду і прокуратури, радянської міліції. З'їзд схвалив лінію партії і держави на дальше зміцнення оборонної могутності країни, її Збройних Сил — надійного стража мирної праці радянського народу, оплоту миру на Землі.

У Звітній доповіді ЦК всебічно проаналізовані процеси розвитку соціально-класової структури, паголошено на дальшому зближенні всіх класів і соціальних груп радянського суспільства, зроблено важливий теоретичний висновок про те, що становлення безкласової структури суспільства в головному й основному відбудеться в історичних рамках розвинутого соціалізму².

² Матеріали XXVI з'їзду КПРС, с. 64.

Делегація Київської міської партійної організації в залі засідань XXVI з'їзду КПРС. 1981 р.

На з'їзді відзначалось, що зростаюча соціально-класова однорідність національних республік сприяє зміцненню братерської дружби народів СРСР. Відійшла в минуле нерівність у економічному і культурному розвитку республік, ліквідована відсталість колишніх національних окраїн. Вирішальну роль у цьому зіграла величезна безкорислива допомога російського народу. Значний внесок у вирішення історичного завдання — ліквідацію фактичної нерівності народів СРСР — зробив народ Радянської України. Проте динаміка розвитку нашої багатонаціональної держави вимагає від партії постійної уваги до сфери національних відносин.

XXVI з'їзд КПРС висунув комплекс заходів по зміцненню матеріальних і духовних основ соціалістичного способу життя, формуванню нової людини. Було вказано на необхідність постійної уваги до поліпшення умов праці і побуту радян-

ських людей, роботи підприємств торгівлі і громадського харчування, до дальшого вдосконалення системи народної освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту.

Відзначались також заслуги творчої інтелігенції, діячів літератури і мистецтва в справі збагачення духовного життя радянських людей. Разом з тим указувалось на окремі прояви безідейності, нерозбірливості, відходу від класової оцінки окремих історичних подій і особистостей. З'їзд орієнтував працівників літератури і мистецтва на вирішення актуальних творчих завдань — більш повне відображення героїки комуністичного будівництва, всебічне сприяння духовному зростанню радянських людей.

У Радянській країні, говорилось на з'їзді, виросла нова людина — людина високої політичної культури, патріот і інтернаціоналіст, сумлінний трудивник. Поряд з цим у радянському суспільстві ще не перевелися люди, які

намагаються дати суспільству менше, ніж взяли від нього. На цьому ґрунті знаходять вияв такі негативні явища, як егоїзм і міщанство, скнарність, байдужість, алкоголізм, п'янство. З'їзд поставив вимогу посилити боротьбу з цими потворними явищами.

Партія постійно вдосконалює методи керівництва економікою, іншими сферами суспільного життя, розвиває внутріпартійну демократію, неухильно дотримуючись ленінського принципу демократичного централізму. Велику увагу приділяє вона роботі з листами і пропозиціями трудящих, вдосконаленню системи внутріпартійної інформації, дальшому розгортанню критики і самокритики. XXVI з'їзд партії поставив завдання і надалі зміцнювати в усіх партійних організаціях дух самокритичності, непримиренності до недоліків, давати рішучу відсіч будь-яким спробам переслідування за критику, послідовно і наполегливо здійснювати контроль за виконанням прийнятих рішень.

Вся діяльність ЦК КПРС, його Політбюро, ЦК Компартії України підпорядкована одній меті — підвищенню відповідальності кадрів, всіх комуністів за глибокопартійний підхід до дорученої справи, за результати праці на будь-якому місці.

Могутня підойма партійного керівництва — кадрова політика партії. XXVI з'їзд КПРС звернув увагу на необхідність дальшого вдосконалення системи розстановки, підготовки і перепідготовки кадрів. Предметом постійної турботи партії є поліпшення ідеологічної, політико-виховної роботи. Свідченням цього стала постанова ЦК КПРС від 26 квітня 1979 р. «Про дальше поліпшення ідеологічної та політико-виховної роботи», яка стала документом довгострокової дії. По суті, йшлося про перебудову багатьох ділянок і сфер ідеологічної роботи. З'їзд поставив завдання добитися того, щоб її зміст став більш актуальним, а форми відповідали сучасним

запитам і потребам радянських людей³.

Дуже важливо, щоб пропагандисти не обходили гострих тем, щоб ідейно-виховна робота провадилась живо і цікаво, без штампованих фраз і стандартного набору готових формул, щоб ідеологічним працівникам найвищою мірою було притаманне відчуття цього.

Трудящі Києва, весь радянський народ з великим піднесенням зустріли з'їзд рідної партії. Виробничими досягненнями, у численних трудових рапортах, вітальних листах і телеграмах, на мітингах і зборах, які відбулися в усіх куточках нашої Вітчизни, радянські люди з новою силою висловили свої патріотичні почуття, любов і безмежне довір'я до Комуністичної партії, її ленінського Центрального Комітету.

Відразу після з'їзду Київська партійна організація розробила організаційно-політичні заходи щодо реалізації рішень XXVI з'їзду КПРС і XXVI з'їзду Компартії України, які були затверджені на пленумі міськкому партії, що відбувся наприкінці березня 1981 р. Зміст цих заходів визначався положеннями, завданнями і настановами, зафіксованими в рішенні з'їздів, а також «Основних напрямках економічного і соціального розвитку СРСР на 1981—1985 роки і на період до 1990 року».

На пленумі міськкому і в схвалених ним заходах велика увага приділялась роз'ясненню і пропаганді матеріалів XXVI з'їзду КПРС і XXVI з'їзду Компартії України, а також підсиленню контролю і перевірки виконання намічених заходів і прийнятих рішень партійних організацій, поліпшенню керівництва Радами, профспілковими, комсомольськими та іншими масовими організаціями трудящих.

Згідно з рішеннями XXVI з'їзду КПРС і XXVI з'їзду Компартії

³ Там же, с. 90.

України під керівництвом Київського міськкому Компартії України і Київського виконкому міської Ради народних депутатів розроблений і успішно втілюється в життя Комплексний план економічного і соціального розвитку Києва на 1981—1990 рр., в якому визначені основні напрями розвитку міста на одинадцяті п'ятиріччю і більш віддалену перспективу.

Соціально-економічний розвиток Києва в одинадцятій п'ятиріччі. В одинадцятій п'ятиріччі все більш чітко виступала промислова спеціалізація Києва — розвиток машинобудування та металообробки, в складі яких швидкими темпами зростали галузі точного машинобудування та приладобудування. Разом з тим поглиблювалась і розширялась робота щодо виробництва товарів народного споживання, в яку активно включилась більшість підприємств групи «А». На багатьох заводах були створені ділянки й цехи по випуску товарів для народу. В результаті лише в 1985 р. надплановий випуск товарів народного споживання становив більш як 100 млн. крб., або у 2,4 раза більше, ніж намічалось.

Основна увага у розвитку міської індустрії приділялась інтенсивним факторам зростання, досягненню якісних показників. В одинадцятій п'ятиріччі за рахунок підвищення продуктивності праці було отримано 96 % приросту продукції проти 81,3 % в минулому п'ятиріччі. Питома вага продукції вищої категорії якості, яка відповідає найновішим досягненням вітчизняної та зарубіжної науки і техніки, зростає з 18,8 % у 1980 р. до 61 в 1985 р. в загальному обсязі продукції, яка підлягає атестації.

Програмою по комплексній механізації та автоматизації передбачалось зменшення використання ручної праці на промислових і транспортних підприємствах, у будівельних органі-

заціях. Намічалось введення в дію ряду комплексно-механізованих підприємств, цехів, дільниць. Ця програма була в цілому успішно реалізована. У 1985 р. на комплексну механізацію і автоматизацію було переведено 190 дільниць, цехів, виробництв, введено в дію 185 механізованих і автоматичних ліній, більш як 500 промислових роботів, створені автоматизовані системи управління різного призначення, в тому числі автоматизовані системи управління технологічними процесами.

На основі застосування досягнень науково-технічного прогресу здійснені також програми по захисту навколишнього середовища Києва та національному використанню його природних ресурсів.

Розвиток науково-технічного прогресу неможливий без розширення та поглиблення наукових досліджень у відповідних областях знань. Київ — третій за розміром науковий центр країни після Москви та Ленінграда. В одинадцятій п'ятиріччі науковий потенціал міста отримав дальший розвиток. У цей період у місті працювало близько 400 науково-дослідних інститутів, конструкторських та проектно-технологічних організацій, в яких працювали десятки тисяч кваліфікованих спеціалістів, у тому числі конструкторів і проектувальників 83 тис. Економічний ефект від використання їх наукових розробок становив у 1985 р. 700 млн. крб.

В одинадцятій п'ятиріччі досягнуто успіхів у становленні єдиної транспортної системи столиці Радянської України, що включає залізничний, повітряний, річковий, автомобільний та міський електротранспорт (трамвай, тролейбус та метрополітен). Лише у 1985 р. вантажооборот усіх видів транспорту становив 24,3 млрд. тонно-кілометрів, пасажирооборот досяг 12,2 млрд. пасажирокілометрів.

За роки одинадцяті п'ятирічки значного розвитку в місті отримали засоби зв'язку: міська телефонна ме-

В залі засідань XXX конференції Київської міської партійної організації. Січень 1986 р.

режа, міжміський телефонний і поштовий зв'язок, радіо і телебачення. Був введений в експлуатацію ряд нових АТС, в результаті чого поліпшився внутріміський зв'язок, підвищився рівень забезпеченості телефонами в квартирному секторі.

В місті розширялось капітальне будівництво. При цьому здійснювалось випереджаюче зростання капітальних вкладень у галузі союзно-республіканського та республіканського підпорядкування, що сприяло підвищенню комплексності й збалансуванню розвитку господарства міста. Успішній реалізації програми капітального будівництва сприяло активне застосування в будівельно-монтажному процесі нових видів машин і обладнання. Розвивалось виробництво основних видів будівельних матеріалів і конструкцій: збірного залізобетону, конструкцій крупнопанельного домобудування. З цією метою здійснено реконструкцію та почато будівництво ряду об'єктів будівельної бази міста.

Дальший розвиток отримали галузі агропромислового комплексу, розташовані в Києві. В 1985 р. капітальні вкладення в систему агропромислового комплексу становили 146,6 млн. крб., були введені в дію нові потужності по виробництву добрив та м'ясних продуктів, побудовано сховищ для картоплі, овочів і фруктів місткістю 7,9 тис. т одночасного зберігання. Виробництво м'ясних продуктів становило у 1985 р. 83,9 тис. т, ковбасних виробів — 24,9 тис. т, консервів — 17,5 тис. умовних банок тощо.

Зростання економічного потенціалу міста є міцною базою для вирішення широкого кола соціальних питань, пов'язаних із підвищенням добробуту та поліпшенням обслуговування населення Києва. Одним з основних шляхів підвищення добробуту населення є зростання виплат за працю, що забезпечує більшу частину всіх доходів трудящих. Здійснено дальше поліпшення матеріально-побутових умов учасників Великої Вітчизняної війни та сімей військовослужбовців, що

Делегати XXVII з'їзду КПРС від Київської міської партійної організації в прес-центрі з'їзду. 27 лютого 1986 р.

загинули на війні. Важливою умовою піднесення народного добробуту є не тільки зростання трудових доходів населення, а й удосконалення їх використання. В реалізації цього завдання важливе місце належить торгівлі. Роздрібний товарообіг державної і кооперативної торгівлі, включаючи харчування, збільшився по Києву в 1985 р. до 4097 млн. крб. проти 3335,2 млн. крб. у 1980 р. В ході реалізації намічених партією заходів по подоланню пияцтва і алкоголізму в 1985 р. було зменшено кількість магазинів, що торгують горілчаними виробами. Продаж останніх скоротився.

Прогресивні зміни відбулись і в організації громадського харчування. Лише за 1985 р. зросла кількість і місткість підприємств громадського харчування на 9,2 тис. місць. У результаті істотно підвищився рівень забезпеченості населення цим видом послуг.

В одинадцятій п'ятирічці зберігались високі темпи житлового будів-

ництва, зросла його якість, що забезпечило поліпшення житлових умов населення. Зріс рівень обладнаності введеного жилого фонду побутовими зручностями. Основним типом за будови стали дев'яти-, дванадцяти- і шістнадцятиповерхові будинки. Це дозволило значно поліпшити архітектурно-планувальне вирішення квартир. Всього за п'ятирічку поліпшили свої житлові умови більш як 600 тис. киян, у тому числі в 1985 р. понад 125 тис. чоловік.

Одне з найважливіх соціальних завдань радянського суспільства — турбота про здоров'я радянських людей. Його вирішення включає не тільки поліпшення медичного обслуговування населення, а й організацію здорового дозвілля, розвиток фізкультури й спорту, туризму тощо. Кількість лікарів усіх спеціальностей у Києві перевищила 20 тис. чоловік, кількість ліжок у лікарнях — 34 тис. Кількість місць у санаторіях-профілакторіях, будинках відпочин-

ку, пансіонатах і турбазах становило на кінець п'ятирічки понад 15 тис.

Одинадцята п'ятирічка стала новим етапом у вдосконаленні в Києві системи народної освіти. Відповідно до рішень партії і уряду у місті здійснювалась реформа загальноосвітньої і професійної школи. Поліпшилось трудове виховання та професійна орієнтація учнів, почалось введення комп'ютерної техніки в учбовий процес. В 1985 р. для суспільно корисної виробничої праці школярів базовими підприємствами міста було обладнано 6,8 тис. робочих місць. Наприкінці п'ятирічки в школах і групах продовженого дня обслуговувалось 90 тис. школярів Києва, а в постійних дошкільних закладах налічувалось понад 159 тис. дітей.

В одинадцятій п'ятирічці збільшився прийом у вищі, середні спеціальні та професійно-технічні учбові заклади й випуск ними спеціалістів. У 1985 р. у вузи міста було прийнято понад 29 тис. чоловік, в середні спеціальні заклади — понад 21 тис.

В народне господарство було направлено близько 44 тис. спеціалістів, з них 26 тис. з вищою освітою і більш як 18 тис. з середньою і середньою спеціальною освітою. Професійно-технічними учбовими закладами за 1985 р. було підготовлено понад 23 тис. кваліфікованих робочих, а прийнято для навчання більш як 32 тис., з яких 9 тис. по закінченні навчання разом з професією отримують середню освіту.

Значних успіхів було досягнуто і в організації культурного дозвілля киян. Наприкінці п'ятирічки населення міста обслуговувало 299 масових

бібліотек з книжковим фондом понад 15 млн. примірників. У місті працювало 152 кіноустановки. Кількість відвідувань кінотеатрів досягла у 1985 р. 38 млн. Поліпшилась робота театрів і концертних залів.

Однак поряд з безперечними трудовими успіхами в соціально-економічному розвитку Києва в одинадцятій п'ятирічці мали місце труднощі й упущення. Не була досягнута стабільність у роботі всіх київських підприємств. Залишала бажати кращого якість багатьох видів виробів київських підприємств. Лише третина розробок, виконаних вченими Києва, знаходила практичне застосування. Гострими залишалися питання про якість медичного обслуговування, житлова проблема. Далеко не всі можливості були використані для поліпшення транспортного обслуговування населення, забезпечення його послугами зв'язку.

Причини цих негативних явищ і шляхи їх усунення були обговорені з усією партійною принциповістю на ХХХ конференції Київської міської організації Компартії України. В постанові конференції намічені заходи по усуненню недоліків, підвищенню якості роботи та відповідальності на всіх ділянках. Кияни з задоволенням сприйняли рішення конференції як програму практичних дій по перетворенню столиці Радянської України в зразкове соціалістичне місто й приступили до її реалізації.

Новий імпульс трудовому ентузіазму працівників міста дали рішення ХХVII з'їзду КПРС і ХХVII з'їзду Компартії України.

2. Вклад трудівників Києва в прискорення науково-технічного прогресу

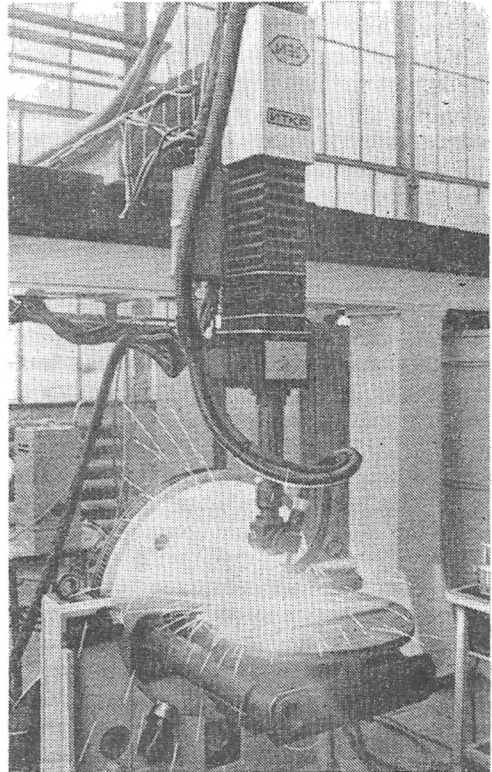
Радянські люди успішно трудяться над вирішенням завдань, накреслених Комуністичною партією щодо підви-

щення ефективності суспільного виробництва на основі прискорення темпів науково-технічного прогресу,

дальшого вдосконалення управління ним, розвитку нових форм інтеграції науки і виробництва. На жовтневому (1985 р.) Пленумі ЦК КПРС відзначалось, що «економічна стратегія партії визначена з урахуванням дальшого поглиблення науково-технічної революції. Вона націлена на перетворення справді історичного масштабу — здійснення нової технічної реконструкції народного господарства⁴. У ході виконання рішень партії трудящі Києва, як і всієї країни, виявляють творчу ініціативу, борючись за піднесення продуктивності праці, розвитку науки і техніки.

Велике значення для зміцнення співробітництва науки і виробництва мала спільна постанова ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР про деякі заходи по піднесенню ефективності діяльності наукових центрів АН УРСР у системі управління науково-технічним прогресом. З початку одинадцятої п'ятирічки в місті першочергова увага зверталась на питання якнайшвидшого впровадження досягнень науки у виробництво, принципово нових технічних рішень і технологій, скорочення витрат всіх видів ресурсів і трудових затрат на одиницю продукції.

Наука і науково-технічний прогрес. У роки одинадцятої п'ятирічки вищі партійні і державні органи велику увагу приділяли розвитку науки і вдосконаленню зв'язків наукових досліджень з практикою комуністичного будівництва. «Країна дуже потребує того, — відзначалось на XXVI з'їзді КПРС, — щоб зусилля «великої науки», поряд з розробкою теоретичних проблем, більшою мірою були зосереджені на вирішенні ключових народногосподарських питань, на відкриттях, здатних внести справді революційні зміни у виробництво»⁵. Як і всі трудящі країни, вчені Києва активно включились у боротьбу за успішне вирішення завдань, висунутих Комуністичною партією. Наукові ко-

Відзначений золотою медаллю осінньої ярмарки 1980 р. в м. Пловдиві промисловий робот для дугової зварки, що працює на заводі «Ленінська кузня». 1981 р.

лективи столиці Радянської України наполегливо ведуть пошук нових ефективних форм організації творчої діяльності, зміцнення зв'язку науки з виробництвом, вважаючи цю справу своїм найголовнішим і найвідповідальнішим обов'язком. Органічне поєднання досягнень науково-технічного прогресу з перевагами соціалістичного суспільного ладу є найважливішим завданням сучасного етапу розвинутого соціалізму в СРСР. «Партія комуністів виходить з того, що будівництво нового суспільства без науки просто немислиме»⁶ — така цільова

⁴ Матеріали позачергового Пленуму Центрального Комітету КПРС, 13 лют. 1984 р., с. 14.

⁵ Матеріали XXVI з'їзду КПРС, с. 51.

⁶ Там же, с. 50.

настанова КПРС у цьому питанні.

На прикладі Києва можна наочно перекоонатись у прискореному перетворенні науки в реальну і могутню продуктивну силу соціалістичного суспільства. Без неї фактично не обходиться жодна галузь економіки. Так, 90 розробок з економічним ефектом понад 22 млн. крб. впровадили за перший рік одинадцяті п'ятирічки вчені АН УРСР тільки в Києві, а в цілому по країні — 300 розробок на суму 240 млн. крб. Широки плани памічені і вченими вузів міста — вони впровадять за одинадцятю п'ятирічку 270 науково-технічних розробок з передбачуваним економічним ефектом 19 млн. крб., а в масштабах всієї країни — 720 розробок на суму 75 млн. крб.

З перших днів одинадцяті п'ятирічки колективи наукових установ Києва приступили до виконання завдань по прискоренню науково-технічного прогресу. Заспівувачами цього руху в республіці стали вчені, інженерно-технічні працівники, робітники і службовці Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона АН УРСР. Включившись у Весесоюзне соціалістичне змагання під девізом «Союз творчої думки і творчої праці — прискоренню створення і впровадження нової техніки і технологій!», вони взяли підвищені зобов'язання, спрямовані на більш ефективне використання наукового потенціалу, скорочення строків створення і впровадження принципово нових технологій і устаткування, систем машин і механізмів. Передбачалось впровадити у виробництво понад план не менше 70 нових, прогресивних розробок у галузі зварювання і спецеелектрометалургії, провести дослідницькі і дослідно-промислові роботи разом з іншими науковими установами по широкому використанню металу підвищеної міцності, створенню нових комплексних металовідхідних технологій, а також забезпечити підготовку кадрів з нових перспективних напрямів. Уже на

початку п'ятирічки Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона підтримував зв'язки більш як з 1 тис. підприємств країни. Серед партнерів цього потужного наукового комплексу — такі виробничі гіганти, як «АвтоЗІЛ», «Уралхіммаш», «Ждановтяжмаш», київські виробничі об'єднання. У квітні 1981 р. ЦК Компартії України постановою «Про ініціативу Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона АН УРСР» схвалив почин колективу цієї уславленої наукової установи і закликав всі науково-дослідні колективи наслідувати його приклад.

Це сприяло дальшій активізації соціалістичного змагання науково-дослідних колективів, підвищенню його результативності. На кінець 1982 р. в Академії наук УРСР розроблялось понад 200 наукових напрямів. Успішно працювали математики і кібернетики, фізики, хіміки, біологи. Широкою популярністю користувались наукові розробки в галузі електрозварювання, порошкової металургії, прикладного матеріалознавства. Наукові колективи АН республіки виступили ініціаторами впровадження нових форм організації наукових досліджень, зміцнення союзу вчених і виробничиків. Українськими вченими запропоновані малолеговані сплави хрому, яким властиві низька температура і технологічна пластичність, висока корозійна стійкість в теплоносіях, мале січення захвату нейтронів і низьке розбухання.

Успішно розроблені різні технології одержання нових матеріалів: високовогнетривких окисних, окисних з особливими електрофізичними якостями, напівкристалічними на основі карбиду та нітриду кремнію, а також високоефективних вогнетривких, термостійких, електроізоляційних, електроконтактних, теплопровідних та інструментальних. У результаті вивчення умов росту кристалів алмазу і кубічного нітриду бору при високих температурах і

тисках були створені надтверді матеріали, які підвищують продуктивність інструментів для обробітку каменю, скла і металу в 5 разів. Велике значення для вирішення проблем паливно-енергетичного комплексу має розроблена вченими України теорія раптових викидів вугілля, породи і газу, яка лягла в основу нових методів і засобів запобігання цих явищ.

Всього за роки одинадцяті п'ятирічки за Комплексним планом спільних робіт установ АН УРСР з підприємствами Києва виконано 96 робіт з економією близько 30 млн. крб. За рахунок проведення науково-технічних заходів економія від зниження собівартості продукції становила 60 млн. крб. Вчені вузів міста запланували впровадити за одинадцяті п'ятирічку 720 науково-технічних розробок з економією 75 млн. крб. по країні, в тому числі по Києву 270 розробок з економією 19 млн. крб.

З метою дальшого вдосконалення організації наукових досліджень, зміцнення спеціалізації та кооперування наукових установ і виробничих об'єднань на найбільш важливих для економіки північно-західної частини України напрямках у 1981 р. було прийняте рішення про створення Північно-Західного наукового центру Академії наук УРСР, що охоплює своїм впливом Київську, Житомирську, Вінницьку, Хмельницьку, Черкаську і Чернігівську області. Установи центру розгорнули плідотворну діяльність на багатьох магістральних напрямках науки.

Для реалізації завдань в галузі науково-технічного прогресу на підприємствах і в наукових установах Києва Президія АН УРСР у 1981 р. призначила уповноваженого з проблем науково-технічного прогресу в Києві на правах голови наукового центру Академії наук республіки. У реалізації сформованого комплексного регіонального плану по Києву взяли участь 39 наукових установ і вузів столиці республіки.

Велику роль у розвитку насамперед фундаментальних досліджень, у підвищенні ефективності праці науково-дослідних інститутів, прискоренні впровадження їх результатів зіграли дослідно-виробничі підрозділи в складі науково-дослідних установ; у системі Академії наук УРСР на початок 1981 р. у Києві нараховувалось близько 50 таких підрозділів. У ряді провідних інститутів сформувались і успішно функціонують комплекси інститут — конструкторське бюро — дослідне виробництво — дослідний завод, які виконують весь цикл робіт — від наукової ідеї до повної підготовки нововведень до впровадження. Ефективною формою розробки і впровадження науково-технічних завдань стали галузеві лабораторії, що фінансуються зацікавленими відомствами і керуються академічними інститутами. У 1982 р. при установах АН УРСР функціонували 44 такі лабораторії 24 союзних і республіканських міністерств. Так, лабораторія по оптоелектроніці, яка створена на базі Інституту напівпровідників АН УРСР і київського виробничого об'єднання «Точелектроприлад», передала у серійне виробництво електровимірвальні прилади без пересувних механічних частин з оптоелектронними відраховуючими пристроями; Широко практикувалось також укладання договорів з окремими підприємствами — ефективний засіб прискорення використання завершених наукових досліджень. У 1982 р. між академічними інститутами і підприємствами було укладено понад 1300 таких договорів. Успішно співробітничали Інститут проблем лиття АН УРСР і Київський мотоциклетний завод щодо освоєння технології лиття колінчатих валів. Завдяки співробітництву з вченими Інституту надтвердих матеріалів АН УРСР половина заводів і фабрик Києва перейшла на нові прогресивні інструментальні матеріали. Плідною в цьому плані є, наприклад, творча науково-технічна спів-

дружність учених і верстатобудівників міста. У тому, що Київський завод верстатів-автоматів ім. О. М. Горького — єдине в СРСР підприємство, яке випускає всі види середніх і важких верстатів із Знаком якості, велика заслуга і учених столиці УРСР. Значну роботу по впровадженню досягнень сільськогосподарської науки у виробництво здійснюють вчені Української сільськогосподарської академії. Відповідно до Продовольчої програми СРСР за роки одинадцятої і дванадцятої п'ятирічок в академії намічено підготувати понад 20 тис. спеціалістів сільського і лісового господарства. Протягом 10 років тут підвищать кваліфікацію понад 30 тис. керівників господарств, спеціалістів. У 1981—1982 рр. міністерствам і відомствам, а також Київському обласному управлінню сільського господарства було передано 24 наукові розробки, спрямовані на підвищення врожайності зернових, технічних, кормових і плодоягідних культур, продуктивності тваринництва. Для включення в плани впровадження міністерств і відомств республіки на 1983-й і наступні роки п'ятирічки інститутом передана 31 наукова розробка з щорічним економічним ефектом 10 млн. крб. Колектив вузу приступив до виконання також 14 відомчих завдань Міністерства сільського господарства СРСР і Міністерства сільського господарства УРСР. Кафедри економіки працюють над рекомендаціями щодо підвищення ефективності діяльності колгоспів, радгоспів і інших підприємств та організацій аграрно-промислового комплексу.

Активному впровадженню досягнень науки у виробництво сприяє діяльність створеної при Київському міськкомі партії громадської ради по прискоренню науково-технічного прогресу, до складу якої входять партійні і радянські працівники, вчені, інженери, передовики виробництва. Рада виконує координуючу роль у партійному керівництві розробкою та

впровадженням досягнень науки і техніки у вирішальних напрямках і галузях виробництва, контролює діяльність роботи наукових і виробничих колективів, сприяє поширенню передового виробничого досвіду, аналізує діяльність створених міськкомом партії спеціалізованих комісій, до складу яких ввійшли і вчені, і виробничники. Результативно працюють також створені при всіх 12 райкомах партії міста районні ради сприяння науково-технічному прогресу.

Міськком і райкоми партії організовували науково-практичні конференції, де відбувався обмін думками і намічались конкретні шляхи швидшого використання досягнень науки. На одинадцяту п'ятирічку затверджений і реалізується перспективний план роботи Київського міськкому партії й установ Секції суспільних наук АН УРСР по дальшому вдосконаленню комуністичного виховання трудящих і соціально-економічному розвитку Києва. Закономірним результатом багаторічного співробітництва вчених і виробничників стало підписання в червні 1980 р. договору про науково-технічну співдружність між Академією наук УРСР і підприємствами та організаціями Києва.

Договори про творчу співдружність, які ввійшли в практику, є дієвою формою зміцнення зв'язку науки і виробництва. Підприємства Києва в 1982 р. співробітничали з науковими інститутами і вузами за 2500 такими договорами. Укладений Київським заводом верстатів-автоматів ім. О. М. Горького новий тип договору про творчу співдружність — комплексний договір з 18 інститутами міста — передбачає 97 тем з економічним ефектом 3,3 млн. крб.

За підсумками соціалістичного змагання 1982 р. Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона та Інститут кібернетики ім. В. М. Глушкова нагороджені перехідними Червоними прапорами ЦК КПРС, Ради Міністрів

СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ з занесенням на Всесоюзну Дошку пошани на ВДНГ СРСР. Перехідними Червоними прапорами АН СРСР і ЦК профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ нагороджений Інститут фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР. Перехідними Червоними прапорами Академії наук УРСР і Українського республіканського комітету профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ нагороджені Фізико-технічний інститут низьких температур, інститути ботаніки ім. М. Г. Холодного й економіки промисловості.

Піднесення ролі науки як безпосередньої продуктивної сили вимагає постійного поліпшення її матеріально-технічного і фінансового забезпечення. «З'єднанню науки і виробництва повинні сприяти методи планування і система матеріального стимулювання, — підкреслювалося на листопадовому (1982 р.) Пленумі ЦК КПРС. — Треба, щоб ті, хто сміливо йде на впровадження нової техніки, не опинялись у не вигідному становищі»⁷. Саме такі тенденції характерні для розвитку науково-технічного потенціалу Києва. Знаменно, що економія від впровадження у виробництво праць, виконаних у наукових колективах столиці УРСР, насамперед у академічних інститутах, у 3 рази і більше перевищує витрати на них з державного бюджету. Так, у 1982 р. порівняно з 1975 р. обсяг фінансування наукових установ і організацій міста в розрахунку на одного наукового співробітника зріс на 12,5 %. При цьому віддача на карбованець витрат збільшилась з 3,25 до 3,80 крб. Тільки в 1981 р. у Києві були введені в дію нова лабораторна база Інституту гідромеханіки АН УРСР, лабораторний і інженерно-лабораторний корпуси Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного і Сектора наукової інформації АН УРСР, загальна площа цих об'єктів становила близько 12 тис. м³. Крім цього, закін-

чені будівельно-монтажні роботи на дослідному заводі і в лабораторно-інженерному корпусі Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона, теплицях Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного і СКТБ Інституту механіки АН УРСР.

За роки одинадцяті п'ятирічки вчені Києва значно збільшили свій вклад у науково-технічний прогрес країни. Так, економічний ефект від впровадження в народне господарство розробок Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона за 1981 р. становив 84,3 млн. крб. Підраховано, що кожен карбованець, витрачений інститутом, дав державі більше 7 крб. віддачі⁸. Загальний економічний ефект від впровадження у виробництво розробок Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР становив у 1981 р. 104 млн. крб. Як головна організація в СРСР з порошкової металургії інститут координує роботу близько 500 промислових підприємств 50 міністерств і відомств країни. Згідно з соціалістичними зобов'язаннями на 1982 р. Інститут кібернетики ім. В. М. Глушкова одержав від впровадження своїх розробок майже 100 млн. крб. віддачі, в тому числі по Києву близько 20 млн.

Про плідотворність співробітництва вчених і виробничників Києва переконливо свідчить той факт, що промисловість міста у 1982 р. достроково виконала план реалізації нових видів продукції, причому понад план її було реалізовано на 72 млн. крб. Продуктивність праці зросла на 3,9 % при плані 2,9. Значно збільшився обсяг продукції вищої категорії якості. У 1983 р. вчені академічних, галузевих інститутів, вузів столиці УРСР співробітничали з трудівниками промисловості і сільського господарства за 2500 договорами.

⁷ Матеріали Пленуму Центрального Комітету КПРС, 22 листоп. 1982 р., с. 9.

⁸ Щербицький В. В. Научно-технический прогресс — забота партийная. — Киев, 1983, с. 107.

Лауреати Державної премії СРСР завідувачий лабораторією заводу «Точелектроприлад» Ю. А. Смоляр, провідний конструктор Н. А. Фещенко (на передньому плані) з колегами за розробкою нової техніки. 1980 р.

Вчені Києва активно шукають нові фактори підвищення ефективності прикладної науки. В промові на зборах активу республіканської партійної організації України 27 червня 1985 р. М. С. Горбачов говорив: «На Україні проводиться масштабна робота в галузі науково-технічного прогресу, посилення інтеграції науки з виробництвом. Тут хотілося б особливо відзначити, що в цю справу вносять свій великий вклад Академія наук республіки — чудовий, передовий загін радянської науки»⁹.

Досвід Київського міського Компартії України по керівництву науково-технічним потенціалом міста показав, що дійовим методом скорочення ланцюга наука — виробництво є функціонування в складі науково-дослідних установ госпрозрахункових дослідно-виробничих підрозділів. Саме за їх допомогою можна з потрібною цілеспрямованістю і мас-

штабом здійснювати фундаментальні дослідження, забезпечуючи високу готовність наукових розробок до оперативного впровадження у виробництво. На квітневому (1983 р.) Пленумі ЦК Компартії України, який обговорив хід виконання республіканських цільових комплексних програм і заходи по підвищенню ролі інститутів АН УРСР і галузевих інститутів у вирішенні завдань науково-технічного прогресу, був відзначений і цінний досвід Київського міському партії по вдосконаленню управління науково-технічним прогресом, широкому використанню в цій справі програмно-цільового методу.

Продовжували працювати створені на початку 70-х років учбово-науково-виробничі об'єднання (УНВО): у Києві в 1981 р. функціонувало

⁹ Горбачов М. С. Вибрані промови і статті, с. 184.

Відвідання Генеральним секретарем ЦК КПРС М. С. Горбачовим Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона АН УРСР. 25 червня 1985 р.

13 комплексних об'єднань такого типу. На початку 80-х років тільки в Київському політехнічному інституті, який був одним із ініціаторів створення перших у країні галузевих учбово-науково-виробничих об'єднань, діяло на громадських засадах чотири УНВО: на базі виробничого об'єднання «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна, а також «Кібернетика — метрологія», «Електроніка», «Гідропривод». До їх складу ввійшли дев'ять виробничих об'єднань, у тому числі ім. С. П. Корольова, «Точелектроприлад», «Електронмаш», «Червоний екскаватор», «Будшляхмаш», шість інститутів АН УРСР, два галузевих науководослідницьких і два вузи — університет та інженерно-будівельний інститут столиці¹⁰. Уже в 1981 р. у Києві функціонувало 13 комплексних об'єднань такого типу.

Великого значення набуває програмно-цільовий метод вирішення актуальних науково-технічних і соціально-економічних проблем шляхом ввезення в державний план економіч-

ного і соціального розвитку країни і республіки великомасштабних науково-технічних програм як союзного, так і республіканського рівня. На квітневому (1983 р.) Пленумі ЦК Компартії України було відзначено, що «столиця України нині бере участь у реалізації 23 загальносоюзних, всіх шести республіканських і восьми міських програм. Партійні організації, наукові і виробничі колективи міста намагаються повніше використати переваги комплексного цільового підходу до вирішення екопомічних і соціальних завдань. Такий підхід дозволяє сконцентрувати зусилля на головних, ключових проблемах».

Київські вчені і виробничники працювали над виконанням затверджених міськкомом партії семи міських комплексних цільових програм. Вони охоплювали таке коло проблем: «Комплексна механізація й автомати-

¹⁰ Щербуцький В. В. Научно-технический прогресс — забота партийная, с. 233.

зація технологічних процесів в головному і допоміжному виробництвах на підприємствах міста з застосуванням нових технологічних і технічних заходів», «Підвищення ресурсу і надійності машин, механізмів, транспортних засобів, зниження металоемкості і трудомісткості готової продукції», «Створення АСУ галузями міського господарства», «Підвищення ефективності та якості будівельних і проектних робіт», «Захист навколишнього середовища і раціональне використання природних ресурсів», «Вдосконалення процесів зберігання і способів переробки сільськогосподарської продукції», «Вдосконалення організації торгівлі».

Комплексні програми ведуть високоавторитетні київські вчені — академіки АН УРСР Д. А. Дудко, М. В. Новиков, І. М. Федорченко, члени-кореспонденти АН УРСР Ю. О. Ветров, О. С. Ємельянов, А. О. Стогній, члени-кореспонденти АМН СРСР Є. М. Лук'янова, М. Г. Шандала та ін.

Комплексні програми по Києву передбачають ліквідацію важкої ручної праці шляхом дальшої модернізації виробництва, зниження матеріалоемкості готових виробів, підвищення ефективності капітального і житлового будівництва, а також включають питання охорони природного середовища, більш повного забезпечення населення сільгосппродуктами, поліпшення роботи служб побуту. Так, до 1985 р. заплановано перевести на механізовані й автоматизовані процеси додатково близько 30 тис. чоловік і полегшити умови праці 61 тис. працівників, в першу чергу жінок, які зайняті малокваліфікованою ручною працею. Витрати на реалізацію цієї програми становитимуть майже 200 млн. крб., але розрахунки показують, що вони окупляться протягом трьох років.

За рахунок оптимізації проектування і конструювання машин і устаткування, застосування прогресивних профілів металу, вдосконалення технологій, широкого використання різноманітних заміників по Києву буде закономірно до 20 % у машинобудівництві і 9 у будівництві.

Програма, в рамках якої розробляються і впроваджуються на плодочовочевих базах Києва нові технологічні рішення по забезпеченню високого процента збереження овочів і фруктів, стане істотним внеском у вирішення Продовольчої програми.

Реалізація ряду програм передбачає значне підвищення продуктивності в нематеріальних сферах економіки, зменшення міського шуму, викиду забруднених речовин в атмосферу, поліпшення санітарно-побутових умов життя населення. Особливе значення для забезпечення чіткого і злагодженого функціонування великого і складного господарства трьохмільйонного міста має програма створення єдиної загальноміської АСУ. Основна її мета — вдосконалення системи і методів керівництва соціально-економічним розвитком міста на базі широкого застосування економіко-математичних методів і засобів електронно-обчислювальної техніки. Це перш за все стосується поліпшення якості прогнозування і планування економії паливно-енергетичних ресурсів, вдосконалення роботи громадських організацій, міського транспорту, медичних установ та ін.

Велику програму робіт по впровадженню досягнень науково-технічного прогресу у виробництво намітив ХХVІІ з'їзд КПРС: «Поворот науки до потреб народного господарства необхідно здійснювати енергійніше, — підкреслив у Політичній доповіді ЦК КПРС ХХVІІ з'їзду партії Генеральний секретар ЦК КПРС М. С. Горбачов. — Але таким же важливим є поворот виробництва обличчям до науки, його максимальна сприйнятливість до науково-технічних досягнень»¹¹. Вчені Києва при-

¹¹ Матеріали ХХVІІ з'їзду КПРС, с. 33—34.

ступили до вирішення цієї проблеми.

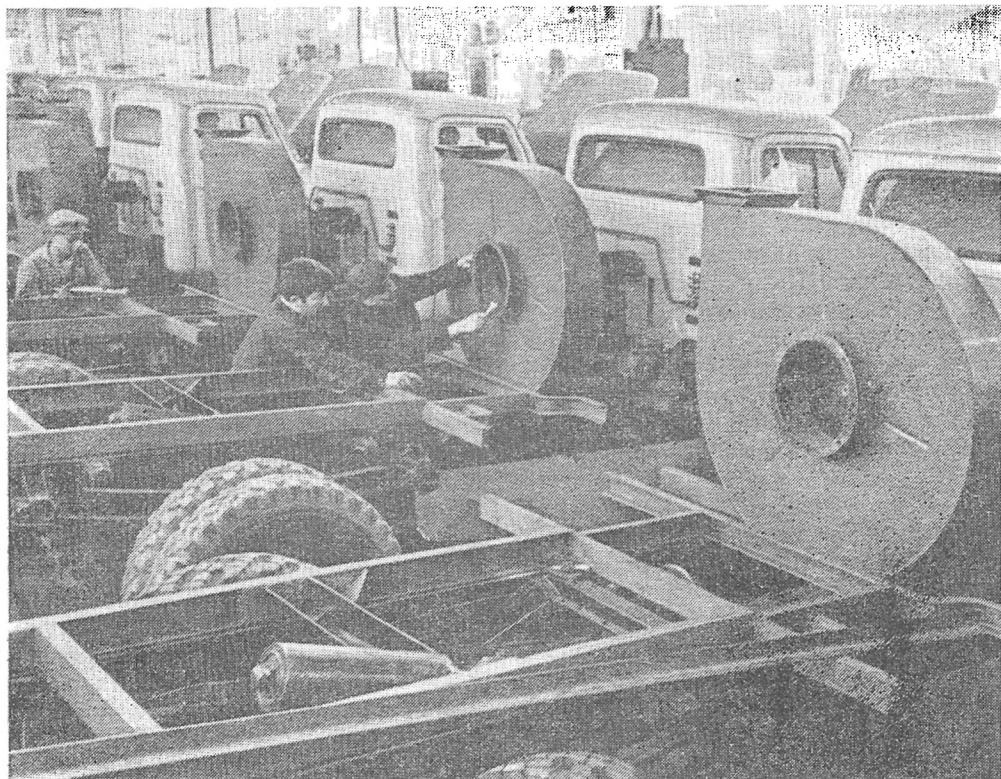
Таким чином, постійне і всебічне зміцнення співдружності науки і виробництва — надійний, перевірений ученими столиці УРСР на практиці шлях піднесення науково-технічного потенціалу країни, поліпшення добробуту радянських людей.

Перетворюючи в життя історичні накреслення Комуністичної партії, наукові колективи Києва спрямовували зусилля на те, щоб принципово нові наукові ідеї та їх технічне вирішення у якнайкоротший строк знаходили широке застосування в народному господарстві країни.

Інтенсифікація виробництва. З початку одинадцятої п'ятирічки машинобудівники Києва разом з ученими та інженерно-технічними працівниками освоїли випуск нових машин, верстатів, приладів. Серед трудових колективів міста, які успішно виконували соціалістичні зобов'язання по створенню нової техніки, в перших рядах йшли виробничі об'єднання «Точелектроприлад», «Електронмаш», «Більшовик», «Маяк», завод верстатів-автоматів ім. О. М. Горького та ін. Колективам об'єднань «Точелектроприлад» і «Електронмаш» було надане право самостійно атестувати продукцію з почесним п'ятикутником. В об'єднанні «Точелектроприлад» успішно виконані зобов'язання на честь 65-ї річниці Великого Жовтня, за неповний 1982 р. випущено нормативно-чистої продукції на 300 тис. крб. Чітко виконувались договірні поставки, випущені тисячі приладів для села, розроблено й освоєно виробництво вимірювального комплексу для безрозбірної діагностики технічного стану тракторів і комбайнів. Це дозволило підвитити продуктивність праці механізаторів у 2,5 рази. За підсумками соціалістичного змагання в 1982 р. колектив «Точелектроприладу» визнано одним із кращих у місті — він запесений на

Республіканську Допіку пошани ВДНГ УРСР. Виходячи з необхідності економії металу, машинобудівники Києва з початку одинадцятої п'ятирічки включились у похід за економію. Помітних успіхів добився колектив заводу «Ленінська кузня». Могутній океанський траулер достроково підготували до спуску на воду корабелі заводу восени 1981 р. Він був збудований із металу, заощадженого колективом з початку року. Значний вклад в економію металу внесли робітники корпусно-заготівельного цеху. Близько 800 т металу заощадили в 1982 р. корабелі «Ленінської кузні». Активними учасниками походу за економією стала майже третина виробничників заводу. В змаганні на честь 60-річчя утворення СРСР колектив лабораторії автоматизації та конструювання корпусів суден ЦКБ «Ленінської кузні» у 1982 р. завоював першість серед споріднених підприємств Радянського району. В результаті розробок лабораторії витрати листового металу на будівництво суден знижені на 255 т, підвищено рівень уніфікації корпусних конструкцій. Члени лабораторії — активні учасники всесоюзних конкурсів, присвячених розробкам нової техніки, багато разів відзначалися дипломами і грамотами центрального правління науково-технічного товариства. Робітники корпусного цеху заводу з допомогою учених добилися скорочення шляху від конструкторських розробок до їх впровадження у виробництво майже вдвічі.

Трудящі Києва нарацували виробничі потужності, добились підвищення продуктивності праці, технічного рівня виробництва. За 1982 р. машинобудівниками міста було створено близько 80 зразків нових типів машин, устаткування й апаратів, приладів і засобів автоматизації. На промислових підприємствах встановлено 125 механізованих потокових і автоматичних ліній, переведено на комплексну механізацію й автоматиза-

У складальпому цеху заводу «Будшляхмаш».

цію понад 100 дільниць, цехів, виробництв, створено 12 автоматизованих систем по обліку, плануванню й управлінню. Підприємствами міста освоєно і розпочато серійний випуск 142 найменувань нових видів промислової продукції, а 64 найменування застарілих конструкцій машин, устаткування, апаратів та приладів знято з виробництва. В ході виконання рішень XXVI з'їзду КПРС трудівниками Києва в 1982 р. введено в дію турбіну потужністю 250 тис. кВт на Київській ТЕЦ-6, нові потужності по випуску запчастин до тракторів на заводі ім. І. І. Лепсе та ін.

Певних успіхів досягнуто у боротьбі за підвищення якості продукції. На кінець 1982 р. на підприємствах міста 1950 виробів маркувались державним Знаком якості. На дослідно-показовому редукторному заводі

з державним Знаком якості виготовлялось 86,8 % виробів, на головному підприємстві виробничого об'єднання «Електронмаш» ім. В. І. Леніна — 79,1, на «Київторгмаші» — 77,8 %.

Вагомий вклад в інтенсифікацію суспільного виробництва, підвищення продуктивності праці, реалізацію цільових комплексних науково-технічних програм, економію трудових і матеріальних ресурсів вносили винахідники і раціоналізатори. Тільки за два роки одинадцятої п'ятирічки від впровадження їх пропозицій одержана економія понад 202 млн. крб., або в 1,5 раза більше, ніж передбачалось зобов'язаннями. Тут матеріалізовані зусилля всіх 916 первинних організацій ВТВР. Особливо відзначились новатори виробничих об'єднань «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна, «Кристал», «Більшовик»,

ім. Артема, авіаційного, комбінату «Будіндустрія», Головкиївськбуду, Київського відділення Південно-Західної залізниці. Новатори-арсенальці заощадили в 1981—1982 рр. близько 10 млн. крб. Великих успіхів в економії металу, сировини домоглись винахідники і раціоналізатори виробничого об'єднання реле й автоматики. У 1982 р. вони майже вдвічі перевищили планову економію, заощадивши 1 млн. 196 тис. крб. замість 640 тис. Державний комітет СРСР у справах винаходів і відкриттів і Центральна рада ВТВР визнали новаторів Києва переможцями змагання 1982 р. Важливу роль у пропаганді досвіду кращих праць новаторів відіграють громадські огляди технічної творчості, тематичні конкурси. Творчим звітом новаторів міста стала виставка кращих новинок під девізом «Ручну працю — на плечі машин!», присвячена 1500-річчю Києва. В ній взяла участь 158 підприємств, науково-дослідних і проектних організацій. Економічний ефект від використання представлених на виставці експонатів становив 125 млн. крб.

Молоді новатори-арсенальці виступили ініціаторами створення комсомольського фонду «Резерви-83». Їх підтримали юнаки і дівчата виробничого об'єднання «Електронмаш» ім. В. І. Леніна. Молоді новатори міста взяли активну участь в оглядах науково-технічної творчості молоді, присвячених 60-річчю утворення СРСР.

На підприємствах Києва широке застосування знайшли промислові роботи, які допомагають розв'язувати завдання естетики виробництва, наукової організації праці, впровадження безлюдної технології. Вони працюють у хімічно-шкідливому середовищі, на морозі, під водою, у темряві. Роботи впроваджуються в машинобудуванні, термічних і фарбувальних цехах, штампувальному виробництві. У гальванічному цеху виробничого об'єднання ім. С. П. Корольова, де ведуться великі роботи по пікелюван-

ню, хромуванню деталей, вони замінили працю людей. Дівчина-оператор контролює працю цеху-робота. Механічні руки замінили сотні людських, бездоганно виконуючи програмові завдання, вивільнили робітників від праці в шкідливих умовах. Вперше в країні на «Ленінській кузні» Інститутом електрозварювання ім. Є. О. Патона АН УРСР був створений унікальний зварювальний робот, впровадження якого відкриває новий напрям науково-технічного прогресу — роботизацію. Завдяки зв'язкам з науково-дослідними інститутами на заводі лише за перший рік п'ятирічки реалізовано понад 200 інженерних заходів з загальним економічним ефектом 1,4 млн. крб. і підвищено продуктивність праці на 4,8 %. Успішно застосовуються промислові маніпулятори на заводі «Червоний екскаватор» при фарбуванні машин. Робот у котельному цеху виробничого об'єднання «Більшовик» замінив працю 48 чоловік. Тут впроваджено принцип теплового різання металу, ліквідовано шум, підвищено естетику виробництва. На багатьох підприємствах міста широко впроваджуються обчислювальні машини, створюються обчислювальні центри, вводяться в дію верстати з числовим програмним управлінням. У виробничому об'єднанні «Електронмаш» впровадження обчислювальної техніки допомогло вивільнити людей від праці по обліку, створило можливість ІТП зайнятися суцільно творчою працею.

Червневий (1983 р.) Пленум ЦК КПРС велику увагу приділив питанням переходу на інтенсивний шлях розвитку економіки, поєднанню переваг соціалістичного ладу з успіхами науково-технічної революції, впровадженню у виробництво досягнень науки і техніки, проведенню в життя єдиної науково-технічної політики. Пленум визначив конкретні завдання по прискоренню темпів науково-технічного прогресу, розробці

і впровадженню у виробництво нової техніки і передової технології, зокрема закликав забезпечити найбільш доцільне використання виробничого і науково-технічного потенціалу країни, добитись різкого скорочення ручної праці шляхом комплексної механізації, застосування роботів та іншої передової техніки. Він підкреслив, що на порядку денному стоять і такі питання, як одержання матеріалів з наперед заданими властивостями, розвиток біотехнології, широке застосування у промисловості безвідхідних і енергозберігаючих технологій. Із вирішенням цих завдань партія пов'язує завершення переведення економіки на шлях інтенсивного розвитку, піднесення продуктивності праці. Одночасно звертається увага на підвищення якості продукції, поліпшення використання виробничих потужностей, сировини, енергії, робочого часу. Особливої актуальності набувають питання дальшого вдосконалення керівництва народним господарством, підвищення рівня планування і господарювання.

В Зверненні ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР до Комуністичної партії, радянського народу 11 лютого 1984 р. підкреслювалось: «КПРС буде і надалі наполегливо і цілеспрямовано провадити курс на всемірну інтенсифікацію виробництва, прискорення науково-технічного прогресу, зміцнення організованості і дисципліни, на неухильне піднесення матеріального і духовного життєвого рівня народу»¹².

Трудячі міста достроково виконали план трьох років п'ятирічки по обсягу промислового виробництва. Понад план реалізовано продукції на сотні мільйонів карбованців. Перевиконано завдання по підвищенню продуктивності праці, завдяки чому був одержаний у 1983 р. весь приріст промислової продукції. Розв'язуючи завдання інтенсифікації виробництва, трудівники міста доби-

лись підвищення його технологічного рівня. Комплексні механізація й автоматизація на підприємствах промисловості дали можливість заощадити працю тисяч робітників. Зміцнюється зв'язок науки і виробництва. Вчені міста спільно з виробничниками успішно вирішують завдання розробки і впровадження нових технологій, підвищення якості продукції. В середині 1984 р. питома вага продукції вищої категорії якості становила в загальному обсязі виробництва понад 19 % при плані 18¹³. Йдучи шляхом інтенсифікації виробництва, кияни в четвертому році п'ятирічки поставили завдання — краще використовувати виробничий потенціал, впроваджувати робототехніку, прогресивні ресурсозберігаючі і маловідхідні технології, добиватись економії сировинних, матеріальних, паливно-енергетичних ресурсів. За видатні досягнення в праці, її високі ефективність і якість на основі раціонального використання техніки і впровадження передового досвіду у виробництво звання лауреата Державної премії Української РСР за підсумками 1983 р. присвоєно бригадиру слюсарів-складальників радіоапаратури київського виробничого об'єднання «Електронмаш» ім. В. І. Леніна В. Г. Ємченку.

Розвиток соціалістичного змагання. Відповідно до рішень XXVI з'їзду КПРС, в яких підкреслювалась необхідність «поліпшувати організацію і підвищувати дієвість соціалістичного змагання»¹⁴, трудове суперництво в столиці Радянської України набуло нового розмаху. За перші два роки одинадцятої п'ятирічки ряди учасників змагання збільшились з 1269 тис. до 1276 тис., а їх питома вага в загальному числі працюючих досягла на початку 1983 р. 96,5 %.

¹² Правда, 1984, 11 февр.

¹³ Згурський В. Неповторне обличчя міста. — Рад. Україна, 1984, 24 черв.

¹⁴ Матеріали XXVI з'їзду КПРС, с. 241.

Ділом відповідаючи на заклик партії про необхідність піднесення ефективності суспільного виробництва, трудові колективи міста розробили і прийняли підвищені зобов'язання. В цілому трудівники Києва не лише виконали, а й з багатьох показників перевиконали взяті зобов'язання. В промисловості зобов'язання щодо підвищення продуктивності праці були виконані вже на початку травня 1985 р. За рахунок зростання продуктивності праці в 1985 р. було забезпечено 96 % приросту виробництва. Розширення соціалістичних зобов'язань від масштабів трудового колективу одного підприємства до загальних зобов'язань великого індустріального і наукового центру — яскраве свідчення зміцнення взаємозв'язку змагання і планування, активізації участі мас в управлінні виробництвом, могутня підойма піднесення творчої енергії трудящих, які взяли на себе відповідальність за стан справ не тільки на своєму підприємстві, а й в інших колективах.

Характерною рисою змагання стала його чітка політична спрямованість, що особливо яскраво виявилось у ході всенародних трудових вахт на честь знаменних подій у житті радянського народу. Готуючись до достойної зустрічі 60-річчя утворення Радянського Союзу, кияни зобов'язались понад план реалізувати до кінця 1982 р. продукції на 45 млн. крб., а вже у вересні реалізували її більш як на 70 млн. крб. Вставши на трудову вахту на честь XXVII з'їзду КПРС, кияни достроково рапортували про виконання п'ятирічного завдання з обсягу виробництва промислової продукції. За п'ятирічку одержано понад 300 млн. крб. понадпланового прибутку, а понадпланова економія від зниження собівартості продукції становила 219 млн. крб. XXVII з'їзд Комуністичної партії на основі глибокого і всебічного аналізу розвитку нашого суспільства визначив головні рубежі економічного і со-

ціального розвитку, виробив стратегічну лінію, яка передбачає перехід до економіки вищої організованості і ефективності з всебічно розвинутими виробничими силами, зрілими соціалістичними виробничими відносинами, відрегульованим господарським механізмом. З'їзд партії визначив завдання технічної реконструкції народного господарства на основі прискорення науково-технічного прогресу, перенесення центру уваги з кількісних показників на якість і ефективність. Успіхи у вирішенні цих великих завдань будуть залежати від вмiлого використання переваг і можливостей соціалістичного ладу, його економічної могутності і соціального потенціалу. Прискорення соціально-економічного розвитку країни нерозривно пов'язане з вирішенням завдання переведення економіки на рейки інтенсифікації.

У Політичній доповіді ЦК КПРС XXVII з'їзду партії Генеральний секретар ЦК КПРС М. С. Горбачов підкреслював: «Переведення на інтенсивний шлях такого величезного господарства, як наше, — справа непроста, вона вимагає чималих зусиль, часу і найвищої відповідальності. Але, почавши перетворення, не можна обмежуватися половинчатими заходами. Треба діяти послідовно і енергійно, не сплячучись перед найсмівливішими кроками»¹⁵.

Як зазначалося на XXX конференції Київської міської організації Компартії України, кияни вносять гідний вклад у прискорення науково-технічного прогресу. За роки одинадцятої п'ятирічки на київських підприємствах зріс технічний рівень виробництва. Від ручної праці, важкої фізичної вивільнено понад 30 тис. чоловік. Впроваджено понад 1,5 тис. робототехнічних обладнань — більше, ніж передбачалось рішенням попередньої конференції. Створено близько

¹⁵ Матеріали XXVII з'їзду КПРС, с. 27—28.

700 нових типів машин, обладнання і приладів. Розпочато серійний випуск 670 нових виробів.

У звітній доповіді Київського міськкому ХХХ конференції міської партійної організації вказувалося на необхідність здійснити крутий поворот до інтенсифікації виробництва, якісних факторів економічного зростання. Хоча за роки одинадцяті п'ятирічки технічний рівень виробництва в цілому помітно зріс, але на ряді підприємств він все ще залишається низьким. На конференції велика увага приділялася питанням прискорення технічного оновлення виробництва, розширенню масштабів технічного переозброєння і реконструкції діючих підприємств, особлива роль відводилась будівельним організаціям. Міськком партії орієнтував партійні організації на вивчення і впровадження передового досвіду колективів заводів ім. І. Лепсе і об'єднань «Київторгмаш», «Київський радіозавод», «Київ», фабрики «Киянка». Значна увага приділялася питанням підвищення технічного рівня підприємств групи «Б», дрібних і середніх підприємств цієї групи.

Виступаючи на ХХХ міській партійній конференції, В. В. Щербийський звернув увагу на завдання підвищення якості продукції. Він вказав на передовий досвід у боротьбі за високу якість виробів колективів виробничих об'єднань верстатобудівного, «Точелектроприлад», «Київтрактородеталь», авіаційного та ряду інших. В. В. Щербийський поставив завдання розробити і здійснити практичні заходи, які дадуть можливість різко підвищити якість всієї продукції, освоїти нові види і поліпшити якісні характеристики матеріалів, машин, обладнання, товарів масового попиту для населення. Значна увага приділялась на конференції питанням підвищення ефективності наукових досліджень, зміцненню ділових зв'язків виробничих колективів з науково-дослідними і проектними організаціями.

Зусилля учасників змагання відповідно до настанов партії і Радянського уряду спрямовуються не тільки на те, щоб зробити швидше і більше, а насамперед на поліпшення якості продукції, економію всіх видів ресурсів. Такий підхід до справи — яскраве свідчення усвідомлення широкими масами необхідності остаточного переведення економіки на шлях інтенсивного розвитку, підвищення ефективності праці в усіх галузях народного господарства, всіх ланках господарського механізму.

Особливого значення в роки одинадцяті п'ятирічки в умовах дефіциту ряду ресурсів набуло змагання за економію і ощадливість, спрямоване на виконання поставленого партією завдання посилити режим економії на виробництві, в сфері обслуговування і в управлінні¹⁶. Трудові колективи Києва вийшли в перші ряди руху за бережливість у республіці. В одинадцятій п'ятирічці цей рух поглибився, виникли нові його напрями. Посилилась увага до економії трудових ресурсів. У цьому плані стало актуальним даліше розповсюдження руху багатостатників. Численні послідовники дарницької ткалі, Героя Соціалістичної Праці Л. Кондратьєвої, однієї з ініціаторів цього руху в Києві і республіці, добилися збільшення зони обслуговування і скорочення строків виконання планових завдань. Так, багатостатниця Дарницького шовкового комбінату З. Добросельська, обслуговуючи 108 верстатів замість 13 за нормою, виконала завдання першого року п'ятирічки на місяць раніше строку. Вона дала понад план більш як 700 тис. м тканини. А швачка об'єднання «Україна» М. Боровик звітувала у вересні 1982 р. про виконання п'яти річних норм. До 50-річчя стахановського руху лідери руху багатостатників Л. Кондратьєва, П. Волковинська, З. Ковшова виконали по 36 річних

¹⁶ Там же.

норм і, вставши на передз'їздівську трудову вахту, зобов'язались виконати до XXVII з'їзду КПРС ще по три річних завдання. Слова свого ініціатори дотримали. Їх приклад став надихаючим взірцем для тисяч багатостатників Києва.

Дальший розвиток одержало змагання за раціональне використання робочого часу. В Києві воно вилилось у масовий рух під лозунгом «Кожній робочій годині — найвищу віддачу!», який підхопила вся республіка. Ініціатором його була група київських передовиків виробництва, делегатів XXVI з'їзду партії — І. Бушма, А. Донченко, В. Шатілова, В. Ягола та ін. Якщо в серпні 1980 р. у цьому русі брало участь 87 тис. киян, то до середини 1982 р. їх число зросло до 650 тис. Тільки за перший рік одинадятої п'ятирічки втрати робочого часу скоротились на 14 %.

В наступні роки темп і розмах руху наростали: в 1986 р. ним було охоплено вже 900 тис. чоловік. Новий могутній імпульс отримав він напередодні XXVII з'їзду КПРС, коли передовики і новатори виробництва київських підприємств — делегати партійного форуму звернулись до всіх трудівників Києва з закликом поглибити і розширити боротьбу за раціональне використання робочого часу. Звернення ударників змагання, схвалене бюро Київського міськкому Компартії України, знайшло широкий відгук у трудових колективах столиці Радянської України.

Рушійною силою розвитку всіх видів змагання за економію є творча ініціатива трудящих, що йде безпосередньо з робочих місць.

Ініціатива має у русі за економію органічно поєднується з впровадженням планових начал під керівництвом партійних, профспілкових і комсомольських організацій, господарських органів. За ініціативою виробничих об'єднань «Більшовик», «Маяк», дослідно-показового редукторного заводу, які закликали змагатися за те,

щоб весь приріст промислової продукції в одинадцятій п'ятирічці одержати без збільшення числа працюючих, на багатьох підприємствах складені й успішно реалізуються плани економії. Так, колектив комбінату «Будіндустрія» лише за перше півріччя 1982 р. заощадив 1164 тис. кВт·год електроенергії, близько 6 тис. гікакалорій теплоенергії.

Реалізуючи настанову XXVI з'їзду КПРС про необхідність «значно підвищити якість всіх видів вироблюваної продукції»¹⁷, трудящі Києва активізували свої зусилля у даному напрямі.

Змаганням за поліпшення якості праці керують спеціальні комісії, створені при Київському міськкому і районних комітетах партії. Під їх керівництвом успішно функціонують загальноміська і районні системи управління якістю, які дають змогу централізовано керувати процесом формування якості продукції на всіх етапах виробничого циклу. Значно зросло число підприємств, що впровадили комплексні системи управління якістю продукції (КСУЯП), які підвищують цілеспрямованість і дієвість цього виду змагання. Якщо в 1980 р. такі системи функціонували на 100 підприємствах міста, то уже в середині 1982 р. — на 200 промислових підприємствах і в більш як 100 організаціях невиробничої сфери. Саме на цій організаційній основі одержали широке поширення ініціативи передових колективів: виробничого об'єднання «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна і заводу ім. І. І. Лепсе — «Від високої якості праці на кожному робочому місці — до колективу відмінної якості!», заводів «Точелектроприлад» і «Електронмаш» — «Всім новим розробкам — вищу категорію якості!» — та ін.

Розвиток змагання за поліпшення якості в умовах функціонування комплексних систем характеризується

¹⁷ Матеріали XXVI з'їзду КПРС, с. 166.

неухильним піднесенням рівня виробленої продукції. Якщо, наприклад, на трикотажній фабриці «Киянка» в середині 70-х років, коли КСУЯП тільки почали впроваджуватися, державним Знаком якості маркувалось 15,5 % продукції, то в 1982 р. — уже 62. Число робітників цього підприємства, удостоєних звання «Відмінник якості», перевищило 470, а працюючих з особистим клеймом — 400.

Значних успіхів у боротьбі за поліпшення якості виробів добилися колективи Дарницького шовкового комбінату, де питома вага продукції вищої категорії збільшилась з 15,3 % у 1980 р. до 17,6 у 1981 р., виробничого об'єднання «Електронмаш», на якому випуск виробів зі Знаком якості становив на початок другого року п'ятирічки майже 84 %, заводу верстатів-автоматів ім. О. М. Горького, де питома вага такої продукції досягла 70 %. Загалом по місту в 1982 р. понад 46 % виробів, що підлягали атестації, було удостоєно державного Знака якості, більше 22 тис. киян працювали на самоконтролі, з'явилися уже цілі колективи, яким було надано право самостійно атестувати якість виготовлюваних виробів. Таким першим у країні підприємством стало виробниче об'єднання «Точелектроприлад», що надійно забезпечує високий рівень вироблених приладів і устаткування. Значною мірою саме завдяки широко розгорнутому соціалістичному змагання, яке вміло спрямовують партійні, профспілкові, комсомольські та господарські органи, питому вагу промислової продукції вищої категорії якості в обсязі тієї, що підлягає атестації, було доведено у 1985 р. до 61 %.

В умовах науково-технічної революції піднесення ефективності виробництва все більшою мірою зумовлюється впровадженням у практику досягнень науково-технічного прогресу. Дієвими засобами прискорення його темпів стали змагання між на-

уковими і виробничими колективами на основі взаємних договорів і творче суперництво раціоналізаторів і винахідників.

Практично на всіх київських підприємствах організовано творче змагання поваторів за звання «Кращий раціоналізатор», «Краща творча бригада», «Кращий цех по раціоналізації» тощо. Про результати такого змагання свідчать хоча б такі факти. На Дарницькому шовковому комбінаті за підсумками цього виду змагання в 1981 р. кращими були визнані бригадир слюсарів Г. Горохівський, економічний ефект від впровадження розробок якого перевищив 1800 крб., слюсарі Ю. Кондратенко і В. Косован, які добились економії на суму відповідно 4530 і 3124 крб., і ряд інших товаришів. Творча активність київських винахідників та раціоналізаторів забезпечувала щорічно в одинадцятій п'ятирічці близько 100 млн. крб. економії. Лише в 1985 р. вона становила 114 млн. крб., що на 4 млн. більше взятих на цей рік зобов'язань.

Авангардну роль у соціалістичному змаганні трудівників Києва, як і всієї країни, відіграють ударники і колективи комуністичної праці, які показують приклад сумлінної і висококваліфікованої праці, ведуть за собою інших. За перші два роки одинадцяті п'ятирічки ряди учасників руху збільшились з 916 232 чоловік до 960 652, а кількість працівників, удостоєних високого звання ударника комуністичної праці, — з 535 тис. до 556,5 тис. чоловік. Більш як на 3 тис. зросло число бригад — учасників руху на 1 тис. цехів і дільниць, підприємств — на 400. Ударники і колективи комуністичної праці столиці Радянської України активно підтримали почин передовиків праці республіки зустрігши 25-у річницю цього руху новими успіхами в комуністичному будівництві.

Отже, трудящі Києва в ході виконання рішень XXVI з'їзду КПРС в

Робітники заводу
«Червопий екскава-
тор» в день комуні-
стичного суботника.
1983 р.

одинадцятій п'ятиріччі творчо працювали над втіленням у життя економічної і науково-технічної програми партії, примножували свій внесок у науково-технічний прогрес країни. Ці роки характеризуються неухильним зміцненням зв'язку науки і виробництва, зростанням ролі колективів учених у розвитку виробництва, трудових колективів міста в створенні і впровадженні нової техніки і передової технології, дальшим розвитком форм соціалістичного змагання, руху за комуністичне ставлення до праці. Передові підприємства міста нарощували випуск нових машин і механізмів, промислового устаткування, приладів і апаратів, забезпечували підвищення ефективності суспільного виробництва, зростання продуктивності праці.

3. Піднесення добробуту трудящих

Завдяки гуманістичній суті соціалістичного ладу, в умовах удосконалення соціалізму зростають можливості більш масштабного й комплексного вирішення соціальних проблем,

широко розгорнуте і вміло організоване в трудових колективах Києва соціалістичне змагання дало в одинадцятій п'ятиріччі вагомий результат. Свідченням їх високої оцінки є той факт, що за підсумками Всесоюзного соціалістичного змагання столиця Радянської України п'ять разів підняла удостоювалась перехідного Червоного Прапора ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ. Цю почесну нагороду передано Києву на довічне зберігання. Натхнені історичними рішеннями XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу і XXVII з'їзду Компартії України трудівники Києва включились в активну боротьбу за реалізацію наміченої партією широкої програми соціально-економічних перетворень.

піднесення матеріального добробуту трудящих. Виходячи із стратегічних настанов Комуністичної партії на 80-і роки з урахуванням специфіки найближчої п'ятирічки, XXVI з'їзд

визначив: «Головне завдання одинадцятої п'ятирічки полягає в забезпеченні дальшого зростання добробуту радянських людей»¹⁸.

У роки одинадцятої п'ятирічки здійснювалися централізовані заходи по збільшенню ставок і окладів різних категорій трудящих: працівників залізничного транспорту, підприємств хлібопекарської промисловості, підрядних будівельних організацій, текстильної промисловості, вчителів і т. д. У Києві, як і в цілому по країні, з метою досягнення випереджаючого зростання продуктивності праці як основи підвищення заробітної плати поліпшувалося планування співвідношень між ними, вдосконалювались організація й нормування праці, посилювався контроль за мірою праці та її заохоченням у всіх ланках народного господарства. Під впливом науково-технічного прогресу, підвищення кваліфікації працівників і продуктивності суспільної праці збільшувалась середньомісячна заробітна плата робітників і службовців, по Києву вона досягла в 1985 р. 181,3 крб.

Проте у сфері розподілу відбувалися і такі негативні явища, як зрівняльні тенденції та диспропорції в оплаті праці, не завжди послідовна відповідність її реальному трудовому внеску працівника.

У вирішенні виробничих і соціально-демографічних проблем значною була роль виплат і пільг, які надаються населенню із суспільних фондів споживання. На початку 1986 р. на них припадало близько третини споживаних матеріальних благ та послуг. Була збільшена з 10 до 20 % надбавка до пенсії за віком робітникам і службовцям за безперервний стаж роботи на одному підприємстві, в установі чи організації. Згідно з настановами партії й уряду здійснювались заходи по дальшому зміцненню державної допомоги сім'ям, що мають дітей, забезпеченню безкоштовно підручниками всіх учнів

загальноосвітніх шкіл, вдосконаленню соціального забезпечення населення, поліпшенню умов життя ветеранів праці, які йдуть на заслужений відпочинок. Ширше використовувалась праця пенсіонерів, що має неабияке значення як для підвищення їх матеріальної забезпеченості, так і для народного господарства. Партійні і радянські органи приділяли велику увагу матеріально-побутовим умовам інвалідів і учасників Великої Вітчизняної війни. Так, відповідно до постанови виконкому Київської міської Ради народних депутатів «Про поліпшення і впорядкування торговельного обслуговування учасників війни» (квітень 1982 р.) вони забезпечуються через столи замовлень магазинів тими продовольчими товарами, попит на які задовольняється не повністю.

Провадилася значна робота по втіленню в життя постанови Ради Міністрів УРСР «Про заходи по дальшому поліпшенню матеріально-побутового, медичного і культурного обслуговування одиноких громадян похилого віку». Для Києва, в якому проживає близько 4 тис. одиноких пенсіонерів, ця проблема має неабияке значення. При участі громадськості — членів постійних комісій Рад народних депутатів, будинкових комітетів, рад пенсіонерів, жіночих рад і т. ін. — органи соціального забезпечення, охорони здоров'я, підприємства-шефи допомагають людям похилого віку в організації побуту. Активно, різнобічно, з урахуванням потреб кожного одинокого пенсіонера проводили цю роботу в Подільському районі.

Удосконалення торгово-побутового обслуговування населення. Зростання реальних доходів трудящих супроводжується підвищенням їх купівельної спроможності. Завдяки дальшому розвитку соціальної сфери, незмінному курсу Радянської держави

¹⁸ Там же, с. 163.

Урочисте відкриття у Пущі-Водипі лікувально-оздоровчого пентра для інвалідів Великої Вітчизняної війни. Квітень 1983 р.

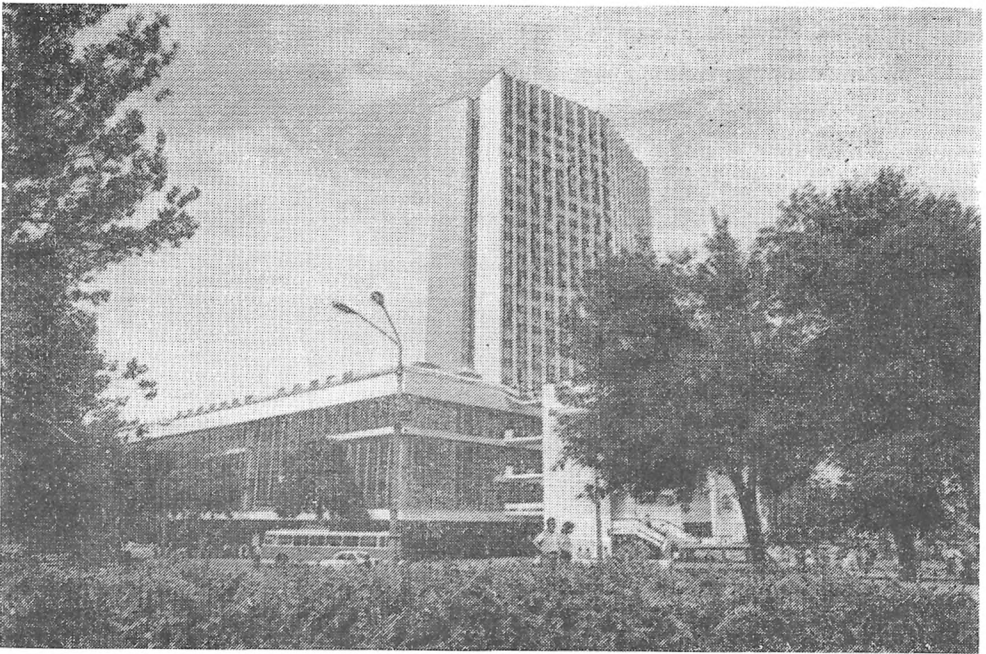
на розширення асортименту і поліпшення якості товарів народного вжитку, повніше задоволення запитів населення, кияни, як і всі радянські люди, одержали можливість краще одягатися, купувати все більше предметів довгострокового користування, особливо культурно-побутового призначення.

Проте все ще були випадки перебоїв у продажу тих чи інших товарів. в основному через недоліки у плануванні та виробництві їх, а також в організації торгівлі. Керуючись рішеннями XXVI з'їзду партії і враховуючи велике значення торгівлі у здійсненні завдань піднесення народного добробуту, Центральний Комітет КПРС і Рада Міністрів СРСР у січні 1982 р. прийняли постанову «Про заходи по дальшому розвитку торгівлі і поліпшенню торгового обслуговування населення в одинадцятій п'ятирічці».

У світлі цієї постанови в столиці Української РСР посилилась увага до зміцнення матеріально-технічної бази торгівлі, рівномірного й раціонального розміщення торговельних

підприємств по районах, впровадження прогресивних форм торгівлі, механізації трудомістких процесів. Особливо ефективними в цьому напрямі є універсами. Вже на початку 1983 р. їх в Києві функціонувало 10, а для управління ними того ж року було створено міське об'єднання «Універсам». Ці підприємства галузі характеризуються використанням сучасної технології торгівлі, широким асортиментом продовольчих і промислових товарів повсякденного попиту, торгівлею за методом самообслуговування, зручними службовими приміщеннями для обслуговуючого персоналу тощо. Щоправда, проектувальники не завжди враховували сучасні вимоги організації торгового процесу, через що затримувався й ускладнювався рух товарів, знижувалася ефективність обслуговування покупців. Застарілі проектні рішення, недостатнє використання в них передового вітчизняного та зарубіжного досвіду погіршують роботу, наприклад універсаму на Печерській площі.

Великі зручності для покупців створюють спеціалізовані магазини,

Будинок торгівлі на Львівській площі.

зокрема зданий в експлуатацію наприкінці 1982 р. найбільший у республіці Будинок одягу на Львівській площі, «Салон для повонароджених» та ін.

Продовжувалося переведення торговельних підприємств на індустріальну основу. Особлива увага приділялась транспортуванню, зберіганню й реалізації продовольчих товарів з використанням тари-обладнання, контейнерів. Після значної реконструкції окремих діляниць підприємств уже на початок 1983 р. на нову технологію руху товарів було переведено в Києві понад 200 магазинів. Враховуючи, що денний коровай столиці України досягає 750 т — 85 назв виробів, стає зрозумілим, яке економічне значення мають їх правильне вантаження, транспортування, зберігання і продаж. З початку п'ятирічки у місті почалося впровадження комплексно-механізованої системи доставки й продажу хліба. У 1982 р. більше 20 хлібних магазинів працювало з тарою-обладнанням. Велику

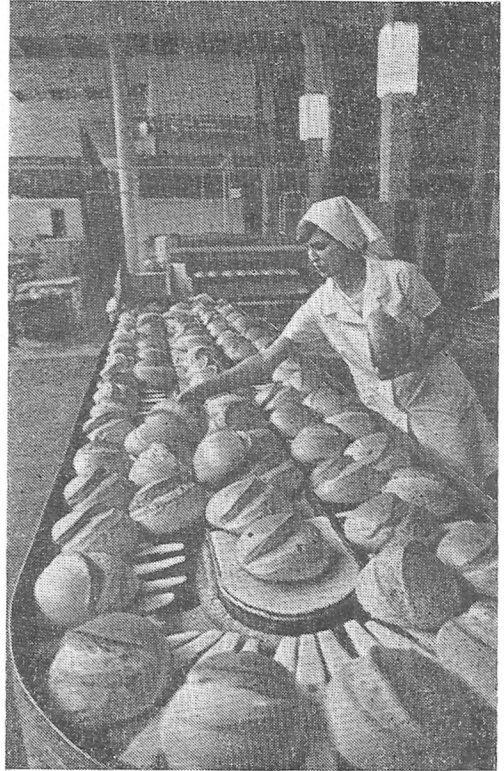
зручність для населення дає продаж розфасованих овочів. На початку 1983 р. лінії фасовки діяли на плодоовочевих комбінатах Мінського, Ленінградського і Подільського районів.

Велику соціальну роль відіграє громадське харчування. В Києві воно розвивається по шляху розширення мережі, збільшення кількості технологічного устаткування й різноманітних пристроїв для полегшення праці. Громадське харчування поступово переводиться на постачання напівфабрикатами. Працівники галузі борються за підвищення якості і розширення асортименту страв, краще оформлення інтер'єрів їдалень, кафе, ресторанів, за збільшення в них посадочних місць. Послугами громадського харчування на початку 80-х років щодня користувалися понад 1 млн. киян та гостей міста, тому для прискорення і поліпшення їх обслуговування реконструювалися діючі й споруджувалися нові підприємства галузі. За прикладом львів'ян у Києві почали широко використовувати

під невеликі затишні кафе й кафетерії напівпідвальні і підвальні приміщення в старих будинках, які становлять архітектурну цінність. Наприклад, великої популярності, особливо в молоді, набуло кафе такого типу «Гарячий шоколад» на вул. Саксаганського.

Високими темпами розвивалося громадське харчування на промислових підприємствах, де провадилась реконструкція їдалень, збільшувалося число посадочних місць, широко механізувалися технологічні процеси приготування їжі, впроваджувалися прогресивні форми обслуговування трудящих. Велике значення для розширення асортименту страв мали безпосередні зв'язки підприємств з приміськими радгоспами. Деякі підприємства — «Вулкан», радіозавод, «Червоний екскаватор», «Арсенал» — мають добре організовані підсобні господарства, які допомагають у постачанні їдалень свіжим м'ясом, овочами, фруктами.

Все вагомішого соціально-економічного значення набуває побутове обслуговування трудящих. У Києві гадузь планомірно розвивалась, удосконалювалась її діяльність. Використовуючи досвід передових колективів країни, київські підприємства побутового обслуговування домоглися значного піднесення продуктивності та якості праці, впровадження нових прогресивних форм, в першу чергу комплексного обслуговування населення — надання в одному місці ряду послуг. На початку 1983 р. в усіх районах Києва працювало 28 комплексних приймальних пунктів фірми «Світанок». З метою наближення послуг до населення, створення максимальних вигод і заощадження часу трудящих діяло також 100 візних пунктів — на підприємствах, в організаціях та установах, робітничих і студентських гуртожитках. Працівники фірми надавали в цей час понад 150 видів послуг, у тому числі 1,5 тис. дітей навчали музиці.

На дослідному хлібозаводі. 1981 р.

1,5 тис. — хореографії, 1,3 тис. чоловік — іноземним мовам та ін. Зростаючою популярністю в киян користувалась фірма «Свято», її салони обрядових послуг. 145 приймальних пунктів, дві великі фабрики, вісім підприємств і ательє термінового обслуговування мало в 1983 р. міське виробниче об'єднання «Хімчистка». За рік його працівники обробляли понад 5 млн. предметів одягу, килимів, гардин тощо, а також надавали замовникам майже 40 видів супутніх послуг.

З року в рік збільшується обсяг послуг, що надаються виробничим об'єднанням «Побутрадіотехніка». Керуючись принципом «Максимум зручностей для трудящих — заощадження їх часу», партійна і профспілкова організації об'єднання багато зробили по мобілізації колективу

на впровадження таких прогресивних форм, як «Сьогодні — на сьогодні», «Працювати без відмови в послугах», абонементне обслуговування тощо.

Разом з тим залишалось ще багато невирішених питань. Спостерігалась диспропорція між зростанням галузі і соціальним розвитком міста, оскільки населення й площа Києва збільшувалися значно швидшими темпами, ніж побутові підприємства. Через нестачу приймальних пунктів і транспортних засобів не повністю використовувались виробничі потужності пралень і фабрик хімічистки. Існувала також проблема кваліфікованих кадрів служби побуту.

Центральний Комітет КПРС і Рада Міністрів СРСР у березні 1983 р. прийняли постанову «Про дальший розвиток і поліпшення побутового обслуговування населення». Виконуючи його, партійні і радянські органи, міністерства й відомства посилили увагу до галузі. Так, бюро Київського міськкому Компартії України у жовтні 1983 р. розглянуло і схвалило постанову виконкому міської Ради народних депутатів і колеґії Міністерства побутового обслуговування населення Української РСР «Про ініціативу верстатобудівного об'єднання, ряду інших київських підприємств по поліпшенню побутового обслуговування трудящих і наданню шефської допомоги підприємствам служби побуту міста». Миська преса вмістила інформацію про комплексне вирішення в тійсвій співдружності з миським управлінням служби побуту економічних і соціальних завдань на верстатобудівному виробничому об'єднанні, про значне поліпшення обслуговування його працівників. Бюро міськкому партії на засіданні на початку 1984 р. схвалило передовий досвід верстатобудівників та ряду інших підприємств міста і доручило партійним, радянським, профспілковим органам, керівникам підприємств і організацій, використовуючи цей досвід, вжити дійових заходів по ство-

ренню належних умов для високопродуктивної праці, побуту й відпочинку трудящих.

Поліпшенню торгово-побутового обслуговування киян, як і всіх радянських людей, сприяло втілення в життя прийнятої в січні 1983 р. постанови Ради Міністрів СРСР про упорядкування режиму праці підприємств, організацій та установ, зайнятих обслуговуванням населення. З цією метою у Києві, як і повсюди в нашій країні, був переглянутий графік роботи магазинів, мережі побутового обслуговування, житлово-експлуатаційних контор та ін. При цьому уважно вивчалася думка широкої громадськості міста. Так, у проведеному газетою «Прапор комунізму» анкетуванні взяло участь близько 30 тис. киян. І з лютого 1983 р. більшість підприємств торгівлі та побутового обслуговування населення подовжили час роботи, завдяки чому населення змогло ширше користуватися їх послугами у вечірні години. Зручний для трудящих режим праці — важлива ланка в підвищенні культури обслуговування населення невиробничою сферою.

Поліпшення житлово-комунальних умов. У роки одинадцятої п'ятирічки продовжував здійснюватися накреслений партією курс на поліпшення умов життя населення країни. В 1981 р. Верховна Рада СРСР прийняла Основи житлового законодавства Союзу РСР і союзних республік. Згідно з цим документом був підготовлений і прийнятий своєю сесією Верховної Ради УРСР десятого скликання Житловий кодекс Української РСР, який комплексно вирішує основні питання забезпечення громадян житлом, користування житловими приміщеннями і збереження житлового фонду.

У 80-і роки продовжували поліпшуватися житлово-комунальні умови киян. Протягом 1981—1983 рр. у житлове будівництво міста було вкла-

дено 617 млн. крб. Дальшому розвитку галузі сприяло прийняте на початку 1982 р. рішення виконкому міської Ради народних депутатів «Про заходи по підвищенню ефективності капітальних вкладень, що виділяються на житлове будівництво». Завдяки вжитим заходам київські будівельники стали працювати краще, стабільніше; щорічно в дію вводилося близько 1,3 млн. м² загальної площі житлових будинків. Житловий фонд столиці республіки збільшився на кінець 1985 р. порівняно з довоєнним часом у 5,6 рази і становив 37,2 млн. м². Тільки у 1985 р. житлові умови поліпшили 128 тис. чоловік. Зросли масштаби кооперативного житлового будівництва.

Поряд з кількісним зростанням житлового фонду відбувалися істотні зміни в його якості. Завдяки творчій співдружності архітекторів, технологів, будівельників у Києві почалось масове спорудження житлових будинків за типовими проектами з поліпшеним плануванням — збільшеною площею всіх приміщень квартири, зручним їх розміщенням, сучасним обладнанням і комфортом. Одночасно з розробкою проектів без зупинки виробництва були проведені реконструкція і переоснащення трьох домобудівних комбінатів міста.

Завершилась забудова таких житлових масивів, як Оболонь, Виноградар, Микільська Борщагівка та ін. А на північно-східних околицях міста, на наливних територіях дніпровської заплави, почалось спорудження Троещини — майбутнього найбільшого київського масиву, перші будинки якого були заселені в 1983 р. Широким фронтом йшли роботи на будівництві київського зразково-перспективного масиву Теремки. Тут, у мікрорайоні Теремки-1, створювались оригінальні архітектурні ансамблі, житлові квартали максимально ізолювались від транспортних магістралей, розвивався сервіс. Більш

різноманітним і виразним ставав архітектурно-художній вигляд житлових масивів. В оформленні лоджій, торців будинків почали широко застосовувати різнокольорову глазуровану плитку. Збільшилась комплексність забудови мікрорайонів — одночасно з будівництвом житла вирішувалися проблеми благоустрою, спорудження зручно розташованих підприємств комунально-побутового і соціально-культурного обслуговування населення, розвитку громадського транспорту.

На початку одинадцятої п'ятирічки в Києві на порядок денний стало завдання — відселити в упорядковані квартири людей, які проживають у старих будинках. Уже до червня 1983 р. у нові квартири переїхало 15 тис. сімей, було знесено понад 2200 старих будівель. Однак, як відзначалося на п'ятій сесії міської Ради народних депутатів вісімнадцятого скликання (червень 1983 р.), ця проблема повністю не була вирішена, особливо в Подільському, Радянському і Залізничному районах. У зв'язку з цим міськвиконком прийняв рішення використати для відселення людей із старих будинків частину житлової площі, побудованої підприємствами й організаціями, зобов'язавшись повернути її в найкоротший строк.

Одним із напрямів виконання програми поліпшення житлових умов радянських людей є забезпечення скоронності житлового фонду. В Києві для цього робилося чимало. Наприклад, у 1984 р. ремонтники здали в експлуатацію за рахунок державних коштів 1122,8 тис. м² загальної площі житлових будинків. Понад 10 % припадало на комплексний капітальний ремонт з переплануванням квартир. Роботи по модернізації житлового фонду поліпшували побутові умови киян, зберігаючи одночасно своєрідність архітектурного обличчя старих кварталів міста. Проте через слабку виробничу базу Київрембуду,

розпороченість сил і коштів по багатьох об'єктах, відсутність чіткої організації ремонтних робіт плани комплексного капітального ремонту не виконувались, порушувалась ритмічність введення в дію об'єктів. У заведбаному стані перебували будинки відомчого житлового фонду. Серед населення погано велась пропаганда необхідності збереження житла.

Значна увага приділялась реконструкції центральних районів міста. Оновлювалась забудівля вулиць Горького, Боженка, Косіора, Татарської, Дем'яна Бедного, Котовського. Провадилась реконструкція Набережного шосе з укріпленням правого берега Дніпра. До 1500-річчя Києва в усій монументальності постала реконструйована площа ім. Жовтневої Революції. При цьому для програми реконструкції характерне прагнення не тільки створити нове на рівні сучасності, а й не порушити гармонії, яка склалась у місті протягом століть, зберегти для майбутніх поколінь унікальні зразки вітчизняної архітектури й будівництва. Саме дотриманням цього принципу можна пояснити успіх реставрації Андріївського узвозу, вулиць старого Подолу.

Удосконалювалось комунальне господарство Києва, поповнювалось новою технікою. Так, влітку 1983 р. близько 2 млн. м² внутрішньоквартальних проїздів прибиралося механізованим способом. Широке розповсюдження одержали планово-переджувальний ремонт та інші профілактичні заходи. Зростає рівень технічної експлуатації інженерного устаткування будинків. У місті діяло близько 80 об'єднаних диспетчерських систем, якими було охоплено 60 % житлового фонду і 70 % ліфтів. У Ленінському районі весь житловий фонд обслуговувала перша в Києві районна диспетчерська система, що набагато збільшила оперативність цієї роботи. Продовжували парощуватись потужності систем водопоста-

чання. У 1982 р. була введена в дію друга черга Новодніпровської водопровідної станції. Активізації виховання відповідальності кожного киянина за чистоту і зразковий порядок у місті сприяло введення з квітня 1981 р. єдиного сапітарного дня — п'ятниці. Роботи по впорядкуванню території почали провадитися згідно з паспортами комплексного благоустрою мікрорайонів, погодженими з головним архітектурно-планувальним управлінням міста.

Виробнича діяльність, побут і відпочинок трудящих багато в чому залежать від роботи громадського транспорту. За роки одинадцяті п'ятирічки зміцнювалась його матеріально-технічна база. Місто одержувало нові, більш місткі і комфортабельні машини. Розвивалась і вдосконалювалась маршрутна мережа, регулярнішим ставав рух. Транспорт переходив на автоматизовану систему диспетчерського управління, яка контролювала, наприклад, на початку 1983 р. роботу 23 (із 100) автобусних маршрутів. У листопаді того року був відкритий тролейбусний рух через Московський міст у лівобережжю частину Києва.

Перевантаження транспорту, порушення графіка руху малин, а звідси — нервові напруження, незручності й неприємності для пасажирів спостерігалися у ранкові години. На початку 1981 р. в цей час київський транспорт перевозив 1,4 млн. чоловік, частота руху транспортних засобів значно перевищувала норму. Цю проблему в Києві, як у Москві і Ленінграді, вирішували за допомогою регулювання пасажиропотоку з метою зменшення пікових навантажень на транспорт. На шостій сесії міської Ради народних депутатів сімнадцятого скликання (лютий 1981 р.), яка розглянула питання про транспортне обслуговування населення Києва, була підкреслена гостра необхідність розосередження часу початку роботи ряду підприємств та установ, розмі-

Введення в дію нової лінії метрополітену. 1980 р.

щених у центрі міста і районі найбільш напружених транспортних магістралей. Уже в першій половині 1981 р. більш як 170 організаціям змінили час початку роботи, на новий режим перейшло близько 130 тис. киян. Завдяки цьому навантаження транспорту стало рівномірнішим, поліпшилися умови проїзду пасажирів. Транспортники активно боролися за краще обслуговування трудящих. У рік святкування 1500-річного ювілею Києва за ініціативою москвичів зародилось соціалістичне змагання між працівниками станції Московського метрополітену «Київська-кільцева» і станції «Хрещатик» Київського метрополітену.

Велика увага приділялась впорядкуванню шляхів міста. Для їх тривалої експлуатації застосовувались сучасні покриття. В 1980—1984 рр. повністю реконструйована й оновлена найбільша транспортна магістраль Києва — проспект Перемоги. Безпеці руху, поліпшенню транспортного обслуговування населення сприяло спорудження підземних переходів: на Верхньому і Нижньому Валу, вулиці Мельникова, напроти виробничого об'єднання ім. Артема та ін. Транс-

порту перенасиченість внутрішньоміських магістралей допомагали розвантажувати нові транспортні розв'язки, наприклад на проспекті Академіка Палладіна. У більш зручне місце була перенесена автобусна станція «Поділ», реконструйовано фунікулер, відремонтовано Парковий міст, що з'єднував Київ з пляжами на Трухановому острові. Влітку 1983 р. було замінено міст через Паркову алею, що прослужив сім десятиріч. Ажурний красень — творіння Є. О. Патона — радував киян легкістю, витонченістю, і зрозумілим було рішення відтворити його у первісному вигляді.

Для дальшого розвитку столиці УРСР необхідно вдосконалювати систему розселення людей, наближати їх житло до місця праці, погоджувати збільшення міської території з розширенням транспортної мережі.

Високими темпами розвивався телефонний зв'язок. Уже в першому році п'ятирічкі ємність АТС збільшилась на 20 тис. номерів для квартир, підприємств, організацій. Були введені в дію нові АТС на Львівській площі, вулицях Тургенєвській і Будівельників. За рівнем телефонізації

Київ зайняв одне з перших місць у країні — на початку 1981 р. на 100 киян припадало 12,3 квартирних телефони. Проте потреби громадян у цьому виді послуг були задоволені не повністю. На початок 1983 р. у місті залишалось 228 тис. невиконаних заявок.

Для соціально-економічного розвитку столиці Радянської України важливе значення мала реалізація комплексної цільової науково-технічної програми «Охорона навколишнього середовища міста і раціональне використання природних ресурсів та сировини», яка була прийнята у жовтні 1981 р. відповідно до рішення бюро міському Компартії України і виконкому міської Ради народних депутатів. Здійснюють її відповідні міністерства та відомства, десятки науково-дослідних інститутів, підприємств і установ. Виконання цієї програми координує Київський науково-дослідний інститут загальної і комунальної гігієни ім. О. М. Марзєєва. Витрати на охорону оточуючого середовища й раціональне використання природних ресурсів лише у 1985 р. перевищили по Києву 80 млн. крб. Між районами міста розгорнулось соціалістичне змагання за одосвітнення кращих показників в охороні природи.

Здійснювались заходи щодо оздоровлення повітряного простору, зменшення загазованості та інших витрат розвинутої індустрії. В місті були взяті на облік близько 30 основних підприємств і понад 130 невеликих об'єктів, які забруднюють навколишнє середовище. В ході реконструкції виробництва вдосконалювались очисні споруди на «Більшовику», «Червоному екскаваторі», «Ленінській кузні», заводі художнього скла. Проте на промислових підприємствах міста ще недостатньо впроваджувались розробки науково-дослідних установ, деякі газоочисні споруди були не досить ефективні. Велике значення мали заходи щодо

запобігання забруднення навколишнього середовища автотранспортом. З цією метою на автотранспортних підприємствах систематично проводились перевірки технічного стану автомашин, для їх миття використовувалось оборотне водопостачання. Колективу Київського міського виробничого об'єднання вантажного автотранспорту Міністерства автомобільного транспорту УРСР у республіканському конкурсі автопідприємств по природоохоронній роботі було присуджене в 1983 р. перше місце.

На початку 80-х років назріла гостра необхідність планомірної охорони водних ресурсів планети. Недавнім ООН оголосила 1981—1990 рр. десятиліттям питної води. У нашій країні в цьому напрямку проводяться великомасштабні заходи. Одним із них є введення з січня 1982 р. плати за воду, що використовується промисловими підприємствами з державних систем. Відповідно до затвердженого на одинадцяті п'ятирічку комплексного координаційного плану наукових досліджень охорони і раціонального використання водних ресурсів Української РСР у Києві проводились роботи по вдосконаленню системи водокористування. Збільшилась кількість станцій, які качали воду безпосередньо з Дніпра для поливу вулиць, площ, дворів. Але з метою поливу зелених насаджень машини, як і раніше, підключалися до міської мережі, витрачаючи тисячі куб. м питної води.

Восени 1981 р. у Києві налічувалось 368 водосховищ. З метою планомірного їх благоустрою виконком міської Ради народних депутатів прийняв рішення про їх паспортизацію. З кожним роком розширялось обладнання всіх 13 пляжів Києва пунктами прокату, атракціонами, спортивними комплексами, дитячими майданчиками, завдяки чому поліпшувались умови відпочинку трудящих. Так, згідно з п'ятирічним пла-

ном реконструкції Гідропарку, що став улюбленим місцем відпочинку киян, територія цього чудового острова на Дніпрі поступово впорядковувалася. Проте не всі пляжі були чистими, обладнаними сучасним інвентарем, не скрізь була налагоджена торгівля молочними продуктами й кулінарними виробами. Потребували благоустрою пляжі в зоні придніпровських житлових масивів.

Великий обсяг робіт виконувався по озелененню столиці республіки, на яке щорічно виділялися значні державні асигнування — понад 12 млн. крб. За роки п'ятирічки був засаджений ландшафтний парк ім. Вучетича площею 30 га, у різних районах міста створені нові зелені композиції. В ході підготовки до 1500-річного ювілею Києва була проведена реконструкція парку на Володимирській гірці, скверів біля Золотих воріт, на вулиці Челюскінців та ін. У зв'язку зі зростаючими вимогами до рівня озеленення і благоустрою в місті розпочався перегляд структури зелених насаджень. У парках провадилися санітарні рубки, насадження цінних порід дерев і кущів, очищалися ставки, встановлювалися малі архітектурні форми. Взимку 1984 р. була реконструйована

тополина алея на бульварі Т. Г. Шевченка. На кожного киянина в тому ж році припадало 19,5 м² зелених насаджень загального користування. Для здійснення у повному обсязі програми зеленого будівництва збільшувався парк спеціалізованої техніки, впроваджувались сучасні методи озеленувальних робіт.

Отже, для Києва, як і для всієї країни, одинадцята п'ятирічка стала певним етапом у здійсненні комплексних соціально-економічних програм, спрямованих на поліпшення сукупності умов життя трудящих. У результаті втілення в життя рішень Комуністичної партії і Радянського уряду на базі зростання національного доходу СРСР забезпечується даліше піднесення добробуту радянських людей, що має важливе політичне значення. Компоненти добробуту дедалі істотніше впливають на трудову й політичну активність широких народних мас, на суспільне виробництво, все глибше стає зв'язок між економічними та соціальними проблемами. Тому для соціалістичного суспільства піднесення матеріального добробуту, всебічний розвиток творчих здібностей кожної людини є першочерговими завданнями.

4. Культурне життя міста

В умовах всебічного вдосконалення соціалізму особливу увагу КППС і Радянський уряд приділяють підвищенню інтелектуального потенціалу радянського суспільства, розвитку багатонаціональної радянської культури. На сучасному етапі вдосконалення всіх форм ідеологічної, виховної роботи серед населення є важливим завданням партійних і радянських органів. «Стратегія прискорення, — підкреслювалось у Політичній доповіді ЦК КППС XXVII з'їздові партії, — передбачає вдосконалення суспільних відносин, оновлен-

ня форм і методів роботи політичних та ідеологічних інститутів, поглиблення соціалістичної демократії, рішуче подолання інерції, застійності і консерватизму — всього, що стримує суспільний прогрес»¹⁹. Неухильно розвивалась духовна культура Радянської України, її столиці — Києва.

Народна освіта. В столиці Радянської України в роки одинадцятої п'ятирічки провадилась активна ро-

¹⁹ Матеріали XXVII з'їзду КППС. с. 25.

бота по дальшому вдосконаленню рівня освіти і виховання підростаючого покоління.

Значна увага приділялась зміцненню матеріальної бази шкіл. Тільки протягом 1982 р. у Києві були введені в дію школи на 9,4 тис. місць. Всього в місті в 312 загальноосвітніх школах у 1984/85 навчальному році було попал 321 тис. учнів.

Збільшувалася кількість молоді з середньою освітою. В 1981—1982 р. у київських школах її одержали 67,9 тис. чоловік, у тому числі без відриву від виробництва — 20,9 тис.

Учительські колективи міста не втомно працювали над поліпшенням якості навчання і виховання школярів, залучали їх до суспільно корисної праці, створювали необхідні умови для свідомого вибору професії, прагнули готувати молодь до самостійного трудового життя.

Серйозна увага приділялась якості навчання у молодших класах. Педагогічні колективи і партійні організації ряду кращих шкіл Києва виступили в 1981 р. з ініціативою «Навчання і комуністичному вихованню в початкових класах — високу якість!». Творча ініціатива київських педагогів, результати експерименту були покладені в основу створення республіканської комплексної програми «Початкові класи». Її мета — забезпечити стабільно високий рівень початкового навчання і виховання школярів.

У 1981/82 навчальному році в школах Києва, як і всієї республіки, завершився перехід на нові програми, які більшою мірою передбачали підвищення значущості уроків у навчально-виховному процесі. При цьому основне завдання — озброїти школярів раціональними методами пізнання, виховати в них здатність критично відбирати, творчо переробляти і застосовувати нову інформацію. Високих показників у організації навчально-виховного процесу до-

билися педагогічні колективи багатьох шкіл Києва — № 15, 50, 51, 76, 77, 143, 210 та ін.

Все більше уваги приділялось трудовому вихованню. Розширювалась практика закріплення за загальноосвітніми школами базових підприємств. У Дарницькому районі міста для школи № 103 базовим став Дарницький вагоноремонтний завод (ДВРЗ), шефом — станція «Дарниця», для школи № 125 — базовим підприємством — Миськомолокозавод-2, шефами — УкрНДІм'ясомолпром, для школи № 217 — базовим підприємством — механічний завод «Машпром». Розвивалось соціалістичне змагання між трудовими і шкільними колективами.

У той же час у практиці роботи ряду київських шкіл не були подолані істотні недоліки в організації трудового виховання учнів, практичної і психологічної підготовки їх до виробничої праці.

Виховуючи в учнів комуністичну свідомість, педагогічні колективи київських шкіл застосовували різноманітні форми і методи роботи. Широке розповсюдження знайшов здобутий за довгий період досвід педагогічного колективу зразкової середньої школи № 57, яка розробила і впровадила в практику навчально-виховного процесу систему вивчення ленінської теоретичної спадщини, виховання дітей на ленінських традиціях.

У 1979 р. досвід вчительського колективу був узагальнений і розповсюджений міським відділом народної освіти, міським інститутом удосконалення вчителів. Він був схвалений Київським міськкомом Компартії України. На базі цієї школи постійно проводились семінари вчителів російської мови і літератури, хімії, географії, історії. Матеріали з досвіду роботи педагогічного колективу широко використовувались на міській конференції, присвяченій 110-й річниці від дня пар-

дження В. І. Леніна, на тему «Вивчення в середній школі життя і діяльності В. І. Леніна, його творчої спадщини, документів КПРС». Матеріали були представлені на стендах виставки, вивчалися учителями інших шкіл. Школі присвоєно ім'я В. І. Леніна.

Партійні і радянські органи, вчительські колективи міста продовжували працювати над здійсненням комплексних планів організаційних та соціально-економічних заходів щодо поліпшення виховання, навчання й оздоровлення дітей та підлітків під девізом «Все краще — дітям!». Плани на 1981—1985 рр. були розроблені в кожному районі, на підприємствах, в організаціях міста. Наприклад, широке коло завдань включав комплексний план організаційних і соціально-економічних заходів по поліпшенню виховання, навчання й оздоровлення дітей і підлітків «Все краще — дітям!» Печерського району Києва на 1981—1985 рр. План складався з семи розділів, у яких намічено комплекс заходів по охороні материнства і дитинства, дошкільному вихованню, поліпшенню якості й ефективності навчально-виховної роботи в школі, а також у системі позашкільних закладів, розвитку навчальних установ системи професійно-технічного навчання та ін. У ході здійснення комплексного плану в районі глибоко аналізувався стан навчально-виховної роботи в школах, проводилися щорічні огляди учбових кабінетів, дошкільних і позашкільних закладів з метою присвоєння звання «Зразковий», розширюється мережа шкіл і класів подовженого дня та ін. Велика увага приділяється впровадженню у практику шкіл почину московських учителів «Кожного учня навчити вчитись, жити і працювати по-комуністичному!». Здійнюється комплекс заходів, які забезпечують ідейно-політичне, трудове і моральне виховання учнів шкіл Печерського району.

У школах Києва, як і всієї республіки, все різноманітнішими й багатограннішими ставали форми патріотичного й інтернаціонального виховання дітей. На початку 1981 р. у школах міста діяли 206 музеїв і кімнат бойової слави, багато клубів і кімнат інтернаціональної дружби (КІД). Велику роботу проводив КІД «Глобус» у середній школі № 16. У січні 1983 р. тут був організований фестиваль інтернаціональної дружби «Слався велика, багатомовна, братерських радянських народів сім'я!», присвячений 60-річчю утворення СРСР.

Більш ефективною ставала діяльність позашкільних установ. В їх практику ширше впроваджувався диференційований підхід до організації виховної роботи.

Центром позашкільної роботи з дітьми став міський Палац піонерів і школярів ім. М. Островського. Різноманітними масовими заходами в ньому охоплені 300 тис. юних киян. Тут працює близько 700 різних гуртків, створено п'ять філіалів, функціонують водна станція, дитячі конструкторські бюро, самодіяльні художні колективи, клуб інтернаціональної дружби та ін. Сотні школярів беруть участь в роботі Малої академії наук. Під час літніх канікул функціонувало десять пересувних профільних таборів. У місті широкий розвиток одержала мережа клубів і гуртків за інтересами.

Великою популярністю серед учнів користувалися клуби книголюбів. Цікавий досвід нагородив клуб юних любителів книги «Пошук» Ленінградського району Києва. Його члени вели велику пошукову роботу під девізом «Ніхто не забутий, ніщо не забуте!», зустрічались з учасниками боїв за Київ, героями й авторами книг про Велику Вітчизняну війну. Активно працював клуб «Сонячні кларнети» Київської середньої школи № 191, який поставив собі за мету всебічно і глибоко вивчити

життєвий і творчий шлях П. Г. Тичини. Школярі побували на батьківщині поета, а також у Харкові, де він довго жив і працював, збирали матеріали про письменників — лауреатів премії ім. П. Г. Тичини «Чуття єдиної родини», здійснили ряд цікавих заходів, присвячених 90-річчю поета.

У системі ідейно-політичного виховання підростаючого покоління центральне місце належить вихованню на прикладі життя і діяльності В. І. Леніна, його соратників. Велику роботу провадили шкільні музеї і кімнати В. І. Леніна. Тільки в школах Московського району Києва, який став переможцем Всесоюзного соціалістичного змагання організацій і установ системи Міністерства освіти СРСР за піднесення ефективності й якості праці, успішне виконання завдань десятої п'ятирічки, у 1980 р. функціонувало 19 музеїв і кімнат В. І. Леніна.

Важливе виховне значення мали зустрічі київських школярів з секретарями і членами бюро міського і районних комітетів партії, партійними, радянськими, профспілковими і комсомольськими працівниками, керівниками підприємств і організацій, ветеранами партії та комсомолу, передовиками виробництва.

Яскравим свідченням турботи Комуністичної партії про виховання підростаючого покоління є винесення на всенародне обговорення проекту ЦК КПРС «Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи». Політбюро ЦК КПРС доручило партійним комітетам на місцях очолити цю роботу і забезпечити облік всіх пропозицій і зауважень, які будуть надходити від громадян та трудових колективів.

Обговорення проекту проходило на учительських конференціях, що відбулися у січні 1984 р., а також у трудових колективах столиці України, на сесіях Рад, в партійних і громадських організаціях.

В обговоренні проекту в республіці взяли участь більш як 25 млн. чоловік, виступили на зборах 936 тис. Внесено понад 460 тис. пропозицій, доповнень і зауважень.

XXIX конференція Київської організації Компартії України наголосила на важливості організовано завершити відповідальну політичну кампанію всенародного обговорення проекту ЦК КПРС у зв'язку з реформою школи.

Основні напрями реформи школи були схвалені квітневим (1984 р.) Пленумом ЦК КПРС і першою сесією Верховної Ради СРСР одинадцятого скликання. Як зазначав у доповіді на Пленумі ЦК КПРС України (квітень 1984 р.) В. В. Щербицький, прийняті документи «...визначали стратегію поліпшення народної освіти в умовах розвинутого соціалізму, вибрали в себе пропозиції і думки найширших мас трудящих». Після того як цей документ був схвалений квітневим (1984 р.) Пленумом ЦК КПРС і Верховною Радою СРСР (12 квітня 1984 р.), у Києві розгорнулася велика організаційна робота. Практичні завдання шкільної реформи обговорювались на пленумі міського комітету Компартії України, пленумах райкомів партії, сесіях Ради народних депутатів, у трудових колективах, на серпневих конференціях учителів.

Десята сесія Верховної Ради Української РСР десятого скликання (грудень 1984 р.) прийняла план реалізації Основних напрямів реформи загальноосвітньої і професійної школи Української РСР.

У плані сформульовані основні завдання розвитку школи на наступні роки. Передбачається протягом 1986—1997 рр. перевести загальноосвітню школу на одинадцятирічний строк навчання. У містах, у тому числі Києві, до 1993 р. організувати перехід на навчання дітей з шестирічного віку. У зв'язку з переходом до більш раннього навчання дітей

Делегат XXVI з'їзду КПРС лауреат Державної премії УРСР, заслужений паставник молоді УРСР П. І. Іванов на зустрічі в Палаці піонерів і школярів ім. М. О. Островського.

і зростанням ролі суспільного дошкільного виховання у місті планувалося на кінець п'ятирічки вирішити проблему забезпечення населення дошкільними закладами. Намічено комплекс заходів по реалізації реформи, насамперед трудового виховання випускників середньої школи, по удосконаленню підготовки вчительських кадрів. Так, повсюдно в школах Києва були переглянуті плани трудового виховання школярів у період літніх канікул, здійснені заходи по організації продуктивної праці в ході трудової чверті.

За всіма школами закріплено базові підприємства, поліпшено роботу шкільних учбово-виробничих комбінатів та інших форм організації виробничої праці старшокласників. У ряді шкіл почалось викладання основ інформатики та обчислювальної техніки.

Однак, як зазначалось на XXX Київській міській партійній конферен-

ції, минулий період виявив і слабкі місця в організації учбово-виховного процесу в школах міста: не забезпечено злам у питаннях підвищення якості уроків, слабким залишається зв'язок школи з сім'єю.

Рівень інтелектуального потенціалу Києва визначається і тим, що місто є великим вузівським центром країни. Підготовку спеціалістів для народного господарства і культури здійснюють 18 вищих навчальних закладів, у яких протягом 1984/85 учбового року навчалось 151 тис. студентів. У 1982 р. у вузи столиці Радянської України було прийнято понад 26 тис. чоловік, із них на вечірнє і заочне навчання — більш як 12 тис. Підготовка спеціалістів провадилась за 350 спеціальностями. Вузівські колективи міста розгорнули велику роботу по підвищенню рівня навчально-виховного процесу, поліпшенню якості підготовки спеціалістів. Багато київських вузів ста-

ли ініціаторами впровадження нових форм організації навчально-виховної роботи зі студентами: тут розроблюються наскрізні програми, структурно-логічні схеми курсів, технологічні карти лекційних, семінарських і практичних занять. Все більше розповсюдження одержали активні засоби навчання — проблемні лекції, ділові ігри і моделювання виробничих ситуацій, активна науково-дослідна праця студентів, реальне курсове і дипломне проектування. Навчальні ігри проводилися у Київському інженерно-будівельному інституті. Вони дають студентам можливість ознайомитися з різними аспектами управління, придбати навички майбутньої діяльності.

У 1983 р. минуло 75 років Інституту народного господарства ім. Д. С. Коротченка. На восьми факультетах вузу навчалось понад 10 тис. студентів. На 33 кафедрах працювали 510 викладачів, серед них 30 професорів, докторів наук, більш як 300 доцентів, кандидатів наук. Щорічно інститут випускає майже 2 тис. економістів вищої кваліфікації.

За період після Великої Вітчизняної війни інститут підготував понад 43 тис. спеціалістів, які успішно працюють у народному господарстві. Тут одержують вищу освіту представники 30 країн Європи, Азії і Латинської Америки.

Підготовку спеціалістів здійснювали також 40 середніх спеціальних учбових закладів, де навчалось 61,7 тис. чоловік. Свідченням високого виховного потенціалу системи вищої і середньої спеціальної школи столиці Радянської України є її участь у підготовці кадрів спеціалістів.

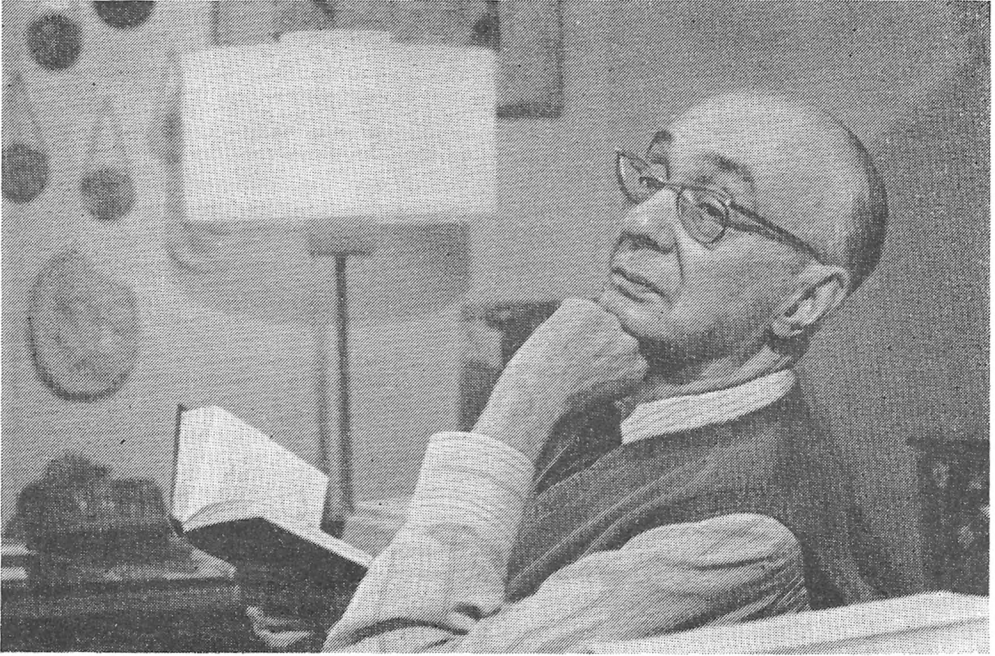
Тільки у 1982 р. вузами і технікумами столиці в народне господарство країни було направлено понад 43 тис. чоловік, серед них більше 25 тис. з вищою і 18 тис. із середньою спеціальною освітою.

Діяльність художньої інтелігенції. Натхнені високою оцінкою внеску письменників і майстрів мистецтв у скарбницю художньої культури, яку дав XXVI з'їзд КПРС, члени творчих спілок і установ культури Києва, як і вся художня інтелігенція країни, приступили до виконання завдань, поставлених XXVI з'їздом Компартії України. На зустрічі керівників Компартії України й уряду УРСР з представниками художньої інтелігенції 4 листопада 1981 р. були намічені конкретні заходи по реалізації цих завдань. У виступах В. В. Щербицького, представників творчих спілок висловлювались пропозиції щодо поліпшення праці письменників, діячів мистецтв республіки, у тому числі Києва. На початку 80-х років із 6,5 тис. письменників, художників, композиторів, архітекторів, кінематографістів більше половини жили і працювали в столиці республіки.

У керівництві розвитком культури партія поєднує бережливе, шанобливе ставлення до таланту з високою принциповістю і вимогливістю. «Завдання творчих спілок і об'єднань, — відзначалось на червневому (1983 р.) Пленумі ЦК КПРС, — виховувати діячів культури в дусі відповідальності перед народом, зміцнювати в їх середовищі обстановку ідейної, моральної та естетичної вимогливості».

Активізації творчої атмосфери міста сприяли республіканські з'їзди на початку 80-х років: VIII з'їзд письменників (квітень 1981 р.), IV з'їзд кінематографістів (квітень 1981 р.), VII з'їзд художників (березень 1982 р.), VIII з'їзд композиторів (квітень 1984 р.), VIII з'їзд Українського театального товариства (грудень 1983 р.), яким передували конференції творчих організацій Києва.

У кращих книгах письменників столиці, що вийшли напередодні XXVI з'їзду КПРС і XXVI з'їзду Компартії України, історико-револю-

Герой Соціалістичної Праці Лауреат Ленінської і Державної премій СРСР М. П. Бажан.

ційна тематика поєднується з темою сучасності, розкриваються джерела розвитку дружби радянських народів, її життєдайна сила в роки захисту завоювань Жовтня, соціалістичного і комуністичного будівництва, правдиво зображуються радянська дійсність, характер будівників комунізму.

У 1982 р. Ленінською премією відзначена книга одного з видатних діячів радянської багатонаціональної літератури, чудового поета і перекладача, дослідника і публіциста М. Бажана «Карби». У ній представлені кращі поезії автора останніх років — «Нічні роздуми старого майстра», вірші про В. І. Леніна, цикл «Нічні концерти». Вони відзначаються філософською глибиною, громадянським пафосом, масштабністю авторського мислення, оптимізмом, зачаровують читача виразністю, красою і мелодійністю. Книга стала видатним підсумком більш ніж півстолітньої письменницької

праці М. Бажана, засвідчила силу невичерпного таланту великого майстра.

Звання лауреата Державної премії СРСР 1982 р. одержав О. Гончар за роман «Твоя зоря». У цьому талановитому творі — гостра проблематика сучасного світу з бажанням всіх людей доброї волі застерегти людство від ядерної катастрофи. В образах Кирила Заболотного і його радянських сучасників, які подолали фашизм у Великій Вітчизняній війні, післявоєнну розруху і будують комуністичне суспільство, автор з високою художньою переконливістю показав грандіозні творчі можливості радянського ладу з його ленінською програмою миру, втілюваною в життя Комуністичною партією.

Державної премії СРСР у 1983 р. удостоєна збірка поезій І. Драча «Зелена брама», в якій з особливою силою прозвучали властиві цьому талановитому поету мотиви гуманізму, інтернаціонального братерства

народів Країни Рад, високого громадянського обов'язку. Плідно працював російський поет і перекладач Л. Вишеславський, який створив за півстоліття серію поетичних збірок, позначених тонким ліризмом, ідейно-художньою зрілістю, органічною причетністю до ратних і трудових звершень народу. Присвячений 1500-річчю міста цикл віршів Л. Вишеславського «Київські мотиви» удостоєний Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка 1984 р. У цьому ж році Державна премія УРСР ім. Т. Г. Шевченка була присуджена київському письменнику М. Вінграновському за кращі твори для дітей та юнацтва.

Наприкінці 70-х — у середині 80-х років активно працював у столиці України поет В. Олійник. Його книжки «Сива ластівка», «У дзеркалі слова» і «Дума про місто» відзначені Державною премією УРСР ім. Т. Г. Шевченка 1983 р. Величальною пісню матері і материнству проспівав поет у «Сивій ластівці». Одночасно це пісня про Вітчизну, з образом якої асоціюється все найдорожче і найсвятіше в житті радянських людей. У поемі «У дзеркалі слова», яка дала назву збірці віршів, — партійна пристрасність і громадянська відповідальність поета перед народом. У «Думі про місто», присвяченій 1500-річчю Києва, поетично досліджені джерела слов'янської державності, розкриті основи майбутнього братерства слов'янських народів.

На початку 80-х років вийшли книжки київських поетів Л. Горлача «Ніч у Вишгороді» і П. Перебийноса «Світловий рік». Нові твори опублікували відомі майстри слова П. Воронько, Д. Павличко, М. Нагнибіда, М. Сингаївський, В. Коломієць та ін. Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка 1981 р. удостоєна дилогія київського прозаїка А. Дімарова «Біль і гнів» — правдивий і високохудожній літопис героїчного по-

двигу радянського народу у Великій Вітчизняній війні. Письменник створив галерею повнокровних образів — героїв непримиренної боротьби з фашистськими катами та їх прихвостнями. У цьому ж році Шевченківською премією УРСР в галузі журналістики і публіцистики відзначені книжки В. Коротича «Кубатура яйця», «Побачити зблизка» і його публіцистичні виступи в періодичі, які характеризуються об'єктивним втручанням у сьогодишню дійсність, оперативністю і бойовою наступальністю.

Глибиною соціологічного мислення, багатогранністю і гострою проблематикою, художньою перекопністю образів, живими характеристиками сучасників вирізняється роман київського прозаїка А. Мороза «Четверо на шляху», відзначений у 1982 р. Державною премією УРСР ім. Т. Г. Шевченка. Цієї ж премії одночасно удостоєна книжка публіциста В. Стадниченка «Атакуючий клас», в якій порушені важливі народногосподарські проблеми, ведеться зацікавлена розмова про високі моральні принципи радянського способу життя, дається відповідь всіляким вимислам наших ідейних противників.

Опубліковані романи П. Загребельного «Я, Богдан», О. Сизоненка «Мета», який разом з попередніми книжками трилогії — «Степ» і «Була осінь» — відзначений Державною премією УРСР ім. Т. Г. Шевченка 1984 р., О. Мусієнка «Багряна вежа», В. Канівця «Земля і воля», повісті О. Гурейва «Юментадська година», І. Малишевського «Міст через три життя» та ін.

Коллективи київських театрів на початку 80-х років розширили репертуар, звернулись до глядачів з прем'єрами: Київський державний академічний український драматичний театр ім. І. Я. Франка спектаклем «Васса Железнова» за п'єсою М. Горького, Київський державний

академічний російський драматичний театр ім. Лесі Українки спектаклем «Прошу занести до стенограми» за п'єсою Р. Феденцова, Київський театр оперети — «Зоряний час» за п'єсою Г. Плоткіна на музику А. і В. Філіпенків, Молодіжний театр — «Дума про любов» за п'єсою М. Стельмаха, Театр драми і комедії — спектаклем «Привіт всім. Маркс» за п'єсою Г. Кальтофена і Х. Пфейфера, Театр історичного портрета — моноспектаклем «Ленініана, XX століття», Театр поезії — прем'єрою свого першого спектаклю «Заклинання вогню» Б. Олійника.

У Київському театрі ім. Ленінського комсомолу до 60-річчя утворення СРСР і 1500-річчя Києва була поставлена п'єса Ю. Лиманова «Спочатку було слово», яка є інтерпретацією «Слова о полку Ігоревім». У Державному академічному театрі опери та балету ім. Т. Г. Шевченка ювілейний рік ознаменувався прем'єрою балету Б. Станковича «Ольга», у Київському театрі оперети — пародією музичною поемою О. Білаша «Легенда про Київ», у Київському державному академічному російському драматичному театрі ім. Лесі Українки — виставою П. Загребельного «Межа спокою», у Київському державному академічному українському драматичному театрі ім. І. Я. Франка — спектаклем за п'єсою О. Коломійця «Камінь русича». У цьому ж театрі режисер Білоруського драматичного театру ім. Я. Купали В. Расвський поставив п'єсу Янки Купали «Павлинка». Успіхом у глядачів користувалась вистава «Ретро» А. Галіна. Краща роль, зіграна у цій виставі Н. М. Ужвій, відзначена Державною премією ім. Т. Г. Шевченка 1984 р.

За створення образу раянського сучасника у спектаклях «Межа спокою», «Кафедра» і «Тема з варіаціями», поставлених за ці роки на сцені Київського державного академічного російського драматичного театру

ім. Лесі Українки, у 1983 р. звання лауреатів Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка одержали режисер-постановник цих спектаклів М. Резникович і виконавці провідних ролей у них — В. Добровольський, Ю. Мажуга, А. Пазенко, О. Смолярова, А. Решетников і Л. Яремчук. Успіх кожної з цих вистав обумовлений і темою, і талановитим режисерським і акторським прочитанням драматургічних творів.

До репертуару виконавських колективів ввійшли такі твори, як кантата «Слово про Леніна» Б. Станковича на слова В. Чередниченка, «Дзвони Росії» О. Білаша, твори А. Штогаренка, М. Скорика, І. Карабиця, О. Зуєва. Нові програми підготували до з'їзду партії Державний заслужений академічний ансамбль танцю УРСР ім. П. П. Вірського, Державний заслужений академічний український хор ім. Г. Г. Верьовки, Державний естрадно-симфонічний оркестр, Державний духовий оркестр та ін.

Лауреатом Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка 1981 р. стала Державна заслужена академічна хорова капела УРСР «Думка» за високу виконавську майстерність і заслуги колективу в справі пропаганди пісенних скарбів українського, російського та інших братніх народів нашої країни. Великою популярністю у киян і за межами столиці республіки користується Київський камерний хор, який відродив камерний стиль хорового співу на Україні. Його художній керівник і головний диригент В. М. Іконник удостоєний Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка 1982 р.

У 1983 р. лауреатом Державної премії Української РСР стала Державна заслужена капела бандуристів УРСР. Це один із найстаріших творчих колективів республіки, відомий численним його шанувальникам на Україні і за її межами постійним прагненням до поліпшення майстер-

ності, розширення репертуару, зверненням до вітчизняної і зарубіжної класики. Капела об'єднує артистів, які відзначаються не лише майстерною грою на бандурі, а й мають високі вокальні дані. Колектив підготував три художніх концертних програми, присвячені XXVI з'їзду КПРС, XXVI з'їзду Компартії України, 1500-річчю Києва і 60-річчю утворення Союзу РСР.

Твори київських композиторів початку 80-х років характеризуються поєднанням злободенної тематики з історико-революційною, з традиційними в творчості радянських майстрів мистецтва мотивами дружби і братерства народів. Звертає на себе увагу жанрова різноманітність творів — в них і героїко-епічна повість, і пісенна ораторія, і патхенна ода. Образність їх масштабна, суспільно значуща — Революція, Ленін, Партія, Народ. Органічно поєднувались в них традиції з новаторським пошуком.

Плодотворним був у київських композиторів ювілейний рік. На пленумі правління Київської міської організації Спілки композиторів УРСР, який відбувся в травні 1982 р., прозвучали вокально-симфонічна повість А. Штогаренка для солістів, хору та оркестру на слова В. Коржа, «Ода Києву» Б. Олексієнка для соліста, хору та оркестру на слова Г. Новосолова, ода-увертюра «Живи, розквітай, велика Державо» Ю. Щуровського для хору та оркестру на слова В. Морданя. В концертах пленуму були виконані Триумфальна увертюра М. Полоза, Концерт для баяна з оркестром М. Сільванського, Концерт для балалайки з оркестром М. Мяскова, Українська рапсодія для симфонічного оркестру К. Доміпчена, Концерт № 2 для фортепіано з оркестром М. Скорика, Концерт для баяна з оркестром І. Шамо, симфонія «Дніпровські зорі» Г. Ляшенка, «Слово про Леніна» Є. Станковича для соліста, хору

та оркестру, кантата Є. Зубкова «Героїчні думи» для соліста, хору та оркестру, ораторія Л. Дичко «Легенда про Київ», пісні О. Білаша, І. Карабиця, П. Майбороди.

Нові твори київських композиторів виконували Київський камерний хор ім. Б. М. Лятошинського, Державна заслужена академічна хорова капела «Думка», Державний заслужений симфонічний оркестр Українського телебачення і радіо, Квартет ім. М. В. Лисенка, Державний естрадно-симфонічний оркестр УРСР, ансамблі пісні і танцю Київського військового і Західного прикордонного округів, вокальний квартет «Явір», народні артисти СРСР Є. Мірошниченко, Д. Петрипенко, Д. Гнатюк, А. Мокренко, А. Солов'яненко, М. Стеф'юк.

Плодотворно почали одинадцяті п'ятирічку київські кінематографісти. Все більше кінострічок київських студій користувалося популярністю глядачів. На початку 80-х років вийшли на екран художні кінофільми студії ім. О. П. Довженка: «Ярослав Мудрий» (спільно з кіностудією «Мосфільм») за сценарієм П. Загребельного, М. Вепринського, режисера Г. Кохана, «Вавилон XX» (режисер І. Миколайчук), «Стратити неможливо» (режисер І. Шмарук). Моральній проблематиці присвячені кінофільм «Чорна курка, або Підземні жителі» (режисер В. Гресь), відзначений на XIV Всесоюзному і XII Міжнародному кінофестивалях, кінострічка «Ніч коротка» (режисер М. Беліков), фільми «Високий перевал» В. Денісенка, «Танкодром» В. Довганя, «Провал операції «Велика Ведмедиця» О. Буківського, створені до 40-річчя перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні. Державною премією УРСР ім. Т. Г. Шевченка відзначені режисер М. Мащенко й актори С. Бопдарчук і А. Харитонов за фільм «Овід». За сценарієм В. Кузнецова режисер Ф. Соболев

зняв фільм «Київська симфонія», який розповідає про різні періоди життя Києва. Мультиплікатори створили фільм «...І сестра їх Либідь» за сценарієм В. Коротича й А. Костинського (режисер В. Гончаров), «Укртелефільм» підготував повнометражну стрічку «І назвали його Київ» (режисер Р. Синько).

У створених київськими кінематографістами творах — трудові звершення радянського народу, його героїчне минуле, актуальні питання сучасності, різні сторони соціалістичного способу життя.

Визначальною формою участі київських художників у суспільно-політичному житті були виставки. У таких масштабних експозиціях, як «Наш радянський спосіб життя», «Ленінським шляхом», «Ми будемо комунізм», на республіканських і всесоюзних виставках, присвячених знаменним датам і подіям, твори киян займали помітне місце.

Кияни з великою цікавістю подивились виставку праць молодих художників Києва, присвячену ХІХ з'їзду ВЛКСМ, ХХІV з'їзду ЛКСМУ і 1500-річчю Києва, яка відкрилась у березні 1982 р. У серії «Мир» лауреата премії Ленінського комсомолу А. Чебикіна, колажх В. Черватюка «Комсомольці БАМу» і «Молодість країни», в літографюрах Г. Козакова відтворено пафос творчої праці молодих сучасників. Темі спадковості поколінь присвячена картина О. Сльоти «Правнуки». Скульптурні праці «Артистка балету О. Копця» М. Цветкова, «Портрет ровесника» і «Будні космосу» М. Запорожця також свідчать про прагнення молодих майстрів відобразити сучасність. Серед праць історичного плану виділялись полотна О. Подерв'янського «Золоті ворота», В. Буднікова «Київські реставратори», С. Базилева «Пишу Київ», ілюстрації до роману О. Толстого «Петро Перший» лауреата премії Ленінського комсомолу С. Якутовича.

Присвячена 1500-річчю Києва виставка художників Російської Федерації, України та Білорусії, яка відкрилася у травні 1982 р., продемонструвала понад 1200 полотен, скульптурних композицій, графічних листів і виробів прикладного мистецтва. Київські художники представили на виставку праці, що зображують славних сучасників: В. Одайник — монтажників, Т. Голембієвська — народних умільців, В. Шаталін — геологів, В. Пузирков — захисників Батьківщини від фашистської навали. В ювілейній експозиції було багато праць з історії Києва. Образи його древніх воїнів постають у монументальній композиції В. Зноби, літописною старовиною навіяні полотна М. Дерегуса. Ліричні пейзажі С. Григор'єва, М. Романишина, В. Непийпива оспівують сучасне місто-сад. Талановито виконана серія картин С. Шишка «Київська сюїта», відзначена Державною премією УРСР ім. Т. Г. Шевченка 1982 р.

Важливою подією в духовному житті столиці республіки стала Республіканська художня виставка, присвячена 60-річчю утворення СРСР. На кінець січня її відвідали більше 10 тис. глядачів. Серед експонатів — понад 1 тис. творів скульптури, графіки, плакатів, декоративно-прикладного і театрално-декораційного мистецтва, кілька сотень праць київських художників. Увагу відвідувачів привернули скульптурний портрет В. І. Леніна, створений О. Ковальовим, картина М. Хмелька, який зобразив В. І. Леніна на Другому Всеросійському з'їзді Рад, гобелени Л. Жоголь, С. Джуса і Л. Джус з зображенням великого вождя. Київському «Арсеналу» присвятив В. Каверін живописний триптих «Старі стіни». Вагомим внеском у художній літопис сучасності стали скульптурні портрети людей праці В. Зноби. Вражають натхненністю й емоційністю лірико-романтичні пей-

зажі М. Дерегуса, символічним звучанням наповнені краєвиди Москви і Києва, виконані П. і А. Сулименками.

У 1984 р. звання лауреатів Ленінської премії СРСР удостоєні народний архітектор СРСР В. Бізаров, скульптори — народний художник СРСР В. Бородай і заслужений художник Вірменської РСР Ф. Соґояв за створення в Києві меморіального комплексу «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.». Державна премія Української РСР ім. Т. Г. Шевченка була присуджена українським скульпторам М. Вронському, В. Сухенку і лєнінградському архітектору Є. Федорову — авторам пам'ятника Т. Г. Шевченку в м. Шевченко Мангішлацької області (Казахстан) — і художнику В. Шаталіну за цикл живописних полотен на історико-революційну і військово-патріотичну теми, а також творів про сучасників.

Велика робота по пропаганді радянської літератури та мистецтва провадилась літературознавцями і мистецтвознавцями Києва. У 1982 р. вперше була присуджена Державна премія УРСР ім. Т. Г. Шевченка в галузі теорії і історії мистецтва. Її удостоєний П. О. Білецький за книжки «Український портретний живопис XVII—XVIII ст.», «Українське мистецтво другої половини XVII—XVIII ст.» і «Українське радянське мистецтво».

Поглибленню ідейності, розширенню тематики художніх творів майстрів мистецтв сприяли їх шефські зв'язки з виробничими колективами. Плідно працювали у робітничих колективах заводів «Більшовик», «Арсенал», «Ленінська кузня», колгоспах і радгоспах Київщини майстри різця і пензля. Тут вони не тільки знаходили героїв майбутніх творів, збагачували задуми, а й активно допомагали в комплексному художньому оформленні підприємств і сіл.

виступали з лекціями і бесідами. Одна з форм шефства Київської організації художників над колективами трудящих — розширення мережі народних картинних галерей і сільських художніх музеїв. Відгукуючись на рішення XXVI з'їзду Компартії України про створення культурних комплексів у районних центрах республіки, київські художники передали в дарунок культурним комплексам Іванкова та Яготина сотні полотен, скульптур, естампів, творів декоративно-прикладного мистецтва.

«Героя Соціалістичної Праці, депутата Верховної Ради СРСР М. І. Марченко я знала багато років, — розповідала актриса Київського державного академічного російського театру ім. Лєсі Українки, народна артистка СРСР А. Роговцева. — Вірніше, мені тільки здавалось, що я її знаю. А справжнє наше знайомство відбулося... в процесі роботи над роллю Надії Гавриленкової в п'єсі М. Гараєвої «Хазяйка». Переді мною розкрився цілий світ чудової жінки-трудівниці. Світ моєї сучасниці, — складний, суперечливий, багатий. Дружба з заводчанами стала однією з найбільших нагород за нашу працю». Важливо відзначити, що А. Роговцева за виконання ролей Раневської («Вишневий сад» А. Чехова), Лєсі Українки («Сподіватися» Ю. Щербака) і Надії («Хазяйка» М. Гараєвої) удостоєна Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка 1981 р.

«Днями прекрасного» називають зустрічі колективу Державного академічного театру опери та балету УРСР ім. Т. Г. Шевченка з молодими робітниками, колгоспниками, школярами, учнями профтехучилищ, студентами Києва і Київської області. У цехах, на польових станах, в аудиторіях артисти розповідають про творчість видатних композиторів, на сценах Будинків культури і клубів виступають зі спеціальними

програмами з найбільш популярних оперних і балетних постановок. Особливо яскравими були зустрічі в школі № 77 Києва, Київському профтехучилищі № 11, політехнічному інституті та університеті, в школі с. Велика Димерка Броварського району, на заводах «Арсенал» ім. В. І. Леніна і «Ленінська кузня», у Вищому військово-морському політехнічному училищі. Кінематографісти Київської студії ім. О. П. Довженка провадять зустрічі з глядачами. Так, семінар-нарада на тему «Дитячий фільм. Проблеми і перспективи розвитку» відбулася за участю учнів Київського профтехучилища № 26, середньої школи № 220 Києва й Яготинської школи № 2. Цікавими були зустрічі з юними глядачами Київської, Кримської, Ровенської, Житомирської областей, які проводились у рамках Всесоюзного тижня дитячого кіно, присвяченого 60-річчю піонерської організації ім. В. І. Леніна. Тільки в 1982 р. у Києві відбулося 67 зустрічей з учнями.

Зустрічались з трудящими підприємств міста письменники. На масових літературних вечорах, читальських конференціях образним словом вони пропагували ідеї партії, Великого Жовтня, дружби і братерства народів СРСР, радянський спосіб життя. Викликали цікавість вечори «З Леніним у серці» — для учнів професійно-технічних училищ у Київському філіалі Центрального музею В. І. Леніна, «Земля моя рідна» — у сільськогосподарській академії, «Слово, вогнем загартоване» — у Республіканському будинку художника, «Хай завжди буде сонце» — в Окружному будинку офіцерів, «Гвоздики на безсмертя» — у Республіканському будинку кіно, зустрічі, присвячені 1500-річчю Києва, у Палаці культури «Україна», на будовах, у цехах підприємств, колгоспах, студентських аудиторіях.

У рішеннях червневого (1983 р.) Пленуму ЦК КПРС особливо підкреслювалася роль літератури і мистецтва, значення внеску митців у збагачення духовного життя суспільства. На Пленумі ЦК Компартії України (червень 1983 р.) відзначалось, що з'їзди творчих спілок республіки, які відбулися після XXVI з'їзду КПРС і XXVI з'їзду Компартії України, переконливо підтвердили відданість художньої інтелігенції Радянської України справі партії. «Ми можемо з повним правом сказати, — відзначив на Пленумі В. В. Щербильський, — що в цілому художній процес у республіці розвивається в єдиному руслі багатонаціональної культури радянського народу, на випробуваних принципах партійності і народності». Одночасно було вказано на те, що на кіноекранах і театральних сценах ще з'являється немало творів посередніх, професійно недосконалих, які не викликають інтерес глядачів, що деякі діячі літератури і мистецтва проходять мимо основних, визначальних для нашої соціалістичної дійсності подій, пошуків і устремлінь партії і народу. Буває й так, що сили витрачаються на вигадування штучних, відірваних від життя сюжетів і колізій. Було поставлене завдання ліквідувати наявні в художній практиці хиби. Особлива роль у цій справі відводиться літературно-художній критиці. Проте, як відзначалось на Пленумі ЦК Компартії України, рідко публікуються глибокі, змістовні критичні статті, багатьом з них не вистачає широти погляду, проникнення в суть явищ і тенденцій, чіткості ідейно-естетичних критеріїв оцінки того чи іншого твору, в той час як важливими завданнями критики є правильна орієнтація діячів літератури і мистецтва, активне формування суспільної думки, боротьба з будь-якими збоченнями. У творчих спілках і культурно-освітніх установах Києва відбулися партійні збори

літераторів, діячів мистецтва і культури, на яких було намічено заходи, спрямовані на неухильне поліпшення літературно-художнього процесу, гідну зустріч XXVII з'їзду КПРС.

Культурно-масова робота. В одинадцятій п'ятирічці багатогранну роботу по комуністичному вихованню трудящих, піднесенню їх культурно-технічного рівня, організації дозвілля провадили культурно-освітні установи Києва. Їх діяльність спрямована на перетворення в життя рішень Комуністичної партії у питаннях розвитку культури. Стратегічні завдання ідеологічної діяльності партії визначив червневий (1983 р.) Пленум ЦК КПРС, який, як підкреслив у доповіді «Жива творчість народу» М. С. Горбачов, висунув ідеологічну роботу на перший план, утвердив широкий соціальний погляд на ідеологію як сферу думки, дії і виховання²⁰.

У 1982 р. у Києві працювало 95 клубів. Вони підтримали почин працівників Будинку культури виробничого об'єднання «Точелектроприлад», які виступили в 1980 р. з патріотичною ініціативою організувати ідеологічне забезпечення виконання трудовими колективами соціалістичних зобов'язань. Конкретні плани ідеологічного забезпечення розробили Будинки культури таких виробничих об'єднань, як «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна, «Більшовик», верстатобудівне об'єднання ім. О. М. Горького, ТЕЦ та ін. Були розроблені заходи по підвищенню виробничої активності трудящих, зміцненню трудової дисципліни, розвитку соціалістичного змагання. Будинки культури промислових підприємств здійснювали план культурно-масових заходів під девізом «Виробничій бригаді — увагу і підтримку працівників культосвіти!». Мета цих заходів — пропагувати через різноманітні форми клубної роботи більші можливості бригадного

методу організації й оплати праці в підвищенні ефективності виробництва й активізації виховної роботи, сприяти формуванню у працівників розуміння конкретних завдань прискорення соціально-економічного розвитку країни.

Все більше уваги клубні установи приділяли організації дозвілля жителів міста. У 1981 р. в культосвітніх установах Києва працювало 218 аматорських об'єднань і клубів за інтересами. Серед них — об'єднання кінофотолюбителів, ветеранів праці, книголюбів, самодіяльних художників і літераторів, клуби самодіяльної пісні, любителів природи та ін. У їх роботі брали участь понад 20,8 тис. чоловік.

Серйозну увагу приділяли клубні установи естетичному вихованню трудящих. У місті активно працювала значна кількість самодіяльних художніх колективів. У 1983 р. минуло 60 років з дня створення хорової капели виробничого об'єднання «Більшовик». Великий творчий шлях пройшов самодіяльний колектив, удостоєний ще в 1954 р. звання «Заслужена хорова капела УРСР» за високий ідейно-художній рівень творчості. Свідченням високої виконавської майстерності капели є її репертуар, що включає такі відомі твори, як «Поема про Україну» О. Александрова, «Нам потрібен мир» А. Новикова, «Червона Пресня» В. Мураделі, фінал Дев'ятої симфонії Л. Бетховена, «Слася» М. Глінки, сцена з опери «Борис Годунов» М. Мусоргського та ін. До 60-річчя утворення СРСР їх програма поповнилась новими творами — «З Леніним на все життя», «Славна будь, священна Русь» А. Філіпенка, «Рідне місто моє» В. Лукашова, «Ніколи» О. Фельцмана, «Зимова дорога» В. Шабаліна та ін. Самодіяльний колектив провадив велику роботу серед населення, виступав з

²⁰ Горбачов М. С. Жива творчість народу. — Рад. Україна, 1984, 11 груд.

концертами перед трудівниками свого об'єднання і міста, брав участь у культурній програмі у зв'язку з 1500-річчям Києва.

Популярністю користується самодіяльний народний ансамбль «Славутич» Київського міського будинку культури профтехосвіти. Створений у 1946 р., колектив досяг високого рівня творчої діяльності, а в січні 1981 р. на Республіканському фестивалі самодіяльного мистецтва системи профтехосвіти був нагороджений кришталевим кубком за найкращу пропаганду робітничих професій.

У роки одинадцяті п'ятирічки активізувалась діяльність бібліотечних установ. У Києві функціонувало понад 1,3 тис. бібліотек, фонд яких складав 81 млн. книг. Близько 75 % населення міста користувалось книжковими фондами бібліотечних установ. Із них 44 % були читачами масових бібліотек, що мали в своєму розпорядженні 10,5 млн. екземплярів книжок і журналів. Серед масових бібліотек міста більш як 150 профспілкові. У травні 1983 р. на честь 80-річчя II з'їзду РСДРП їх працівники звернулися з закликом до всіх колективів профспілкових бібліотек республіки внести вклад у підготовку до цієї знаменної дати. «Зобов'язуємося, — писали вони, — період підготовки до ювілею використати для активної пропаганди досягнень радянського народу, одержаних під керівництвом Комуністичної партії, озброювати трудящих знаннями про славу історію нашої партії, всесвітньо-історичний досвід КПРС».

Взявши на себе конкретні завдання, спрямовані на поліпшення рівня обслуговування населення, працівники профспілкових бібліотек Києва зобов'язались своєчасно й якісно задовольняти попит на суспільно-політичну літературу, провадити плано-мірне формування і використання бібліотечних фондів, розширювати

мережу бібліотек і громадських пунктів видачі літератури, особливо на виробничих дільницях, в гуртожитках та ін.

Масові бібліотеки під керівництвом партійних організацій взяли активну участь у проведенні комплексу заходів, спрямованих на здійснення ідейно-політичного, трудового і морального виховання трудящих. Бібліотека заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна — одна з найбільших. Створена у 1924 р., вона налічувала в своїх фондах 2394 книжки й обслуговувала 74 читачі. У 1983 р. у фондах заводської бібліотеки було понад 100 тис. видань. Активно також працювали бібліотечні пересувки в цехах, відділах, влітку — на базі відпочинку, піонерському таборі. Велику зацікавленість виявляли арсенальці до масових заходів, які провадились бібліотечними працівниками, — лекцій, виставок, оглядів літератури, тематичних вечорів, читацьких конференцій. У бібліотеці було проведено огляд «Дружба народів — дружба літератур», тематичний вечір на тему «Славтеся, руки робочі», читацьку конференцію по обговоренню ряду книг, виданих Політвидавом України, та ін.

У культурно-освітніх установах Києва значно активізувалась робота у зв'язку зі святкуванням 1500-річчя Києва. Тут відбулися вечори, лекції, зустрічі зі знатними земляками та ін. Цикл краєзнавчих читань з 1981 р. провадила бібліотека ім. І. П. Котляревського Шевченківського району. Читачі прослухали лекції «Архітектура древнього Києва», «Київ театральний», «Іх ім'ям названі вулиці». Були проведені огляди краєзнавчої літератури, організовані виставки. Співробітники бібліотеки виступали в клубах, гуртожитках, на літніх агітмайданчиках, у кінотеатрі ім. Ю. Гагаріна. Цикл лекцій, розпочатий у 1983 р., присвячено радянським письменникам, що народи-

лись у Києві, — М. Булгакову, М. Волошину, І. Еренбургу.

У роботі по комуністичному вихованню трудящих зростає роль музейних установ. У Києві в 1983 р. діяло 32 державних музеї та їх філіали. Великою подією в громадсько-політичному і культурному житті республіки стало відкриття нової експозиції Київського філіалу Центрального музею В. І. Леніна. У дні святкування 1500-річчя Києва почав функціонувати Музей історії Києва, експозиція якого розкриває героїчне минуле столиці України, його сучасний розвиток, досягнення трудящих в усіх сферах соціально-економічного і духовного прогресу.

Великою популярністю користується меморіальний комплекс «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.». З 9 травня 1974 р. до травня 1985 р. його відвідали 6 млн. чоловік.

Музейні колективи провадили значну масову, наукову роботу, виявляли нові експонати. Все більше заходів відбувалось безпосередньо в трудових колективах. Тут читались лекції, організовувались дні і тижні музеїв, бесіди, зустрічі з ветеранами праці, учасниками війни, передовиками виробництва, діячами науки і культури.

Один з кращих музеїв республіки — Державний історичний музей Української РСР — є скарбницею матеріальної і духовної культури українського народу. Зараз у музеї зберігається більше 500 тис. експонатів, серед них значна кількість унікальних, які відображають історичне минуле і сучасний розвиток України. Велику цінність становлять широко відомі як у нашій країні, так і за її межами археологічні колекції, які нараховують понад 300 тис. експонатів, знайдених в основному на території України. Значний інтерес викликає також нумізматична колекція. При Історич-

ному музеї створений філіал — Музей історичних коштовностей УРСР, розташований на території Києво-Печерського державного історико-культурного заповідника, в якому зберігається більш як 120 тис. експонатів. До XXVII з'їзду КПРС тут підготовлена розгорнута експозиція. Окремі колекції музею вивозились для виставок у ряд соціалістичних країн, а також США, Канаду, Францію та Італію. Державний історичний музей УРСР провадив велику, різноманітну за формами масову роботу серед населення. Популярністю у киян і гостей столиці користувались дні відкритих дверей, під час яких відвідувачів знайомили з експозицією, організовували тематичні екскурсії «УРСР у період побудови соціалістичного суспільства», «Велика Жовтєва соціалістична революція і громадянська війна на Україні», «Східні слов'яни і Древня Русь» та ін. Велика робота проводилася також безпосередньо в трудових колективах. Тут відбулися тижні музею. Такий захід було проведено на Київському виробничому авіаційному об'єднанні. Кожний день тижня музею присвячувався відповідній темі: «Державний історичний музей УРСР — скарбниця культури радянського народу», «Пам'ятки історії і культури Києва», «День атеїста». Один із днів був присвячений 80-річчю Другого з'їзду РСДРП і 65-річчю утворення Компартії України. День Державного історичного музею УРСР був проведений на заводі «Ленінська кузня». У ході його лектори розповіли трудівникам про пам'ятники і пам'ятні місця Великого Жовтня і громадянської війни в Києві, археологічні знахідки на території міста. Позитивну оцінку одержала діяльність агітбригади музею, яка виїжджала у Вінницьку область, де проходить газопровід Уренгой — Помари — Ужгород, і Сквирський район Київської області з читанням лекцій будівникам і населенню, показом голограм.

У листопаді 1982 р. 60-річний ювілей відзначив Київський музей російського мистецтва — одна з найбільших скарбниць вітчизняного мистецтва країни. У ці дні в музеї була відкрита виставка творів художників союзних республік, присвячена 60-річчю утворення Союзу РСР. Цьому передувала велика наукова і колекціонерська робота. Експозицію музею поповнили твори художників України, а також братніх республік — РРФСР, Білорусії, Грузії, Вірменії, Прибалтики. Завдяки цьому був створений відділ «Мистецтво народів СРСР», на базі якого влаштовувались пересувні виставки як на Україні, так і в інших республіках.

У столиці України в 1982 р. відкрився Музей історії медицини УРСР. У його експозиції документи і матеріали, які розкривають шлях розвитку медицини — ровесниці людини, самовіддане служіння кращих представників медичної науки і практики рідному народу. У книзі відгуків заступник Голови Ради Міністрів СРСР Г. І. Марчук (нині — президент АН СРСР) і президент АН УРСР Б. Є. Патон залишили такий запис: «Велике задоволення одержали ми від відвідання по-своєму унікального музею. Тут все дивиться на тебе, примушує відвідувачів пережити славу історію нашої медицини крізь велику історію нашої країни».

Зростала роль київських музеїв у зміцненні міжнародного співробітництва. Традиційними стали широкі, багатогранні за формами творчі контакти з музейними установами країн соціалістичної співдружності. Договір про співробітництво зв'язує Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник з колективом національного музею «Рильський Монастир» Народної Республіки Болгарії, Державний історичний музей УРСР — з крайовим музеєм Восводи Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії. Музеї

часто обмінюються художніми виставками. У Державному музеї українського народного декоративного мистецтва УРСР під час проведення днів Кракова в Києві демонструвалась виставка народного декоративного мистецтва Польської Народної Республіки.

Посилюється виховна діяльність громадських музеїв, яких налічується в столиці України — 46. Із них 12 мають звання народних. Крім того, на підприємствах, в учбових закладах і школах створена широка мережа музейних кімнат, які стали центрами патріотичного та інтернаціонального виховання трудящих.

Збагатили форми і методи політико-виховної і культурно-масової роботи парки культури і відпочинку столиці Радянської України. Тут систематично проводились театралізовані свята, дні трудової слави передовиків промислових підприємств міста, лекторії і кінолекторії. Все активніше в практику їх діяльності входили нові форми роботи — організація клубів за інтересами, любительських об'єднань для різних категорій населення та ін.

Таким чином, використовуючи різноманітні форми і методи роботи, творчі союзи, установи культури, культурно-освітні заклади міста брали активну участь у здійсненні ідейно-політичного, трудового і морального виховання трудящих.

* * *

Трудящі столиці Радянської України, як і весь радянський народ, з великим ентузіазмом з перших днів одинадцятої п'ятирічки приступили до виконання широкої програми соціально-економічного розвитку країни на 1981—1985 рр. і на період до 1990 р. Виконуючи накреслення партії, наступних Пленумів ЦК КПРС, трудівники промисловості міста доклали великих зусиль до реалізації завдань одинадцятої п'ятирічки, здійснення ефективності вироб-

V. Київ у роки одинадцяті п'ятирічки

ництва і поліпшення якості продукції. Трудівники міста нарощували зусилля з метою дострокового введення в дію нових виробничих потужностей, підвищення технічного рівня виробництва, створення і впровадження нової техніки і прогресивної технології. Успішно втілювались в життя комплексні науково-технічні програми, завдання комплексної механізації та автоматизації виробництва, скорочення ручної праці. Важливу роль у боротьбі за успішне

виконання завдань нової п'ятирічки відіграли соціалістичне змагання, рух за комуністичне ставлення до праці. Творча активність трудящих знаходила вияв на різних ділянках виробництва.

Вживались заходи щодо збільшення трудових доходів населення, поліпшення їх розподілу через суспільні фонди споживання, щодо дальшого покращання житлових умов, роздрібної торгівлі, умов праці і побуту трудящих.

ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ КИЯН

Торжество ідей пролетарського, соціалістичного інтернаціоналізму та дружби народів у праці і суспільно-політичному житті киян, як і всього радянського народу, стало результатом глибоких соціально-економічних перетворень, здійснених у нашій країні під керівництвом Комуністичної партії, повного й остаточного вирішення національного питання в СРСР. Якщо економічну основу утвердження принципів інтернаціоналізму становить суспільна власність на засоби виробництва, то політичною його основою став соціалістичний державний устрій, соціалістична демократія. Духовна й ідеологічна основа інтернаціоналізму радянського способу життя — всеперемагаюче вчення марксизму-ленінізму, яке стало світоглядом, нормою поведінки радянських людей всіх націй і народностей.

Втіленням інтернаціональної єдності радянського суспільства є левінська партія комуністів, багатонаціональна за складом, глибоко інтернаціоналістська за ідеологією і політикою, організаційною будовою, принципами діяльності.

«Безустанним захистом корінних інтересів робітничого класу, найширших мас, — зазначається в постанові ЦК КПРС про 60-річчя утворення СРСР, — відданістю ідеалам комунізму, величезною увагою до національних інтересів і почуттів усіх народів, непримиренністю до різних проявів буржуазного націоналізму, шовінізму і національного нігілізму, партія завоювала високе право бути вождем трудящих усіх націй і народностей країни»¹.

Комуністична партія, творчо розвиваючи марксизм-ленінізм, збагачуючи його новими висновками та положеннями, в рішеннях XXVII з'їзду, новій редакції Програми КПРС підкреслює, що для національних відносин у нашій країні характерні як подальший розквіт націй і народностей, так і їх неухильне зближення, яке відбувається на основі добровільності, рівності, братерського співробітництва, що утвердилися, ввійшли в свідомість десятків мільйонів людей, непорушна дружба народів, повага до національної культури і національної гідності всіх народів².

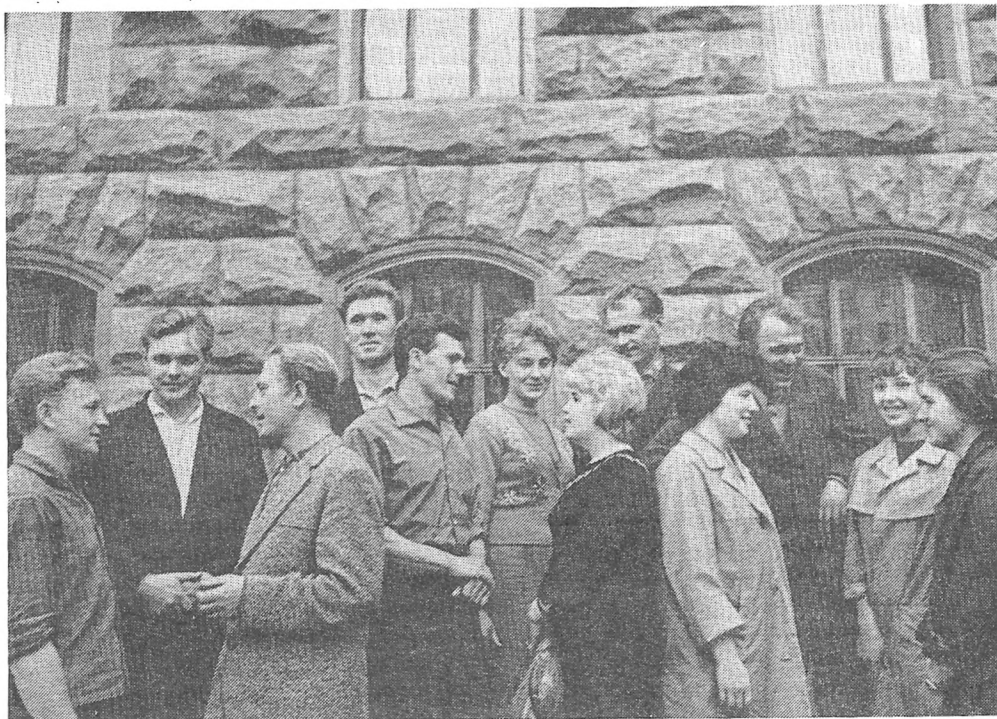
1. Зміцнення дружби і співробітництва з трудящими братніх республік

В основі міцніючої дружби народів нашої країни лежать об'єктивні фактори — класова природа соціалізму, розвиток процесів інтернаціоналізації господарського, політичного та духовного життя народів, поступове зближення націй. Важлива роль у

зміцненні дружби належить і суб'єктивному факторові — організацій-

¹ Про 60-у річницю утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік: Постанова ЦК КПРС, 19 лют. 1982 р.— К., 1982, с. 5.

² Див. Матеріали XXVII з'їзду КПРС, с. 63, 185.

Група молодих будівельників Києва, що від'їжджає на відбудову Ташкента. 1966 р.

ній та виховній діяльності Комуністичної партії.

Дружба народів проявляється в економічних, політичних взаєминах, ідеології, моральних підвалинах суспільної свідомості, в творчій праці і повсякденній поведінці людей, їхньому побуті та традиціях. Саме ленінська дружба радянських народів — невичерпне джерело наших перемог, могутній прискорювач у боротьбі за побудову комуністичного суспільства.

Виробничі взаємозв'язки. У ході виконання грандіозних завдань економічного, соціального та культурного розвитку багатонаціональної Радянської держави всі союзні та автономні республіки, всі трудящі підтримують і розвивають тісні зв'язки, добиваються значних виробничих результатів.

Кооперування і спеціалізація ви-

робництва в умовах розвинутого соціалізму стали факторами зміцнення інтернаціоналізму радянського суспільства.

Продуктивні сили України мільйонами ниток пов'язані з усіма республіками країни. Як наголошував В. В. Щербицький, «...всі разом вони становлять справді живу тканину єдиної союзної держави. Про це ми завжди пам'ятаємо і прагнемо повсякденно примножувати свій вклад у зміцнення економічного та інтелектуального потенціалу країни, у загальнонародну справу створення матеріально-технічної бази комунізму»³.

Багатонаціональні трудові колективи Києва беруть активну участь в міжреспубліканських поставках на основі широкої кооперації у вироб-

³ Щербицький В. В. Радянська Україна.— К., 1978, с. 52.

ництві. Вони сприяють матеріально-технічному забезпеченню промислового виробництва братніх республік, беруть участь у втіленні в життя курсу партії на нарощування матеріального та духовного потенціалу кожної республіки і разом з тим па його максимальне використання для гармонійного розвитку всієї країни. Заслуженим авторитетом користується продукція багатьох київських заводів: верстатів-автоматів ім. О. М. Горького, обчислювальних і керувальних машин, ім. І. І. Лепсе, «Ленінської кузні», «Більшовика», «Арсенала» та ін. Київський орден Трудового Червоного Прапора завод реле і автоматики поставляє продукцію більш як за 22 тис. адресами не лише СРСР, а й закордону. Тут і металургійні заводи, і домобудівні комбінати, і об'єкти сільського господарства, і нафто- та газопроводи країни.

Широка географія зв'язків характерна і для «Ленінської кузні». Для річників Ками, наприклад, була виготовлена самохідна землечерпалка, а для литовських рибалок — траулери, якість яких високо оцінили в братній республіці.

«Червопий екскаватор» — один з початальників готових вузлів і деталей підприємствам Білорусії. Він надсилав гідравлічні циліндри Мозирському заводу меліоративних машин, Могилівському автомобільному і горьківському «Двигун революції». Довгі роки підприємство зв'язане кооперованими поставками з Таллінським, Саранським, Дмитровським екскаваторними заводами і металургійним у м. Чебаркуль.

Багато підприємств Радянської України спеціалізується на сільськогосподарському машинобудуванні. Великий вклад у розвиток аграрного сектора вносять трудівники виробничого об'єднання «Київтрактородеталь», продукцію якого отримують у всіх братніх республіках. Головне підприємство об'єднання — завод ім.

І. І. Лепсе — в 1974 р., наприклад, достроково виконало замовлення хліборобів Куйбишевської області, Марійської, Башкирської та Кабардино-Балкарської автономних республік.

У той самий час, беручи участь у кооперованих поставках, виробничі колективи Києва отримують з різних місць країни велику кількість необхідної сировини, комплектуючих вузлів та деталей, устаткування. Так, для «Київтрактородеталі» колектив московського виробничого об'єднання «Станкоагрегат» виготовив і змонтував нову високопродуктивну автоматичну лінію, трудівники Баку поставили на завод ім. І. І. Лепсе автоматичну електропіч для виплавки чавуну, потужність якої вдвічі перевищує попередні зразки. Направляє свою продукцію підприємствам цього об'єднання і новий завод «Комунальник» у Флорештах (Молдавія).

У взаємобміні продукцією беруть участь Київська фабрика спецмеблів, яка одержувала деревообробні агрегати від волгоградських робітників, використовувала бендерський гобелен для оббивки крісел, диванів, стільців; ДШК отримував обладнання з Новосибірська і Чебоксар, а з Києва, в свою чергу, поставлялось штучне волокно Бендерському шовковому комбінатові, гумові деталі для взуття кишинівської фабрики «Зориле» тощо.

Переконливо розкриває братерську дружбу народів СРСР всенародна участь у відбудові Ташкента, що постраждав від сильного землетрусу в 1966 р., коли було зруйновано 2 млн. м², або 42 % житлового фонду міста. Український народ, як і трудящі всіх братніх республік СРСР, щиро відгукнувся на заклик партії надати допомогу столиці Узбекистану. Партійні і державні органи Української РСР виступили з ініціативою побудувати в Ташкенті за рахунок матеріальних і фінансових ре-

сурсів республіки 160 тис. м² житла, школи, дитячі комбінати, культурно-побутові об'єкти та ін. Українська РСР організувала і відправила в Ташкент десять будівельно-монтажних поїздів, укомплектованих інструментами, матеріалами, а також бригади досвідчених будівельників. Високу громадсько-політичну активність і вірність інтернаціональному обов'язку продемонстрували кияни. Більш як 1 тис. добровольців виявили бажання віддати всі сили, вміння і досвід відбудові столиці братньої республіки. Висловлюючи думки і почуття радянських людей, арматурник із Києва І. Тромса заявив: «Залізатися байдужим до чужої біди я не міг. А втім, чи до чужої біди? Ні, звичайно, біда ташкентців зрушила всіх і скрізь, як своя: зрозуміла, несподівана, тяжка. Всі відгукнулись, всі запропонували свої послуги». Поряд з молоддю поїхали допомагати потерпілому місту будівельники-ветерани, наприклад кавалер ордена Трудового Червоного Прапора Г. Ф. Єпіфанов — відомий київський муляр.

У Києві оперативно формувались і комплектувались будівельні поїзди. Уже 14 травня 1966 р. звідси відійшли три будівельно-монтажних поїзди.

Колектив Укрбуду в Ташкенті з великим піднесенням втілював у життя розробки Українського проектного інституту при Держбуді УРСР, Київського зонального науково-дослідного проектного інституту, Діпроміста, що спроектували «маленький Київ» у Ташкенті.

Про високу якість роботи київських проектувальників свідчили висновки бригади спеціалістів Держкомітету по цивільному будівництву й архітектурі при Держбуді СРСР. На Всесоюзному конкурсі, присвяченому 100-річчю від дня народження В. І. Леніна, цей проект планування і забудови був відзначений дипломом.

Будівельники України внесли значний вклад у відбудову міста. За тисячу днів вони здали в експлуатацію 164 тис. м² житлової площі, ряд об'єктів соціально-побутового призначення. Такі результати були досягнуті завдяки чіткій організації праці, широкому розповсюдженню соціалістичного змагання. Уже в серпні 1966 р. молодіжна бригада П. Кравчука з київського будівельно-монтажного поїзда № 1 стала переможницею змагання серед колективів союзних республік. Бригади киян Н. Лоли та В. Никитенко також постійно значно перевиконували планові завдання.

Бригада М. Борхаленка з київського будівельно-монтажного поїзда № 3 стала переможницею конкурсу бригад мулярів, оголошеного в ознаменування 50-річчя Великого Жовтня. В цілому ж у ювілейному році трест Укрбуд у Ташкенті виконав план на 147 %.

Відбудова столиці Радянського Узбекистану в такі стислі строки стала можливою лише завдяки спільним зусиллям всіх народів СРСР, перевагам соціалістичного способу життя, централізації в управлінні народним господарством, у використанні досягнень науково-технічного прогресу. У подальші роки дружба і згуртованість радянського народу стали ще монолітнішими, переконливим доказом чого є вагомий внесок киян у рішення таких великих загальносоюзних народногосподарських завдань, як освоєння паливно-енергетичних і сировинних багатств районів Сибіру, Далекого Сходу і Крайньої Півночі, зони БАМу, розвиток Нечорнозем'я.

Трудівники республіки з високим почуттям відповідальності підходили до виконання замовлень цих районів. Кияни активно підтримали ініціативу підприємств і організацій Ленінграда, що розгорнули змагання за скорочення термінів і високу якість роботи при виконанні замовлень

Робітники бригади ім. 60-річчя Радянської України заводу «Більшовик» готують продукцію для підприємств Сибіру і Далекого Сходу. 1978 р.

Саяпо-Шушенської ГЕС, схвалена ЦК КПРС. Колектив заводу цементного машинобудування ім. М. І. Калініна, що повинен був протягом 1976 р. поставити будові 15 дозаторів для бетону, уклав договір про творчу співдружність з Красноярскгэстроєм і достроково виконав планове завдання уже в першому півріччі.

Значною була участь киян у будівництві енергетичних та інших об'єктів у братніх республіках. Для Молдавської ДРЕС ім. 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції вони виготовили і поставили новітню напівпровідникову апаратуру. Робітники будівельно-монтажного управління № 11 брали активну участь у будівництві магістрального газопроводу Одеса — Кишинів, проєкт якого був розроблений інститутом Діпрогаз СРСР, що базується у Києві.

Трудівники багатьох підприємств столиці Радянської України оголосили ударними замовлення всенародних будов країни. Починаючи з 1974 р., одне з ведучих підприємств галузі — завод «Укркабель» — з випередженням графіка поставляв продукцію колективу КамАЗу. Замовлення автогіганта достроково виконали і трудівники заводу верстатів-автоматів.

Радянська молодь, весь радянський народ з ентузіазмом виконували рішення партії й уряду щодо освоєння районів Сибіру та Далекого Сходу, будівництва Байкало-Амурської магістралі.

Кожного року групи молодих будівельників і студентські будівельні загони з Києва відправляються в дорогу, щоб внести свій вклад в освоєння цих районів країни. У червні 1980 р. посланці Києва вїхали в Тюменську область, поставивши

собі за мету з честю виконати великі завдання, що стояли перед ними у рік 110-річчя від дня народження В. І. Леніна і 35-річчя Великої Перемоги. Лише в Ямало-Ненецький округ з Києва в 1980 р. виїхало 119 молодих представників республіки.

Десятки об'єктів споруджено по розробках киян — спеціалістів державного проектно-розвідувального інституту Київдипротранс. Працівники інституту, які взяли підвищені соціалістичні зобов'язання, раніше запланованого графіка закінчили видачу проектно-кошторисної документації для робіт в 1979 р. по спорудженню залізничного вузла і селища Ургал. У зв'язку з цим ряд спеціалістів нагороджено медаллю «За будівництво Байкало-Амурської магістралі». Суттєвий внесок трудівників Києва й у ведення будівельних робіт. В 1974 р. 50 посланців Київської області — перший десант будівельного загону «Микола Островський» — прибув на БАМ. До складу будівельно-монтажного поїзда «Укрбуд» входив і загін «Київ». Один з його членів — електроварник А. І. Карунський — за участь у зведенні Ургала удостоєний звання заслуженого будівельника республіки. За роки будівництва магістралі багато киян і представників молоді області працювали безпосередньо на зведенні її об'єктів або виконували замовлення будови.

На будівництві Байкало-Амурської магістралі широко відома продукція Дарницького заводу по ремонту дорожньої техніки. Дарничани успішно освоїли випуск запасних частин для машин і механізмів закордонного виробництва, які використовуються на будівництві БАМу.

Багато промислових підприємств міста постачають продукцію у віддалені райони країни. Наприклад, «Точелектроприлад» до 40 % виробів направляє в райони Сибіру і Далекого Сходу.

У виконанні всенародного завдання освоєння районів Сибіру і Далекого Сходу брали участь і транспортники столиці Радянської України. Авіатори Києва, виявляючи творче ставлення до справи, літаками АН-22 доставили партію важких самоскидів вагою понад 90 т кожний в Якутію. Робітники автотранспортних підприємств виступили з ініціативою «Замовленням Сибіру і Далекого Сходу — робітничу гарантію!». На автопідприємствах міста провадилися рейди перевірки роботи транспортного конвейєра, вишукувались можливості покращання його роботи і прискорення відправки народногосподарських вантажів у віддалені райони.

Важливою рисою відносин братніх народів в умовах вдосконалення соціалізму є їх взаємодопомога. Велику допомогу місту подали братні республіки СРСР кадрами, устаткуванням і матеріалами у ході розвитку індустрії міста, будівництва метро, нового телевізійного центру, а також такої унікальної споруди, як нове приміщення Київського філіалу Центрального музею В. І. Леніна. Споруджувати цей унікальний палац приїхали кращі майстри Москви, Тбілісі, Бревана, Баку.

Науково-технічна співдружність. Значне місце у зміцненні дружби народів СРСР в умовах науково-технічної революції належить співробітництву в галузі науки і техніки. Спеціалізація і кооперування тут дозволили в умовах удосконалення соціалізму значно збільшити кількість і ефективність наукових розробок.

У тісному співробітництві з Академією наук СРСР і вченими братніх республік широким фронтом, практично з усіх основних напрямів наукового знання провадять дослідження підприємства й організації Академії наук Української РСР. Велике значення при цьому мають ре-

гулярні зустрічі президентів академій наук союзних республік, під час яких намічаються шляхи вирішення величних завдань державного значення, проблем, що стоять перед окремими регіонами. Широкі зв'язки з ученими братніх республік підтримує Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона, котрий являється провідною установою країни цієї галузі. Його колектив співробітничав більш як з 1 тис. підприємств і будов Союзу. 240 договорів про творче співробітництво зв'язали колектив Інституту надтвердих матеріалів АН УРСР з науково-дослідними інститутами, вузами та підприємствами РРФСР, Білорусії, Азербайджану, Вірменії тощо. Вчені Інституту надтвердих матеріалів АН УРСР разом з московськими колегами провадили дослідження в галузі синтетичних алмазів. Практичній реалізації результатів наукових досягнень вчених інституту сприяють тісні творчі зв'язки з промисловими підприємствами по виготовленню алмазного інструменту і з тими, де він використовується. Так, на ереванському заводі «Алмаз» упроваджено процес синтезу, який народився в Києві, а на абразивному заводі в Ленінграді закінчена дослідна перевірка спільної розробки з Інститутом надтвердих матеріалів АН УРСР. Інститут співробітничав з Вітебським спеціальним конструкторським бюро Міністерства верстатобудівельної та інструментальної промисловості БРСР. Співробітники дослідного заводу інституту виготовили велику партію доліт з матеріалу «Славутич» і відправили її бакинському виробничому об'єднанню «Каспморнефть» — одній із 69 організацій, що використовує нове обладнання при розвідці нафти та газу в складних геологічних умовах.

Тісні творчі контакти з інститутами і підприємствами братніх республік підтримує Інститут проблем лиття АН УРСР. Розроблена ним

нова технологія розливки металу дозволила підвищити її швидкість і збільшити вагу відливок до 20 т. Вона застосовується на Череповецькому металургійному заводі і дає в рік близько 220 тис. крб. економії. Спільно з колективом Тираспольського заводу ім. С. М. Кірова співробітники інституту створили нову автоматичну установку, яка була вперше застосована на Миколаївському дослідному заводі мастильних систем. У 1979 р. вона була встановлена на Мценському заводі алюмінієвого лиття.

Активно співробітничать з установами і підприємствами країни й інші інститути Академії наук УРСР, наприклад Інститут кібернетики підтримує зв'язки більш як з 600 організаціями Радянського Союзу. Досягнення вчених Академії наук УРСР значною мірою зумовлені тісною творчою співдружністю насамперед з ученими АН СРСР, що визначає стратегію наукового пошуку, об'єднує і координує зусилля радянських вчених у розвитку всіх напрямів науки. Різноманітні за формою і змістом творчі зв'язки вчених АН УРСР з ученими республіканських академій. Міцні традиційні зв'язки існують між академіями наук України, Білорусії і Молдавії. Спільно вони виконують вісім науково-дослідних програм. Поглиблення і розширення творчої взаємодії республіканських академій служить дійовим фактором прогресу радянської науки.

Розроблялися і впроваджувалися в життя також програми співробітництва установ АН УРСР та окремих крупних підприємств. Згідно з комплексною програмою співробітництва між АН УРСР і московським об'єднанням «АвтоЗИЛ» на підприємстві була впроваджена установка «Удар», створена співробітниками проектно-конструкторського бюро електрогідроліки АН УРСР, на якій можна виготовляти деталі найсклад-

нішої конфігурації і найвищої якості.

Великий вклад у розвиток народногосподарського комплексу країни внесли проектні інститути столиці Радянської України. Спеціалісти київського інституту Діпромист розробили схему районного планування Мангитшлаку, розраховану до 2000 р., в основу якої покладені природні ресурси півострова. Укрдіпроцукор підготував проекти Гирбовського і Глодянського цукрових заводів у Молдавії. Київгіпротранс брав участь у реконструкції Кишинівського залізничного вузла.

Спеціалісти Києва разом з представниками братніх республік провадили велику роботу по удосконаленню виробничих процесів. Вони брали участь в удосконаленні процесу виробництва на Бендерському шовковому комбінаті. Спільно з білоруським заводом «Лидсельмаш» Український науково-дослідний інститут механізації та електрифікації сільського господарства провадив роботу щодо удосконалення калустозбирального комбайна.

У свою чергу, спеціалісти і підприємства міста відчували підтримку колег братніх республік. Учені Російської Федерації, Грузії, Білорусії і Литви допомагали, наприклад, налагоджувати виробництво на Київському заводі обчислювальних та керуючих машин.

Участь у міжреспубліканському змаганні. На сучасному етапі всенародного характеру набуває змагання, що охоплює цілі галузі і регіони, всі сфери народного господарства країни.

Партійні та громадські організації накопичили величезний досвід щодо удосконалення трудового суперництва. Однією з його форм є міжреспубліканське соціалістичне змагання на договірній основі, що набуло широкого розповсюдження. Воно органічно пов'язано з головними на-

прямими економічної політики партії, є могутнім фактором прискорення екопомічного і соціального прогресу.

Трудящі столиці Радянської України брали активну участь у міжреспубліканському змаганні. Понад 150 промислових підприємств, будівельних, транспортних організацій, установ Києва мали на 1982 р. договори про соціалістичне змагання і творчу співдружність із спорідненими колективами інших міст країни. 35 таких договорів зв'язують киян з москвичами, 14 — з ленинградцями, чотири — з мінчанами, три — з среванцями тощо.

Традиційне змагання трудящих Київської і Московської областей, Києва та Москви, районів міст, окремих споріднених і суміжних підприємств, бригад і виробничників стало дієвою зброєю у боротьбі за підвищення ефективності виробництва, вдосконалення господарського і суспільно-політичного життя міста.

Міцні узи дружби і ділового співробітництва об'єднують трудівників Краснопресненського і Київського районів Москви з Подільським та Дарницьким районами Києва. У цієї дружби — глибокі корені. Не одне десятиріччя райони регулярно обмінюються делегаціями передовиків і новаторів виробництва, діляться досвідом з усіх питань організаційної та ідеологічної роботи, провадять зустрічі представників різних галузей господарства, співробітничать також працівники науки і культури. Велике місце в дружніх зв'язках двох районів займають особисті контакти трудівників. Під час роботи XXV з'їзду КПРС прядильниця фабрики «Трехгорная мануфактура», Герой Соціалістичної Праці В. О. Погибелева познайомилась із швачкою головного підприємства Київського об'єднання ім. І. Ф. Смирнова-Ласточкина, кавалером двох орденів Леніна Л. Г. Улизько. З того

Делегація трудящих Москви і Ленінграда на заводі «Ленінська кузня». 1972 р.

часу вони регулярно обмінюються трудовими рапортами, цікавляться справами у бригадах.

Різноманітні дружні зв'язки підтримують трудівники Жовтневого району Києва і Пролетарського району Москви. Кияни багато чого запозичили у московських колег, передаючи їм, у свою чергу, набутий досвід. Разом провадили вони конкурси професійної майстерності, підтримували особисті контакти. Ударною, самовідданою працею, здійсненнями і досягненнями характеризуються суперництво і співробітництво районів-побратимів Москви і Києва.

Такі глибокі й різноманітні за змістом зв'язки підтримують й окремі підприємства Москви і Києва. Напередодні святкування 300-річчя воз'єднання України в Росію був підписаний перший договір про соціалістичне змагання колективів Київського заводу верстатів-автоматів ім. О. М. Горького і московського

«Красный пролетарий» ім. А. І. Єфремова. В 1973 р. до них приєднався Ленінградський завод верстатів ім. Я. М. Свердлова. Були вироблені загальні умови змагання, за якими підприємства кожного місяця обмінюються інформацією про досягнуті успіхи.

Глибоким змістом наповнено і змагання киян з ленінградцями. Теплі, дружні зв'язки і змагання робітників київського заводу «Ленінська кузня» і Ленінградського суднобудівного ім. А. О. Жданова також стали традиційними. Не один рік змагаються, наприклад, між собою бригади монтажників, які очолюють киянин Герой Соціалістичної Праці М. Р. Молодченко і ленінградець С. В. Волков.

Давні традиції дружби і змагання зв'язують трудящих Києва і Мінська, зокрема приладобудівників Київського виробничого об'єднання ім. С. П. Корольова і Мінського ім. В. І. Леніна.

Одним з напрямів розвитку соціального змагання стала боротьба за підвищення якості продукції та ефективності діяльності трудових колективів. З метою підняти цю боротьбу на новий рівень при Київському міському Компартії України була створена рада по якості, яка уклала договір з міською комісією по якості при Мінському міському Компартії Білорусії про творче і науково-технічне співробітництво щодо зростання якості продукції й ефективності виробництва. Був затверджений координаційний план спільної роботи міст до кінця 1980 р. З часу укладання договору між партійними організаціями міст-героїв склались і успішно розвиваються тісні і плодотворні зв'язки. Почали регулярно підводитися підсумки і визначатися колективи, які досягли найвищих результатів у соціалістичному змаганні за збільшення кількості продукції, що випускається із Знаком якості.

Понад 20 років змагаються Залізничний і Дарницький райони Києва й Орджонікідзевський та імені 26 бакинських комісарів Єревана. Добрі результати приносить індивідуальне змагання трудівників братніх міст. Змагання між машиністом локомотивного депо Єревана П. Погасяном і машиністом депо Київ-Пасажирський І. Ситником допомагає їм перевиконувати завдання, удосконалювати методи роботи. Це саме можна сказати про авіаторів Єревана і робітників київського аеропорту Жуляни.

Активно співробітничать верстатобудівники, взуттьовики, текстильники, будівельники Єревана і Києва. Вони допомагають один одному впроваджувати передовий досвід організації праці, разом борються за підвищення його продуктивності, зростання якості і кількості продукції, що випускається. Трудівники єреванського заводу «Точелектроприлад» запозичили у київських колег

фотохімічний метод виготовлення шквал, впровадження якого дало можливість значно поліпшити якість продукції і знизити її собівартість.

У 60-х — середині 80-х років дальший розвиток одержали традиційні зв'язки споріднених підприємств Києва й Уралу. Евакуйований у Свердловськ в роки війни завод «Більшовик» переріс у відомий нині флагман хімічного машинобудування «Уралхиммаш». У роки Великої Вітчизняної війни поріднилися київський «Точелектроприлад» і омський «Електроточприбор». З 1947 р. змагаються київські та уральські мотоциклобудівники. Змагання цих колективів за умов розвинутого соціалізму сприяє нарощуванню обсягу продукції, що випускається, питомої ваги її зі Знаком якості, постійному зростанню продуктивності праці, ефективному використанню площ і обладнання, дальшому зміцненню у трудящих інтернаціональних почуттів.

Широка географія дружніх зв'язків і змагання характерна і для підприємств легкої промисловості Києва. Значний розвиток одержало міжреспубліканське змагання колективів Могильовського і Київського заводів штучного волокна. В 1978 р. почали змагатися взуттьовики бендерської фабрики «Флоераш» і об'єднання «Київ». Змагаються також трудівники Київського заводу художнього скла та їх колеги з Російської Федерації.

Активно змагаються, починаючи з 1963 р., працівники Відділу озеленення Київського міськвиконкому і відповідних управлінь Москви, Ленінграда та Єревана.

Високою ефективністю відзначається змагання залізничників Брянського відділка Московської залізниці і Київського Південно-Західної залізниці. В ході підготовки і святкування 325-річчя воз'єднання України з Росією вони зекономили значну кількість електроенергії.

Переконливим проявом інтернаціоналізму трудящих столиці Радянської України є їх постійна активна зацікавленість у досвіді кращих виробничників країни і підприємств щодо організації виробництва, удосконалення трудового процесу.

Як зазначав В. В. Щербицький, досвід передовиків має не лише економічний аспект. Новатор — носій комуністичної моралі, борець за утвердження її принципів у житті⁴.

Трудівники України та її столиці — Києва — з великою увагою поставилися до схваленого ЦК КПРС досвіду бригади будівельників очолюваною М. О. Злобіним. Якщо в 1971 р. у республіці за її методом працювало 40 бригад, то до 1978 р. це число збільшилося до 12 тис. У Києві в 1971 р. за методом московських будівельників працювало лише три бригади. У завершальному році дев'ятої п'ятирічки кожна п'ята будівельна бригада використовувала його. Однією з перших встановила контакти з бригадою М. О. Злобіна і почала з нею співробітничати і змагатися бригада заслуженого будівельника УРСР, лауреата Державної премії СРСР В. С. Артеменка (домобудівний комбінат № 1 Головкивміськбуду).

У Києві бригадний метод знайшов широке поширення не лише в будівництві, а й на промислових підприємствах. На початку десятої п'ятирічки бригади токарів В. П. Щербини і фрезерувальника П. Іванова виробничого об'єднання «Завод «Арсенал», токарів М. Сукретного та П. Матвійчука об'єднань «Більшовик» і верстатів-автоматів ім. О. М. Горького звернулися до металообробників Києва з закликом більш активно впроваджувати колективні форми організації і стимулювання праці. Цей заклик знайшов гарячий відгук у трудівників міста. До 1981 р. у Києві вже 12 тис. бригад працювали за єдиним нарядом, добиваючись висо-

ких виробничих показників. У бригаді Героя Соціалістичної Праці В. П. Щербини лише в 1978—1979 рр. продуктивність праці зростає на 16 %, а в колективах, які працювали по-старому, — лише на 9. Виробниче експериментальне об'єднання взуттєвників «Київ» ім. 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції також запровадило бригадну форму організації праці. В свою чергу, досвід його роботи викликав великий інтерес взуттєвників Москви, Ташкента, Гомеля.

Участь трудівників Києва в соціалістичному змаганні зі спорідненими підприємствами країни, їх тісні контакти дозволили киянам широко вивчати і впроваджувати на своїх підприємствах передовий виробничий досвід трудівників братніх республік.

Велике значення для успішного поширення передового досвіду новаторів країни на підприємства міста мала діяльність районних партійних організацій. Ознайомившись з накопиченим на московському автооб'єднанні «АвтоЗИЛ» передовим досвідом щодо організації роботи ради секретарів парткомів, Жовтневий райком партії детально його вивчив і пропагував на ряді підприємств району, зокрема заводів «Радіоприлад» ім. С. П. Корольова і «Авторемонт-6», «Більшовик».

Важливу роль у справі розповсюдження передового досвіду трудівників Білорусії на Україні відіграли ради новаторів. Їх члени неодноразово запрошувались на українські підприємства для демонстрації винайдених ними приладів та інструментів. У червні 1962 р. на запрошення київської Ради новаторів сюди приїздили вітебські передовики виробництва — О. І. Васильєв, М. І. Новиков, М. О. Гусаков і М. О. Сергієнко. Подібні поїздки практикувались і в наступні роки.

⁴ Журналіст, 1973, № 8, с. 3.

Підтримка патріотичних починів. У ході розвитку соціалістичної демократії, поширення участі трудящих у вирішенні важливих завдань у житті країни народилося чимало патріотичних починів, направлених на подальше піднесення ефективності суспільного виробництва.

Патріотичні почини активно впливають на зміцнення братерської дружби народів СРСР. Вони — яскраве свідчення зростаючої політичної і трудової активності мас. Джерело їхньої могутньої життєвої сили в тому, що вони співзвучні духові часу, продиктовані насущними потребами виробництва, високою відповідальністю трудівників за особистий і колективний вклад у вирішення завдань комуністичного будівництва.

Переконливим свідченням високої громадсько-політичної активності киян, їхнього інтернаціоналізму була активна підтримка ними патріотичних починів, з якими виступали передовики і підприємства Москви і Ленінграда в ході підготовки до важливих подій в житті радянського суспільства, святкування ювілеїв. З'їзди Комуністичної партії Радянського Союзу, ювілеї Великої Жовтневої соціалістичної революції, дні народження В. І. Леніна, святкування річниць Перемоги у Великій Вітчизняній війні, річниць прийняття нової Конституції СРСР викликають творче піднесення в країні, колективи трудящих прагнуть зустріти всенародні свята новими трудовими успіхами.

У роки одинадятої п'ятирічки, беручи активну участь у соціалістичному змаганні, кияни широко розгорнули рух «Кожній робочій годині — найвищу віддачу!». Він передбачав не лише ущільнення робочої години чи хвилини, а й боротьбу за мобілізацію резервів виробництва, покращання використання всього, що створено руками людей, за ра-

ціональне застосування всіх видів ресурсів.

Характерною особливістю соціалістичного способу життя є комуністичне ставлення до праці. Одним з його проявів слід назвати щорічні Ленінські комуністичні суботники, зачинателями яких стали передовики підприємства столиці нашої Батьківщини. Трудівники Києва з піднесенням брали участь разом з усією країною у цих святах праці. Під час суботника 12 квітня 1969 р., присвяченого 50-річчю першого комуністичного суботника, 340 підприємств Києва випустили різноманітної продукції на суму 4,5 млн. крб., а в наступному році у день Ленінського суботника, присвяченого 100-річчю від дня народження вождя майже на 7,5 млн.

Кияни активно відгукувались на різні події у громадсько-політичному житті країни. Зокрема, вони широко обговорювали лист ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ «Про поліпшення використання резервів виробництва і посилення режиму економії у народному господарстві». Колектив управління № 23 тресту Київміськбуд-5 одним з перших у місті обговорив цей документ загальнодержавного значення і провів велику роботу по його реалізації.

У процесі розповсюдження починів на підприємствах міста міська партійна організація приділяла велику увагу діяльності засобів масової інформації і пропаганди. 7 жовтня 1971 р. Київський міськом Компартії України прийняв постанову, яка зобов'язувала газету «Вечірній Київ» активно підтримувати і поширювати нові патріотичні починання трудових колективів, передовиків і новаторів виробництва, пропагували їх досвід та методи праці.

Значними трудовими перемогами киян був ознаменований 1972 р. У результаті соціалістичного змагання на честь ювілею Радянської дер-

жави, активної підтримки передових трудових починів обсяг промислового виробництва порівняно з попереднім роком зріс на 8,1 %, продуктивність праці — на 6,1.

Широкий інтерес трудівників Києва викликала ініціатива колективу Московського автомобільного заводу ім. І. О. Лихачова (виробниче об'єднання «АвтоЗИЛ») щодо організації соціалістичного змагання за прискорення впровадження у виробництво досягнень науки і техніки та збільшення на цій основі потужностей по випуску продукції вищої якості, схваленої ЦК КПРС (постанова ЦК КПРС від 24 липня 1974 р.). Колектив об'єднання «Київтрактородеталь» активно підтримав ініціативу зіловців. У зв'язку з цим у місті були проведені збори партійно-господарського активу, що намітили заходи щодо його розповсюдження. Міськомком партії прийняв постанову «Про досвід роботи партійної організації і колективу заводу ім. І. І. Лепсе по збільшенню випуску продукції за рахунок прискореного впровадження досягнень науки і техніки у виробництво і підтримки ініціативи автомобільного заводу ім. І. О. Лихачова».

У 1974—1975 рр. трударі країни широко підхопили почин передових підприємств країни, які, готуючись до святкування 30-річчя перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні, організовували декади і вахти трудових звершень. Рух молодих москвичів працювати в рік 30-річчя перемоги «За себе і за того хлопця» розповсюдився в Києві на Дарницькому шовковому комбінаті та інших підприємствах. У місті більш як 150 цехів, дільниць, бригад, 39 тис. робітників ознаменували це всенародне свято достроковим виконанням планів дев'ятої п'ятирічки.

Наслідуючи приклад передових підприємств Москви і Ленінграда щодо гідної зустрічі 60-річчя Великої Жовтневої соціалістичної рево-

люції, понад 600 цехів і дільниць, більш як 1 тис. бригад, близько 42 тис. трудівників київських підприємств включилися в змагання за виконання до ювілею плану двох років п'ятирічки.

Почин передових робітників Москви, які взяли зобов'язання виконати завдання трьох і більше років п'ятирічки до 7 жовтня 1978 р. — першої річниці нової Конституції СРСР, також був підхоплений киянами. На початку 1978 р. в цьому русі брало участь понад 32 тис. киян, колективи більш як 1200 бригад, 300 дільниць, близько 200 цехів, 47 підприємств і організацій.

Готуючись до 110-ї річниці від дня народження В. І. Леніна, кияни активно підтримали передовиків московських підприємств, що зобов'язалися завершити виконання п'ятирічного плану до 22 квітня 1980 р. У Києві цю ініціативу підхопило багато колективів, у тому числі бригади складальників суден, очолюваної Героєм Соціалістичної Праці лауреатом Державної премії СРСР М. Р. Молодченком (завод «Ленінська кузня»), і токарів під керівництвом делегата XXV з'їзду КПРС М. Г. Антоненка (завод верстатів-автоматів ім. О. М. Горького), що успішно справились із взятими на себе підвищеними зобов'язаннями.

Період удосконалення соціалізму характеризується значним зміцненням дружніх зв'язків столиці України з містами і підприємствами братніх республік. Особливо плідними були ці зв'язки з трудящими РРФСР. Значне місце займали в них Білорусія, Молдавія, республіки Закавказзя та Прибалтики. Трудівники Києва з повною відповідальністю виконували інтернаціональний обов'язок перед братніми народами країни, який, як зазначається в постанові ЦК КПРС про 60-у річницю утворення СРСР, «на ділі означає сьогодні насамперед сумлінну, ініціативну, творчу працю на загальне

благо, всемірне підвищення ефективності і якості роботи, активну участь у розв'язанні загальнонародних завдань...»⁵.

Співробітництво націй і народностей СРСР в галузі економіки, активну участь в якому беруть трудівники столиці України, виконання ними грандіозних завдань побудови комунізму стали тією матеріальною основою, на якій відбувається їх подальше згуртування навколо Комуністичної партії. Спільна праця в ім'я людини, взаємодопомога соціалістичних націй і народностей все тісніше зближують їх у єдину братню сім'ю.

* * *

Трудящі Києва разом з усім радянським народом з великим політичним та трудовим піднесенням працювали над виконанням рішень партії, демонструючи перевагу соціалістичного ладу, торжество ленінської національної політики, ідей соціалістичного інтернаціоналізму і дружби народів.

Важливою подією у суспільно-політичному і культурному житті країни було святкування у 1982 р. 1500-річчя Києва, який зіграв велику роль в об'єднанні давньоруських земель в єдиній державі — Київській Русі, в історії братніх російського, українського та білоруського народів, у здійсненні вікових сподівань про возз'єднання з великим російським народом.

Великими трудовими успіхами зустріли кияни 60-річчя утворення СРСР — видатну подію у житті радянського народу, свідчення торжества непорушної дружби народів нашої Вітчизни, історичних досягнень соціалізму. Величезне політич-

не та трудове піднесення свідчить про їх глибоку вдячність нашій рідній партії, братньому російському народові, всім народам Країни Рад за мир і щастя, які вони одержали в єдиній соціалістичній державі — Союзі РСР. «Український народ, усі нації і народності країни на власному історичному досвіді переконалися, — говорив член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербидький у доповіді, присвяченій 60-річчю СРСР, — що єдина союзна соціалістична держава — кращий гарант їх свободи і процвітання»⁶.

В усіх галузях суспільно-політичного життя проявлялися інтернаціоналізм, дружба народів. Були налагоджені тісні виробничі взаємозв'язки з багатьма містами Російської Федерації, всіма братніми республіками. Постійно зміцнювалась науково-технічна співдружність народів. Трудящі столиці Радянської України брали активну участь у міжреспубліканському і Всесоюзному соціалістичному змаганні, активно підтримували патріотичні починання трудівників Москви, Ленінграда, багатьох міст братніх республік.

Трудящі Києва гаряче підтримали рішення з'їздів КПРС, Пленумів ЦК КПРС, які визначили конкретні шляхи та засоби прискорення просування країни вперед і ще раз підкреслили, що забезпечення міцного миру, захист прав народів на незалежність та соціальний прогрес — непохитна мета зовнішньої політики Комуністичної партії Радянського Союзу та Радянської держави.

⁵ Про 60-у річницю утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік, с. 20.

⁶ Під прапором ленінізму, 1983, № 1, с. 20.

2. 60-річчя утворення СРСР — знаменна подія в житті радянського народу

Як велике свято єдності, дружби та братерства народів нашої багатонаціональної Батьківщини разом з усім радянським народом відзначили трудящі Києва 60-річчя утворення СРСР — подію великого політичного та міжнародного значення. Його святкування вилилось в яскраву демонстрацію всесвітньо-історичних досягнень радянського соціалістичного ладу, торжества ленінської національної політики КПРС, непорушної дружби і братерства народів СРСР.

Підготовка і проведення 60-річчя ювілею СРСР в країні проходили під знаком дальшого зміцнення соціально-політичної та ідейної єдності радянського суспільства, мобілізації сил трудящих на виконання завдань одинадцятої п'ятирічки. «В цю славу річницю, — говориться в постанові ЦК КПРС «Про 60-у річницю утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік», — Радянський Союз стає перед усім світом як дружна сім'я рівноправних республік, що разом будують комунізм»⁷.

Цей славний ювілей своєї єдиної соціалістичної держави кияни зустріли в обстановці великого політичного та трудового піднесення, в боротьбі за виконання величних планів комуністичного творення, накреслених Комуністичною партією Радянського Союзу.

Трудові успіхи киян. У ювілейному році трудящі столиці Радянської України — міста-героя Києва — зробили великий внесок у виконання рішень XXVI з'їзду КПРС, завдань одинадцятої п'ятирічки. Підтримуючи патріотичний рух, початий за ініціативою трудящих Москви, Ленінграда та інших міст країни, кияни розгорнули соціалістичне змагання

за гідну зустріч 60-річчя утворення Союзу РСР. Прагнучи відзначити ювілей високими трудовими успіхами, колективи заводів «Арсенал» ім. В. І. Леніна, «Ленінська кузня», ім. Артема, верстатів-автоматів ім. О. М. Горького, «Точелектроприлад», ТЕЦ-5, домобудівних комбінатів № 1, 3 Головкиївміськбуду, фабрики ім. Рози Люксембург, локомотивного депо Київ-Пасажирський виступили з ініціативою розгорнути соціалістичне змагання під девізом «30-денну ударну вахту дружби — на честь кожної союзної республіки!». Ініціатива передових трудових колективів Києва була схвалена бюро Київського міськкому партії та Центральним Комітетом Компартії України, який рекомендував партійним комітетам, радянським, господарським і громадським організаціям провести необхідну організаційну та політичну роботу щодо розповсюдження цієї ініціативи у всіх трудових колективах Української РСР.

Київські міськком, райком партії, первинні партійні організації спрямовували роботу так, щоб трудова вахта дружби на честь кожної союзної республіки розглядалась як органічне продовження патріотичних рухів киян «Кожній робочій годині — найвищу віддачу!», «Весь приріст виробництва — без збільшення кількості працюючих!», «Більше відмінних товарів народу!».

Основну увагу партійних, господарських і громадських організацій під час змагання було зосереджено на питаннях інтенсифікації економіки, підвищення суспільного виробництва й якості роботи, прискорення науково-технічного процесу, досяг-

⁷ Про 60-у річницю утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік, с. 3.

нення високих кінцевих результатів при найменших затратах.

Участь в ударних вахтах на честь союзних республік не лише благотворно впливала на економічні показники, а й активно сприяла підвищенню ідейно-політичного, патріотичного та інтернаціонального виховання трудящих, підняла їх громадянську відповідальність, почуття обов'язку перед партією і народом, зміцнила їх інтернаціональні зв'язки.

У ювілейному році широкого розмаху набуло соціалістичне змагання між міськими районами Києва і Москви, Ленінграда та інших міст, окремими підприємствами. Так, трудівники Жовтневого району Києва успішно змагаються з трудящими Пролетарського району Москви та Ленінського Єревана, Московського району Києва — з трудовими колективами Москворецького району Москви.

Тісні зв'язки в ювілейному році підтримувались між Краснопресненським районом столиці нашої Батьківщини і Подільським міста-героя на Дніпрі. На відзнаку братської дружби москвичів та киян напередодні 60-річчя утворення СРСР у Подільському районі Києва була відкрита нова площа ім. Красноі Пресні, в центрі якої встановлений пам'ятний подарунок москвичів — копія скульптури І. Шадра «Буліжник — зброя пролетаріату». Знамено, що одним з водіїв, які привезли подарунок москвичів на Україну, був колишній учасник визволення Києва від німецько-фашистських загарбників, автоінструктор Московського автокомбінату № 26 І. І. Бурцев. У ці самі дні на карті столиці Радянської України в Мінському районі з'явилась ще одна площа — Дружби народів СРСР.

За прикладом москвичів кияни боролися за перетворення столиці республіки на місто високопродуктивної праці, високої культури та зразкового громадського порядку.

В ході підготовки до святкування ювілею СРСР передові колективи Москви виступили з ініціативою провести 18 грудня 1982 р. комуністичний суботник, присвячений славному всенародному святу. Цей заклик москвичів був широко підхоплений киянами.

Високі зразки праці у соціалістичному змаганні на честь 60-річчя утворення СРСР показали трудівники Дарницького району Києва. Уже до середини грудня колективи трьох підприємств, 76 цехів, 345 дільниць і 1580 бригад рапортували про дострокове виконання планових завдань 1982 р. і двох років п'ятиріччя. В рахунок наступного року працювало тут 26 тис. чоловік. В авангарді соціалістичного змагання під девізом «30-денну ударну Вахту дружби — на честь кожної союзної республіки!» йшли заводи «Вулкан», Дарницький вагоноремонтний, виробниче об'єднання «Київський радіозавод» та ін.

Трудовими успіхами ознаменували свято київські метробудівці: достроково, 6 листопада (при зобов'язанні 19 грудня) 1982 р., введені в дію дві нові станції метрополітену на Куренівсько-Червоноармійській лінії — «Мінська» і «Героїв Дніпра».

Київське метро допомагала будувати вся країна. Обладнання і матеріали достроково надходили з Москви, Ленінграда, Архангельська, Магнітогорська, Тюмені, Баку, Тбілісі, Єревана, Риги, Ташкента, Талліна. Безпосередньо на будмайданчиках оболонської траси метро працювали метробудівці Москви і Ленінграда.

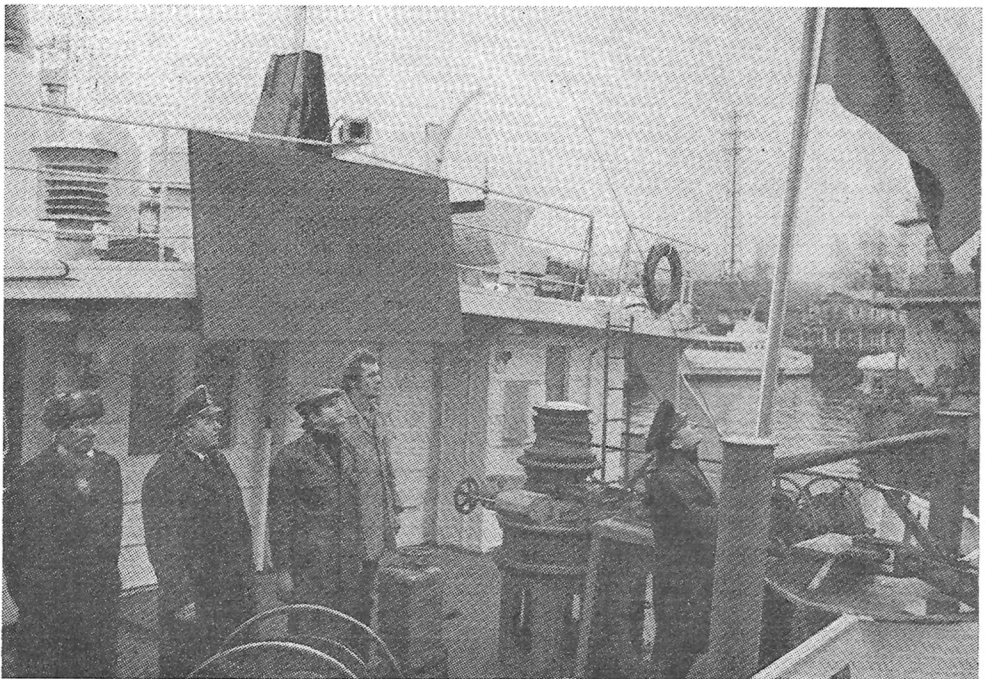
Ще одним проявом непорушної дружби і братерства російського та українського народів став монумент на ознаменування воз'єднання України з Росією, споруджений у Києві і відкритий напередодні святкування 65-річчя Великого Жовтня та 60-річчя утворення СРСР. Велична скульптурна композиція символізує єднання братніх народів, відліті

з бронзи робітники — росіянин та українець — високо підняли орден Дружби народів. Поруч — висічений у червоному граніті барельєф, присвячений історичній Переяславській раді. Композицію увінчує срібна сталава арка — райдуга. Виступаючи на відкритті пам'ятника, В. В. Щербицький сказав: «Сяюча арка монумента — це вже невід'ємна частина обличчя нашого міста, поетичний символ тих тисяч незримих мостів і ниток, якими зв'язані республіки-сестри нашої країни. Це мости творчої думки і праці, духовного і культурного єднання, мости взаємного спілкування».

У ювілейному році місто Київ прикрасилося багатьма монументальними спорудами, архітектурними ансамблями, пам'ятниками. Серед новобудов — величне приміщення Київського філіалу Центрального музею В. І. Леніна на площі ім. Ленінського Комсомолу. В центрі площі Пере-

моги височіє 40-метровий обеліск на честь міста-героя Києва. На всіх масивах і в центрі міста з'явилися 12—16-поверхові будинки поліпшеного планування. В ювілейному році у Києві щодоби будувався житловий будинок на 70—80 квартир. Всього за 1982 р. побудовано більш як 27 тис. упорядкованих квартир загальною площею 1324,5 м². Житлові умови поліпшили понад 1300 тис. чоловік. Стало до ладу багато об'єктів соціально-культурного призначення, підприємств громадського харчування, торгівлі, побутового обслуговування. В 1982 р. введені в дію загальноосвітні школи — на 9,4 тис. учнівських місць, дошкільні заклади — на 3,6 тис. місць, лікарні — на 1,9 тис. ліжок, амбулаторно-поліклінічні установи — на 1,9 тис. відвідувань за зміну. Київ одержав подарунки у вигляді збудованих закладів громадського харчування від усіх областей України — нові кафе,

Підйом прапора на теплоході «60 років СРСР», який трудівники Київського суднобудівного і судноремонтного заводу достроково передали річковикам Білорусії. 1982 р.

ресторани, їдальні. У цілому ж на честь утворення СРСР і 1500-річчя Києва у місті споруджено близько 100 ювілейних об'єктів, більшість з яких унікальні.

У середині грудня 1982 р. на підприємствах, в установах, вузах, а також усіх районах міста пройшли урочисті збори і засідання райкомів партії і районних Рад народних депутатів, присвячені 60-річчю утворення СРСР. Були підбиті підсумки соціалістичного змагання. Трудівники Києва, як і всі радянські люди, зустріли ювілей СРСР новими успіхами. Так, у Дарницькому районі за 11 місяців понад план реалізовано продукції на 8,3 млн. крб., при зобов'язанні 5,3 млн. Обсяг промислового виробництва на підприємствах Жовтневого району виріс порівняно з 1981 р. на 5,5 %, а продуктивність праці — майже на 5. У Мінському районі за два роки одинадцятій п'ятирічці зростання обсягу виробництва перевищило 113 %, дев'ять трудових колективів працювали в рахунок третього року п'ятирічкі. Про виконання соціалістичних зобов'язань, взятих на честь 60-річчя утворення СРСР, в середині грудня 1982 р. рапортували майже 3,5 тис. робітників і понад 70 бригад Ленінського району. З початку п'ятирічкі тут було введено в дію основних фондів на 357 млн. крб. Це нові корпуси академічних інститутів і вузів, об'єкти соціального, культурно- побутового призначення.

Бюро Київського міському Компартії України, виконком міської Ради народних депутатів, міська рада профспілок і бюро міському ЛКСМ України підбили підсумки соціалістичного змагання районів міста і визначили переможців. Перше місце було присуджено Дарницькому, друге — Ленінському, третє — Дніпровському району. Переможцям були вручені перехідні Червоні прапори, дипломи міському партії, міськвиконкому, міськпроф-

ради і міському комсомолу, вони занесені в Книгу трудової слави одинадцятій п'ятирічкі.

17 грудня 1982 р. у Києві у Палаці культури «Україна» відбулось спільне урочисте засідання ЦК Компартії України і Верховної Ради Української РСР, присвячене 60-річчю утворення СРСР. На засіданні з доповіддю «Ленінським шляхом дружби і комуністичного творення» виступив В. В. Щербицький. У ній були показані славні етапи пройденого пашою країною шляху за 60 років, розквіт Радянської України в братній сім'ї народів СРСР, визначені дальші завдання трудівників республіки, що випливають з рішень XXVI з'їзду КПРС, травневого і листопадового (1982 р.) Пленумів ЦК КПРС. «Підбиваючи підсумки зробленого,— говорив В. В. Щербицький,— критично аналізуючи їх, ми чітко бачимо наявні у нас хиби і недоліки, внаслідок яких не всього, що намічалось планом на ці два роки, досягнуто»⁸.

На урочистому засіданні член ЦК КПРС, заступник Голови Ради Міністрів СРСР Г. І. Марчук вручив керівникам республіки, представникам трудових колективів Червоний прапор ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ, якого удостоєна Українська РСР за успіхи, досягнуті в господарському і культурному будівництві, великий вклад у розвиток єдиного народногосподарського комплексу країни і па ознаменування 60-річчя утворення СРСР.

Учасники урочистого засідання прийняли вітальний лист Центральному Комітетові КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Раді Міністрів СРСР, в якому, зокрема, говорилось: «Сьогодні, відзначаючи славний ювілей, від імені комуністів, усіх трудящих Радянської України, ми гаряче дякуємо рідній партії, вели-

⁸ Рад. Україна; 1982, 18 груд.

кому російському народові, всім народам-братам за дружбу святу і чисту, за допомогу безкорисливу і щедру, за нерозривне єднання в боротьбі і праці... Ми щасливі жити і працювати, боротись і перемагати дружною сім'єю радянських республік. Щасливі усвідомлювати свою кровну приналежність до матері-Батьківщини — великої Країни Рад. Ми будемо і далі безустанно зміцнювати нашу єдину союзну державу»⁹.

У ці святкові дні столицю Радянської України облетіла радісна звістка — за підсумками Всесоюзного соціалістичного змагання на честь 60-річчя утворення СРСР місто Київ було нагороджено перехідним Червоним прапором ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ. Перехідними Червоними прапорами були також нагороджені 17 підприємств і організацій міста, серед них — заводи «Арсенал» ім. В. І. Леніна, «Комуніст», Дарницький завод по ремонту дорожньої техніки, домобудівний комбінат № 3 Головкиївміськбуду, суднобудівно-судноремонтний завод, Київське управління пасажирського автотранспорту, інститути електрозварювання ім. Є. О. Патона, кібернетики ім. В. М. Глушкова та інші колективи.

У Москві в Кремлівському Палаці з'їздів 21 і 22 грудня 1982 р. відбулося спільне урочисте засідання Центрального Комітету КПРС, Верховної Ради СРСР і Верховної Ради РРФСР, присвячене 60-річчю утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік, де було підведено підсумки пройденого Радянським Союзом шляху, узагальнено величезний досвід творчої діяльності партії і народу, визначені чергові завдання соціально-політичного та духовного розвитку нашого суспільства, шляхи перетворення їх у життя.

Учасники урочистого засідання з великим піднесенням прийняли звернення «До парламентів, урядів, політичних партій і народів світу»,

в якому говорилося: «Радянські люди впевнені, що держави і народи, об'єднавши свої зусилля, зможуть перемогти воєнну загрозу, зберегти і зміцнити мир на Землі, забезпечити право людини на життя»¹⁰.

Ювілейні торжества, що відбулися у нашій країні, вилилися у велике свято всього прогресивного людства, в загальне схвалення миролюбної зовнішньої політики Радянського Союзу.

В обстановці високої політичної і трудової активності пройшов 18 грудня 1982 р. у Києві Всесоюзний комуністичний суботник. Він став кульмінацією ударної вахти дружби. У суботнику взяли участь близько 1,5 млн. чоловік, більшість з яких трудилися на робочих місцях. Понад 500 тис. киян зустріли комуністичний суботник достроковим виконанням завдань двох років п'ятирічки.

Під час суботника було випущено продукції на 9,9 млн. крб., в тому числі з державним Знаком якості на 1,5 млн. Всього у фонд п'ятирічки перераховано 1,42 млн. крб. Трудові колективи багатьох підприємств показали зразки високопродуктивної праці, добилися рекордних норм виробітку. Працюючи на зекономлених матеріалах, робітники заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна виготовили товарів народного споживання на 35 тис. крб. На 120 тис. крб. продукції виготовлено в день суботника на заводі верстатів-автоматів ім. О. М. Горького. Повністю на зекономленій сировині працював колектив взуттєвої фабрики ім. 50-річчя Радянської України. Всього на зекономлених матеріалах і електроенергії працювало 38 підприємств, 459 цехів, 975 дільниць. Це дало можливість виготовити продукції на 1,8 млн. крб. З конвейерів київських

⁹ Там же.

¹⁰ Коммунист, 1983, № 1, с. 17.

підприємств у день суботника зішли два екскаватори, 670 телевізорів, 210 фотоапаратів, понад 15 тис. пар взуття та багато інших товарів. Транспортники міста перевезли під час суботника понад 170 тис. т вантажу. Лише на будовах та підприємствах Головкиївміськбуду працювало більш як 64 тис. чоловік. Вони виконали на 827,6 тис. крб. будівельно-монтажних робіт. Комуністичний суботник, присвячений 60-річчю славного ювілею Союзу РСР, став прикладом комуністичного ставлення до праці, вилився у хвилююче свято дружби народів нашої країни.

В святковому вбранні була столиця Радянської України 24 грудня 1982 р. В цей день у Палаці культури «Україна» відбулося урочисте засідання Київського міськкому партії і міської Ради народних депутатів разом з представниками громадських організацій, трудящих міста та воїнів Київського гарнізону, присвячене 60-річчю утворення СРСР. Урочисте засідання відкрив член Політбюро ЦК Компартії України перший секретар міськкому партії Ю. Н. Єльченко. З промовою тут виступив член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербицький. Він відзначив, що трудівники Києва внесли великий вклад у вирішення завдань одинадцятої п'ятирічки — понад 600 тис. киян працювали під девізом «Кожній робочій годині — найвищу віддачу». Заслужив широку підтримку патріотичний почин колективів об'єднань «Більшовик», «Маяк», заводу ім. І. І. Лепсе та ряду інших підприємств, які зобов'язалися весь приріст обсягу продукції одержати без збільшення кількості працюючих. Вагомим був внесок у вітчизняну і світову науку вчених столиці республіки. Плодотворною була праця педагогів і лікарів, майстрів літератури та мистецтва.

Трудову славу місту-герою створює робітничий клас. У ході трудо-

вого змагання на честь 60-річчя СРСР колективи виробничих об'єднань і підприємств міста достроково виконали план по реалізації продукції і випуску багатьох важливих видів товарів. Приріст виробництва порівняно з 1981 р. становив 3,7 %, продуктивність праці виросла на 3,3 %. 143 підприємства весь приріст виробництва одержали за рахунок підвищення продуктивності праці. 1950 виробів випускалось із Знаком якості. Завдання двох років п'ятирічки достроково виконали більш як 0,5 млн. трудівників, а 700 киян завершили план трьох років п'ятирічки. 14 передовиків рапортували про виконання п'ятирічних планів. Серед них — в'язальниця трикотажного виробничого об'єднання ім. Рози Люксембург В. О. Моцна, швачка об'єднання «Україна» М. І. Боровик, робітниця бавовняно-паперової фабрики М. Н. Глушко та Л. С. Федоренко, ливарник пластмас виробничого об'єднання «Полімер» М. В. Власенко та ін.

На урочистому засіданні місту-герою Києву було вручено перехідний Червоний прапор ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦПС і ЦК ВЛКСМ за досягнення високих результатів у Всесоюзному соціалістичному змаганні за гідну зустріч 60-ї річниці утворення СРСР, успішне виконання Державного плану економічного і соціального розвитку СРСР. Разом з керівниками міста почесну нагороду прийняли представники робітничого класу — бригадир домобудівного комбінату № 1, Герой Соціалістичної Праці І. І. Бушма, машиніст-інструктор локомотивного депо Київ-Пасажирський, делегат XXVI з'їзду КПРС В. І. Богдан, бригадир заводу «Більшовик», Герой Соціалістичної Праці М. І. Сукретний та ін. Перед учасниками урочистого засідання виступили бригадир токарів заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна, заступник Голови Президії Верховної Ради УРСР, Герой Соціа-

Фінал творчого звіту в Києві майстрів мистецтв і художніх колективів Ровенської області, присвяченого 60-річчю утворення СРСР.

лістичної Праці В. П. Щербина, секретар правління Співки письменників України В. О. Коротич, студентка Інституту інженерів цивільної авіації ім. 60-річчя СРСР М. Ю. Лященко, перший секретар Київського міськкому партії Ю. Н. Єльченко.

Присутні на урочистому засіданні члени Київського міськкому Компартії України і міської Ради народних депутатів, представники комсомольських, профспілкових та інших громадських організацій, трудових колективів та військових гарнізонів сердечно привітали зарубіжних гостей — представників комуністичних, робітничих та революційних партій.

У вітальному листі на ім'я ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР учасники урочистого засідання доповіли про успіхи киян, якими вони зустрічають ювілей багатонаціональної Країни Рад. «Трудящі міста, — зазначалося у листі, — глибоко усвідомлюють, що лише в єдиній союзній державі, народження якої є прямим продовженням справи Великого Жовтня, всі нації і народності нашої країни знайшли своє щастя, доби-

лись справжнього економічного, соціально-політичного і духовного розквіту... В цей пам'ятний день ми щиро, від усього серця говоримо: великій і чистій ленінській дружбі народів, священному чуттю сім'ї єдиної кияни були і завжди будуть постійно вірні».

Партія й уряд високо оцінили трудові звершення киян. У 1982 р. 4 тис. кращих трудівників міста були відзначені високими урядовими нагородами. П'ять з них стали Героями Соціалістичної Праці. 55 киян були нагороджені Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР, 109 — Грамотою Президії Верховної Ради УРСР. Великій групі трудящих присвоєні почесні звання заслужених працівників промисловості, транспорту, торгівлі, служби побуту, соціального забезпечення, фізичної культури, звання заслуженого машинобудівника, будівельника, юриста, лікаря, журналіста Української РСР.

На ознаменування славного ювілею Союзу РСР Президія Верховної Ради Української РСР Указом від 16 грудня 1982 р. присвоїла ім'я

60-річчя СРСР виробничому об'єднанню «Червоний екскаватор» і Київському ордену Трудового Червоного Прапора інституту інженерів цивільної авіації.

Посилення ідейно-політичної роботи. Підготовка до 60-річчя утворення СРСР активно сприяла дальшому поліпшенню ідейно-політичної роботи в місті. В постанові бюро Київського міськкому Компартії України «Про соціалістичне змагання за гідну зустріч 60-річчя утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік», прийнятій у листопаді 1981 р., вказувалось, що райкоми партії, первинні партійні організації покликані використати підготовку до ювілею для широкого розгортання ідейно-виховної та організаційно-партійної роботи, покращання патріотичного та інтернаціонального виховання трудящих.

Основним напрямом політико-виховної роботи, що провадилась серед трудящих, було ідеологічне забезпечення виконання економічних і соціальних завдань другого року одинадцятої п'ятирічки. Вся ідейно-політична робота міськкому, райкомів партії, первинних парторганізацій була чітко спланована, зміцнено склад агітаторів, політінформаторів, лекторів, пропагандистів. Значно зміцнилась матеріально-технічна база Будинку політичної освіти київських обкому і міськкому партії, кабінетів політичної освіти в райкомах партії, на великих промислових підприємствах, більш активно використовувались засоби наочної агітації.

У системі політичної освіти посилювалась увага до вивчення марксистсько-ленінської теорії і політики в галузі національних відносин, актуальних проблем їх розвитку на сучасному етапі. В Києві діяли спеціальні лекторії, читались цикли лекцій, відбувались суспільно-політичні читання, різноманітні тематичні вечори, які переконливо роз-

кривали роль робітничого класу, Комуністичної партії в інтернаціональному згуртуванні всіх трудящих, здійсненні ленінської національної політики, зближенні націй і народностей. Провадилась велика робота по формуванню у кожної радянської людини комуністичної переконаності, активної життєвої позиції. Велика увага приділялась розвінчанню буржуазних фальсифікаторів історії нашої країни, національної політики КПСР.

60-й річниці утворення СРСР була присвячена Республіканська наукова конференція, яка відбулася в Києві 1—2 жовтня 1982 р. На ній були присутні вчені-суспільствознавці, викладачі вузів, партійний, комсомольський і пропагандистський актив, журналісти. У роботі конференції брали участь керівники партії й уряду республіки. Конференцію відкрив В. В. Щербицький. З доповіддю «Утворення і розквіт Союзу РСР — живе втілення великих ленінських ідей» виступив директор Інституту історії АН УРСР, член-кореспондент (нині — академік) АН УРСР Ю. Ю. Кондуфор. «Єдиний народно-господарський комплекс — матеріальна основа братерської дружби народів СРСР» — тема доповіді ректора Академії суспільних наук при ЦК КПРС, доктора економічних наук В. О. Медведєва (нині — секретар ЦК КПРС). Президент АН УРСР, академік Б. Є. Патон виступив з доповіддю про інтернаціоналізацію наукових досліджень. Конференція стала своєрідним звітним суспільствознавчим республіки про виконання роботи до ювілею Радянського Союзу. Матеріали конференції використовувались в агітаційно-пропагандистській роботі серед населення міста і республіки.

Велике значення в суспільно-політичному житті Києва мала участь робітників, спеціалістів народного господарства, вчених, діячів культури в днях Української РСР на

ВДНГ у Москві, які проходили з 25 по 29 жовтня 1982 р. у рамках днів союзних республік, присвячених 60-річчю утворення СРСР. Представники міста-героя Києва зустрічалися з трудівниками підприємств і організацій Київського і Кунцевського районів Москви. В десяти павільйонах головної виставки країни відбулися зустрічі спеціалістів народного господарства, виступи вчених, діячів культури республіки, в тому числі Києва. В Кремлівському Палаці з'їздів, на сцені спорткомплексу «Олімпійський», у Палацах культури з великим успіхом пройшли концерти майстрів мистецтв, художніх колективів і учасників художньої самодіяльності, серед яких була значна група киян.

У ювілейному році в Києві побували делегації майже усіх братніх республік, а також багато гостей з різних областей України. Вони зустрічалися з трудовими колективами підприємств, установ, в школах і вузах міста. Так, на торжества, присвячені 60-річчю СРСР, що провадились в Українській ордену Трудового Червоного Прапора сільськогосподарській академії, прибули делегації сільськогосподарських вузів і академії Москви, Свердловська, Алмати, Ташкента, Кишинєва, Латвії, Білорусії.

Хвилюючий мітинг дружби пройшов у Київському виробничому об'єднанні ім. Артема, де гостювала делегація робітників та колгоспників Вінницької області. Корабелі «Ленінської кузні» прийняли у себе делегацію Херсонської області, в складі якої були представники суднобудівного заводу. Делегація Чернігівської області побувала в гостях у київському виробничому об'єднанні «Кристал», Івано-Франківської — у виробничому об'єднанні «Київторгмаш», Тернопільської — у швейному об'єднанні «Юність». Ці теплі зустрічі ще більше зріднили трудівників різних міст, об'єднаних одним

прагненням — зробити нашу багатонаціональну Країну Рад ще могутнішою.

Присвячені ювілею СРСР збори представників зарубіжних країн, що працюють чи навчаються в Києві, пройшли в Генеральному консульстві Народної Республіки Болгарії, Київському технологічному інституті легкої промисловості та інших вузах. На зборах представників Болгарії, що працюють у столиці України, земляцтва болгарських студентів та аспірантів, які навчаються у київських вузах, а також активістів Українського відділення Товариства радянсько-болгарської дружби виступили генеральний консул НРБ О. Тонєв, голова президії Українського товариства дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами В. П. Оснач, заступник голови правління Українського відділення Товариства радянсько-болгарської дружби, член-кореспондент АН УРСР П. С. Сохань та ін.

В ході підготовки до ювілею Союзу РСР більш багатим стало культурне життя столиці Радянської України. Животворні джерела дружби, багатогранних міжнародних зв'язків поповнюють духовні сили народів, збагачують грані радянського способу життя. Кияни та гості столиці з великою увагою знайомилися з творами художників РРФСР, БРСР та УРСР, які експонувалися в залах Республіканського виставочного павільйону. Тут було представлено численні роботи, присвячені дружбі народів нашої країни, героїчці сьогодення, духовному багатству людини нового суспільства. Напередодні святкування 60-річчя СРСР в столиці Радянської України була відкрита Республіканська художня виставка «СРСР — наша Батьківщина», в експозиції якої представлено більше 2 тис. нових робіт 900 авторів. В ювілейні дні кияни та гості столиці Радянської України змогли познайомитися з театральними по-

становками колективів театрів Москви, Ленінграда, інших міст країни. Значне місце в репертуарі київських театрів займали твори драматургів братніх республік. Постійно переповненим був зал для глядачів київського театру «Дружба», в якому успішно виступали майстри сцени Москви, Ленінграда, Талліна, Тбілісі, Єревана, Тарту, Паневежиса.

З великим успіхом пройшли в Києві дні кінематографа ряду союзних республік. Делегації кінематографістів Білорусії, Литви, інших союзних республік побували в трудових колективах, зустрічались з київськими майстрами кіно, показали в кінотеатрах «Україна», «Росія», ім. Гагаріна прем'єри нових фільмів.

Багатогранну роботу в ході підготовки до свята провели видавництва, масові бібліотеки та інші культурно-освітні заклади. Поліграфічна продукція 18 республіканських видавництв, що знаходяться в Києві, експонувалась на Республіканській книжковій виставці «В братній сім'ї народів СРСР», присвяченій 60-річчю утворення СРСР. На стендах були представлені «Українська Радянська Енциклопедія», «Історія Української РСР», «Історія городів и сел Украинской ССР», література суспільно-політичної тематики, а також книги, об'єднані темою «Дружба культур — дружба літератур». Всього в експозиції було виставлено близько 2 тис. книг.

Важливою подією у духовному житті республіки став вихід у світ 60-томної серії романів і повістей під загальною назвою «Скарбниця братніх літератур». У київських видавництвах підготовлені перші томи нової серії радянської літературної класики «Єднання».

Святкування 60-річчя утворення Союзу РСР стало яскравою демонстрацією досягнень нашого народу у всіх сферах суспільного життя,

повної підтримки радянськими людьми внутрішньої та зовнішньої політики Комуністичної партії Радянського Союзу, їх твердої рішучості успішно виконати накреслення Комуністичної партії.

Підсумки підготовки і проведення святкування славного ювілею Країни Рад в Українській РСР були підведені на зборах активу республіканської партійної організації, що відбулися 25 березня 1983 р. у Києві. В резолюції зборів було підкреслено, що комуністи, всі трудящі Радянської України будуть і надалі берегти як зіницю ока і всебічно кріпити братню дружбу народів СРСР, вносити гідний вклад у дальше зміцнення економічного і духовного потенціалу радянського суспільства, у здійснення планів комуністичного будівництва.

Великі завдання по інтернаціональному вихованню поставив червневий (1983 р.) Пленум ЦК КПРС, на якому було підкреслено, що братерський союз націй і народностей СРСР, їх спільна праця, прогресуюче зближення, взаємозбагачення національних культур — найважливіші фактори зміцнення згуртованості радянського народу, успішного розв'язання питань виховання в дусі соціалістичного інтернаціоналізму. Це виховання треба вести в органічному зв'язку з патріотичним, виступати з позицій партійної принциповості і непримиримості до будь-яких проявів національної обмеженості або національного нігілізму, бережно ставитися до почуттів і гідності людей усіх національностей¹¹.

Трудящі Києва, всієї республіки свято бережуть єдність та братерську дружбу радянських народів, самовідданою працею зміцнюють могутність нашої великої соціалістичної Батьківщини.

¹¹ Матеріали Пленуму Центрального Комітету КПРС, 14—15 черв. 1983 р., с. 69.

3. 1500-річчя Києва

Підготовка до свята. Великою подією в суспільно-політичному та культурному житті столиці Радянської України, республіки, всієї країни стало святкування у травні 1982 р. 1500-річчя Києва. Підготовка до знаменної дати почалася ще у 1979 р. Наприкінці червня 1979 р. III пленум міського комітету партії розглянув питання «Про завдання міської партійної організації по підготовці і проведенню 1500-річного ювілею», зазначив, що він стане знаменною суспільно-політичною подією, великим святом дружби російського, українського та білоруського народів, всіх націй і народностей нашої країни, святом інтернаціональної дружби слов'янських народів, яскравою демонстрацією торжества ленінської національної політики Комуністичної партії і Радянської держави.

Був створений організаційний комітет по підготовці святкування, який очолив член Політбюро ЦК Компартії України, Голова Ради Міністрів УРСР О. П. Ляшко. На одному із засідань оргкомітету, що відбулося в грудні 1980 р., розглянуто питання про плани основних суспільно-політичних і культурних ювілейних заходів, вироблена програма для засобів масової інформації і пропаганди з метою висвітлення історії Києва. На засіданні підкреслювалось, що підготовка до святкування славного ювілею столиці Радянської України сприятиме зростанню трудової і політичної активності киян.

Згідно з планом робота партійних, профспілкових і комсомольських організацій, радянських і господарських органів спрямовувалась на мобілізацію творчої активності трудящих на успішне виконання одинадцятої п'ятирічки. Особливістю цієї кампанії було те, що вона проходила під знаком всенародної під-

готовки до 60-річчя утворення СРСР.

Керівна роль у величезній підготовчій роботі до ювілею належить 210-тисячній партійній організації міста. Уточнений план підготовки до святкування ювілею був розглянутий і затверджений грудневим пленумом міському партії, схвалений республіканським оргкомітетом по проведенню ювілею міста. Багатогранна програма охопила комплекс завдань, серед яких особливе місце займала пропагандистська робота, що розгорнулася у трудових колективах за місцем проживання. Тут було організоване читання лекцій, доповідей, регулярно провадились бесіди, в яких з класових позицій висвітлювалося історичне минуле міста, розкривалися яскраві віхи в його історії, особливо в період соціалістичного будівництва. У трудових колективах організовано пройшло обговорення патріотичного звернення знатних киян до всіх мешканців міста. Питання його пропаганди і роз'яснення розглядалися на нарадах секретарів і завідуючих відділами пропаганди й агітації райкомів партії, керівників міських засобів масової інформації. У лютому 1982 р. цій темі присвячувались наради секретарів первинних парторганізацій та їх заступників по ідеології в райкомах партії, заняття районних шкіл ідеологічного активу, керівників груп політінформаторів та агітколективів, семінари пропагандистів, заняття інституту журналістської майстерності, секції багатотиражних газет, університету робітничих кореспондентів. Був проведений семінар лекторів, які виступали на теми, присвячені 1500-річчю Києва. В усіх партійних організаціях і трудових колективах міста відбувся єдиний день політичного інформування трудящих, присвячений 1500-річчю Києва. В січні 1981 р. почалися суспільно-політичні читання «Києву — 1500 років».

Ця тема широко висвітлювалася в міських і багатотиражних газетах, передачах телебачення і радіо. Активну участь у підготовці до ювілею брали співробітники Інституту історії партії при ЦК Компартії України — філіалу Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС, Київського філіалу Центрального музею В. І. Леніна, інститутів історії, археології АН УРСР, Державного архіву, Державної історичної бібліотеки, Києво-Печерського історико-культурного заповідника, Софійського державного архітектурно-історичного заповідника та багатьох інших установ. За великий вклад у вивчення невідомих сторінок історії Києва колективу археологів на чолі з П. П. Толочко присуджена Державна премія в галузі науки і техніки УРСР 1983 р.

На сторінках газет, по радіо і телебаченню виступали партійні і господацькі керівники, ветерани партії, праці, війни. Вони всебічно висвітлювали становлення і розвиток революційних, бойових і трудових традицій Комуністичної партії і народу, досягнень радянського народу, зокрема киян, в економічному, суспільно-політичному та культурному житті.

Вагомий внесок у підготовку до ювілею внесли Рада народних депутатів міста. Ще в грудні 1979 р. Рада Міністрів УРСР прийняла постанову про будівництво, реконструкцію об'єктів соціально-культурного призначення і реставрації пам'яток історії і культури у зв'язку з підготовкою до святкування 1500-річчя міста. Зокрема, були чітко визначені завдання щодо будівництва і введення в дію громадських і спортивних споруд, об'єктів торгового, побутового обслуговування населення й охорони здоров'я, тролейбусних і трамвайних ліній, ліній метрополітену, благоустрою парків культури і відпочинку, площ, проектуванню, спорудженню та реставрації пам'яток історії та культури.

У січні 1980 р. виконком Київської міськради визначив назви споруд, замовників, виконавців робіт, терміни їх виконання і приступив до координації напруженої і складної роботи з багаточисленним активом проектних і будівельних організацій. Значну програму робіт по підготовці до 1500-річчя Києва виконали робітники житлової системи міста.

Збільшена потужність Київського централізованого водогону, довжина якого була доведена до 25 км, а потужність 1 млн. 259 тис. м³ води на день, тобто на кожного киянина припадало 400 л води на день.

18 січня 1982 р. республіканський організаційний комітет по підготовці до святкування 1500-річчя Києва відзначив, що Київський міськвиконком, міський оргкомітет разом з міськими організаціями, міністерствами і відомствами республіки провели певну роботу, однак підготовка ряду заходів до знаменної дати ведеться ще не досить активно. З метою ліквідації відставання виконавчий комітет Київської міської Ради народних депутатів намітив цілий комплекс заходів.

Широка програма підготовки до свята була всебічно проаналізована і затверджена на пленумах міського і районних комітетів партії, сесій міської і районних Рад народних депутатів, у трудових колективах. Робота провадилася в руслі руху за зразкове місто. Ще в роки дев'ятої п'ятирічки масові громадські організації Києва очолили змагання трудових колективів за те, щоб до травня 1982 р. всі виробничі об'єднання міста завоювали звання зразкових.

Результати патріотичного руху вселяли надію. Ритмічно працювала промисловість. Темпи зростання валової продукції порівняно з 1979 р. в 1980 і 1981 рр. становили відповідно 105,2 і 109,9, продуктивність праці — 104 і 108,1 %.

Як завжди, приклад трудового героїзму подавали депутати міської і

Біля стендів міжреспубліканської книжкової виставки «Місту братства Києву — 1500». 1982 р.

районних Рад. Так, лише серед 1917 депутатів, зайнятих у сфері матеріального виробництва, 314 справились з завданнями першого року одинадцятої п'ятирічки до 7 жовтня, 723 — до 7 листопада 1981 р., а всього достроково виконали річний плап 1258 депутатів міської і районних Рад. Близько 1500 народних обрапців міської і районних Рад стали на трудову вахту на честь 15-вікового ювілею міста і 60-річчя утворення СРСР.

Велике і відповідальне завдання в підготовці до 1500-річчя Києва покладалось на профспілкові організації. Зокрема, в місті широкій розвиток одержали патріотичний рух суміжників під девізом «Ювілейним замовленням — зелену вулицю», а також змагання за зразкові колективи, в якому брали участь близько 3 тис. підприємств і організацій. У цілому по місту в ударній вахті

Дружби взяло участь 650 тис. киян. Лише за чотири місяці ювілейного року понад план було реалізовано різноманітної продукції більш як на 40,6 млн. крб.

За досягнуті успіхи у виконанні завдань першого року одинадцятої п'ятирічки й у зв'язку з 1500-річчям Києва близько 4 тис. киян, кращих з кращих представників славного робітничого класу, нагороджені орденами і медалями. Високої нагороди Батьківщини — ордена Леніна — удостоєні токар-розточник заводу верстатів-автоматів ім. О. М. Горького В. П. Пономаренко, ткаля-мотористка фабрики «Киянка» З. В. Петухова, дільничний лікар лікарні № 24 П. Я. Якубов. Більш як 500 тис. киян — учасників його звільнення і почесних гостей нагороджені пам'ятною медаллю «В пам'ять 1500-річчя Києва», заснованою постановою Президії Верховної Ради СРСР від

10 травня 1982 р. В ознаменування ювілею Київська міська Рада народних депутатів прийняла рішення устатувати звання «Почесний громадянин міста Києва».

Підготовка до ювілею міста активізувала творчі зусилля зодчих, направлені на поліпшення архітектурного обличчя столиці Радянської України. У придніпровському парку ім. В. Примакова споруджений пам'ятний знак на честь легендарних засновників Києва — братів Кия, Щека, Хорива та їх сестри Либеді. Більш як 10 тис. експонатів історії та культури демонструється в залах Музею історії Києва.

20 травня 1982 р. після завершення реставраційних робіт був відкритий визначний історико-архітектурний пам'ятник Київської Русі — Золоті ворота. Своєрідний подарунок столиці зробили трудівники республіки, які побудували в Києві 24 тематичних кафе. Оформлення їх відбуває колорит і своєрідність різних географічних районів України.

Торжество дружби народів. Партійні, радянські органи, громадські організації, творчі союзи та колективи міста доклали чимало зусиль, щоб 1500-річчя Києва перетворилося на пам'ятне, хвилююче свято. 28 травня 1982 р. у Палаці культури «Україна» відбулися урочисті збори, присвячені цій знаменній даті. Тут зібралися передовики і новатори виробництва, дітяки науки і культури, учасники оборони і визволення Києва у роки Великої Вітчизняної війни, представники партійних, радянських і громадських організацій, почесні гості, що прибули на ювілейні святкування. Серед гостей були делегації столиці нашої Батьківщини — Москви, Ленінграда, Російської Федерації, Білоруської РСР, столиць братніх союзних республік, міст-героїв Волгограда, Севастополя, Одеси, Новоросійська, Керчі, Тули, фор-

теці-героя Бреста, всіх областей України. Були присутні керівники генеральних консульств соціалістичних країн у Києві.

Урочисті збори відкрив вступним словом голова виконкому Київської міської Ради народних депутатів В. А. Згурський. Тепло зустрінутий присутніми, виступив В. В. Щербинський, який оголосив Указ Президії Верховної Ради СРСР про нагородження міста Києва орденом Дружби народів. На урочистих зборах виступили кандидат в члени Політбюро ЦК Компартії України, перший секретар міськкому партії Ю. Н. Єльченко, член Політбюро ЦК КПРС, бригадир монтажників Київського домобудівного комбінату № 1, Герой Соціалістичної Праці І. І. Бушма, начальник Київського двічі Червонопрапорного вищого військового інженерного училища ім. М. І. Калініна, Герой Радянського Союзу, учасник визволення Києва, генерал-майор військ зв'язку М. К. Пилипенко, кандидат у члени Політбюро ЦК КПРС, Голова Ради Міністрів РРФСР М. С. Соломенцев, ланкова колгоспу «Радянська Україна» Васильківського району Київської області, двічі Герой Соціалістичної Праці С. Д. Виптак, кандидат у члени Політбюро ЦК КПРС письменник О. Т. Гончар, генеральний директор ЮНЕСКО А. М. Боу, студентка Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького, Ленінський стипендіат К. Левченко та ін.

У виступі кандидата у члени Політбюро ЦК КПРС Голови Ради Міністрів РРФСР Н. С. Соломенцева підкреслювалось, що Київ одне з найдавніших міст нашої країни, великий індустріальний, науковий і культурний центр. Він має великі заслуги перед вітчизняною історією.

Давньоруська держава була спільною колискою трьох слов'янських народів — російського, українського й білоруського.

Відкриття Музею історії міста Києва. 1982 р.

Київ — один з яскравих символів бойової і трудової слави радянських людей.

У всіх виступах проходила думка, що ювілей Києва — знаменна подія в громадсько-політичному і культурному житті країни, горжество дружби радянських народів. Велика заслуга міста у зміцненні економічних і культурних зв'язків України з Росією, у здійсненні вікових мрій українського народу про возз'єднання з великим російським народом.

Свідченням міжнародного визнання заслуг одного з найдавніших міст світу у розвитку цивілізації та культури східнослов'янських народів стало прийняття резолюції ХХІ сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО (1980) за пропозицією 26 країн Європи, Азії, Африки та Латинської Америки про участь всіх держав у святкуванні 1500-річчя заснування Києва.

Святкування 1500-річчя Києва проходило і за межами республіки.

Наприклад, з 31 березня по 9 квітня 1982 р. у штаб-квартирі ЮНЕСКО (Париж) з нагоди днів Києва були організовані серія виставок народного мистецтва, колекція малюнків на бересті, виставка голограм, а також концерти Українського ансамблю пісні і танцю. Один з номерів «Кур'єра ЮНЕСКО», що видається більш як 25-ма мовами, розніс слова про Київ в найвіддаленіші куточки планети.

У цьому самому році в Мінську зібрався «круглий стіл», присвячений Київській Русі, в рамках міжнародної конференції на тему «Слов'янські культури і світовий культурний процес», організованої Міжнародною асоціацією по вивченню і розповсюдженню слов'янських культур, що співробітничала з ЮНЕСКО щодо здійснення програм досліджень європейських культур. Місцем проведення ІХ Міжнародного конгресу славистів обрано Київ. Тут у вересні 1983 р. відбувся представницький

форум учених 29 країн світу. На засіданнях секцій і підсекцій були присутні більш як 2 тис. делегатів, які обговорили близько 1500 доповідей і повідомлень видатних вчених-славістів.

На засіданні виступив виконуючий обов'язки президента Міжнародного комітету славістів академік АН УРСР П. Т. Тронько. Він зазначив, що цинічний з'їзд — найбільш представницький форум в історії славістики. Його головною об'єднуючою ідеєю став соціальний прогрес у сучасному світі.

Славісти п'яти континентів прийняли Звернення до всіх учених світу, в якому закликали наукову громадськість всіх країн, всіх людей доброї волі примножувати зусилля в боротьбі за мир.

* * *

Партійні організації міста направляли зусилля трудівників на успішне здійснення завдань одинадцятої п'ятирічки, посилили увагу до питань керівництва економічним розвитком. Як зазначалось на пленумі міськкому партії 26 червня 1984 р., промисловість міста в цілому справляється з завданнями п'ятирічки. Підвищились темпи економічного зростання і в 1984 р. За п'ять місяців обсяг промислового виробництва збільшився на 6,2 % при плані 4,6. Понадпланове підвищення продуктивності праці в промисловості становило 1,9 %, а зниження собівартості продукції — 0,6. Виконувалися завдання щодо освоєння капітальних вкладень і введення основних фондів житла, перевезення народногосподарських вантажів, роздрібного товарообігу, надання побутових послуг населенню. Учені Києва зосередили зусилля на прискоренні науково-технічного прогресу. Так,

характерними для стилю роботи Президії АН УРСР стали вміння зосереджуватися на життєво важливих напрямках наукового пошуку, постійна спрямованість на впровадження нових прогресивних форм співдружності науки і виробництва, підвищення віддачі, ефективності наукових досліджень. Це дає позитивні результати.

Відзначаючи певні успіхи в галузі економічного розвитку міста, ЦК Компартії України, Київський міськком партії концентрували увагу на невирішених питаннях, приймали заходи щодо своєчасного їх вирішення. Так, за три роки п'ятирічки частка ручної праці знижувалася більш низькими темпами, ніж намічалось, знизилася питома вага продукції вищої якості. Міськком партії націлював райкоми партії, первинні партійні організації на подальше покращання рівня управління економікою, якості роботи, використання таких могутніх засобів підвищення творчості мас, як соціалістичне змагання, що особливо розгорнулося в трудових колективах міста, рух за понадпланове зростання продуктивності праці і додаткове зниження собівартості продукції, що було важливим фактором успішного виконання планів п'ятирічки.

Підвищилась роль партійних організацій, Рад народних депутатів як у господарському будівництві, так і в керівництві органами народної освіти, зокрема у здійсненні реформи загальноосвітньої і професійної школи, органами охорони здоров'я, побутового обслуговування, культурно-освітніми установами й закладами художньої культури. Це допомагало створенню нових змістовних творів літератури і мистецтва, що відображають сучасні суспільні процеси, і сприяло удосконаленню комуністичного виховання трудящих.

4. Дружба і співробітництво з трудящими соціалістичних країн

За умов зростання міжнародного авторитету Радянського Союзу і зміцнення могутності соціалістичної співдружності Київ як один з найкрупніших промислових, науково-технічних і культурних центрів країни відіграє велику роль у розвитку міжнародних зв'язків з іншими державами і народами.

Міжнародно-правовий статус і регламентація участі столиці України в інтернаціональних зв'язках визначалися Законом Верховної Ради СРСР від 1 лютого 1944 р., що надавав повноваження союзним республікам брати участь у зовнішніх зв'язках країни, а також Конституцією СРСР 1977 р., в статті 80 якої говориться: «Союзна республіка має право вступати у відносини з іноземними державами, заключати з ними договори й обмінюватися дипломатичними і консульськими представниками, брати участь у діяльності міжнародних організацій»¹².

Конкретним втіленням у життя цих законодавчих положень стала участь Української РСР у числі засновниць в 1945 р. Організації Об'єднаних Націй та її плодотворна подальша діяльність у цій та ще близько 70 інших міжнародних організаціях і органах. Українська РСР та її столиця — Київ — стали учасниками більш як 130 міжнародних договорів, конвенцій та угод і членом 16 міжурядових організацій. В їх числі такі важливі, як рішення Віденської конференції про дипломатичні відносини; рішення різноманітних конференцій про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, про права людини, заключення Договору про заборону випробування ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі та під водою тощо. Важливе значення в розвитку міжнародних зв'язків столиці України мали відкриття в ній консульств

країн соціалістичної співдружності та багато інших міжнародних акцій.

Розвиток поріднених зв'язків з країнами соціалізму. З самого початку 60-х років, коли ряд країн соціалістичної співдружності вступив в новий етап свого історичного розвитку, пов'язаний з побудовою суспільства розвинутого соціалізму, всебічне співробітництво братніх країн стало масовим і практично охопило всі сфери їх суспільного життя, почало відігравати важливу й дедалі зростаючу роль. Воно становить багатогранну систему контактів, зв'язків, договірних відносин державних і партійних органів, громадських організацій і трудових колективів. У рамках світової соціалістичної співдружності сформувався і розвивається «небувалий ще в історії тип відносин між державами по-справжньому справедливих, рівноправних, братерських, характерною особливістю яких є те, що «в них безпосередньо беруть участь мільйони і мільйони людей»¹³. Саме за ініціативою мас виникло й успішно розвивається таке чудове явище сучасності, як рух поріднених міст, областей, округів та районів, що одержав красиву назву — побратимських зв'язків. У рамках соціалістичної співдружності, де цей рух розвивається найбільш ефективно, його цementsуючою основою, керівною і направляючою силою є партійні організації поріднених міст та областей. Цей рух, що виник у другій половині 50-х років, став справді масовим і відіграє велику роль у взаємозбагаченні народів і зміцненні дружби, миру та співробітництва між ними.

¹² Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік, с. 30.

¹³ Матеріали XXVI з'їзду КПРС, с. 5, 6.

В 1984 р. 23 області, 11 міст та 30 районів Української РСР підтримували постійні творчі побратимські зв'язки з 84 округами, воеводствами, областями, містами та районами братніх соціалістичних країн. Як столиця Радянської України Київ відіграє важливу роль у розвитку цих інтернаціональних зв'язків республіки. Крім того, Київ безпосередньо встановив та успішно розвиває побратимські зв'язки з Краковом та Лейпцігом (з 1956 р.) і Братиславою (з 1969 р.). КПРС та братні партії країн соціалізму розглядають розвиток побратимських зв'язків як найбільш ефективний засіб обміну досвідом соціалістичного будівництва, зближення братніх країн та народів, множення елементів спільності в їх політиці, економіці, соціальному та духовному житті. Місцеві партійні органи постійно приділяють увагу тому, щоб взаємне збагачення досвідом організаційної, політичної та ідеологічної роботи носило систематичний, діловий характер.

Проводячи в життя цю лінію партії, бюро Київського обкому Компартії України в квітні 1960 р. прийняло постанову «Про заходи по поліпшенню організації дружніх зв'язків з областями та містами соціалістичних країн», направлену на подальше поширення і поглиблення братерських побратимських зв'язків з народами країн соціалізму. З розширенням дружніх зв'язків між містами-побратимами, залученням в інтернаціональне співробітництво все більшої кількості трудових колективів назріла необхідність спільно розробляти плани співробітництва, які визначали б головні напрями взаємних зв'язків, об'єкти для вивчення й передачі досвіду та передбачали б систематичний обмін делегаціями з метою взаємного вивчення досвіду партійної, державної, господарської та масово-політичної роботи.

Цьому значною мірою сприяли рішення директивних органів про зміц-

нення та розвиток дружніх зв'язків областей і міст Української РСР з порідненими областями і містами братніх соціалістичних країн.

Активізувалися контакти та співробітництво партійних, радянських, профспілкових та комсомольських організацій міст-побратимів, обмін делегаціями, спеціалістами народного господарства, лекторами, журналістами, творчими і спортивними колективами тощо. Так, під час візиту до Києва влітку 1971 р. делегації окружного комітету СЄПН на чолі з першим секретарем Лейпцігського окружного Х. Шуманом у Київському обкомі Компартії України було обговорено широке коло питань, що стосувались подальшого розвитку співробітництва у всіх сферах суспільного життя. Підписано угоду, в якій відображались перспективи розвитку зв'язків між побратимами, постійного обміну досвідом партійної роботи в області ідеології, економіки і культури. 19 березня 1972 р. у столиці Радянської України був підписаний договір про дружбу між трудівниками міст-побратимів. В 1973 р. під час візиту в Лейпціг делегації Київського обкому Компартії України цей договір поповнився новими важливими документами з метою максимального підвищення ефективності використання накопиченого досвіду співробітництва і систематичного узгодження зусиль щодо виконання планів і рішень завдань, поставлених КПРС і СЄПН перед народним господарством своїх країн.

Зв'язки партійних комітетів поріднених міст носять цілеспрямований характер. Вони розвиваються на основі довгострокових, спільно розроблених планів і охоплюють широке коло питань партійного керівництва господарським і культурним будівництвом, використання передового досвіду у практичній роботі. Міські комітети партії Києва, Лейпціга, Кракова і Братислави регулярно інфор-

Мітинг, присвячений зустрічі учасників фестивалю радянсько-чехословацької дружби. 1967 р.

мують один одного про виконання рішень з'їздів партій, нові форми і методи партійної діяльності. Цим цілям служать і регулярні обміни партійними делегаціями, лекторами. Лише за період 1971—1978 рр. обкоми та міськкоми Компартії України направили в соціалістичні країни близько 200 груп партійних працівників і активістів для вивчення досвіду організаційно-партійної, ідеологічної роботи, питань розвитку народного господарства, культури і науки. Таку саму кількість партійних груп було прийнято на Україні з братніх країн соціалізму. Частими гостями Києва є керівники й активісти партійних комітетів Лейпцига, Кракова, Братіслави, а також Клужського повітового комітету Румунської комуністичної партії, який підтримує ділові зв'язки з Київським обкомом Компартії України з початку 70-х років. Так, у вересні 1980 р.

Київський міськком Компартії України приймав делегацію Братіславського міськкому Компартії Словаччини на чолі з секретарем міськкому Богумілом Худі. Члени делегації були прийняті у Київському міськкомі, Ленінградському і Подільському райкомах Компартії України, де відбулися дружні бесіди й обмін досвідом партійної роботи по мобілізації трудящих на успішне виконання народногосподарських планів, підготовці гідної зустрічі XXVI з'їзду КПРС і XVI з'їзду КПЧ. Братіславські комуністи відвідали Державну республіканську бібліотеку для дітей ім. Ленінського комсомолу, побували в колективах авіаційного виробничого об'єднання ім. 50-річчя Великого Жовтня, Київського річкового вокзалу, ознайомилися з роботою ряду первинних партійних організацій. Члени делегації високо оцінили досвід роботи партійної організації

Подарунок робітників чехословацького заводу «Шкода» залізничникам локомотивного депо Київ-Пасажирський Південно-Західної залізниці в честь 100-річчя від дня народження В. І. Леніна. 1970 р.

столиці Радянської України. Керівник делегації зазначив, що плодотворні зв'язки, що встановилися між комуністами поріднених міст, сприяють рішенню багатьох конкретних проблем у галузі промисловості, будівництва, міського господарства. Так, у Братиславі відбувся пленум міськкому Компартії Словаччини, на якому на основі досвіду, запозиченого у київських колег, було прийнято спеціальне рішення про зміцнення зв'язків між промисловими підприємствами та науковими установами міста.

Постійні творчі контакти встановилися і між Печерським, Дарницьким, Жовтневим та Ленінським райкомами Компартії України та партійними організаціями поріднених з ними відповідно Четвертого, Другого, Третього і Першого районів столиці Словаччини, котрі також регулярно обмінюються партійними делегаціями. У 1985 р. були встанов-

лені дружні зв'язки між окремими районами Києва і Кракова, їх партійними організаціями.

Взаємокорисним було перебування в Києві делегації Клузьського повітового комітету РКП на чолі з другим секретарем повітового комітету Нягу Михалаке (червень 1982 р.), делегації Краківського комітету ПОРП на чолі з першим секретарем, кандидатом у члени ЦК ПОРП Юзефом Гасвичем (березень 1983 р.), делегації Лейпцігського окружного комітету СГПН на чолі з першим секретарем окружному партії Хорстом Шуманом (червень 1983 р.) та ін. Так, члени делегації Краківського комітету ПОРП на численних зустрічах з комуністами Києва підкреслювали величезне значення всебічної підтримки і братерської ефективної допомоги СРСР польському народові в складні для нього роки нормалізації становища в країні. «Особливо цінними для нас є досвід роботи Київської партійної організації,— зазначав на сторінках газети «Прапор комунізму» керівник делегації, кандидат в члени ЦК ПОРП, перший секретар Краківського комітету ПОРП Ю. Гасвич.— Кожний візит у ваше місто допомагає нам вивчити роботу первинних парторганізацій і партійних комітетів. З великим інтересом ми знайомимося з постановкою ідейно-політичного виховання кадрів, формами і методами партійного керівництва в сфері промислового виробництва, культурного будівництва»¹⁴.

У свою чергу, партійні делегації Києва, приїжджаючи до побратимів, уважно знайомляться з роботою колег, творчо використовують їх цінні починання, обговорюють перспективи розвитку дружніх зв'язків. Лише в останні роки кияни ознайомилися з роботою партійних організацій Лейпціга щодо забезпечення раціонального використання матеріалів та гос-

¹⁴ Прапор комунізму, 1983, 3 черв.

подарських ресурсів, по підборі, розстановки та виховання кадрів, підвищення відповідальності комуністів за доручену справу. У січні 1984 р. делегація Київського міськкому Компартії України в Братиславі знайомилась з досвідом роботи міської партійної організації щодо виконання програми соціально-економічного розвитку, підвищення продуктивності праці, ефективності виробництва, поліпшення якості продукції тощо.

Помітне місце у розвитку дружніх зв'язків між поріднепими містами соціалістичних країн відводиться читанням ідеологічної та масово-політичної роботи, що особливо яскраво проявляється під час святкування знаменних дат — ювілеїв Великого Жовтня та утворення СРСР, з дня народження В. І. Леніна та перемоги над гітлерівським фашизмом тощо. Під час підготовки й святкування знаменних річниць у житті СРСР та братніх соціалістичних країн партійні комітети поріднених міст широко практикують взаємні обміни лекторами й пропагандистами. Так, під час підготовки до 100-річчя від дня народження В. І. Леніна київські обком і міськком Компартії України відповідно до плану розвитку дружніх зв'язків з партійними організаціями Лейпціга, Братислави і Кракова направили в міста-побратими лекторів для виступів з лекціями «Роль В. І. Леніна у розробці стратегії і тактики міжнародного комуністичного руху», «Ідеологічна робота серед трудящих у зв'язку з підготовкою до 100-річчя з дня народження В. І. Леніна» та ін. Пропагандисти зарубіжних міст-побратимів, у свою чергу, часто виступають з лекціями про успіхи братніх країн у соціалістичному будівництві перед трудовими колективами столиці Радянської України. Важливу роль у розвитку всебічних зв'язків між трудящими міст-побратимів, поглибленні ідеологічного співробітництва ві-

діграють засоби масової інформації — преса, радіо, телебачення. Газети, що виходять у Києві, а також у Лейпцігу, Братиславі й Кракові, періодично присвячують життю трудящих міст-побратимів спеціальні випуски, рубрики. Так, найпопулярнішими в газетах «Київська правда», «Вечірній Київ», «Прапор комунізму» є традиційні рубрики «У наших зарубіжних друзів», «Наші побратими», «Орбіта братерства», «Ми — патріоти-інтернаціоналісти», «Кияни — побратимам, побратими — киянам» та ін. Поряд з публікаціями про життя трудівників міст-побратимів, зв'язки споріднених колективів і соціалістичне змагання між ними київські газети інформують читачів про приїзд зарубіжних делегацій, програму їх перебування у столиці України. Тісні контакти в плані обміну творчим досвідом роботи і забезпечення більш широкої взаємної інформації підтримують журналісти газет поріднених міст. Спільне проведення ними таких цікавих й корисних заходів, як рейди «Шляхами батьків», присвячених 60-річчю Великого Жовтня, «Шляхами перемоги і визволення», присвячених подвигу Радянської Армії у роки Великої Вітчизняної війни, вікторини й конкурси, в яких беруть участь тисячі читачів поріднених міст, стало ефективною формою співробітництва журналістів міст-побратимів.

Значну роль у взаємному обміні досвідом соціалістичного і комуністичного будівництва відіграють місцеві органи народної влади, різні господарські та громадські органи й організації міст-побратимів, що регулярно обмінюються інформацією про свою діяльність, а також делегаціями керівних працівників, групами спеціалістів і передовиків народного господарства. У травні 1979 р., наприклад, делегація виконкому Клузьської повітової народної Ради СРР вивчала досвід роботи місцевих і сільських Рад народних депутатів

Київщини. Делегація Ради Лейпцигського округу НДР, яка перебувала у Києві у травні 1980 р., ознайомилась з роботою відділів обліку і розподілу житлової площі і керівництва організацією і діяльністю житлово-будівельних кооперативів Київського міськвиконкому, з досвідом благоустрою житлових масивів та іншими питаннями. Широкою була програма перебування у столиці УРСР делегації Національного комітету Братіслави у грудні 1981 р., яка передбачала ознайомлення словацьких побратимів з діяльністю виконкомів міської і районних Рад народних депутатів по перетворенню Києва в місто високопродуктивної праці, високої культури й зразкового громадського порядку, з досвідом їх роботи щодо реалізації рішень Комуністичної партії, а також з підготовкою до 1500-річного ювілею міста на Дніпрі.

Про масштаби контактів представників місцевих органів народної влади міст-побратимів свідчить і той факт, що тільки у 1984 р. Київський виконком направив у Братіславу, Лейпциг і Краків десять груп спеціалістів міського господарства для обміну досвідом роботи і прийняв п'ять груп спеціалістів зарубіжних міст-побратимів. Крім того, керівники міськвиконкому прийняли й провели докладні бесіди з 26 групами з соціалістичних країн, які прибули до Києва по лінії різних відомств та організацій республіки. Так, корисним для киян був візит робітників міста у 1984 р. до Лейпцига з метою вивчення досвіду роботи міської Ради на виробництві і за місцем проживання. За результатами відряджень у міста-побратими Київським міськвиконкомом розробляються заходи щодо впровадження запозиченого досвіду, найбільш важливі з яких реалізуються через річні плани розвитку науки і техніки у міському господарстві Києва. Наприклад, економічний ефект від реалізації за-

ходів щодо впровадження запозиченого лише у 1982—1984 рр. досвіду побратимів у господарстві Києва становив понад 70 тис. крб. А у 1984 р. завдяки обміну досвідом кияни одержали економічний ефект на суму близько 300 тис. крб.¹⁵

Вдосконалення виробничих зв'язків. Партійні, місцеві й господарські органи, а також громадські організації міст-побратимів соціалістичних країн основну увагу приділяють вдосконаленню та підвищенню ефективності виробничих зв'язків між трудовими колективами. Накопичений досвід участі киян у розвитку і поглибленні цих зв'язків свідчить, що вони стали важливим фактором зміцнення братерської дружби та інтернаціонального співробітництва народів Радянського Союзу та братніх країн соціалізму. Трудівникам Києва, як і всім радянським людям, притаманне глибоке усвідомлення братерської солідарності з народами соціалістичних держав, розуміння принципової спільності проблем, що вирішуються в СРСР і всіма країнами соціалістичної співдружності.

Підприємства й установи Радянської України, в тому числі Києва, беруть активну участь у виконанні Радянським Союзом міжнародних економічних і торгових угод. З кожним роком збільшується число українських підприємств, що виготовляють високоякісну продукцію на експорт, насамперед для братніх соціалістичних держав. Якщо в 1960 р. підприємства Української РСР поставляли продукцію у 41 країну, то в 1965 р. 722 підприємства республіки експортували свої вироби у 81 країну, а сьогодні вже понад 1200 підприємств УРСР виконують експортні замовлення 105 країн світу. Продукцію у братні держави поставляють більш як 50 київських підприємств, у тому

¹⁵ Там же, 1985, 22 лют.

числі «Електронмаш», «Транссигнал», «Ленінська кузня», «Червоний гумовик» та ін. Так, електронно-обчислювальні машини з маркою об'єднання «Електронмаш» широко використовуються в народному господарстві НРБ, НДР, ПНР, ЧССР. У 15 країн світу експортує продукцію завод «Транссигнал», в 11 — «Ленінська кузня» тощо. Виробниче обладнання об'єднання «Більшовик» встановлено на заводі гумотехнічних виробів у м. Тиргу-Жиу в Румунії, а об'єднання «Хімволокно» — на хімічному комбінаті «Свилоса» в Болгарії. В усі країни соціалістичної співдружності надходить продукція експериментальних заводів Інституту надтвердих матеріалів АН УРСР і Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона АН УРСР. На країни — члени РЕВ припадає близько 90 % експортних поставок заводу верстатів-автоматів ім. О. М. Горького, київського об'єднання «Червоний екскаватор». Їх продукція одержала високу оцінку болгарських, угорських, польських та румунських колег.

Своєчасне й якісне виконання експортних замовлень трудівники Києва вважають своїм інтернаціональним обов'язком, вкладом у зміцнення довіри і дружби між народами, розвитку міжнародного взаємовигідного співробітництва.

Участь підприємств столиці Радянського Союзу високо оцінено світовою громадськістю. Ряд київських підприємств, у тому числі авіаційне виробниче об'єднання ім. 50-річчя Великого Жовтня та «Електронмаш», за активну участь у міжнародних зв'язках удостоєні міжнародної премії «Золотий Меркурій» та інших нагород. Високу оцінку одержали також вирази виробу багатьох підприємств Києва на щорічних міжнародних виставках та ярмарках, у тому числі в Загребі, Будапешті, Познані, Брю,

Лейпцігу та інших містах соціалістичних країн.

Зростаюча участь киян у міжнародних економічних і науково-технічних зв'язках і співробітництві проявилась і в тому, що за останні десятиріччя не одиниці, як це було в 40—50-і роки, а сотні робітників і спеціалістів Києва виїжджали у братні соціалістичні країни для безпосереднього обміну досвідом роботи, надання практичної допомоги у монтажі, пуску і налагодці устаткування заводів. У 60-і роки, наприклад, київські спеціалісти працювали в Угорщині, ДРВ, Монголії, Чехословаччині, на Кубі та в інших країнах. На початку 70-х років група спеціалістів заводу «Ленінська кузня» довгий час працювала на будівництві комбінату хімічного волокна у м. Видин (НРБ), допомагаючи болгарським друзям у монтажі та налагодці обладнання, виготовленого на їхньому заводі. Працю киян високо оцінив уряд НРБ. Слюсар О. О. Міщенко та старший технік Б. Н. Поліщук нагороджені болгарським орденом Праці, а старший інженер-конструктор В. І. Бовсуновський — орденом Народної Республіки Болгарії 3-го ступеня. В 1980 р. за демонстрацією максимальних можливостей польських верстатів і видатні професійні досягнення токаря Дарницького вагоноремонтного заводу С. Є. Калінін був нагороджений польським орденом Героя Комуністичної Праці. У тому самому році за плідотворну діяльність щодо розповсюдження передового досвіду на лейпцігському підприємстві «Дресмашиненверк» і досягнуті успіхи в соціалістичному змаганні стругальник київського заводу верстатів-автоматів ім. О. М. Горького Ю. Є. Забродський Об'єднанням вільних німецьких профспілок був нагороджений нагрудним знаком «Активіст соціалістичної праці НДР».

Продукція київського виробничого об'єднання «Більшовик» користується

ся попитом більш як у 20 державах світу, в тому числі у країнах соціалістичної співдружності. Його спеціалісти кілька разів були в Болгарії, Румунії, на Кубі та в інших братніх державах, де допомагали закордонним колегам в установці, налагоді і пускові у виробництво нових машин й обладнання, в навчанні спеціалістів щодо правильної експлуатації поставленого устаткування, ділилися з ними досвідом. Так, на початку 80-років на Кубу виїжджала група київських спеціалістів у складі Л. Є. Зубенка, Є. П. Бармашина, В. Л. Барадуліна, В. К. Урусова, В. В. Павлика, В. Г. Бруса та ін. Багато років працював на Кубі на одному з найбільших на Острові Свободи бавовнопрядильному комбінаті, який будувався при технічному сприянні СРСР, на посаді головного інженера киянин К. К. Щербина. Багато представників київського виробничо-технічного підприємства «Цукорпроменергоналадка» брали участь у проектуванні і будівництві на Кубі цукрових заводів, навчанні їх робітників, а в Києві на цьому підприємстві пройшли підготовку близько 150 кубинських спеціалістів цукрової індустрії. В спорудженні першої в УНР Пакшської атомної електростанції, проект якої був створений у Києві, брали участь у числі інших радянських спеціалістів киянини В. Г. Дубровін з тресту «Південтеплоенергомонтаж», зварники В. О. Данилов та В. М. Половинкін, про роботу яких з великим захопленням відгукнулися угорські будівельники.

У свою чергу, з країн соціалістичної співдружності до Києва надходять різні види обладнання та товарів, а трудівники братніх країн сприяють спорудженню народногосподарських об'єктів. Так, у столиці УРСР широко застосовуються різноманітні будівельно-дорожні техніки, виготовлена в НДР, болгарське підйомно-транспортне обладнання фірми «Балканкар» тощо. Сучасні че-

хословацькі верстати успішно зарекомендували себе на заводі хімікробів та інших підприємствах Києва. На новобудовах столиці республіки широко використовуються чехословацьке сантехпічне устаткування, газові плити з ПНР та СРР. Угорські підприємства надіслали світлові табло для Республіканського стадіону ім. В. І. Леніна, Київського залізничного вокзалу, радіобудівництва для Палацу культури «Україна» та ін. Кожного року транспортний парк Києва поповнюється новими швидкісними трамваями і тролейбусами з ЧССР, комфортабельними вагонами з НДР, автобусами «Ікарус» з Угорщини. Так, у 1980 р. у Києві відбулася передача 5-тисячного тролейбуса чехословацького виробництва, виготовленого для СРСР. Великим попитом у киян користуються вироби легкої і харчової промисловості, предмети тривалого користування, що надходять до нас з братніх країн соціалізму у великому асортименті.

Плодотворно розвивається взаємовигідне економічне й науково-технічне співробітництво киян з трудівниками соціалістичних країн. Прикладом цього стало спорудження ряду величезних будов, зокрема Північного («Московського») моста через Дніпро (1976), пивзаводу № 3 на Оболоні (1980), у будівництві яких брали участь чехословацькі спеціалісти і використовувалось обладнання з ЧССР, а також ряду інших народногосподарських об'єктів, побудованих у столиці Радянської України при сприянні братніх країн.

Свідченням міцних економічних зв'язків УРСР з країнами соціалістичної співдружності, ознайомлення киян і гостей столиці республіки з досягненнями наших друзів є організація в Києві виставок зовнішньоторгових об'єднань і підприємств країн соціалізму, що стали вже традиційними. Так, у 1976 р. кияни змогли ознайомитися з виставкою

Керівники Компартії України і уряду республіки оглядають експонати міжнародної виставки «Продіндустрія-72». 1972 р.

«Рационалізація будівництва в ЧССР», в 1979 р.— з виставкою машин для харчової промисловості болгарського об'єднання «Техноекспорт», в 1980 р.— з виставкою організаційної, обчислювальної і контрольної техніки НДР, в 1981 р.— з виставкою експортних товарів «Зроблено в Польщі» тощо. Як правило, на таких виставках зовнішньоторгові організації братніх країн укладають контракти з радянськими установами і підприємствами, що сприяє розширенню і поглибленню економічного і науково-технічного співробітництва країн.

З переходом на початку 70-х років країн — членів РЕВ до здійснення курсу на розвиток соціалістичної економічної інтеграції та поглиблення всебічного співробітництва й особливо спеціалізації і кооперування виробництва значно розширились прямі зв'язки київських підприємств з

партнерами із соціалістичних країн, зміцнились особисті контакти трудящих братніх країн. На середину 80-х років число київських підприємств, що встановили постійні ділові зв'язки з колегами по праці братніх країн, становило більше 60.

Ці зв'язки приносять користь обох сторонам. Так, кияни передали німецьким колегам досвід використання в металообробній промисловості синтетичних алмазів, які дозволили підвищити продуктивність праці майже в 10 разів. Успішно використовуються на деяких підприємствах Лейпціга запозичені у киян нові прогресивні методи зварювання, розроблені в Інституті електрозварювання ім. Є. О. Патона АН УРСР. У Братиславі і Лейпцігу широке розповсюдження одержав так званий київський метод будівництва об'єктів. Багато корисного запозичили один в одного спеціалісти швейної

та взуттєвої промисловості Києва, Кракова і Лейпціга, хіміки столиці України і столиці Словаччини — Братіслави — тощо. Так, досвід скло-виробництва, запозичений у словацьких партнерів, на київських підприємствах галузі дав економічний ефект 180 тис. крб.

Якісно новим етапом у розвитку виробничих зв'язків між трудовими колективами країн соціалістичної співдружності стало поглиблення їх ділового співробітництва на договірній основі. Між спорідненими колективами в 70-і роки стали укладатися договори про дружбу та співробітництво, що охоплювали всі сфери життя трудових колективів — виробництво, громадсько-політичну та культурно-масову діяльність, організацію побуту та відпочинку трудящих. Такі договори уклали колективи київського виробничого об'єднання «Хімволокно» та братіславського хімічного заводу ім. Георгія Димитрова, київського заводу «Червоний гумовик» та братіславського заводу «Матадор» та ін. У ході реалізації цих договорів розгортались різноманітні форми інтернаціонального соціалістичного змагання між окремими передовиками виробництва і цехами споріднених підприємств, одержали розвиток інші форми інтернаціональних зв'язків, що сприяли широкому взаємному ознайомленню з досвідом роботи, життям і побутом трудящих. Так, багато корисного з досвіду роботи один одного запозичили у ході реалізації підписаного у 1971 р. договору про дружбу і співробітництво колективи хімічних комбінатів Києва і Братіслави. На братіславському підприємстві, наприклад, були впроваджені прогресивні досягнення киян щодо обмеження забруднення навколишнього середовища, усунення трудовітких процесів у сушильних цехах, освоєння безперервного способу виробництва віскозного шовку, що підвищило якість й зменшило собівартість вироб-

люваної продукції. А використання київським об'єднанням «Хімволокно» методу механізованої упаковки продукції братіславського комбінату дозволяє щорічно заощаджувати понад 50 тис. крб.

З початку 70-х років багато підприємств Києва та їх партнери з братніх соціалістичних країн почали розвивати таку перспективну форму виробничих зв'язків, як обмін бригадами комуністичної і соціалістичної праці, так званий обмін «від верстата до верстата». Новаторство і значимість цієї форми співробітництва мають велике значення насамперед у поденному обміні передовим досвідом у виробничому процесі і його комплексності. Працюючи більшменш довгий період у колективах споріднених підприємств, учасники такого обміну одержують можливість глибше ознайомитися з громадсько-політичним і культурним життям братніх народів, зміцнюють особисті контакти з колегами по праці в братніх соціалістичних країнах. Регулярно обмінюються робочими бригадами «від верстата до верстата» споріднені колективи Києва і Лейпціга, зокрема підприємства «Поліграфкнига» комбінату друку видавництва «Радянська Україна» і поліграфічного комбінату «Інтердрук», заводу «Червоний екскаватор» і заводу важкого машинобудування ім. С. М. Кірова, фабрики ім. І. Ф. Смирнова-Ласточкина і «Вестис», заводу верстатів-автоматів ім. О. М. Горького та заводу «Дресмашиненверк» та ін. У травні 1976 р., наприклад, на лейпцігському заводі «Дресмашиненверк» працювала бригада робітників київського заводу верстатів-автоматів ім. О. М. Горького у складі токарів П. Є. Гончарука, В. М. Граєвського, А. Ф. Пяскіна, Ю. І. Смирнова, слюсарів Н. О. Стрелковського, В. О. Сорочинського, І. В. Давидюка, фрезерувальників П. П. Матвійчука, П. Д. Харченка і заступника начальника ПДО підприємства М. Д. Тру-

ша. Працюючи на спорідненому підприємстві у Лейпцігу, київські робітники демонстрували високі зразки комуністичного ставлення до праці, включалися у внутрішньозаводське соціалістичне змагання, вносили раціоналізаторські пропозиції. Так, токарі запропонували німецьким колегам обладнати токарні верстати пневмозатисними патронами, що використовуються на київському підприємстві, фрезерувальники рекомендували перевести ряд деталей з вільного кування на штампування, слюсарі поділилися прогресивними методами складання вузлів шпиндельного блока, що дозволяє значно зекономити час. У свою чергу, у лейпцігських верстатобудівників були запозичені засоби протяжки деяких деталей, процес насадки головного вала шпиндельного барабана і ряд інших технічних новинок.

Обмін робочими бригадами «від верстата до верстата» міцно увійшов у практику співробітництва київського об'єднання «Хімволокно» і братіславського комбінату ім. Георгія Димитрова, київського ДБК № 3 та домобудівного комбінату в Братіславі, заводу «Червоний екскаватор» та краківського заводу будівельних машин та апаратури ім. С. Шадковського, київської швейної фабрики ім. І. Ф. Смирнова-Ласточкина і краківської «Вістула», а також інших споріднених підприємств. Взаємні поїздки робочих бригад не лише дають відчутний економічний ефект, а й стають хорошою формою виховання у трудівників соціалістичного інтернаціоналізму, сприяють взаємному професійному і духовному збагаченню, подальшому зміцненню дружби трудящих соціалістичних країн. Про це яскраво свідчать, зокрема, висловлювання самих учасників цієї форми співробітництва трудових колективів. «Я працював у цеху номер п'ятнадцять, — говорив кореспонденту багатотиражки київського заводу «Червоний екскава-

тор» слюсар з Краківського заводу будівельних машин і апаратури ім. С. Шадковського Х. Корнаш. — Зустріли мене по-товариськи, як колегу, який просто деякий час був відсутнім. Я познайомився з новими людьми, виробництвом, новим характером організації праці. У нас відбулося багато дружніх бесід як на виробничі, так і на інші теми. Ми розповідали один одному про наші країни, про життя поріднених Києва і Кракова. Я переконався, що, незважаючи на відстані, ми можемо успішно співробітничати»¹⁶.

Інтернаціональне змагання колективів. Перспективною формою інтернаціональних зв'язків стала участь киян у різних формах інтернаціонального змагання трудівників країн соціалістичної співдружності. Початок регулярному соціалістичному змагання було покладено в жовтні 1972 р. між спорідненими підприємствами Києва і Лейпціга. А через десять років в інтернаціональному соціалістичному змаганні вже брало участь по 13 трудових колективів Києва і Лейпціга. У 1975 р. до них приєдналися споріднені підприємства Києва і Кракова, пізніше Києва і Братіслави. Всього на початок 1985 р. у трудове суперництво з зарубіжними побратимами включилось 39 підприємств столиці Радянської України.

Як свідчить практика розвитку трудового суперництва споріднених підприємств міст-побратимів, видним пунктом організації інтернаціонального змагання є державні плани розвитку народного господарства. Соціалістичні зобов'язання, що зафіксовані у договорах, приймаються партнерами по змаганню одночасно з планом, у більшості випадків на початку року. Це дозволяє зосередити зусилля, ініціа-

¹⁶ Екон. сотрудничество стран — членов СЭВ, 1980, № 5, с. 85.

тиву трудящих на головних напрямках економічного розвитку, краще узгодити зобов'язання з плановими завданнями. У договори, як правило, включаються конкретні зобов'язання колективів, що змагаються, за такими показниками: виконання річного виробничого плану; виконання плану поставок експортної продукції; позаплановий випуск товарів народного вжитку; зниження собівартості продукції, що випускається; економія електроенергії; економічний ефект від впровадження у виробництво науково-технічних розробок і раціоналізаторських пропозицій; збільшення випуску продукції вищої якості; підвищення кваліфікації і придбання суміжних професій трудівниками підприємств; оздоровлення трудящих та їх дітей тощо. З метою участі представників підприємств, що змагаються, у підведенні підсумків інтернаціонального змагання широко практикуються поряд з письмовою інформацією обміни делегаціями спеціалістів і передовиків виробництва, партійних і профспілкових активістів споріднених підприємств, туристичними групами робітників.

Партійні та профспілкові органи міст-побратимів постійно ведуть активну роботу щодо удосконалення різноманітних форм інтернаціонального змагання й обміну передовим виробничим досвідом. Підвищенню ефективності співробітництва трудових колективів Києва і Київської області з побратимами в соціалістичних країнах сприяли, зокрема, постанова секретаріату обласної ради профспілок «Про роботу галузевих обкомів профспілок по здійсненню дружніх зв'язків колективів підприємств і організацій області з порідненими колективами Краківського воеводства ПНР, Лейпцігського округу НДР, м. Братіслави ЧССР та Клузького повіту СРР» (січень 1974 р.), постанова секретаріату Київської міської ради профспілок про

заходи щодо здійснення дружніх зв'язків Києва з містами-побратимами соціалістичних країн, що була прийнята у березні 1976 р., та ін.

Інтернаціональні зв'язки трудівників Києва не обмежуються співробітництвом з колективами міст-побратимів соціалістичних країн. Кияни розвивають плідотворні контакти з трудовими колективами Болгарії, Угорщини, В'єтнаму, Куби, Югославії та інших братніх країн. Так, автотранспортники столиці Радянської України підтримують ділові зв'язки з угорськими заводами «Ікарус», сприяючи своїми пропозиціями вдосконаленню конструкцій всесвітньовідомих автобусів, багато з яких курсують і по вулицях Києва. Ефективних форм співробітництва досягли в останні роки колективи київського промислового об'єднання «Електронмаш» та угорського заводу й науководослідного інституту «Відеотон». Вони здійснюють планомірний обмін виробничим і науково-технічним досвідом, делегаціями спеціалістів, ведуть спільні розробки щодо створення ряду приладів, розвивають різноманітні форми інтернаціонального соціалістичного змагання.

Дуже ефективно розвивають соціалістичне змагання за перетворення авіалінії між Києвом та Варною в авіалінію дружби і зразкового обслуговування пасажирів колективи Бориспільського і Варненського аеропортів. У 1979 р. з цією метою вони спільно розробили спеціальне положення про взаємне соціалістичне змагання, в якому, зокрема, передбачені взаємодопомога й широкий обмін передовим досвідом.

Трудове суперництво авіаторів Києва та Варни позитивно вплинуло на роботу обох колективів. В 1979—1981 рр., наприклад, обсяг пасажирських перевезень Бориспільського авіацідприємства збільшився на 15,3 %, продуктивність праці — на 11. На цій лінії досягнуті 100 % — за регулярність польотів, зразкове

обслуговування пасажирів. Незмінними в співробітництві київських і варненських авіаторів є взаємодопомога та взаємовиручка. Кіяни, зокрема, надають велику допомогу болгарським колегам у підготовці льотного складу до польотів на літаках ТУ-154. З 1982 р. стала функціонувати регулярна річково-морська лінія між Києвом та Варною, за прикладом авіаторів почалась творча співдружність київських та варненських портовиків, яка приносить взаємну користь.

Вагомий вклад у розвиток дружніх зв'язків та інтернаціональне виховання молоді вносять комсомольські організації Києва. Велику і різноманітну роботу провадять вони, зокрема, під час фестивалів і днів дружби молоді СРСР і братніх соціалістичних країн. Так, під час VI фестивалю дружби молоді СРСР та НДР, що проходив у жовтні 1983 р., його учасники побували на підприємствах, у радгоспах і колгоспах Києва та області, брали участь в інтернаціональному суботнику. В Міпському районі столиці радянські та німецькі комсомольці заклали Сквер дружби. Захоплююче пройшли в трудових колективах Києва конкурси професійної майстерності молодих робітників СРСР і НДР, спільні виступи художніх колективів. У меморіальному комплексі «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.» відбувся багатолюдний мітинг молоді під лозунгом «Не дамо зруйнувати світ!», у наукових установах АН УРСР були проведені спільні семінари тощо.

Зміцненню дружби і всебічному обміну досвідом соціалістичного будівництва між трудівниками Києва та братніх країн соціалізму сприяють й інші форми інтернаціонального співробітництва: обмін туристичними і спеціалізованими групами, поїздами дружби, проведення днів та тижнів поріднених міст. Так, у результаті обміну поїздами дружби тисячі

кіян мали можливість ознайомитися з досягненнями, культурою і побутом зарубіжних друзів, встановити особисті контакти з колегами по праці. Учасники поїзда дружби з Лейпцига, що прибули до Києва в червні 1983 р. і добилися права на цю поїздку в соціалістичному змаганні колективів міста, мали численні зустрічі в трудових колективах Києва та області, знайомилися з їх досягненнями, ділилися досвідом. Таким же масовим і взаємокорисним було перебування в Києві у липні цього ж року 418 учасників чергового поїзда дружби з ПНР та інших поїздів.

Особливо масовими і комплексними за характером стали заходи, присвячені дням поріднених міст, що провадяться з кінця 60-х років. Так, дні Києва в Братиславі проходили в 1977 і 1982 рр., дні Братислави в Києві — в 1978 і 1983 рр. Під час днів Братислави в Києві, які проходили у вересні 1983 р., для участі в цьому святі дружби та інтернаціонального братерства до столиці УРСР прибули делегація Братиславського міськкому Компартії Словаччини на чолі з членом Президії ЦК Компартії Словаччини, першим секретарем міськкому партії Гейзою Шлапкою, делегація творчих працівників, учасники художнього колективу «Слук», ансамблю духових інструментів Словацької філармонії, солісти опери Словацького національного театру, Словацького квартету. Сердечні зустрічі з учасниками днів Братислави в Києві відбулися в Київському міськкомі Компартії України, виконкомі Київської міської Ради народних депутатів, багатьох трудових колективах столиці України. Кульмінаційною подією цього яскравого свята став багатолюдний мітинг радянсько-чехословацької дружби, що відбувся 24 вересня в Києві на площі Перемоги. У виступах на мітингу члена Політбюро ЦК Компартії України, першого секретаря Київського міськкому партії Ю. Н. Єль-

ченко, керівника делегації Братислави Гейзи Шлапки, учасника Словацького національного повстання А. П. Святогорова, секретаря парткому ДБК № 3 А. В. Самойленка, прославленого командира словацької партизанської бригади «Яношік» Є. Беліка та інших говорилось про славні традиції радянсько-чехословацького братерства, підкреслювалось рішучість громадянськості міст-побратимів збільшувати вклад у подальший розвиток і зміцнення єдності народів країн соціалістичної співдружності.

Такою самою яскравою демонстрацією інтернаціональної дружби киян з народами країн соціалістичної співдружності стали численні заходи, пов'язані з проведенням днів Кракова в Києві у 1968, 1969, 1971, 1973, 1974, 1979, 1984 рр. і днів Києва у Кракові в 1968, 1970, 1972, 1975, 1980, 1985 рр., а також днів Лейпцига в Києві в 1971, 1973, 1976 і 1984 рр. і днів Києва в Лейпцигу в 1970, 1972, 1974, 1975, 1981 і 1984 рр. Так, під час днів Лейпцига в Києві у травні 1984 р. відбулися мітинги дружби у виробничому об'єднанні «Електронмаш» ім. В. І. Леніна, на заводі верстатів-автоматів ім. О. М. Горького, в меморіальному комплексі «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.». Кияни мали можливість ознайомитися з виставками «Округ Лейпциг в 35-у річницю НДР», «Художники Лейпцига за мир», колекцією картин із зібрання Лейпцигського музею образотворчого мистецтва, а також з майстерністю художніх і самодіяльних колективів міста-побратима.

Культурні взаємозв'язки та співробітництво. В участі киян у взаємовідносинах з народами братніх соціалістичних країн все більшого значення набувають зв'язки і співробітництво в галузі освіти, науки і культури. Дуже суттєвий вклад вносять, зокрема, вузи Києва у підготовку кадрів спеціалістів для інших країн,

у розвиток міжвузівського співробітництва. Так, в учбових закладах України за 1945—1980 рр. було підготовлено понад 15 тис. спеціалістів для соціалістичних країн, більша частина яких припадає на київські вузи.

Лише в Київському держуніверситеті ім. Т. Г. Шевченка протягом 1945—1983 рр. підготовлено близько 3,5 тис. спеціалістів для зарубіжних країн, 350 закінчили аспірантуру і захистили кандидатські дисертації. Крім того, більш як 3,5 тис. чоловік навчалися на курсах російської й української мови, а близько 1,5 тис. були на стажуванні. Спеціалістів для соціалістичних країн готували також київські політехнічний та медичний інститути, інститути цивільної авіації, легкої промисловості, народного господарства та інші учбові заклади. Визнанням великого вкладу київських вузів у підготовку кадрів спеціалістів для братніх країн соціалізму стало нагородження багатьох з них високими нагородами зарубіжних держав. Так, Київський політехнічний інститут у 1972 р. був удостоєний ордена Народної Республіки Болгарії, в 1978 р. — Золотої медалі Товариства польсько-радянської дружби, а в 1985 р. — командорського ордена «Заслуги ПНР». Київський інститут інженерів цивільної авіації в 1977 р. був нагороджений угорським орденом «Мир і дружба», а в 1982 р. — болгарським орденом «Кирила і Мефодія» 1-го ступеня та медаллю ПНР «Комісія едукації народової»; Київський університет ім. Т. Г. Шевченка в 1977 р. удостоєний ордена «Прапор праці» 1-го ступеня (НДР), медалі Я. А. Коменського (ЧССР) та Золотої медалі Товариства угорсько-радянської дружби.

Багато київських вузів уклали договори про співробітництво зі спорідненими вузами братніх соціалістичних країн. Так, Київський держуніверситет уклав договори і розвиває співробітництво з десятьма вузами,

в тому числі з Дебреценським університетом (УНР), Братіславським університетом ім. Я. Коменського й університетом ім. Я. Пуркіне в Брно (ЧССР), Лейпцігським університетом ім. К. Маркса (НДР) та Ягелонським університетом у Кракові (ПНР). З п'ятьма вузами соціалістичних країн співробітничав на договірній основі Київський політехнічний інститут, з трьома — Київський інженерно-будівельний інститут, по два таких договори підписали київські Інститут народного господарства та технологічний інститут харчової промисловості тощо.

Відповідно до цих договорів вони обмінюються досвідом роботи, здійснюють взаємний обмін викладачами для читання лекцій і студентами для проходження практики, ведуть спільні наукові роботи, надають взаємну допомогу у підготовці наукових кадрів. Наприклад, в 1983 р. лише Київський політехнічний інститут у рамках міжвузівського співробітництва провадив спільні дослідження з вузами-партнерами НРБ, НДР, ПНР та ЧССР по 22 темам. З багатьма вузами співробітничать учені Київського університету. Так, з ученими Лейпцігського університету київські економісти розробляють тему «Економічні проблеми інтенсифікації соціалістичного виробництва в умовах науково-технічного прогресу»; історики вузів разом досліджують тему «Ленінський план соціалістичного будівництва і його втілення в СРСР і соціалістичних країнах Європи»; правовики спільно виконали тему «Підвищення ролі соціалістичного права в країнах соціалістичної співдружності» тощо. В процесі міжвузівського співробітництва здійснювався широкий обмін ученими і спеціалістами з питань наукових досліджень, обміну досвідом роботи, взаємного читання лекцій та ін. Так, лише в 1983 р. у Київському політехнічному інституті з цією метою побувало 344 зарубіжних уче-

них, а в Київському університеті — близько 400 чоловік. Співробітництво поріднених вузів стало чудовою формою спільної творчості вчених і студентів.

Успішно розвивається співробітництво київських учених і працівників науково-дослідних і проектно-конструкторських закладів. Багато наукових установ Києва, насамперед Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона, Інститут кібернетики ім. В. М. Глушкова, Інститут матеріалознавства, Інститут надтвердих матеріалів АН УРСР та інші, стали загальновизнаними міжнародними центрами в своїх галузях науки. Вони здійснюють різноманітні плідотворні зв'язки і співробітництво з науковими і виробничими колективами зарубіжних країн на дво- і багатосторонній основі. Так, Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона надав суттєву допомогу багатьом соціалістичним країнам у створенні наукових установ з проблем зварювання металів, а з 1973 р. він виконує роль координаційного центру з проблем «Зварювання металів», який на багатосторонній основі вирішує разом з науковими установами НРБ, УНР, НДР, ПНР, СРР, СРСР, ЧССР і СФРЮ (з 1978 р.) ряд найважливіших напрямів теорії і практики зварювального виробництва. Спільними зусиллями вони підготували понад 200 важливих науково-практичних розробок, створили кілька унікальних апаратів і приладів, які з великою ефективністю впроваджуються у виробництво у всіх країнах — членах РЕВ. «З'єднавши науковий потенціал з перевагами соціалістичної економічної інтеграції, — зазначав президент АН УРСР, двічі Герой Соціалістичної Праці академік Б. Є. Патон — ми добиваємось важливих результатів, причому в настільки короткі терміни, які раніше здавались зовсім нереальними»¹⁷. Так,

¹⁷ Правда, 1979, 17 июля.

спільними зусиллями вони зараз успішно вирішують одну з важливих проблем — створення промислових робіт для зварювального виробництва.

Другим великим центром у Києві щодо розвитку наукового співробітництва з країнами РЕВ є Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР. Він виконує функції координаційного центру по розробці на багатосторонній основі проблеми «Порошкова металургія», мета якої — виявлення нових високоефективних сфер застосування палтвєрдих матеріалів у різних галузях промисловості.

Велику і плідотворну роботу щодо розвитку наукового співробітництва з соціалістичними країнами провадять і інші київські наукові установи в галузі фізики, хімії, біології, а також суспільних наук. Багато наукових установ Києва й окремих вчених за великий вклад у розвиток міжнародного наукового співробітництва удостоєні різноманітних міжнародних нагород. Так, Інститут палтвєрдих матеріалів АН УРСР нагороджений міжнародною премією за мир і співробітництво «Золотий Меркурій», директор Інституту теоретичної фізики АН УРСР, Герой Соціалістичної Праці академік АН УРСР О. С. Давидов за великі заслуги в розвитку теоретичної фізики, хімії, біології та їх благотворного впливу на розвиток цих наук у НРБ удостоєний Почесного знака Болгарської академії наук тощо.

Різноманітні форми зв'язків киян з народами країн соціалізму в галузі літератури, мистецтва, преси, радіо, телебачення та інших сфер культури. Письменники, перекладачі, вчені, журналісти, працівники преси та видавництва Києва ведуть велику роботу по перекладацтву, виданню та пропаганді творів художньої, суспільно-політичної і наукової літератури зарубіжних соціалістичних країн. На Україні за роки Радян-

ської влади видані мільйонними тиражами кращі твори авторів соціалістичних країн. За період до 1984 р. твори болгарських авторів видавались більш як 220 разів загальним тиражем понад 8 млн. примірників, література угорських авторів — понад 170 разів загальним тиражем 7,4 млн. примірників, книги чеських і словацьких авторів — понад 250 разів загальним тиражем 14,7 млн. примірників, НДР — понад 160 разів загальним тиражем майже 8,5 млн. В той самий час лише за останні п'ять років більше 1400 творів українських авторів були видані за рубежом. Поряд з українською класикою широко популярністю у читачів соціалістичних країн користуються твори О. Гончара, М. Стельмаха, П. Загребельного, Ю. Мушкетика, Д. Павличка, І. Драча, В. Коротича та багатьох інших. Київські письменники, художники, працівники театру і кіно з колегами братніх соціалістичних країн створили чимало чудових творів інтернаціонального звучання, які користуються великим успіхом у всіх країнах соціалістичної співдружності. В галузі культури стали широко практикуватися зв'язки і співробітництво творчих колективів. Так, Український драматичний театр ім. І. Франка спільно з польськими колегами з Краківського драматичного театру ім. Ю. Словацького поставив п'єсу польського драматурга В. Богуславського «Краківці та горці», а в співдружності з болгарськими колегами з Софійського театру «Сльози і сміх» — п'єсу П. Яворова «У підніжжя Вітоші».

Уже багато років плідотворно співробітничать колективи Київського державного академічного театру опери і балету УРСР ім. Т. Г. Шевченка з Лейпцігським оперним театром і берлінською «Коміше опер», а також із словацьким національним театром ім. Гусзєслава із Братіслави, Київської державної консерваторії ім. П. І. Чайковського та Лейпцігсь-

кої вищої музичної школи ім. Ф. Мендельсона, Київського академічного російського драматичного театру ім. Лесі Українки та Варненського драматичного театру ім. С. Бичварова, Київського державного театру оперети і Пряшівського театру ім. І. Зборовського з ЧССР. Їх колективи обмінюються окремими артистами, постановочними групами, репертуарними програмами, здійснюють спільні постановки п'єс та ін.

Активно розвивається співробітництво Київської кіностудії ім. О. П. Довженка з їх колегами з братніх країн. Лише за останні роки з болгарськими колегами вони створили кінофільми «Шлях на Софію», «Карастоянови», з чехословацькими кінематографістами — фільм «Квіти Дунаю», з колегами із НДР — спільний фільм «Канкан в англійському парку» та ін.

Київ все частіше стає місцем проведення різноманітних культурних заходів країн соціалістичної співдружності: кінофестивалів, виставок художнього мистецтва, гастролей музичних і театральних колективів і окремих виконавців. Особливо бага-

тогранними бувають ці заходи під час проведення днів і тижнів культури чи окремих видів мистецтва різних країн і міст-побратимів, відзначення пам'ятних дат, важливих історичних подій та ювілеїв братніх соціалістичних країн. Практично немає такого дня, щоб у місті не провадилися заходи, пов'язані з ознайомленням киян з різними сторонами культурного життя братніх соціалістичних країн.

Велику роботу в цьому відношенні провадять Українське товариство дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами, республіканські, міські відділення товариств дружби і культурного зв'язку з країнами соціалізму, а також профспілкові, комсомольські та інші громадські організації й творчі союзи діячів культури та мистецтва. Плодотворна і багатогранна їх діяльність сприяє творчому збагаченню національних культур всіх народів, інтернаціоналістському вихованню трудящих і зміцненню дружби, співробітництва й єдності країн соціалістичної співдружності.

5. Розширення економічних і культурних зв'язків киян з трудящими країн, що розвиваються, і капіталістичних

З кожним роком розширюється участь киян у міжнародних зв'язках Радянського Союзу з країнами, що розвиваються, і капіталістичними державами. Вони здійснюються по двох основних напрямках — державних органів і суспільних організацій.

Незважаючи на те що реакційні сили в капіталістичних державах докладають багато зусиль, щоб перешкодити розвитку цих зв'язків, інтерес трудівників цих країн до Радянського Союзу постійно зростає. Це особливо проявилось у 70-і роки, які характеризувалися посиленням міжнародної розрядки. Трудящі Ки-

єва беруть участь у різних формах економічних, науково-технічних і культурних зв'язків Радянського Союзу з зарубіжним світом. Найактивніше ці зв'язки здійснюються по лінії міст-побратимів.

Зв'язки і співробітництво міст-побратимів. З виникненням руху за встановлення дружніх зв'язків між містами різних держав, що почався ще в роки другої світової війни, а організаційно оформився у квітні 1957 р. створенням Всесвітньої федерації поріднених міст (ВФПМ), Київ був і залишається одним з

активних його учасників. Ще в 1954 р. за ініціативою громадськості Києва і Тампере (Фінляндія) між цими містами встановлено поріднені зв'язки. В 1957 р. кияни встановили поріднені зв'язки з великим індустріальним і культурним центром Франції — м. Тулуза, а в 1959 р. — з одним з найбільших центрів Японії — м. Кіото.

Згідно з Договором про поріднення, підписаним 27 липня 1967 р., розвиваються поріднені зв'язки Києва зі стародавнім культурним центром Італії — Флоренцією. Крім того, два райони Києва — Дарницький і Дніпровський — відповідно в 1968 і 1971 рр. поріднилися з двома французькими містами, що входять у зону «Червоного поясу» Парижа, — Роменвілем і Шалет-сюр-Люеном. Спочатку зв'язки з цими порідненими містами носили характер листування та епізодичних взаємних відвідувань з метою знайомства. Надалі вони набрали характеру систематичних дружніх зв'язків і взаємовигідних контактів, що розвиваються на основі договорів про співробітництво. В їх здійснення все активніше включаються профспілкові та інші громадські організації. Систематичним став обмін делегаціями міськвиконкомів та мерій поріднених міст по взаємному вивченню досвіду керівництва різними сторонами розвитку міського господарства, культури, охорони здоров'я і суспільного життя. Між міськими службами і громадськими організаціями Києва і поріднених міст із Фінляндії, Франції, Італії та Японії встановилися такі форми зв'язків, взаємної інформації та співробітництва, як обмін виставками, радіо-, телепередачами та іншими інформаційними матеріалами, взаємними поїздками туристичних груп, а також групові й індивідуальні поїздки працівників культури та мистецтва.

Особливе місце у взаємозв'язках киян з трудящими поріднених міст

стало займати проведення днів і тижнів дружби. Так, дні Києва в Тампере відбулися, наприклад, в 1975 і 1980 рр., а дні Тампере в Києві — в 1974, 1979 і 1984 рр., дні Києва у Флоренції провадилися в 1968, 1972 і 1977 рр., а дні Флоренції у Києві — в 1971 і 1977 рр.; дні Києва в Кіото були в 1974 і 1978 рр., а дні Кіото в Києві — в 1976 і 1981 рр. тощо. Кожна з цих подій супроводжувалася проведенням різноманітних масових заходів. Так, у червні 1977 р. пройшов тиждень Флоренції у Києві, а у листопаді — тиждень Києва у Флоренції, під час яких делегація Флоренції на чолі з мером міста Еліо Габбуджані провела бесіди в Київському міськвиконкомі, зустрічалася з трудівниками багатьох підприємств і установ Києва, брала участь у театралізованому святі вулиці Флоренції, виставках, концертах, спортивних змаганнях тощо. Київська делегація, в свою чергу, провела зустрічі в мерії й установах Флоренції, відбулися концертні виступи за участю вокально-інструментального ансамблю «Кобза», тріо бандуристок, народних артистів СРСР Дмитра Гнатюка й Діани Петриненко та ін. Під час проведення днів Києва в Кіото у вересні 1978 р. туди виїжджали представницька делегація на чолі з заступником голови Київського міськвиконкому Н. В. Лаврухіним, до складу якої входили письменник М. О. Стельмах, Герой Соціалістичної Праці монтажниця В. В. Шатілова, а також групи провідних артистів Київського державного академічного театру опери і балету ім. Т. Г. Шевченка, Державного заслуженого академічного народного хору ім. Г. Г. Верьовки, працівники культури і мистецтва. Вони взяли участь у міському вечорі дружби Києва і Кіото, організували велику виставку «Київ — столиця Радянської України», яку відвідало близько 10 тис. чоловік, провели 12 кон-

цертів та інших заходів, що користувалися значним успіхом.

Даючи захоплену оцінку концертам киян, місцева газета «Кіото симбул» писала: «Зал був переповнений. Бажаючи потрапити на концерт стояли в черзі довжиною 300 метрів з надією подивитися балет з його батьківщини, послухати українські народні мелодії. Програма була розкішна. У залі панувала атмосфера великої дружби і тепла. Кожний виконавець нагороджувався бурхливими, довго не стихаючими, оплесками». Мер міста Мотокі Фунахасі у листі до Київського міськвиконкому гаряче дякував за проведені заходи і виражав упевненість, що, завдяки приїзду київської делегації в Кіото, дружні стосунки між містами наших країн одержать подальший розвиток».

Під час днів Тампере в Києві, що проходили з 26 травня по 2 червня 1984 р. і присвячувалися 30-річчю поріднення двох міст, тут перебували офіційна делегація на чолі з заступником мера Сеппо Сууріпаа, група журналістів, артистів, чоловіча волейбольна команда, хор хлопчиків, туристична група працівників муніципалітету й активістів товариства «Фінляндія — СРСР». Вони взяли участь у відкритті виставки «Тампере сьогодні», святі вулиці Тампере, відкритті кінотеатру «Тампере», у зборах представників громадськості міста, присвячених 30-річчю поріднення Києва і Тампере, в інших заходах. Представники порідненого міста побували на підприємствах і в установах Києва, ознайомились з різними сторонами життя столиці Радянської України, обговорили питання подальшого співробітництва, зокрема проведення у вересні 1985 р. днів Києва в Тампере, тощо.

Кияни та їх партнери з міст-побратимів спільно проводять заходи на честь пам'ятних і знаменних дат, а також інші культурні та громадсько-політичні, обмінюються досвідом

виробничої і культурної діяльності тощо. Так, у 1975 р. кияни і жителі Кіото обмінялися делегаціями з метою передачі досвіду роботи підприємств громадського харчування, охорони здоров'я, хореографічних училищ тощо.

Трудові кияни Дарницького району Києва, які підтримують дружні зв'язки з передмістям Парижа — Роменвілем, щорічно обмінюються виставками і різноманітними інформаційними матеріалами, провалять вечори, присвячені дню Паризької комуни і національному святу Франції — Дню взяття Бастилії — тощо. Делегація Дніпровського району, яка підтримує дружні зв'язки з іншим передмістям Парижа — Шалет-сюр-Люеном, в 1978 р. брала участь у відкритті в Парижі пам'ятника Т. Г. Шевченкові. В січні 1984 р. делегація Київського міськвиконкому на чолі з його головою В. А. Згурським була присутня на відкритті пам'ятника П. Пікассо роботи київського скульптора М. Грицюка, який Київ подарував порідненому місту.

Широкі заходи у всіх поріднених містах були проведені у зв'язку з 1500-річчям Києва.

Участь киян в економічних і науково-технічних зв'язках СРСР із зарубіжними країнами. Як столиця Радянської України й один з найбільших індустріальних центрів країни Київ відіграє суттєву, зростаючу роль у зовнішньоекономічних зв'язках Радянського Союзу зі всіма країнами світу. Київ виступає крупним постачальником на експорт через всесоюзні зовнішньоторгові об'єднання екскаваторів, приладів і обчислювальної техніки, засобів автоматизації та зв'язку, електротехнічних виробів, радіо- і телевізійної апаратури, товарів народного споживання та іншої продукції, що користується великим попитом на зовнішньому ринку. У той самий час Київ одержує по імпорту найрізноманітніші това-

Делегація Бїрми з питань освіти у швейній майстерні середньої школи № 90. 1962 р.

ри багатьох країн світу. В останні роки виросла участь Києва у взаємному товарообміні не лише з країнами, що розвиваються, а й з такими капіталістичними державами, як Фінляндія, Італія, Швеція, Франція, ФРН, Англія, Швейцарія, Японія та ін.

Кияни беруть активну участь в економічній та технічній допомозі, яку надає Радянський Союз країнам, що розвиваються, в створенні і зміцненні їх національної економіки, зокрема в спорудженні найважливіших підприємств і об'єктів. Так, на початок 80-х років підприємства й організації України, в тому числі Києва, брали участь у спорудженні більш як 150 об'єктів у країнах, що розвиваються. В числі важливих підприємств, збудованих або тих, що будуються за участю киян, такі, як Бхїлайський металургійний комбінат в Індії, висотна Асуанська греб-

ля і металургійний комбінат в Хелуані (АРЄ), Ізмирський нафтопереробний завод у Туреччині, ряд заводів і гідроспоруд в Афганістані, Малі, Анголі, Ефіопії, Бангладеш, Алжирі та ін.

Значна участь наукових і проектних установ і організацій Києва в науково-технічних зв'язках з зарубіжними країнами. Київ по праву може називатися містом великої науки. В ньому функціонують 44 наукові установи Академії наук УРСР, більш як 150 відомчих науково-дослідних установ і 18 вищих учбових закладів, які мають різноманітні наукові зв'язки з зарубіжними країнами. Лише інститути Академії наук УРСР провадять нині спільні дослідження з науковими центрами і фірмами капіталістичних країн і тих, що розвиваються, більш як по 40 темах. Деякі київські наукові установи стали визнаними міжнарод-

ними науковими центрами в своїй галузі. Вони надають допомогу країнам, що розвиваються, щодо створення і розвитку національних науково-технічних потенціалів, освоєння передових досягнень науки і техніки. Загальновизнаним міжнародним центром у галузі електрометалургії та зварювання став Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона, до наукових розробок і винаходів якого виявляють великий інтерес у багатьох країнах світу.

Керуючись гуманними цілями, вчені і спеціалісти цього інституту надають суттєву допомогу багатьом країнам в освоєнні передових методів зварювального виробництва і підготовці спеціалістів цього профілю. З 1972 р. при інституті діє міжнародна школа зварників, де успішно пройшли підготовку сотні інженерів з 48 країн світу, в тому числі 300 спеціалістів з країн, що розвиваються.

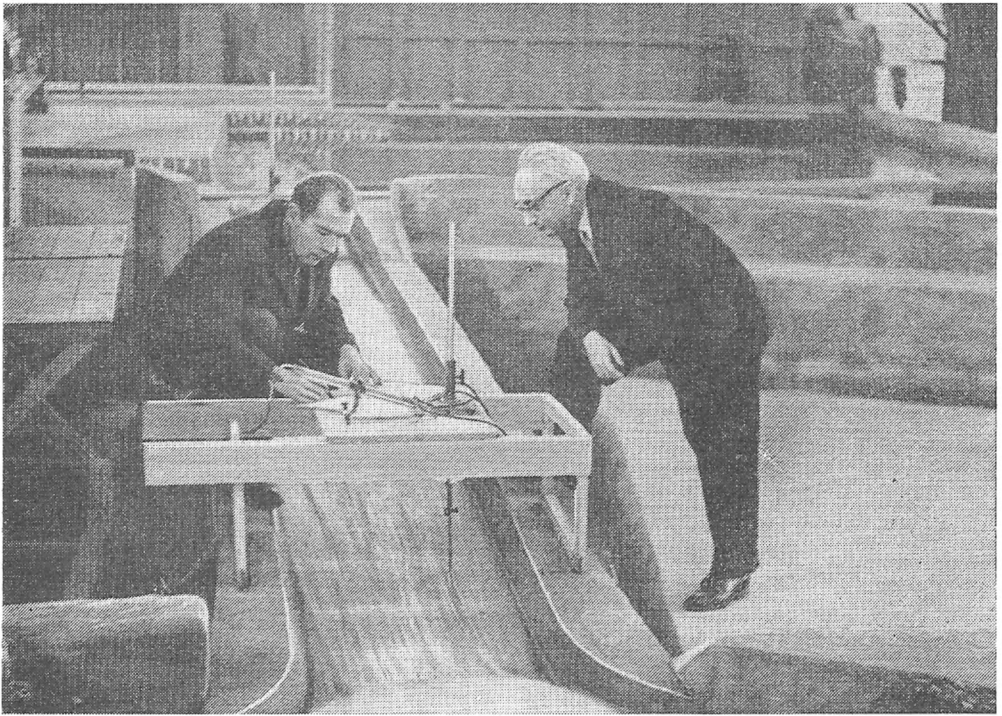
Активні міжнародні наукові зв'язки здійснюють в галузі обчислювальної техніки Інститут кібернетики ім. В. М. Глушкова АН УРСР, порошкової металургії — Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР, боротьби із злочи́сними утвореннями — Інститут проблем онкології ім. Р. Е. Кавецького АН УРСР, використання алмазів — Інститут надтвердих матеріалів АН УРСР, в галузі генної інженерії рослин — Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного АН УРСР. Ряд київських наукових установ плідно співробітничав у розробці глобальних наукових проблем, таких, як використання ядерної енергії в мирних цілях, освоєння космосу та світового океану, охорона навколишнього середовища та ін.

Вчені столиці України беруть активну участь у діяльності багатьох міжнародних організацій, таких, як Міжнародне агентство з атомної енергетики (МАГАТЕ), Карпато-Балканська геологічна асоціація (КАВГА), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Міжна-

родний астрономічний союз (МАС), Всесвітня метеорологічна організація (ВМО), Міжнародне бюро з гірської теплофізики (МБГТ), Міжнародний комітет славістів (МКС) та ін.

Визнанням міжнародного авторитету київських учених є обрання багатьох з них членами зарубіжних і міжнародних організацій. Так, президент АН УРСР, директор Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона АН УРСР Б. Є. Патон — дійсний член ряду іноземних академій, а також член Американського зварювального товариства, голова Національного комітету СРСР у Міжнародному інституті зварювання; директор Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР академік П. Г. Костюк — віце-голова Міжнародної організації по вивченню мозку і віце-президент Міжнародного союзу теоретичної та прикладної біофізики. Директор Інституту проблем міцності АН УРСР академік АН УРСР Г. С. Писаренко вибраний дійсним членом Міжнародної академії астронавтики, а директор Головної астрономічної обсерваторії АН УРСР академік АН УРСР Я. С. Ядків — віце-президентом Міжнародного астрономічного союзу. Директор Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР академік АН УРСР В. І. Трефілов, завідуючий відділом цього інституту академік АН УРСР І. М. Федорченко і заступник директора Інституту надтвердих матеріалів АН УРСР член-кореспондент АН УРСР П. С. Кислий — дійсні члени Міжнародного інституту науки про спікання. Колишній завідуючий відділенням історії природознавства і техніки Інституту історії АН УРСР академік АН УРСР Й. З. Штокало був почесним академіком Міжнародної академії історичних наук у Парижі.

Одним з показників зростаючих міжнародних зв'язків Києва стало неодноразове обрання його місцем проведення великих міжнародних

Випробування в Інституті гідромеханіки АН УРСР діючої моделі гідровузла, що споруджувався з допомогою СРСР на р. Сердженан у Тунісі. 1964 р.

форумів. Так, відповідно до рішень Міжнародного комітету славістів у вересні 1983 р. в Києві був проведений IX Міжнародний з'їзд славістів, у роботі якого взяли участь 718 учених і спеціалістів 26 країн Європи, Азії, Америки й Австралії. З'їзд сприяв кращому ознайомленню зарубіжних учених з успіхами Києва в розвиткові культури, науки тощо.

У цьому самому році в Києві відбулися інші міжнародні форуми вчених, зокрема XII Міжнародна конференція з теорії наближення функцій, V конференція з рідких кристалів, друга нарада міжнародної робочої групи з нелінійних і турбулентних процесів у фізиці тощо.

У той самий час кожного року багато київських учених виїздили у зарубіжні наукові відрядження, де проводили велику роботу по вивченню зарубіжного досвіду і пропаган-

ди досягнень радянської науки і техніки. Так, значна робота в цьому відношенні була проведена під час поїздки в 1981 р. делегації Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона на чолі з президентом АН УРСР академіком Б. Є. Патonom у ФРН, а також під час перебування в цьому ж році віце-президента АН УРСР академіка АН УРСР К. М. Ситника в Австралії. Директор Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР академік П. Г. Костюк відвідав Мексикю. Значну роботу щодо пропаганди досягнень радянської науки і соціалістичної дійсності кожного року провадять вчені київських вузів. Широкому взаємному ознайомленню з досягненнями у розвитку науки, техніки та інших сфер суспільного життя сприяють різноманітні виставки, що провадяться в Києві кожного року й участь киян у

Члени делегації Австрії під час відвідин Інституту надтвердих матеріалів АН УРСР. 1972 р.

зарубіжних ярмарках та виставках. У 1980 р., наприклад, лише установи Академії наук УРСР брали участь у проведенні 18 міжнародних виставок і ярмарків. В 1976—1980 рр. експонати київських наукових установ і підприємств на міжнародних виставках і ярмарках були удостоєні 28 дипломів і медалей. Інституту надтвердих матеріалів АН УРСР в 1982 р. за активну участь у проведенні міжнародних виставок і ярмарків та високу якість алмазного інструменту, що експортується, була присуджена міжнародна премія «Золотий Меркурій».

Багато зарубіжних вчених і діячів культури після відвідання Києва з захопленням відгукувались про високий рівень розвитку в ньому науки і культури. В жовтні 1983 р. під час перебування в Києві генеральний директор Всесвітньої орга-

нізації охорони здоров'я Х. Налер відвідав Київський науково-дослідний інститут гігієни праці і профосвіти, Інститут геронтології, Науково-дослідний інститут педіатрії, акушерства і гінекології, а також Музей медицини УРСР і висловив захоплення постановкою наукових досліджень у медичних установах міста і рівнем організації надання медичної допомоги трудящим. Високу оцінку науковим успіхам киян та їх внеску в міжнародне наукове співробітництво неодноразово давали інші відомі зарубіжні вчені.

Громадсько-політичні і культурні міжнародні зв'язки. В міжнародних відносинах киян із зарубіжним світом більш масовим є громадсько-політичні та культурні зв'язки. Як один з найбільших культурних центрів країни з багатоміліонною історією і

культурою Київ завжди привертає увагу зарубіжної культурної громадськості. З року в рік зростають творчі зв'язки киян з трудівниками зарубіжних країн у галузі освіти, літератури, мистецтва. Київ вносить гідний вклад в падання допомоги багатьом країнам, що розвиваються, і в створенні національних навчальних центрів, різноманітних культурно-освітніх установ, і в підготовці кадрів спеціалістів. Інженери, техніки, вчені та спеціалісти столиці України сприяли будівництву й налагодженню роботи Бомбейського технологічного інституту в Індії, Рангунського технологічного інституту в Бірмі, політехнічних інститутів у Гвінеї та Афганістані, учбових центрів в Алжирі, АРЄ, Іраку, Малі, Сирії та ін. Значний внесок київських учених у підготовку кадрів спеціалістів для інших держав. У вузах і технікумах міста одержали освіту тисячі спеціалістів багатьох країн світу. В 1982 р. в них навчалося 6 тис. юнаків і дівчат із 104 країн Європи, Азії, Африки і Латинської Америки. Найбільше їх навчалося в Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка, політехнічному і медичному інститутах, інституті цивільної авіації та ін. Лише в КДУ в 1975 р. навчалися студенти з 54 країн, що розвиваються, і дев'яти капіталістичних, а в 1983 р.— відповідно із 58 країн, що розвиваються, і восьми капіталістичних держав. Університет готує кадри для зарубіжних країн більш як за 50 спеціальностями. Багато їх вчиться і в інших київських вузах. Вони зберігають добру пам'ять і вдячність за науку. Так, виступаючи на випускному вечорі медиків у 1982 р., громадянин Екваторіальної Гвінеї Маріо Домінго Гомес від імені випускників медичного інституту з 23 країн світу, які закінчили цей вуз, говорив, що вони ніколи не забудуть Радянський Союз і його людей, що

їм випало велике щастя закінчити інститут, який відсвяткував своє 140-річчя в місті, яке відзначило своє 1500-річчя.

Однією з найплodотворніших духовних форм спілкування народів є видання зарубіжної літератури. Суттєвий вклад у це вносять кияни. У місті зосереджено більше 20 видавництв республіки, тут виходять десятки журналів, 14 республіканських, дві обласні і дві міські газети. Вони видають літературу в перекладі з багатьох мов світу і разом з радіо і телебаченням дають великий потік інформації практично про всі країни світу. Лише за останнє десятиріччя київські видавництва у перекладі на українську мову видали понад 800 творів зарубіжної літератури, класики і сучасних авторів. Крім того, вони видають літературу англійською, французькою, німецькою, іспанською та багатьма іншими мовами, що експортується більш як у 100 країн світу. Лише в 1982 р., наприклад, книготоргуючі фірми 107 країн закупили 4,7 млн. книг, випущених видавництвами Української РСР. Твори української класики і сучасних українських письменників видаються в Канаді, США, Аргентині, Франції, Італії, Індії, Туреччині та багатьох інших країнах. Свідченням великої зацікавленості щодо української літератури є, зокрема, відвідання Тарасової гори в Каневі представниками 133 країн світу.

Незмінно великий інтерес виявляє зарубіжна громадськість і до театрального, музичного та інших видів мистецтва столиці України. Виступи артистів Київського державного академічного театру опери та балету ім. Т. Г. Шевченка, Українського драматичного театру ім. І. Франка, Державного заслуженого академічного українського народного хору ім. Г. Г. Верьовки, Заслуженої академічної капели «Думка» та інших користуються великим успіхом у ба-

Члени делегації Компартії Бразилії на чолі з Генеральним секретарем ЦК Бразильської Компартії Луїсом Карлосом Престесом під час відвідування заводу верстатів-автоматів ім. О. М. Горького. 1972 р.

гатьох зарубіжних країнах. Не менший успіх мають у багатьох країнах світу унікальні творіння київського інженера-художника М. Сядрістого — майстра дивовижних мініатюр, таких, як блискучий портрет Т. Г. Шевченка на половинці макової зернини і аналогічні інші, а також творіння інших талановитих київських умільців.

Лише за останні п'ять років у 50 країнах побувало 6,5 тис. професійних і самодіяльних артистів України, які з успіхом представляли різноманітні жанри української культури та мистецтва. У Франції, Італії, ФРН, Канаді, США, Мексиці, Індії, Нігерії та інших державах у ці самі роки з величезним успіхом демонструвались 54 виставки цінних музичних інструментів України і провадились інші культурні заходи. Твори Державного музею україн-

ського образотворчого мистецтва експонувались в Канаді, США, Англії, Італії, Франції, Іспанії, Австралії, ФРН, Бельгії, Японії, Алжирі та ін.

У столицю України з великим бажанням приїждять на гастролі сотні зарубіжних майстрів театрального, музичного, образотворчого та інших видів мистецтва. В останні роки виступали велика кількість колективів і тисячі різних виконавців більш як із 30 країн світу. Лише в 1982 р. з концертними програмами виступало близько 100 колективів і окремих майстрів сцени більш як з 20 країн. У київських музеях неодноразово демонструвались колекції із зарубіжних музеїв: «Французький гобелен з 15 ст. до наших днів» (1973), «Скарби гробниці Тутанхамона» з Каїрського музею (1974), «Сучасний живопис Японії» (1976), «Західно-

європейський і американський живопис з музеїв США» (1976), «Золото доколумбової Америки» (1977) та ін.

Важливу роль у громадсько-політичних і культурних зв'язках Києва з трудівниками зарубіжних країн відіграє Українське товариство дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами, Товариство культурних зв'язків з українцями за кордоном «Україна» та інші громадські організації. Перше з них підтримує дружні зв'язки більш як з 600 організаціями понад 100 країн світу, а друге контактує з 17 прогресивними організаціями зарубіжних українців та їх відділеннями у Канаді, США, Латинській Америці, Австралії та Західній Європі. Товариства обмінюються делегаціями, виставками та іншими інформаційними матеріалами, беруть участь у днях радянської культури в Алжирі, Іспанії, Нідер-

ландах, Тунісі, ФРН та інших країнах. З 1 по 9 квітня 1982 р. в Парижі відзначалися дні Києва в ЮНЕСКО, присвячені 1500-річчю міста, проведені за рішенням цієї міжнародної організації. В ці дні в штабквартирі ЮНЕСКО були розгорнуті виставки полотен київських художників-графіків, книг, фотографій, робіт майстрів декоративно-прикладного мистецтва, демонструвались кінофільми і виступи українських артистів. Концерти майстрів мистецтв України пройшли в ці дні також у Тулузі, Греноблі, Каннах та багатьох інших містах і країнах.

Широкі й багатогранні громадсько-політичні та культурні зв'язки киян з трудящими зарубіжних країн відіграють важливу роль у здійсненні курсу нашої партії та держави на розвиток добросусідських відносин дружби і співробітництва з усіма країнами та народами.

6. У боротьбі за міцний мир на планеті

Мешканці міста-героя Києва, які пережили страхіття другої світової війни, настійно і послідовно відстоюють справу миру, рішуче виступають проти спроб імперіалістичних сил підготувати і розв'язати нову війну.

Боротьба за мир і дружбу між народами червоною ниткою проходить через всю історію зовнішньої політики КПРС і Радянської держави. У доповіді «Безсмертний подвиг радянського народу» на урочистих зборах в Кремлівському Палаці з'їздів, присвячених 40-річчю перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні, М. С. Горбачов заявив: «Хотів би сьогодні, в день пам'ятної для всіх нас річниці ще раз повторити: Радянський Союз рішуче виступає за світ без воєн, за світ без зброї. Ми знову й знову заявляємо, що результат історичного змагання

двох систем не можна вирішити воєнними засобами. Наша відданість політиці мирного співіснування — це свідчення сили нового суспільного ладу, віри в його історичні можливості. Вона відповідає інтересам усіх країн і народів, пройнята духом справжнього гуманізму, ідеалами миру і свободи, які надихали радянських людей і в роки минулої війни»¹⁸. Радянський народ одностайно підтримує заходи ЦК КПРС і Радянської держави, направлені на підірив спроб імперіалістичних сил розпочати нову війну, йде в перших рядах борців за мир і розрядку міжнародної напруженості, за припинення гонки озброєнь, за роззброєння. Разом з усіма трудящими СРСР кияни гаряче й активно підтримують масовий рух прихильників миру.

¹⁸ Рад. Україна, 1985, 9 трав.

Члени делегації ветеранів Комуністичної партії Великобританії в Парку Вічної слави. 1972 р.

вносять посильний вклад у священну справу зміцнення загального миру. Вони розглядають зміцнення економічної та оборонної могутності першої в світі соціалістичної держави як вирішальний фактор зміцнення міжнародної безпеки, надійний фундамент збереження миру. Однією з конкретних форм активної участі киян у боротьбі за збереження і зміцнення миру на нашій планеті є їх морально-політична та матеріальна підтримка і допомога народам, що борються за свободу і національну незалежність, відстоюють свої революційні завоювання від агресивних дій міжнародного імперіалізму. Так, на початку 60-х років трудівники Києва рішуче затаврували напад імперіалістів на Кубу, ДРВ, Панаму,

Домініканську Республіку, арабські та інші країни.

Всебічну допомогу і підтримку надавали трудящі Києва героїчному в'єтнамському народові в його справедливій боротьбі проти американських агресорів. Праця киян, як і всього радянського народу, забезпечила широкий потік з Радянського Союзу в ДРВ у 1965—1972 рр. продовольства, палива, машин, обладнання, медикаментів та багато чого іншого, необхідного для відсічі імперіалістичної агресії США. 4 грудня 1965 р. на багатолюдному мітингу у Палаці спорту майстер заводу «Укркабель» М. І. Кіяниця сказав, що робітники столиці Радянської України — міста-героя Києва — гнівно протестують проти агресії амери-

канської воєнщини в Південно-Західній Азії і виражають почуття класової солідарності з братнім народом В'єтнаму. На мітингу одно-стайно була прийнята резолюція, що засуджувала американську агресію. По всій країні провадились тижні солідарності з В'єтнамом, який бореться, після закінчення трудового дня тисячі киян працювали у Фонд солідарності з відважним в'єтнамським народом. Робітниця Дарницького шовкового комбінату О. Кукса, передаючи у Фонд миру для допомоги в'єтнамським дітям гроші, зароблені за зміну, заявила: «Ми — інтернаціоналісти, наші батьки допомагали республіканській Іспанії та її дітям. І ми не залишимо в біді друзів»¹⁹. Особливу активність у підтримці братнього в'єтнамського народу виявили комсомол, молодь нашої країни. Їх вклад у боротьбу в'єтнамського народу був високо оцінений патріотами В'єтнаму. Виступаючи на урочистому пленумі ЦК ЛКСМУ, присвяченому 50-річчю Ленінського комсомолу, Нгуєн Тхань Конг, член керівництва Асоціації молоді і студентів за визволення Південного В'єтнаму, говорив: «Молодь і весь народ Південного В'єтнаму розуміють, що всі наші успіхи у війні проти американських агресорів нерозривно пов'язані з величезною ефективною допомогою і підтримкою, яку надає молодь всього Радянського Союзу, в тому числі України».

Коли в 1968 р. під загрозою опинилися революційні завоювання чехословацького народу, трудові колективи СРСР, у тому числі Києва, направили сотні листів керівництву партії й уряду Чехословаччини, в яких висловлювали побоювання в зв'язку з активізацією ревізіоністських, контрреволюційних і антисоціалістичних сил у країні, щирі турботу про долю соціалістичної Чехословаччини. На підприємствах столиці України відбулися збори, які вилились у яскраву демонстрацію

інтернаціональної дружби та братерства народів СРСР і ЧССР. Кияни гаряче підтримали важливі історичні документи Нарadi комуністичних і робітничих партій 1969 р. і Міжнародної конференції комуністичних та робітничих партій Європи, що відбулася в 1976 р. у Берліні, рішення Нарadi в Хельсінкі, направлені на збереження і зміцнення миру й співробітництва народів у Європі. Керуючись почуттями інтернаціонального обов'язку, відповідальністю за долю світового соціалізму, кияни разом з усіма трудящими СРСР гаряче підтримали трудящих Польщі щодо захисту завоювань соціалізму в період кризових подій в цій країні на початку 80-х років. На адресу польських робітників передові виробничі колективи направили сотні листів і звернень, де висловлювали впевненість, що робітники, трудова Польща знайдуть сили, мужність і рішучість щоб захистити завоювання соціалізму і зупинити класового ворога. «У цій боротьбі, — говорилося, зокрема, у листі польським робітникам трудящих київського заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна, — ви можете розраховувати на щирі революційну солідарність робітників нашої країни, всіх радянських людей, на братню інтернаціональну допомогу і підтримку»²⁰.

Польські друзі високо оцінили цю підтримку і допомогу радянських людей. Так, керівник делегації Товариства польсько-радянської дружби, голова головного правління товариства С. Вронський у бесіді в Українському товаристві дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами в Києві у січні 1981 р. зазначав, що активісти ТПРД, абсолютна більшість трудящих країни розуміють, що майбутнє ПНР нерозривно пов'язане з соціалізмом, братерською дружбою і співробітництвом з СРСР, про що свідчить і той факт,

¹⁹ Век XX и мир, 1970, № 3, с. 29.

²⁰ Правда, 1981, 19 сент.

що їх товариство у складний для соціалізму в Польщі період не лише зберегло свій склад, а й розширилось. Відвідуючи головне підприємство київського виробничого об'єднання «Червоний екскаватор», керівник польської делегації говорив: «Нас радує те, що робітники київського заводу підтримують плідотворні трудові зв'язки з робітниками Краківського заводу будівельних машин і апаратури ім. С. Шадковського. Польські машинобудівники просили нас передати їхнім київським товаришам найкращі побажання і запрошення знову відвідати завод у Кракові. Саме завдяки таким зв'язкам кується матеріальна основа соціалізму, нашої дружби, яку ми будемо розвивати і зміцнювати»²¹.

Влітку 1982 р. трудівники Києва гнівно засудили варварську агресію Ізраїлю в Лівані. Так, у київському виробничому об'єднанні ім. С. П. Корольова 28 червня відбувся мітинг солідарності з палестинським та ліванським народами, на якому з рішенням засудженням пової ізраїльської агресії виступили секретар парткому підприємства А. Г. Колесник, ветеран війни і праці О. П. Воробійов, секретар комсомольської організації цеху Д. Опіщенко. У прийнятій учасниками мітингу резолюції була повністю схвалена і підтримана миролюбна зовнішньополітична програма ХХVІ з'їзду КПРС, висловлені солідарність з палестинським і ліванським народами і вимога негайного припинення імперіалістичного розбою Ізраїлю на Близькому Сході, виводу його військ з ліванської землі. Так само рішуче виступали трудящі Києва проти планів ядерної загрози миру. 6 травня 1983 р. у Києві відбувся масовий мітинг-маніфестація громадськості проти розміщення американських ядерних ракет у ФРН. У виступах голови Українського республіканського комітету захисту миру, члена Всесвітньої Ради Миру письменника

О. Гончара, кранівниці заводу «Ленінська кузня», матері-героїні В. С. Багінської, народного художника УРСР, учасника Великої Вітчизняної війни В. І. Одайника, студентки КДУ О. Затуливітер, учня середньої школи № 25 С. Ромоданова пролунав рішучий протест проти планів перетворення ФРН на стартову площадку для американських ядерних ракет і заклик до всіх людей планети, громадян ФРН ще тесніше згуртувати свої ряди у боротьбі проти ядерної загрози. Голова Київського комітету захисту миру, бригадир комплексної бригади ДБК № 1, Герой Соціалістичної Праці І. І. Бушма оголосив текст резолюції, яка була прийнята учасниками мітингу з великим піднесенням.

Активну участь взяли трудящі столиці України у місячнику солідарності з боротьбою корейського народу за виведення американських військ з Південної Кореї й об'єднання країни на мирній демократичній основі, який проходив у нашій країні в липні 1984 р. Солідарність з корейським народом, що бореться за воз'єднання батьківщини мирним шляхом, висловили учасники мітингу, який відбувся 18 липня в Українському відділенні ВНПІсперпрому — первинної організації Товариства радянсько-корейської дружби.

Програма миру, яка була прийнята ХХIV з'їздом КПРС і одержала подальший розвиток у рішеннях Комуністичної партії, стала для трудівників Києва, як і для миролюбної громадськості всіх країн, джерелом нових рішучих дій у боротьбі за мир і міжнародну безпеку. Як торжество Програми миру сприйняли трудівники столиці Радянської України підсумки Народи з ліванської безпеки і співробітництва в Європі, що проходила в 1975 р. у Хельсінкі. Вклад радянської делегації в успіх цієї На-

²¹ Рад. Україна, 1981, 16 січ.

Голова Українського республіканського комітету захисту миру О. Т. Голчар, голова Всесвітньої Ради миру Ромеш Чандра і голова Радянського комітету захисту миру Г. О. Жуков під час зустрічі прихильників миру соціалістичних країн. 1982 р.

ради, його Заключний акт широко обговорювались у виробничих колективах, творчих установах і організаціях.

З початку виникнення всесвітнього руху прихильників миру трудівники Києва розвивають солідарність з усіма борцями за мир. Ця діяльність набрала планомірного характеру зі створенням наприкінці 60-х років постійних Київського комітету захисту миру і міської комісії сприяння Радянському фонду миру, які за допомогою партійних і громадських організацій пропагують Програму миру нашої партії, ідеї миру і солідарності з усіма миролюбними силами планети. Так, у 1973 р. у зв'язку з підготовкою Всесвітнього конгресу миролюбних сил у Москві і підсумками його роботи широке розповсюдження одержали дні і тижні миру, в ході яких у трудових колективах Києва проходили мітинги.

збори, тематичні вечори і конференції.

В 1976 р. всенародного характеру набула кампанія по зборі підписів під новою Стокгольмською відозвою, яка вміщувала заклик до всіх урядів і парламентів, політичних партій і громадських організацій об'єднати зусилля в боротьбі за припинення гонки озброєнь, за роззброєння. За час цієї кампанії прихильники миру України провели 180 тис. мітингів і зборів, на яких виступило близько 700 тис. чоловік, було прочитано 250 тис. тематичних лекцій. Майже все доросле населення УРСР — підписало нову Стокгольмську відозву, в тому числі сотні тисяч киян. У 1977 р. 60-річчя Великого Жовтня і ленінського Декрету про мир трудящі Києва разом з усім радянським народом ознаменували тижнем дій за скликання Всесвітньої конференції по роззброєнню,

проти нейтронної бомби, солідарності з боротьбою народів Африки за свободу і незалежність. Активну участь взяли кияни в організованій Всесвітньою Радою Миру кампанії протесту проти гонки озброєнь, яка проходила в жовтні 1980 р. у межах тижня дій за роззброєння за закликом спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН по роззброєнню 1978 р. 26 жовтня в Києві відбулися збори громадськості, учасники яких у листі генеральному секретарю ООН висловили впевненість, що ця найбільша міжнародна організація, ефективно виконуючи свої функції, буде активно сприяти розрядці міжнародної напруженості, боротьбі за мир у всьому світі. Ці тижні дій за роззброєння проводяться з тих пір щорічно з 24 по 31 жовтня. В 1982 р. у межах тижня дій за роззброєння в трудових колективах Києва відбулося 560 мітингів і зборів за участю близько 112 тис. чоловік. Під відозвою учасників радянського руху прихильників миру до ХХХVІІ сесії Генеральної Асамблеї ООН, прийнятою Радянським комітетом захисту миру, поставили свої підписи більш як 80 тис. киян.

У 1982 р. трудівники столиці Радянської України за закликом Радянського комітету захисту миру і Всесвітньої Ради Миру, взяли активну участь у всіх заходах, направлених на зміцнення миру і відвернення ядерної катастрофи. Під час проведення 3—9 травня тижня дій за безпеку і співробітництво в Європі багатолюдні мітинги пройшли на Дарницькому вагоноремонтному заводі і біля пам'ятника викладачам і студентам Київського політехнічного інституту, які загинули у боротьбі проти фашизму. На заклик Радянського комітету в нашій країні з 24 травня по 1 червня проходив тиждень масових дій за мир проти ядерної загрози. Характерною рисою тижня було те, що він провадився напередодні другої спеціальної сесії Генеральної

Асамблеї ООН по роззброєнню. Трудівники Києва гаряче підтримали цей заклик. У мітингах і зборах взяло участь понад 13 тис. чоловік. Одночасно на адресу спеціальної сесії було направлено багато листів, телеграм і звернень з проханням прийняти конструктивні рішення на захист цивілізації від повного знищення. Лише через Український республіканський комітет захисту миру було відправлено понад 20 тис. таких листів.

22—29 червня в рамках тижня миру повсюди в трудових колективах проходило вшанування ветеранів Великої Вітчизняної війни. Відбулися трудові вахти миру, походи школярів і молоді по місцях бойової слави, урочисті піонерські лінійки поблизу пам'ятників загиблим у роки війни. Активну участь у тижні миру взяли, зокрема, колективи Радянського району Києва, від трудівників якого у фонд миру надійшло близько 20 тис. крб.

Знаменною подією для киян, символом єдності радянських людей з борцями проти ядерної загрози став Марш миру-82 (Москва — Відень). Представники миролюбних організацій 30 країн Європи, Америки, Азії та Африки разом з тисячами жителів міста пройшли по вулицях давнього Києва. Масова демонстрація закінчилась багатолюдним мітингом. Зарубіжні учасники Маршу миру відвідали ряд підприємств, ознайомилися з архітектурними пам'ятниками і новобудовами міста. 1 вересня, в день, який повсюдно відзначається як Всесвітній день миру, профспілковими та іншими громадськими організаціями Києва були проведені заходи, присвячені дню профспілкових дій за мир і роззброєння. Відбувся мітинг представників громадськості міста.

У 70—80-і роки значно активізувалась діяльність місцевих комітетів захисту миру нашої країни щодо налагодження зв'язків і координації

Учасники Маршу миру-82 на вулицях Києва.

діяльності з організаціями прихильників миру у братніх соціалістичних та інших країнах світу. Важливою формою цих зв'язків є багатосторонні і двосторонні зустрічі представників прихильників миру соціалістичних країн. Так, широкий резонанс у нас і в братніх країнах соціалізму викликала зустріч прихильників миру, яка проходила в Києві в 1970 р. і була присвячена 100-річчю від дня народження В. І. Леніна. У травні 1978 р. в Києві відбулася радянсько-болгарська зустріч щодо обміну досвідом роботи місцевих комітетів захисту миру. Це була перша в практиці двосторонніх зв'язків комітетів миру соціалістичних країн зустріч активістів, які безпосередньо брали

участь у масово-політичній та організаційній роботі. На зустрічі були розглянуті такі актуальні питання, як пропаганда миролюбної політики соціалістичних країн, їх важливих ініціатив у справі припинення гонки озброєнь, реалізації хельсінських домовленостей, розширення і поглиблення діяльності прихильників миру двох країн, подальші форми зв'язків між громадськістю міст-побратимів братніх країн тощо.

Турботою про збереження миру, готовністю вести невтомну боротьбу проти ядерної війни спільно з усіма, кому дороге життя на Землі, була прокинута зустріч представників організацій прихильників миру соціалістичних країн, присвячена

60-річчю утворення СРСР, яка проходила в жовтні 1982 р. у столиці Радянської України. Відкриття цього форуму миру відбулося в Київському філіалі Центрального музею В. І. Леніна, де виступили голова Українського республіканського комітету захисту миру, письменник, лауреат Ленінської премії О. Т. Гончар, голова Київського міськвиконкому В. А. Згурський, голова Радянського комітету захисту миру, Герой Соціалістичної Праці Г. О. Жуков, президент Всесвітньої Ради Миру Ромеш Чандра, заступник голови ЦК Національного фронту ЧССР Томаш Травничек, голова Болгарського національного комітету захисту миру Георгій Димитров-Гопкін, віце-президент Ради миру НДР Деба Віланд, голова Кубинського комітету руху за мир і суверенітет народів Северо А. дель Кастро. Учасники зустрічі відвідали трудові колективи Києва, де відбулися зустрічі з учасниками Великої Вітчизняної війни і визволення країн Центральної і Південно-Східної Європи від фашизму, молоддю, мітинги дружби і миру. Так, гостями трудівників головного підприємства «Точелектроприладу» були керівники В'єтнамського комітету захисту миру, Всепольського комітету миру і Чехословацького комітету миру; трудівників Дарницького вагоноремонтного заводу — представники комітетів миру УНР і ЛНДР; робітників виробничого об'єднання «Червоний екскаватор» — керівники Ради миру НДР, Федерації монгольських організацій миру і дружби і Національного комітету захисту миру СРР; колективу виробничого об'єднання «Хімволокно» — делегації Болгарії, Куби і Кампучії. Учасники мітингів, що відбулися, одноставно підтримали Звернення радянських прихильників миру до XXXVII сесії Генеральної Асамблеї ООН. Для учасників зустрічі, представників організацій прихильників миру соціалістичних країн і трудя-

щих Києва відбувся великий концерт майстрів мистецтв і художніх колективів України, збір від якого надійшов у Фонд миру.

Вкладом у боротьбу за мир став і VI фестиваль дружби молоді СРСР і НДР, що проходив у жовтні 1983 р. у Києві, учасники якого прийняли Звернення до юнаків і дівчат всього світу. «Ми, молоде покоління СРСР і НДР, — говориться у Зверненні, — разом з усіма друзями в країнах соціалістичної співдружності висловлюємо своє рішуче «Ні!» мілітаристським планам США та їх сателітів, ми закликаємо всіх людей доброї волі об'єднатися в антимілітаристській, антиімперіалістичній боротьбі»²².

Міцніюча солідарність трудящих столиці Радянської України з миролюбними силами планети знаходить своє вираження в зростанні їх матеріальних вкладів у Радянський фонд миру. В трудових колективах Києва традиційними стали трудові Вахти миру 23 лютого. Тисячі робітників міста беруть підвищені соціалістичні зобов'язання, оголошуючи його днем найвищої продуктивності праці, а зароблені гроші або їх частину передають у Радянський фонд миру. Так, у 1982 р. лише від трудящих Ленінського району Києва на рахунок фонду в цей день надійшло понад 20 тис. крб. По-ударному працювали в цей день колективи виробничих об'єднань «Хімволокно», «Мед-апаратура», «Маяк», «Червоний екскаватор», Дарницького шовкового комбінату, хлібокомбінату № 1, Інституту механіки АН УРСР та ін. За ініціативою групи ветеранів війни, активістів руху на захист миру, новаторів виробництва Києва щорічно з 9 квітня по 9 травня проходить Вахта пам'яті на честь Дня Перемоги. Трудові колективи зараховують у свої ради героїв, які не повернулися з війни. Наприклад, працівни-

²² Дружба-Фройндшафт, 1983, 17 жовт.

ки інституту КиївДІПРОтрапс у 1972 р. зарахували до свого колективу колишнього співробітника інституту А. П. Марченка, який загинув під час визволення Львова. З того часу у Радянський фонд миру кожного місяця надходить 150 крб. Постійно вносять кошти на цю благородну справу робітники об'єднань ім. С. П. Корольова, «Електронмаш», заводів «Арсенал» ім. В. І. Леніна, ім. Артема, «Ленінська кузня», колектив театру опери і балету та багато інших. Так, робітники Дарницького вагоноремонтного заводу за перші 1,5 року одинадцятій п'ятирічки внесли в фонд миру близько 5 тис. крб. Працівники Київського привокзального поштамту у вересні 1984 р. перевели в цей фонд 1200 крб. Понад 50 тис. крб. перерахували у нього трудівники заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна.

Активними учасниками Радянського фонду миру є й окремі громадяни, ветерани війни і праці. Серед них — пенсіонери М. А. Хлоп'ячий та П. Л. Рудим, ветеран війни і праці, кавалер ряду орденів, токар Дарницького вагоноремонтного заводу С. Є. Калінін, муляр ЖЕК-1105 В. І. Свісаренко, слюсар-сантехнік станції Київ-Пасажирський С. Ф. Браславський, лаборантка об'єднання «Хімволокно» К. Ю. Лаврова, тисячі інших киян. Регулярно шлють кошти на благо миру ряд діячів науки і культури, творчі колективи столиці республіки.

Естафету добрих справ ветеранів війни і праці підходила молодь Ки-

єва. З кожним роком збільшується число студентських будівельних загонів, які перераховують кошти на справу миру. Так, інтернаціональний загін ім. Хо Ші Міна Київського політехнічного інституту за чотири роки існування (1979—1982) вніс у Фонд миру більш як 100 тис. крб. Студенти, викладачі і наукові співробітники Української сільськогосподарської академії, колектив якої нагороджено Почесною грамотою Українського республіканського комітету захисту миру і медаллю «За сприяння справі миру», щорічно перераховують у Фонд миру близько 15 тис. крб. Не залишаються осторонь від цього важливого заходу і піонери та школярі. Збір макулатури, лікарських рослин, праця на будовах міста часто завершуються перерахуванням коштів у Радянський фонд миру. Так, вже 13 років надсилають грошові внески у Фонд миру учні 153-ї київської середньої школи. Всього за останні п'ять років, як зазначалося на зборах активу Київської комісії сприяння Радянському фонду миру в березні 1983 р., сума надходжень від киян зростає в 4 рази.

Таким чином, активними і багатоплановими діями трудящі Києва вносять дієвий вклад у боротьбу за міжнародну безпеку, розрядку напруженості і міцний мир на всій планеті, зміцнення інтернаціональних зв'язків і співробітництва між народами, в торжество справи миру, демократії і соціалізму і в загальний соціальний прогрес людства.

КУРСОМ ПРИСКОРЕННЯ

XXVII з'їзд КПРС — початок переломного етапу в історії радянського суспільства. 25 лютого — 6 березня 1986 р. відбувся XXVII з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу. Цей форум радянських комуністів — особливий. Він накреслив крутий поворот на всіх напрямках економічного, соціального і духовного розвитку країни. Політична доповідь ЦК КПРС з'їзду, з якою виступив Генеральний секретар ЦК КПРС М. С. Горбачов, атмосфера з'їзду і прийнятті ним рішення позначені реалізмом, революційною пристрастю. З'їзд показав, що КПРС послідовно, впевнено веде радянський народ лєнінським курсом.

Всесоюзному форуму радянських комуністів передували XXVII з'їзд Комуністичної партії України та з'їзди комуністичних партій радянських республік. У роботі чергового з'їзду комуністів України (6—7 лютого 1986 р.) брало участь 2384 делегати, серед них 174 від Київської міської партійної організації. Більшість делегатів становили робітники (56 %); широко були представлені працівники соціалістичної індустрії, колгоспники і робітники радгоспів, різні загони народної інтелігенції.

XXVII з'їзд КПРС схвалив документи виняткової важливості, серед яких особливе значення має Програма КПРС (Нова редакція) і Статут партії. В них втілено історичний і сучасний досвід партії, її теоретична мудрість і відданість марксизму-лєнінізму, політичний реалізм і спря-

мованість у комуністичне майбутнє. Між цими документами існує безпосередній, органічний зв'язок. Вони відображають єдність ідейних, політичних і організаційних засад партії та теорії і практики, що є важливою умовою зростання ролі партії.

У документах з'їзду розкрито органічний зв'язок проблем соціалістичного будівництва з забезпеченням миру і соціального прогресу, накреслено плани на майбутнє. З'їзд схвалив і творчо розвинув висунуту квітневим (1985 р.) Пленумом ЦК КПРС концепцію прискорення соціально-економічного розвитку країни.

Стратегічний курс XXVII з'їзду КПРС на прискорення соціально-економічного розвитку країни знайшов конкретне втілення в Основних напрямах економічного і соціального розвитку СРСР на 1986—1990 роки і на період до 2000 року. Концепція прискорення пронизує Політичну доповідь ЦК КПРС, нову редакцію Програми партії, інші документи з'їзду.

Прискорення соціально-економічного розвитку країни — ключ до розв'язання всіх інших проблем — як найближчих, так і перспективних, економічних і соціальних, внутрішньополітичних і зовнішніх. Успішне здійснення цього курсу дасть змогу досягти головних рубежів економічного і соціального розвитку, визначених новою редакцією Програми КПРС і Основними напрямами. «Це — стратегічний курс партії, — зазначається в новій редакції Про-

грами КПРС,— пацілений на якісне перетворення всіх сторін життя радянського суспільства: докорінне оновлення його матеріально-технічної бази на основі досягнень науково-технічної революції; вдосконалення суспільних відносин і в першу чергу економічних; глибокі зміни у змісті й характері праці, матеріальних і духовних умовах життя людей; активізація всієї системи політичних, суспільних та ідеологічних інститутів»¹.

У Політичному звіті ЦК КПРС XXVII з'їзду партії зазначається, що завдяки зусиллям радянського народу за чверть століття після прийняття третьої Програми КПРС Радянський Союз добився переконливих успіхів. Національний дохід зріс майже в 4 рази, промислове виробництво — в 5 разів, сільськогосподарське — в 1,7 рази. Реальні доходи на душу населення збільшилися в 2,6 рази, суспільні фонди споживання більш як у 5 разів. Здійснено перехід до загальної середньої освіти; у 4 рази зросла кількість випускників вузів. Успіхи досягнуті у розвитку науки, культури й інших галузях².

Проте в 70-х — на початку 80-х років проявились несприятливі тенденції в економіці та соціально-духовній сфері. Про це відверто було сказано на з'їзді, розкрито суб'єктивні та об'єктивні причини цих явищ. До суб'єктивних віднесено інертність та застиглість форм і методів управління, зниження динамізму в роботі, наростання бюрократизму та ін. Все це завдало чималої шкоди справі соціалістичного і комуністичного будівництва³.

Перед партією і народом на весь зріст постало завдання якнайшвидше подолати негативні явища в соціально-економічному розвитку суспільства, надати йому необхідного динамізму і прискорення, максимально врахувати уроки минулого. Негативні явища, які спостерігалися

в розвитку народного господарства й соціально-духовній сфері, мали місце й в роботі партійних організацій нашого міста. Про це говорилося на районних і міській партійних конференціях, що відбулися після з'їзду.

XXVII з'їздом КПРС накреслена грандіозна програма прискорення економічного й соціального розвитку країни, кожної з союзних республік. До кінця століття національний дохід зросте майже в 2 рази при подвоєнні виробничого потенціалу і його якісному перетворенні, продуктивність праці — в 2,3—2,5 рази, енергомісткість національного доходу знизиться в 1,4 рази і металомісткість майже вдвічі. Це означає крутий поворот до інтенсифікації виробництва, підвищення якості та ефективності. Головним засобом інтенсифікації виробництва є науково-технічний прогрес, технічна реконструкція народного господарства на основі найновіших досягнень науки і техніки.

В рішеннях XXVII з'їзду Комуністичної партії України, Основних напрямках економічного і соціального розвитку Української РСР на 1986—1990 роки і на період до 2000 року конкретизовані завдання стосовно нашої республіки, збільшення її вкладу у вирішення загальнодержавних завдань. Передбачається, зокрема, в 2—3 рази підвищити темпи поновлення основних виробничих фондів, значно збільшити випуск нових зразків машин і устаткування, покращити їх параметри, вивільнити від ручної праці не менше 1,5 млн. чоловік, більш як удвічі порівняно з одинадцяткою п'ятирічкою.

¹ Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу. К., 1986, с. 166.

² Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу, с. 26.

³ Там же.

На технічне переозброєння, реконструкцію і модернізацію виробництва намічено направити не менше 50 % капіталовкладень, що виділяються на виробниче будівництво. Випуск промислової продукції в дванадцятій п'ятирічці намічається збільшити на 18—21 % середньорічне виробництво продукції сільського господарства — на 13—15 %, обсяг капіталовкладень — приблизно на 19 %.

В цілому по країні в дванадцятій п'ятирічці передбачено направити на реконструкцію і технічне переозброєння виробництва понад 200 млрд. крб. — більш як за попередні десять років¹.

Першорядного значення партія надає реалізації Продовольчої програми, подоланню відставання сільського господарства. В дванадцятій п'ятирічці намічено більш як удвічі підвищити темпи зростання сільськогосподарського виробництва, забезпечити значну прибавку споживання м'яса, молока, овочів на душу населення тощо. Партія виробила конкретні заходи, спрямовані на підвищення ефективності роботи всіх галузей агропромислового комплексу (АПК). Суть їх полягає в тому, щоб змінити соціально-економічну ситуацію на селі, створити умови для більш глибокої інтенсифікації виробництва сільськогосподарської продукції. Зміцнення матеріально-технічної бази АПК, піднесення ефективності використання його виробничого потенціалу, послідовна турбота про умови праці і побуту сільських трудівників — надійні гарантії дальшого розвитку сільського господарства.

Для успішного розв'язання нових завдань в економіці відповідно до рішень XXVII з'їзду КПРС здійснюється перебудова господарського механізму, створюється ефективна і гнучка система управління, покликана повніше реалізовувати можливості соціалізму.

Особливо великого значення партія надає докорінному поліпшенню якості продукції, яка повинна відповідати найвищим техніко-економічним, естетичним та іншим споживчим вимогам. Підвищення якості продукції — справа кожного трудового колективу, кожної радянської людини.

Велику увагу XXVII з'їзд КПРС і XXVII з'їзд Компартії України приділили питанням соціальної політики, підвищення народного добробуту. Саме в цій сфері, підкреслюється в Політичній доповіді ЦК КПРС XXVII з'їздові партії реалізуються результати економічної діяльності, які торкаються життєвих інтересів трудящих, втілюються найвищі цілі соціалізму. Постійну турботу про розв'язання соціальних питань праці, побуту, культури, про задоволення інтересів та потреб людей партія вважає законом діяльності всіх державних і господарських органів, громадських організацій. Вона проводить лінію на дальше зростання і ефективне використання суспільних фондів споживання. З'їзд націлив на рішучу боротьбу з нетрудовими доходами, посилення контролю за мірою праці і споживання, викорінення зрівнялівки, послідовне утвердження ленінського принципу соціальної справедливості. Її суть висловлена в основному принципі соціалізму «Від кожного — за здібностями, кожному — за працею».

Велику увагу з'їзд приділив проблемі активізації людського фактора. Йдеться не лише про сумлінне виконання кожним працівником своїх обов'язків, а й про постійний пошук резервів і можливостей забезпечення прискорення соціально-економічного розвитку країни, свідому участь мільйонів трудівників міста і села у вирішенні питань державного і суспільного життя, в реалізації тих

¹ Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу, с. 30.

завдань, які стоять сьогодні перед кожним трудовим колективом.

Наріжний камінь соціальної політики КПРС — забезпечення провідної ролі робітничого класу, зміцнення союзу робітничого класу, колгоспного селянства і народної інтелігенції. З'їзд поставив завдання і надалі зміцнювати братерську дружбу народів нашої країни, виховувати трудящих у дусі радянського патріотизму й інтернаціоналізму, вести принципову боротьбу проти всяких проявів місництва, шовінізму і націоналізму.

Прискорення соціально-економічного розвитку країни, мобілізація творчого потенціалу народу тісно пов'язані з вдосконаленням політичної системи радянського суспільства, підвищенням ролі Рад народних депутатів, профспілок, комсомолу, всіх громадських організацій, творчих спілок і добровільних товариств. Предметом особливої уваги партії є використання всіх форм демократії й насамперед у трудових колективах, удосконалення практики обговорення та прийняття важливих питань життя країни. Принципового значення надається розширенню гласності в діяльності державних та радянських органів, підвищенню інформованості населення про рішення, які вони приймають, про хід їх виконання.

Масштаби і новизна намічених з'їздом завдань, стратегія прискорення створили сприятливі умови для значного підвищення ефективності ідеологічної діяльності партійних організацій, в тому числі і чисельної Київської міської партійної організації. Завдання полягає в тому, щоб ідейно-політичне виховання трудящих, його форми і методи привести у відповідність з реальностями внутрішнього і міжнародного життя, забезпечити його зв'язки з організа-торською і господарською діяльністю. Виховання трудящих у дусі комуністичної ідейності і відданості

Радянській Батьківщині, пролетарського, соціалістичного інтернаціоналізму, свідомого ставлення до праці і ощадливості щодо соціалістичної власності, непримиренності до всього, що чуже соціалізму, — першочергові завдання ідеологічних працівників, всіх комуністів, що випливають з рішень XXVII з'їзду КПРС та XXVII з'їзду Компартії України.

Хід виконання рішень партійних форумів було детально проаналізовано комуністами і трудящими Києва на пленумі Київського міськкому Компартії України, що відбувся 23 січня 1987 р. Пленум констатував позитивні зрушення в реалізації прийнятого XXVII з'їздом партії курсу на прискорення соціально-економічного розвитку. В 1986 р. був забезпечений динамічний розвиток економіки міста. Досягнуті темпи приросту промислового виробництва значно перевищують планові завдання і середньорічний рівень одинадцятої п'ятирічки, причому весь приріст виробництва забезпечено за рахунок підвищення продуктивності праці. Перевиконано завдання по введенню в дію основних фондів, а також план житлового будівництва. Як і передбачено планом, споруджено багато шкіл, дитячих дошкільних установ, лікарень, поліклінік. Виконано план по обсягу реалізації побутових послуг населенню¹. При цьому слід зауважити, що економіка міста, його соціальна сфера розвивались в умовах ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

26 квітня 1986 р. внаслідок ряду допущених працівниками Чорнобильської АЕС грубих порушень правил експлуатації та безпеки сталася аварія, яка мала серйозні негативні наслідки, нанесла значні збитки народному господарству республіки і Києва. Загинуло 28 чоло-

¹ Прапор комунізму, 1987, 25 січ.

вік, завдано шкоди здоров'ю багатьох людей.

Зруйнування четвертого реактора АЕС призвело до радіоактивного забруднення близько 1 тис. км² території, виведено з обороту сільськогосподарські угіддя, зупинено роботу ряду підприємств, будов тощо. Лише прями втрати від аварії становлять близько 2 млрд. крб. Ускладнилось енергозабезпечення народного господарства республіки, і зокрема Києва¹. Тисячі киян, спеціалістів різних галузей самовіддано працювали в районі АЕС. У стислі строки виконано великий обсяг робіт у місті Прип'яті, здійснено санітарно-гігієнічні та інші заходи. Підприємствами Києва споруджено нові селища у Київській області для населення, евакуйованого з 30-кілометрової зони навколо АЕС. Уряд високо оцінив подвиг пожежників, будівельників, воїнів, транспортників, медиків, вчених, працівників сфери обслуговування — всіх, хто брав участь у ліквідації аварії на АЕС та її наслідків.

14 січня 1987 р. Голова Президії Верховної Ради СРСР А. А. Громико вручив нагороди учасникам робіт по ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС. Високого звання Героя Радянського Союзу були удостоєні підполковник внутрішньої служби А. П. Телятников, генерал-майор авіації М. Т. Антошкін, генерал-полковник В. К. Пікалов. Орден Леніна і Золота медаль «Серп і Молот» були вручені бригадіру, машиністу-оператору бетононасосів В. І. Заваді, начальнику Управління будівництва по консервації аварійного блока Г. Д. Ликову.

Багато трудових колективів міста включились у спорудження нового міста енергетиків — Славутича — в районі с. Неданчичі на Чернігівщині. Це місто, що розраховане на 20 тис. жителів, а в перспективі — 30 тис., буде побудовано протягом найближчих двох років. На нараді

з питань проектування та будівництва Славутича, що відбулася в Києві на початку лютого 1987 р., відзначалась успішна робота проектних організацій на чолі з генеральним проектувальником — Київ ЗНДІЕП. Менш ніж за три місяці, замість належних за нормативами двох років, видано робочі креслення об'єктів житла і соціально-побутових і культурних установ, магістральних інженерних комунікацій тощо. Вже у лютому 1987 р. на будівництві Славутича працювало більш як 2 тис. чоловік, з них багато киян. Спорудження нового міста енергетиків має забезпечити високу працездатність і стабільність колективу Чорнобильської АЕС та ефективність її роботи.

В постанові пленуму Київського міського партії від 23 січня 1987 р. зазначається, що перебудова народного господарства міста відбувається нерівномірно. Багато партійних організацій, радянські, господарські органи не визначили вузлових питань і пріоритетних напрямів, які потребують концентрації зусиль трудових колективів, слабо реалізують сприятливі можливості, що відкрилися після XXVII з'їзду партії для глибоких якісних змін у роботі. Не досить наполегливо і творчо ведеться робота по перебудові всіх сфер суспільно-політичного життя трудящих Києва².

Серед серйозних упущень у роботі партійних, радянських і господарських органів — повільне здійснення наміченого партією курсу на технічне переозброєння виробництва, недостатня робота по вдосконаленню управління, організації виробництва, поліпшенню умов праці й побуту працюючих. У результаті цього підприємства міста не виконують планових завдань по випуску

¹ Рад. Україна, 1986, 20 лип.

² Прапор комунізму, 1987, 25 січ.

продукції вищої якості. Серед відстаючих опинилися такі відомі колективи, як об'єднання «Маяк», «Завод «Комунист», «Завод «Арсенал», «Червогий екскаватор». Серйозні недоліки мають місце в роботі будівельних організацій міста, транспортників. Особливо все це проявилось в умовах суворої зими 1987 р., несприятливих погодних умов.

У постанові пленуму Київського міськкому партії «Завдання міської партійної організації по виконанню державних планів і соціалістичних зобов'язань у 1987 р.»¹ намічено конкретні заходи по усуненню негативних явищ і упущень у роботі. Серед найголовніших політичних завдань наступного періоду — питання дальшої інтенсифікації виробництва, повсюдне зміцнення дисципліни і організованості: створення безпечних умов праці і вдосконалення організації управління виробництвом; підвищення якості і конкурентноспроможності продукції; дальше нарощування випуску і підвищення якості товарів народного споживання; розширення послуг населенню; безперебійне постачання киян продуктами харчування; подолання хронічного відставання в освоєнні капітальних вкладень, направлених на розвиток охорони здоров'я, культури, торгівлі, громадського харчування. В постанові підкреслюється, що важливо повсюдно створювати обстановку діловитості, творчої, заінтересованої участі комуністів, всіх трудящих в боротьбі за прискорення, рішуче відмовляючись від застарілих підходів, віджилих форм і методів роботи.

Важливою віхою у поступальному розвитку радянського суспільства, діяльності партії, всіх її партійних організацій, в тому числі київської організації, став січневий (1987 р.) Пленум ЦК КПРС, який розглянув питання «Про перебудову і кадрову політику партії». За своїм значенням і впливом на дальший розвиток

країни робота і постанови Пленуму мають виняткове значення. По суті йдеться про поворот і заходи революційного характеру. «Іншого шляху у нас просто немає, відступати нам не можна і відступати нікуди, — говорив М. С. Горбачов. — Курс квітневого Пленуму ЦК, XXVII з'їзду ми зобов'язані втілювати в життя послідовно і неухильно, йти вперед і вивести суспільство на якісно новий рівень розвитку»².

Питання про перебудову і кадрову політику партії на Пленумі ЦК розглянуто в соціально-економічному і політичному плані, з урахуванням уроків минулого, характеру сучасного етапу в житті партії і народу та завдань на майбутнє. Процес перебудови, зазначалось на Пленумі, складний і діалектичний, він пов'язаний з подоланням консервативних настроїв, інертності, бездіяльності багатьох працівників.

Перебудова — це рішуче подолання застійних процесів, злам механізму гальмування, створення надійного і ефективного механізму прискорення соціально-економічного розвитку радянського суспільства.

Головна ціль наміченої стратегії — поєднати досягнення науково-технічної революції з плановою економікою і привести в дію весь потенціал соціалізму. Кінцева мета перебудови — глибоке оновлення всіх сторін життя країни, надання соціалізму найсучасніших форм суспільної організації. Сьогодні перебудова розгортається по всьому фронту, вона набуває нової якості, йде переоцінка цінностей, утверджуються принципи гласності, правдивості в оцінці явищ і подій, непримиренності до недоліків, бажання поліпшити справу. Підвищується вимогливість і дисципліна, організованість на виробництві.

¹ Прапор комунізму, 1987, 25 січ.

² Матеріали Пленуму Центрального Комітету Комуністичної партії Радянського Союзу, 27—28 січ. 1987 р., с. 14.

Почалась робота по глибокій реконструкції народного господарства на основі науково-технічного прогресу, вдосконалюються управління і механізм господарювання. Проводяться в життя нові принципи підвищення заробітної плати, знято обмеження індивідуальної трудової діяльності, заохочується організація кооперативів у різних сферах виробництва і послуг.

В доповіді М. С. Горбачова на Пленумі підкреслювалось, що успіх перебудови, прискорений рух вперед можливий лише при активізації людського фактора і дальшого розвитку демократії. «Перебудова, — зазначив М. С. Горбачов в доповіді, — це опора на живу творчість мас, це всебічний розвиток демократії, соціалістичного самоврядування, заохочення ініціативи, самодіяльності, зміцнення дисципліни і порядку, розширення гласності, критики і самокритики в усіх сферах життя суспільства; це високо піднята повага до цінності й гідності особи»¹. Отже, перебудова розгортається по всьому фронту, вона проникає в глибинні шари суспільного життя. Позитивні зрушення намітились в соціальній сфері і духовному житті, в суспільній свідомості.

Чільне місце в роботі січневого (1987 р.) Пленуму ЦК КПРС зайняли питання кадрової політики в умовах перебудови. Було відзначено, що за роки соціалістичного будівництва в країні створено могутній кадровий потенціал, який постійно поповнюється і поновлюється. Проте викривлення в кадровій політиці, які були допущені за останні роки, призвели до великих недоліків у діяльності ряду ланок партійного, державного та господарського апарату. В доповіді М. С. Горбачова та постанові Пленуму намічені конкретні заходи по усуненню цих недоліків, посиленню марксистсько-ленінської теоретичної підготовки кадрів, забезпеченню поповнення скла-

ду керівних кадрів свіжими силами, озброєння їх знаннями з питань виробництва, науки й техніки, управління, економіки, організації і стимулювання праці тощо.

Здійснення великомасштабних заходів по перебудові управління і господарського механізму створюють сприятливі можливості для вдосконалення роботи партійних комітетів і організацій, посилення партійного впливу в усіх сферах життя суспільства.

Основною ланкою боротьби за перебудову, за прискорення, як вказувалось на січневому (1987 р.) Пленумі ЦК КПРС, є первинні партійні організації, де політика партії реалізується зусиллями мільйонів комуністів, поєднується з повсякденним життям, справами й турботами трудящих².

Відповідальні завдання в світлі постанов XXVII з'їзду партії і наступних пленумів ЦК покладаються на наукові кадри суспільствознавців, на ідеологічних працівників, покликаних нести ідеї, політику партії в маси, озброювати їх розумінням історичної необхідності перебудови, допомагати кожній людині знайти своє місце в загальнонародній боротьбі за прискорення.

Принципового значення Центральний Комітет КПРС, зазначається в постанові січневого (1987 р.) Пленуму ЦК КПРС, надає активному залученню робітничого класу, колгоспного селянства, інтелігенції, всіх трудящих до перебудови, до боротьби за прискорення, за зміцнення високої дисципліни, моральної чистоти. Пленум висловив тверду впевненість у тому, що перетворення в економічній, соціальній і духовній сферах радянського суспільства наростатимуть та поглиблюватимуться.

Одностайна підтримка комуністами, всіма трудящими Києва ле-

¹ Там же, с. 15.

² Там же, с. 84.

нінської внутрішньої і зовнішньої політики партії, розпочатої перебудови всіх сфер суспільного життя знайшли конкретне відображення в досягненнях першого року дванадцятої п'ятирічки, зокрема в наполегливій боротьбі за інтенсифікацію виробництва і науково-технічний прогрес.

Інтенсифікація виробництва і науково-технічний прогрес. У ході обговорення проекту п'ятирічного плану експонімчного і соціального розвитку Києва на бюро Київського міськкому Компартії України зазначалося, що закладені в проекті плану на 1986—1990 рр. темпи зростання базуються, в основному, на використанні інтенсивних факторів розвитку. Схваливши поданий міськвиконкомом проект, бюро міськкому Компартії України запропонувало на завершальному етапі розробки п'ятирічного плану передбачити більш напружені завдання по зростанню продуктивності праці в промисловості і будівництві, розвитку машинобудівного комплексу, впровадженні прогресивних технологічних процесів, механічних та автоматичних ліній, робототехнічних пристроїв тощо¹.

Влітку 1986 р. ЦК Компартії України і Рада Міністрів УРСР прийняли спільну постанову «Про заходи по дальшому комплексному економічному і соціальному розвитку м. Києва». Фундаментом програми комплексного розвитку міста стали заходи, які випливають з рішень XXVII з'їзду КПРС і XXVII з'їзду Компартії України, спрямовані на переведення економіки на рейки інтенсифікації, ефективності та якості. У постанові передбачено прискорення оновлення і заміни активної частини діючих основних виробничих фондів. За п'ятирічку намічено запровадити 3,6 тис. нових технологій, комплексно механізувати понад 400 підприємств, цехів і дільниць, пустити 649 механізованих потоко-

вих і автоматизованих ліній, 2100 промислових роботів і маніпуляторів. У результаті 63 тис. робітників буде вивільнено від малопродуктивної ручної праці. За ці роки треба освоїти понад 4 тис. найменувань нових виробів, близько 3 тис. зняти з виробництва². Одночасно приділяється увага підвищенню якості виробів. Більшість виробів на кінець п'ятирічки повинна перевищувати кращі аналоги вітчизняного і зарубіжного виробництва. А для цього кияни мають збільшити в 1,5 раза виробництво продукції найвищої категорії якості.

XXVII з'їзд КПРС одним з першочергових завдань визначив: здійснити реконструкцію народного господарства на основі науково-технічного прогресу. У Політичній доповіді ЦК КПРС XXVII з'їздові партії Генеральний секретар ЦК КПРС М. С. Горбачов відзначав: «Зрозуміло, що ефективність реконструкції, темпи економічного зростання вирішальною мірою залежать від машинобудування. Саме в цьому матеріалізуються основоположні науково-технічні ідеї, створюються нові знаряддя праці, системи машин, які визначають прогрес в інших галузях народного господарства»³.

У розв'язанні завдань прискорення соціально-економічного розвитку партія великого значення надає технічній реконструкції самого машинобудування, широкому використанню електронізації і комплексній автоматизації виробництва, впровадженню прогресивної технології, інтенсифікації виробничих процесів. У новій редакції Програми партії поставлено завдання «здійснити крутий поворот до інтенсифікації виробництва, переорієнтувати кожне підприємство, кожен галузь на повне й першочергове використання якісних факторів економічного зро-

¹ Прапор комунізму, 1986, 15 лип.

² Прапор комунізму, 1986, 11 лип.

³ Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу, с. 30.

стання»¹. Виходячи з завдань, висунутих ЦК КПРС у рішеннях квітневого (1985 р.) Пленуму, на нараді в ЦК КПРС з питань прискорення науково-технічного прогресу 11 червня 1985 р., виходячи з рішень XXVII з'їзду КПРС та XXVII з'їзду Комуністичної партії України, партійні організації Києва націлювали трудящих на виконання планових завдань стартового року дванадцятої п'ятирічки, забезпечення динамічного розвитку економіки Києва. На підприємствах міста в 1986 р. тривало далі прискорення науково-технічного прогресу. Зросла оснащеність промислових підприємств сучасними засобами механізації і автоматизації. Впроваджено 13 гнучких виробничих систем різного технологічного призначення, 334 промислових роботи, встановлено 120 механізованих поточкових і автоматичних ліній. На комплексну механізацію і автоматизацію було переведено 103 дільниці, цехи, виробництва. Працівниками приладобудування було освоєно випуск нових видів обчислювальних комплексів для автоматизації науково-дослідних робіт, інструментів із синтетичних і природних алмазів. У першому році дванадцятої п'ятирічки розширилося використання прогресивних технологій у галузях народного господарства міста. Дальшого поширення набули ефективні способи обробки матеріалів, нові зварювальні процеси.

Однак, як видно з підсумків виконання Державного плану економічного і соціального розвитку Києва в 1986 р., технічний рівень і якість багатьох виробів залишаються ще низькими. Питома вага продукції вищої категорії якості в обсязі, що підлягає атестації, становила 50,2 %. Недостатні ще масштаби впровадження прогресивних машин, приладів, устаткування і технологій. Ряд районів міста не виконали завдань по розвитку науки і техніки.

Машинобудівниками міста у 1986 р.

створено понад 100 зразків машин, устаткування, апаратів, приладів і засобів автоматизації. Проте результати ряду досліджень і розробок виконувалися і впроваджувалися ще протягом тривалого часу. За рахунок підвищення технічного рівня виробництва річна економія від зниження собівартості продукції становила понад 60 млн. крб., умовне вивільнення чисельності робітників — понад 10 тис. чоловік. Трудові колективи міста брали активну участь у реалізації досягнень науки і техніки. У народному господарстві міста протягом року використано 1,4 тис. винаходів і понад 60 тис. раціоналізаторських пропозицій.

У центрі уваги партійної організації міста знаходиться технічне переозброєння і реконструкція діючого виробництва. Сюди було направлено на 37 % більше коштів, ніж у попередньому році. Приріст загального обсягу продукції в машинобудуванні був у 1,5 раза вищий, як у цілому в промисловості².

В ході виконання рішень XXVII з'їзду КПРС, наступних Пленумів ЦК Комуністичної партії трудящі Києва забезпечили у 1986 р. динамічний розвиток економіки міста, добилися позитивних змін в усіх галузях народного господарства. Працюючи в умовах перебудови, здійснення курсу на прискорення економічного і соціального розвитку, виробленого квітневим (1985 р.) Пленумом ЦК КПРС і затвердженого XXVII з'їздом партії, трудящі міста перевиконали планові завдання по випуску товарної продукції, продуктивності праці, випуску більшості найважливіших видів промислової продукції. Поліпшилося виконання договірних зобов'язань по поставках продукції. План реалізації промислової продукції з урахуванням поставок виконано на

¹ Там же, с. 167.

² Прапор комунізму, 1987, 30 січ.

99,7 %. Річний план реалізації продукції виконано на 102 %. Дostroково виконано річний план по випуску засобів обчислювальної техніки, хімічного устаткування для харчової промисловості, запасних частин до тракторів, збірного залізобетону тощо.

На підприємствах міста широкого розмаху набуло соціалістичне змагання під девізом «Кожній робочій годині — пайвищу віддачу!» Це позитивно позначилось на поліпшенні основних показників ефективності промислового виробництва. Продуктивність праці тут зросла на 5,4 %, при плані 3,1 %, за рахунок чого одержано весь приріст виробництва. Виконано план по зниженню собівартості промислової продукції і прибутку, в усіх ланках народного господарства посилилася робота щодо економії матеріальних ресурсів. Вантажоборот усіх видів транспорту зріс на 4,9 %. Плани житлового будівництва в цілому перевиконано. Всього введено в експлуатацію у 1986 р. 1261,2 тис. м² загальної площі житлових будинків, або 24,5 тис. нових впорядкованих квартир¹. Партійна організація міста спрямовувала зусилля на подолання серйозних недоліків, які мали місце у виконанні плану 1986 р. — недостатнє використання резервів виробництва, перевитрати матеріальних ресурсів, якість продукції тощо.

Трудові колективи Києва активно включилися в соціалістичне змагання за гідну зустріч 70-річчя Великого Жовтня. На підприємствах шириться рух за виконання плану двох років до славного ювілею. Серед тих, хто першими взяв підвищені соціалістичні зобов'язання — трудові колективи виробничих об'єднань «Завод «Ленінська кузпя», верстатобудівного, «Київський радіозавод», «Полімер» та ін.

У колективі заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна на честь знаменної дати 90 бригад і 11 дільниць зобов'язалися виконати завдання двох років

п'ятирічки. Це бригади фрезерувальників лауреата Державної премії СРСР І. О. Чуба, оптиків О. Т. Буванова, токарів М. Й. Чичика, слюсарів С. М. Люлькава, свердлувальників Ю. О. Мірошниченка та ін. Серед арсенальців багато кадрових робітників, які багаторічно працюючи довели, що вміють трудитися наполегливо, творчо, з повною віддачею. До них відноситься бригадир фрезерувальників, член парткому заводу, лауреат Державної премії УРСР П. І. Іванов, токар, Герой Соціалістичної Праці, заступник Голови Президії Верховної Ради УРСР В. П. Щербина. Більш як піввіку працює на заводі заслужений раціоналізатор УРСР, кавалер орденів Трудового Червоного Прапора і «Знак Пошани» Ф. Ф. Кущенко. Його раціоналізаторські пропозиції допомогли значно скоротити витрати ручної праці, заощадити понад 100 тис. крб.

Вагомий вклад у виробничі досягнення своїх колективів постійно вносять Герой Соціалістичної Праці, делегат ХХVII з'їзду КПРС, депутат Верховної Ради УРСР, член бюро Київського міськкому Компартії України, майстер виробничого навчання об'єднання «Завод «Комуніст» В. В. Шатілова. Високими трудовими здобутками ознаменовує кожна зміну бригада слюсарів заводу «Комуніст», очолювана делегатом ХХVII з'їзду Компартії України, кавалером ордену Трудового Червоного Прапора А. І. Маліковим. В колективі виробничого об'єднання ім. Рози Люксембург заслуженою повагою користується кавалер двох орденів Слави в'язальниця В. О. Мочна.

Шефська допомога трудових колективів Києва селу. Важливим напрямом самовідданої праці трудових

¹ Прапор комунізму, 1987, 30 січ.

колективів столиці, партійної організації міста в роки дванадцяті п'ятирічки стало даліше зміцнення шефських зв'язків, посилення боротьби за піднесення аграрного сектора економіки, реалізацію величних накреслень партії у галузі сільського господарства. Новий імпульс його зростанню відкрила організаційна перебудова управління агропромисловим комплексом. Її основи закладено установками квітневого (1985 р.) Пленуму ЦК КПРС і закріплено в постанові Центрального комітету КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про даліше вдосконалення управління агропромисловим комплексом» (листопад 1985 р.)¹. В країні створено Держагропром СРСР — центральний орган управління агропромисловим комплексом, який відповідає за зростання виробництва продовольства і його переробку. Аналогічні органи утворено в усіх союзних республіках, в тому числі в Українській РСР. Центральним органом управління сільським господарством, галузями, що обслуговують село, переробку промисловість, науково-дослідницькі установи сільського господарства, став Державний агропромисловий комітет УРСР з центром у Києві. В кожній області створено обласний агропромисловий комітет, у районі — РАПО. Нова структура управління спричинила зміни у формах шефської допомоги промислових підприємств трудовікам села.

Трудячі Києва розширюють допомогу колгоспам, радгоспам, насамперед Київської області, вдосконалюють її форми. Так, промислові підприємства та колгоспи уклали договори про творче співробітництво, де визначаються характер і зміст допомоги, яку зобов'язуються надавати протягом року шефи трудовому колективу села, обсяг виконуваних робіт. Міцні зв'язки підтримують трудівники колгоспу «Перше травня» Іванківського району Київської об-

ласті з колективом працівників Київського річкового порту. Згідно з планом, який спільно затвердили партком порту і партбюро колгоспу в 1985 р., кияни надали колгоспу велику допомогу в ремонті тракторів, машин, різних агрегатів. Ефективно працювала бригада шефів-будівельників, яку очолював комуніст А. П. Ігнат'єв. За їх участю у господарстві було споруджено торговий центр нового типу. 98 днів відпрацювала на полях, фермах, тракторному стані ремонтна «летючка» портовиків, за кермом якої був водій 1-го класу, передовий виробничник М. П. Педаш.

В боргу не залишився і колгосп. Протягом літа-осені на території порту щорічно працює колгоспний торговий кіоск. Сюди поставляють з поля моркву, кріп, картоплю, різні фрукти.

За роки одинадцяті п'ятирічки трудовим колективом заводу «Більшовик» було реалізовано село продукції на суму 13,7 млн. крб. У підшефному колгоспі «Прогрес» Макарівського району побудовано телятник, проведено капітальний ремонт котельної, опалювальної системи. Щорічно підшефному господарству надається допомога на 60—70 тис. крб.

Працівники СКБ заводу розробили технологічні рішення для виробництва принципово нового типу корморізки «Колосок». У 1986 р. перші зразки нової техніки надійшли до колгоспів і радгоспів республіки.

Одночасно на підприємстві траплялися і недоліки у справі шефської допомоги селу. Підприємство нерідко зривало плани поставок запчастин для села. Низькою була і якість вузлів для кукурудзозбирального комбайну Білоцерківського заводу сільськогосподарського машинобудування ім. 1 Травня.

¹ Рад. Україна, 1985, 23 лист.

Необхідність більш повного і широкого забезпечення населення столиці України свіжими овочами і фруктами викликала дальшу активізацію такої форми зв'язку міста і села, як «поле—прилавок». Приклад у цьому подали трудівники Ленінського району. Новинкою в їх роботі з підшефними радгоспами «Русанівський», «Бориспільський» та «Бортничі» стала розробка положення про сільськогосподарські загони по наданню допомоги в догляді за посівами та збиранні врожаю. Згідно з ним за робітниками, що направлялись на село, зберігалось 50 % заробітної плати за основним місцем роботи, всі інші оплати визначались залежно від виробітку в колгоспі. 200 чоловік, що працювали в господарствах, направляли в овочеві магазини міста понад 100 т свіжої городини, овочів, фруктів та ін.

У жовтні 1985 р. Рада Міністрів СРСР прийняла постанову, в якій визначено порядок створення підсобних підприємств. Такі підприємства успішно функціонують на виробничих об'єднаннях «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна», «Кристал», «Точелектроприлад» та ін. У 1986 р. підприємства та організації міста мали 46 підсобних господарств, де було вироблено близько 4 тис. т м'яса, понад 3 тис. т молока, 17 т меду, 22 т риби, 65 т тепличних овочів. Характерно, що виробничі об'єднання «Маяк», «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна», трест «Укрнафтогазбуд» взяли на баланс відсталі, малоперспективні господарства, які завдяки вжитим заходам вивели у міцні, надійні підрозділи. Об'єднаннями зусиллями багатьох підприємств міста в с. Дмитрівка збудовано сучасний свиновідгодівельний комплекс на 22 тис. голів. До кінця п'ятиріччя стане до ладу і друга черга такої самої потужності.

Заслуговує на увагу досвід кооперування трудових ресурсів і коштів промислових підприємств та колгос-

пів і радгоспів. Допмагаючи трудівникам села збільшувати випуск продукції, шефи одержують певну її частину за пайовою участю.

Проте можливості створення агроцехів ще не повністю використані, робота ведеться мляво, багато відходів харчових підприємств не використовується, заходами по здійсненню Продовольчої програми в Києві передбачено створити ще принаймні 45 таких господарств і довести виробництво м'яса до 7,5 тис. т, овочів до 1,4 тис. т.

Активізація зв'язків киян з трудівниками знайшла свій вияв у розширенні їх участі в колективному садівництві. Адже це і додаткова форма одержання сільськогосподарської продукції і форма корисного проведення вільного часу. Майже 150 тис. киян в середині 80-х років займалось цією важливою і потрібною справою.

В 1985 р. трудівники міста успішно справилися зі своїми шефськими зобов'язаннями. Колгоспам і радгоспам Київщини надано вагому допомогу по будівництву і реконструкції об'єктів сільськогосподарського призначення на 17 млн. крб. Введено в дію всі заплановані, а також ряд позапланових теплиць, кормоцехів, тваринницьких приміщень та інших споруд, виготовлено більш, як передбачалося, устаткування для механізації трудомістких робіт. У 1986 р. плани шефської допомоги також були успішно виконані.

Велику допомогу трудівникам села постійно подавали наукові колективи столиці Радянської України. Ця робота проводилась згідно з заходами по реалізації Продовольчої програми. За останні роки активізувалась роль у цих процесах інститутів системи ВАСГНІЛ. Спеціалістами Українського науково-дослідного інституту механізації та електрифікації сільського господарства на основі узагальнення передового досвіду, новітніх досягнень науки розроблено

нову машину для внесення органічних добрив «Буран». Вона може агрегуватись як з трактором Т-150, так і з гусеничною машиною. Ширина захвату нового агрегату досягає 40 м. Продуктивність «Бурана» — понад 300 т на годину. Економічний ефект від запровадження однієї машини на рік становить 1,5 тис. крб. Механізми успішно використовуються на ланах Барішівського, Білоцерківського та Фастівського районів Київщини.

Нові гідротехнічні розробки запропонували трудівникам села вчені Українського науково-дослідного інституту гідротехніки і меліорації. За їх участю розроблена автоматизована система планування зрошення 1,3 млн. га земель, введена в дію система крапельного зрошення «Таврія» та ін. Загальний ефект від впровадження розробок інституту лише за роки одинадцятої п'ятирічки становив більш як 90 млн. крб.

8 700 меліоративних об'єктів спроектував за роки одинадцятої п'ятирічки Київський науково-дослідний інститут «Дніпроводгосп». Серед них — третя черга Північно-Кримського каналу, перша черга Сірогоського магістрального каналу, Дніпро-Бузького гідровузла. В Інституті модернізовано перспективні дощувальні установки «Фрегат» та «Волжанка», смуга поливу яких досягає 800 м. За великі здобутки та успішне виконання і перевиконання планів одинадцятої п'ятирічки Інститут нагороджено перехідним Червоним прапором ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС та ЦК ВЛКСМ.

Гідним визнанням активної участі киян у вирішенні питань аграрного виробництва стало присудження Державної премії СРСР 1986 р. групі вчених селекціонерів Інституту фізіології рослин АН УРСР, які в творчій співдружності з ученими інших міст республіки створили нові високопродуктивні сорти кукурудзи Ювілейний-60, Колективний-101ТВ,

ЧКЗ-18. Їх потенційна врожайність 70—100 ц з га.

Країна виходить на якісно нові рубежі економічного, науково-технічного, соціального і духовного прогресу, набирають силу позитивні тенденції. Разом з тим, зазначалося на січневому (1987 р.) Пленумі ЦК КПРС, зміни на краще проходять ще повільно, справа перебудови виявилася більш важкою, причини нагромаджених проблем — ще глибшими, як це уявлялося раніше. Пленум дав глибокий науковий аналіз труднощів і недоліків, які виникли в економіці країни, накреслив шляхи і напрями роботи для успішного проведення в життя курсу партії на прискорення соціального й економічного розвитку, виробив заходи, що прискорюють наш рух, гарантують від повторення помилок.

Перебудова сколихнула всі здорові сили нашого суспільства, вселила впевненість у вірності обраного шляху. Але партія застерігає від переоцінки досягнутих успіхів у повороті на нові шляхи економічного зростання. Ми знаходимося поки що на початковому етапі перебудови, попередню основна і найбільш складна робота.

Розглянувши питання про підсумки соціалістичного змагання за 1986 р. і роботи народного господарства Києва за січень 1987 р., бюро міськкому Компартії України, виконком міської Ради народних депутатів, президія міської ради профспілок і бюро міськкому комсомолу відзначили поряд із досягнутими успіхами у виконанні планових завдань 1986 р. ряд недоліків і зривів показників по місту.

Трудаці Києва включилися у Всесоюзне соціалістичне змагання за прискорення соціально-економічного розвитку, успішне виконання завдань дванадцятої п'ятирічки. На основі широкого впровадження досягнень науково-технічного прогресу, винаходів і раціоналізаторських про-

позицій, підвищення трудової і політичної активності, повнішого використання можливостей соціалістичного змагання, розвиваючи рух «Кожній робочій годині — найвищу віддачу!», здійснюючи комплексну програму соціально-економічного розвитку «Київпрогрес», трудящі міста зобов'язалися виконати завдання двох років п'ятирічки по зростанню продуктивності праці у промисловості і будівництві до 70-річчя Великого Жовтня, а п'ятирічки в цілому — до 120-ї річниці від дня народження В. І. Леніна.

У соціалістичних зобов'язаннях на 1987 р. передбачено забезпечити в промисловості безумовне виконання договірних зобов'язань по поставках продукції, скорочувати строки впровадження наукових і конструкторсько-технологічних розробок, добитися економії матеріальних і топливно-енергетичних ресурсів, одержати за п'ятирічку у народному господарстві економічного ефекту в сумі 1,2 млрд. крб.¹ Намічено заходи по зниженню частки ручної праці, оновленню основних виробничих фондів, підвищенню якості виробів. Реалізуючи Продовольчу програму, колективи підприємств зобов'язалися достроково постачати на село продукцію, що випускається промисловістю міста.

З початку 1987 р. всі промислові підприємства міста розпочали роботу в нових умовах господарювання. За методом повного господарського розрахунку і самофінансування розгорнули роботу колективи 20 виробничих об'єднань і підприємств, на 24 заводах, фабриках та комбінатах запроваджено державне приймання продукції. Внесено значні зміни у систему планування, головним оціночним показником стає стопроцентне забезпечення договірних поставок. Здійснення намічених заходів по впровадженню досягнень, науково-технічного прогресу, вдосконалення господарського механізму дозволять

в цілому по промисловості міста домогтися підвищення обсягу виробництва проти 1986 р. на 5,1 %, а продуктивності праці — на 5,4 %. Промисловість Києва освоїть виробництво майже 900 найменувань нових виробів, одночасно буде припинено випуск більше 420 зразків застарілої продукції². Під керівництвом рад сприяння науково-технічному прогресу при міськкомі і райкомах партії розгорнулося ділове співробітництво колективів підприємств міста з академічними, галузевими інститутами і вузами у виконанні 12 регіональних цільових комплексних науково-технічних програм. Зросли вимоги щодо прискорення розробок і впровадження досягнень науки і техніки враховано при формуванні всіх складових великої загальноміської програми «Київпрогрес». Значна частина з них буде виконана в рік 70-ї річниці Великого Жовтня. Такою стане практична відповідь трудящих міста на завдання, яке поставив XXVII з'їзд Компартії України, відзначивши: «Необхідно круто повернути увагу кадрів до розв'язання всіх завдань, що забезпечують прискорення науково-технічного прогресу, добитися, щоб кожний керівник, спеціаліст, робітник не тільки глибоко розумів життєву необхідність докорінних перетворень у техніці і технології, але й усе робив для їх здійснення, відповідав за це³.

Розгортаючи соціалістичне змагання за гідну зустріч 70-річчя Великого Жовтня, трудящі міста докладають великих зусиль, щоб закріпити позитивні зрушення першого року п'ятирічки, покращити роботу на всіх ділянках господарського будівництва.

Зростання наукового потенціалу. XXVII з'їзд КПРС приділив значну

¹ Прапор комунізму, 1987, 13 січ.

² Прапор комунізму, 1986, 16 груд.

³ Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії України, с. 17.

увагу дальшому розвитку науки й прискоренню науково-технічного прогресу як вирішальному фактору інтенсифікації економіки. Як зазначив М. С. Горбачов, країна чекає від учених відкриттів і винаходів, що забезпечували б справді революційні зміни в розвитку техніки і технології¹.

З перших днів дванадцятої п'ятирічки вчені столиці Радянської України активно включились у роботу по втіленню в життя новаторської концепції прискореного соціально-економічного розвитку країни, вирішенням висунутих перед нашою наукою складних і відповідальних завдань — ще більше поглибити й зміцнити зв'язки з виробництвом, забезпечити швидко й ефективно реалізацію наукових досягнень в інтересах інтенсифікації суспільного виробництва, вдосконалення суспільних відносин.

Київський міськом Компартії України, громадська Рада по прискоренню науково-технічного прогресу, що діє при ньому, здійснили значну роботу по організації народногосподарського освоєння результатів наукових розробок.

Академічні установи, галузеві науково-дослідні інститути Києва беруть участь у реалізації комплексу республіканських, галузевих і регіональних науково-технічних програм. У дванадцятій п'ятирічці основою цієї системи стали шість республіканських науково-технічних програм: «Матеріаломісткість», «Метал», «Енергокомплекс», «Агрокомплекс», «Транспорт», «Праця» і наукова програма «Біотехнологія». Наукові колективи академічних установ столиці УРСР продовжують бути визнаними лідерами по створенню нових організаційних форм інтеграції науки і виробництва.

Дальшого розвитку набув у Києві процес вдосконалення існуючих науково-технічних комплексів та інженерних центрів. Разом з тим слід

зазначити, що поширення цих прогресивних форм концентрації науково-технічного потенціалу не досягло ще належного масштабу навіть у системі київських академічних інститутів. «Треба активніше, — підкреслювалось на XXVII з'їзді Компартії України, — використовувати організаційні форми інтеграції науки з виробництвом, які виправдали себе, зокрема, науково-виробничі об'єднання, сміливіше йти на створення міжвідомчих науково-технічних комплексів»².

Важлива роль у справі практичного освоєння наукових розробок стала відводитись інженерним центрам, основна функція яких — забезпечення широкого впровадження в народне господарство нової техніки і технологій. Так, основою комплексного плану співробітництва Академії наук Української РСР з підприємствами Києва на дванадцяті п'ятирічку стали договори, укладені з колективами промислових підприємств і будівельних організацій столиці Радянської України під час відвідань інженерних центрів і ознайомлення з їх діяльністю.

Тісний зв'язок науки з виробництвом підтримує колектив науковців та інженерних працівників Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона АН УРСР. У 1986 р. інститут розробив і запровадив у виробництво метод швидкісного зварювання поліетіленових труб. Співробітники Інституту кіберетики ім. В. М. Глушкова АН УРСР Т. П. Мар'янович, В. В. Литвинов та Інституту точної механіки і обчислювальної техніки ім. С. О. Лебедева АН СРСР В. В. Гусев у 1986 р. були удостоєні Державної премії СРСР за розробку методів універсальних програмних засобів імітаційного моделювання складних технічних систем, що ма-

¹ Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу, с. 33.

² Матеріали XXVII з'їзду Компартії України, с. 16.

ють особливе значення при проектуванні гідротехнічних споруд та інших важливих будов¹.

Проте на шляху прискореного впровадження новинки науки існує чимало перешкод, насамперед міжгалузеві бар'єри. Необхідно докласти ще значних зусиль до пошуку оптимальних організаційних заходів, котрі б допомогли їх подоланню, гарантували б органічний взаємозв'язок наукових академічних установ, галузевих НДІ та виробничих об'єднань. Ефективною формою в даному відношенні виявились комплексні плани спільних робіт з міністерствами і відомствами, які вперше почали практикувати академічні інститути Києва.

Добре зарекомендувала себе й система науково-методичного керівництва відомчими науковими підрозділами з боку Президії АН УРСР, окремих координаційних наукових рад. Ця форма визнана Київською міською Радою народних депутатів найдоцільнішою у ланцюгу зв'язків і взаємовідносин між інститутами Академії наук УРСР і науковими установами міністерств і відомств.

Вчені, організатори науки столиці Радянської України продовжують наполегливий пошук нових ефективних шляхів, які забезпечували б швидке проходження наукових ідей від лабораторних досліджень до конкретної практики. Це обумовлено тим, що, як зазначалось на XXVII з'їзді Компартії України, одним з найбільш «вузьких місць», які і раніше, залишається впровадження у виробництво закінчених наукових робіт². Так, київські науковці розробили і запропонували чимало нових технологій, що підвищують довговічність машин і конструкцій, але масштаби освоєння цих прогресивних розробок на підприємствах столиці УРСР ще недостатні.

У даній сфері діяльності наукових і виробничих колективів Києва закладено великий потенціал ще не

використаних резервів, широке поле для тієї перебудови, про яку, зокрема, йшлося на січневому (1987 р.) Пленумі ЦК КПРС. «Перебудова — це рішучий поворот до науки, — зазначив у доповіді на Пленумі М. С. Горбачов, — ділове партнерство з нею практики з метою досягнення найвищих результатів, уміння поставити будь-яке починання на солідну наукову основу, готовність і гаряче бажання вчених активно підтримувати курс партії на оновлення суспільства; одночасно це й турбота про розвиток науки, зростання її кадрів, їх активну участь у процесах перетворень»³. У реалізації цих завдань беруть безпосередню участь і вчені Києва, які передусім виходять з необхідності вирішення масштабних завдань, що стоять перед науково-технічним потенціалом, усім народногосподарським комплексом столиці Радянської України в дванадцятій і наступних п'ятирічках.

Певних успіхів досягли вчені-суспільствознавці Києва. Так, останнім часом було підготовлено ряд фундаментальних праць з актуальних проблем політичної економії, методологічних питань науково-технічного прогресу, соціально-економічних проблем агропромислового комплексу. Значною подією у науковому житті республіки стало видання вченими-істориками Києва десяти томної «Історії Української РСР» російською мовою та видання тритомної у чотирьох книгах «Історії Києва». Представники філософської науки столиці Радянської України зробили помітний внесок у розробку проблем діалектичної єдності наукового пізнання і суспільної практики, соціального пізнання й соціального управління, формування світоглядної культури особи, а також історії

¹ Прапор комунізму, 1986, 31 груд.

² Матеріали XXVII з'їзду Компартії України, с. 16.

³ Матеріали Пленуму Центрального Комітету КПРС, 27—28 січ. 1987 р., с. 15.

філософської думки. В центрі досліджень вчених-правознавців перебували актуальні питання вдосконалення соціалістичної демократії, державно-правові питання суспільного прогресу, управління народним господарством, вивчення історичного досвіду Радянської держави та її ролі в боротьбі за мир і безпеку народів.

У галузі філологічних наук і мистецтвознавства київські науковці активно розробляли проблеми методології, партійності і народності художньої творчості, органічної взаємодії і взаємозбагачення духовних культур народів СРСР, утвердження соціалістичного реалізму як світової естетичної системи. Великим досягненням стало створення «Словника української мови» в 11 томах, перших українських фразеологічного та синонімічного словників, 50-томне видання творів І. Франка.

Разом з тим у роботі вчених Києва, зайнятих у галузях суспільних наук, як і у суспільствознавців республіки в цілому, ще не подолані до кінця такі недоліки, як схильність деяких науковців до схоластики, опісовий характер окремих праць, брак серйозних фундаментальних висновків і практичних пропозицій. Подоланню цих негативних моментів допоможе цілеспрямована творча робота суспільствознавців по виконанню рішень і постанов XXVII з'їзду КПРС та січневого (1987 р.) Пленуму ЦК КПРС.

Соціально-побутові проблеми: комплексне вирішення. Дальше піднесення народного добробуту — програмне положення КПРС. Нині партія підходить до вирішення цього завдання комплексно, відповідно до умов, що склалися. Курс взято на подолання розриву між рівнями зростання виробничої й соціальної сфер. Посилюється соціальна орієнтація п'ятирічного плану, змінюються народногосподарські пропорції.

Водночас соціальна програма покликана максимально сприяти підвищенню ефективності суспільного виробництва, розвитку трудової активності мас.

У 70-ті — на початку 80-х років пропорції між зростанням продуктивності суспільної праці та її оплатою виявилися недостатньо збалансованими. Оскільки здійснювані заходи по впорядкуванню заробітної плати стосувалися в основному низькооплачуваних категорій трудящих, не виправдано зблизилося матеріальне стимулювання високо- і низькокваліфікованої праці. Склалися невідповідності у винагороді різних категорій трудящих. Послабилися стимули підвищення професійної майстерності, засвоєння більш складних видів праці, що суперечить вимогам науково-технічного прогресу. Тому в сучасних умовах прискорення соціально-економічного розвитку країни партія важливу роль відводить проведенню активної реалістичної політики в галузі доходів населення.

У Києві, як і в усій країні, посилилась увага до взаємозв'язку між економічними та соціальними проблемами, зміцнення принципу соціальної справедливості, найважливішим напрямом якої є неухильне дотримання принципу розподілу за працею. Вживаються заходи по більш органічному поєднанню особистих, колективних і суспільних інтересів в матеріальному стимулюванні трудящих. З цією метою вдосконалюються системи винагородження в напрямі підвищення його ефективності, впливу на продуктивність та якість суспільної праці, рішучого викоринення «зрівнялівки», приписувань та інших порушень соціалістичного принципу стимулювання залежно від складності, якості й економічної ефективності кожного виду робіт.

На передових промислових підприємствах Києва йде пошук най-

більш раціональних шляхів створення ефективної системи матеріально-винагородження працівників в умовах сучасної науково-технічної революції. Цьому сприяє розширення прав підприємств і об'єднань у формуванні й використанні фонду заробітної плати. На трикотажній фабриці «Киянка», яка перейшла на нову систему господарювання, заробіток кожного працівника сьогодні прямо залежить від кінцевих результатів праці всього колективу підприємства. Завдяки розвитковій ініціативі й сумлінності працівників продукція «Киянки» постійно оновлюється і впевнено конкурує з імпортними виробами. Тільки випуск усіх вироблюваних марок з індексом «Н» дозволив фабриці відрахувати на початку 1986 р. у фонд матеріального заохочення 385 тис. крб.

Інтенсифікація суспільної праці, комплексна механізація й автоматизація виробничих процесів посилюють необхідність підвищення культурно-освітнього рівня і професійної підготовки кадрів. Звідси — потреба у стимулюванні більш складної й кваліфікованої праці, зміні співвідношень, що склалися в останні десятиріччя в оплаті праці різних категорій трудящих. Постановою ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС щодо вдосконалення оплати праці наукових працівників, конструкторів і технологів (травень 1985 р.)¹ передбачено посилити матеріальну й моральну заінтересованість спеціалістів у прискоренні науково-технічного прогресу, підвищенні ефективності праці.

У 1986 р. завершено підвищення заробітної плати вчителям та іншим педагогічним працівникам загальноосвітніх шкіл, середніх спеціальних і професійно-технічних навчальних закладів. Розпочато збільшення заробітної плати працівникам охорони здоров'я і соціального забезпечення.

Здійснюються й інші заходи в

даному напрямі. Середньомісячна заробітна плата робітників і службовців Києва збільшилась до 186,6 крб. наприкінці 1986 р.

До серйозних економічних, соціальних і моральних втрат, до підриву віри трудящих у соціальну справедливість призводить таке чуже соціалістичне явище, як нетрудові доходи, що викликають психологічне переродження, егоїзацію людей, девальвацію суспільних та моральних цінностей. Проти соціального паразитизму в усіх його проявах спрямована постанова ЦК КПРС «Про заходи по посиленню боротьби з нетрудовими доходами» (травень 1986 р.)². Передбачено неперемінну боротьбу з розкраданням соціалістичного майна, спекуляцією, хабарництвом, марнотратством.

У розв'язанні соціально-економічних завдань на сучасному етапі суттєво зростає роль суспільних фондів споживання. Партія передбачає їх дальше зростання й більш ефективно використання. За рахунок виплат і пільг із суспільних фондів споживання кияни, як і всі радянські люди, одержують можливість використовувати переваги соціалістичного ладу в задоволенні найважливіших соціальних потреб, гармонійному розвитку особи. Посилюється державна допомога сім'ям, що мають дітей. Великі державні асигнування спрямовуються на функціонування дитячих дошкільних закладів. Тільки протягом 1986 р. мережа їх у столиці УРСР розширилась на 5,5 тис. місць. У постійних дошкільних закладах Києва наприкінці вказаного року виховувалося 163,5 тис. дітей. Батьки сплачують лише 20 % витрат на утримання дітей у дошкільних закладах, а 80 % — бере на себе держава. При цьому багатодітні й малозабезпечені сім'ї цілком звільняються від оплати.

¹ Правда, 1985, 15 мая.

² Там же, 1986, 28 мая.

Дедалі більшого соціального значення набувають питання підвищення життєвого рівня пенсіонерів. У 1986 р. в Києві їх нараховувалося близько 400 тис. чоловік. Оскільки положення Закону 1956 р. про пенсії багато в чому застаріли й існуючі пенсійні нормативи не можуть забезпечити соціально справедливого та економічно виправданого співвідношення доходів пенсіонерів і працюючих, на порядок денний стало питання про проведення реформи пенсійної системи. Радянська держава стимулює продовження людьми пенсійного віку трудової діяльності. У новій редакції Програми КПРС зазначено: «Справою великої соціально-економічної ваги є розширення можливостей для участі ветеранів праці, які мають великий досвід, у посильній трудовій діяльності, громадському житті і виховній роботі»¹. Проте питання широкої організації для пенсіонерів надомної праці, роботи за графіком скороченого робочого дня чи тижня вирішуються надто повільно.

За останні роки в ряді міст країни організовані спеціальні служби по обслуговуванню самотніх громадян похилого віку на дому. В Києві наприкінці 1986 р. такі служби діяли у восьми районах. Для тих, хто потребує цього, здійснюють медичне обслуговування, надають допомогу у налагодженні побуту, доставці продуктів з магазинів, обідів з підприємств громадського харчування.

З підвищенням реальних доходів населення, розширенням виробництва товарів значно збільшилась забезпеченість киян, як і всіх радянських людей, одягом і взуттям, меблями та предметами культурного призначення, складною побутовою технікою, внаслідок чого споживачі стали більш вимогливими до асортименту й якості товарів. У забезпеченні ними зростаючих потреб трудящих дедалі більшу роль відіграє торгівля — доцільне розташування її

мережі, визначення спеціалізації магазинів, раціональна технологія продажу товарів.

Мережа торговельних підприємств Києва зростає завдяки значним державним асигнуванням. Крім того, такі виробничі об'єднання, як ім. Артема, «Червоний екскаватор», «Більшовик», авіаційне, «Київський радіозавод» та інші, самі будують для своїх працівників магазини, обладнують столи замовлень. Проте плани будівництва магазинів систематично не виконуються. За роки одинадцяті п'ятирічки не введено в дію торговельних об'єктів загальною площею 11 тис. м². Нині мережа непродовольчих магазинів лише наполовину забезпечує потреби киян. На жодному новому житловому масиві немає хорошого непродовольчого магазину, не говорячи вже про універмаги, хоча в планах забудови вони існують. Потребує розширення універмаг «Україна». Не відповідають своєму призначенню універмаги Залізничного, Ленінградського, Мінського районів, оскільки мають невелику торговельну площу, застаріле планування залів, не можуть забезпечити необхідний асортимент товарів, належні умови для роботи персоналу.

Продовольчих магазинів у Києві влітку 1986 р. нараховувалося 1218, проте їх загальна площа нижча від нормативної. Найгірше забезпечені магазинами Дарницький і Дніпровський райони. Досить високими темпами збільшується мережа універсамів, яких на початку 1987 р. у столиці Радянської України було 21. В торговельних підприємствах цього типу товарооборот з метра площі на 20 % вище, а затрати часу на придбання товару — на 25 % нижче, ніж у звичайних магазинах. Універсами, зокрема № 6, 13, дуже популярні серед киян завдяки забезпе-

¹ Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу, с. 184.

ченню широкого сталого асортименту товарів, завдяки створенню для покупців зручностям, передусім самообслуговуванню. За цим прогресивним методом в універсамах та інших магазинах міста в 1986 р. було реалізовано майже 50 % товарів.

Перспективним видом торговельного обслуговування населення є робота столів замовлень, через які товар можна як одержати на місці, безпосередньо в магазині, так і замовити додому. Для зручності покупців з жовтня 1986 р. встановлено час роботи столів замовлень відповідно до режимів роботи магазинів, від яких вони працюють. Влітку вказаного року в Києві 70 столів замовлень функціонували при магазинах, 209 — обслуговували трудові колективи. Проте необхідно, щоб замовник мав можливість домовитися про доставку найбільш потрібних йому товарів, а не комплекту з примусовим асортиментом.

Певну частину продуктів харчування населення міста купує через мережу кооперативної торгівлі, яка у квітні 1986 р. об'єднувала 18 магазинів і понад 50 торгових місць на ринках. Проте через незадовільну організацію постачання продукції з областей цей надзвичайно важливий для киян вид торгівлі набагато відстає від потреб.

З метою поліпшення обслуговування населення торговельні організації міста вдосконалюють методи роботи, реконструюються, технічно переозброюються, спеціалізуються. В ході реалізації Комплексної програми розвитку виробництва товарів народного споживання і сфери послуг продовжено роботу у вечірні години магазинів, при головному управлінні торгівлі міста створено інформаційно-диспетчерську службу, що координує діяльність торговельних, промислових і транспортних організацій.

Проте торговельне обслуговування в Києві викликає чимало нарікань.

Мережа галузі розміщена не завжди раціонально, без урахування соціальної структури районів і мікрорайонів, через що кияни багатьох масивів не можуть за місцем проживання задовольняти свої потреби у товарах. Багато нарікань на якість й асортимент товарів та обслуговування. Докорінній перебудові торгівлі, її роботі на рівні сучасних вимог суспільства, підвищенню культури обслуговування радянської людини сприятиме переведення з 1987 р. торгівлі на нові умови господарювання, коли, зокрема, оплата праці продавців буде залежати від обсягу реалізації товарів.

При високому темпі сучасного життя велику роль відіграє громадське харчування. Проте організація його нерідко викликає справедливі нарікання відвідувачів. Навіть на промислових підприємствах Києва спостерігається велика строкатість у рівні обслуговування. На київському виробничому об'єднанні «Електронмаш», наприклад, розвиток робітничих їдалень розглядається нарівні зі складними виробничими питаннями. І результат: працівники підприємства за мінімум часу одержують калорійну, смачну, недорогу їжу. А в їдальні № 422, що обслуговує робітників заводу «Ленінська кузня», дуже обмежений асортимент страв, низька якість виготовленої продукції, неувважність до робочої людини, неохайність. 1986 р. робітники і службовці виробничих підприємств та установ Києва були забезпечені мережею їдалень та буфетів на 93 %, студенти вузів, учні середніх спеціальних учбових закладів — на 86 %.

В результаті реконструкції приміщень багатьох шкільних їдалень, оснащення їх сучасним технологічним обладнанням, переведення більшості з них на постачання м'ясами, рибними та овочевими напівфабрикатами, що випускаються спеціалізованими фабриками-кухнями,

практично кожний київський школяр може одержати гарячий обід. Значно посилилась увага до організації громадського харчування школярів у зв'язку з аварією на Чорнобильській АЕС. Для постачання шкільних їдалень і буфетів молоком та молочною продукцією, овочами були виділені спеціалізовані господарства Київської області.

Важливим соціальним завданням дванадцятої п'ятирічки є ліквідація різкої диспропорції, що існує між попитом населення на послуги та їх пропозицією з боку підприємств служби побуту. Комуністична партія вказала на гостру необхідність здійснення масштабних заходів по створенню високими темпами сучасної високорозвинутої системи побутового обслуговування. Як підкреслено у новій редакції Програми КПРС, «збільшення обсягу, розширення асортименту і підвищення якості послуг дадуть змогу повніше задовольняти зростаючі запити населення в різноманітних формах житлово-комунального, транспортного, побутового, соціально-культурного обслуговування, полегшити домашню працю, створити кращі умови для відпочинку і змістовного використання вільного часу»¹.

У столиці УРСР розроблена і втілюється в життя Комплексна програма розвитку побутового обслуговування населення Києва на 1986—1990 рр. і на період до 2000 р. Більш рівномірним стає розташування по місту підприємств служби побуту, зміцнюється їх матеріально-технічна база. Позитивний вплив на діяльність сфери побуту має переведення її підприємств на госпрозрахунок. Ось лише кілька даних, що характеризують більш повне задоволення галузью зростаючих потреб киян. Понад півтори сотні видів послуг — пошиття і лагодження взуття, головних уборів, ремонт побутової техніки, радіо- й телеапаратури — надає найбільший у республіці

будинок послуг «Оболонь». 20 тис. замовлень щодня виконує об'єднання «Хімчистка». У місті працюють 225 майстерень лагодження взуття. Протягом 1986 р. населення одержало побутових послуг на 145,6 млн крб.

Розвиток побутових послуг йде у напрямі наближення їх до підприємств, організацій та установ. Так, поряд з корпусами Інституту електроварування імені Є. О. Патона АН УРСР відкрито комплекс побутових послуг. Лише за десять місяців 1986 р. працівникам інституту було надано різноманітних побутових послуг більш як на 1 млн. крб. і при цьому скільки збережено трудящим часу, сил.

Проте далеко не повністю задовольняється попит на ремонт квартир за замовленнями населення, на ремонт побутових машин і приладів, технічне обслуговування транспортних засобів, що знаходяться в особистому користуванні громадян. Чимало конфліктів породжує необов'язковість служби побуту — зрив термінів виконання робіт, низька їх якість. Діяльність галузі потребує серйозної перебудови, дальшого, високими темпами, комплексного розвитку.

Важливою частиною соціальної програми КПРС є розв'язання житлової проблеми. Як і в усій країні, в Києві проводиться планомірна робота по розвитку житлового будівництва, дотриманню принципу соціальної справедливості при розподілі житла. Бюро Київського міськкому Компартії України розглянуло на початку 1986 р. питання про роботу партійних організацій і трудових колективів Головкиївміськбуду і поставило завдання забезпечити ритмічне, якісне будівництво житла у дванадцятій п'ятирічці². Керує чись також положеннями постанови

¹ Там же, с. 38.

² Прапор комунізму, 1986, 1 берез.

ЦК КПРС «Про основні напрями прискорення розв'язання житлової проблеми у країні» (квітень 1986 р.)¹, будівельні організації міста посилили увагу до своєчасного введення в дію житлових будинків, підвищення їх якості. На основі модернізації матеріально-технічної бази житлового будівництва збільшується його обсяг, поліпшується якість.

На початку 1987 р. житлова площа Києва, в якому на той час проживало 2559 тис. чоловік, становила 38 млн. м² проти 6,6 млн. у 1940 р. Лише в 1986 р. за рахунок державних асигнувань і коштів житлово-будівельних кооперативів введено в експлуатацію 24,5 тис. нових квартир, новосілля справили 126 тис. чоловік².

Ряд колективів міста підтримали ініціативу працівників виробничого об'єднання «Київський радіозавод» по будівництву житла господарським способом. Проте, хоча це і значно прискорювало розв'язання житлової проблеми, збільшувало участь майбутніх жильців в обладнанні квартир, восени 1986 р. більше 30 київських підприємств будували житло, об'єкти культурно-побутового призначення господарським способом.

У дванадцятій п'ятирічці розпочалося будівництво першого в Києві молодіжного житлового комплексу (МЖК). Створений за ініціативою комсомольців Київського авіаційного виробничого об'єднання при участі кількох підприємств та організацій Ленінградського району, МЖК будуватиметься на західній околиці міста — Південній Борщагівці. Житлові будинки споруджуються госпдоговірним способом силами членів комплексу за рахунок підприємств та організацій — учасників МЖК. На об'єкти народної освіти, охорони здоров'я, культурно-побутового обслуговування, а також благоустрій кошти виділяє міськрада.

У творчій співдружності з Київським зональним науково-дослідним

і проектним інститутом типового й експериментального проектування колектив домобудівного комбінату №3 перейшов до створення містобудівного комплексу майбутнього — масиву Теремки, що відзначається своєрідністю архітектурних форм, підвищеними зручностями квартир, продуманим розташуванням побутових і соціально-культурних об'єктів, зон відпочинку. Значних успіхів в освоєнні нових, поліпшених серій житла добивається також домобудівний комбінат №4.

Запланована широка програма реконструкції центру — Хрещатика, площ Бесарабської, Толстого, Московської, вулиць Горького, Боженка, Урицького, Володарського, Полтавської та ін. Дедалі більшого значення набуває відбудова старих будинків, що мають історико-культурну й архітектурну цінність, допомагають зберегти специфічний колорит кварталів. При реконструкції районів старої частини Києва це ретельно враховується. В 1975 р. у місті було взято на облік 948 житлових будинків, що заплановано комплексно капітально відремонтувати до 1990 р. Більша частина їх розташована в центральному районі — Ленінському. Проте за десятиріччя відремонтовано лише 123 будинки, що пов'язано з суттєвими недоліками в організації проектних і ремонтних робіт. У наш час цілком назріло питання й про дбайливе зберігання за старими вулицями та провулками нашого міста назв, пов'язаних з історичними подіями, видатними діями минулого.

Для забезпечення виконання програмного завдання партії — до 2000 р. надати кожній радянській сім'ї окрему квартиру — мають бути використані всі резерви збільшення масштабів житлового будівництва. Новий, третій післявоєнний гене-

¹ Правда, 1986, 24 апр.

² Прапор комунізму, 1987, 30 січ.

ральний план розвитку Києва, розрахований на два десятиріччя — до 2005 р., передбачає комплексний характер забудови міста, збагачення його новими культурними центрами, наближення місць розселення і роботи, поліпшення умов життя і праці, побуту й відпочинку киян.

Охорона здоров'я. У документах XXVII з'їзду КПРС та XXVII з'їзду Компартії України, на січневому (1987 р.) Пленумі ЦК КПРС вказувалося на недооцінку назрілих проблем матеріальної бази соціально-культурної сфери країни.

Перекося в сторону технократичних підходів послабили увагу до соціальних проблем виробництва, умов життя, побуту, відпочинку людей, що мало і свої негативні наслідки.

Недостатня увага до соціальної сфери стала однією з причин відставання в науково-технічному прогресі, зростання ефективності виробництва, перешкодою до використання наявного потенціалу.

Після XXVII з'їзду КПРС, який вніс серйозні корективи в ці питання, партійні, державні, профспілкові органи і органи охорони здоров'я Києва в дванадцятій п'ятирічці посилили увагу до соціальних проблем у цілому і до охорони здоров'я трудящих зокрема. Далі зміцнюється матеріальна база охорони здоров'я. До 27 амбулаторно-поліклінічних установ, збудованих у Києві за роки одинадцятій п'ятирічки, в 1986 р. приєдналися ще поліклінічно-амбулаторні заклади на 5,3 тис. відвідувань за зміну і лікарні більш як на 600 ліжок. Зараз у Києві нараховується понад 35 тис. лікарняних ліжок. У розрахунку на 10 тис. населення припадає 139 лікарняних ліжок¹. Ведеться реконструкція обласної клінічної лікарні з метою створення кращих умов для хворих, повнішого оснащення лікувальних корпусів новою медичною апаратурою і технікою². У Мінському районі міста для

робітників об'єднання «Маяк» та сусідніх підприємств відкрито поліклініку на 850 відвідувань щодня, де працюватиме понад 300 спеціалістів³. Продовжується будівництво ряду інших лікарень і поліклінік. У Києві у 1986 р. створено також Всесоюзний науковий центр радіаційної медицини АМН СРСР, до складу якого увійшли три інститути — експериментальної і клінічної радіології, а також епідеміології та профілактики променевих уражень. Спеціалісти центру ведуть ретельне обстеження населення на території, яка прилягає до Чорнобильської АЕС. Вчені і спеціалісти нової установи поряд з проведенням масового обстеження здоров'я людей у різних зонах з підвищеною природною радіацією повинні вирішувати і проблеми, пов'язані з застосуванням променевої терапії, розробити науково обгрунтовані нормативи для обслуговуючого персоналу атомних електростанцій⁴.

І все ж питання матеріально-технічної бази охорони здоров'я потребує посиленої уваги — в місті не вистачає до нормативу значної кількості амбулаторно-поліклінічних установ та лікарень.

Чисельність лікарів усіх спеціальностей у 1986 р. становила понад 21 тис. чоловік, тобто у розрахунку на 10 тис. жителів припадає 83 лікарі, — це чисельність лікарів, зайнятих як у лікувальних закладах, так і в науково-дослідних установах. У лікувально-профілактичних закладах міста не вистачає значної кількості лікарів і особливо — значної кількості середнього і молодшого медичного персоналу. Від цих та інших обставин залежить якість медичного обслуговування, яка ще викликає чимало нарікань трудящих. Рівень захворюваності серед киян продов-

¹ Прапор комунізму, 1987, 30 січ.

² Там же, 7 лют.

³ Там же, 1986, 7 листоп.

⁴ Сільські вісті, 1986, 4 жовт.

жує залишатись одним з найвищих у республіці. В боротьбі з захворюваністю необхідно тісніше поєднувати зусилля колективів промислових підприємств, установ і органів здоров'я. Саме про це йшлося на п'ятій міській міжспілковій конференції профспілок, що відбулася в січні 1987 р., та на XIV з'їзді профспілок України в лютому 1987 р. Ще належить багато зробити в справі поліпшення умов та охорони праці на заводах і особливо в будівництві¹. Нині для міста надзвичайно актуальною проблемою є скорочення ручної праці, адже кожен третій робітник промисловості і кожен другий у будівництві зайняті нею².

В практику охорони здоров'я широко впроваджуються досягнення медичної науки, проте темпи впровадження нової апаратури, інструментів і препаратів вимагають значного прискорення³.

Потреби населення міста в медичній допомозі задовольняються ще не повністю.

У червні 1986 р. ЦК Компартії України та Рада Міністрів УРСР прийняли постанову про заходи по дальшому економічному і соціальному розвитку Києва, в якій передбачено збудувати в місті, з залученням для цього коштів промислових підприємств та установ, протягом 1986—1990 рр. лікарень на 4050 місць, поліклінік на 11 730 відвідувань за зміну та дитячих дошкільних установ на 21 тис. місць. Передбачено також впорядкувати зони відпочинку на дніпровських островах, здійснювати заходи по охороні навколишнього середовища⁴. В дванадцятій п'ятирічці лише підприємствами і організаціями міста на розвиток мережі лікарень і поліклінік виділено 13,1 млн крб. На капітальний і поточний ремонт і придбання сучасної апаратури для медичних установ з урахуванням залучених коштів підприємств і організацій на-

мічається витратити 2424 тис. крб.⁵

Комплексний підхід до вирішення проблеми охорони здоров'я населення міста передбачає забезпечення здорових умов життя, праці і побуту, охорони навколишнього середовища, забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя, а також активну діяльність органів охорони здоров'я, наукових інститутів медичного профілю та громадськості міста в цьому напрямі. З метою об'єднання зусиль різних відомств та їх технічних, фінансових і матеріальних можливостей виконком Київської міської Ради народних депутатів та президія міської Ради професійних спілок затвердили в грудні 1986 р. комплексну науково-практичну програму «Здоров'я» на 1986—1990 рр., спрямовану на поліпшення стану здоров'я та продовження тривалості активного життя населення Києва. Особлива увага в ній приділяється профілактичному напрямку охорони здоров'я, зокрема повному охопленню населення Києва щорічною диспансеризацією.

Зміцнення здоров'я трудящих вимагає розв'язання цілого комплексу проблем матеріально-технічної бази, організаційних і кадрових питань, наукових рішень та постійної уваги до цього питання партійних, державних, профспілкових органів та широких кіл громадськості міста, адже здоров'я людей—неоціненний капітал соціалістичного суспільства.

Фізкультура і спорт. У Політичній доповіді ЦК ХХVII з'їзду КПРС велика увага приділяється охороні та зміцненню здоров'я людини, відзначається, що найголовнішим у

¹ Рад. Україна, 1987, 7 лют.; Прапор комунізму, 1987, 13 січ.

² Прапор комунізму, 1986, 22 жовт.; Правда, 1987, 23 февр.

³ Вечірній Київ, 1987, 12 лют.; Медицинская газета, 1987, 30 янв.

⁴ Рабочая газета, 1986, 29 июня.

⁵ Прапор комунізму, 1986, 11 лип.

житті людини є те, наскільки вона розумно й корисно проводить своє дозвілля. Для цього треба правильно використувати ту базу, яка є у розпорядженні населення, а також активніше розгорнути будівництво найпростіших спортмайданчиків та спортзалів за місцем проживання, організувати спортивні, туристичні та інші клуби на кооперативних засадах¹.

На рішення XXVII з'їзду КПРС київські міські, партійні, радянські та господарські організації, великі промислові підприємства відразу відгукнулись ділом. З ініціативи виконкому міськради народних депутатів було розроблено цілову комплексну програму «Фізкультура і спорт у дванадцятій п'ятирічці»².

В основу програми покладено проведений науковцями Київського інституту фізкультури, працівниками міського і районних спорткомітетів аналіз стану та розвитку фізкультурно-масової та оздоровчої роботи у місті за останніх 15 років. Аналіз, зокрема, показав, що на досягнутий рівень ми вийшли переважно за рахунок учнівської молоді. Середньорічний приріст тих, хто систематично займався спортом, становить 4,5 %. Але цей показник серед дорослого населення виявився вкрай незначним — лише 0,7 %³. Тому комплексною програмою передбачено подолання відставання у залученні до регулярних занять фізичною культурою дорослого населення міста.

Передбачені програмою заходи дозволяють у найближчому майбутньому значно збільшити і якісно поліпшити спортивну базу міста. В 1986 р. вже стали до ладу комплекси тенісних кортів у Залізничному районі та спортивному комплексі «Наука» Ленінградського району. У 1987 р. відчинять двері стадіон, стрілецький тир, плавальний басейн для учнів СПТУ № 5. В перспективі діятимуть спортивні об'єкти в рай-

оні житлового масиву Райдужний. Крім цього в місті функціонуватимуть ще 14 футбольних майданчиків, яхт-клуб, багатозальний спортивний комплекс, басейн і ряд спортивних споруд⁴. Загалом по місту за п'ятирічку забезпеченість населення спортивними спорудами зросте на 15—20 %. Практично це дозволить значною мірою вирівняти диспропорцію у розміщенні спортивних об'єктів у різних районах міста. Буде виправлено відставання міста у створенні спортивно-культурних комплексів, організації масового охоплення трудящих фізкультурними та оздоровчими заходами, особливо надання платних фізкультурних послуг всім бажаючим⁵.

Відповідно до комплексної програми зміцнюються позиції київського спорту на всесоюзній і міжнародній аренах. Однак, слід сказати, що підготовка спортсменів високого класу у Києві ще не завжди знаходиться на належному рівні. Виконком міськради прийняв рішення про підготовку спортсменів високого класу до Олімпійських ігор 1988 та 1992 рр.⁶

Згідно з загальними тенденціями розвитку системи підготовки спортсменів високого класу в Києві намічена серйозна перебудова фізкультурної організації. З цієї метою впродовж поточного олімпійського циклу буде створено 28 міжвідомчих центрів олімпійської підготовки з найбільш розвинутих у місті видів спорту⁷.

Намічена комплексна програма — важлива, необхідна, грандіозна за масштабами, якої ще досі не було. Партійні, радянські та господарські організації міста розуміють актуаль-

¹ Матеріали XXVII з'їзду КПРС, с. 59.

² Спортивна газета, 1986, 26 черв.

³ Прапор комунізму, 1986, 4 листоп.

⁴ Там же, 14 верес.

⁵ Там же.

⁶ Там же.

⁷ Там же.

ність цих заходів і по-діловому впроваджують їх у життя.

Освіта і культура. Невід'ємною складовою творчих перетворень, що відбуваються в країні у процесі революційної перебудови, стала реформа загальноосвітньої і професійної школи. В столиці Радянської України здійснюється комплекс заходів, спрямованих на кардинальне поліпшення якості навчання та виховання підростаючого покоління, його свідомого ставлення до суспільно корисної праці. Особлива увага приділяється зміцненню матеріально-технічної бази шкіл, створенню необхідних умов для піднесення рівня навчально-виховного процесу, забезпечення комп'ютерної грамотності учнів, поліпшення їх трудової підготовки. З цією метою за кожною школою закріплено базове підприємство, а також будівельна організація і установа культури. Це сприятиме підвищенню якості комуністичного виховання, розгортанню профілів трудового навчання¹.

Підприємства міста надавали велику матеріальну допомогу школам. В 1986 р. ними було виділено на будівництво шкіл і дошкільних закладів 9,8 млн. крб. На обладнання навчальних кабінетів базові підприємства щороку асигнували 2 млн. крб.² Розширювалася і вдосконалювалася мережа шкіл. В 1985/86 навчальному році в Києві працювало 310 загальноосвітніх шкіл, в яких навчалось 324 тис. учнів³. Виятково велику увагу зміцненню матеріально-технічної бази шкільних установ приділяли трудові колективи виробничих об'єднань ім. С. П. Корольова, «Електронмаш», ім. Артема, «Завод «Арсенал» ім. В. І. Леніна» та ін.⁴

Виходячи з того що неодмінною передмовою переходу до загальної професійної освіти є розширення участі школярів у суспільно корисній продуктивній праці, формування

у них свідомого вибору професії, насамперед у сфері матеріального виробництва, партійні та радянські органи, педагогічні колективи міста все більшу увагу приділяли поліпшенню трудового навчання учнів. Для трудового навчання старшокласників було створено міжшкільні учбово-виробничі комбінати, шість міжшкільних учбово-виробничих майстерень, розширено кількість робочих місць безпосередньо на підприємствах і в майстернях профтехучилищ. На початку 1986 р. в Києві 52 % учнів VII—X класів було охоплено різними видами суспільно корисної праці.

Протягом останніх років зароджувалися і поширювалися також нові форми залучення школярів до безпосередньої участі у трудовому процесі. В місті практикувалося створення постійно діючих трудових загонів або об'єднань старшокласників. На початку 1986 р. в школах міста їх було 19⁵. Вступаючи в цей загін, молода людина одержувала можливість вибрати певну професію, всебічно ознайомитися з нею. В середній школі № 94 було створено загін «Корчагінець», який почав працювати на поштамті. Зароблені гроші учні передали у Радянський Фонд миру, школі-інтернату для дітей-сиріт та ін. Важливо те, що з 180 школярів, які працювали в загоні, 87 зв'язали свою трудову діяльність з підприємствами зв'язку. В середній школі № 53 члени трудового загону «Білосніжка» працювали в травматологічному відділенні лікарні № 9⁶.

У процесі втілення в життя основних принципів реформи школи значну увагу також було приділено організації вивчення школярами елект-

¹ Радянська школа, 1986, № 5, с. 10.

² Там же.

³ Народне господарство Української РСР в 1985 році, с. 326.

⁴ Радянська школа, 1986, № 5, с. 10.

⁵ Там же, № 2, с. 64.

⁶ Там же.

ронно-обчислювальних машин. За ініціативою ряду організацій Києва під керівництвом міськкому Компартії України розроблена цільова комплексна програма «Комп'ютер», згідно з якою передбачається провадити відповідну організаційно-пропагандистську роботу, створити науково-методичний центр курсової перепідготовки вчителів, забезпечити міцну матеріально-технічну базу для вивчення школярами ЕОМ та ін. Якщо в 1986/87 навчальному році в школах Києва діяло 27 дисплейних кабінетів¹, то протягом дванадцятої п'ятирічки планується створити їх у 109 школах, а в кожному міжшкільному навчально-виробничому комплексі — по одній ділянці електронно-обчислювальної техніки².

Проведена робота свідчила про те, що педагогічні колективи під керівництвом партійних організацій за участю колективів промислових підприємств здійснили ряд важливих заходів, спрямованих на підвищення рівня роботи шкіл. Але в цілому, як зазначалося на нараді секретарів партійних організацій київських шкіл, ще не сталося головного, що передбачається реформою, — істотних зрушень в змісті навчально-виховного процесу: недооцінюється ефективність уроку, існує формалізм в оцінці знань учнів, чимало недоліків в організації суспільно корисної праці школярів тощо.

В здійсненні перебудови роботи школи особливу роль відіграє вчитель. У школах Києва в 1985/86 навчальному році працювало 18 тис. педагогів. Партійні організації, органи народної освіти все більшу увагу приділяли питанням підготовки і перепідготовки вчительських кадрів, підвищенню їх професійної майстерності. Конкретні заходи щодо цього включно до 1990 р. були розроблені в цільовій комплексній програмі «Урок».

Піднесення рівня навчання і виховання підростаючого покоління

стало одним з найважливіших напрямів культурно-ідеологічної діяльності партійних і радянських органів міста.

Втілюючи в життя рішення партії та уряду щодо реформи професійної школи, київські міськком партії та міськвиконком, міське управління профтехосвіти вели значну роботу в напрямі дальшого розширення масштабів і поліпшення якості підготовки молодшої зміни робітничого класу.

В ході реформи оновлювалася й зміцнювалася матеріально-технічна база профтехшколи міста, за одинадцяті п'ятирічку було освоєно понад 13 млн. крб. капіталовкладень, введено в дію більш як 4 тис. учнівських місць у профтехучилищах. У дванадцятій п'ятирічці буде побудовано, відремонтовано та реконструйовано 14 будівель училищ. Однак у зміцненні учбово-матеріальної бази профтехосвіти ще залишаються невирішені проблеми, в ряді училищ немає достатньої кількості майстерень і лабораторій, багато морально й фізично застарілого обладнання. Більш як 8 тис. учнів не забезпечено гуртожитками.

Зросла мережа навчальних закладів професійно-технічної освіти. В 1986 р. у Києві функціонувало 45 профтехучилищ проти 38 у 1980 р. Значно збільшився контингент учнів. У ході реформи зріс прийом до ПТУ місцевої молоді. Це збільшення відбувається в основному за рахунок випускників ІХ—Х класів загальноосвітньої школи для підготовки робітників із середньою та на базі середньої освіти. Однак значним був ще і прийом юнаків і дівчат в групи молоді, яка не одержувала середньої освіти. Помітними були втрати контингенту.

На виконання постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР 1984 р. «Про

¹ Прапор комунізму, 1986, 27 серп.

² Радянська школа, 1986, № 5, с. 10.

заходи по вдосконаленню підготовки, підвищенню кваліфікації педагогічних кадрів системи освіти і професійно-технічної освіти та поліпшення їх праці і побуту»¹ міськком партії, виконком міськради, управління профтехосвіти впровадили ряд заходів щодо поліпшення якісного складу керівних та інженерно-педагогічних кадрів системи профтехосвіти. У 1985 р. майже 87 % їх мали вищу, середню спеціальну та індустріально-педагогічну освіту, третину становили комуністи, половину — працівники із стажем п'ять і більше років, понад 52 % — чоловіки. В перспективі передбачається забезпечення професійної школи спеціалістами лише з вищою освітою. Поки що в справі удосконалення складу педагогів, майстрів виробничого навчання учбових закладів профтехосвіти міста є серйозні труднощі. Багато працівників звільнено з посад як такі що не справилися з роботою, спостерігається значна плинність кадрів. ЦК КПРС у постанові 1985 р. «Про партійне керівництво роботою по здійсненню реформи загальноосвітньої і професійної школи в Горьківській області» підкреслив необхідність прагнути до того, щоб в навчальних закладах було більше живої творчості й ініціативи, порядку і організованості, персональної відповідальності й дисципліни, щоб кожен працівник освіти, педагог, майстер виробничого навчання був активним борцем за втілення реформи у життя².

Головним в умовах реформи є підвищення якості навчання та виховання робітничої зміни. Партійні, профспілкові, комсомольські організації профтехзакладів міста у світлі вимог реформи перебудовують свою роботу, вдосконалюючи зміст, форми і методи навчально-виховного процесу. Підготовка майбутніх робітників здійснюється за новими учбовими програмами. Все ширше практикується виробниче навчання по випуску

корисної для народного господарства і населення продукції, виконанню складних видів робіт на замовлення базових підприємств. За 1981—1985 рр. учні професійної школи міста виготовили понад 680 верстатів, багато різноманітного інструменту, меблів тощо, виробили продукції та зробили послуг на суму близько 6 млн. крб. У навчальний процес широко вводиться практика залікової системи, використовуються такі форми роботи з учнями, як лекції, семінарські заняття, диспути та ін. З 1985 р. в училищах введено новий курс «Основи інформатики та обчислювальної техніки», що здійснюється на базі новостворених десяти кабінетів з комплектами персональних комп'ютерів. Підвищенню загальноосвітньої та професійної підготовки вихованців училищ сприяють більш тісні зв'язки профтехзакладів з базовими підприємствами та установами Академії наук УРСР. Так, науковці інститутів проблем литва, проблем матеріалознавства, фізіології ім. О. О. Богомольця керують учнівськими конструкторськими бюро ПТУ № 40, 41 та 43. Працівники інститутів напівпровідників та технічної теплофізики АН УРСР подали допомогу профтехучилищам № 35 та 13 в обладнанні кабінетів фізики та основ інформатики й обчислювальної техніки. Поліпшенню якості знань учнів сприяє участь майбутніх робітників у технічній творчості та раціоналізаторській діяльності. Так, наприклад, вихованці наставників ПТУ № 17 П. П. Собколова, Ф. Т. Нестеренка, Г. Я. Соколова, Л. І. Слепова та ін., постійно займаючись технічною творчістю, неодноразово ставали переможцями міських і республіканських виставок,

¹ Про реформу загальноосвітньої і професійної школи. Збірник документів і матеріалів. К., 1984. с. 91—98.

² Правда, 1986. 10 авт.

недавно були нагороджені грамотами міського управління профтехосвіти, міської ради ВТВР за успіхи в раціоналізаторській діяльності.

Партійні, профспілкові, комсомольські організації училищ, керуючись настановами XXVII з'їзду КПРС і XXVII з'їзду Компартії України, січневого (1987 р.) Пленуму ЦК КПРС, прагнуть до єдності навчально-виховної роботи, виховують у майбутніх робітників марксистсько-ленінський світогляд, працелюбність, високі моральні якості, патріотизм, інтернаціоналізм, готовність до захисту соціалістичних завоювань тощо. Для цього підвищується рівень викладання суспільних дисциплін, проведення політднів, політгодин, ряду інших різноманітних форм роботи. Але слід зазначити, що перебудова навчально-виховного процесу проходить ще повільно. Більшість учнів мають посередні знання, багато недоліків в організації та проведенні виробничої практики. В ряді училищ рівень виховної роботи не відповідає вимогам реформи.

Особливістю розвитку системи профтехосвіти в сучасних умовах є зростання її громадського престижу, збільшення чисельності підготовлених до праці робітників. Якщо 1980 р. училища міста випустили 14,6 тис. кваліфікованих робітників, то в 1986 р. — 19,6 тис. За одинадцять п'ятирічку училища всіх типів підготували майже 82 тис. кваліфікованих робітників. Більшість з них з середньою освітою та на базі середньої освіти. Професійна школа міста значною мірою забезпечує кадрами провідну галузь промисловості міста — машинобудування. Враховуючи зміни під впливом науково-технічної революції в структурі професій, профтехшкола розпочала підготовку робітників з обслуговування і ремонту робототехніки та комп'ютерів, налагоджування і експлуатації верстатів та маніпуляторів з програмним управ-

лінням. До кінця п'ятирічки такою підготовкою буде охоплено понад 5 тис. майбутніх робітників. Негативним є підготовка ще значної кількості робітників у групах молоді, яка не одержує середньої освіти.

Однією з особливостей трудової підготовки юнаків і дівчат на етапі вдосконалення соціалізму є зміцнення взаємозв'язку школи і ПТУ. «В ході реалізації пам'ячених заходів відбуватимуться дальший розвиток і зближення, а в перспективі — злиття професійної і загальноосвітньої школи», — підкреслюється в новій редакції Програми КПРС¹.

Виконуючи накреслення партії та уряду, професійна школа міста розвивається у напрямі дальшого поліпшення якості формування молоді зміни робітничого класу.

За умов прискорення соціально-економічного розвитку країни виникають нові, підвищені вимоги до підготовки спеціалістів. Рівень їх кваліфікації, висока громадянська відповідальність визначають масштаби і темпи науково-технічного прогресу, інтенсифікації народного господарства, перспективи соціально-економічного і духовного прогресу.

В Києві в 1985/86 навчальному році функціонували 18 вищих навчальних закладів, в яких навчалось 148 тис. студентів і 41 середній спеціальний навчальний заклад, де одержували підготовку 62,9 тис. учнів². У 1986 р. вузи міста підготували 25,4 тис. спеціалістів, випуск із середніх спеціальних навчальних закладів становив 18,8 тис. спеціалістів³.

Навчальний і виховний процес у вузах і технікумах міста в дванадцятій п'ятирічці ведеться за наміченою XXVII з'їздом КПРС перебудовою вищої і середньої освіти в країні.

¹ Програма Комуністичної партії Радянського Союзу. Нова редакція, с. 54.

² Народне господарство Української РСР. Стат. щорічник. — К., 1986, с. 336—339.

³ Прапор комунізму, 1987, 30 січ.

В червні 1986 р. було опубліковано проект постанови ЦК КПРС «Основні напрями перебудови вищої і середньої спеціальної освіти в країні»¹, в обговоренні якого беруть участь найширші кола трудящих.

ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР у грудні 1986 р. прийняли постанову «Про вдосконалення практики підготовки і перепідготовки кадрів для освоєння нової техніки і технології в галузях народного господарства», де підкреслено, що підготовка кадрів для використання нової техніки і прогресивної технології повинна випереджати їх впровадження, передувати реконструкції і переоснащенню діючого виробництва. Визначено доцільним здійснювати підвищення кваліфікації і передпідготовку кадрів спеціалістів у відповідних інститутах підвищення кваліфікації, у вузах, технікумах, на навчальних полігонах, до викладацької роботи в яких повинні ширше залучатися спеціалісти народного господарства, вчені, висококваліфіковані працівники вузів, науково-дослідних і проектно-конструкторських організацій.

У січні 1987 р. Політбюро ЦК КПРС розглянуло пропозиції щодо реалізації перебудови вищої і середньої спеціальної освіти, звернувши особливу увагу на якість підготовки та використання спеціалістів в народному господарстві. У підготовці спеціалістів з вищою освітою найважливішим є корінна перебудова навчально-виховного процесу, перехід до підготовки спеціалістів широкого профілю на базі оволодіння фундаментальними науковими і професійними знаннями, активного співробітництва з відповідними підприємствами, об'єднаннями і організаціями. Планується створення нового організаційно-економічного механізму взаємодії вищої школи і галузей народного господарства, основою якого будуть цільова підготовка і перепідготовка кадрів за договорами з галузями матеріально-

го виробництва, певною мірою за рахунок їх коштів².

На значенні перебудови вищої та середньої спеціальної школи, постійного підвищення кваліфікації спеціалістів наголошував М. С. Горбачов у доповіді на січевому (1987 р.) Пленумі ЦК КПРС. Створення державної системи безперервної освіти, зазначалось у доповіді, XXVII з'їзд КПРС поставив як одне з найважливіших завдань, бо тільки так можна підтримувати компетентність кадрів на рівні сучасних вимог, особливо в нових та найновіших галузях техніки та технології³.

Перебудова освіти в країні відкриває широкі перспективи соціально-економічного, науково-технічного і духовного прогресу радянського суспільства.

У здійсненні перебудови в духовній сфері, що обумовлює перелом у свідомості радянських людей, їх психології, неухильно зростає роль закладів культури. В Києві розширюється їх мережа. Протягом останніх років відкрито Бібліотеку Дружби народів, у 1986 р. перших відвідувачів прийняв Державний музей літератури УРСР. Діяло 24 музеї (без філіалів), 13 театрів, понад 13,4 тис. бібліотек. Перебудова їх діяльності тісно пов'язана з тими процесами, що відбувалися в житті країни на сучасному етапі. Це обумовлює необхідність розширення арсеналу ідеологічного впливу на населення. Зароджуються нові форми роботи, що відповідають вимогам сьогодення. В місті виникли такі нові форми організації змістовного дозвілля, як міські студентські дискусійні клуби «Еврика» і «Абетка для двох», літературно-театральна вітальня, клуб профорієнтації старшокласників Залізничного району та ін.⁴

¹ Рад. Україна, 1986, 1 черв.

² Правда, 1987, 7 янв.

³ Там же, 28 янв.

⁴ Прапор комунізму, 1986, 17 січ.

Все ширше культурно-освітні установи в своїй діяльності серед широких верств населення застосовували форми роботи, що відповідали завданням прискорення соціально-економічного розвитку країни. Повсюдно провадилися громадсько-політичні читання «КПРС — авангард радянського народу», ленінські уроки, зустрічі з ветеранами партії, героями бойової і трудової слави, вечори Інтернаціональної дружби.

Водночас у діяльності культурно-освітніх закладів долаються ті перешкоди, що особливо проявилися протягом останніх років. Так, бібліотеки Києва задовольняють свої потреби в художній і дитячій літературі лише на 25—40 %, виробничій — на 70—80 %. Крім того, ставиться завдання підвищити кваліфікацію бібліотечних працівників, щоб 90 % їх мали вищу або середню спеціальну освіту.

За минулі роки зріс культурний потенціал міста. Цьому певною мірою сприяло відкриття нових театрів — Молодіжного, Естради. Більш регулярними стали фестивалі мистецтва, масові вистави на вулицях, площах і на стадіонах. Зміцнювалися нові традиції: систематично почали провадитися тижні театру, свята образотворчого мистецтва, виступи духовних оркестрів тощо. Широкий громадський резонанс набули заходи, проведені у зв'язку з 150-річчям від дня загибелі О. С. Пушкіна. Утверджувалися також нові форми організації самодіяльної художньої творчості, поширення набували неформальні об'єднання любителів музики, кіно, театру. В Києві було проведено два фестивалі любительської музики. Нові завдання літераторів і митців обговорили пленуми київських організацій творчих спілок України, які відбулися протягом минулого року. Вони відзначили, що художня культура стала більш важливим інструментом виховання народу, створення моральної атмосфери в

суспільстві. Зокрема, на VIII пленумі Київської організації Спілки композиторів України відзначалася необхідність перебудови закладів культури, пошуку нових форм в їх роботі, активізації боротьби проти проникнення в наше життя псевдокультури, вдосконалення виховання людини, особливо молоді, на кращих зразках вітчизняної культури.

Співробітництво з трудящими зарубіжних країн. Важливе місце у боротьбі наслідів за мир та соціальний прогрес зайняв XXVII з'їзд КПРС. Комуністична партія Радянського Союзу своїм принциповим, творчим й новаторським вирішенням ключових проблем сучасної епохи показала, що вона з честю виконує свою історичну місію і інтернаціональний обов'язок. Рішення та ідеї з'їзду ленінської партії, революційна за своїм характером перебудова, що розгорнулася в країні і спрямована на оновлення всіх сторін життя радянського суспільства, надання соціалізму найсучаснішої суспільної організації і найбільш повне розкриття творчого потенціалу соціалістичного ладу, здійснюють вплив на міжнародний комуністичний рух, особливо на комуністів всіх братніх країн соціалізму і зустрінуті з великим інтересом прогресивною громадськістю світу.

Незаперечним є також те, що процес перебудови, ствердження нового мислення і атмосфера, пов'язана з ним, сприяють зростанню міжнародного авторитету Радянської країни, відкривають нові можливості для зміцнення взаєморозуміння між народами і розвитку міжнародного співробітництва. Послідовне і активне здійснення зовнішньополітичної стратегії партії, яка була розроблена XXVII з'їздом КПРС і головна мета якої — забезпечення радянському народу можливості пра-

цтовати в умовах міцного миру і свободи, супроводжується новими конструктивними кроками Радянської держави і Комуністичної партії по збереженню і зміцненню загального миру, поглибленню і підвищенню ефективності взаємодії з братніми соціалістичними країнами, розвитку дружніх відносин з країнами, що визволилися, та ділового, взаємовигідного співробітництва з капіталістичними державами.

В зовнішньополітичній сфері, наприклад, спираючись на програму досягнення загального миру через ядерне роззброєння, висунуту 15 січня 1986 р., Радянський Союз пропонує сміливі, реалістичні підходи до згортання гонки озброєнь на всіх її напрямках. Масштабні миролюбні пропозиції СРСР одностайно підтримані радянськими людьми, з схваленням і надією зустрінуті усім прогресивним людством. Проте, як показала радянсько-американська зустріч у Рейк'явіку і наступний відхід американської сторони від досягнутого там взаєморозуміння, активному миролюбному курсу СРСР, країн соціалізму наполегливо протистоїть лінія агресивних імперіалістичних сил на підтримку воєнно-стратегічної рівноваги та підготовку до війни. За цих умов у суспільній свідомості народних мас росте розуміння необхідності примножити зусилля для відвернення рокової загрози. І в перших рядах масового руху прихильників миру — радянські люди. «Час показав, — виражає, наприклад, почуття трудящих нашої країни у листі в «Правду» бригадир київського заводу «Ленінська кузня» О. Марченко, — що американські імперіалісти та їх союзники по НАТО падто неохоче йдуть на мирні пропозиції нашої країни, які знайшли втілення у Заяві М. С. Горбачова. Вони як і раніше хочуть проводити політику з позицій сили. Тому наша відповідь — працею зміцнювати могутність своєї країни, конкрет-

ними справами на заводах й полях сприяти міжнародній безпеці»¹.

Важливою умовою мирного розвитку міжнародних відносин на сучасному етапі є зміцнення дружби і взаєморозуміння між народами, розширення інтернаціональних зв'язків між громадськими організаціями країн світу. Про це, зокрема, говорили делегати V республіканської конференції Українського товариства дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами, яка відбулася 24 січня 1987 р. у Києві. Як підкреслювалось на конференції, незважаючи на надзвичайно складну політичну обстановку, в умовах відходу США і ряду країн НАТО від політики розрядки і конструктивного діалогу не тільки розвивалися зв'язки товариства в капіталістичному світі, а й вдалося ще більш розширити контакти з громадськістю західних країн. Дні Радянського Союзу з участю Української РСР і Києва, інші комплексні заходи пройшли в 15 капіталістичних державах, у тому числі США, Канаді, Франції, Іспанії, Японії, ФРН. У ході цих заходів сотні тисяч чоловік побували на виступах українських художніх колективів, ознайомилися з виставками, які відображають соціально-економічні і культурні досягнення республіки, взяли участь у розмовах сучасності. Питання зміцнення та розширення міжнародного культурного співробітництва, поширення ідей гуманізму розглядалися на науковій нараді експертів ЮНЕСКО з питань змісту і методів викладання іноземних мов і зарубіжних літератур, що відбулася в січні 1987 р. на базі Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка з участю представників 14 європейських країн.

Важливим кроком на шляху підвищення зовнішньоекономічної активності і ролі нашої країни в

¹ Там же, 16 янв.

міжнародному поділі праці стали прийняті у вересні 1986 р. ЦК КПРС і Радою Міністрів СРСР постанови про вдосконалення зовнішньоекономічних зв'язків¹. Ці документи — частина глибокої перебудови народногосподарського механізму в СРСР, спрямовані на корінне вдосконалення всієї існуючої системи міжнародного співробітництва, передусім з соціалістичними країнами, з метою подолання відчуженості промисловості й зовнішньої торгівлі. Для цього більша частина зовнішньоекономічних функцій передається підприємством та організаціям, які безпосередньо взаємодіють з партнерами за рубежом. Так, більш як 20 міністерствам і відомствам СРСР, а також 70 великим об'єднанням і підприємствам було надано з 1 січня 1987 р. право безпосередньо здійснювати експортно-імпорتنі операції, включаючи ринки капіталістичних країн і країн, що розвиваються. В економічному співробітництві з соціалістичними країнами передбачено забезпечити перехід до глибокої виробничої спеціалізації й кооперування на основі широкої участі радянських виробничих об'єднань і підприємств в реалізації прийнятої в грудні 1985 р. Комплексної програми науково-технічного прогресу країн-членів РЕВ до 2000 р. Зокрема, їм надані широкі права в розвитку прямих зв'язків з підприємствами й організаціями інших країн-членів РЕВ, у створенні спільно з ними госпрозрахункових підприємств і міжнародних об'єднань, а з капіталістичними державами — спільних підприємств і фірм.

Ці та інші заходи по перебудові зовнішньоекономічної діяльності, які здійснюються у нашій країні з метою підвищення ефективності виробництва, відкривають широкі можливості для розвитку міжнародного співробітництва, в ході якого ще більш розширюються й поглиблюються інтернаціональні зв'язки радянських

трудящих, у тому числі й трудових колективів Києва. Так, десятки науково-дослідних установ УРСР, в тому числі такі відомі інститути АН УРСР, як Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона та Інститут кібернетики ім. В. М. Глушкова, в рамках реалізації Комплексної програми науково-технічного прогресу країн — членів РЕВ уклали нові угоди про співробітництво з партнерами в братніх країнах. З'явилися у Києві й перші об'єднання з правом здійснення прямих зв'язків з підприємствами й організаціями зарубіжних країн і виходу на зовнішній ринок через власні зовнішньоторговельні фірми. Серед них — верстатобудівне об'єднання, продукція якого давно й відмінно рекомендувала себе за рубежом: у числі його споживачів близько 30 держав, включаючи всі країни соціалістичної співдружності, а також Францію, Японію, Бразилію, Аргентину й деякі інші капіталістичні держави. З наданням об'єднанню права безпосередніх експортно-імпорتنих операцій розширилися традиційні й відкрились нові можливості в розширенні випуску високо-ефективної продукції експорту, господарського використання імпорتنих товарів, підвищенні ефективності всієї економічної діяльності. Як відзначав генеральний директор верстатобудівного об'єднання О. А. Бідний, що ми зможемо краще вивчати зовнішній ринок, рівень вимог крізь призму конкурентоспроможності власних виробів. І оперативніше вживати заходи — економічні, інженерно-технічні, організаційні. Підприємство напряму пов'язується з партнером-покупцем. І також напряму матиме змогу задовольняти свої потреби через зовнішній ринок.

Рішення XXVII з'їзду КПРС, заходи, яких вживають партія і уряд для дальшої демократизації радян-

¹ Правда, 1986, 24 сент.

ського суспільства, відкрили широкі можливості для підвищення активності трудових колективів, громадських організацій, широких трудящих мас у сфері міжнародного співробітництва, зокрема у розвитку й поглибленні інтернаціональних зв'язків радянських людей з народами братніх країн соціалізму. Відповідно до рішень партійного з'їзду, який відзначив зростаюче значення широкого спілкування трудових колективів, громадських організацій, громадян соціалістичних країн для взаємного збагачення думками, ідеями, досвідом соціалістичного будівництва¹, на якісно новий рівень виходять у своїй інтернаціональній діяльності всі ланки й учасники соціалістичного співробітництва, в тому числі й громадськість поріднених міст. Все більш багатими й багатограними, дієвими і взаємовигідними стають зв'язки киян зі своїми побратимами за рубежем. Про це свідчать, зокрема, результати перебування у Києві делегації Краківського комітету ПОРП на чолі з секретарем комітету Єжі Хаузнером у січні 1987 р.

Перебування у столиці України делегації з міста-побратима Кракова носило діловий, змістовний характер. Численні зустрічі польських друзів — у міському комітеті партії, з партійним активом, у вищих навчальних закладах — були підпорядковані головній меті — поглибленню співробітництва між вузами і науково-дослідницькими закладами двох міст-побратимів, налагодженню ділових контактів між ними у рамках підписаної між урядами СРСР і ПНР угоди про науково-технічне співробітництво до 2000 р. Мова йшла про розширення співробітництва у вирішенні конкретних проблем: спільному написанні книг по суспільним наукам, спільному вирішенні технічних проблем та виконанні навчових

експериментів, обміні досвідом з питань виховання молоді, удосконаленні інших перспективних форм міжвузівського співробітництва². Перебування у Києві партійної делегації Кракова співпало з важливою подією у житті нашої партії і країни — січневим (1987 р.) Пленумом ЦК КПРС. Оцінюючи його значення, секретар Краківського комітету ПОРП Є. Хаузнер відзначив: «Безперечно, що січневий Пленум ЦК КПРС, його документи мають історичне, революційне значення... Водночас з цілковитою впевненістю можу сказати, що ваш приклад матиме дуже позитивний вплив на розв'язання нашою партією наших проблем. Адже, крім усього, цей Пленум засвідчує, що порушені на ньому питання стосуються не лише одного суспільства, народу однієї соціалістичної країни — вони стосуються і нашої партії, нашої країни. Іншими словами, січневий Пленум ЦК вашої партії вказав шлях розвитку для всіх країн соціалістичної співдружності»³.

Немає сумніву, що реалізація погоджених під час візиту до Києва партійної делегації з Кракова домовленостей, так само як і перспективних планів розвитку співробітництва між громадськістю столиці Радянської України і трудящими зарубіжних міст-побратимів, стане новим внеском у зміцнення інтернаціональної єдності і зближення країн соціалізму, поглиблення взаєморозуміння між народами і рівноправного, взаємовигідного співробітництва між різними державами, згуртування миролюбних сил планети.

¹ Див.: Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу, с. 133—134.

² Прапор комунізму, 1987, 28, 30, 31 січ., 8 лют.

³ Там же, 8 лют.

ВИСНОВКИ

В умовах удосконалення соціалізму в сузір'ї міст-героїв, єдиній сім'ї народів-братів столиця Української РСР переживає справжній розквіт. Трудящі під керівництвом 230-тисячної партійної організації міста самовідданою працею втілюють у життя накреслення Комуністичної партії Радянського Союзу.

60-і — середина 80-х років відзначені високим зростанням виробничого, науково-технічного та культурного потенціалу міста. Успіхи трудівників міста-героя особливо яскраво продемонстровані в період святкування 1500-річчя Києва, яке стало знаменною подією у суспільно-політичному і культурному житті країни, ще раз переконливо показало непорушність великого братерства народів, дружба яких корінням входить в глибину історії.

Вітаючи трудівників столиці Радянської України з приводу ювілею міста, ЦК КПРС, Президія Верховної Ради СРСР і Рада Міністрів СРСР зазначали: «Сучасний Київ — величезний індустріальний, науковий і культурний центр. Гордість і слава міста — робітничий клас. Його талантом і натхненням створюються складні машини і прилади, високоякісні товари народного споживання. Широко відомі наукові досягнення київських учених у ряді провідних галузей науки. В єдину інтернаціональну культуру нашої країни вагомий вклад носять діячі літератури та мистецтва»¹.

Комуністична партія, Радянський уряд високо оцінили успіхи киян. За великі заслуги у зміцненні братер-

ської дружби народів, вклад у зростанні економічної та оборонної могутності нашої багатонаціональної соціалістичної Батьківщини, в розвиток вітчизняної науки і культури місто Київ у 1982 р. нагороджено орденом Дружби народів. Нині на Червоному прапорі столиці Радянської України майоріють медаль «Золота Зірка», два ордени Леніна, орден Дружби народів — переконливе свідчення заслуг трудівників міста у соціалістичному будівництві. Десятки тисяч киян з гордістю носять медаль «В пам'ять 1500-річчя Києва», засновану Президією Верховної Ради Союзу РСР. За досягнуті успіхи у виконанні завдань першого року одинадцятої п'ятирічки близько 4 тис. жителів міста удостоєні високих урядових нагород.

У промові на урочистих зборах, присвячених 1500-річчю Києва і врученню місту ордена Дружби народів, 28 травня 1982 р. член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербицький сказав: «Народне прислів'я говорить «Місто люди прикрашають». Її справедливість повністю підтверджується вагомими, насправді красивими ділами киян. Їх патріотичні починання стали надбанням трудівників багатьох областей України, міст країни. В свою чергу, в Києві найшли широку підтримку цінні ініціативи москвичів, ленінградців, трудових колективів із братніх союзних республік і міст-побратимів із соціалістичних країн»².

¹ Правда України, 1982, 29 мая.

² Там же.

Організуючою і керівною силою творчої діяльності радянського народу, в тому числі киян, є Комуністична партія Радянського Союзу, спрямовуюча діяльність якої має благотворний вплив на поступальний розвиток радянського суспільства. Генеральний секретар ЦК КПРС М. С. Горбачов на позачерговому безрезневому (1985 р.) Пленумі зазначив: «Партія — саме та сила, яка здатна врахувати інтереси всіх класів і соціальних груп, всіх націй і народностей країни, згуртувати їх воедино, мобілізувати енергію народу на спільну справу комуністичного творення»³.

Одним з найяскравіших проявів творчої активності радянських людей стало масове соціалістичне змагання. У соціалістичному змаганні, що розгорнулося за достойну зустріч XXVII з'їзду партії, виконання завдань одинадцятої п'ятирічки, брали участь сотні тисяч киян. Це змагання постійно збагачувалося новими ініціативами.

У ході соціалістичного змагання підвищувалась суспільна активність всіх верств населення, розвивались і міцніли дружба і співробітництво киян з трудівниками інших міст Радянського Союзу. Партійні організації, виконуючи рішення Політбюро ЦК КПРС щодо удосконалення практики підбиття підсумків соціалістичного змагання і заохочення його переможців (1983), покращували організацію соціалістичного змагання, підвищували його дієвість у боротьбі за успішне виконання завдань одинадцятої п'ятирічки. При цьому враховувались нові вимоги й умови пов'язані з розвитком виробництва, поширенням бригадної форми організації і стимулювання праці.

Найбільш яскраві трудові звершення пов'язані з планами і справами комуністів, які задають тон у соціалістичному змаганні, випускають резерви подальшої інтенсифікації виробництва, підвищення ефективності

діяльності трудових колективів. Для безперервного зростання технічного рівня й якості продукції в столиці провадилась і провадиться велика організаторська і масово-політична робота.

Вживались активні заходи щодо реконструкції і технічного переозброєння підприємств, вдосконалення економічного механізму управління зростанням міста, науковим прогнозуванням його розвитку. Взятий курс на формування столиці України як науково-виробничого, управлінського і культурно-освітнього центру республіки у складі єдиного народногосподарського комплексу країни.

Були розроблені генеральна схема розвитку промисловості і програма раціонального використання трудових ресурсів Києва. Передбачено, що переважаюче місце в його індустрії так само займатимуть машинобудування, приладобудування, хімічна, легка і харчова промисловість. Питома вага цих галузей у виробничому потенціалі міста на початку 80-х років перевищувала 90 %. У реалізації розроблених комплексних програм «Ручна праця», «Метал», «Будівництво», «Плодоовоч», «Все краще — дітям!», «Навколишнє середовище», «АСУ — Київ» брало участь близько 300 підприємств і організацій 56 міністерств і відомств. Намічені дальше удосконалення територіальної спеціалізації столиці України, перетворення її у місто точного машинобудування і приладобудування, засобів механізації й автоматизації. Найближчим часом більше половини товарної промислової продукції дадуть підприємства машинобудування і металообробки.

У Звіті Центрального Комітету Компартії України XXVII з'їзду Комуністичної партії республіки був

³ Матеріали позачергового Пленуму Центрального Комітету КПРС, 11 берез. 1985 р., с. 12.

позитивно відзначений досвід Київського міськкому партії, який одним з перших підійшов комплексно до розв'язання проблеми прискорення науково-технічного прогресу. У місті знайдено ефективні форми інтеграції науки і виробництва, успішно функціонує система управління підвищенням якості продукції, здійснюються цільові науково-технічні програми⁴.

Програма економічного і соціального розвитку столиці Української РСР реалізувалась успішно. Перевищувались завдання п'ятирічки щодо зростання обсягу промислового виробництва, продуктивності праці, випуску більшості найважливіших видів продукції.

Поліпшенню роботи всіх галузей народного господарства міста сприяло прийняття Верховною Радою СРСР у червні 1983 р. після всенародного обговорення Закону про трудові колективи і підвищення їх ролі в управлінні підприємствами, установами, організаціями.

Дієвою формою соціалістичного самоуправління, виховання людей у дусі колективізму є бригадна форма організації праці. У 1983 р. в промисловості міста діяло понад 15 тис. єдинопідрядних бригад. Розповсюдження такої форми організації праці йшло одночасно з посиленням у трудових колективах партійного впливу, розгортанням масово-політичної та ідеологічної роботи. Тут на перший план висувалися питання зміцнення виробничої, трудової і виконавської дисципліни, а також організованості, перебудови ідеологічної діяльності, удосконалення партійної роботи.

У київській партійній організації, як і в інших на Україні, велика увага приділялася добору і розстановці кадрів, підвищенню їх відповідальності за доручену справу; тут нагромаджений великий досвід роботи з кадрами. Основним критерієм в оцінці діяльності керівників прийнято

вважати кінцеві результати їх роботи, здатність своєчасно й якісно вирішувати конкретні господарсько-політичні та ідейно-виховні завдання. Широко практикувалися звіти господарських керівників у партійних комітетах перед трудовими колективами.

Неухильне піднесення економічної могутності нашої країни, розгортання науково-технічної революції забезпечують широкі можливості прогресу науки і культури столиці Радянської України. Значних успіхів добилися київські вчені у розробці кардинальних напрямів наукових проблем. Все більшого розвитку набула така організаційна форма прискорення науково-технічного прогресу, як навчально-науково-виробничі об'єднання. Створені вперше в Києві, вони одержали розповсюдження у всіх вузівських центрах республіки.

Відповідно до рішень партії в Києві планомірно здійснювалась соціальна програма. З року в рік зростало будівництво квартир, шкіл, дитячих дошкільних закладів, лікарень, поліклінік, установ і підприємств культурно-побутового призначення. Були введені в дію нові лінії метрополітену, автобусних, таксомоторних і трамвайних маршрутів. Постійно збільшуються асигнування на розвиток міського господарства і соціально-культурні потреби столиці Радянської України.

Велика робота проведена в місті по реалізації Продовольчої програми. Реконструйовано і модернізовано ряд підприємств харчової промисловості, збудовано нові. Багато зроблено для докорінного поліпшення забезпечення киян овочами й фруктами, покращилась діяльність магазинів, підвищився рівень обслуговування трудівників. Успішно перетворюється в життя комплексна програма «Плодоовоч».

⁴ Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії України, с. 37.

Стрімкими темпами розвивається мережа культурно-освітніх установ, покращується їх робота щодо комуністичного виховання трудящих. Значний вклад у розвиток багатонаціональної радянської культури, справу ідейного виховання трудящих вносять діячі літератури, мистецтва столиці Радянської України. «Формувати, підносити духовні потреби людини, активно впливати на ідейно-політичне і моральне обличчя особи, — говорилось на червневому (1983 р.) Пленумі ЦК КПРС, — надзвичайно важлива місія соціалістичної культури»⁵. Як і всі працівники мистецтва країни, київські письменники, художники, скульптори, композитори, кінематографісти, майстри сцени й естради твердо стоять на перевірених життям позиціях соціалістичного реалізму, на ленінських принципах партійності, класовості і народності. Натхнені постійною турботою Комуністичної партії, представники художньої інтелігенції створюють твори, в яких прославляють героїчні звершення радянського народу, примножують його духовну скарбницю.

В умовах удосконалення соціалізму Центральний Комітет КПРС провадить велику роботу щодо дальшого зміцнення зв'язків партії з народними масами, керуючись вказівками В. І. Леніна про те, що «авангард лише тоді виконує завдання авангарду, коли він уміє не відриватися від керуючої маси, а дійсно вести за собою всю масу»⁶.

Київський міськком партії постійно дбає про підвищення ролі первинних партійних організацій, яким належить ключова роль у зміцненні їх зв'язків з широкими масами. В партійних організаціях широко практикувалось проведення відкритих партійних зборів, партійні комітети багато робили щодо підвищення авангардної ролі комуністів. У практиці роботи міськкому партії стало правилом провадити кожного року апаліз

діяльності районних комітетів партії. Налагоджена чітка система інформації знизу шляхом узагальнення питань, що падають від трудящих лекторам, пропагандистам, агітаторам і політінформаторам. Партійні комітети міста успішно використовують такий важливий канал зв'язку з масами, як листи й усні звернення трудівників. У серпні 1983 р. Київський міськком Компартії України організував зустріч з ветеранами партії міста. В партійних організаціях широко пропагувалися матеріали зустрічі з ветеранами в ЦК КПРС, зверталась увага на збереження і примноження революційного і трудового досвіду, лепіпських традицій партійного життя, на зміцнення зв'язків партії з масами.

У центрі уваги Київської партійної організації постійно знаходились корінні питання розвитку виробництва, підвищення його ефективності, прискорення науково-технічного прогресу, турбота про виховання людей, про поліпшення умов їх праці та побуту, створення в кожному колективі ділової, творчої обстановки, мобілізації трудящих на виконання і перевиконання планових завдань, соціалістичних зобов'язань. В авангарді боротьби трудівників міста за успішне вирішення народногосподарських завдань ішли комуністи.

Міськком, райкоми партії, первинні парторганізації здійснювали практичні заходи щодо покращання ідеологічної, виховної, пропагандистської роботи, пов'язуючи їх з вирішенням головних завдань економічного і соціального розвитку міста. Постійно підвищувалась роль комуністів у вихованні людей, удосконалювались політична освіта, економічне навчання трудящих.

Партійні організації глибоко вникали в діяльність творчих спілок,

⁵ Матеріали Пленуму Центрального Комітету КПРС, 14—15 черв. 1983 р., с. 45.

⁶ *Ленін В. І.* Повне збір. творів, т. 45, с. 23.

установ культури, навчально-виховний процес шкіл, середніх учбових закладів, профтехучилищ, вузів, засобів масової інформації і пропаганди. Предметом особливої турботи міської партійної організації були виховання молоді, її ідейно-моральне, класове, трудове і фізичне загартування. Основою комуністичного виховання молоді було і залишається формування у них наукового, марксистсько-ленінського світогляду.

Значна роль у вдосконаленні ідеологічної, масово-політичної роботи належить кадрам пропагандистів, ученим-суспільствознавцям. За останні роки мережа політосвіти поповнилась великою кількістю підготовлених, добре знаючих свою справу людей. У місті удосконалилась лекційна пропаганда, розширились її системні форми.

Висока активність трудящих, зміцнення дисципліни й організованості позитивно вплинули на виконання планів, підвищення ефективності виробництва, покращання діяльності всіх підприємств, організацій та установ.

Міський комітет Компартії України і міська Рада народних депутатів виявляють велику увагу перспективі розвитку Києва. Розроблений новий генеральний план розвитку столиці Радянської України на період до 2000 року і на більш віддалену перспективу. У складі єдиного народногосподарського комплексу країни столиця республіки продовжує формуватися як науково-виробничий, управлінський і культурно-освітній центр Української РСР. Інтенсивно будуть розвиватись точне машинобудування і приладобудування, засоби механізації й автоматизації. У найближчий період більше половини товарної продукції промисловості дадуть підприємства машинобудування і металообробки. Намічено здійснити багато заходів щодо впровадження прогресивної технології, механізації й автомати-

зації виробництва. В одинадцятій п'ятирічці завершена розробка двох комплексних програм — генеральної схеми розвитку промисловості і раціонального використання трудових ресурсів.

Архітектори вирішують завдання максимального наближення нових житлових районів до зелених зон, мальовничих берегів Дніпра. Продовжується забудова масивів Виноградар, Харківське шосе, Південна Борщагівка, Троещина та ін.

Поряд з випуском основної, традиційної продукції постійно збільшується випуск товарів народного вжитку: меблів, магнітофонів, мотоциклів, телевізорів, фотоапаратів, спортивних товарів, а також кондитерських виробів, різноманітної молочної і м'ясної продукції тощо.

У ході виконання Продовольчої програми розширюються аграрні цехи підприємств, створюються нові. Зміцнюється шефська допомога селу. Промислові підприємства міста постачають трудівникам села Київської області машини й обладнання, продукцію хімічної і бактеріологічної промисловості, запасні частини до сільськогосподарських машин. Продовжується будівництво різноманітних сільськогосподарських об'єктів — складів, силосних споруд, овочезбиральних платформ та ін.

У дванадцятій п'ятирічці планується суттєве зростання роздрібного товарообороту, розвиток матеріально-технічної бази торгівлі, підвищиться культура торгівлі, удосконаляться прогресивні форми обслуговування, дальша спеціалізація мережі, технічне переоснащення підприємств торгівлі і громадського харчування. Великі завдання ставляться щодо покращення побутового обслуговування населення: будуватимуться пові будинки побуту, ательє індивідуального пошиття одягу, створюються комплексні приймальні пункти тощо.

Постійно буде розвиватись пасажирський автотранспорт Києва. Бу-

дуть введені в дію нові станції й дільниці метрополітену, прокладаються нові тролейбусні лінії, автобусні та трамвайні маршрути. У системі комунального господарства міста продовжується будівництво водопровідних, каналізаційних, теплових і газових мереж, нових водопровідних і аераційних станцій, проводиться благоустрій доріг, озеленення новобудов. Збільшується кількість закладів охорони здоров'я, підвищується рівень медичного обслуговування.

На діяльність партійних організацій, суспільно-політичне життя трудящих Києва, як і всієї країни, величезний вплив справили рішення квітневого (1985 р.) Пленуму ЦК КПРС, який дав реалістичну оцінку справ в усіх галузях народного господарства, викрив негативні явища і упущення в роботі партійних, господарських і громадських організацій і сформулював концепцію прискорення соціально-економічного розвитку країни на основі науково-технічного прогресу.

Вся робота партійних радянських органів і громадських організацій Києва в останній рік одинадцятої п'ятирічки була спрямована на виконання завдань п'ятирічки, рішень квітневого (1985 р.) Пленуму ЦК КПРС. Основна увага була зосереджена на усуненні недоліків у господарському та культурному будівництві, поліпшенні роботи партійних, радянських органів, комсомолу, профспілкових та інших громадських організацій. Особливе місце в роботі партійних організацій міста зайняла боротьба за дисциплінованість кожного трудівника на робочому місці, з будь-якими втратами робочого часу, порушеннями норм радянського законодавства.

У травні 1985 р. питання про підсумки роботи квітневого (1985 р.) Пленуму ЦК КПРС і завдання міської парторганізації по підготовці до XXVII з'їзду КПРС і XXVII з'їзду Компартії України обговорюва-

лись на VIII пленумі Київського міського Компартії України. У своїй постанові пленум, зокрема, відзначив необхідність неухильного виконання всіма виробничими колективами п'ятирічних завдань і річних планів, передусім з таких важливих показників, як темпи зростання обсягів виробництва, продуктивність праці, якість продукції, її собівартість, економія ресурсів. Пленум закликав усіх комуністів міста активно сприяти зміцненню партійної, державної і трудової дисципліни, провпорядку, підвищенню відповідальності кадрів за дотримання партійних і державних інтересів. Поставлене завдання щодо дальшого організаційно-політичного зміцнення первинних партійних організацій, підвищення авангардної ролі комуністів, трудової і соціальної активності киян, розвитку їх ініціативи і відповідальності, повсюдного забезпечення єдності слова і діла. Накреслені були також заходи по коріншому покращанню ідеологічної та політико-виховної роботи серед трудящих міста.

Трудящі столиці Радянської України, як і весь радянський народ гаряче схвалюють і підтримують миролюбну зовнішню політику СРСР, самовіддаючо працюють вагомий вклад у зміцнення обороноздатності країни, беруть активну участь у розвитку зовнішньоекономічних, наукових і культурних зв'язків Радянського Союзу з зарубіжними країнами, докладають багато зусиль щодо зміцнення економічної могутності нашої багатонаціональної Батьківщини — надійного оплоту боротьби за мир і міжнародну безпеку.

Історичною віхою у житті радянського народу став XXVII з'їзд КПРС, після якого наше суспільство прийшло в рух в усіх сферах — політичній, економічній, духовній. Патріотичним прагненням примножити свій вклад в економічну і оборонну могутність нашої Батьківщини відповіли кияни на Звернення ЦК КПРС

до трудящих Радянського Союзу про розгортання всенародного соціалістичного змагання за виконання планів дванадцятої п'ятирічки. У ході реалізації рішень XXVII з'їзду КПРС в першому році п'ятирічки в народному господарстві м. Києва відбулися позитивні зрушення: поліпшилось виконання планових завдань, зросли темпи розвитку суспільного виробництва, здійснювалось даліше піднесення добробуту народу.

Виконуючи рішення XXVII партійного з'їзду, трудящі Києва у 1986 р. забезпечили динамічний розвиток економіки міста, багато зроблено по зміцненню матеріальної бази соціально-культурної сфери. Чимало промислових підприємств оснащено сучасними засобами механізації та автоматизації, розширилося використання прогресивних технологій, стали раціональніше використовуватись трудові ресурси, дальшого поширення набула бригадна організація праці. З 1987 р. 55 підприємств та об'єднань міста почали працювати в умовах самофінансування, на 24 введено державне приймання продукції, багато трудових колективів застосувало двота тризмінну роботу. Значно зросли масштаби робіт по реконструкції та технічному переозброєнню народного господарства Києва.

Знаменною подією в житті радян-

ського народу, в тому числі і трудящих столиці Радянської України, став січневий (1987 р.) Пленум ЦК КПРС, який дав принципову оцінку минулому, збагатив теоретичні уявлення про соціалізм, висунув програму дальшої демократизації радянського суспільства, сформулював сучасну кадрову політику партії, яка відповідає завданням перебудови, сприяє послідовному проведенню в усіх ланках ленінських принципів і норм партійного та суспільно-політичного життя.

Успіхи в соціально-економічному і духовному розвитку столиці Радянської України — результат мудрого, випробуваного керівництва Комуністичної партії Радянського Союзу, свідчення торжества ленінської національної політики, життєдайної, непорушної дружби і братерської взаємодопомоги народів багатонаціональної Радянської країни.

Продовжуючи славні революційні, бойові і трудові традиції борців за побудову нового суспільства, трудівники міста-героя Києва добиваються нових успіхів у ході виконання історичних рішень XXVII з'їзду партії та наступних пленумів ЦК КПРС та ЦК Компартії України, примножують свій вклад у зміцнення економічної й оборонної могутності рідної Вітчизни.

ХРОНОЛОГІЯ

1960 рік

- 12 лютого* Пуск першого на Україні атомного реактора
16—19 лютого XXI з'їзд Компартії України
6—8 квітня VII з'їзд профспілок України
16 вересня Заснування Інституту геофізики АН УРСР
6 листопада Пуск першої лінії метрополітену у Києві
XXV обласна партійна конференція
Завершено будівництво Палацу спорту
Закладено парк ім. М. В. Фрунзе
Створення Інституту напівпровідників АН УРСР

1961 рік

- 21 червня* Указ Президії Верховної Ради СРСР про нагородження міста-героя Києва орденом Леніна (другим)
Заснування медалі «За оборону Києва»
27—30 вересня XVI обласна партійна конференція
XXII з'їзд Компартії України
Створення Інституту надтвердих матеріалів АН УРСР
Завершено будівництво річкового вокзалу
18 жовтня Відкриття пам'ятника комсомольцям 20-х років у парку ім. Ленінського комсомолу

1962 рік

- 28 лютого —*
2 березня VIII з'їзд профспілок України
22—24 березня XIX з'їзд ЛКСМ України
Відкриття музею Лесі Українки
Відкриття пам'ятника О. С. Пушкіну
Відкриття парку ім. XXII з'їзду КПРС
Спорудження міського Палацу піонерів і школярів ім. М. Островського

1963 рік

- 10—12 жовтня* IX з'їзд профспілок України
Створення Інституту містобудування
III спартакіада м. Києва
1-й з'їзд кінематографістів України

1964 рік

- 8 травня* Відкриття обеліска на честь оборони Києва в парку ім. М. Ф. Рильського
26 травня Відкритий для відвідувачів Центральний республіканський ботанічний сад АН УРСР
XXI міська партійна конференція
Відкриття Музею українського народного декоративно-прикладного мистецтва (у 1954—1964 рр.— філіал Музею українського образотворчого мистецтва)

29—30 травня Прийняв глядачів перший у Києві широкоформатний кінотеатр «Україна»
Завершені наукова підготовка і видання 17-томної «Української Радянської Енциклопедії»
Міжнародний форум діячів культури в Києві, присвячений 150-річчю ювілею від дня народження Т. Г. Шевченка

1965 рік

23 жовтня Урочисе засідання в Жовтневому Палаці культури, присвячене врученню місту-герою Києву медалі «Золота Зірка»
5 листопада Відкриття моста метро через Дніпро
Відкриття пам'ятника М. В. Лисенку
Закладення парку Перемоги
Заснування Інституту ендокринології й обміну речовин (з 1982 — Інститут урології і нефрології)

1966 рік

15—18 березня XXIII з'їзд Компартії України
XXII міська партійна конференція
25—27 квітня XX з'їзд ЛКСМ України
29 грудня Відкриття пам'ятника Д. З. Мануїльському
Створення Інституту проблем міцності АН УРСР
Створення Інституту науково-технічної інформації і техніко-економічних досліджень
Створення Торгово-економічного інституту
Створення Інституту теоретичної фізики АН УРСР

1967 рік

22 січня Указ Президії Верховної Ради СРСР про нагородження Української РСР орденом Жовтневої Революції
Відкриття пам'ятника учасникам Січневого збройного повстання 1918 р.
12 грудня Урочисе святкування 50-річного проголошення Радянської влади на Україні. Трудові колективи Києва були в числі зачинателів масового руху суміжників у республіці. Одним з перших з ініціативою розгортання такого змагання на основі взаємних договорів виступили комбінат № 6, взуттєві фабрики № 1, 4, 6, завод «Вулкан» та ін.
IV спартакіада м. Києва
Створення Архіву-музею літератури і мистецтва УРСР

1968 рік

24—26 січня X з'їзд профспілок України
XXIII міська партійна конференція
Створення Інституту колоїдної хімії і хімії води АН УРСР
Створення Інституту культури ім. О. Є. Корнійчука
Відкриття меморіалу радянським воїнам, яких закатували фашисти в 1941—1943 рр. у Дарницькому концтаборі
Відкриття музею М. Т. Рильського

1969 рік

Утворення Дніпровського району міста
Заснування Інституту геохімії і фізики мінералів АН УРСР
Відкриття Республіканського центрального іподрому
Створення Інституту аналітичного приладобудування
Створення Інституту медичних проблем фізичної культури
Вихід у світ першого номера журналу «Під прапором лєнінізму» (російською й українською мовами)
Відкриття пам'ятника Н. К. Крупській

1970 рік

- 18 квітня Урочиске відкриття Паладу культури «Україна»
8 травня Відкриття першого в країні Музею спортивної слави
Введено в експлуатацію комплекс споруд Інституту теоретичної фізики АН УРСР
- 25—27 березня XXI з'їзд ЛКСМ України
Створення Інституту ядерних досліджень АН УРСР
Відкриття пам'ятника Г. І. Петровському
Відкриття пам'ятника С. В. Косіору
Відкриття пам'ятника В. Я. Чубарю
Відкриття пам'ятника радянським громадянам і військовополоненим солдатам та офіцерам Радянської Армії, розстріляним фашистами в районі Дарницького вокзалу

1971 рік

- 17—20 березня XXIV з'їзд Компартії України
XXIV міська партійна конференція
Пуск першого турбогенератора найбільшої в СРСР ТЕЦ-5
Створення Інституту проблем онкології АН УРСР, Інституту клінічної та експериментальної хірургії
- 19 червня Відкрито пам'ятник футболістам київського «Динамо», учасникам «матчу смерті»
V спартакіада м. Києва

1972 рік

- 9—11 березня XI з'їзд профспілок України
IX Всесвітній конгрес геронтологів, що відбувся на базі Інституту геронтології АН УРСР
- 29 грудня Указ Президії Верховної Ради СРСР про нагородження Української РСР орденом Дружби народів
Введено в дію Будинок проектних організацій
Закладено Парк Дружби на честь 50-річного ювілею утворення СРСР

1973 рік

- 3 вересня Відкриття пам'ятника Лесі Українці
Створення Ленінградського району міста
Відкриття пам'ятника М. П. Кирпоносу
Відкрито Будинок політичної освіти міському й обкому партії

1974 рік

- Січень XXV міська партійна конференція, на якій було покладено початок руху за перетворення Києва у місто високопродуктивної праці, високої культури і зразкового громадського порядку
- 5—7 березня XXII з'їзд ЛКСМ України
- 21 вересня Відкриття скульптурної композиції героям громадянської війни
- 17 жовтня Відкриття Українського державного музею історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.
Відкриття пам'ятника К. Д. Ушинському
Відкриття пам'ятника Д. С. Коротченку
Споруджено комплекс кібернетичного центру Інституту кібернетики АН УРСР
Споруджено Республіканський Будинок кіно
Одним з зачинателів руху багатOVERстатників стала ткаля Дарницького шовкового комбінату Л. К. Кондратьєва
Завершення видання 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР» (українською мовою)
- 30 жовтня Нагородження Київської міської організації ЛКСМУ орденом Червоного Прапора

1975 рік

Міська партійна організація виділена зі складу обласної партійної організації і підпорядкована безпосередньо Центральному Комітету Компартії України
Створення Мінського району міста
Побудована перша черга Республіканського льодового стадіону
Відкриття Музею народної архітектури і побуту АН УРСР
Відкриття музею О. Є. Корнійчука
Відкриття пам'ятника І. П. Котляревському
Завершено видання Повного зібрання творів В. І. Леніна (українською мовою)
VI спартакиада м. Києва

1976 рік

10—13 лютого XXV з'їзд Компартії України
XXVI міська партійна конференція
Відкриття Московського моста через Дніпро
Відкриття пам'ятника Г. С. Сковороді на Червоній площі
Відкриття пам'ятника А. В. Іванову
Відкриття пам'ятника радянським громадянам і військовополоненим солдатам і офіцерам Радянської Армії, які були розстріляні німецько-фашистськими загарбниками в Бабиному яру в 1941—1943 рр.
Введена в дію друга (Куренівсько-Червоноармійська) лінія Київського метрополітену ім. В. І. Леніна
Трудові колективи передових київських підприємств — «Арсеналу» ім. В. І. Леніна, об'єднань «Радіоприлад» ім. С. П. Корольова та «Київський радіозавод» — виступили з почином провести 60 ударних трудових декад на честь славного ювілею під девізом «60-й річниці Великого Жовтня — 60 ударних декад!»

1977 рік

2—4 березня XII з'їзд профспілок Української РСР
Створення проектного інституту Київської міськради (нині — «Київпроект»)
22 жовтня Відкриття монумента на честь 60-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції на площі Жовтневої Революції
Відкриття пам'ятника Н. Д. Стражеску

1978 рік

1 січня Заснування газети «Прапор комунізму»
14—16 березня XXIII з'їзд ЛКСМ України
20 квітня Прийняття позачерговою 7-ю сесією Верховної Ради УРСР 9-го скликання Конституції УРСР
Закінчено спорудження вайбільшого в місті сучасного обладнаного ринку — Житнього — на Подолі
Засновано Музей історії Києва
Заснування Інституту соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР

1979 рік

XXVII міська партійна конференція
Відкриття Театру драми і комедії
Відкриття меморіалу радянським воїнам, викладачам і студентам, які загинули під час Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр. (Голосієво)
Відкриття пам'ятника морякам Дніпровської воєнної флотилії
Передовики виробництва — робітники київських підприємств — фрезерувальник виробничого об'єднання «Завод «Арсенал»

ім. В. І. Леніна В. П. Щербина, бригадир токарів об'єднання «Більшовик» В. Дерев'яченко, бригада фрезерувальників П. П. Матвійчука того самого об'єднання та ін.— виступили із закликом до всіх трудівників столиці Радянської України стати на 110-денну Ленінську трудову вахту

1980 рік

- 4 травня* Відкриття діорами «Битва за Київ. Лютезький плацдарм». Село Нові Петрівці Київської області
- 11 липня* Перебування в Києві вогню XXII літніх Олімпійських ігор
- Липень — серпень* Відбіркові матчі футбольного турніру XXII літніх Олімпійських ігор
- Група київських передовиків виробництва звернулась до всіх трудівників міста з закликом розгорнути змагання під девізом «Кожній робочій годині — найвищу віддачу!»
- Жовтень* VII спартакіада м. Києва
- Прийняття XXI сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО резолюції, яка закликала держави, що входять до ЮНЕСКО, та інші міжнародні організації взяти участь у святкуванні 1500-річчя міста Києва

1981 рік

- 10—12 лютого* XXVI з'їзд Компартії України
- 9 травня* Відкриття меморіального комплексу «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.»

1982 рік

- 24 січня* Представники громадськості Києва прийняли Звернення до всіх киян «Гідно зустрінемо 1500-річний ювілей рідного міста»
- 25—26 лютого* XIII з'їзд профспілок України
- 5—6 квітня* XXIV з'їзд ЛКСМ України
- 14 квітня* Об'єднана наукова сесія АН СРСР і АН УРСР, присвячена 1500-річчю міста Києва
- 21 квітня* Відкриття нової споруди Київського філіалу Центрального музею В. І. Леніна
- 8 травня* Відкриття обеліска місту-герою Києву
- 10 травня* Указ Президії Верховної Ради СРСР про заснування медалі «В пам'ять 1500-річчя Києва»
- 22 травня* Відкриття пам'ятного знака на честь 1500-річчя заснування міста Києва
- 26 травня* Указ Президії Верховної Ради СРСР про нагородження міста Києва орденом Дружби народів
- Рішення виконкому Київської міської Ради народних депутатів про встановлення звання «Почесний громадянин міста Києва» (опубліковано в пресі 26.V 1982 р.), заснування медалі «Почесний громадянин міста Києва»
- 28 травня* Відкриття Музею історії Києва
- Встановлено бронзове погруддя двічі Герою Соціалістичної Праці академіку Б. Є. Патону
- Привітання ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР і Ради Міністрів СРСР Київському міському комітету Компартії України, Київській міській Раді народних депутатів, трудівникам міста-героя Києва з нагоди 1500-річчя міста і нагородження його орденом Дружби народів
- Привітання ЦК Компартії України, Президії Верховної Ради УРСР, Ради Міністрів УРСР Київському міському комітету Компартії України, Київській міській Раді народних депутатів, трудівникам міста-героя Києва з нагоди 1500-річчя міста і нагородження його орденом Дружби народів
- Урочисті збори, присвячені 1500-річчю Києва і нагородженню міста орденом Дружби народів
- 28—30 травня* Урочисте святкування 1500-річчя Києва

- 13 серпня Відкриття пам'ятника М. В. Гоголю
 Вересень 100-річний ювілей заводу «Більшовик»
 6 листопада Відкриття монумента на честь возз'єднання України з Росією
 17 грудня Урочисте засідання ЦК Компартії України, присвячене 60-річчю утворення СРСР
 Завершено видання Творів К. Маркса і Ф. Енгельса (українською мовою)

1983 рік

- Січень Вихід з друку першого номера журналу «Київ»
 Квітень Республіканська теоретична конференція, присвячена 80-річчю ІІ з'їзду РСДРП
 7—13 вересня ІХ Міжнародний з'їзд славістів у Києві
 30 жовтня Мітинг у с. Нові Петрівці, присвячений 40-річчю битви за Дніпро і визволення Києва від німецько-фашистських загарбників

1984 рік

- 4 лютого ХХІХ конференція Київської міської організації Компартії України.
 VIII спартакіада м. Києва
 20 червня Республіканська науково-теоретична конференція на тему «40-річчя Словацького національного повстання проти німецько-фашистських загарбників у період другої світової війни»
 29 вересня Республіканська науково-практична конференція на тему «Комуністична партія на чолі бойового і трудового співробітництва народів СРСР у ході звільнення Радянської України від німецько-фашистських загарбників»
 6 жовтня Урочисті збори, присвячені врученню ордена Жовтневої революції Київському державному університету ім. Т. Г. Шевченка у зв'язку зі 150-річчям
 13 жовтня Урочисті збори, присвячені 40-річчю визволення Радянської України від німецько-фашистських загарбників.
 Відкрито пам'ятник І. Ю. Рєпіну біля будинку Музею російського мистецтва

1985 рік

- Завершено наукову підготовку і видання 12-томної Української Радянської Енциклопедії (російською і українською мовами)
 7 травня Урочисте засідання, присвячене 40-річчю перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні
 9 червня Урочисті збори, присвячені врученню колективу Київського верстатобудівного виробничого об'єднання ордена Леніна
 25 червня Промова Генерального секретаря ЦК КПРС М. С. Горбачова «Зміцнювати союз науки і праці, швидше рухатись вперед» перед робітниками, спеціалістами, вченими міста Києва
 Липень І Всесоюзні юнацькі спортивні ігри, присвячені 40-річчю Перемоги. Виступ Генерального секретаря ЦК КПРС М. С. Горбачова перед партійно-господарським активом міста
 19—26 вересня V Конгрес Міжнародної упії слов'янської археології
 12 листопада Всесоюзний семінар по вивченню досвіду здійсненої в Українській РСР роботи по ресурсозбереженню, зниженню матеріаломісткості виробництва на основі прискорення науково-технічного прогресу

1986 рік

- 17—18 січня ХХХ конференція Київської міської партійної організації
 6—8 лютого ХХVІІ з'їзд Компартії України
 25 лютого — ХХVІІ з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу
 6 березня

1987 рік

- 6—7 лютого ХІV з'їзд профспілок України
 5—6 березня ХХV з'їзд ЛКСМ України

ЗМІСТ

Передмова	5	дев'ятої п'ятирічки (81). Нове піднесення трудової та політичної активності мас (85). Підвищення ідеологічної та політико-виховної роботи (88). Назустріч знаменним датам (90). Союзу РСР — 50 років (94). Святкування 60-річчя Великого Жовтня і 110-ї річниці з дня народження В. І. Леніна (96).	
РОЗДІЛ I. ЕКОНОМІЧНИЙ І СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК СТОЛИЦІ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ	9		
1. Комуністи в авангарді боротьби за розвиток економіки міста у 60-і роки	9	2. Робота Рад і громадських організацій	100
Підвищення виробничої активності трудящих (9). Виконання семирічного плану (12). Завдання по дальшому розвитку народного господарства (16). Активізація участі трудящих у виконанні народногосподарських планів (18). Підсумки восьмої п'ятирічки (20).		Підвищення ролі Рад у громадсько-політичному житті (100). Посилення ролі профспілок (106). На чолі молоді (109).	
2. Боротьба за виконання рішень партії	23	3. Шефська допомога колгоспному селу	116
Значення рішень XXIV з'їзду КПРС (24). Перетворення в життя рішень XXIV з'їзду партії (25). Розвиток соціалістичного змагання (27). Посилення ідеологічної і масово-політичної роботи серед трудящих (29). Дальше підвищення ефективності виробництва (29). Підготовка до XXV з'їзду КПРС (32). Реалізація рішень XXV з'їзду КПРС (33).		Збільшення випуску продукції для села. Посилення шефських зв'язків (116). Допомога трудівників міста в удосконаленні політико-виховної і культурно-масової роботи на селі (120). Допомога сільській школі, розвиток охорони здоров'я та побуту трудівників села (122). Робітничі колективи — Продовольчій програмі (125).	
3. Науково-технічний прогрес — у центрі уваги партійних і радянських органів міста	35	РОЗДІЛ III. ЗМІЦНЕННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ОСНОВ СОЦІАЛІСТИЧНОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ	129
Передовий досвід на службі технічного прогресу (35). У світлі нових завдань (39). За дальший прогрес науки і техніки (43).		1. Комплексний розвиток міського господарства	130
4. Удосконалення організації праці, розвиток соціалістичного змагання	50	Поліпшення житлових умов киян (130). Робота комунальних підприємств (134). Миський транспорт і зв'язок (136).	
Наукова організація праці (50). Технічне нормування праці (53). Поліпшення умов праці (56). Розвиток соціалістичного змагання (57).		2. Торгово-побутове обслуговування населення	140
5. Зміни у соціально-класовій структурі населення	65	Розширення товарообороту підприємств торгівлі (140). Удосконалення громадського харчування (143). Підвищення культури служби побуту (145).	
Динаміка соціально-демографічного складу жителів (66). Робітничий клас міста (71). Інтелігенція та службовці-неспеціалісти (73).		3. На службі здоров'я трудящих	147
РОЗДІЛ II. ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРТІЙНИХ, РАДЯНСЬКИХ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	78	Зміцнення матеріальної бази поліклінік і лікарень (147). Підвищення рівня роботи медичних установ (150). Здоров'ю дітей — всенародна турбота (152). Досягнення медичної науки — у практику (154).	
1. Підвищення ролі партійних організацій	78	4. За масовість фізкультури і спорту	157
Активізація партійно-організаційної роботи у 60-і роки (78). Комуністи — в авангарді змагання за виконання		Від комплексу ГПО — до світових рекордів (157). Розмах фізкультурного руху (162). Розвиток туризму (163).	
	78	5. Охорона навколишнього середовища	165
		Організація природоохоронної роботи (165). Заходи по раціональному вико-	

ристанню природних ресурсів (167). Боротьба з забрудненням атмосфери і шумом (170). Збереження і подальше збагачення зелених зон (173).	
РОЗДІЛ ІV. КИЇВ — ВЕЛИКИЙ НАУКОВИЙ І КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР КРАЇНИ	177
1. Розвиток наук	177
Зміцнення сучасного наукового потенціалу столиці УРСР (177). Фундаментальні дослідження київських вчених (181). Вклад наукових колективів Києва у зміцнення союзу науки з виробництвом (188).	
2. Освіта	194
Зміцнення матеріальної бази загальноосвітніх шкіл. Підготовка вчительських кадрів (194). Вдосконалення навчально-виховного процесу (197).	
3. Професійно-технічна освіта	203
Переведення училищ на базу восьмирічної загальноосвітньої школи (203). Підготовка робітників із середньою освітою (205). Ідейне загартування робітничого поповнення (212).	
4. Підготовка кадрів спеціалістів для пародного господарства	215
Розвиток системи середніх спеціальних навчальних закладів (215). Вузи — народному господарству (221).	
5. Розквіт літератури і мистецтва	224
Діяльність письменників (225). Успіхи майстрів мистецтв (229).	
6. Культурно-освітня робота серед трудящих	241
Діяльність клубних установ (241). Книгу — у маси (244). Розвиток музейної справи (248). Пропаганда знань і виробничого досвіду. Масові форми культурного дозвілля (250).	
7. Засоби масової інформації та пропаганди, книговидавнича справа	253
Періодична преса (254). Телебачення та радіомовлення (259). Книговидавнича справа (263).	
8. Охорона історичних пам'яток у столиці республіки	266
Важливий засіб виховання радянського патріотизму (267). Всенародна гурбота (270).	
РОЗДІЛ V. КИЇВ У РОКИ ОДИНАДЦЯТОЇ П'ЯТИРІЧКИ	274
1. Дієвість рішень партії	274
XXVI з'їзд Компартії України (274). Курсом XXVI з'їзду КПРС (276). Соціально-економічний розвиток Києва в одинадцятій п'ятирічці (279).	
2. Вклад трудівників Києва в прискорення науково-технічного прогресу	282
Наука і науково-технічний прогрес (283). Інтенсифікація виробництва (291). Розвиток соціалістичного змагання (294).	
3. Піднесення добробуту трудящих	299
Удосконалення торгово-побутового обслуговування населення (300). Поліпшення житлово-комунальних умов (304).	
4. Культурне життя міста	309
Народна освіта (309). Діяльність художньої інтелігенції (314). Культурно-масова робота (322).	
РОЗДІЛ VI. ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ КИЯН	327
1. Зміцнення дружби і співробітництва з трудящими братніх республік	327
Виробничі взаємозв'язки (328). Науково-технічна співдружність (332). Участь у міжреспубліканському змаганні (334). Підтримка патріотичних починів (338).	
2. 60-річчя утворення СРСР — знаменна подія в житті радянського народу	341
Трудові успіхи киян (341). Посилення ідейно-політичної роботи (348).	
3. 1500-річчя Києва	351
Підготовка до свята (351). Торжество дружби народів (354).	
4. Дружба і співробітництво з трудящими соціалістичних країн	357
Розвиток поріднених зв'язків з країнами соціалізму (357). Вдосконалення виробничих зв'язків (362). Інтернаціональне змагання колективів (367). Культурні взаємозв'язки та співробітництво (370).	
5. Розширення економічних і культурних зв'язків киян з трудящими країн, що розвиваються, і капіталістичних	373
Зв'язки і співробітництво міст-побратимів (373). Участь киян в економічних і науково-технічних зв'язках СРСР із зарубіжними країнами (375). Громадсько-політичні і культурні зв'язки (379).	
6. У боротьбі за міцний мир на планеті	382
РОЗДІЛ VII. КУРСОМ ПРИСКОРЕННЯ	391
XXVII з'їзд КПРС — початок переломного етапу в історії радянського суспільства (391). Інтенсифікація виробництва і науково-технічий прогрес (398). Шефська допомога трудових колективів Києва селу (400). Зростання наукового потенціалу (404). Соціально-побутові проблеми: комплексне вирішення (407). Охорона здоров'я (413). Фізкультура і спорт (414). Освіта і культура (416). Співробітництво з трудящими зарубіжних країн (421).	
ВИСНОВКИ	425
ХРОНОЛОГІЯ	432
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	438
ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК	447

АКАДЕМИЯ НАУК УКРАИНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ

ИСТОРИЯ КИЕВА

В трех томах, четырех книгах

Перевод с русского

Том третий

Киев социалистический

Книга вторая

(На украинском языке)

Киев, издательство «Наукова думка», 1987

Затверджено до друку вченою радою
Інституту історії АН УРСР

Редактор

В. С. ТРУБЕНКО

Оформлення художника

В. М. ФЛАКСА

Художній редактор

С. П. КВИТКА

Технічний редактор

М. А. ПРИТИКІНА

Коректора

Л. В. МАЛЮГА,

І. В. КРИВОШЕІНА,

Л. М. ТВОРКОВСЬКА

ІБ № 7846

Здано до набору 28.07.86. Підп. до друку 06.03.87.

Формат 70×100/16. Папір друк. № 1.

Звич. пова гарн. Вис. друк. Фіз. друк. арк. 28,5+4 вкл.
на крейд. папері. Ум. друк. арк. 37,7.

Ум. фарбо-відб. 40,3.

Обл.-вид. арк. 37,35. Тираж 11 000 прим.

Зам. 6—2276. Ціна 2 крб. 90 коп.

Видавництво «Наукова думка» 252601

Київ 4, вул. Рєпіна, 3.

Головне підприємство республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига». 252057 Київ,
вул. Довжепка, 3.